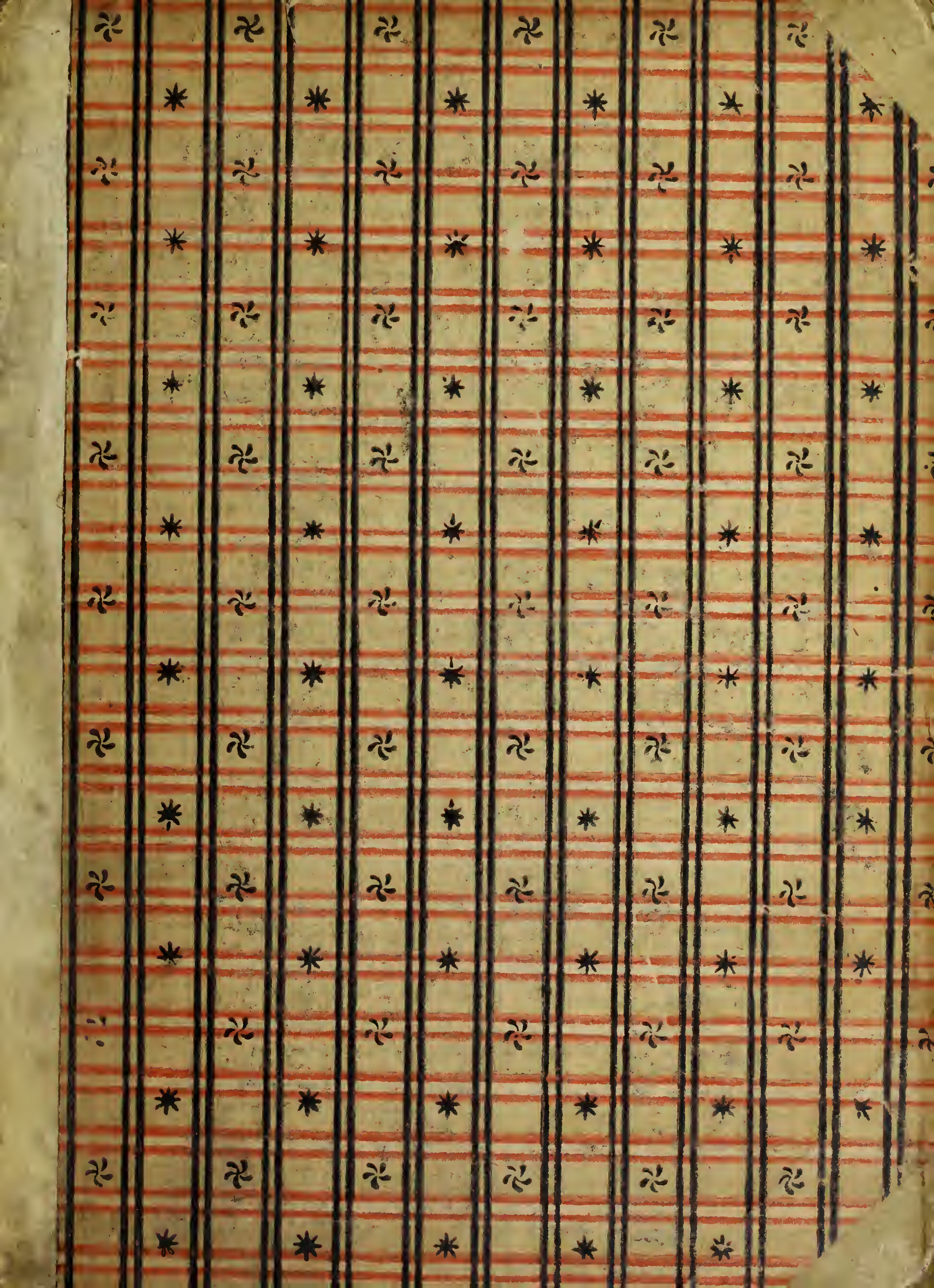

SANCTI GREGORII PAPÆ I. COGNOMENTO MAGNI OPERA OMNIA,

JAM OLIM

AD MANUSCRIPTOS CODICES ROMANOS, Gallicanos, Anglicanos emendata, aucta, & illustrata notis,

Studio & Labore MONACHORUM Ordinis Sancti Benedicti, e Congregatione Sancti Mauri:

Nunc autem a JOHANNE BAPTISTA GALLICCIOLI Sacerdote Veneto, ad Codices præsertim MARCIANOS, iterum exacta, atque novis accessionibus locupletata.

TOMUS DECIMUS SEXTUS

Exhibens Vindicias S. GREGORII a Gradonico edissertas, & VITAM a Sammarthano conscriptam cum animadversionibus PETRI de CASTRO.

VENETIIS, MDCCLXXVI.
SUMPTIBUS CAROBOLI, ET POMPEATI.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIIS.

S. GREGORIUS M.
PONTIFEX ROMANUS
A CRIMINATIONIBUS
CASIMIRI OUDINI
VINDICATUS
STUDIO
JO: HIERONYMI GRADONICI ARCHIEP. UTINENSIS.

ACCESSIT
EJUSDEM GRADONICI
DE NOVA S. GREGORII MAGNI
EDITIONE PROCURANDA.

DISSERTATIO EPISTOLARIS

SECUNDIS CURIS RETRACTATA, ET AUCTA

PRÆFATIO

Casimirus Oudinus Gallus Ordinis Præmonstratensis in opusculo Parisiis edito an. 1686. de Scriptoribus Ecclesiasticis a Bellarmino, & aliis omissis *æquum, rectumque de* Rom. Pont. GREGORIO *bujus nominis Primo, cognomento* Magno, *judicium tulerat. Verum in Commentario posthumo* [a] de Scriptoribus Ecclesiasticis, *quod Lipsiensibus typis in lucem emissum fuit tribus supra triginta ab hinc annis, cum prioris hominem pœnituisset judicii, per multas accusationes non solum clarissimo hujus Pontificis nomini periculum inferre conatur; sed etiam adeo contumeliosis eum verbis objurgat, ita calumniis, ac maledictis lacessit, ut siquis eam Dissertationem, in qua Gregoriana Opera recensentur, patienti, hilarique animo perlegerit, & legendo approbaverit, is mihi ab omni humanitate, christianæque idea Religionis alienissimus esse videretur. Quem enim mortalium non moveant convicia* [b] *Dissertationis Oudinianæ, quibus Romanæ Ecclesiæ hostis acerrimus insectatus est sanctum illud & egregium ingenium, in cujus laudibus celebrandis nemo fere veterum scriptorum admirandus non versatur?*

Quod autem ille sibi sumserit probandum, Gregorii doctrinam ab ea, quam Romana Ecclesia profitetur, longe differre, haud multum miror; namque ipse cum anno 1690. *apud Batavos consedisset, a sua Congregatione, Ecclesiaque Romana ad Protestantium castra desciscens* [c] *statim vidit magnum suæ fugæ, & inconstantiæ præsidium fore,*

a *Hoc opus vulgatum fuisse post mortem Auctoris neque Typographus Lipsiensis monuit, neque est animadversum a Niceronio, qui Tomis primo, & decimo gallice conscriptis Virorum in Republica Litteraria illustrium Oudini gesta, & libros recenset. At ipsemet Niceronius nullum reliquum facit dubitationi locum. Narrat enim ejus mortem contigisse mense Septembri anni* 1717. *citatum vero commentarium editum esse anno* 1722. *T.* 1. *pag.* 281. *cit. Operis. Reipsa eo anno eum obiisse confirmabit nota mox apponenda.*

b *Sunt hæc laudum præconia, quibus abs Oudino Gregorius laudatur: „ Dicemus .... „ insignes plurimas Episcopatus sui actiones, & curas ignava prorsus, atque „ Rom. Pontifice indigna Phocæ Tyranni „ adulatione maculasse, vel aliquo modo „ obscuravisse. Anile profecto fuisse Gregorii Magni judicium, ac viro magno in„ dignum. Gregorius Primus simplex inge„ nio: maligne Gregorius verbum simplici„ tatis pro fatuitate sumtum Mauricio in„ juste objicit. Triviale, ac modicum hu„ jus Pontificis ingenium, versipellemque „ indolem agnoscimus ex adulatoriis &c. „ Ignavus plane, ac ingratus Pontifex &c. „ &c. &c.*

c De Oudino quid factum sit, si non nescias, scire vellem, an in Belgio adhuc degit, an ad Reformatorum castra transiit: certe de Professoribus Batavis magnifice loquitur, & pensionem annuam ex Decreto ordinum Hollandiæ sibi assignatam esse ipsemet testatur in epistola ad Majerum, quam tandem nactus sum. *Guillelmus Cave in epist.* IV. *Othoni Menchenio data T.* 1. *Miscellanea Lipsiensia nova, cui hæc nota appingitur*: Transiit utique, ut nunc omnibus est notum, nimirum præcipuam fortunæ suæ sedem in Belgio habuit ab Ordinibus hujus Provinciæ annuo stipendio donatus, & in Lugdunensi urbe Bibliothecæ Academiæ Præfectus. Cum in eo esset, ut veteris Ecclesiæ Patrum aliquot editiones novas pararet, dies vitæ suprema eum occupavit anno 1717.

fore, si ostendere potuisset, celeberrimi Pontificis doctrinam magis cum Protestantium, quam cum Romanorum placitis convenire: Sed in eo nulla ratione ferendus, & quod Gregorio ita obloquatur, ut diceres, nullum fuisse post hominum memoriam ingenio hebetiorem, verbis dolosiorem, & quod liberi hominis officium conculcans, de Principe latissimi Imperii, de Sacerdote moribus castissimis, de Pontifice Romano ea scommata litteris, & posteritati consignare non erubuerit, quæ vel de levissimo homunculo, vel de scelestissimo homine, ullus cordatus vir ne cogitare quidem, ne dum effutire, ausus fuisset. Hanc mihi olim cogitanti iniquam agendi rationem pernecessario videbatur [a] *succurrendum esse Gregorianæ laudi, atque existimationi, quam omni ex parte violare, & corrumpere novus ille criticus pertentavit. Nunc vero eam caussam adhuc esse integram ratus, tueri pro virili conabor, ac perorare: quæ enim ab Abbate Maffejo adversus nostrum censorem nuperrime in notis ad Anastasium Bibliothecarium adducuntur,* [b] *pauca omnino sunt, nimisque brevi manu tacta. Quod vero centum ab hinc, & amplius, annis, vulgatum fuerit apud Genevenses quoddam Opusculum, quod* Vindiciæ Gregorianæ *inscribitur; id multum abest ab eo, quod mihi in hoc opusculo propositum est. Nam utrumque conferenti, non solum me actum non egisse apparebit, verum etiam illud Jamesii scriptoris Angli, cui tributum est, tanto Pontifici maxime indecorum videbitur. Quippe auctor epistolæ Benedicto Turretino datæ, & Jamesiano libello præmissæ, testatur in eum finem vulgatum fuisse, ut eruditis ostenderetur, Gregorianam doctrinam propius accedere ad Protestantium opiniones, quam ad dogmata, & ritus Romanæ Ecclesiæ: quod consilium satis feliciter scriptori Anglico contigisse jactat, propterea quod explosa, ac damnata Gregorianorum Operum Vaticana editione anni 1589., tum quia tredecim millibus locis dissentiat ab omnibus MSS. tum quia contineat centum sexaginta integras epistolas* Gregorio manifeste suppositas, tamquam degeneres Aquilæ columbas, quæ hunc solem non ferunt: *eadem loca primævo fonti restituerit ope MSS. Codicum Britannicorum, easque epistolas ad aniles fabulas amandandas Gregorio abjudicavit. Quam Jamesii sententiam is confirmare se putat, dum ibidem monet:* Protonotarios, vel Apocrisiarios Apostolicos ex Archiviis Romanæ Curiæ immiscuisse acta temporum posteriorum, modo Gregorii nomen præferrent, nullo habito discrimine inter tot Gregorios; & indiscriminatim assignasse huic primo, & optimo, quidquid facere viderent in rem Romanam. *Quibus ut obviam eam, in id maxime incumbam, ut probem, non solum* GREGORIUM *fuisse Pontificem vere* Magnum;

a *In Dissertatione epistolari de nova S. Gregorii M. editione Tom. 21. opusculorum Calogera, quam Appendicis loco dabimus, sub hujus opusculi finem, novis curis retractatam, & auctam.*

b *Tom.* IV. *Anastasi Bibl. pag.* 6. *Romæ* 1735.

gnum; *verum etiam ejus doctrinam simul quam longissime abesse a Protestantium erroribus; simul ipsissimam esse quam tunc, quam sequutis temporibus, quamque hodierna die servat, & docet Romana Ecclesia. Et quoniam veterum Codicum auctoritas tanti fit ab Adversariis (qua in re sunt maxime laudandi) quæ sum dicturus firmabo ipsismet Gregorianis verbis depromtis ex probatissimæ auctoritatis Codicibus, ad quorum fidem expressa est editio Operum ejusdem Pontificis sub hujus seculi initium Parisiis adornata a Monachis Benedictinis Congreg. S. Mauri; quorum fides, ac diligentia ipsis inter Protestantes doctioribus probata est. Jam vero citatus scriptor Anglus, Oudino longe doctior, Gregorii ingenium, eloquentiam, & mores extollere non prætermisit:* Inter omnia Opera, *sunt hæc ejus verba sub citati operis initium,* quæ merito S. Gregorii Magni Papæ censentur, ab omnibus primum locum obtinent libri Moralium, idque duplici jure; ordinis, & dignitate. Ordinis, quia primo conscripti sunt ab eodem SS. Patre, cum adhuc Apocrisiarius Romanæ Ecclesiæ in Constantinopoli degeret: dignitatis, quia in hujus libri expositione copiosa, & eleganti cæteros enarratores tanto post se intervallo reliquit, quanto omnium rerum cognitione, scientia experientiæ conjuncta, superior fuit. *Quamobrem illud emolumenti ex Jamesianis vindiciis labori meo accedit, quod Gregorium nobis eripere dum tentant, visæ sunt magnum suppeditare laudum cumulum, quo Oudini obtrectatio, tamquam telo omnium, unde hominem ferire possemus, aptissimo juguletur.*

Equidem ingenue fateor a doctissimis, atque eloquentissimis viris caussam Gregorii, aliquot saltem in capitibus, antequam noster Criticus caput extulerit, fuisse peroratam, id tamen a scribendo me nequaquam deterret: Quando enim ea negantur (*utor verbis, & exemplo celeberrimi inter Protestantes Critici Johannis Clerici* [a]) quasi ignota essent, jam invito sunt probanda. *Præter quamquod cum non omnia, quæ ab omnibus conscribuntur ad omnium manus perveniant, & fieri possit, ut nonnulli, qui etiam hæc intelligere queunt, illos pleniores non inveniant libros, & in istos saltem incidant, utile est plures a pluribus fieri diverso stilo, non diversa fide*, etiam de quæstionibus iisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat ad alios sic, ad alios autem sic. [b] *Quo utilissimo Augustini monito excitatus, quæ magnis dispersa voluminibus ad vindicandam tanti Pontificis gloriam adversus Oudinum apta mihi visa sunt, in parvum hoc conjeci volumen, in quo illud mihi proposui, ut adversarium modo consequentiis ex suamet Dissertatione erutis, modo testimoniis probatissimæ auctoritatis labefactarem.*

Cum

a *Artis Criticæ Tom.* III. *pag.* 34. *Amstel. an.* 1700.

b *S. Aug. lib.* I. *cap.* III. *de Trinit. Tom.* VIII. *p.* 752. *edit. Maur.*

Cum autem Defendamus caussam veritatis *(ut Lactantii verbis* [a] *me exprimam)* apud eos, qui, aberrantes a veritate falsis Religionibus serviunt, quod genus probationis adversus eos magis adhibere debemus, quam ut eos deorum suorum testimoniis revincamus? *Idcirco Protestantium verba, cum ratio Operis patietur, sciens, & volens in medium profero: qua occasione si adversarium dixero Criticum minime moderatum, oratione insuavem, præter decorem insultantem; an levissime dixerim, non alios appellabo judices, quam ipsosmet Protestantes, quibus hoc saltem nomine probatum iri hunc libellum confido, quod ab Oudini scommatibus, & maledictis me omnino cohibuerim. Aliorum quippe opera impugnaturis hominibus, qui sunt ad honestatem informati, ea imprimis habenda præ oculis, casteque observanda regula est, ab omni quocumque convincio ut abstineant; utpote quod rationibus, non contumeliis servata sit palma: quam regulam dum sibi esse conculcandam in Gregorianorum Operum recensione Oudinus existimavit, in suorum credo, apud quos se receperat, reprehensionem eum incurrisse, de quibus peræque dici potest, quod jure ac merito de nostris scripsit Johannes Albertus Fabricius:* [b] hoc scio in ipsa Ecclesia Romana viros emunctæ naris abhorrere ab ejusmodi armis, & videre quam sint non Christiano modo, sed sano etiam, & honesto homine indigna.

a *De falsa Religione lib. 1. cap. 7.*

b *Prope finem Præfationis Biblioth. Ecclesiastica Amburgi 1719. quo ipso loco & ipsi finem imposuimus citatæ de nova S. Gregorii Magni editione epistolari Dissertationi.*

CA-

CAPUT PRIMUM

UTRUM BARDUM, TRIVIALE, MODICUM FUERIT GREGORII INGENIUM.

Prima criminatio, qua splendidum GREGORII MAGNI, *venerabileque nomen denigrare nisus est Oudinus, illius petit ingenium, quod vocat* modicum, anile, triviale, stupidum, bardum, simplex, versipelle. *Singula quæso hæc epitheta ad trutinam revocemus.*

I. LORENTIS a prima ætate ad senectam usque, peracuti, eximii, subactique fuisse ingenii nostrm Gregorium luculentissime testantur, atque demonstrant tum eximii illi progressus, quos in studiis fecit; cum eloquentissima ejus Scripta reconditiori eruditione referta, & aspersa: ipsi demandata negotia, & præclara munera: quibus eximia, omniumque laude perfunctus est. Nonne, consentientibus omnibus Historicis, literis grammaticis, dialecticisque, atque rhetoricis ita erat instructus, ut Urbe in ipsa nulli putaretur esse secundus? Immo Isidorus Hispalensis haud fuit veritus asserere, tanto fuisse scientiæ lumine præditum, *ut non modo illi præsentium temporum quisquam Doctorum, sed ne in præteritis quidem illi par fuerit unquam*. Quid eloquentius illa, quam *libr.* XXVII. *Dial. num.* XXI. habemus de Britanniæ laudibus oratione? Quid ad commovendos animos aptius Homilia de mortalitate inscripta, qua grassantem describit in Urbe inguinariam luem? At ejus de eloquentia non dicam hoc loco; est alius mihi locus ad hanc illius dotem demonstrandam servatus. Dialecticæ artis usum in eo requiris? Quid subtilius, quid acutius disputatione, quam Apocrisiarii Sedis Romanæ personam agens Constantinopoli habuit cum Eutychio illius Sedis Patriarcha; quamque in ejus vita ex *lib.* XIV. Moralium exscriptam retulit *lib.* I. *n.* 27. Johannes Diaconus? Nimirum Origenis pravum dogma recudens contendebat scripto libello Eutychius, corpus nostrum in die Judicii impalpabile, ventis, aereque subtilius esse futurum. Gregorius ita eum veritatis ratione, & exemplo Dominicæ Resurrectionis attrivit, ut teste Paulo Diacono in Gregorii vita *num.* IX. Eutychii liber jussu Imperatoris Tiberii, qui concertationi interfuerat, flammis combustus fuerit; & nullus exinde sit inventus, *qui ejus resuscitator existeret*; ipseque Eutychius in orthodoxa ad extremum usque vitæ suæ tempus doctrina perseveraverit. Visne audire illum Theologum agentem, nostræque fidei dogmata versantem? Præter laudatum adversus Eutychium certamen consule ejus fidei symbolum, quod sive in ipso suæ inaugurationis, & ordinationis solemni ritu; sive in Concilio Episcoporum Romæ habito dictavit, quodque a temporum voracitate, sub initium *lib.* 2. laudatæ

vitæ incolume nobis ſervavit Johannes Diaconus, *quo* (ut ejus utar verbis) *in ſpecula ſanctæ univerſalis Eccleſiæ vir totius humilitatis, auctoritatis, & Orthodoxiæ, unde videri, & audiri clarius Evangelicus præco valeret, conſiſtens, oris ſui diviniſſimo gladio & rectam fidem munivit, & cunctas hæres uno ſymbolo diſſipavit*. Lege epiſtolas ad Virgilium Arelatenſem Epiſcopum, ad univerſos Præſules Galliæ, ad ipſum Childebertum, ad Brunechildem Reginam; & fortiſſimis rationibus profligatam invenies ſimoniacam labem, qua Galliarum, ſive Germaniæ Epiſcopi ita fœde aſperſi erant, nullus ut ad ſacrum Ordinem ſine commodi *datione* perveniret: quibus ipſis in epiſtolis eorum etiam proſcripſit, atque confutavit errorem, qui Laicorum, Neophytorumque immaturas, præcipiteſque ordinationes, licitas exiſtimabant. Lege Epiſtolas *lib.* I. 74. 77. *lib.* II. 48. *lib.* IV. 31. *lib.* V. 5. & perjucundum tibi erit Donatiſtarum technas omnes patefactas intueri, argumenta evulſa, hæreſim profligatam: Conſule *lib.* XII. epiſtolam primam, & errores de ſabbati cultu, Judæorum ad inſtar, Romæ excitatos, abſtinendi a quibuſdam operibus, atque de prohibitione cujuſcumque lavacri die Dominico provide admodum, ac ſolerter ab ipſo fuiſſe propulſos cognoſces. Inſpice tandem initium *lib.* III. illius Vitæ per Johannem Diaconum conſcriptæ, & quam præclare de re catholica ſit meritus paucis narratum cognoſces: [a] „ Jam „ Ligures, Venetos, Iberos, alioſ„ que a ſchiſmate ſub libello con„ feſſos Calchedonenſem Synodum „ venerari compellens ad unitatem „ ſanctæ Eccleſiæ revocarat; jam „ Barbaricinos, Sardos, & Campa„ niæ ruſticos tam prædicationibus, „ quam verberibus emendatos a pa„ ganizandi voluntate removerat; „ jam Donatiſtarum hæreſim penes „ Africam, Manichæorum penes „ Siciliam, Arianorum penes Hiſpa„ niam, Agnoetarum vero penes „ Alexandriam, ſcriptorum ſuorum „ validiſſimis auctoritatibus, impor„ tuniſſimiſque legationibus, Domi„ no ſuffragante, a corpore totius „ ſanctæ matris Eccleſiæ ſequeſtrarat.

II. Cui *bardum*, cui *modicum*, cui *triviale* eſt ingenium, is profecto ab epiſtolis non poteſt eſſe Romani Pontificis; provincia enim iſthæc, & ſtili promptitudinem, atque claritatem; & ingenii acumen, atque maturitatem, & in omni quacumque re, ſive politica, & pia, ſive eccleſiaſtica, & profana exigit, poſtulatque peritiam; idcirco doctiores quovis ævo, cum in aliis, tum Romanorum Pontificum aulis, viros fuiſſe selectos, res trita, omnibuſque vulgata eſt. Quis enim, qui vel ſummis labiis Eccleſiaſticos attigerit annales, ignorat, S. Hieronymum Damaſi Papæ, Proſperum Aquitanum S. Leonis a litteris fuiſſe? Ita noſter Gregorius ex ſui Monaſterii receſſu a Rom. Pont. Pelagio juniore accerſitus fuit, ut ei adjutor eſſet in epiſtolis conſcribendis. Has inter [b], teſtem habemus Paulum Diaconum *lib.* III. *cap.* 10. de geſtis Langobardorum, tres illas fuiſſe Pelagii II. nomine ſcriptas ad Eliam, alioſque Iſtriæ Eccleſiæ Epiſcopos, in quibus trium Capitulorum cauſſa catholica, contra quam Iſtriæ Epiſcopi debacchabantur, æque eleganter, ac ſtrenue, & erudite peroratur, defenditurque.

III. Ab eodem Pelagio II. juxta Baronii ſupputationem ad annum 581. num. 2. &c. ſive potius, uti ex

a *Exſtat ſub initium Tom.* IV. *Oper. Gregorii Magni edit. Maurin. Pariſien. an.* 1707. *qua editione in univerſo noſtro opere uſi ſumus.*

b *Card. Baronius omnium primus tres illas epiſtolas, quas acceperat a Nicolao Fabro, edidit in Annalibus Eccleſiaſt. ad annum* 586. *num.* XXIV.

ex loco Johannis Diaconi, quem infra dabimus, inferri potest, a Benedicto Primo accersitus, & a Pelagio iterum avulsus a Monasterio, quod ipse condiderat; & in quod divitiis honoribusque facto nuntio se abdiderat; in partem pastoralis curæ adscitus Diaconus, seu Levita, aut Cardinalis ex septem Regionariis creatus fuit. Profecto & ad hanc personam rite præsentandam non ille aptus esse poterat, cui triviale erat ingenium; quandoquidem & prudentia esse debebat præditus, & scientia. Isti enim Diaconi, quos Gregorii tempore ad decem & novem ascendisse Johannes refert Diaconus *l. c. lib.* III *num.* 7. in Ecclesia Romana, instar eorum septem erant, teste Sozomeno Historiæ Ecclesiasticæ *lib.* I. *cap.* 15. qui ab Apostolis primi ordinati sunt; & ex iis illos arbitror fuisse electos, qui septem Urbis Regionibus, atque Basilicis, unde Regionarii appellati, præficiebantur. Porro septem illis viris ab Apostolis vocatis, non solum rei domesticæ, verum etiam spiritualis, ut plurimum, cura fuit commissa. Si enim in rebus dumtaxat familiaribus administrandis incumbere debuissent, Apostolus in I. ad Timotheum, animadvertente Berlendi nostro [a] in Dissert. de Oblationibus ad Altare, tot dotes modestiæ, temperantiæ, conscientiæ puræ, & vitæ omnino integræ non desiderasset; neque eorumdem ordinatio ritu solemni, orationum recitatione, manuum super ipsos impositione, sicuti hisce cæremoniis sancti Paulus, & Barnabas Apostolatu fuere initiati, peracta fuisset. Reipsa ex cap. XXI. num. 8. Actuum Apostolorum colligitur, Philippum Samaritanis Evangelium prædicasse, ideoque Evangelistæ nomen est consecutus *propter prædicationis evangelium*, adnotante S. Augustino serm. 261. Romanæ imprimis Ecclesiæ Diaconis sacram istam provinciam fuisse creditam, rituum illius Ecclesiæ peritissimi Viri jam adnotarunt, ex S. Leonis sermone in S. Laurentii Diaconi S. Sixti Pontificis laudes habito, ubi non solum ministerio Sacramentorum, sed etiam dispensationi ecclesiasticæ substantiæ præfuisse affirmatur. Enim vero omni solertia, atque laude munus hoc a Gregorio administratum fuisse, nullum relinquit dubitandi locum Johannis Diaconi hoc testimonium *Vitæ lib.* 2. *cap.* 27.) „ Omnium ad se con„ vertebat animos. Quem prætoria „ dignitate fulgentem jus civibus di„ cere olim conspexerant, nunc sum„ ma modestia ornatum Ecclesiæ mi„ nisteria tractare mirabantur: de„ nique cernens Benedictus Ven. Pon„ tifex virtutum gradibus Grego„ rium ad alta conscendere, vio„ lenter eum a quiete Monasterii „ sui abstrahens ecclesiastici ordinis „ officio sublimavit, Levitamque „ septimum ad suum adjutorium „ consecravit: in quo Venerabilis „ Levita Gregorius tanta humilitate „ viguit, tanta solertia ministravit; „ ut in Ecclesiasticæ Hierarchiæ mi„ nisterio videretur divinis Angelis „ non solum nitore habitus, verum „ etiam claritate morum quodam„ modo coæquari „. Unde Samuel Basnagius cæteroquin in hujus Pontificis actionibus investigandis cavillator acerrimus, munere hoc bene eum fuisse functum testatur: *Annus jam incœperat* [b] (inquit ipse) *cum Gregorius Diaconi munere contentus, ejus functiones diligenter obibat ... in eo gradu constitutus.*

IV. Verum, quanto ipse præstaret ingenio, argumenta longe clariora ostenderat, cum adolescentia vix egressus, præcipuis ornatus fuit secu-

a *Par.* I. §. 6. *num.* 5. *pag.* 181. *edit. Latinæ* 1743.

b *Tom.* III. *Annal. Politic. Hist. pag.* 905 *Roterod.* 1706.

cularibus dignitatibus; quas inter recensenda Senatoria feliciter adeo administrata, ut annos natus quadraginta dumtaxat, aut circiter, Justino Juniore imperante, Urbanus Prætor fuerit designatus. Dignitas hæc principem inter Imperiales Italiæ dignitates secundum Ravennatem Exarcham, obtinebat locum, & auctoritate, & dignitatis apparatu veteribus Consulibus pene par videbatur; reipsa Consulum ad instar *serico contectus, ac gemmis micantibus solitus erat* (Gregorius) *per urbem procedere trabeatus* [a]. cum vero penes Urbanum Prætorem resideret publici privatique juris dicundi potestas omnis, novumque jus condendi, vetusque abrogandi; eximia profecto civilis juris cognitione, animi moderatione, ac solertia pollere debebat. Istis virtutibus usus est in suis sapientissimis responsis, ac monitis, quibus Pontificiæ ejus Epistolæ tertio quoque verbo splendescunt. Hujusmodi est illud Epistolæ XXIV. lib. IX. [b], ubi Romano Defensori committit, ut adimpleri curet ultimam per triginta annos Rusticæ Testatricis neglectam voluntatem: *Et primum quidem si in conditione testamenti* (sunt ejus verba) *heres incidit, per quod nostra habeat caussas Ecclesia, investigare te volumus, atque evidenter addiscere; & utilitatem pauperum, sicut rei ordo poposcerit, exsequi; & tum pro ordinatione cellæ illius, vel redintegratione dimissæ rei instanter esse solicitum: quatenus pia testatricis voluntas in utroque valeat adimpleri; & detentores injusti culpam retentionis indebitæ ex justa amissione cognoscant.* Prudentissimas continet ordinationes ejusdem libri epistola XXXVI. ad Fortunatum Neapolitanum Episcopum data, qua Judæis negotiatoribus e Gallia redeuntibus prohibuit, ne Christiana, quæ emerant, retinerent mancipia. Illius sagacissimæ prudentiæ & illud est tribuendum decretum, quo epistola XXVI. laudati libri donatam ab Ammonia Romanæ Ecclesiæ domum Calixeno illius nepoti, Stephaniæ filio paupertate laboranti, restitui præcepit aurea hac regula: *Quamquam ea, quæ ad Ecclesiæ jura perveniunt, alienari legis ratio non permittat: temperanda tamen interdum est censura districtionis, ubi misericordiæ respectus invitat: maxime quando tanta est quantitas, quæ dantem onerat, & accipientis pauperiem juxta aliquid consolatur.*

Sed infinitus essem omnia illius æquissima decreta congerere si vellem; vel ex iis duobus speciminis loco propositis, quanta calleret juris peritia apertissime coniici potest: quemadmodum & ex suis auro, cedroque pretiosioribus sententiis, ex quibus pauca hæc, quasi quosdam flosculos, delibasse non pigebit.

„ Epistola V. lib. VII. Scimus quia „ prima virtus est cognitio infirmi„ tatis; atque ex eo colligimus, „ posse nos bene susceptum mini„ sterium implere, quia nos vide„ mus infirmitatem propriam ex hu„ militate cognoscere. Omnes enim „ infirmi sumus; sed ille est infir„ mior, qui considerare non valet „ infirmitatem „.

Lib. VII. Epistola XXV. De S. Paulo exclamante: Castigo corpus meum &c. „ Adhuc timet qui jam ad cœ„ lum ducitur; & jam timere non „ vult, qui adhuc in terra conver„ satur?

Eodem libro epistola XXVI. Hortatur Theoctistam, cui nutriendorum liberorum curam mandaverat Imperator, ut Eunuchos ipsorum custodiæ, ac obsequiis deputatos admo-

a *Verba sunt Gregorii Turonensis lib.* X. *Historiæ Francor. pag.* 475. *Edit. Parisien. Maur. anno* 1699.

b *Pag.* 946. *Tom.* II. *Opp. Gregor. cit. edit. quo in uno collectæ sunt omnes ejus Epistolæ.*

moneat, ne insolentia verba coram ipsis habeant; *Verba siquidem nutrientium aut lac erunt, si bona sunt, aut venenum si mala.*

„ Epistola XXVII. ejusdem libri. „ Non mirum si bene loquitur, qui „ perfecte vivit „.

„ Lib. VIII. epist. XXXIII. Magna charitatis virtus est, quæ sinceritatis suæ vinculo alterna mutuo affectu corda constringit; & ea non finit gratiæ compage dissolvi, disjuncta conjungit, unita custodit, & ignotos sibi imagine reddit cognitos per amorem „.

„ Lib. IX. epistola IX. Incautæ præsumptionis est, quod fortis pavet, minus validum non timere; sapienter enim illicita superat, qui didicerit etiam non uti concessis; & quidem nos nullos in hoc nolentes adstringimus; sed sicut facere solent medici, etsi ad tempus, tristem curam tamen pro salute dictamus „.

V. Si vero aliquis fortasse objiciat, fieri potuisse, ut peritiam hanc juris civilis Gregorius comparaverit longo illo annorum intervallo, quod fluxit ab ejus Prætura ad Pontificatum; quo tempore scilicet epistolas, quas in speciminis locum attulimus, constat esse conscriptas. At illud, etiamsi minime denegaretur (quamvis nullo certo monumento probari possit) nihilo tamen minus ejusmodi peritiam ad illius Præturæ tempus referendam esse contendimus; quippe quam, ut supra observavimus, auctoritas condendi novas leges, veteres abrogandi, interpretandique postulabat. Accedit insuper, quod præ multis occupationibus, & negotiis, quibus eo intervallo Gregorius destinebatur, tantum otii minime nancisci potuerit, ut perdifficili juris scientiæ sedulam operam impenderet.

Sed præstat audire recentissimum Anonymum Historicum Romanorum Pontificum, qui proculdubio est Franciscus Brujus [a], cujus auctoritatem plurimi sane facere debet Oudinus; quia licet eodem in opere Catholici Romani personam simulet, tamen nullam non arripit occasionem, qua catholica dogmata pro virili evertat, sacros ritus irrideat, Romanorumque Pontificum actiones vellicet atque suggillet. Sub initium igitur Vitæ Gregorianæ ita loquitur [b]. „ Il fit „ paroitre tant' d' habilitè dans l' „ exercice de la Charge de Sena„ teur, que l' Empereur Justin le „ Jeune le crea Preteur de Rome. „ Chacun sait que le Preteur ètoit „ le principal Magistrat de cette „ grande Ville; & l' on peut aise„ ment conjecturer quel etoit le me„ rite de Gregoire, par le choix „ qu' on fit de lui pour exercer les „ fonctions de cette importante char„ ge, dans un tems d' horreur, & „ de calamitè pour l' Italie...... „ comme Gregoire etoit destinè aux „ principales dignites du Senat, il „ ne faut pas douter, qu' on ne lui „ eut enseigne de bonne heure la „ jurisprudence; & ses lettres sont „ assez connoitre combien il y etoit „ versè .... si l' on veut savoir de „ quelle maniere il s' acquita des „ fonctions de juge, on' n' a qu' a „ examiner, les eminentes qualitez, „ qu' il apporta a la charge de Pre„ teur, quand il y entra: un Es„ prit

a *Petrum Franciscum Courajerum auctorem fuisse famosi Operis, cui titulus* Histoire des Papes, *opinatus erat in* lib. 3. cap. 7. pag. 226. *Historiæ Criticæ vitæ Arrii Italico sermone conscriptæ insignis Divini Verbi præco, & scriptor eruditus Cajetanus Travasa Cl. Reg. at in* tom. 1. p. 321. *Historiæ Criticæ eodem sermone editæ vitarum Hæresiarcharum, qui primo Ecclesiæ seculo vixerunt, citatum opus prima ejurata opinione, adjudicat Francisco Bruys natione Gallo, qui ad Protestantes in Belgio transfuga, apud quos opus illud in lucem misit, in sinu tandem R. E. obiit.*

b *Tom.* 1. *pag.* 350. *Hagæ* 1732.

„ prit eclairè , une grande maturitè de jugement , une profonde sagesse que nulles passions ne troubloient , une grande intelligence des Loix , un desinteressement parfait , un amour extreme de la justice. On peut lire dans la plupart de ses lettres, & de ses autres ouvrages les excellentes regles , qu' il donne aux juges , pour remplir parfaitement leurs obligations. On doit etre persuadè, qu' il n' en a connu la bontè, que par sa propre experience „.

VI. Propter egregias hasce dotes Pelagio juniori gravissimæ antiquitatis viro ita fuit carus, atque probatus, ut ad Tiberium Augustum Romanæ Sedis Apocrisiarius an. 579. missus fuerit. Enim vero munus illud sub Magno Constantino institutum, cum semper subacti ingenii viros, tum maxime exigebat eo tempore, quo fuit illi impositum: illius enim erat excubare animo pro salute, ac dignitate Ecclesiæ; Orientis Augustos in veri Dei cultu confirmare; sarta tecta custodire a laicali potestate sacrorum jura; & Episcoporum Orientalium caussas non raro cognoscere. Præterea, quæ duo ea tempestate sollicitum habebant Romanum Pontificem, erant & schisma ob tria Capitula conflatum, & Langobardorum bellum: quorum alterum Ecclesias Orientales, & Latinas, Latinasque ipsas inter sese commiserat; alterum vero universæ Italiæ, imprimisque Romæ gravissima intulerat, & graviora minabatur damna. Pelagius vero ægre ferens tot animarum ruinas, tanta Italiæ detrimenta, nullum non moverat lapidem, hæc ut mala pellerentur, ut schisma tolleretur, & pax in Italia refloresceret. Aliqua ipsi effulserat spes exstinguendi schismatis, cum, mortuo Justino, Tiberius Princeps mitissimi animi, atque ad Religionem quam maxime propensi, imperium solus moderari cœperat. Sperabat enim Romanos, Imperatore isto suppetias ferente, nedum ab Urbe expulsuros; sed etiam ultimæ daturos internecioni barbaras illas gentes, quæ excusso regiæ potestatis jugo, triginta in partes, tot sub ducibus dispertitæ, Ecclesias spoliaverant, Sacerdotes intcremerant, omnia sacra, profanaque jura susdeque verterant. Age vero si *bardum*, si *modicum* fuisset nostro huic Gregorio ingenium, credendum ne est, fieri potuisse, ut eligeretur, & mitteretur ad Urbem Regiam Romanæ Sedis Legatus ad hæc pertractanda difficillima negotia, ab illo Pontifice Pelagio II. cui apprime notum erat, quam perdifficile esset, atque salebrosum munus illud, quo ipse tribus sedentibus Pontificibus fuerat functus? Non ita sane sensit citatus Anonymus; immo dotes omnes ad illud munus obeundum necessarias in Gregorio cognovit. „ Le Pape (hæc sunt illius verba [a]) ne pouvoit pas choisir un plus habile homme que Gregoire pour une Negotiation si delicate „. Neque de Gregorio concepta spes fellit Romanum Pontificem; nam Constantinopoli adhuc ipso degente, cum duæ subortæ fuissent ea in Urbe hæreses, altera de impalpabili corporum resurrectione, qua de supra egimus, altera de conjugiis sub Religionis prætextu dissolvendis; statim ipse utramque ita fortiter, ita sapienter confodit, ut non amplius caput extollere ausæ fuerint. Speratum etiam auxilium obtinuit, non quidem statim, sed paulo post: cum Mauritius Augustus duce Smaragdo Exarcho potentissimum in Italiam misit exercitum. Duobus annis regnante Tiberio, tribus autem sub ejus suc-

a *loc. cit. pag.* 354.

successore Mauritio; provinciam illam admirabili quadam laude gessit; tantumque Populo Romano probatus fuit, ut unam hanc fuisse ex potissimis caussis, propter quas in Pontificem eligi meruerit, visus sit putasse Samuel Basnagius; *prudentiam ejus*, inquit [a], *ex iis, quæ apud Tiberium, Mauritiumque Apocrisiarius gesserat, & intellexerant* (Romani). *Itaque sive natalium, virtutumve, vel prudentiæ ratio haberetur, ex Clero Romano nullus sane dignior inveniri potuit, qui tantæ dignitati gerendæ foret aptior.*

CAPUT II.

Aliæ rationes afferuntur in laudem ingenii nostri Gregorii.

VII. Unico utitur argumento Oudinus, ut nobis persuadeat, anile fuisse in Gregorio nostro ingenium; atque illud est, quod ab Urbe Mathematicos jusserit abire; ignemque applicuerit Palatini Palatii Bibliothecæ, ubi plurima asservabantur antiquitatis monumenta; ut sacræ Scripturæ studio homines unice incumberent, *quod certe stupidi ac bardi prorsus hominis erat*: o præclara de tanto Pontifice encomia!

Quid est quæso calumniari, si hoc non est? Quibusnam tabulis, quibusnam testibus tantam Gregorio invidiam creat Oudinus? Scilicet illum scriptorem in suæ calumniæ testem adhibet, qui longissimo distabat a Gregorio intervallo cum temporis, tum loci; qui licet eo in centone (uti opus illud de nugis curialium Johannis Sarysberiensis, unde narrationem istam sumsit Oudinus, vocatur a Lipsio [b]) multos pannos purpuræ referat, & fragmenta melioris ævi; non pauca tamen sunt, quæ vulgi rumorem potius censenda sunt sapere, quam sint e genuinis monumentis depromta; cum nullo innitantur vetusto auctore, inter quæ recensendam esse istam de Gregorio narrationem nullus dubito. Nemo unus ex veteribus, cujus scripta ad nostram pervenerint lucem (& sane multorum pervenere) hujusce incendii, atque eliminationis ne vestigium quidem posteritati consignavit. Hoc equidem argumentum negans esse non inficior; at multi esse roboris negare non poterit homo vere doctus, cum admittatur hodie tamquam certum Mabillonii hoc præceptum [c]: Cum neque auctores coævi, nec qui unius, aut duplicis seculi intervallo successere, gestum aliquid innuant, & nihilosecius Historiographus aliquis recentior nullo testimonio, vel auctoritate innixus id temere asseverare audeat, tunc quidem parvipendendus erit: secus enim ampla ad errandum, aliosque fallendum via sterneretur. Eo autem majoris roboris illud esse debet apud censorem nostrum, quod ipsemet Johannem Diaconum præcipuum Gregorianæ Vitæ scriptorem non timuerit *cap.* VI. *diligentem* vocare actorum S. Gregorii *scrutatorem*. Illud saltem obtinere debebat Johannis Diaconi silentium a Critico nostro, ne tam confidenter factum hoc incautis propinaret, suumque asseclam, Societatis Romanæ, quam quisque maxime, acerrimum impugnatorem imitari satius fuisset, Belium nempe, cujus hæc sunt verba in suo Dictionario Historico Critico, verbo Gregorius [d] „ On l' accusa d' „ avoir fait bruler une infinitè de „ Livres Paiens. La Bibliotheque „ Palatine qu' Auguste avoit fondèe,

a *loc. cit. pag.* 905.
b *Adnot.* 149. *ad lib.* XII. *Annalium Taciti p.* 207. *edit. Antuerpiensis* 1627.
c *De Studiis Monasticis part.* II. *cap. num.* 113.
d *Tom.* II. *pag.* 595. *Amsterdam* 1730.

„ dèe, fut reduite en cendres par „ S. Gregoire dit on. Je n' ai lu „ cela, que dans *Johannes Sarisberiensis :* ainsi je n' y aiout pas „ beaucoup de foi ; mais je raporte ses paroles. *Si vero Mathematicorum via esset usquequaque „ laudabilis, non tantopere pœnituisset magnum Augustinum se eorum consultationibus inclinasse. „ Ad hæc Doctor Illustrissimus* [a] *ille Gregorius, qui melleo prædicationis imbre totam rigavit, & „ inebriavit Ecclesiam, non modo „ mathesin jussit ab Aula recedere, „ sed ut traditur a majoribus, incendio dedit probatæ lectionis scripta, Palatinus quæcunque tenebat Apollo ; in quibus erant præcipua, quæ cælestium mentem, „ & superiorum oracula videbantur „ hominibus revelare* „.

„ Il dit en un autre lieu (b) que „ St. Gregoire abolit les livres profanes a fin de rendre plus recommendables les livres sacrez : „ *Fertur Beatus Gregorius* Bibliothe„*cam combussisse gentilem, quo divinæ paginæ gratior esset locus, „ & major auctoritas, & diligentia studiosior*. Ce qu' il y a de „ fort certain c' est, que le Pape „ avoit conçu beaucoup d' aversion „ pour les livres du Paganisme „.

His & illud accedit penes ipsummet Sarysberiensem, utpote qui hac de re nihil aliud habebat præter rumores vagos, incertasque hominum traditiones, hujusmodi narrationes magna laborasse fide. Seros autem nepotes mihi videor videre suspicionis hujus voluisse certiores facere, cum verbo *fertur* usus est. Porro Criticorum natio parum, aut nihil fidei adhibere solet veterum narrationibus verbo illo, aut simili expositis ; instar omnium unus sit citatus Bælius, qui cum sibi sumsisset momenta elidere, quibus præcipuus Gregorianæ editionis nuperus auctor Dionysius a S. Martha, Monachus e doctissima S. Mauri familia, in sua hujus Pontificis historia gallice edita, Dialogorum libros e Dupinii objectionibus nititur liberare, hanc loco supra commemorato statuit regulam : „ Tout bon „ Historien, qui racconte ce qu'il „ juge fabuleux, y joint un, *on „ dit*, ou quelque autre clause, „ qui temoigne encore plus nettement, ce qu' il en pense, & ainsi „ quand il n' ajoute rien de cette „ nature a ses narrations, c' est une „ marque, qu' il les donne pour „ veritables, & qu' il souhaite de „ de les persuader a ses Lecteurs „.

Hoc autem cognito haud veremur, post alios probatissimos Auctores, cum Maurinis (in vita hujus Pontificis [c]) universam illam Sarysberiensis narrationem inter nugas, anilesque fabulas rejicere.

VIII. At demus Gregoriano edicto proscriptos fuisse, jussosque ex Urbe facessere hujusce furfuris homines, quos profecto nunquam amavit, immo in illos vehementi oratione insurgit *Homil*. x. *in Evang. num*. 4. & 5. hoc ipsi quin vitio, laudi potius verti debere æquus rerum existimator judicabit. Non enim tunc temporis, qui Mathematici vocabantur, in id incumbebant, ut Cœli conversionem, syderum ortus, & occasus, Planetarum conjunctiones, & aspectus, tum cursus, incessus, stationes, atque regressus ad commodam temporis, dierum, mensium, annorum, atque cyclorum distributionem, ad orbis Terraquei figuram, & magnitudinem, ad urbium, locorum, insularumque situs, longitudines, latitudinesque navigationis

a *Sanctissimus legitur in Opere citat. de Nugis Curialium lib.* II. *cap.* XXVI. *pag.* 123. *Amstel.* 1664.

b *ib. lib.* 8. *c.* 19.

c *lib.* 1. *cap.* 2. *pag.* 202. *edit. Paris.*

tionis bene definiendas, atque ad alios, ut nunc fit, in vita humana præstantissimos usus contemplarentur; sed illud unum erat eis propositum, ut signifero orbe in duodecim partes, sive casas dispecto, rati hujus orbis unamquamque partem aliam alio modo movere, & immutare cœlum, perinde ut quæque stellæ in iis finitimisque partibus sint quoque tempore; multumque referre, quo statu cœli, & stellarum infantes nascantur, ex eo ingenia, mores, animos, corpus, actiones vitæ, casus, eventusque, summa impudentia, summaque fallacitate, atque hominum incommodo prævidere certo jactarent. Quam futura prædicendi artem impiam esse affirmat Vossius ipse Johannes Gerardus *de natura artium*. [a] Quo quidem in loco ferendus minime est eo etiam nomine Criticus noster, quod hujus sectæ δογμάτων se prorsus ignarum ostendit, hæc scribens: *non modo mathematicas scientias, quæ demonstrationibus ubique agunt, Reipublicæque utilissimæ ab aula recedere jussisse &c.*

IX. Quocirca perditi moris homines istos si non fuisset aversatus, atque eos ab urbe, quam certissimis institutis, sanisque disciplinis pro sua virili imbuere connitebatur, non eliminasset, librorumque id genus (quos *diabolicos* a Christianis primitivæ Ecclesiæ fuisse vocatos affirmat Ugo Grotius *in cap.* XIX. *vers.* 19. *Actuum Apostolicorum*. [b] Lectionemque non prohibuisset, vapulasset jure ac merito a viris probis, veraque scientia præditis, quemadmodum vapulat S. Augustinus abs Tillemontio, cujus testimonium, utpote nostram de priscis illis mathematicis observationem confirmans scribere non pigebit:

„ [c] Augustin n' estoit pas aussi „ eclairè sur l' astrologie judiciaire, „ que sur les sacrileges de la magie, quoique la veriteble pietè „ Chretienne condamne l' une aussi „ bien que l' autre: & parceque ces „ observateurs des astres, qu' on „ nommoit alhors mathematiciens, „ ne faisoient ni sacrifices ni prieres aux demons, il ne cessoit de „ les consulter [d] pour acquerir par „ leur moyen la conoissance de l' „ avenir „.

X. Neque insueta fuisset, neque insolens hujusce pestis [e] ab Urbe expulsio, ex qua & novum de Gregorii in jure civili peritia argumentum elicitur. Nam florente adhunc Romana Republica fuere facta & de Mathematicis, Magisque Italia pellendis Senatus Consulta, quorum e numero Pituanius Saxo dejectus est, teste Tacito *lib.* I. *Annal.* in quæ verba ita adnotatum est ab eodem Lipsio, immo *repetita potius; nam veteri lege, edictoque, pridem amota e Republica illa pestis*. Reipsa anno Urbis conditæ 614. ab Hispalo Prætore Urbe & Italia expulsos fuisse testem habemus Valerium Max. 1. 3. 2. „ Cornelius Hispalus „ Prætor peregrinus N. Propilio „ Lennate, CN. Calpurnio Coss. „ edicto Chaldæos intra decimum „ diem abire ex Urbe, atque Italia jussit, fallaci syderum interpretatione, quæstuosam mendacii „ sui caliginem injicientes „; Dio Cassius *lib.* XLIX. a Marco Agrippa Ædile; Suetonius ab Augusto Tibe-

a *Cap.* XXXIX. §. XIII. *pag.* 135. *tom.* III. *Oper. Amstelodam.* 1700.

b *Tom.* 8. *Criticorum Sacrorum pag.* 358. *Amstelodami* 1698.

c *In vita S. August. ad an. Christi* 379. *art.* 12.

d *Lib.* V. *de Civ. Dei cap.* I. *& lib.* VI. *cap.* VI. *de Confe. illud tamen animadvertendum ea deliramenta, & ipsum Augustinum deinceps condemnasse.*

e *Sic hoc hominum genus notatur a Lipsio adnot.* 85. *ad lib.* II. *citati Operis.*

berio narrant expulsos fuisse illos homines, quod affirmatum est etiam a Vulpiano *lib.* VII. *de officio Proconsulis*, hisce verbis juxta Lipsii emendationem in excursu ad laudatum *lib.* II. *Annal. Taciti*: *Sæpissime denique interdictum est fere ab omnibus Principibus, ne quis omnino hujuscemodi ineptiis se immisceret; & varie puniti sunt hi, qui id exercuerunt, pro mensura scilicet sceleris & consultationis*. Istas autem pœnas recenset Julius Paulus *Tit.* 18. *lib.* v. *De Sententiis receptis*, quas ad capitis etiam discrimen extensas fuisse cum homines isti de salute Principis, vel summa Reipublicæ consulebantur, affirmat ibidem Paulus, & explicat Jacobus Cujacius in illius loci interpretatione: [a]: Ubi hoc etiam addit non tantum eos, qui divinandi artem exercebant, sed, & qui ejus periti erant, aut qui vaticinos libros habuissent fuisse punitos. Pœnæ hujus præclaram rationem affert Josephus Carafa Cl. Reg. [b] *hujusmodi homines*, sunt hæc ejus verba, *etsi accepti vulgo, qui his studiis delectari solet, exosi tamen fuere Principibus, eorumque Ministris, quod sæpe in vitam Principis agerent, & vaticiniis alerent animos rebelium*.

Quod si a Principibus Laicis, immo ab ipsismet Ethnicis, bono Reipublicæ lex isthæc lata est, propter quam cordatus quisque vir illos commendat; Gregorio Magno per diversam philosophiam, scilicet Christianam educato crimini hoc dabimus? *Si Astrologia Cæsarum legibus* (liceat hactenus dicta verbis exponere Pici Mirandulani, viri si quisquam alius ingenii acutissimi, sub initium disputationum adversus Astrologos) *si Cæsarum legibus, & prudentum uti noxia vitæ, civitatibus, eliminatur, si oraculis prophetarum; Pontificum sanctionibus, hominum scientissimorum vocibus, & doctrinis, ut moribus, & pietati pestifera condemnatur*.... quid est, ajo ego, cur Gregorio Pontifici maximo Christianorum non fuerit licitum vestigia tam utilia sectari?

XI. At enim illius ævo ad meliorem salutem redactum fuerat horum hominum genus. Contra perinde illo tempore, ac antea illos desipuisse ostendunt satis aperte cum supra laudatus Tillemontii locus, tum repetita ab Imperatoribus eorum proscriptio ab Justiniano in primis, qui in *lib.* IX. Codicis *Maleficos*, condemnavit. Porro hoc nomine, & Mathematicos voluisse comprehendere peritissimus affirmat civilis Juris interpres citatus Cujacius. Hinc enim illud versans verbum in *lib.* I. *Codicis cap.* XVIII. hæc habet [c]. *Maleficorum nomen latissime patet; nam complectitur etiam Mathematicos: non qui Geometriam, Arithmeticam, Musicam, Astronomiam exercent, quæ artes sunt liberalissimæ, sed Chaldæi, ut vocabantur, & Genethliaci impostores quidam Mathematicorum nomine adumbrantes suas ineptias, qui profitentur se fata cujusque nosse, & Natalitias syderum observationes; qui omnes, & his similes, arioli, vaticinatores, Magi, plerisque Senatus consultis subjiciuntur pœnis legis Corneliæ de Sicariis, & veneficis l. ex Senatusconſ. D. ad leg. Cornel. de Sicar. Et apud Uulpianum in Fragment. lib. de officio Proconſ. & apud Cornel. Tacitum multis in locis fit eorum Senatus consultorum mentio, & coercentur tam discipuli, quam Magistri l. pœn. hujus tit. Tertullian. lib. de Idololat. de his impostoribus scribens*; Eadem pœna est, *inquit*, discipulis, & Magistris, & libri eorum combu-

run-

a *Tom.* I. *Oper. pag.* 503. *edit. Neapolit.* 1722.

b *Cap.* IV. *num.* 3. *pag.* 101. *Histor. Gymn. Rom. ejusque Professor.* 1751. *Romæ.*

c *Tom.* 9. *pag.* 1437. *cit. editionis.*

runtur; *l. cætera §. 1. famil. Ubi vocantur hi libri improbatæ lectionis, juxta elegans illud præceptum Phocylidis.* φάρμακα μὴ τεύχειν μαγικῶν βιβλίων ἀπέχεσθαι. *Quod autem permittitur in* l. IV. *hoc tit. ut sic iis malis artibus uti liceret salutis ferendæ causa, frugum a calamitate servandarum causa, quod plerique faciunt, quos Seneca vocat* χαλαζοφύλακας, *quasi observatores grandinum, hoc recepit Paganismus, ut liceat improbatis artibus salutis ferendæ causa uti, & merito etiam hujus legis pars est abrogata Novella Leonis Philosophi 65. Huc etiam facit titulus* XVI. *lib.* IX. *Codicis Theodosiani, qui totus est contra Maleficos, & Mathematicos.*

XII. Ac primam quidem objectionis partem solvimus; ad alteram, quæ est de conflagratione Palatii Bibliothecæ, ubi plurima servabantur antiquitatis monumenta, non minus expeditas ac bonas habemus responsiones. Principio autem illud intelligendum est criminationis hujus fundamenta fuisse labefactata, ac prorsus eversa, cum sub hujus capitis initium Scriptoris Anglici auctoritatem, qua una se tuetur noster hic censor, nihili (ad hanc rem quod attinet) esse faciendam ostendimus. Etenim uno ex illis loquendi modis combustionis hujus meminit Sarysberiensis, quo (ipsomet duce Belio) probavimus de ejusdem narrationis genuitate, ut minimum, ancipitem fuisse Anglicum Authorem: *Fertur*, sunt hæc ejus verba de nugis Curialium, *Beatus Gregorius Bibliothecam combusisse Gentilem*[a].

Verum licet certissima proferri possent monumenra, non hinc tamen causa caderemus. Ratio enim, qua ad illam conflagrationem inductus fuisset Gregorius nedum a crimine omni eum liberat, sed laudibus dignum reddit, cum ratio illa eadem omnino fuerit, qua ab Urbe Mathematicos jussit amoliri: nimirum, teste eodem Sarysberiensi, quod multa essent iis in libris de Idolorum superstitione, cujusmodi ea sunt, quæ de futuris hominum actionibus disputant: *Quo in incendio*, ait loco cit. Sarysber. *plutei in cineres acti, in quibus erant præcipua, quæ cœlestium mentem, & superiorum miracula videbantur hominibus revelare*. Atque ista sunt illa, quæ ab Oudino *pretiosa nuncupantur venerandæ prorsus antiquitatis monumenta*. Cum vero Gregorius noster quo flagrabat morum componendorum desiderio, qua erat animi sagacitate, ac diligentia, jam sensisset inutiles fore de Mathematicis pellendis labores suos, nisi etiam libros istos, in quibus pravæ opiniones, & ad mores effeminandos aptissimæ continebantur, de incautæ potissimum juventutis manibus non abstulisset, quippe non minus ad mores corrumpendos vox hominis vivi apta est, ac mortui. Quamobrem ne unquam hæc monstra hominum mentes occuparent atque vitiarent, efficax hoc adhibuit remedium; nam ab illis, quibus regendorum populorum cura fuit commissa, intellectum semper fuit, atque experiundo cognitum, nulla alia ratione posse cohiberi subditos ab illorum lectione librorum, quos adversus Reipubl. finem aliquid amplecti sciebant, nisi ultricibus flammis libros ipsos perdere. Sexcenta cum ex Ethnicis, tum ex Christianis sanctionibus hausta, facile esset in medium proferre exempla, quæ inter alios collegerunt Schelornius in Dissertat. de libris consumptis, & Verricelli noster *in quæst.* 195. *sect.* 2. *de Apostolicis missionibus*. Nobis unum, vel alterum protulisse sat erit. Octavianus Augustus, narrante Suetonio in Octaviano Augost. *cap.* XXXI. *Quidquid fatidicorum librorum græ-*

a *Lib.* II. *cap.* XIX. *cit. edit.*

græci latinique generis nullis, *vel parum idoneis auctoribus vulgo ferebatur*, *supra duo millia contracta undique cremavit*. Magicos, & Judiciarios libros iisdem flammis consignavere, Costantinus Magnus, Theodosius, & Valentinianus Imperatores, & Cabades Persarum Rex; nec non Manichæorum libros flammis exterminavere Leo Magnus, & Symmachus Pontifices. Quid plura? Ipsosmet sub initium nascentis Ecclesiæ Christianos, hos libros, utpote veræ Religionis corruptores combussisse clare patet ex *cap.* XIX. *vers.* IX. Actuum Apostolorum. Ἱκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων συνενέγκαντες τὰς Βίβλους κατέκαιον ἐνώπιον πάντων, καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν. *&c. Multi autem curiosa agentium conferentes libros combusserunt coram omnibus*, *& computaverunt pretia illorum*, *& invenerunt argenti myriades quinque*. Quam summam Budeus quinque millia aureorum suorum valere putat. Profecto hos libros ejusdem omnino generis fuisse, quos comburi fecit Gregorius, futura nimirum prædicentes, Astrorumque cursus superstitiose investigantes probatum est inter alios a Grotio in hoc caput, ubi inter alia hæc scripsit Γοητικὰς Βίβλους *libros magicos habent hic Patres Græci. Christiani vero diabolica hac vocarunt. Sed Lucas recepta Ephesi voce uti contentus est. Ephesus ante alias civitates his pravis studiis dedita &c.* Neque meliora tunc temporis continebant aliorum scriptorum, Rhetorum licet, Codices; unde nil mirum, si eadem sorte, & ipsos condemnavit Gregorius, quandoquidem & ab Ethnicis etiam damnatos fuisse ex citato Suetonio patet, qui refert Cajo Fannio Strabone, & Marco Valerio Messala Coss. contra Philosophos, & Rhetores Senatus Consulto cautum fuisse *Romæ ne essent*, iterumque censoris edicto Cn. Domitii, Cn. Ænobarbi, & L. Licinii sublatas fuisse id generis scholas, non ea quidem ratione ab Ericio Puteano excogitata [a], quod *Martiales illi manu esse strenui*, *quam lingua malebant*, sed quod Rhetorum disciplinæ, ut bene adnotatum video abs Josepho Saxio, a Græcis inventæ in abusum ac turpem depravationem proruerant, Sophistarum vero argutiæ, & captiones, fictæque ad jus pervertendum controversiæ, juventuti ac Reipublicæ plurimum officiebant, unde non vera eruditio, ac sincera eloquentia, sed fraudolenta, & captiosa expulsa fuit [b].

Iis autem rite seduloque expensis, quis non intelligit ex Mathematicorum exsilio, ex librorum de superstitione, deque pravis moribus inducendis agentium combustione, quam suomet jussu exemploque comprobavere ante Gregorium Imperatores & Ethnici, & Christiani, Summique Pontifices a recta discurrendi ratione omnino abhorrere illud, quod conjicit Criticus noster *Bardum*, scilicet fuisse Gregorii ingenium, litterasque, & litteratos odio habuisse? Proh Deum immortalem! quis Gregorio veræ litteraturæ amantior? Quis Litteratorum cultior?

Ejus in investiganda veritate, atque in recta doctrina percipienda studium ostendit diligentia in consulendis vetustis Codicibus; cum enim Ephesinæ Synodi locum quemdam in vulgatis libris vitiatum fuisse suspicaretur, ita scripsit ad Narsen Comitem lib. VI. Epistolar. epist. XIV. *Caritas ergo vestra vetustos omnino Codices ejusdem Synodi requirat*, *& illic inde videat si quid tale invenitur*, *mihique eumdem Codicem quem invenerit trasmittat*, *quem mox ut legero retransmitto*. *Novis enim Codicibus pasim non credat*, *ex qua re dubius factus sum*, *& ni-*

a *In Dissertatione de scholis Palatinis.*

b *De studiis Mediolanensium p.* 11. *Med.* 1729.

& nihil adhuc volui de hac causa prædicto fratri meo Johanni Episcopo rescribere. Romani autem Codices multo veriores sunt Græcis, quia nos vestra sicut non acumina, ita nec imposturas habemus.

XIII. Neque minus certa, minusque efficacia suæ sollicitudinis in promovendis litteris, colendisque earum amatoribus servata sunt indicia; etenim tamquam majus lumen de sublimi quadam specula errantibus honestis disciplinis gravioribusque studiis viam ostendit, hospitio excepit suo in Palatio, Laicis hinc recedere jussis [a], ubi litterarum studia reflorescere visa sunt: selectiora quippe ingenia sive ex Clericis, sive ex Monachis contubernalia habebat, quibuscum quidquid reliquis curis superet temporis, gravissimis, sanctissimisque sermonibus traducebat, Magni Leonis vestigia persequens, cui prima fuit cura adsciscere homines pietate, & eruditione præclaros [b]. Sed ipsa præstat Johannis Diaconi verba etsi longiora exscribere, ne oratorio modo a nobis hæc esse enarrata aliquis putet: [c]*Tunc rerum sapientia Romæ sibi templum visibiliter quodammodo fabricabat, & septemplicibus artibus veluti columnis nobilissimorum totidem lapidum Apostolicæ Sedis atrium fulciebat. Nullus Pontifici famulantium a minimo usque ad maximum, barbarum quodlibet in sermone, vel habitu præferebat, sed togata Quiritum more, seu trabeata latinitas suum Latium in ipso Latiali palatio singulariter obtinebat. Refloruerant ibi diversarum artium studia, & qui vel sanctimonia, vel prudentia forte carebat, suo ipsius judicio subsistendi coram Pontifice fiduciam non habebat.*

XIV. Antequam vero caput hoc absolvam a duobus aliis vindicandus est criminibus sapientissimus Pontifex, quæ Oudini quidem censoriam notam fugerunt, sed ab aliis, apud quos Gregorius noster non bene audit, solent ipsi intentari, quorum alterum est, pulcherrima Romæ ædificia, ut Peregrini Romam contendentes in sacrorum locorum visitationibus tempus unice insumerent, humi æquari fecisse, alterum vero Titi Livii opera flammis dedisse.

Paucis autem ab utroque me expedio, cum ostendam utrumque vehementi apud sanæ Critices sectatores debere suspicione laborare. Et ad primum quod attinet, & nullo nititur vetusto scriptore, & a recta cogitandi ratione prorsus est alienum; nam *Gregorio* utor verbis Platinæ hanc ipsam diluentis calumniam [d] *post Deum, Patria, quam vita charior fuit*. Idcirco non timuit Belius ipse (l. c.) scribere: „Il „n' est pas certain, qu' il ait fait „detruire le beaux monuments des „Romains.

XV. Ad alterum vero quod spectat omnium primus, qui hujusce rei meminit creditur D. Antoninus Florentiæ Archiepiscopus, & celebris XV. seculi scriptor; *At mirificus zelus fuit S. Gregorii*, inquit Vossius de Historicis Latinis, [e] *qui ut S. Antoninus, & ex eo Johannes Hessellius, ex utroque Raderus ad Martialem tradit, Livium propterea combussit, quod in superstitionibus, & sacris Romanorum perpetuo versetur*. Unde autem S. Antoninus id acceperit se ignorare ingenue

a *Præclarum Gregorii exemplum imitatus deinceps est, ad Ephebos quod attinet, Paulus IV. Pontifex Maximus gravissimæ antiquitatis vir, Congregationisque Clericorum Regularium Confundator. Eam legem hodierna quoque die Romani Pontifices custodiunt.*

b *Dissert.* I. *de vita S. Leonis Magni pag.* 135. *tom.* II. *Oper. nova edit. Quesnelli.*

c *Lib.* II. *cap.* XIII. *cit. vita Gregorii.*

d *In vita S. Gregorii I.*

e *Lib.* I. *pag.* 48. *Francofurti an.* 1677.

genue fatetur Johannes Albertus Fabricius hisce verbis [a]: *Nescio unde acceperit Antoninus Florentinus part. 4. summæ Confess. tit. 11. cap. 4. quod tradit, Gregorium omnia scripta, quæ potuerit consequi T. Livii comburi fecisse, quod in illis multa de superstitione Idolorum traderentur.*

At videat Oudinus, quam sincere cum ipso disputemus. Neque primus fuit S. Antoninus, qui hanc commemoravit combustionem, neque incertum est unde ipse hoc acceperit: *De Gregorio Magno*, sunt hæc S. Antonini verba, *par. 4. summe Theolog. tit.* XI. *cap.* IV. *dicit prædictus dominus Johannes Dominici Cardinalis, quod omnes libros, quos potuerit habere Titi Livii, comburi fecit, quia ibi multa narrantur de superstitionibus Idolorum.*

Nihilotamen minus roboris nihil deperdit negatio nostra; Johannes enim Dominici ex Dominicanorum Familia, & S. R. E. Cardinalis, vir quidem fuit & pietate, & doctrina præditus, tamen cum ex altera parte nos hactenus lateat a quibusnam fontibus id hauserit, ex altera vero, quo minus indubiam faciat fidem, magnum est illud, quo a Gregorii temporibus distabat, intervallum. Ipso enim duce nomen dederat Dominicanis Antoninus, & vita functus est anno 1418. aut 1420. quemadmodum in vita habemus ejusdem S. Antonini [b]. Neque patiar, ut Oudinus mihi Hesselium Raderium, aliosque opponat recentiores, quos omnes ad unum revocandos esse S. Antonini, sive potius Johannis Dominici testimonium, ipse nos docet Beiius, qui *Verb. Leo X.* negans in iis, quæ adversus Leonem X. [c] litteris consignavit in suo iniquitatis mysterio Philippo Mornæo, de quo aliquid a nobis agendum erit *cap.* VII. fidem esse adhibendam, hanc statuit regulam: „ On voit dans ce conte le my„ stere d'iniquitè, & dans une in„ finitè d' autres livres, toujours „ sans etre muni de citation, ou „ n' ayant pour toute preuve que „ l'autoritè de Baleus: de sorte que „ trois ou quatre cens auteurs plus „ ou moins, qui ont debitè cela, „ en se copiant les uns, les au„ tres, doivent etre reduits a un „ seul temoin, qui est Baleus „. Quo circa nullius justam arbitramur reprehensionem incurrere, si usque dum probatiores educantur tabulæ, universæ illi narrationi minime nostram adhibeamus fidem, immo etsi male per illam combustionem Reipublicæ bono consultum fuisset, nil tamen ex illa, quippe quæ, ut minimum incerta, adversus Gregorium hactenus extundi posse, pro certo affirmare non veremur. Verumtamen si de Livii combustione constaret, nihilominus *mirificus*, ut ait Vossius supra laudatus, Gregorii *zelus* minime reprehendendus esset totum Livium proscribentis ac Vulcano committentis in odium tot ineptiarum, & superstitionum, quibus identidem scatere præter Vossium, & Lipsius, & Possevinus, & plerique alii magni nominis viri ostenderunt quidquid in contrarium dicat Johannes Tolandus in suo Tito Livio vindicato [d].

CAPUT III.

De libris Job, sive Moralium.

XVI. EXimiis perfunctus muneribus, gravissimisque exanthlatis laboribus utraque in Roma cum veteri, tum nova, in sui Monasterii claustra anno quingentesimo

a *Bibliotheca Media, & infima Latinitatis tom. 3. pag. 736. Amburg. an. 1735.*

b *Pag. 28. sub initium tom. 1. Summa Antonini Verona 1742. & apud Eccardum in Bibl. Scriptorum Ordinis S. Dominici.*

c *In Dictionario pag. 1684. cit. edit.*

d *Haga Comitum 1709.*

mo octuagesimo octavo se tertio receperat atque abdiderat Gregorius. Hoc in recessu a negotiis, quibus curiam incolens undique premebatur, remotus vitam ducebat feriatus quidem, sed non otiatus: *nihil enim*, ut scite observatum est a Vicentio Riccardo Cl. Reg. in vita S. Proculi Archiepiscopi Constantinopolitani [a], *sanctissimorum virorum quiete actuosius, & cum vacant, tum maxime Dei magnalia vident, eaque aliis videnda proponunt*. Totus igitur in rerum contemplatione dum esset, ad limam vocavit, atque retractavit suam in Jobi libros ethicam interpretationem, quam susceperat Constantinopoli Apocrisiarium agens, petentibus, quos ex Urbe secum duxerat Monachis, & Leandro Hispalensi Episcopo, quocum in nova Roma consuetudinem inierat, sub sui vero Pontificatus initium triginta & quinque digestam libris, qui ob ethicæ monita potissimum, quibus repleta est, atque resplendet Morales dicuntur, compleverat, & primo per Urbis Monasteria subdiviserat, postremo vero eidem Leandro Episcopo destinaverat. Hos referens libros Oudinus *Nimiæ*, inquit, cap. III. *simplicitatis ac moralium immoderatæ luxuriæ quisquis commentarium hunc argueret, haud quaquam a vero rectoque aberraret ille judicio*. Quo quidem præconcepto judicio factum esse reor, ut præstantissimi hujus libri lectio tantam moverit delicatissimo nostro Critico nauseam, ut illum deterruerit a discutiendo *ad finem usque*.

XVII. Profecto non ita sensere probatissimi viri cum veteres, tum recentiores, qui perspicui & probi ingenii lumen hisce in commentariis cognovere, ubi non simplicia quidem sunt verba, quæ stomachum ure moveant, sed pura & casta sine fuco, sine lenocinio: non vacuæ, & lectorem a se removentes, sed ponderosæ, piosque animos conciliantes sententiæ e purioribus haustæ Scripturæ sanctæ, Veterumque saniorum auctorum libris non per vim tractæ, sed quasi sponte adductæ; ubi feracissimus ad vera Religionis nostræ dogmata confirmanda, atque asserenda fons continetur; ubi allegoricum tunc secutus est sensum, cum verba *superficie tenus accepta nequaquam instructionem legentibus, sed errorem gignerent*. Quod vero nimia allegoriarum frequentia objecta sit Gregorio a nostratibus etiam Auctoribus, mihi potius hinc laudandus videtur. Etenim non eo quidem inficias unam aliquando litteram in scripturis docere, verum longe frequentius in aliis sensibus virtutum semina latitare, nemo est qui nesciat; sic enim ipsum scripturarum potissimum auctorem Christum Dominum nos docuisse, S. Augustinus auctor est: *Dominus Noster Jesus Christus*, inquit [b], *ea quæ faciebat corporaliter etiam spiritualiter volebat intelligi; neque enim tantum miracula propter miracula faciebat, sed ut illa quæ faciebat mira essent videntibus, vera essent intelligentibus*.

Hoc autem dicendi genere, etsi aliquando frigidiusculum nonnullis sapiat, usi tamen sunt quam frequentissime veteres Ecclesiæ Patres, quorum lucubrationes censoris nostri laudes extorserunt Basilius, Athanasius, Chrysostomus, Hieronymus, aliique, quod intelligerent vulgum, cui debitores in primis erant, non solum delectari, atque ad virtutis amorem *allici* gravi, & plana, sed etiam, immo ut plurimum magis admirabili atque acuta oratione. Sensum autem litteralem non quidem nunquam (quod falso ab aliquibus est

a *Pag.* 23. *Romæ* 1630.

b *Serm*, 44. *de Verbis Domini cap.* III. *tom.* V. *pag.* 518. *E. M.*

est affirmatum) sed tunc est amplexatus, cum timeret ne litteralis historiæ sensus oblatum sibi veritatis lumen absconderet[a], mysticum vero frequentius investigat, *quoniam totum id, quod legimus in divinis libris nitet quidem, & fulget etiam in cortice, sed dulcius in medulla est: qui edere vult nucleum, frangat nucem*: uti ad hanc in sacrarum Scripturarum interpretatione ineundam rationem Paulino Nolano Episcopo auctor erat S. Hieronymus in hisce dandis regulis vel facile princpes[b]. Atque, ut paucis omnia comprehendam, suismet Gregorii verbis loco citato, *quædam Historica expositione transcurrit, & per allegoriam, quædam typica investigatione* perscrutatur, *quædam per sola allegoricæ moralitatis instrumenta discutit, nonnulla autem per cuncta simul sollicitius* exquirens *tripliciter* indagat. Quamobrem *mirandæ rationis* a Venerab. Beda lib. II. Historiar., *mirabile opus* a Sigeberto Gemblacensi de scriptoribus Ecclesiasticis, & ab Isidoro Hispalensi hoc encomio laudatur[c]: *Gregorius Papa, Romanæ Sedis Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humilitate summus, tantumque per gratiam S. Spiritus scientiæ lumine præditus, ut non modo ibi præsentium temporum quisquam Doctorum, sed ne in præteritis quidem illi par fuerit unquam. Is, efflagitante Leandro Episcopo, librum B. Job mystico morali sensu disseruit, totam prophetiæ ejus historiam in triginta quinque voluminibus largo cloquentiæ fonte explicavit, in quibus quidem quanta mysteria sacramentorum aperiantur, quanta sint in amore vitæ æternæ morum præcepta, vel quanta clareant ornamenta verborum, nemo sapiens explicare valebit, etiamsi omnes artus ejus vertantur in linguas*.

Ab aliis præclaris hominibus tanti factum est opus hoc, ut, auctore adhuc superstite, a multis Episcopis cum ad eorum mensas[d], tum publice ad cursus diurni vigilias legi cœptum erat: quod ubi modestissimo Pontifici nuntiatum fuit, ne amplius id fieret, his datis ad Johannem Subdiaconum Ravennæ litteris prohibuit[e]: *Illud autem quod ad me quorumdam relatione perlatum est, quia Reverendissimus Frater, & Coepiscopus meus Marinianus legi commenta B. Job publice ad vigilias faciat, non grate suscepi, quia non est illud opus populare; & rudibus auditoribus impedimentum magis, quam provectum generaret*. Eo autem vita functo, ut ejus lectio omnibus esset facilis, atque expedita, multæ factæ sunt Epitomæ, atque exteras in linguas translationes, quas videre licet in præfatione Benedictin. in libros Moralium.

Tale profecto judicium de illo tulerunt veteres homines, qui studio partium minime abrepti sedulo eum perlegerunt.

XVIII. Recentiorum autem omnium nullum ferme inveniret finem præsens hoc caput si præconia essent recensenda. Sat mihi erit in medium protulisse e nostratibus Dupinium illum, cujus loco atque auctoritate rem suam confecisse gloriatur Oudinus *loc. cit.* & e Protestantibus Thomasium Jamesium, Johannemque Clericum: *Corpus Commen-*

a *S. Gregorius lib.* I. *Moralium num.* 4.

b *Epist.* LVIII. *ad Paulinum num.* VIII. *edit. Veron.* 1734.

c *De Scriptoribus Eccles. cap.* XXVII.

d *Laudabilis hæc eaque apprime utilis consuetudo legendi libros ad mensam magno olim in usu per Concilium Tridentinum sess.* II. *per S. Carolum Borrhomæum Mediolanensibus in Conciliis primo & quarto capite de Episcopi mensa restaurata, a clarioribus Episcopis hodie quoque observatur.*

e *Lib.* XII. *epist.* XXIV.

mentarii convenit ideæ, quam in Prologo obtulit: hoc est, vix ac ne vix quidem explicationi litteræ adhæret, sed allegoriis, & moralitatibus, quas textui Job adaptat, quarum pleræque pari jure aliis omnibus sacræ Scripturæ locis applicari possent. Sed non tam ille sollicitus erat libro Jobi explicando, quam operi, quod infinitam cogitationum moralium struem contineret, colligendo. Ac ingenue fatendum est, hos libros, etsi minus eximios in librum Job Commentarios, maximum tamen moralitatum, quas continent, esse repertorium. Incredibile quanta contineant principia, regulas, & doctrinas omni hominum generi convenientes tam Ecclesiasticorum, quam Laicorum, tam secularium, quam regularium, tam majorum, quam minorum, atque ut uno complectar verbo omni statuum generi, omnium ætatum, ac conditionum. Hoc opus heic sigillatim expendere nolumus, si enim commentariorum ejusmodi moralium, & allegoricorum summam excerpere vellemus, in immensum excresceret labor noster. Hoc opus multa cum simplicitate, ac perspicuitate, non tamen cum tanto acumine ac elevatione scriptum est. [a] Integrum hunc Dupinii locum, uti est abs Oudino relatus, describere, etsi prolixum, operæ pretium arbitratus sum, ut accuratus quisque lector vel per se dignoscat non ex judicio, sed ex odii præsumtione, quemadmodum olim contra Hieronymum Ruffinus actitabat, ita & nunc Criticum nostrum scribere contra Gregorium; nam Dupinii locus quin obsit, immo prodest huic Pontifici. Adhibet quidem Gallicus hic scriptor epithetum *simplex*; at æquivocum illud est, ac anceps; malam enim in partem non minus ac in bonam sumitur a latinissimis auctoribus; sed bonam in partem ut plurimum sumi certissimum est: ita Cicero de Officiis *l.* 1. *c.* xxx. *v.* x. *Sunt his alii multum dispares, simplices, & aperti, qui nihil ex occulto, nihil ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimici.* Ita Paullus Manutius vir, si quispiam alius, latinæ linguæ callentissimus in *epist.* v. *lib.* 1. *Epistolar.* Reginaldum Polum, quem in dedicatione operum Poli humaniorum litterarum cultissimum dixerat, sic describit: *Et est homo, ut scis, natura simplex, rectus, cujus ab intimo sensu nunquam, ne minimum quidem, aut vultus, aut oratio discrepat.* Sexcenta in latinæ linguæ Lexicis obvia sunt id generis exempla. Reipsa a Dupinio bonum hunc in sensum *simplicis* vocem acceptam fuisse solus ille negare potest, qui meridiano sole de industria tenebras quærit. At hæc ferme extra ordinem: ad propositum revertamur, & Thomasii Jammesii Angli, datam fidem ut liberemus, afferatur testimonium: *Inter omnia opera, ait ipse in Vindiciis Gregorianis* [b], *quæ merito S. Gregorii Magni Papæ censentur ab omnibus, primum locum obtinent libri Moralium, idque duplici jure ordinis, & dignitatis; ordinis, quia primo conscripti sunt ab eodem sanctissimo Patre, cum adhuc Apocrisiarius Romanæ Ecclesiæ in Constantinopoli degeret: dignitatis, quia in hujus libri expositione copiosa, & eleganti, cæteros enarratores tanto post se intervallo reliquit, quanto in omnium rerum cognitione scientia experientiæ conjuncta supe-*

a *Mirum sane est a Barbeyracio hunc prolatum esse Dupinii locum* (P. 50. Præf. in Puffend.) *ut suum & adversus hunc veterem Patrem promat venenum; cum ipsi grates habere potius debuisset ob eximiam illam quæ ad mores dirigendos spectat regularum silvam; Raros enim esse Protestantes quorum studia in explicandis morum regulis versentur, jure ac merito Barbeyracius ipse conqueritur.*

b *Pag.* 1. *citata edit.*

superior fuit. Et quamquam e scriptis illius posterius editis, postquam ad culmen dignitatis sacerdotalis provectus esset, quædam plusculum fermenti haberent Pontificii, tamen in hisce commentariis non facile quisquam inveniet quod possit incurrere in reprehensionem alicujus mature, & cum judicio legentis. Johannis autem Clerici hoc est judicium in Biblioth. Universali ad ann. 1698. [a]: L'Ouvra-„ ges (*sur Job*) de S. Gregoire ne „ laisse pas d' etres utile, parce qu' „ on y trouve un grand nombre „ de principes, de regles, & d' in-„ structions utiles a toutes sortes de „ personnes „. Porro triplices illos sensus litteralem nimirum, allegoricum, atque mysticum aptius atque utilius ut proponeret, eliceretque noster modo veteri usus est scripturæ Sanctæ latina versione ad septuagintaviralis interpretationem expressa, modo recenti ex hebraico fonte a S. Hieronymo concinnata, *ut quia* (sic ipse mentem suam exponit in Epistola Dialogorum libris præmissa) *Sedes Apostolica, cui Deo auctore præsideo utraque utitur, mei quoque labor studii ex utraque fulciatur*. Ex qua versionum varietate perinde commodius, ac delectabilius laborem suum deduxit, & præ se novum acuti judicii specimen tulit, idcirco ab homine Criticæ longe severioris Oudino, nempe Riccardo Simone, laudatur duplici in loco suæ Gallicæ in vetus Testamentum Criticæ Historiæ, nempe *l.* I I. *cap.* VIII. & X. [b] cujus auctoritate caput hoc absolvetur. „ Saint Gregoire Pape s' „ est servi utilement de cette regle „ dans ses commentaires sur Job, „ ou il abandonne quelquefois l'an-„ cienne edition latine, qui avoit „ ètè faite sur le Grece de septante, „ pour suivre la nouvelle version de „ Saint Hierome sur l'Hebreu, qu' „ il trouvoit plus nette, & plus ju-„ ste . . . . Ce Pere avoit beaucoup „ lu les ouvrages de Saint Augustin „ dont il a rempli ses Livres, & „ il paroint judicieux, en ce qu' il „ ne s'est pas attachè entierement „ a l' ancienne version latine qui „ avoit ètè faite sur le Grec des „ septante, & qui etoit encore dans „ ces tems-là la version vulgate, „ mais il a souvent recours a la „ nouvelle traduction de Saint Hiero-„ me sur l'Hebreu, principalement „ dans les endroits ou' il la trouvoit „ meilleure que l'ancienne „.

CAPUT IV.

De libris Dialogorum.

XIX. SED majus negotium, atque difficilius facessere nobis videtur censoris nostri ex dialogorum libris, quos anno circiter sui Pontificatus quarto Monachis, quibuscum vitam agebat enixe rogantibus elucubrat, petita accusatio, utpote quæ a Romanis etiam aliquot magni nominis Scriptoribus, & olim & hodie intentata. Unde maxime dolemus, homines istos, quos tamen apprime colimus, fuisse aliquanto in hunc nostrum minus æquos. Compertum quidem nobis est non ea omnia tamquam vera habenda esse, quæ jactantur miracula, acutoque in illis discernendis opus esse Criterio; sed & istud omnino veritati consonum affirmamus, quod verum esse cognovit ipsemet Romanæ Societatis hostis, homo cæteroquin humanissimus, atque a præconceptis judiciis Protestantium sententia alienissimus Joan. Albertus Fabricius [c]: *Multa habentur vulgo pro falsis, quia sunt insolita, cum verissima sint*. Nimiæ igitur credulitatis, & rudis, & stolidæ simplicitatis propter hos Dia-

a *Tom.* XXIX. *par.* I. *pag.* 136.
b *Tom.* I. *pag.* 387. 409. *Roterodam* 1685.
c *Biblioth. Græc. T.* I. *p.* 698. *Hamburgi* 1718.

Dialogos inurit calumniam nostro Pontifici Oudinus Guillelmo Caveo subscribens, gravissimo Melchioris Cani testimonio sese inniti, jactanti & glorianti. Quamobrem, priusquam ad Gregorii vindicias venio, invidia ex auctoritate Melchioris Cani, quem inter communionis nostræ Theologos principes veneror, conflata, propter quam male, & ipse Canus apud multos e nostratibus audit, deprecanda esset; ast actum agere videremur; illud enim copiose satis ac fortiter in prolegomenis ad eam, quæ in omnium est manu Patavii primum, & nuperrime Venetiis ejusdem Cani factam editionem exsecutus est celeberrimus Dominicanæ familiæ, Lyceique Patavini Theologus Hyacinthus Serry. Quibus ab hoc Auctore adductis, & hæc addere placet verba ex eodem Cano excerpta *locorum Theologicorum undecimo l. c. 6.* ubi primam statuit ipse auctoritatis Historicæ legem: *Prima lex*, inquit, *ex hominum probitate, integritateque sumetur. Quæ omnino res locum habet, cum, quæ narrant Historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab his, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in Epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini, in libris quoque hujus de Civitate Dei, in Dialogis Gregorii, breviter in omnibus fere Doctorum Ecclesiæ probatissimorum scriptis, in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illis scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippe præclarisque virtutibus viri Sanctissimi, atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus ejusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sunt, fides omnino illis habeatur.* En præclarissimæ Gregorianorum Dialogorum ipsiusmet Episcopi Canariensis verbis conceptæ adversus Oudinianas criminationes vindiciæ. Sed quoniam in hoc contentionis summa haud impendet, demus Oudino gratis, Dialogos istos Cano haud prorsus placuisse, sicut & non placuisse alicui alii: at placuerunt sane aliis emunctissimæ naris Auctoribus. Placuerunt Photio severissimæ Criticæ, & nostro, & omnium judicio quam quisque maxime cultori, veterumque Scriptorum enucleatori egregio. Sic enim libros istos in Codice ducentesimo quinquagesimo secundo [a] commemorat: *Admirandus hic Gregorius multos quidem, & utiles in primis libros Latine conscripsit, ut homilias, quibus Evangelia populo explanavit. Quin etiam vitas eorum, qui in Italia clari essent, salubribus admixtis narrationibus, quatuor dialogis concinnavit. Etenim centum, & sexaginta quinque annis ii, qui latinam linguam ignorarent, soli utilitate hujus operis frustrati sunt. Zacharias vero, qui hujus Sancti Viri post illud tempus successor fuit cognitionem utilitatemque in Italia conclusam in Græcam linguam vertens, communem utilitatem orbi terrarum benigne exhibuit. Nec solum Dialogos, sed & dignos lectione alios labores in Græcam linguam transferre operæ pretium duxit.* Placuerunt illi Historiæ Ecclesiasticæ Gallico Scriptori, quem summis laudibus Religionis Reformatæ homines commendant. Is est Abbas Fleury, ejus verba, utpote legi cognoscique dignissima, exscribenda sunt: „ Je scais, „ inquit in sua Hist. Eccl. ad ann. „ 593. l. 35. [b] que cet ouvrage de „ Saint Gregoire, est celui que les „ critiques modernes ont trouvè plus „ digne de leur censure, & quel„ ques uns de leurs mepris. Mais „ ce que j'ai rapportè, & ce que „ je rapporterè encore des actions, „ & des sentiments de ce Saint Pa„ pe, ne permet, ce me semble, „ de le soupsonner, ni de foiblesse

 d'es-

a *P. 1999. Coloniæ Allobrogum 1612.*

b *T. 8. p. 73. Bruselles 1721.*

„ d' esprit, ni d' artifice. On voit „ par tout l'humilitè, la candeur, „ la bonne foi, avec une grande „ fermetè, & une prudence consommèe. Il est vrai qu' il avoit plus „ tournè son esprit aux reflexions „ morales, & à la conduite des affaires, qu'à l' ètude des sciences „ speculatives, & des lettres humaines. C' est pourquoi il ne faut „ pas s' etonner s' il a suivi le gout „ de son siecle, de racconter, & de „ recueillir des faits merveilleux. „ D' ailleurs saint Gregoire n' avoit „ point à combattre des Philosophes „ qui attaquassent la religion par „ raisonnement. Il ne restoit gueres d' autres payens, que des paisans, & des servs rustiques, ou „ des soldats barbares: que les faits „ merveilleux persuadoient mieux, „ que les syllogismes les plus concluans. Tout ce que saint Gregoire a cru devouir faire, est de „ ne rapporter que ceux qu' il croioit les mieux prouves: apres avoir pris pour s' en assurer toutes „ les precautions possibles. Car en „ general, sa foi, & sa pietè ne lui „ permettoient pas de douter de „ la puissance de Dieu. Son intention, en rapórtant ses miracles, „ est tres-pure: c' est de confirmer „ la foi des foibles sur l' immortalitè de l' ame, & la resurrection „ des corps: sur l' intercession des „ Saints, & la veneration des leurs „ Reliques: sur l' utilitè de la priere „ pour les morts; particulierement du „ saint Sacrifice, toutes crèances, & „ pratiques ètablies comme nous avons „ vu dès les primiers tems de l'Eglise.

„ Aussi ces Dialogues furent reçus „ d' abord avec un merveilleux applaudissement; & ont continuè d' „ etrè estimex pendant huit ou neuf „ cens ans. Sainte Gregoire les envoia à la Reine Theodelinde; „ & l' un croit qu' elle s' en servit „ pour la conversion de Lombards: „ qui pouvoient savoir la veritè de „ la pluprat des miracles qu' ils contiennent, puisqu' ils etoient arrivez sur des gens de leur nation, „ qui n' etoient en Italie que depuis „ environ trente ans. Le Pape Zacharie traduisit cet ouvrage en grec „ environ cent cinquante ans après; „ & il fut tellement du gout des „ Grecs, qu' ils en donnerent a „ saint Gregoire le surnom de Dialogue. Sur la fin du huitieme siecle, ces liures furent traduits meme èn Arabe. " Quid quæso ad ostendendum iniquam, si uspiam alibi, Oudini in Gregorium accusationem efficacius dici potest?

XX. Enim vero iis in libris præclarissime Gregorius egit pro suo instituto; nimirum postquam aureo illo de cura Pastorali libro Ecclesiasticum quemque salutaribus præceptis ad innocentiam formare conatus erat, sanctissimisque moribus induere, illud idem exemplis ex Italorum hominum probata vita desumtis Hieronymum imitatus, Theodoritum, Cassianum, efficere in animum sibi proposuerat optimo sane consilio. Tunc enim dignum operæ pretium venit cum inter se congruunt præcepta, & experimenta, hominesque potissimum rudes, propter quos imprimis illud opus Romanum Pontificem sibi sumsisse conscribendum, affirmavit citatus Historiæ Ecclesiasticæ Auctor, exemplis aptius quam verbis moveri solent, ac persuaderi. Multa retulit quæ suismet oculis inspexerat, obtinuit cætera ab amicis, quorum opem datis litteris petierat. Nunc vero sit mihi per te, Benigne Lector, facultas concessa, ut Oudinum, aliosque omnes horum Dialogorum morosos nimis censores istis, quas in præfatione ad eosdem libros adhibuere doctissimi Maurini interrogatiunculis compellem[a].

Pri-

a *T. 2. opp. Gregorii.*

Primò autem ab eis quæro, utrum sincere credant, quæ tum in veteri, tum in novo Testamento narrantur miracula, licet omni verisimilitudine careant? Hevæ colloquium cum serpente, *Genes.* 3. Uxorem Loth in Statuam Salis conversam *Genes.* 19. Asinam cui Balaam insidebat, humano more, immo præter plerorumque hominum captum, & consuetudinem, cum ipso sapientissime disputasse, *Num.* 22. E molari dente maxillæ asini aquas erupisse, ut unius Samsonis sitis exstingueretur, *Judic.* 15. Staterem inventum in ore piscis recenter hamo capti, *Matth.* 17. Petrum super aquas ambulasse, *Matth.* 14. Legionem dæmonum ex unico homine ejectam a Christo, & missam in porcos, qui præcipiti cursu in mare se projecerunt ac perierunt, *Marci* 5. & similia quamplurima.

Secundo interrogare liceat eos, qui ita exsufflant relata a Gregorio miracula, utrum indubitatam fidem habeant Christo etiam cum sacramento asserenti, *Johan.* 14. 12. *Amen, amen, dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum faciet.*

Tertio concedant nobis illi tam emunctæ naris Critici, tempus edendis illis signis, ac miraculis magis idoneum fuisse, quando vocandi ad fidem fuerunt Barbari a vera religione, Deique cognitione prorsus extorres, Quippe Apostolo teste 1. *Cor.* 14. 22. *Linguæ* (idem dic de cæteris miraculis) *non fidelibus, sed infidelibus; prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.* Iudæis ergo, quibus concessæ prophetiæ tamquam fidelibus, denegata ut plurimum signa, quæ Gentilibus a fide prorsus alienis reservata, & reposita fuerunt.

XXI. His autem impetratis, minime obstupescendum, labente quinto sæculo, & fere toto sexto decurrente (quæ tempora Gregorius Dialogis suis complectitur) tot tantaque a Deo procurata fuisse miracula. Nimium totus pene tunc orbis aut in idololatriæ tenebris, aut in densa nefandarum hæresum caligine misera jacebat: adeo ut vix unus tunc, maxime in occidente regnaret Princeps, qui verum Deum legitimo ritu coleret. Italia aut ab Ostrogothis Arianam perfidiam amplexis occupata, aut Langobardis postea tradita, qui Arianorum errores æque sectabantur, vel idololatriæ, quod pejus est, serviebant; Gallia Francis idolorum cultoribus, vel ab eorum cultu paulo ante, nec perfecte revocatis parebat, aut Wisigothis, aliisque Barbaris fidei Catholicæ infestis. Hispania iisdem Wisigothis, & Suevis æque Arianis cesserat; Britannia Insula novis hospitibus, Anglis videlicet subdita, redintegratum suis in templis idolorum cultum ingemiscebat; Wandali Africa potiti, bellum atrocissimum Catholicis indixerant, ut Arianum dogma statuerent.

Numquid igitur a Dei benignitate ac providentia tum abhorrebat fieri miracula tot, & tanta, quibus ad veritatis lucem infideles pellicerentur? Quod sane contigit. Nam intra non multos annos Langobardi Arianam impietatem ejurarunt; Gothi Catholicam fidem amplexi sunt in Hispania, auctore, ac hortatore Reccaredo Rege; Angli Christo nomen dederunt; omnes denique ad Christianæ, & Orthodoxæ fidei unitatem recepti.

XXII. Quod spectat ad Langobardos, qui magna ex parte Italiam his temporibus obtinebant, eorum conversionem non mediocriter promoverunt Gregoriani Dialogi: his enim ad se missis a Gregorio, narrante Paulo Diacono, usa est Theodelinda Regina, ad Catholicam fidem tum Regi, tum ejus Gentilibus, & subditis persuadendam. Enim vero hac in historia plurima narrantur miracula,

cula, ipſo ſpeſtante Langobardorum exercitu facta, quæ niſi certo conſtitiſſent, omniumque fuiſſent calculo comprobata, Langobardi, quos Gregorius urſis magis, quam hominibus ſimiles propter ferocitatem depingit, irriſiſſent; majorique quam antea odio in Catholicam fidem, Eccleſiamque Romanam exarſiſſent. Contrarium autem contigiſſe refert ex eadem gente Paulus Diaconus *lib.* IV. *de Geſtis Langobard. cap.* IV. ſcilicet Agilulfum Regem, cæteris fere ipſius exemplum ſequentibus, Catholicam fidem amplexum eſſe, Eccleſiis ademta bona reſtituiſſe, Epiſcopiſque debitum honorem impendiſſe.

Præter idololatriæ reliquias in Italia, & alibi paſſim adhuc ſuperſtites, aperteque graſſantes hæreſes, apud ipſos etiam, qui Catholici audiebant, exitioſi ſerpebant occulteque diſſeminabantur errores, contra animarum immortalitatem, & corporum Reſurrectionem. De poſteriori ancipitem olim ſe fuiſſe, humiliter fatetur ipſe Gregorius *homil.* XXVI. *in Euangelia. Multi enim*, inquit, *de reſurrectione dubitantes, ſicut, & nos aliquando fuimus*. Vide etiam *lib.* II. *in Ezechielem homil.* VIII. & *lib.* XIV. *Moral. num.* 70. *Greg. Turonicus lib.* X. *hiſt. cap.* XIII. & XIV. teſtatur quemdam Eccleſiæ ſuæ Presbyterum docuiſſe *futuram non eſſe reſurrectionem*; quem ipſe debellavit: & Theodulphum Diaconum *Urbis Pariſiacæ, qui ſibi videbatur in aliquo ſciolus, ſæpius de hac cauſa altercationes moviſſe*. Audiamus Petrum Diaconum cum Gregorio colloquentem *lib.* III. *cap.* XXXVIII. *Dial. Quia multos intra Sanctæ Eccleſiæ gremium conſtitutos, de vita animæ poſt mortem carnis perpendo dubitare*. Quorum ſaluti proſpiciens Gregorius, poſt aſſerta invictiſſimis argumentis hæc fidei dogmata, plurima congerit miracula, & prodigia, quibus ut immortalitas animæ, ita reſurrectio carnis apud rudiores efficacius probaretur.

XXIII. Ex his quæ geſta refert Gregorius, nonnulla ſunt quibus ipſe interfuit; alia vero a locupletibus teſtibus acceperat; nimirum a Sanctiſſimis Epiſcopis, fuci prorſus expertibus, ab integerrimæ vitæ Monachis, aut Monaſteriorum Præfectis, a viris nobilibus, & ingenuis. Nihil ex imperiti vulgi rumuſculis ſcripſit. Cur ergo reus poſtulatur, cum exploratum ſit, hiſtoriæ leges ab eo tanta cautione ſcribente religioſe fuiſſe obſervatas?

Neque tamen velim idcirco jurejurando affirmare nihil falſi obrepiſſe in rerum, quæ narrantur adjunctis, & circumſtantiis. Quinimmo inficiari non poſſum in his quæ leguntur de S. Paulino Epiſcopo Nolano, aliqua pugnare contra hiſtoriæ veritatem; videlicet quod abductus fuerit in Africam a Wandalis Campaniam devaſtantibus; cum nonniſi diu poſt S. Paulini obitum Wandali Africam occupaverint, & depopulati ſint Italiam. Ex hoc tamen loco inſolubiles difficultates non oriuntur. Dici etenim poteſt Wandalos hic pro Gothis eſſe ſumtos, quod ex eadem gente forent orti, legibus iiſdem uterentur, eademque lingua, quam Gothicam vocant, eidem hæreſi addicti eſſent [a].

Nolam ab Gothis fuiſſe captam circa ann. Chriſti 410. conſentiunt ſcriptores omnes. Quo tempore a Barbaris vinctus Paulinus, ut ubi opes reconditas haberet, indicaret, Deum ita precabatur, teſte Auguſt. *lib.* I. *de Civit. Dei cap.* X. *Domine non excrucier propter aurum, & argentum, ubi enim ſint omnia mea, tu ſcis*. Veriſimile autem videtur, ca-

a *Eam difficultatem ita ſolvit auctor Diſſertationis ſep. in S. Paulini vitam pag.* 796. *opp. S. Paulini edit. Veron. an.* 1736.

captivos, & in his Paulinum, una cum Gothorum exercitu, ex Italia in Gallias, & triennio post in Hispaniam abductos ac Wandalis, qui ab anno 409 Hispaniam invaserunt, venditos [a]. Hac enodata difficultate plana sunt omnia in Dialogis, tum quoad historiam, tum quoad Chronologiam.

XXIV. Si qua describuntur miracula, rationi minime sunt contraria. Similia occurrunt apud Ambrosium, Augustinum, præsertim in libris de Civitate Dei, Hieronymum, Sulpicium Severum ex Patribus Latinis; ut interim taceam Gregorium Turon. Fortunatum Pictav. Nicetium Trevirensem; atque ex Græcis apud Theodoritum in historia religiosa, Gregorium Nissenum in vita Gregorii Neocæsareæ Episcopi, cognomento Thaumaturgi, ipsumque Athanasium in vita S. Antonii, quam ei jure ac merito asseruit in novissima operum S. Athanasii editione Montfauconius. Itaque ne propter insolentiam narratis a Gregorio miraculis fides denegaretur, minus credibilia similibus exemplis aliunde arcessitis munire curaverunt Maurini editores operum Gregorii, ut videre licet *lib.* I. *cap.* I. III. IV. *&* *lib.* III. *cap.* III. *& seq.*

XXV. Quod attinet ad eos, quos pius Doctor in extremis positos futura vaticinatos esse testatur, ut *lib.* IV. *cap.* XXVI. id illustrari potest ex Aug. *lib.* XII. *de Genesi ad litt. cap.* XVII. ubi similia proferuntur, quem consule. Lege quoque doctissimum Petitum *lib.* I. *de Sybil.* quo in loco laudat *Tertull. lib. de Anima c.* LIII. & utitur testimonio Tullii *lib.* I. *de Divinatione* asserentis hominem quemdam ex insula Rhodo sex aliorum mortem prædixisse.

Cæterum quibus non ita placent miracula, liberum est, his prætermissis, insignia virtutum exempla hic proposita seligere; quæ proculdubio, ut ipse monet Sanctus Doctor *lib.* II. *cap. ultim.* miraculis omnibus sunt anteponenda. Ut in unico stemus, quis ad Sanctuli Presbyteri humilitatem, patientiam, caritatem, ut *in lib.* III. *c.* XXXVII. delineantur, non obstupescat? Hactenus fere ad litteram Maurini. Quid ad hæc Criticus noster? Profecto mihi videor tantas in angustias redactum hominem videre, ut Maurinorum vindicias etsi fuerint Gallice primum, latine deinde editæ, dissimulare satius putaverit.

XXVI. Quamobrem parta jam, & de hoc certamine adversus illum victoria, eo converteremus arma, quo impetum, atque impressionem facere nititur. Ast ad redintegrandam eodem loci pugnam evocamur a Belio Oudini commilitone. Belius enim tertiam heic positam rationem, quæ circa miraculorum necessitatem ob Infidelium conversionem versatur, contendit nihil probare, quod, ait, *nimis probet*. Si enim ut ad bonam frugem veteres illi converterentur, tot stupenda requirebantur, atque fiebant miracula, quid est, cur novissimis hisce temporibus, quibus hæreticis non minus ac olim abundamus hæc non videmus? „ Il y a „ eu d'ailleurs dans ces deux siecles „ un tres grand nombre d'Heretiques a convertir. Il faudroit donc „ que les miracles eussent etè pour „ le moins aussi frequens dans ces „ siecles là, que dans le siecle de „ Saint Gregoire. Concluez de là „ que le raisonnement du Pere Denys de Sainte Marthe ne prouve „ rien, car il prouve trop „: sunt hæc illius verba in famoso illo Dictionario verbo: *Gregoire*.

At fateor ingenue non video quid fidi

a *Conjectura hæc proponitur in citata Dissertatione, quæ idcirco inscribitur*, De Captivitate S. Paulini.

sibi velit novus hic hostis: cum enim modo unam suis in libris petat societatem, quam impugnet, modo alteram ulli eum fuisse addictum, multi sunt qui negant docti homines, idcirco nulla assequi possum ratione, quosnam ipse hæresis labe infectos innuere voluerit hominum cœtus; aut enim eos spectabat, qui nonnulla Christianæ religionis dogmata profitentur, atque ab aliis dissentiunt, cujusmodi sunt omnia Religionis, uti vocant, *Reformatæ* membra, aut Catholico Romanam intellexit Ecclesiam: si de primis locutus sit, non est cum eo contentiosa disputatione certandum; damus enim, & libenter damus, vera miracula ibi ostendi non posse, quippe disertissimis rationibus, quas adversarii nondum labefecerunt, neque unquam labefacturi sunt, nostri evicere Scriptores, ea fieri non posse in asserenda falsa Religione. Porro falsam eam esse societatem, quæ etsi plurima, non omnia tamen, & singula amplectitur dogmata, vel unus osta dit Jacobus Apostolus *c.* II. *vers.* 10. Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος. *Quicunque autem totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Si autem in Catholico Romanam intenderit societatem, plane ab ipso sui conditu ad nostra usque tempora, serie nunquam abrupta, prout temporis ratio postulabat, in suæ, utpote germanæ, atque Orthodoxæ confirmationem actitata fuisse vera miracula adfirmant, certissimisque ex historia cum exotica, tum sacra depromtis monumentis iidem Theologi nostri jam probarunt. Exemplo esse possent, ut multa prætercam, quæ in actis S. Francisci Salesii recensita leguntur, patrata in Catholicæ veritatis confirmationem.

Quod si regereret Belius ea, quæ ab illis tamquam vera proponuntur miracula alia naturæ vires, ut plurimum non excedere, alia nonnisi incerto constare vulgi rumore, ad eum refellendum satis erit consulere præstantissimum opus de Canonizatione Sanctorum, & de Servorum Dei Beatificatione; ibi enim eximius auctor Prosper Lambertinus, quem honoris caussa nomino, Cardinalis olim Romanæ Ecclesiæ sapientissimus, Pontifex modo sanctissimus mira ea, quæ a Sancta Sede inter miraculorum album recensentur, atque admittuntur naturam omnino superasse, una dumtaxat Dei Optimi Maximi inusitata potentia fieri potuisse, atque certissimis quoad per humanam fidem Divino adjutam Spiritu assequi licet, patere testimoniis ad evidentiam usque demonstravit.[a] Hujus equidem labores non est cur ego recoquam, nam opus illud quod idem Auctor gravissimis licet Pontificatus muneribus distentus, atque impeditus retractavit atque auxit, doctorum manibus teritur.

XXVII. Priusquam vero & præsens caput absolvatur, instituti operis exigit ratio, ut de *simplicis* epitheto iterum, sed paucis, agamus. Rationes præter hactenus recensitas, atque exsufflatas, quibus non temere egregio illo epitheto abs se fuisse Gregorium laudatum, hanc in *cap.* II. *num.* II. Oudinus adfert nimirum *ita ab ejus amico Imperatore Magno Mauritio appellatus legitur, qua de re conqueritur ad Mauritium ipsum Gregorius Epistolarum lib.* IV. *epist.* XXXI. Perbella sane ratio, quæ quantum probet, vel me tacente, intellecturus est lector. Quasi oraculi ad instar habendus sit ille Mauritius, qui ut ex proximo capite V. constabit, Gregorio ad Pontificatum evecto continuas, easque acerrimas creavit doloris causas. Verum ea, quæ mox referentur, si non

a *Lib.* IV. *part.* 4.

non ſcripſiſſet noſter hic cenſor non multum ipſi repugnarem, ſed turpiſſima, eaque injuſtiſſima malignitatis nota, qua noſtrum aſperſit, quemnam eruditorum, & maxime fidelium, non moveret? Ubi cum Imperator, *nude ſimplicem appellaſſet, maligne Gregorius verbum ſimplicitatis pro fatuitate ſumtum Mauritio injuſte objicit*. Ecce germana acutiſſimi Oudini interpretatio, qua quid ipſe ſpectet, & quo animum intendat jam perſpicio; ſcilicet iniquo fuiſſe erga Imperatorem animo, moderatum hunc Pontificem, ut lectoribus perſuaderet, & ſic viam ſibi ſterneret, ac muniret ad alia, quæ ſtatim vibraturus erat tela. Veritatis tamen tanta eſt lux, ut occultari quidem ad tempus per malitiam poſſit, obtenebrari non poſſit. Legant prius, qui noſtrum hunc librum ſunt habituri, integrum Gregorii locum, quem mutilum, atque mancum retuliſſe Oudinum ſive per oſcitantiam, ſive per malitiam lamentamur, & poſtea judicent, maligne ne, an vere ac merito de ſibi impacto ab Imperatore fatuitatis crimine Gregorius conqueratur. *In sereniſſimis juſſionibus ſuis* (ita epiſt. xl. lib. v. ad Mauritium Auguſtum noſter exorditur) *In ſereniſſimis juſſionibus ſuis Dominorum pietas, dum me de quibuſdam redarguere ſtuduit, parcendo mihi minime pepercit. Nam in eis Urbanæ ſimplicitatis vocabulo me fatuum appellat. In ſcriptura etenim ſacra cum in bona intelligentia ponitur ſimplicitas, vigilanter ſæpe prudentiæ, atque rectitudini ſociatur. Unde etiam de beato Job ſcriptum eſt:* Erat vir ſimplex, & rectus: *& B. Paulus Apoſtolus admonet dicens*: Eſtote ſimplices in malo, & prudentes in bono: *& per ſemetipſam admonet veritas, dicens*: Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ: *eſſe valde inutile judicans, ſi aut ſimplicitati prudentia, aut prudentiæ ſimplicitas deſit. Ut ergo ſervos ſuos ad cuncta eruditos efficeret, eſſe eos & ſimplices ſicut columbas, & prudentes ut ſerpentes voluit: quatenus in eis, & ſerpentis aſtutia columbæ ſimplicitatem acueret, & columbæ ſimplicitas ſerpentis aſtutiam temperaret.*

Ego igitur, qui in ſereniſſimis Dominorum juſſionibus ab Ariulphi aſtutia deceptus, non adjuncta prudentia ſimplex denuntior, conſtat proculdubio, quia fatuus appellor: quod ita eſſe ego quoque ipſe confiteor: nam, ſi hoc veſtra pietas taceat, cauſæ clamant. Ego enim ſi fatuus non fuiſſem, ad iſta toleranda, quæ inter Langobardorum gladios hoc in loco patior, minime veniſſem. In ea autem re, quam de Ariulpho perhibui, quia toto corde venire ad Rempublicam paratus fuit, dum mihi non creditur, etiam mentitus eſſe reprehendor. Sed etſi Sacerdos non ſum, ſcio gravem eſſe hanc injuriam Sacerdoti, ut veritati ſerviens, fallax credatur. Et dudum novi quoniam Nordulpho plus eſt creditum quam mihi; Leoni amplius quam mihi: & nunc eis, qui eſſe ad medium videntur, plus quam meis aſſertionibus credulitas impenditur. Quo ex loco clariſſime patet noſtrum a Mauritio eatenus *ſimplicem* appellatum fuiſſe, quatenus a vafro homine Ariulpho ſibi os ſublini paſſus fuiſſet. Qua in re nemo non videt *ſimplicis* vocabulo ſubjectam eſſe notionem *non laudabilis* illius ſimplicitatis, quæ cum prudentia bene convenit, & in una ſede moratur, ſed alterius, quæ inops conſilii eſt, quæque, ut leniſſime dicam, ad fatuitatem quam proxime accedit; ac propterea Gregorium haud eſſe culpandum, quod de hujuſmodi appellatione ſit queſtus & *ſimplicis* nomen deprecatus ſit. Sed jam iſta omittamus, de quibus fortaſſe nimis, nam *cum de re conſtat*, ut loquar cum S. Auguſti-

a no [a] *non est opus certare de nomine.*

CAPUT V.

De Gregorii eloquentia, deque latino sermone.

XXVII. Quæ hactenus disputata sunt, atque deducta, præclaram fuisse in Gregorio nostro ingenii aciem, ardentem erga humanas litteras, & graviora studia amorem, sublimi præditum arte dicendi opportuna atque efficaci, vel invitis ostendere apta fore speramus. Illa tamen si cuiquam satis non esse adhuc videantur, habeat & hoc caput, quod in eo totum versabitur, ut probet, nullumque amplius relinquat dubitationi locum; veram fuisse in nostro eloquentiam, verumque latinum sermonem. Ubi statim Lectoribus plane cognitam esse volumus mentem nostram. Non enim ii sumus, qui S. Gregorium contendamus omni laude cumulatum fuisse Oratorem, in quo genere vix unum singulis ætatibus tolerabilem exstitisse affirmabat Cicero: *Consilio ac sapientia* (sunt illius verba) *qui regere, ac gubernare Rempublicam possent, multi nostra, plures Patrum memoria, atque etiam Majorum exstiterunt, cum boni perdiu nulli, vix*
b *autem singulis ætatibus singuli tolerabiles Oratores invenirentur.* [b] Vere mihi tamen hoc videor esse dicturus, orationem illius ne dum horridam non esse, nihilve in ea offendi barbariem sapiens, verum etiam comtam satis copiosamque, in quacumque ipsi proposita re, quod vis Oratoris, professioque ipsa bene di-
c cendi auctore eodem Cicerone [c] suscipere ac polliceri videtur. Epistolas xlv. *libri* i. xlvii. *lib.* ii. & Dialogorum omnes ferme libros, ut alia pene infinita loca prætercam, legere si non gravaberis, benigne Lector, me non esse iniquum eloquentiæ Gregorianæ vindicem, ac laudatorem, scribendique rationem, quam is tenuit, immerito ab aliquibus carpi experiundo cognosces. Interim me tibi rem gratam spero facturum, si unum saltem in ejusdem eloquentiæ specimen locum tuos ante oculos ponam. Cum desæviente in populum Romanum inguinaria lue, tum exemplis, tum scriptis ad placandam Numinis Divini iram gregem suum vehementissime exhortaretur, atque excitaret, hanc ad Populum cedro, auroque pretiosiorem habuit orationem de mortalitate inscriptam. [d] d

Oportet, Fratres charissimi, ut flagella Dei, quæ metuere ventura debuimus, saltem præsentia, & experta timeamus. Conversionis nobis aditum dolor aperiat, & cordis nostri duritiem ipsa jam, quam patimur, pœna dissolvat, Ut enim Propheta teste prædictum est: Pervenit gladius usque ad animam. *Quæ enim cuncta plebs cœlestis iræ mucrone percutitur, & repentina singuli cæde vastantur. Nec languor mortem prævenit, sed & languoris moras ut cernitis, mors ipsa præcurrit. Percussus quisque ante rapitur, quam ad lamenta pœnitentiæ convertatur. Pensate ergo qualis ad conspectum districti Judicis pervenit, cui non vacat flere quod fecit. Habitatores quippe non ex parte subtrahuntur, sed pariter corruunt. Domus vacuæ relinquuntur, filiorum funera parentes aspiciunt, & sui ecs ad interitum hæredes præcedunt. Unusquisque ergo nostrum ad pœnitentiæ lamenta confugiat, dum flere ante percussionem vacat. Revocemus ante oculos mentis quidquid errando commisimus, & quod nequiter egimus, flendo puniamus.* Præveniamus faciem ejus in confessione: *& sicut Propheta admo-*

a *Epist.* clxvi. *num.* 4. *E. M. Paris.*
b *Lib.* 1. *de Orat. num.* 2.
c *l.* 1. *n.* 6.
d *Tom.* 1. *pag.* 1581. *cit. edit.*

monet : levemus corda noſtra cum manibus ad Deum. *Ad Deum quippe corda cum manibus levare, eſt orationis noſtræ ſtudium cum merito bonæ operationis erigere. Dat profecto dat timori noſtro fiduciam, qui per Prophetam clamat* : nolo mortem peccatoris, ſed ut convertatur, & vivat. *Nullus autem de iniquitatum ſuarum immanitate deſperet. Veternoſas namque Ninivitarum culpas triduana pœnitentia abſterſit, & converſus latro vitæ præmia etiam in ipſa ſententia ſuæ mortis emeruit. Immutemus igitur corda, & præſumamus nos jam percepiſſe, quod petimus. Citius ad preces Judex flectitur, ſi a pravitate ſua petitor corrigatur. Imminente ergo tantæ animadverſionis gladio, nos importunis precibus inſiſtamus. Ea namque, quæ ingrata eſſe hominibus importunitas ſolet, Judici veritatis placet, quia pius ac miſericors Deus a ſe vult veniam precibus exigi, qui quantum meremur non vult iraſci. Hinc etenim per Pſalmiſtam dicitur* : Invoca me in die tribulationis tuæ, eripiam te, & magnificabis me. *Ipſe ergo ſibi teſtis eſt, quia invocantibus miſereri deſiderat, qui monet, ut invocetur. Proinde, Fratres cariſſimi, contrito corde, & correctis operibus craſtino die ab ipſo feriæ quartæ diluculo, ad litaniam ſeptiformem juxta diſtributionem inferius deſignatam, devota mente cum lacrymis veniamus.*

XXVIII. Hanc dicendi rationem non illi profecto eloquentem dicent, quorum ſtudium omne in verborum, & ſermonis elegantia poſitum eſt; idcirco eorum oratio jacet, quod in ea tantum verba laudantur, ut ait quidam apud S. Hieronymum in epiſt. ad Paulinum Epiſcopum Nolanum;[a] ſed illi, quos apta robuſta ſententiarum gravitate, verborum ponderibus gravis, animorum domina delectat oratio, in eoque potiſſimum, qui eccleſiaſtica fulgens dignitate ad populum conciones ſalutis æternæ habere debet, quibus in concionibus magis res ſpectantur, quam verba penduntur; non minus enim in negotiis gerendis, quod Cicero affirmabat *Academ. Quæſt. lib.* IV. *num.* II. quam in tractandis animis, pluris res, quam verba proſunt. Hoc idem dicendi genus eloquentiſſimi tenuere ſcriptores eccleſiaſtici, quorum in eo erat præſertim cura, ut neglecto ſermonis cothurno, ſuos libros divinæ Scripturæ floſculis, atque veritate exornarent, non compoſita oratione, plauſuque populari, qui ſolet imperitorum aures decipere, atque palpare. Hanc ſi attuliſſet eloquentiam Gregorius, eloquens profecto non eſſet dicendus: *Sicut eſt enim* (aurea eſt hæc S. Auguſtini ſententia Doctrinæ Chriſtianæ *lib.* IV. *cap.* VII. ubi per Pauli epiſtolas diſcurrit, & quæ diſerte, & eleganter dicta invenit, ante legentis oculos collocat, ut probet quemadmodum in Apoſtolis reliquis, ita, & imprimis in Paulo eloquentiæ vim, & ornamenta ſe inveniſſe) *ſicut eſt enim quædam eloquentia, quæ magis ætatem juvenilem decet, & eſt quæ ſenilem, nec jam dicenda eſt eloquentia ſi perſonæ non congruat eloquentis; ita eſt quædam quæ viros ſumma auctoritate digniſſimos, planeque divinos decet; hac illi loquuti ſunt, nec ipſos decet alia, nec alios ipſa.* Tantum in Gregorianis ſermonibus flumen graviſſimorum, optimorumque verborum, tam integræ ſententiæ, tam veræ, tam ſine pigmentis, fucoque puerili perſæpe inveniuntur, ut cum diſertiſſimis Græcis, Latiniſque Scriptoribus illum comparare non ſit veritus celeberrimus Muratorius : *Ipſum Gregorium*

a *Tom.* I. *pag.* 333. *num.* 334. *cit. edit. verba autem illa ſunt Quintiliani in Proœmio.*

Magnum (ait ipse) *Romanum Pontificem, qui unus cum præcipuis totius antiquitatis, ut pietate, ita & litterarum gloria certare potuit.* [a]

Quod si fœdissima illa tempora, quibus vixit Gregorius noster, scientiis heu quantum inimica! memoria repetantur, miraculi instar habendum erit, tantam potuisse eloquentiam ad scribendum afferre. Licet enim litterarum studia reflorescere jam Romæ cœpissent annitente inprimis magno Cassiodorio qui illa veluti postliminio revocarat, inque suo monasterio celebrem instituerat Academiam, Bibliothecamque bonis codicibus refertam aperuerat; dicenda tamen sunt intra illius Monasterii claustra veluti inclusa remansisse, nec diu ultra illa stetisse.

XXIX. Enimvero ab adolescentia vix egresso Gregorio, ea rursus incidit Italorum infelicitas, ut undique conticuerint litterarum studia. Nam exstinctis Theodorico, & Atalarico, quorum opera litteræ in Italia quodammodo e tumulis revocatæ fuerant, iterum sepultæ sunt ex insperato sub eorum successore Deodato; *Studebant*, ita illa tempora descripta habemus per Sydonium Apollinarem *lib.* I. *epist.* VIII. *studebant pilæ Senes, aleæ Juvenes*; hujus internecionis litterarum duo fuere in causa, alterum scilicet bellorum tumultus, quos excitaverant primum Gothi, deinde Langobardi ab Imperatore Justiniano acciti, ut Gothos ex hac Provincia penitus expelleret; alterum vero studium illud, atque desiderium, (ut moris fuit apud omnes gentes) introducendi in subactas nationes proprias consuetudines non minus ac proprium sermonem. Qua propter de obliteranda penitus latina lingua, veraque eloquentia actum erat ex fallaci opinione, quæ olim Moschos etiam Tartaros, aliasque gentes invaserat, illarum institutione animos frangi, nec aptos esse ad bellum gerendum, qui calamum studiosius tractarent, quod innotescit ex celebri Amalazuntæ facto apud Procopium, & fuse prosequitur Conrigius in dissertatione de studiis liberalibus Urbis Romæ. [b]

His ergo constitutis, quæ in dubium revocare non potest Oudinus, aut quivis alius Gregorianæ eloquentiæ inimicus [c], illud necessario, quod supra commemoravi, consequitur, perinde ardentem erga litteras amorem, ac magnam ingenii aciem fuisse nostro Gregorio, qui unus ex illis perraris hominibus fuit, qui discussis, quæ iis temporibus ingruerant, spissis ignorantiæ tenebris, totum se tradidit liberalibus disciplinis, tantamque eloquentiæ laudem sibi comparavit.

XXX. Neque vero de hac gloria aliquid detrahendum est, vel quia sæpe numero, omnis omnino expertem scientiæ atque ignarum ipse se appellet Gregorius, vel quia barbarismi aliquando in ejus operibus offendantur: ad utrumque enim facilis est, & in promtu responsio. Sic erat ille humilis, atque demissus, ut virtutis lumina, quibus aliis fulgentissimus apparebat, abscondere quantum poterat, niteretur. Hoc erat in causa, cur dictatum suum in comparatione alterius *furfurem* nominaret, Auctore laudato Johanne Diacono *lib.* IV. *num.* LXXVIII. cur libros suos legi publice quamdiu viveret, vehementissime prohiberet; cur in administranda Ecclesia sapientes homines a se etiam longo itineris intervallo dissitos per litteras consule-

a *Tom.* III. *Antiquitatum Italiæ Medii Ævi p.* 409. *Mediol.* 1740.

b *Tom.* III. *Supplementorum Sallengre pag.* 1220. *Hagæ Comitum* 1724.

c *Præ oculis habemus Jacobum Bruckerum qui Gregorio per summam injuriam tribuit eas ignorantiæ tenebras quibus Italia omnis obscurata hoc tempore fuit.* Hist. Philos. l. 2. c. 2.

ſuleret; cur iis in rebus, in quibus Divinam rem nihil periclitari credebat, facile ſuum conſilium elevaret, conſtituta mutare, & fixa refigere non erubeſceret; tametſi ut modo ſignificavi, tanta foret per id tempus Doctorum Hominum caritas, ut teſte eodem Gregorio *epiſt.* XXX. *lib.* VII. Conſtantinopoli non invenirentur, qui de Græco in Latinum, & de Latino in Græcum dictata bene transferrent: (cui tamen literarum ruinæ ad Pontificatus apicem evectus accurrit, uti vidimus *cap.* II. eamque, quoad ejus fieri potuit, reparavit.)

Ad barbariſmos quod attinet, non illos peccabat ipſe, quia Grammaticæ leges probe non calleret, verum dedita opera ſic orationem ſuam componebat: *Non barbariſmi confuſionem devito*, ita de ſe ipſe ſcripſit in epiſtola ad Leandrum libris Moralium præmiſſa, *ſitus, motuſque, & præpoſitionum caſus ſervare contemno, quia indignum vehementer exiſtimo, ut verba cœleſtis Oraculi reſtringam ſub regulis Donati*. Qua in re optimis uſus eſt Eccleſiaſticis tum Græcis, tum Latinis Auctoribus. Aliquot eorum teſtimonia collegere Cangius in præfatione ad mediæ, & infimæ latinitatis Gloſſarium *num.* XLVII. XLVIII. & Huetius de claris Interpretibus *num.* XLII. Unum vel alterum deſcribere non erit abs re. S. Baſilius in celebri ad Anphilochium Iconenſem Epiſcopum epiſtola canonica ait: *Miror ſane, quod Grammaticam in Scriptura diligentiam requiras, ac dictionem coactam eſſe putes illius interpretationis, quæ ſuum ipſius ſignificatum commode exprimit, neque id transfert, quod proprie Hebraica voce ſignificatur* [a]. Severus Sulpicius, quem propter facundiam jure vocant Salluſtium Chriſtianum, de ſe ita loquitur in Præf. ad vitam S. Martini [b]: *Quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipſe decidi, ut de Solœciſmis non erubeſcerem, quia nec magnam iſtarum unquam rerum ſcientiam contigiſſem.* Ipſemet Hieronymus, quem a puero tantus latinæ linguæ nitor aſſidua humaniorum Auctorum lectione delectarat, ut ad ſe reverſus ad Prophetarum lectionem cum ſe contuliſſet, horum ſermo ei horreret incultus, ſcriptis conſignare non erubuit in caput Quadrageſimum Ezechielis: *Illud autem ſemel monuiſſe ſufficiat, noſſe me cubitum, & cubita neutrali appellari genere, ſed pro ſimplicitate, & facilitate intelligentiæ, vulgique conſuetudine ponere maſculino, non enim nobis curæ eſt vitare ſermonum vitia, ſed Scripturæ Sanctæ quibuſcumque verbis diſſerere.*

Præterquam quod nonnulla ſunt, quæ a non peritiſſimis linguæ latinæ barbara vocantur, cum & ipſa ſint latiniſſima: hujuſmodi ſunt E. G. qui nomina quædam abſtracta ex concretis damnant apud Scholaſticos, *Petreitatem* ſcilicet, & ſimilia, cum tamen ipſe Cicero *lib.* III. ad Famil. *epiſt.* VII. ex Appio & Lentulo facere *Appietatem*, & *Lentulitatem* minime dubitaverit. Horum non infrequens uſus habetur in Gregorio.

Illud etiam ad illius tuendam eloquentiam animadverſione dignum eſt, opportune, & cum laude uſurpatos aliquando ab ipſo fuiſſe aliquot loquendi modos a Ciceronis ævo alienos; notum quippe omnibus eſt, linguas ab uſu pendere, juxta illud Flacci de Arte poetica:

Multa renaſcentur, quæ nunc cecidere, cadentque
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet uſus,
Quem penes arbitrium eſt, & vis, & norma loquendi.

Jam vero ab Imperatorum Valentiniani, Valentis, & Gratiani temporibus

a *Tom.* III. *pag.* 275. *E. M. Pariſ.* 1730.
b *Pag.* II. *Veronæ* 1741.

ribus non amplius obtinebat illa Ciceronis tempore loquendi ratio, sed voces multo in barbariem erant flexæ, atque in consuetudinem adductæ cum significatione, tum pronuntiatione immutata; quapropter scite in quæstionibus Hieronymianis admonet Johannes Clericus, æquum non esse in eorum scriptis, quæ post hæc tempora vixere, sermonis elegantiam postulare, aut puritatem ad normam ævi Augusti exactam. Deinde, ut sua verba sunt Foro, sua semper etiam habuit Religio, non modo apud Paganos, sed etiam apud Christianos, quod mirum non est, cum nulla sit ars, ut post Ciceronem adnotatum est a Cangio; præfationis ad Glossarium græcum *num.* 20. quæ propria, aut peculiaria non habeat verba; factum hinc esse reor, ut verba, rationesque dicendi, quibus christiana Religio Romanis exponeretur, non mediocriter a purioris latinitatis elegantia discederent. Hoc animo revolvens prudentissimus Gregorius (cui Ciceronis etiam duo hæc præcepta cognita fuisse creditu facile est, *de orat. lib.* I. *num.* 12. *Hoc est enim proprium Oratoris ...... oratio gravis, & ornata, & hominum mentibus, & sensibus accomodata*, & in num. XIV. Oratoris: *Tria videnda sunt Oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quomodo*, quæ præcepta illi omnes observavere, qui Oratoris laudem consequuti sunt, hanc similitudinem in scribendo, & dicendo sibi servandam esse decreverat, unde orationem suam gravem quidem, & ornatam eo temperabat modo, ac tractabat, & barbarismis, qui in omnium sermone jam insederant, intermiscebat, ut ab omnibus verborum vis, ejusque scopus facile perciperetur, & sine ullis salebris quasi sedatus amnis flueret, juxta eximium illud Phavorini Philosophi præceptum: *Vive moribus præteritis, loquere verbis præsentibus*. Et reipsa doctus quisque auro contra & cedro pretiosiorem habet hanc, quam de lectione veterum Patrum regulam tradidit Ven. noster; isque doctissimus Cardinalis Joseph Maria Thomasius in præfatione, quam posuit in fronte Indiculi Institutionum Theologicarum [a]: *Quum scirent Patres* (ait ipse num. 11.) *cum Apostolis, sese debitores esse sapientibus, & insipientibus, scriberentque non ad inanis gloriæ auras aucupandas, eo de Religione stilo disserebant, ut a doctis pariter, & ab indoctis intelligerentur. Quare vocabula, modosque loquendi ex communi usu, popularique sermone desumebant, popularibusque patinis divini verbi cibum dabant tempore opportuno. Id quod valde notandum est in lectione Patrum, in qua fortassis non nemo hodie offenditur iis, quæ antiquitus inoffensis auribus a christiana plebe audiebantur: tunc nimirum quando vocabula Patrum ad Aristotelis officinam non deferebantur ponderanda, quanti valerent*. Porro Gregorius una cum cæteris Ecclesiæ Patribus eo loquendi genere utens, simul eloquentiæ numeros omnes absolvebat; unde nihil est Oudino, cur eloquentiæ laudem tanto Scriptori deneget; audiat ipse si potest quid doctissimus in Florentino Athenæo politiorum litterarum Professor Angelus Riccius nuperrime scripsit in Dissert. Homericis [b]: *Quamvis autem non omnimodam dictionis elegantiam plerisque Patrum Latinorum adesse ultro fateamur, quandoquidem latinam linguam qualibus temporibus ipsi floruerunt multa jam barbaries fœdaverat ..... eloquentia tamen Latinos quoque Patres non caruisse dicendum est; quis enim ex vobis adeo in litteris tiro est, ut eloquentiam, atque elocutionem diversa plane significatione accipi*

a *Edit. Panorm.* 1732.

b *Tom.* I. *pag.* 195. *Florentiæ* 1740.

accipi nesciat, ita ut una tibi adesse posit, etsi altera desit? Eloquentiam dignitas rerum, conveniens dicendi genus, bonus ac lucidus ordo, aptus nexus, sapiens denique judicium constituit, elocutionis vero elegantiam verborum nitor, & concinnitas. Quod & ipsum Tullium judicasse putamus, qui eloquentem maxime a diserto differre tradit. Disertus enim videtur esse ille, qui mentis suæ cogitata elegantibus verbis, nitidaque oratione eloqui valet, atque explicare: eloquens vero qui sive prorsus perita, sive minus compta oratione utatur, copia tamen verborum, ac sententiarum insignis est, omnesque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinent, fontes animo ac memoria retinet. Quos fontes cum penes se habuerint Latini Patres, & graviter, atque copiose, quæ litteris tradiderunt, exposuerint, eloquentes fuisse constat, etsi non omnes fuerint diserti, videlicet eleganti omnino, lautaque oratione instructi.

Quod sensit Riccius, illud idem senserunt alii Critices laude celebres auctores non pauci, quos inter enumerare mihi placet, utpote qui Oudino non ingratus, Fleury, cujus hæc est sententia ex altero ad Historiam Ecclesiasticam sermone latine reddita [a]. *Oratoris laus non ideo SS Patribus deneganda est, quia nitido illo non sunt usi loquendi genere, quod in præcipuis Latinis, Græcisque veteribus Oratoribus admiramur. S. Paulus græco-barbaro utebatur sermone, & tamen & probabat, & convincebat, & commovebat, dulcis, suavis, vehemens. Non opus est Patres componere cum Demosthene, cum Cicerone, qui tot ante seculis vixerunt, sed cum illis sunt comparandi, qui suamet ætate florebant. S. Gregorius, quoad vixit, nedum nemini fuit in hisce facultatibus inferior, sed omnes sui temporis Romanos superavit*, quod auctore Fleury ad summam laudem satis est.

Locus hic esset, quæ ferme innumera in promtu forent, veterum testimonia referre, qui Gregorii Operibus summam hanc eloquentiam inesse testati sunt; verum ab hoc labore, etsi perexiguo, temperandum mihi esse censui, cum res ipsa testimoniis non indigeat, ne illud mihi Ciceronis de Officiis *lib.* II. *cap.* v. objiciatur: *Utitur in re non dubia testimoniis non necessariis.* Sed unum præterire non possum, citatum nempe anonymum auctorem vitarum Romanorum Pontificum: „ Il avoit „ (Gregorius [b]) un genie tres prompte pour la Morale, & il s'etoit „ fait un fond inepuisable de pensèes spirituelles. Il les exprimoit „ d'une maniere asses noble, & les „ renfermoit d'ordinaire plutot dans „ des Periodes que dans des sentences. „ Ses termes ne sont pas fort choisis, & sa compositions n'est pas „ beaucoup travaillè: mais, elle est „ facile, bien suivie & se soutient „ toujours egalement. Il n'a rien de „ bien elevè, ni de bien vif; mais, „ ce q'il dit, est vrai & solide. „ Il est plein de lieux communs, „ & de grandes Maximes. Il est „ diffus, & quelque fois ennuieux „ dans ses explications de Morale, „ & trop subtil dans ses allegories. „ Enfin on peut dire, que ses Ouvrages contennient bien de bonnes „ choses, mais, qu'ils n'ont rien „ d'extraordinaire, & d'eclatant „.

CAPUT VI.

De Mauritio male habito, deque Phoca nimis a GREGORIO *laudato.*

XXXII. Superioribus capitibus leviora visa sunt probra, quibus nostro calumniatus est Oudinus;

a *Num.* 16.

b *Loc. cit. pag.* 391.

nus; illud modo videndum, quod, nostra sententia, omnium est atrocius, iniquius, exsecrabilius: *At longe validior, atque insolubili argumento, triviale ac modicum hujus Pontificis ingenium, versipellemque indolem agnoscimus ex adulatoriis, quas ad usurpatorem Phocam scripsit, litteris, post earum sibi antea Mauricium cum Filiis interfectum*. Sic Oudinus *cap.* II. ubi recensitis Mauricii virtutibus, quibus erat ornatus, & muneribus quibus Gregorium ornaverat, & vitiis, quibus coinquinatus erat Phocas, conficit *ingratum fuisse Gregorium iniquæ adulationis, atque capiti Ecclesiæ prorsus indignæ*. Nescio profecto, an vel ex infima plebe homuncio moris perditissimi Theta nigriori describi potuisset, calumniisque putidioribus aspergi.

Age itaque, & videamus quæso quid fecerit atque scripserit Gregorius, quo tam acres in se reprehensiones & ignominias excitavit. Res vulgata est in Annalibus Ecclesiasticis, omnibusque nota, ideoque nonnisi strictim ea dumtaxat, quæ huc spectare possunt, sunt a nobis commemoranda.

Mauricius Imperator an. 20. sui Imperii militum iram, atque odium in se commoverat, nolens modico pretio milites ab Avaribus captos redimere, sive avaritiæ causa, sive ut hostili gladio eos perderet, utpote conflatæ paulo ante seditionis reos. Sub idem tempus ejus Romanus exercitus jussus cum fuisset Istrum trajicere, ac ibidem hiemare, cœpit de novo Imperatore sibi eligendo cogitare, quod loca illa, utpote inimicis proxima, ad hiemandum in primis incommoda atque nimis molesta putaret. Misit igitur exercitus ad Petrum Imperatoris Fratrem leucis viginti distantem a Castris, legatos octo, e quibus erat Phocas dignitate Centurio, ut ab Imperatore obtineret redeundi ad hiberna potestatem. Renuit Imperator exercitus votis morem gerere; cognita igitur Imperatoria voluntate Phocam sibi postridie constituit Exarchum, eumque supra scutum alte sublatum faustis gratulationibus prosequitur, Bizantium advolat novus Imperator, insignia sumit Imperatoria, universam Regiam Familiam miris atque tyrannicis modis trucidat. Kal. Maji Romam cum de more venissent Icones Phocæ, ejusque conjugis Leontiæ Augustorum una cum eorumdem favorabilibus litteris teste Johanne Diacono *lib.* IV. *Vitæ num.* XX. acclamatum est eis in Lateranis in Basilica Julii, easque misit Pontifex in Oratorio S. Cæsarii Martyris intra Palatium reponi, & Phocæ usurpatoris intrusioni applausit congratulatoria epistola, quæ incipit; *Gloria in Excelsis Deo, qui juxta quod scriptum est immutat, & transfert regna, & quia hoc cunctis tempore innotuit quod per Prophetam suum loqui dignatus est dicens, quia Dominator excelsus in regno hominum, & cui voluerit ipse dat illud*, *lib.* XII. *epist.* XXXV.

Oudianæ accusationis adversus Gregorium summa revocatur ad duo capita: primum, quod advectas Romam recentium Imperatorum Icones jusserit reponi in laudato S. Cæsarii Martyris Oratorio juxta Palatium: alterum, quod laudatorias atque adulatrices ipsis litteras dederit.

Verum super arenam ædificavit ipse; nostri enim insimulandi æquam sane causam discernimus nullam. Primum enim egit ne in Regium peccaret honorem; alterum Christianæ rei ut iret consultum. Reipsa Gregorii non erat impedimentum ponere, quominus Iconibus illis tantus deferretur honor. Inoleverat enim consuetudo Augustorum recens electorum illas mittendi, cum in diversas Romano Imperio subjectas provincias, tum ad Principis Ami-

cos;

cos. *His* adnotante Baronio probatiſſimis fulto teſtimoniis ad ann. 603. num. 2. *veluti Imperatori præſenti debitus honoris cultus deferri conſuevit ab hominibus, & in eas peccans majeſtatis reus efficiebatur*. Nullo autem aptiori loco ratus eſt Gregorius eas exponi potuiſſe laudato S. Cæſarii Oratorio intra Palatium, quia ædes amplæ erant, Imperatoribus cum Romæ eſſe contingeret, inſervientes [a]: quæ ſacrum Palatium dicebantur.

Ad litteras autem quod ſpectat, integrum haud fuit Pontifici, nuntio ejus de electione accepto, illas non dare recenti Imperatori, quibus ipſi de adepto Imperio gratularetur. Animadvertunt enim Baronius loco citato, & Bernardinus Ferrarius de antiquo Eccleſiaſticarum Epiſtolarum genere *l.* 1. *c.* 7. [b] Laicos Principes Catholicos Romanis Pontificibus Epiſtolas communicatorias, ſive fidei formulas mittere conſueviſſe, ut ſe ad Principatus, Imperiique clavum electos oſtenderent, obedientiamque, & veram fidei conſociationem pollicerentur. Reſpondit igitur Pontifex; duo invenit poſt alios Criticus noſter in iis Epiſtolis digna, quæ notarentur, eaſque indigniſſimis injuriis aſperſit: primum quod Phocas adulatorie laudetur; alterum quod durius de Mauricio Auguſto loquatur.

Verum & hoc loci araneæ telas eximius hic Architectus contexuit. Primo enim nullæ ibi ſunt adulationes, nullæ aſſentationes; vota ſunt fauſta quidem, lætitiæque verbis expreſſa, ſed quiſnam, qui novercali non ardeat odio adverſus Gregorium, ibit inficias æquitati conſonum, Chriſtianæque ſagacitati fuiſſe, ut ſummus Pontifex Imperatori, a quo Rempublicam optime gubernari, Eccleſiæ jura cuſtodiri peroptabat, congratularetur? Hæc autem præſtare ut poſſet novus Imperator, auxilium a Deo precatur fuſis precibus atque promittit.

XXXII. Secundo utut Mauricii mores ſe habuerint, quos non ſemper recto duxiſſe tramite vel ipſe confeſſus eſt Mauricius, dum ſuis per ſomnium viſis criminibus, deque proxima admonitus morte, tum ab ipſo Gregorio, cum ab eadem viſione a tyrannide Pontifici inferenda ſemet abſtinuiſſe auctorem habemus in *lib.* 4. *Vitæ num.* 17. Johannem Diaconum, & ab omnibus Patriarchis Monachiſque Hieroſolymitanis potiſſimum petiit, ſuis ut precibus a Deo poſtularent, ut hac in vita debitas ſibi pœnas infligeret, quibus æternas effugere poſſet. Quod a D. O. M. qua eſt miſericordia, fuit ipſi conceſſus tetro illo excidio, quod per Phocam injectum æquiſſime, animoque conſtanti nunquam ſatis commendando, pertulit. Nihilo tamen minus dubio procul eſt, Gregorio ad Pontificatus apicem evecto quacumque propoſita occaſione infeſtum ſe præbuiſſe, qua de re Gregorius ipſe natura licet mitiſſimus (nihil enim poterat fieri eo mitius) pacis cultor eximius, Principum ita venerator, ut Oudinus non timuerit aſſerere, eorum Famulum ſe eſſe profeſſum, non raro tamen coactus eſt conqueri, maxime *Epiſtola* XI. *lib.* V. ad eumdem data Imperatorem Mauricium, in qua aliquot ex iis recenſet capitibus, unde vehementiſſimæ illatæ ipſi ſunt ab Imperatore moleſtiæ.

Reipſa & Johannis Coſtantinopolitani foverat ſuperbiam, qua œcumenici titulum ſibi uſurparat, & violentam in Salonitanam Eccleſiam Maximi ſceleſtiſſimi hominis intruſionem adverſus canonicas Gregorii pro-

a *Ex Baronio ad annum* 603. *num.* 2.

b *p.* 50. *Mediolani* 1613.

prohibentes Sanctiones propugnavit, atque sustinuit, & Schismaticos Istriæ, & Venetiarum occasione trium Capitulorum, quos a Schismate ut revocaret nulli non pepercerat labori Gregorius, opem tulit, & datis Gregorio vere imperiosis & more tyrannico litteris, & lata lege, qua cautum est, ne Schismatici ad unitatem Ecclesiæ redire cogerentur, quam impiam legem obtinuerat Schismaticorum Coripheus & relapsus Serenus Aquilejensis, aut Gradensis Episcopus: & impedimentum posuit per legem, quam postea Gregorii precibus emollivit, ne milites nomen suum monasticæ vitæ darent, & pacem Italiæ tot laboribus, ac expensis a Gregorio procuratam cum Langobardo proscidit, & cum misit Exarchas Ravennam, a quibus longe majora, quam ab inimicis universa Italia coacta fuit damna sustinere, quin Imperator hisce de malis admonitus voluerit fidem ipsi præstare, remediumque adhibere. Ad isthæc mala digitum intendisse mihi visus est Gregorius, dum Phocam tali pacto alloquitur [a]: *Aliquando vero cum misericors Deus mœrentia multorum corda sua decrevit consolatione refovere unum ad regiminis culmen provehit, & per ejus misericordiæ viscera in cunctorum mentibus exsultationis suæ gratiam infundit . . . lætentur Cœli, & exsultet Terra, & de vestris benignis actibus universus Reipublicæ populus nuncusque vehementer afflictus hilarescat. Comprimantur jugo dominationis vestræ superbæ mentes hostium, releventur vestra misericordia contriti ac depressi animi subjectorum.... cessent Testamentorum insidiæ, donationum gratiæ violenter exactæ: redeat cunctis in rebus propriis secura possessio, ut sine timore habere se gaudeant, quæ non sunt eis fraudibus acquisita. Reformetur jam singulis sub jugo Imperii pii libertas sua. . . Sed melius hæc orando, quam suggerendo dicimus: Omnipotens Deus in cuncta cogitatione, & opere cor vestræ pietatis, suæ gratiæ manu teneat, & quæque juste, quæque clementer agenda sunt inhabitator vestri pectoris Spiritus Sanctus benigne disponat.* Quibus sane verbis, & illud egit quod Pontificis est munus cum novo Imperatore, ut meliora sperans tempora illa adjuto gratia Divina a Phoca obtineret.

XXXIII. Neque movere quemquam debet præclarum illud faustumque initium *Gloria in Excelsis Deo*; quippe nostra hac tempestate nonne hymnus *Te Deum* cantatur in Principum Christianorum, quibus demum cumque moribus aut fuerint, aut futuri sint exaltatione? Porro Gregorii temporibus ad lætitiæ specimen exhibendum illud usurpabatur *Gloria in Excelsis Deo* præconium, cui hymnus *Te Deum* nono sæculo suffectus fuit. Neque objiciat Oudinus verba, quibus extollitur ibidem a nostro, Phocas benignitatis, misericordiæ, felicium temporum, componi nullatenus posse, cum spurcissimis immanibusque Phocæ tyranni vitiis. Nam respondemus, citra adulationis, atque mendacii notam, sic potuisse a Gregorio Phocam laudari. Quippe sub Imperii initium scriptam epistolam, & Gregorio redditam fuisse constat, quo tempore neque illius vitia innotuerant, neque divinare poterat Gregorius mores ejus ita fore perditos, ut merito pestis humani generis a Zonara vocetur in Annal. *lib.* XIV. *num.* XIV. [b]; neque secreta Dei, a quibus ob hominum scelera tetrum illud monstrum Imperio destinatum erat perscrutari tenebatur, quæ Angelos ipsos, ut plurimum, latent. Enim vero quotusquisque est in Historia vel summis labiis versatus, cui comper-

a *In citata Ep. p.* 1239. *T.* 2. *opp.*

b *Tom.* II. *Annalium pag.* 63. *Venetiis* 1729.

pertum non sit fausta fuisse multorum Principum initia, quæ postea in pessimos eruperunt mores? Instar omnium unus sit Cajus Caligula, de quo *si unquam* (referente Philone Judæo paulo post initium legationis ad Cajum) *ante sub Imperatore aliquo, tunc maxime sibi videbantur non jam sperare, sed certo tenere usumfructum publicorum commodorum, privatorumque, & felicitatem plenariam, fortunante cuncta numine. Erat igitur videre nihil aliud per singulas urbes, quam altaria, victimas, sacrificia, candidatos, coronatos, hilares blandosque vultus omnium, festa, celebritates &c.* & post: *Gaudebant* inquit *ignari veritatis; cæcutit enim humana mens, nec intelligit quid sit vere utile, sequendo magis conjecturas, quam scientiam. Itaque non multo post ille speratus servator beneficentissimus, qui videbatur novis felicitatum fontibus inundaturus Europam & Asiam, profuturus privatim & publice, erupit in sævitiam, vel potius aperuit, quam dissimularat hactenus.* Quamobrem laudabili dexteritate, qua Principum animi, regiminis maxime initio, demulcendi sunt, atque tractandi, illas oculis Phocæ subjicit dotes, quibus Christianus Imperator fulgere debet, & quas in ipso, ut præteritis mederetur malis, Ecclesiæque Romanæ jura ab Antecessore sus, deque versa pristino restituerentur loco flagrantissime Pontifex desiderabat, atque exquirebant „: tant d'agreables choses „ qu'il luy dit, & qui paroissoient „ si flateuses, sont plutost des sou„haits pour l'avenir, que des lo„vanges du passè. Ut me exprimam verbis illius Gallici Scriptoris, scilicet Maimburgi, in sua hujus Pontificis Gallica Historia [a], quo Auctore tam lubenter Gregorii hostes utuntur: illud idem clarius expresserat alter ejusdem gentis Auctor Criticus sane & ipse severissimus Bailletus nempe, cujus auctoritatem eo libentius ponimus, quo & illam contineat responsionem, qua satis superque ab eodem conniventiæ crimine propter Brunichildem Galliæ Reginam a nostro suis in litteris laudatam vindicatur. „ C'est sans dou„ te, inquit ipse, [b] dans cette per„ suasion que quelques unes de cel„ les qu'il a 'ècrites a la Reine „ Brunehaud princesse dècrièe pour „ ses vices, & a l'Empereur Phocas „ tyran, qui ètoit en horreur „ a tout le monde, ont deplu a „ ceux qui ont pris les èloges dont „ il les comble pour des flateries „ indignes d'un homme droit, & „ d'un grand Pape tel qu'il etoit. „ Nous pourrions sans commettre „ sa saintetè, ou sa reputation re„ jetter cella sur la condition hu„ maine, aux foiblesses de laquelle „ les plus grands Saints sont sujets „ jusqu'a la mort. Mais pour sa ju„ stification on doit considerer, que „ Brunehaud avoit quelques bonnes „ qualitès dont on l'avoint informè, „ & ce qu'elle fit de plus scanda„ leux n'etoit pas encore arrivè „ jusqu'a lui lorsqu'il eut occasion „ de lui ècrire. Les louvanges qu' „ il donne au detestable Phocas sont „ plus de difficultè. Mais elles sont „ voir au moins qu'il respectoit „ meme dans un tyran le caracte„ re, et la qualitè de Sovrain, & „ qu'il ne vouloit rien oblier pour „ le rendre favorable, & affectionnè „ au service de l'Eglise catholique, „ ayant eu sur ce sujet peu de sa„ tisfaction de l'Impereur Maurice „ avec le quel il avoit ètè souvent „ brovillè quoique ce fut un bon „ prince d'ailleurs „: Quod omne desumtum est ex Johanne Diacono *lib.* IV. *cap.* XXIII. His Gregorius lau-

a *Lib.* II. *pag.* 180. *Paris.* 1686. b *T.* 1. *pag.* 157. *Paris*, 1724. *dans les vies des Saintes.*

laudibus aut ideo novos Principes demulcebat, ut audientes quales esse debebant, fierent mitiores quam Mauritius fuerat, cujus tot criminibus involuta tempora cognoscebat; aut quia eos sibi, suæque Ecclesiæ devotissimos cernens non eos ad tyrannidem ruituros esse putabat. Unum restare videtur, quod objiciat Oudinus. Cur saltem iisdem in epistolis non increparit Phocam ob inhumanos illos modos, quibus ad Imperii clavum jam evectus in Mauricii Familiam ita inique desævierat? Credibile sane non est quin tantus rumor ad Gregorii aures pervenerit ex litteris ut minimum Rom. Sedis Apocrisiarii, qui in Regio ipso Palatio ex antiqua consuetudine degere solebant.

Dissimulare profecto non possumus aquam nobis heic hæsisse, nisi cum Imperator, tum Pontifex ipse responsionem suppeditassent. Dicimus itaque ex nullo hactenus detecto monumento evinci Romam sub novi Imperatoris initio tetræ illius scenæ venisse notitiam, quam nullus mittere poterat R. E. Apocrisiarius. Etenim conquestus est cum Romano pontifice novus Imperator eorum nullum in Regia Urbe invenisse. Sed Gregorium ipsum universam rem narrantem præstat audire, eaque omnia quæ de Mauritio mox innuimus confirmantem: *Quod permanere.* (inquit ipse in altera ad Phocam Epistola *lib.* XIII. *epist.* XXXVIII. [a] ubi Diaconi sui, sive Apocrisiarii absentiam excusat, & Bonifacium ad illud munus delegisse certiorem facit Imperatorem) *in palatio juxta antiquam consuetudinem Apostolicæ Sedis Diaconum vestra Serenitas non invenit, non hoc meæ negligentiæ, sed gravissimæ necessitatis fuit: quia dum ministri omnes hujus nostræ Ecclesiæ tam contrita asperaque tempora cum formidine declinarent, atque refugerent, nulli eorum poterat imponi, ut ad urbem regiam in palatio permansurus accederet. Sed postquam vestram clementiam, omnipotentis Dei gratiam disponente, ad culmen Imperii pervenisse cognoverunt, ipsi quoque suadente lætitia ad vestra vestigia venire festinant, qui prius illuc accedere valde timuerant.* Præterquam quod etiamsi de iniquissimo illo modo, quo in Regia se stabilierat sede novus Imperator rumor aliquis Urbem pervasisset, ergone incertæ famæ aures ita præbere debuisset Gregorius, ut Phocam, qui se Christianæ fidei, Romanæque Sedis vindicem futurum spoponderat, jurgiis atque comminationibus, forsitan innixis falso rumore, ad iram provocaret? Non ita profecto Sanctorum virorum exempla sequutus ipse fuisset, quorum *mos semper fuit*, ut optime observat Natalis Alexander Hist. Eccles. seculo VI. cap. IX. *Principes ob nonnulla bona opera laudare, ut eos ad majora pro Dei gloria, & Ecclesiæ commodis incitarent, & quæ de ipsis vulgabantur flagitia, non facile credere, cum scirent eos invidiæ, & inimicitiis patere plurimorum, qui eorum famæ detraherent; & in vitam Regum, & Reginarum, eorumque consilia, & arcana non inquirere; unde cædes ab ipsis imperatas crudelitati, injustitiæ, ultionis aut dominationis libidini non tribuebant, nisi manifesta res esset, adeoque ita essent famæ suæ prodigi, ut scelera sua nulla justitiæ specie velarent.* Videsis quæ de laudibus, deque precibus a Romanis Pontificibus fusis pro pessimis Regibus, atque Ravennatibus Exarchis, scripsere Bollandiani pag. 208. conatus Chronici Historici ad catalogum Pontificum in Propilæo, seu Tom. VII. Maii Bollandiani.

a *Tom.* II. *pag.* 1244.

C A

CAPUT VII.

Quid Gregorius Magnus senserit de Eucharistico Sacramento.

XXXIV. SI vero dissona magis a Gregorii mente scripserit unquam noster hic censor, atque in veterum Christianorum usibus, disciplinis, ac doctrina peregrinum se ostendit, profecto hoc facit in quarto suæ Gregorianæ Dissertationis capite cui hunc posuit titulum: *Quid Gregorius Magnus de Eucharistia senserit in libris Dialogor. & alibi*. In præsenti igitur capite, & in proxime futuris accuratum, quantum poterimus, aggrediemur S. Gregorii doctrinæ examen, quem homo ille modo sectæ suæ præjudicatis opinionibus occupatus, ne tantum Catholicæ Ecclesiæ præsidium relinqueret, pravis corrumpere interpretamentis, & ad Reformatorum opinionem inflectere conatus est, modo ad conflandam tanto nomini invidiam in deterius accepit. Nostrum plane est Ecclesiæ Catholicæ asservare, & ab ejus hoste eripere possessionem, in quam temere intrusus est. Plurimum etiam interest germanam Nostri doctrinam investigare, quod ipsa cum fuerit, nedum successivis temporibus, sed statim ac disseminabatur qua ab Occidente, qua ab Oriente mirifice amplexata eximiisque præconiis laudata, atque a nullo unquam, quod hactenus liqueat, nisi a nostris Novatoribus oppugnata, illud inde necessaria consecutione elicitur, universi Catholici Orbis doctrinæ consonam fuisse, idcirco certam omnino, puram, orthodoxam, uno verbo, Christi esse doctrinam.

XXXV. Atque ut ab ejus mente circa Venerabile Eucharistiæ Sacramentum exordiamur, illud statim monitos esse volumus Lectores nostros hoc in Oudinianæ Dissertationis quarto capite cum multa sint a veritate aliena, tum nihil minus esse ferendum quam quod neutros, Pontificios scilicet, atque Reformatos expressa Gregorii verba in suæ gratiam sententiæ attulisse, omnes autem ratiociniis ad eum suæ parti conciliandum usos esse adfirmet. Quod de suis Theologis libenter concedimus, de nostris autem confidenter pernegamus, neque satis malam Gregoriani critici fidem mirari possumus, atque detestari: ad eum enim falsitatis convincendum vel una sufficere posset in Gregorianæ doctrinæ sensu perscrutando solertissimorum S. Mauri Congregationis Monachorum auctoritas, quæ latere sane non poterat Oudinum, qui nodum in scirpo quærebat, dum horum Monachorum Gregorianam editionem invadere sibi proposuerat. Ergo afferantur eorum verba, quæ clarissima sunt, atque habentur ad *num.* XIII. Præfationis generalis sub initium *tom.* I. *Omnes fidei articulos, de quibus nobis est cum Lutheranis, & Calvinistis aliisque novis hæreticis controversia, ex S. Gregorio sigillatim probatos, & assertos legere licet in confessione Gregoriana auctore Theodoro Petrejo Campensi Coloniensis Carthusiæ Alumno. Quid luculentius hoc Dialogorum testimonio lib.* IV. *cap* LVIII. *ad probandum tum incruentum novæ legis Sacrificium, tum realem corporis, & sanguinis Jesu Christi præsentiam in Eucharistia?* Deinde cum in brevioribus ad paginarum oras notis, tum in indicibus quotiescumque incidit sermo hoc de sacramento apud Gregorium advertere non omittunt v. g. *lib.* I. *homil. in Evang. hom.* XIV. *tom.* I. *pag.* 1484. *Christi corpus, & sanguis in Sacramento*: ibidem *pag.* 1534. *Christi corpus accipimus in Sacramento*: *in indice tom.* II. *ex Dialog. lib.* IV. *c.* XXXVIII. *Eucaristiæ veritas*, *in* I. *Regum cap.* III. *cap.* V. *tom.* III. *pag.* 160. (qui liber sit ge-

genuinus Gregorii fœtus necne, nostra in præsentiarum nihil interest) *Qua pœna digni, qui corpus & sanguinem Christi tractant indigne?* & alibi sæpe.

XXXVI. Loca hæc a Theologis nostris adversus Protestantes adducta fuere in primis a Card. Bellar. & Perronio. At contendit adversarius duos istos Theologos expressa Gregorii in gratiam nostræ sententiæ non adduxissa verba, unde ratiociniis ad eum suæ parti conciliandum usos. Sumamus igitur in manibus verba eorum Theologorum huc spectantia, ut omnibus innotescat quibus oculis adversarius ea legerit, quanam sinceritate id scripserit. Bellarminus de Eucharistia *lib.* II. *cap.* XXXII. [a] Gregorii locis relatis *homil.* XXII. *in Evang.* & *lib.* IV. *Dialog. cap.* LVIII. catholicum dogma comprobatum iri affirmat, his verbis: *Satis aperte descripsit præsentiam veram, & realem corporis Christi cœlestis, summi, & invisibilis, in specie panis terreni, imi, & visibilis.*

Cardinalis Perronius de Sacramento Eucharistiæ *lib.* II. unum, & septuaginta veteres auctores in Romanæ Ecclesiæ doctrinam conspirantes adducit contra Calvinistam Philippum Mornæum, qui in suæ sectæ patrocinium illos trahere conatus erat, edita in idem argumentum capitibus novem dispertita disputatione. Porro auctore XXXI. qui est *Gregorius Magnus* capitibus quatuor, totidem oppositis Murnæi argumentis Gregorium corpus, & sanguinem vere, ac realiter in Eucharistiæ Sacramento contineri ac sumi docuisse Cardinalis ille apertissimis verbis, & affirmat, & probat. Universum eum locum ni Lectoribus tædio esse pertimescerem quam lubentissime huc exscriberem, utpote qui Gregorii causam in primis peroret; nihilo tamen minus facere non possum, quin versus aliquot delibem ex secunda, quam præ manibus habeo Parisiis facta editione anno 1620. Capite igitur tertio Mornæum arguit, quod mancum attulisset ex Dialogorum *lib.* IV. *cap.* LVIII. Gregorii locum, quem & nos infra utpote omnium præclarissimum adducemus: „ Car „ la (ita ejusdem loci partem Gallice reddit Perronius) son corps „ est pris, sa chair est distribuée „ pour le salut du Peuple, son sang „ est espandù non plus èn mains „ des infideles, mais en la bouche „ des fideles „. Quibus ex verbis nemo non videt perinde Bellarminum, ac Perronium non quidem ratiociniis ad Gregorium nostræ parti conciliandum usos fuisse, verum clarissimis verbis non innuisse, sed aperte, & plane affirmasse.

Nunc autem quis poterit se continere, quin iterum exclamet, si hoc calumniari non est, quod nam erit? Et cum vetusto auctore: *Tanta est potentia veritatis, ut se ipsa, quamvis in rebus exiguis, sua claritate defendat.*

Jam vero proferantur loca, quibus Theologi nostri Gregorium sensisse ostendunt in Sacramento Eucharistico ipsum reale corpus, ipsum realem Christi sanguinem manducari, ac bibi. Quinque ex istis locis sibi objecit Oudinus, quæ ex Calvinista Aubertino hausta, se evertisse gloriatur: nos vero operæ pretium facturos arbitramur, si eadem afferentes ab Oudini censuris, ut sua ipsis stet auctoritas, eripere conabimur.

XXXVIII. Locus primus desumtus est ex *homil.* XIV. *lib.* I. *in Evang.* ubi versans Gregorius illud Evangelii: *Bonus Pastor animam suam ponit pro ovibus*, inquit, *bonus Pastor pro ovibus suis animam suam posuit, ut in Sacramento nostro corpus suum, & sanguinem verteret, & oves,*

a T. 3, pag. 26. edit. Venet. 1721. opp. Card. Bellarm.

ves, *quas redemerat*, *carnis suæ alimento satiaret*. Contra vero Criticus noster postquam dixit Pontificios non vagis ejusmodi verbis debere agere contra Protestantes, sed expressis certisque, realitatem in se includentibus, vel figuram expresse excludentibus, verba hæc objicit neque talia esse, quæ figuram expresse excludant, vel corpus, & sanguinem Christi proprie, vere, ac substantialiter includant: *Contra vero commode in sensu figurativo accipi posse*, *ut in Sacramento nostro corpus*, *& sanguinem suum*, *symbolicum videlicet*, *verteret in alimoniam animarum nostrarum*. At vero ad hanc convellendam Oudini responsionem ipsa satis est Gregorii verba sine præjudicata mente intelligere.

Peto enim ab homine, si in animum sibi proposuisset exprimere Christum satiare nos suamet carne *reali quidem*, *non autem metaphorica*, quibusnam potuisset uti clarioribus verbis, *carnis suæ alimento nos satiat*? Ubi mysticus sensus? ubi figura? nonne fluunt omnia clara, & aperta? Porro quis ignorat mysticum in sensum inflectenda non esse auctorum verba, cum ex altera parte nullum ipsi dederint signum intentum ab ipsismet fuisse hujusmodi sensum; ex altera vero simplicia verba sint, nuda, & clara? Gregorium autem nihil mystici præ mente volvisse clamant ipsa apertissime verba. Enim vero si licitum cuique esset mystice interpretari scriptorum verba, quando nullum hujusce interpretationis præseferant vestigium; quis est quin videat in præceps ruituram universam fidei, historiæ, uniuscujusque tandem scientiæ certitudinem? Norunt & ipsi Protestantes (experientia rerum magistra quave oratio nulla illustrior) edocti quot incomoda hac ex licentia in suis dogmatibus acciderint, quorum unum, & præcipuum sunt tot illæ, quæ exortæ sunt apud illos non solum de rebus scholasticis, uti usuvenit apud nos, sed ipsismet de præcipuis fidei Christianæ capitibus inter sese oppositæ sectæ, ita ut quinam sint habendi fundamentales, uti vocant, Christianæ Religionis articuli neque inter ipsos conveniat.

Quod si voces isthæc *vere*, *realiter* non inveniantur Gregorianis in scriptis, nihil profecto moramur. Cum enim quæstio hæc nondum esset tunc exorta, non erat cur illæ adhiberentur, quæ passim in iis occurrunt Scriptoribus, qui, invecta Berengarii hæresi, monumenta posteritati tradidere. Illud sane, & in hoc dogmate nobis adtulere commodi pravæ adversus illud ab hæreticis excogitatæ opiniones, quod universæ fidei veteres attulisse hæreticos observabat Augustinus: *multa*, ait ipse *lib.* XVI. *De Civit. Dei cap.*II. *ad Fidem Catholicam pertinentia*, *dum hæreticorum callida inquietudine agitantur*, *ut adversus eos defendi possint*, *& considerantur diligentius*, *& intelliguntur clarius*, *& instantius prædicantur*, *& ab Adversario mota quæstio discendi exsistit occasio*.

Nullæ igitur cum adhuc exstitissent Gregorii tempore de Eucharistia turbæ, securius ipse (quemadmodum, in aliis fidei nostræ dogmatibus actitatum fuisse a veteribus trita est nostrorum post S. Augustinum observatio) loquutus est: sat ipsi erat illud memoria repetere, quod eodem in Sacramento contineri omnes absque concertatione, & dubio credebant.

Accedit etiam hujus generis voces *vere*, *realiter*, & hujusmodi nullibi ferme apud veteres inveniri Scriptores, a quibus reliqua fidei nostræ dogmata exposita sunt, atque ab hæreticorum calumniis vindicata; immo neque eas legere licet in ipsis, quæ fidei articulos proponunt. Divinis Scripturis. Ubi, amabo te, invenies

appi-

appictas voces istas *vere*, *realiter* voci ὁμοούσιον, qua una *veram*, *realem* Divini Filii cum Patre Æterno consubstantialitatem se expressisse arbitrati sunt, & pro certo habuere adversus Arium tercenti decem, & octo Nicæni Patres? Ubi verbo θεοτόκον, quo uno B. Virginem, æterni Verbi appellandam esse veram Christi Matrem, definitum est contra Nestorium ducentis Ephesinis Patribus? Ubi adversus Eutychen veram, impermixtam, inconfusam utriusque naturæ divinæ, & humanæ in Christo unionem? Ubi adversus Monothelitas unam dumtaxat tribuentes Christo voluntatem, & operationem? Ubi particulæ *Filioque*? Ubi, ante novatores, cæteris Fidei nostræ tesseris?

Nunc autem quæro ab Adversario, quomodo ipse a Socinianis Divinitatem Verbi minuentibus, ab Antetrinitariis Nestorii dogma recudentibus, poterit Christianam fidem liberare? Nonne ipsi cum Scripturæ Patrumque verba de Divinitate Verbi, de qualitate Personarum agentia, sive mystico, sive allegorico sensu interpretanda esse dogmatizent, Oudino asserenti probantique litteraliter esse sumenda, utpote clara, atque Epitheta illa superflua esse contendenti, respondere possent atque objicere: quid ergo, Oudine, est causæ, cur & tu in Gregorio clare, & nitide usurpante verba ad Eucharisticum Sacramentum juxta Romanam fidem exprimendum illa desideres epitheta, ex quorum fide nonnisi mystice locutum fuisse illum Pontificem tam confidenter affirmas? Equidem, qua pateat censori nostro effugium, nullus video.

XXXIX. Locum alterum exhibent verba ex vigesima secunda hom. in Evangel. quæ sic se habent [a]: *Quis namque sit sanguis Agni non jam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore (sive amore) cordis hauritur. In utroque enim poste sanguis Agni est positus, quando Sacramentum passionis illius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur ...... in nocte quippe Agnum comedimus; quia in Sacramento modo Dominicum corpus accipimus, quando adhuc ad invicem nostras conscientias non videmus*. Hujus Gregoriani loci pondus sibi elevasse visus est Oudinus duplici paucis exposita responsione. Primo: *Nihil in allatis verbis videri, quod realitatem expresse & insuperabiliter contra Protestantes asserat, vel quod figuram diserte excludat*. Secundo: *Illa verba pro illis militare: In nocte quippe Agnum comedimus, quia in Sacramento modo Dominicum corpus accipimus: idest in signo & figura modo non vere, & substantialiter ut Ecclesia Romana recens docet. Tantum abest ut figura his excludatur quin potius includatur verbis*.

Verum animadvertenti comparationis a Gregorio institutæ scopum innotescet statim, conatum quidem fuisse Oudinum clarissimis verbis tenebras obducere, sed vim argumenti a nostris inde desumptam nihil labefactasse; nam suos ut auditores exhortaretur Gregorius, ea ut maxima qua decet, ac poterant, reverentia ad accipiendum in Pascha Eucharisticum Sacramentum se componerent, opportune ante eorum oculos ponit conditiones, quas ad esum agni Paschalis in Populo Israelitico exquirebat Deus Israel *Exod.* 12. *vers.* 7. Atqui non mystici agni, sed realis erat Israeliticus esus, ita non mystici sanguinis, & corporis, sed realis est Christianus in Pascha esus. Reipsa eisdem omnino sensibus utrumque esum exprimit Gre-go-

a *Tom.* 1. *pag.* 1553. *oper. Gregorii.*

gorius: *Sument de sanguine agni .... & edent carnes nocte &c:* dicit de Israelitis: *Quis sit sanguis agni, non jam audiendo, sed bibendo didicistis ..... qui sic Redemtoris sui sanguinem accipit ..... in nocte quippe agnum comedimus, quia in Sacramento modo Dominicum corpus accipimus ..... Quid enim prodest corpus, & sanguinem illius ore percipere, & ei perversis moribus contraire*, dicit de esu Christiano. Hanc utriusque agni comparationem perbelle tractans S. Gaudentius, qui circa ann. 420. obiit sanctissimus Brixiæ Episcopus,
a *serm.* 2. [a] *In hac veritate*, inquit, *qua sumus, unus pro omnibus mortuus est; & idem per singulas Ecclesiarum domos in mysterio panis, & vini reficit immolatus, vivificat creditus, consecrantes vivificat consecratus*.

Verba autem illa Gregorii: *Et ei perversis moribus contraire* in mentem nobis revocat illius mystici, quod sub realibus Eucharisticis speciebus continetur, quodque antea innuerat Gregorius his verbis, quæ videlicet cunctæ Israelitarum præparationes magnam ædificationem pariunt, si fuerint *mystica* interpretatione discussa.

XL. Gratia sive *sanctificans* sit, quæ tamen nonnisi indirecte, & per accidens, ut schola docet, hoc Sacramento confertur, unde vivorum dicitur, non mortuorum, sive sit corroborans, quæ illud sumentibus lethali culpa non sauciatis donatur, mystica sub interpretatione exprimitur. Corpus, & sanguis Christi nihil prosunt, immo obsunt si fuerint sumentes moribus pravis inquinati. Gregorius itaque duo hæc clare distinxit, realem nimirum, & mysticam sumtionem, prima sumimus reale sacramentum, altera ornamur cœlesti numinis gratia; secundam hanc in Gregorii verbis Oudinus cognovit, non vidit primam, quam noluit videre suis impeditus opinionibus, Patris ad instar, sive Amantis, qui quæ sibi arrident in filio, aut in amato, statim detegit, & amat: quæ vero sibi displicent, non vidisse fingit.

XLI. Tertium momentum depromit Adversarius ex Dialogorum *lib.* III. narrat enim Gregorius, virum Beatissimum Agapitum S. R. E. Pontificem sacris persolutum restituisse loquelam muto, cum ei Dominicum corpus in os mitteret. Quid ad hæc, *mysticus* noster censor? reponit duo: Primum hinc non patere hanc fuisse Agapiti sententiam, ut corpus Dominicum reale esset Christi corpus: Secundo, consuetam canit cantilenam, mysticum intelligi debere Christi corpus. Primum utpote ad Gregorii cognoscendam mentem nihil faciens, non curamus; non enim quid Agapitus, sed quid senserit Gregorius investigare suscepimus, ad alterum vero convellendum, quæ mox fuerunt a nobis disputata, satis esse arbitramur. Enimvero quibusnam clarioribus ipsum reale Christi corpus exprimi debuisset verbis istis: *Cumque ei Dominicum corpus in os mitteret, illa diu muta ad loquendum lingua soluta est?* quod enim est mysticum, plane est insensibile, qui igitur in os mitti potuisset?

XLII. Quarto, quintoque loco non est cur innitamur, tria enim, quæ attulimus rem nostram satis superque conficiunt, quibus omnium præstantissimum addemus testimonium, postquam ea Oudino eripuerimus loca, quibus Calvinistam fuisse nostrum, se ostendisse jactat, quæ quatuor omnino sunt.

XLIII. Primum expiscatus est ex Dial. *lib.* XIV. *cap.* XXXI. *num.* LVI. ubi

a *Pag.* 37. *Brixiæ* 1738.

ubi S. Pater adversus *Eutychium* Constantinopolitanum Patriarcham, a quo uti primo innuimus capite, vera carnis *resurrectio* in novissima die negabatur, disputans ea potissimum ratione, quia corpora eo die *resurgent* in veritate suæ naturæ, sive non amittent essentiam suæ naturæ. Unde Redemtor noster dubitantibus de sua Resurrectione discipulis ostendit manus, & latus, palpanda ossa, carnemque præbuit dicens: *Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere*. Porro si aerea resurgerent, uti dogmatizabat Eutychius, corpora, essentiam profecto amitterent suæ naturæ, cujus est, ut corpus palpabile sit, visibile &c.

Ex hac Gregoriana, quæ magnum continet pondus, argumentatione in hunc modum ratiocinatur acutus noster Logicus. *Quomodo autem id dicere potuisset Gregorius, si Domini corpus in Eucharistia verum esse credidisset, quod certo impalpabile, ac invisibile est. Si enim ipsummet Domini Corpus gloriosum palpabile, ac visibile esse necesse est, quoniam alioquin naturæ suæ essentiam amitteret, impossibile prorsus est illud in Eucharistia vere, & essentialiter esse, cum in ea, fatentibus ipsis adversariis, palpari ac videri non possit. Cum itaque ex Gregorio Magno verum corpus impalpabile, & invisibile esse nequeat, in Eucharistia proinde non esse ex ipsius mente dicendum est.*

Huic sane difficultati a sexcentis responsum est, cum e nostratibus Theologis, tum ex Lutheranis, qui etsi in eo errent, ut ipsam panis vinique remanere substantiam contendant, nobiscum tamen, & Orthodoxe sentiunt de reali Corporis Sanguinisque substantia. Cum vero adversus nostrorum responsiones, quas Calvinistarum nemo evertit adhuc, nec unquam eversurus est, nihil habeat Criticus noster, religioni duxerim, tædiumque Lectoribus afferrem, si eumdem revolvendo lapidem illas iterum recoquerem, quæ in libris cuique obviis legi possunt. Præterquamquod instituti operis ratio non exigit, ut res quam gravissima expendatur minus accurata diligentia, quam ejus amplitudo requirit. Ne vero difficultatem a nobis declinatam omnino fuisse conqueratur aliquis, nostram quoque, sed quam brevissime, responsionem addere non gravamur. Quam parum igitur in Oudiniana ratiocinatione sit momenti nemo non videt, si modo, quæ sit palpabili, atque visibili notio subjecta tenuerit. Non enim actum ipsum, quo corpus in organum tactus & visus incurrit hæ voces significant, sed potentiam tantummodo, qua palpari, & aspici potest. Ex quo uno intelligitur, non eam fuisse Gregorii mentem nullum constare posse corpus humanum, quod sub sensus semper non cadat. Et sane quis credat Gregorium tam crassæ mentis, ut quod Gentiles suis numinibus tribuebant, quemadmodum ex fabula Giges colligitur, id summæ Dei potentiæ negaret, & opinaretur nec omnipotentia Dei fieri posse, ut corpus humanum sensus aliquando non moveat? Quid enim difficilius captu est, corpus ex utero clauso exire, & januis clausis in cœnaculum ingredi, an in sensus minime incurrere? In explicando modum, quo primum factum est, adhuc insudant Theologi, & in duas præsertim sententias abeunt, quarum neutram humana ratio complecti potest; alterius vero rationem facile quivis Philosophus percipit, & explicat, cum ad eum finem, ut corpus, vel maximum, sensus non afficiat, aliud nihil esse opus intelligat, nisi ut Deus motum nervorum, & spirituum ita cohibeat, ut ad appulsum extremi corporis nulla cerebri pars iis nervis, at-

atque spiritibus vellicetur & concutiatur. Nihilo tamen minus primum Gregorius conceptis verbis assentitur, & in eo summam Dei potentiam suspicit, hom. 26. in Evangelia cui hoc fecit initium: *Prima lectionis hujus Evangelicæ quæstio animum pulsat, quomodo post Resurrectionem corpus Dominicum verum fuit, quod clausis januis ad discipulos ingredi potuit. Sed sciendum nobis est, quod divina operatio, si ratione comprehenditur, non est admirabilis, nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum; sed hæc ipsa nostri Redemtoris opera, quæ ex semetipsis comprehendi nequaquam possunt, ex alia ejus operatione pensanda sunt, ut rebus mirabilibus fidem præbeant facta mirabiliora. Illud enim Corpus Domini intravit ad discipulos januis clausis, quod videlicet ad humanos oculos per nativitatem suam clauso exiit utero Virginis. Quid ergo mirum, si clausis januis post resurrectionem suam in æternum jam victurus intravit, qui moriturus veniens non aperto utero Virginis exivit? Sed quia ad illud corpus, quod videri poterat, fides intuentium dubitabat, ostendit eis protinus manus & latus, palpandam carnem præbuit, quam clausis jannis introduxit. Qua in re duo mira, & juxta humanam rationem sibi valde contraria ostendit, dum post resurrectionem suam Corpus suum & incorruptibile, & tamen palpabile demonstravit. Nam & corrumpi necesse est quod palpatur, & palpari non potest quod non corrumpitur. Sed miro modo atque inæstimabili Redemtor noster & incorruptibile post resurrectionem, & palpabile corpus exhibuit, ut monstrando incorruptibile invitaret ad præmium, & præbendo palpabile firmaret ad fidem, & incorruptibilem se ergo, & palpabilem demonstravit, ut profecto esse post resurrectionem ostenderet corpus suum & ejusdem naturæ, & alterius gloriæ.*

Ex quibus verbis dubitari nequit, existimatum fuisse a Gregorio palpabile simul, & impalpabile Corpus Christi, eadem remanente natura, diverso tamen statu esse posse. Jam vero in Eucharistia Christi Corpus talis est naturæ, ut ipsum per se sensus pellere queat, sed idcirco non pellit, quia Christus sui corporis actionem in nostros sensus impedit, unde quamvis substantia panis non sit, perinde tamen movet ac si foret, ita ut nobis panem, & vinum tangere, olfacere, gustare, & videre videamur. Redditur etiam Corpus Christi proxime inpalpabile, atque invisibile, tametsi utramque potentiam utpote necessariam, in statu saltem remoto, quemadmodum schola nostra loquitur, retineat. Ex quibus omnibus concludi potest quam infirma conclusione sit usus Adversarius noster, cum ex eo quod Gregorius corpus omne palpabile esse, & visibile putaret, S. Doctori realem Corporis Christi in Eucharistico Sacramento præsentiam non fuisse perspectam intulit; neque mirandum ab humana natura hujusmodi exsistentiæ nullum aliud suppeditari exemplum, nec humano captu illam clare percipi posse. Immo vero mirandum esset, si mens humana, utpote finita, corporeis alligata, atque obvoluta sensibus cœlestia hæc intelligeret mysteria, quorum potissima est proprietas, ut abscondita sint atque impervia. Illud nobis sufficere debet ostendisse, naturæ legibus haud esse contrariam & pro certo habere a Deo posse hæc fieri. *Qui enim dixit in principio fiat Lux, & facta est lux de nihilo, non potuit dicendo de pane, Hoc est Corpus meum, & fieri efficere? Et qui tacita virtute aquam vertit in vinum non efficacius poterat (si quid tamen efficacius de Deo dici debet) sonante vocaliter eadem virtute, vinum ipsum in sanguinem suum transferre?* Ita egregie

g 2 argu-

argumentabatur adversus Calvinistici erroris protoparentem Berengarium illius in Academia Carnotensi Collactaneus Adelmannus Brixiensis Episcopus in præclarissima Epistola [a] quam sub illius hæreseos, initia ut ab eadem Amicum revocaret, conscripsit, quamque doctissimis notis a Cl. Canonico Galeardo illustratam recudi fecit in Veterum Brixianæ Ecclesiæ Patrum collectione doctrina ac pietate vere Eminentissimus Episcopus noster Angelus Maria Quirinus S. R. E. Cardinalis.

Neque novum accidere debet Oudino ut quoquo modo *mysteriorum paradisum*, quemadmodum a S. Proclo Constantinopolitano Patriarcha cœna Eucharistica appellatur [b], ex poneremus, ad miraculum nos confugisse. Nonne & ipsi Calvinistæ maximum agnoscunt miraculum? Latere profecto non poterat Oudinum authores Calvinisticæ confessionis in articulo trigesimo sexto confessos fuisse: *Mysterium Eucharistiæ altitudine sua omnem sensum supergredi, omnem naturæ ordinem superare, uno verbo esse cœleste, neque nisi per fidem apprehendi posse.*

XLIV. Secundum momentum desumit Oudinus ex responsione ad decimam Augustini Anglorum Apostoli interrogationem, ubi noster cum ingressu in Ecclesiam Eucharisticam sumtionem æquiparare videtur: *Vir*, ait Gregorius, *qui post commixtionem conjugis lotus fuerit aqua, etiam sacrum communionis mysterium valet accipere, cum ei juxta præfinitam sententiam Ecclesiam etiam licuerit intrare*, *epist.* VI. *lib.* XI. [c] Ergo non credebat Gregorius Magnus Christi Corpus, & sanguinem vere, & substantialiter contineri in Sacramento Eucharistiæ, sed tantum virtute, figura, & signo, alioquin longe majus aliquid fuisset percipere Corpus & Sanguinem Domini, quam Ecclesiam intrandi licentiam habuisse. *Sane Pontificii hodierni, qui a mente veterum Romanorum, & Gregorii circa Eucharistiæ Sacramentum recesserunt longe aliquid esse sanctius ac sacratius censent, ad Christi Corporis, & Sanguinis perceptionem accedere, quam ipsis licere Ecclesiam ingredi; quia nempe Christi Corpus, & Sanguinem vere, & in essentia contineri, & sibi dari opinantur.*

Quantum contineat ponderis Oudiniana consecutio, vel me tacente, intellecturus est lector, quasi non eadem a Gregorio, ac a nostris Theologis requireretur mentis puritas mystice licet, & solum virtute, non autem realiter docerent Corpus accipi, Sanguinemque Christi. Quamobrem nihil tale, quod conjecit Oudinus, rite fluit ex illo Gregorii loco, quem mihi consideranti illa venit in mentem vetus consuetudo, qua aliquibus in locis nonnisi Eucharistico cibo accedere paratis licitum erat sacris interesse: *juxta antiquos Patres*, affirmat Micrologus [d] *soli communicantes divinis mysteriis interesse consueverunt*, cui & Durandus consonat duodecimi sæculi auctor, Rationalis Divinorum Offic. *lib.* IV. *cap.* LIII. his verbis: *In primitiva Ecclesia omnes, qui celebrationi Missarum intererant, singulis diebus communicare solebant*: quam consuetudinem sæculo etiam decimo quinto apud Ethiopicos obtinuisse legere est in probato de rebus Abyssinis libello *lib.* I. *cap.* XXXV. ab erudito Jesuita Nicolao Godigno publici juris facto. Hanc ipsam præ oculis habuisse, quam in nova Anglicana Ecclesia plantare fortasse desiderabat, mihi videtur Gregorius videre in illis verbis *juxta præfinitam sententiam*, qua

a *Pag.* 413. *Brixiæ* 1738.

b *Oratione* X. *pag.* 351. *cit. edit. Rom.*

c *Tom.* 2. *pag.* 1161.

d *Cap.* V. *de sacris institutionibus. Quis vero fuerit genuinus illius Operis auctor; quem sæculo* XI. *floruisse constat, non est hujus locis disquisitio.*

qua nimirum erat definitum, ut his dumtaxat, quibus sacram sumere synaxim permittebatur, Ecclesiam ingredi liceret, &ideo jungit Gregorius eodem loci hæc duo de ingressu Ecclesiæ, & de sumendo Corporis Dominici, Sanguinisque mysterio; quod utrumque permittit illi, qui sua conjuge utitur non cupidine voluptatis captus, sed solummodo liberorum creandorum gratia *loc. cit. pag.* 1161.

Quoniam vero ex Augustini interrogatione, & Gregorii responsione de superstitionis vitio ansam arripit nostrum criminandi, nobis quoque a superstitionis crimine temere impacto vindicare incumbit. Hoc autem dilemmate objectionem conclusit ipse: *Vel commercium viri cum uxore peccatum est, vel non. Si primum: an lotio ipsa corporea per aquam peccatum abluere Sacramenti instar poterit? Si non, ut constat, cur inde vir, qui mulieri suæ cohabitat, ab Ecclesiæ ingressu, vel Corporis Christi, & Sanguinis communione arcetur, nisi antea lotus aqua fuerit?* Hactenus Oudinus.

Primo respondetur, juxta ipsius Oudini mentem, nullum esse peccatum, neque illam ablutionem fuisse instar Sacramenti peccati maculam abstergentis. Sed liceat & mihi hominem sic compellare: Mulierem tangere vel malum est vel bonum; si malum, cur permittuntur conjugia? Cur dicit Apostolus conjugatis: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ad tempus ex consensu*? (prima Corinth. v. 7.) Sin bonum, cur ab eodem affirmatum est Apostolo: *Bonum est homini mulierem non tangere*? Sed utrumque bonum esse credo, si adhuc viveret responsurum adversarium; cur ita? quia sunt multa, quæ etsi non mala, aliquando tamen ad tempus non permittenda. Nonne & ab Achimelech Sacerdote Davidi fugienti dictum fuit primo Regum *cap.* XXI. *Si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus?* cui ille respondit *ab heri & nudius tertius*. Nonne & populus omnis ad montem Sina accessurus, & Dei auditurus eloquium jussus est tribus diebus ab uxoribus abstinere? *Exod.* 3. Nonne panes propositionis, quasi corpus Christi, ut ait S. Hieronymus *lib. adv. Jovinian. primo num.* 20. [a] de uxorum cubilibus conjungentes edere non poterant? Nonne summus ipse sacerdos ante diem expiationum diebus septem a domo sua seclusus tenebatur, idque juxta Moysis traditionem teste Maimonide *cap.* I. de die expiationum [b], ut per universos hos dies segregaretur ab uxore sua? Quid plura? quis est in historia ita peregrinus, ut ignoret ethnicis ipsis solemne fuisse, ut aliquot diebus ante sacrificia ab uxoris concubitu omni abstinerent? In nova autem lege quid frequentius, potissimum in veteribus Patribus, qui per tria illa vixere felicissima secula, quibus immaculatam fuisse custoditam Christi, Apostolorumque doctrinam, & disciplinam. Reformati ipsi profitentur, invenire est exhortatione illa, qua Christi fideles recurrente nostræ fidei memoria præcipuorum mysteriorum, ut ab uxorum commercio temperarent suadebantur rogabanturque? Quamobrem non ea Gregorii erat opinio, qua existimaret conjugum immixtionem peccato esse fœdatam, sed quia animos per illam in terris nimium defigi ex Patrum assertione compertum habebat, idcirco ab illa nonnullis anni diebus revocare studebat suos Anglos, ut mens voluptatibus hisce, quæ conjugatis etsi licitæ, a rerum tamen divinarum contemplatione nimium avocare solent, minime obvoluta purior divina

na

a *Tom.* II. *pag.* 269. *cit. edit.*
b *Tom.* II. *pag.* 31. *sacrarum antiquitatum, quæ ab eximio viro Blasio Ugolino Venetiis in lucem emittuntur.*

na celebraret myſteria. Quod vero additur de corporis ablutione ſolvitur reſponſione tam facili omnibuſque trita, ut in illius confutatione vel unum inſumere verbum nos pudeat. Satis erit cum Hieronymo advertere ad munditiam Corporis Chriſti omnem coitum immundum eſſe. Epiphonemati autem huic, quo objectioni finem imponit Oudinus *abſurdis interrogatis, & ſuperſtitioſis, abſurda, ac ſuperſtitioſa Gregorii reſponſio adjuncta eſt*, reſponderemus niſi a quavis mordacitate abſtinere propoſitum nobis eſſet: *Abſurdis Oudini objectionibus, & ſuperſtitioſis interrogatis abſurda, ac ſuperſtitioſa ejuſdem conſequentia adjuncta ſunt*.

LI. III. Nova quædam commovet Oudinus ex facto illo, petita quod recenſet noſter, atque approbat *Dialog. lib.* II. *cap.* XXIV. ubi ſic narrat Gregorius: *Quadam quoque die dum quidam ejus puerulus monachus parentes ſuos ultra quam deberet diligens, atque ad eorum habitaculum tendes ſine benedictione de Monaſterio exiiſſet, eodem die mox, ut ad eos pervenit, defunctus eſt. Cumque eſſet ſepultus, die altero projectum foras corpus ejus inventum eſt, quod rurſus tradere ſepulturæ curaverunt. Sed ſequenti die iterum projectum exterius, atque inhumatum ſicut prius invenerunt. Tunc concite ad Benedicti Patris veſtigia currentes cum magno fletu petierunt, ut ei ſuam gratiam largiri dignaretur. Quibus vir Dei manu ſua protinus communionem Dominici corporis dedit dicens: Ite, atque hoc Dominicum corpus ſuper pectus ejus cum magna reverentia ponite, & ſic ſepulturæ eum tradite*. Tria Oudinus hac ex narratione extrahit tela, quibus dogma Catholicum adoriatur. Primum eſt ne ab ipſis quidem Romanis Theologis doceri, reale Chriſti Corpus tunc temporis ſupra mortuorum corpora poſitum fuiſse unaque cum illis ſepulturæ traditum, utpote quod fuiſset ſceleratiſſimum facinus: *An vellent*, ſunt hæc Oudini verba, *tunc temporis ſupra triduanum mortui jam hominis cadaver Euchariſtiam ſuam ponere, atque cum ea iterum cadaver ſepulcro committere? Nemo non, opinor, hoc factum ſceleratiſſimum clamaret, exſecrareturque*. Secundo vel Benedictum Abbatem, qui hoc fecit, vel Gregorium, qui factum referendo, & miraculis confirmando approbavit, impium fuiſse, vel impios ambos. Tertio, quod nunc ſolis ſacerdotibus conceditur, olim Benedictum ſimplicem Monachum nec ſacerdotem, nec diaconum feciſse, & laicis præbuiſse, ut cadaveri Monachi ſui apponerent, & appoſitum Sacramentum cum cadavere terræ mandarent, quia putatum fuit atque creditum priſcis Eccleſiæ temporibus virtute ſola, & efficacia Chriſtum in Sacramento, velut in ſigno contineri.

LII. At facilis eſt ab omnibus hiſce telis evaſio. Dicimus itaque primo nullum eo in ritu a majoribus noſtris patratum fuiſſe ſcelus, eſto putaſsent, uti reipſa putabant, firmiterque credebant Corporis Chriſti realitatem. Hinc dicimus ſecundo, nec Benedictum, nec Gregorium alterum imperando, alterum approbando hocce factum, impios fuiſse, quandoquidem conſuetudinem ſecuti ſunt ab optimis quibuſcumque ſanctiſſimis viris, & potiſſimum Epiſcopis cum Orientis, tum Occidentis uſurpatam: ex veterum enim monumentorum lectione compertum habemus eos, qui in Eccleſiæ pace quieviſsent jus habuiſse communionis, quam ante eorum obitum aliqua de cauſa ſumere non poterant recuperandæ, quam conſuetudinem ſi negaret Oudinus, eum mitteremus ad ſocialem ſuum Calviniſtam Gaſparem Svizzerum, qui in ſuo Theſau-

ro

a ro Ecclesiastico [a] (*tom.* II. *pag.* 1142. *Verbo* Σύναξις) *Mortuis*, inquit, *datam*, *& una cum iis in primitiva Ecclesia sepultam fuisse Eucharistiam exemplis, & testimoniis probari potest*. Porro ex hoc eodem ritu, quo in ipsummet aliquando cadaveris os imponebatur sacra cœna, qui postea justis de causis a Conciliis *Chartag.* 3. *cap.* III. *a Trullano can.* 83. atque ab aliis prohibitus fuit, non spiritualem tantum, sed & realem existimatam fuisse a veteribus illis Christi præsentiam mihi videor non obscure elici posse; quod enim spirituale est in os plane immitti nequit. Sed quid attinet de re tam aperta conjecturis inniti, cum luculentissimum habeamus, etsi Romanæ Ecclesiæ infestissimum, duodecimi seculi testem? Zonaras is est, qui in notis ad eumdem Trullanum Canonem per Antonium Salmasium Collegii Ambrosiani Doctorem de Græco in Latinum translatis: *Antiquæ*, inquit, *consuetudinis fuit corpus*, *& sanguinem Domini mortuorum corporibus impertiri*. Dicimus tertio, nullam contra nos præseferre vim adversarii argumentationem: esto enim daremus consonum haud fuisse majestati divinæ, reale ut Christi corpus laicali manu tractaretur, qua sane justa quidem de causa vetitus postea fuit ab Ecclesia hujusmodi ritus; ergone hac ex indulgentia rite consequeretur figurative dumtaxat ac mystice sacratissimam Christi carnem in Eucharistia contineri, mentem fuisse Benedicto, Gregorio, aliisque Patribus, a quibus id consuetudinis frequentatum fuisse nullus reliquus est dubitandi locus? Immo vero ne conjectura quidem dici hoc potest, nisi fortasse ab iis, *quibus res obsoletæ*, quemadmodum scite observabat supra laudatus eximius noster Vener. Card. Thomasius in aurea sua præfat: ad Responsorialia, & Antiphonaria [b], *nostros dumtaxat mores conspectantibus difficilius, aliquando suadetur*. b

LIII. IV. Adversarii probatio & ultima desumta est ex *Dial. lib.* IV. *cap.* XV. ubi Gregorius refert *mulierem quamdam nomine Romulam*, *sub mortis tempus ab alia quadam fœmina nomine Redemta*, *quæ ipsi morum magistra erat*, *viaticum idest Eucharistiam accepisse*, *& illico obiisse*. Ex quo repugnantiam eamdem, ac tertio loco objecerat, intulit Adversarius: *Quis vero concesserit*, ita ipse argumentatur *fas fuisse fœminæ alteri mulieri Eucharistiam tradere*, *si tunc creditum fuisset eam ipsummet Domini gloriosum corpus esse?* Verum tempore, quo nihil secundum Deum pretiosius, abutentium notam incurrere timeremus, si pauxillum licet in tam facili diluenda immoraremur difficultate, cui, in idem cum recidat ac supra objectum fuit, eadem accomodari possunt, quæ retro sunt a nobis commemorata.

LIV. Notam vero illam profecto non timemus, locum heic exscribendo, licet prolixum, quemque supra polliciti sumus, ex quo divino sane consilio factum est, ut clarissima, plane perspicua, nec indubitanda indicia, Gregorii doctrinam perfectissime cum Romano dogmate convenire elucescant.

Locus est in eodem Dialog. opere, ex quo Oudinus in primis gloriatur ostendere Gregorium, ad Eucharistiam quod attinet, Romano dogmati contrarium prorsus esse, & Calvinistis favere, atque sic se habet: *Debemus itaque præsens seculum, vel quia jam conspicimus defluxisse, tota mente contemnere, quotidiana Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas carnis ejus, & sanguinis hostias immolare. Hæc namque singulariter victima ab æterno interitu animam salvat, quæ illam nobis mortem Unigeniti*

a *Pag.* 26. *Mediolan.* 1613. b *Pag.* 13. *tom.* IV. *oper. Thomasii Rom.* 1749.

geniti per mysterium reparat, qui licet resurgens a mortuis jam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur, tamen in semetipso immortaliter, atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus, quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra Passionem Unigeniti Filii semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus jungi, unumque ex visibilibus, atque invisibilibus fieri? Hactenus Gregorius *lib.* IV. *Dial. cap.* LVIII.

Ex hujus loci claritate cognoscere quisque poteſt, quid fuerit in causa, cur omiſſus fuerit ab Adversario, etsi relatus a Maurinis in ipsa Gregorianæ editionis præfatione Generali, quæ duo de viginti annis antequam in lucem prodiiſſet primus Oudiniani Commentarii Tomus, edita fuerat. Intelligant etiam tandem aliquando Proteſtantes, qua fide, quo ſtudio, qua diligentia agere soleant, Romanæque Communionis argumenta proponere illi ipsi, quos ipsi *Miniſtros*, Magiſtros nempe appellant. Illud enim quod ab Oudino circa Gregorii doctrinam factum esse meridiana luce clarius patet, ab aliis quoque eorum doctoribus ferme omnibus factitatum esse pro certo habeant, & nos, teſtamur Deum, quia non mentimur, ferme innumera in eamdem rem, si laboris, quem suscipimus ratio pateretur, nulli dubitationi subjecta, in medium proferremus exempla. Videant insuper vel ex hoc uno capite, si vera loquutus sit Oudinus, dum eodem hoc loco scripserat: *Pontificios, seu Papiſtas, a seculo potiſſimum* XI. *suam sententiam de vero, ac eſſentiali corpore, ac sanguine Chriſti in Euchariſtia amplexatos eſſe*. Dogma sane Pontificium illud omnino eſt, quod ab omnibus vere Orthodoxis, quod semper, quod ubique creditum fuit, poſtquam a Chriſto in illius Sacramenti inſtitutione verba hæc fuere prolata: *Hoc eſt Corpus meum. Hic eſt Sanguis meus.* Adversus hoc Sacramentum pietatis, signum unitatis, vinculum charitatis latrarunt quidem Berengariani, Lutherani, Calviniſtæ, Zuingliani, aliique Reformatores; sed tantam, ac splendidam lucem laudata Chriſti emittunt verba, tam apertum præsentiæ realis sensum una cum panis & vini transubſtantiatione menti objiciunt, varias ut inter sese maleque cohærentes, atque oppositas diſtracti opiniones labefactare nulla ratione potuerint Adversarii: quod nisi a Theologis noſtris oſtensum fuiſſet quamplurimis, iisque insuperabilibus momentis, vel facili negotio egomet oſtenderem. Sed de Gregorii mente, ad Euchariſticum quod attinet Sacramentum, fortaſſe nimis. Si quis autem Oudinus alter ea, quæ dicta sunt labefactare tentaverit, facile etiam tacentibus nobis, veritas sese defendet.

CAPUT VIII.

An Catholicus Purgatorius novum sit Inventum Gregorii Magni.

LV. QUintum Oudinianæ Diſſertationis caput hunc præsefert Titulum: *De Purgatorio, quod Inventum a Gregorio Magno in Dialogis novum dicitur*. Ne vero ipsi objicerentur ii Patres, qui ante Gregorium Magnum Purgatorii doctrinam tradidere duplicem ſtatim velut ejusdem epocham diſtinguit: primam repetit ex SS. Cæsario, Auguſtino, Ambrosio, Hilario, quibus nihil aliud

liud visum fuisse Purgatorium docet, quam ignem quemdam prævenientem ultimi judicii diem: *quoque igne non tantum reprobi, sed & ipsi electi, & Sancti, immo Martyres, & ipsa Virgo Maria probabuntur, atque examinabuntur; cujus vi, ac potentia boni a malis scilicet discernentur, optimique a mediis, & si quid sanctis ipsis, ac Martyribus vitii ex anteacta in terris vita inolitum, ac concretum adhæserit, id statim purgatrice flamma consumtum iri:* quamque purgationem a peccatis minutis eosdem intellexisse affirmat. Hoc Purgatorii genus nullum dicit habere sectatorem, sive apud suos, sive apud nostros; *quandoquidem Purgatorium Romanum recens est animarum (purgationem) corpore solutarum, antequam ultima judicii dies adveniet, immo post ultimam singularis cujusque judicii diem; istud vetus, est illarum ad ipsum judicii ultimi diem, postquam corpora sua resumserint. Romanum recens cum ultimo judicio destruendum; istud cum illo incipiendum. Romanum pro solis animabus, qua (quæ) corpora non habent constitutum: istud animarum, & corporum simul. Romanum recens solis Fidelibus pœnæ temporali adhuc obnoxiis; istud vetus omnium etiam Sanctorum commune est, per quod, & Maria Virgo, & Petrus Apostolorum Princeps, & Johannes Baptista purgabuntur ex sensu veterum.* Quibus positis quærendum esse, ait, quis hujus novi Purgatorii inventor sit? *Atque cum Dallæo Gregorium I. seu magnum hujus Romani recentis Purgatorii inventorem fuisse dicimus, quod nondum exstabat temporibus S. Cæsarii Arelatensis Archiepiscopi, ut ante probavimus.* In medium deinde profert auctoritates, rationesque aliquot, quibus suam de Purgatorio doctrinam confirmaverat Gregorius. Tandem in ipsismet Gregorianis argumentis duas insignes contradictiones sibi videtur videre. Harum prima est, dum statuit, definitque Purgatorium suum levium dumtaxat peccatorum expurgativum esse, nec ad majora extendi *lib.* IV. *Dialog. cap.* XXXIX. At *cap.* XXXX. animam Paschasii Diaconi S. R. E. gravissimo schismatis crimine maculatam in Purgatorio tamen collatam vult immemor eorum, quæ *cap.* XXXIX. dixerat. Secunda circa ignem Purgatorii, vel Inferni animas cruciantis, an corporeus, vel incorporeus ille sit, atque libro quidem Dialogorum IV. *cap.* XXIX. censet ignem esse corporeum; iis autem contrarium statuit *lib.* XV. Moralium *cap.* XIV.

Antequam tenebras istas veritatis sole fugamus, dissimulandum non est, Purgatorii locum unum ex illis esse, qui exortis Protestantibus in controversiam longe difficilem venere, teste Georgio Cortesio Benedictino, & S. Romanæ Ecclesiæ Cardinali [a]. Propterea quod, mea quidem sententia, ante id temporis res non fuerat adeo expedita, utpote non satis diligenter pertractata, unde una omnium maximé illo perturbatissimo tempore ab Ecclesiæ hostibus oppugnata, ut loquitur Sadoletus in epist. ad citatum Cortesium. [b] At Orthodoxæ fidei (quod iterum observasse non pigebit) utilitatem hanc imprudens attulit nova Protestantium opinandi ratio, ut quæ implicitis vocibus credenda Fidelibus proponebantur, clarioribus postea terminis proposita sint; non quod una, eademque semper non fuerit fides, sed quia non eadem sub Fidei initia fuerit clarificandorum Dogmatum,

a Sunt hæc Cortesii verba in epistola ad Cardinalem Sadoletum Tom. II. p. 98 Opp. Sadol. Veronæ 1738. *Intellexi maxime obscurum locum* (Purgatorium) *& a nullo antea satis diligenter tractatum, & nescio an omnium, qui nunc præcipue in controversiam venere, longe difficillimum.*

b *Loc. cit. p.* 96.

sive necessitas, sive opportunitas, cum, & de Fidei rebus verum sit illud S. Epiphanii hær. 75. n. v. [a] *Nulla res est, quæ ab initio suis omnibus numeris absoluta fuerit; sed procedente demum tempore sua opportunitatibus omnibus ad perfectionem accessio contigit*. Factum hinc est, ut Purgatorii caussa olim potius tacta, quam disputata, a Theologis postea nostris ita clare, ita fortiter sit perorata, ut ab illo dumtaxat in dubium revocetur, qui in summa luce de industria cœcutire velit.

LVII. Quid enim magis a veritate abhorret, quam hominis nostri de Romano Purgatorio a Gregorio Magno excogitato propositio? Non ne unus Veterum herescωn Elenchus a S. Epiphanio conflatus erroris eum arguit? Sanctus quippe Epiphanius, qui ducentis, & amplius annis Gregorium præiverat, eo quoque nomine Aerium inter hæreticorum numerum recensuit, quod negaret appellanda esse mortuorum nomina, quia inquiebat Aerius: *Si superstitum preces iis, qui ex hac vita discesserint opitulari possent, nemo pie deinceps agat aliquod, nec boni quicquam faciat, sed amicos sibi aliquos quacumque ratione velit adjungat, sive pecuniarum largitione, sive precibus hoc ab illis sub vitæ finem impetret, ut pro se Deum exorent, ut ne illic aliquid incommodi patiatur, nec immanium a se facinorum pœnæ repetantur*. Qua ratione egregie ita sequitur S. Pater: *Necessario facere illud Ecclesiam dico, quæ traditum sibi ritum illum a majoribus acceperit. Potest vero quisquam maternam, aut legem Patris evertere? Quemadmodum a Salomone scriptum est: Audi, Fili, sermones Patris tui, & ne repellas matris tuæ; Quibus Patrem, hoc est unigenitum Deum, cum Spiritu Sancto declarat partim scripto, partim sine scripto docuisse: matrem vero nostram Ecclesiam decreta quædam habere penes se, quæ dissolvi evertique nequeunt. Quæ quidem cum in Ecclesia constituta sint præclara quidem, ac penitus admiranda, ex hoc ipso capite veterator ille convincitur* [b]. Patris, inquam, nostri fuisse hanc de Purgatorio sanctionem præter Epiphanium testatur Tertullianus secundi seculi Auctor, qui de exhortatione cap. xi. de Monogamia cap. x. de corona militis cap. iii. illius ritus non tunc invecti, sed semper adhibiti apertissimam habet mentionem, & de quo ita quarto de corona capite loquitur: *Si legem expostules Scripturarum, nullam invenies, traditio tibi prætendetur Auctrix, consuetudo conservatrix, Fides observatrix*. Consuetudinem autem illam, quæ semper in Ecclesia viguit, cujus nullum fingi potest initium, utpote nullo, sive Concilii, sive Pontificis decreto sancitam ab Apostolis derivatam, clamant Patres, validissima persuadetur ratione: *Quod universa tenet Ecclesia*, Augustini sunt, atque omnibus probata verba *lib. de Baptismate* iv. *cont. Donat. cap.* xxiv. *& ep.* i. *§.* ii. *nec a conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate Apostolica traditum rectissime creditur*. Illud autem quod Apostolica traditione nobis est consignatum ab ipsiusmet Christi verbis, aut factis initium habuisse constanter tenuere Patres trium etiam priorum seculorum, quibus caste fuisse custoditam Christi doctrinam ipsi e Protestantibus peritiores concedunt hac persuasi Tertulliani regula: *Ecclesia accepit ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo*.

LVIII. Porro ante Gregorium Magnum consuetudinem fuisse in Ecclesia tum Græca, tum Latina orationes pro mortuis fundendi, oblationesque offerendi, non est cur ego præter superius dicta evincam: prope-

a *Tom.* I. *pag.* 95. *Parisiis* 1622.

b *loc. cit. pag.* 912.

præterea quod sexcenti, & amplius Romanæ Communionis Theologi id copiosissime præstitere, unde eadem scribere loca hominis esset otio abutentis. Duo tamen ab iisdem vero animadversa in medium adducere placet, quorum alterum est S. Ephrem Syri, quem & ipsi Protestantes magnis laudibus extollunt: *Ne cum aromatibus, quæso, me sepeliatis*, (ita se ipsum in ultima, sua voluntate suis fratribus commendabat) *at date saporitatem fumi boni odoris in domo Domini, & me orationibus potius vestris comitamini, & aromata Deo offerte... comitamini me in psalmis atque orationibus vestris. & assidue pro mea parcitate sacrificia, & oblationes facere dignemini, & quando diem 30. complevero, mei memoriam faciatis. Mortui enim in precationibus, atque oblationibus commemorationis Sanctorum viventium*
a *beneficio afficiuntur* [a]. Locum alterum suppeditat vetustum officium quadragesimale Græcæ Ecclesiæ a supra laudato Cardinali Angelo Maria Quirino vere Eminentissimo publici juris factum, ubi inter alia ad *pag.*
b 9. [b] hæc sunt: *Peragentes Domine hodie commemorationem quorumvis a seculo pie defunctorum, ad te enim clamamus, fac ut cum sanctis tuis omnes quiescant.* Sed præstat Calvinum, cujus castra sequi videtur Oudinus, audire; hic in 3. *inst. Christianæ Religionis* lib. *cap.* v. *num.* 10. *Ipsi etiam veteres*, inquit, *qui preces fundebant pro mortuis, & mandato Dei, & legitimo exemplo hic se destitutos videbant: cur ergo audebant? in eo dico aliquid humani passos esse*: & paulo post votum Augustini pro matre defuncta vocat *anile votum, quod filius non exegit ad normam scripturæ*. Johannes Forbesius Capite Decimo Libri Decimitertii instructionum historico Theologicarum [c], hunc fecit titulum: *utrum* c
probanda vel imitanda sit, necne illa veterum consuetudo orandi, & offerendi, & eleemosynas faciendi pro mortuis: numero autem secundo ita scribit, *eam Tertullianus lib. de Corona militis c.* VII. *& Epiphanius hæresi* 55. *& Augustinus ser.* 32. *de verbis Apostoli, & Dionysius lib. de Ecclesiast. Hierarch. cap. ult. de Traditionibus Patrum retulerunt*. Deinde num. scilicet 7. ita sequitur: *Hæc utcumque in veteribus excuset humana erga defunctos benevolentia, & pia fidem spemque suam testificandi, & superstites ad honestam optimorum imitationem exstimulandi intentio: attamen, quantum ad præcationem pro eorum requie, & remissione, non est nobis tantum veteres imitari*. Sed clarius in rem nostram fuerat loquutus sub finem tertii capitis ejusdem libri in hæc verba *pag.* 675. *Hujusmodi autem Purgatorii, quale tuentur Romanenses, suspicio quædam incessit quorumdam animis paulo post annum Domini* 400; citatus quoque Svicerus, nostra de Purgatorio exposita doctrina, hæc habet [d]: *Tale* d
Purgatorium vel non multum absimile in Ecclesiam primitus irrepere cœpit tempore Augustini, an ipsius, an alius culpa, non satis certum est.

Verum quidem est Calvinum, Forbesium, aliosque Protestantes contendere, veteres in hoc imitandos non esse cum sint destituti sacræ Scripturæ auctoritare, sed nobis (quoniam nihil impræsentiarum de Purgatorii exsistentia disputare volumus, nam hæc quæstio ab ea, quam nunc præ manibus habemus, & commode separari potest, & fuit copiosissime a nostris disputata) satis est ostendisse eam Romanæ Ecclesiæ de Purgatorio doctrinam non fuisse a Gre-

a *Tom.* II. *G. L. pag.* 237. *Romæ* 1743.
b *Tom.* I. *E. Rom. pag.* 1721.
c *Pag.* 226. *Genevæ* 1637.
d *Pag.* 696. *Genevæ ann.* 1700.

gorio Magno omnium primo excogitatam, quod perperam, contraque historiæ veritatem, Protestantiumque Thelogorum confessionem, objiciebat Oudinus.

LVII. At enim, Oudinus loquitur, *si quis Purgatorius ignis ante Gregorium cognitus, non in eum finem conditus putabatur, quem Gregorius tribuerat, sed in illum prope diversum, quemque sub capitis initium recensuimus*: cui objectioni occurrimus eadem confidentia rejiciendo, quam Adversarius opposuit duplicis hujus Purgatorii distinctionem; licet enim Cæsarii, Augustini, Ambrosii, atque Hilarii loca, in quæ velut in portum una cum suis confugit Oudinus, id evincerent, quod Adversarius contendit (qua de re nihil propositionem nostram infirmante disputare modo nolumus) nihilo tamen minus Catholicam de Purgatorio doctrinam ne leviter quidem imminueret; quippe non quod unus, aut alter, licet vir fuerit doctus, & pius, licet Episcopus, & Martyr litteris consignavit, sed quod universa Ecclesia aut per orbem dispersa, aut in Concilium collecta credendum proposuit, illud credere debemus ac profiteri. Porro Ecclesiam pro Defunctorum animabus orasse, annuisque dormitionis diebus obtulisse, liquet apertissime ex testimoniis Tertulliani, Cypriani, Augustini, Epiphanii, Cyrilli Hierosolymitani, aliorumque Patrum non solum a nostris, verum etiam ab Adversariis uberrime descriptis. Hoc unum dumtaxat bonum esse atque utile Tridentina Synodus definit: *Cum Catholica Ecclesia Spiritu Sancto edocta ex sacris litteris, & antiqua Patrum traditione in sacris Conciliis, & novissime in hac OEcumenica synodo docuerit, Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili Altaris sacrificio juvari; præcipit S. Synodus Episcopis, ut sanam de Purgatorio doctrinam a sanctis Patribus, & sacris Conciliis traditam, a Christi fidelibus credi, teneri, doceri, & ubique prædicari diligenter studeant*. Tale est de Purgatorio decretum *sess.* 25. sancitum, cum prius *sess. scilicet* 6. *can.* 30. doctrinæ hujus velut fundamentum posuisset hoc anathema: *Si quis post acceptam justificationis gratiam cuilibet peccatori pœnitenti culpam ita remitti, & reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exsolvendæ vel in hoc seculo, vel in futuro in Purgatorio, antequam ad regna Cœlorum aditus patere possit, anathema sit*. In idem recidit catechismi Romani doctrina, quam iidem Tridentini Patres conscribi fecerunt: *Ut certam aliquam formulam, & rationem Christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi traderent, quam in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi Pastoris, & Doctoris munus obeundum esset*. [a] De Purgatorio igitur hæc solum extant verba *De* v. *Articulo num.* 3. *Præterea est Purgatorius ignis, quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ expiantur, ut eis in æternam patriam ingressus patere possit, in quam nihil coinquinatum ingreditur*. Præter hæc nihil aliud fuisse a Concilio definitum observavit etiam Benignus Bossuet Meldensis Episcopus in probatissima Doctrinæ Christianæ explicatione ad *sess.* 25. „C'est, ce, *sunt hæc illius* „ *verba* [b], que le Concile de Trente „ nous propose a croire touchant les „ ames detenues dans le Purgatoir, „ sans determiner en quoy consistent „ leurs peines, ni beaucoup d'autres „ choses semblables, sur les quelles „ ce saint Concile demande une gran- „ de retenue, blamant ceux, qui „ debitent ce qui est incertain & su- „ spect„. Quapropter, si quæ sint a Græ-

a *Num.* 9. *Præfationis*.

b *Pag.* 42. *Paris*. 1680.

a Græcis, Latinisque Scriptoribus de loci, pœnarum, personarumque circumstantiis opiniones excogitatæ, litterisque mandatæ, possunt, salva fide, qua Christiani sumus, in utramque partem versari, utpote credenda de fide non sint proposita ab Ecclesia, cujus maxime commendanda prudentia, quæ a rebus incertis, neque a Deo revelatis assensum cohibuit.

Ut igitur eo redeat, unde discessit oratio, rem totam paucis sub oculos ita ponimus. Gregorius putavit, animas corpore exutas gravi crimine immunes, aliqua tamen peccati fuligine maculatas Purgatoriis pœnis torqueri, easque precibus Deo oblatis posse sublevari; summa doctrinæ hujus optime cum illa veteris, recentisque Ecclesiæ congruit; Gregorius ergo non omnium primus doctrinam hanc excogitavit, quod mihi sumseram præsenti capite probandum.

LVIII. In contradictoria vero lapsum fuisse fidenter negamus, atque illud argumentum, quod est primo loco ab Adversario positum non est difficile refutare. Concedimus, Paschasium partibus favisse Laurentii Archidiaconi an. 498. in summum Pontificem electi ope Festi Senatoris Romani, & paucorum aliquot, cum e contrario magna Cleri Populique frequentia eadem insignitus fuisset dignitate Symmachus Fortunati filius, unde secundum ipsum æquam licet Arrianus, tulerat sententiam Ravennæ degens Theodoricus Italiæ Rex, ad quem caussa tota delata fuit, quod ex Odoacris lege non deberet Pontifex creari sine consensu Regis
a Italiæ[a]. Verum quoque est, Paschasium in sua sententia usque ad diem obitus perstitisse, ideoque in pœnali loco fuisse deputatum: at fœdo schismatis crimine laborasse, quod Regis sententiæ noluerit accedere, res non adeo explorata est, *nam cuinam teste ipsomet Basnagio ad annum 498* [b] *de Episcopatu contendentium infula* b
addicenda foret, vix erat in medio: Laurentius Symmachusque eadem die creati fuerant: ac fautorum numero, & dignitate æquis viribus certabant. Quamobrem cujus essent potiora jura excusabilis videri poterat ignorantia, atque repugnantia confirmationi regiæ: difficile enim creditu non est, Paschasium sibi in animum induxisse, neminem posse cogi in re tanta judicio Principis secularis, atque Arriani conquiescere, unde aut nulla, aut levis culpa fuit in Laurentii partibus permanere.

Quod si reponeret Oudinus, confirmata synodali decreto prioris Pontificis electione, nulla ratione defendi posse Paschasii obstinationem, quo in casu non leviter accusatur a Cardinali Baronio ad hunc annum *num.* 8. criminis tamen in ipsa exitus die eum pœnituisse, veniamque fuisse consequutum, licet eo superstite celebrata sit synodus, dicendum est. Hunc enim sensum præseferre videntur hæc Gregorii verba: *In sua sententia usque ad diem sui exitus perstitit: sed quia (non malitiæ, sed ignorantiæ errore peccaverat) ex sua eleemosynarum largitate, aliisque egregiis virtutibus, quibus erat præditus hoc obtinuit*, ut sub mortis articulo sui erroris pœniteret, veniaque dignus sit factus. Veteris quoque sanctitatis merita in eodem refloruisse, Deus visus est comprobasse eo miraculo, quod refert S. Gregorius: nimirum tactu suæ Dalmaticæ feretro superpositæ Dæmoniacus statim sanatus fuit, unde jure, ac merito inter Sanctorum numerum fuit a veteri Ecclesia adoptatus, atque in Martyrologiis Baronii, De Aste, aliisque relatus sub die 31. Maji. [c] c

Visus

a *Tom.* IV. *Conc. Labbe pag.* 1300. *Ven.*
b *loc. cit. tom.* III. *pag.* 601.
c *Præclara ejus gesta enarrata sunt a Bollandianis pridie Kalendas Junii tom.* VI. *Maji pag.* 787.

Visus autem per aquas purgationis modus, neque insolens est, neque inauditus in sacris veterum monumentis; quandoquidem hujusmodi apparitionum exempla non desunt. Instar omnium loculentissimum est illud in actis Sanctarum Perpetuæ & Felicitatis, de quorum Fide post tanta veterum testimonia, maxime vero S. Augustini, nulla superest Protestantibus exceptio, & jure fuerunt in selectis trium priorum sec. actis Martyrum a Teodorico Ruinartio Congregationis S. Mauri recensita [a]. Martyri igitur Perpetuæ Frater suus nomine Dinocrates, qui e vita excesserat, per visionem visus est primo valde æstuans, & sitiens, sordido vultu, & colore pallido, postquam vero orationem pro se fecisset, vidit piscinam, ubi Dinocrates erat, aqua plenam, altioremque marginem habentem, quam erat statura Pueri, qui quasi bibiturus ad illam accedebat: dolebat soror, quod & piscina aquam habebat, & tamen propter marginis altitudinem frater bibiturus non esset: experrecta cognovit fratrem laborare, sed fidebat se profeturam labori ejus, unde orabat pro eo die, ac nocte. Postea eidem ostensus est locus ille, quem retro viderat, & Dinocrates mundo corpore, bene vestitus, refrigeratus, & ubi erat vulnus, vidit cicatricem, & piscinam submisso margine usque ad umbilicum pueri, & puer aquam de ea trahebat sine cessatione, & super margine phiala erat aurea plena aqua; & accessit Dinocrates, & de ea bibere cœpit, & satiatus abscessit de aqua, & plaudebat gaudens more infantium; tunc experrecta intellexit translatum eum esse de pœna.

Visio quidem hæc fuit, quemadmodum & illa a S. Gregorio commemorata, sed divina, illique facta, quæ purgatorium credebat: *Numquid enim*, ut scite advertit Natalis Alexander in dissert. XIV. seculi II. hist. Eccles. prop. I. *eos, qui Purgatorium non credunt, similes visiones compellerent ad preces fundendas pro defunctis?*

LIX. Alterum contradictorium in eo positum, quod Gregorius ignem Purgatorii corporeum putaverit *lib.* IV. *Dialog. cap.* XIX. incorporeum e contrario *lib.* XV. *Mor. cap.* XIV. facile expeditur, si genuina, quam Maurini sequuti sunt, loci hujus lectio consulatur, quæque ita se habet *tom.* I. *pag.* 482. *At contra gehennæ ignis cum sit corporeus, & in se missos reprobos corporaliter exurat &c.* multorum vero codicum auctoritate, lectionem hanc prætulisse, affirmant in notis ad eumdem locum doctissimi Patres, quorum hæc sunt verba: *Ita quinque codices Vatic. MSS. antiquissimus codex Bibl. Barberinæ, duo Bibl. Chisiæ, Anglicani, & Gallicani plerique olim tamen in exempl. Utic. legebatur, cum sit incorporeus. Ita etiam in Germ., & in duob. Mss. Vaticanis num.* 576. *&* 558. *sed additionis factæ syllabæ manifesta sunt argumenta. Legerunt quoque corporeus, qui Moralia S. Gregorii contraxerunt; aliunde constat ex lib.* IV. *Dialog. cap* XXIX. *Gregorium docere ignem inferni esse corporeum.*

Ad hæc si animum attendisset Oudinus, calamum cohibuisset ab injusta censura.

CAPUT IX.

Quid senserit Gregorius Magnus in Epistolis de Cultu & Adoratione Imaginum in Templis.

LX. MUtata velificatione, Gregorium suas in partes iterum inflectere Adversarius pertentat iisdem usus Gregorianis locis, quæ Dallæus lib. de Imag. II. Forbesius Instruct. Teolog. *lib.* II. *cap.*

a 77. &c. Veronæ 1731.

cap. IX. *num.* XXIII. & alii in idem propositum Catholicis objecerant: *Quod spectat ad Imaginum doctrinam, hanc Gregorius Magnus sub seculi sexti finem habuit firmusque tennit* in Reg. lib. III. epistola 101. & libr. IX. epist. IX. *nec illas videlicet esse ab Episcopis frangendas, nec a plebe in Ecclesiis positas adorandas. Sic opinabatur ille sub seculi sexti finem, sed octavo ineunte seculo immoderata Imaginum tum colendarum, tum adorandarum superstitio circa tempora Gregorii* II. *&* III. *ulterius processit*. In hunc modum caput Dissertationis septimum ingreditur Oudinus: expositis deinde Conciliis de Imaginum Cultu habitis, longam exscribit Gregorii epistolam Sereno Massiliensi Episcopo datam, ex qua ita concludit: *Hæc Gregorius quibus Imagines in Ecclesiis ad solam Idiotarum instructionem permittit, nequaquam ad cultum, cum soli debitam Sanctæ Trinitati adorationem, ac humilem prostrationem velit*. Calumniis postea atque opprobriis Fidei nostræ, consuetudinumque capita sugillat, invidiamque illis conflat: *Quam longe ab hac Gregorii doctrina*, sunt hæc illius verba, sive potius jacula venenata, *Romana recens Ecclesia recessit? quæ tot Sanctis Altaria, preces, adorationes, vota, prostrationes collaudat & amplectitur, tot peregrinationes instituit, tanta per eorum intercessionem miraculorum molem confingit? ut hic Sanctus podagram sanet, ille febres omnimodas pellat, hic dissenteriam sistat, ille pestem compescat, hic stultitiam curet, ille surditatem, vel oculorum lippitudinem, aut infirmitatem dejiciat. Ita tamen, ut donario semper aliquo pietas Sanctorum, quod in gratia Sacerdotum, vel Monachorum cedat, demulceatur, quod quo majus erit, eo sanitas promtior dabitur ægrotanti*.

LXI. Verum ad istam omnem orationem non est cur pluribus respondeam, nam satisfactum jam fuit locupletissime a nostris Theologis, ex quibus unum in Lectoris commodum dare operæ pretium erit, Natalem scilicet Alexandrum tali pacto objecta hæc solventem in differt. VI. seculi VIII. §. IV. *Respondeo: Sanctum Gregorium Iconomachis antiquis, & recentioribus, ut Lutheranis, & Calvinistis adversari, qui Christi, & Sanctorum Imagines impie everterunt, siquidem eas in Ecclesiis esse servandas decernit, alienumque a traditione, & Ecclesiæ doctrina esse scribit, ut confringantur. Sola autem adoratione Latriæ, quæ SS. Trinitati exhibetur, negat Imaginibus deferendam, non vero honorariam adorationem, in salutatione, & aliis hujusmodi ritibus externis positam, quibus reverentiam nostram, & amorem erga Christum, & Sanctos coram imaginibus, & ab ipsis excitati, testamur. Unde cum S. Gregorio septima synodus non pugnat, quæ solam hujusmodi honorariam adorationem, non vero Latriæ cultum, & servitutem imaginibus sacris decernit, immo posteriorem hanc ipsis abjudicat, solique vindicat Deo. Serenus porro Imagines imprudenti zelo confringi jusserat, & ab Ecclesiis eliminari, quia etsi quidam e plebe sua eas ethnico, & superstitioso ritu adorassent, ii fuerant verbo divino sanandi, & docendi, picturas non esse adorandas, sed uni Deo serviendum; non vero propterea confringendæ erant Imagines, quas non sine ratione vetustas in Ecclesia admisit, & quæ maxime utiles sunt, gentibus maxime, & idiotis, quibus pro lectione pictura est, qua ad Christi, & Sanctorum venerationem, amorem, imitationem excitantur. Huic malo, & offensioni Christianæ plebis ut medeatur, Serenum adhortatur Sanctus Pontifex, convocatisque Ecclesiæ Filiis, qui se ab ejus communione ob insoliti facinoris horrorem suspenderant*, do-

doceat Scripturarum sacrarum testimoniis, nihil manufactum adorandum esse, ea nimirum adoratione, quæ Latria vocatur, & quæ soli Deo debita servitus, quoniam scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servicus: tum factum suum excuset, ac palam contestetur, se Imagines alioquin utiles ideo sustulisse, quod eas transisse in adorationem viderat, solamque incompetentem adorationem picturarum sibi displicuisse. Hæc ex serie Epistolæ S. Gregorii manifesta fient. Perlatum siquidem ad nos fuerat, inquit, *quod inconsiderato zelo succensus Sanctorum Imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent confregeris. Et quidem, quia eas adorari vetuisses, omnino laudavimus, fregisse vero reprehendimus... aliud est enim picturam adorare, aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus: quia in ipsa etiam ignorantes vident, quid sequi debeant, in ipsa legunt, qui litteras nesciunt, unde, & præcipue gentibus pro lectione pictura est. Quod magnopere a te, qui inter gentes habitas, attendi debuerat, ne dum recto zelo incaute succenderis, ferocibus animis scandalum generares. Frangi vero non debuit, quod non ad adorandum in Ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis venerabilibus Sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretione condivisses, sine dubio, & ea, quæ intendebas salubriter obtinere, & collectum gregem non dispergere, sed potius dispersum poteras congregare... Hæc autem dum in hoc animi tui incaute nimis motu exsequeris, ita tuos scandalizasse Filios perhiberis, ut maxima eorum pars a tua se communione suspenderet....* &c. infra: *convocandi enim sunt dispersi Ecclesiæ Filii, eisque Scripturæ sacræ est testimoniis ostendendum, quia omne manufactum adorari non licet, quoniam scriptum est Dominum Deum tuum adorabis, & illi servies. Ac deinde subjungendum est, quia picturas Imaginum, quæ ad ædificationem imperiti populi fuerant factæ, ut nescientes litteras, ipsam historiam intendentes, quid actum sit discerent, quia transisse in adorationem videras, idcirco commotus es, ut eas Imagines frangi præciperes. Atque eis dicendum: si ad hanc instructionem, ad quam Imagines antiquitus factæ sunt, habere vultis in Ecclesia, eas modis omnibus, & fieri, & haberi permitto. Atque indica, quod non tibi ipsa visio historiæ, quæ picturis fuerat incompetenter exhibita, atque in his verbis eorum mentes demulcens, eos ad concordiam tuam revoca. Et si quis Imagines facere voluerit, minime prohibe: adorare vero Imagines modis omnibus devita. Sed hoc sollicite fraternitas tua admoneat, ut ex visione rei gestæ ardorem compunctionis percipiant, & in adoratione solius omnipotentis Sanctæ Trinitatis humiliter prosternatur:* Hæc Sanctus Gregorius.

Nihil autem opus erat, ut in hac ad Serenum epistola modum venerationis, quæ sacris imaginibus licite, & religiose exhibetur omnem explicaret, qui solam disciplinam spectat, ut scilicet salutationibus, osculis, accensione cereorum, thurificationibus honorentur. Satis erat, ut ibi hunc honorem assereret Imaginibus, qui sacris aliis rebus debetur, ut scilicet cum reverentia in Ecclesiis serventur & tractentur, nec temere confringantur, aut violentur; cujus honoris exhibitionem Imaginibus Christi, & Sanctorum debitam esse, ex quo eorum usus in Ecclesia receptus est, Fides docet.

Fides, inquam, in Tridentina Synodo exposita sess. xxv. docet: *Imagines Christi, Deiparæ Virginis, & alio-*

aliorum Sanctorum, in Templis præsertim habendas, & retinendas, eisque debitum honorem, & venerationem impertiendam; non quod credatur inesse aliqua in iis Divinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ; vel quod ab eis sit aliquid petendum; vel quod fiducia in Imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quæ in Idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant, ita ut per Imagines, quas osculamur, & coram quibus caput aperimus, & procumbimus, Christum adoremus, & Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur. Ex quibus facile intelliget Lector quam perverse opponat nobis Oudinus singulares hominum opiniones de spe in hoc, aut alio Sancto collocanda, de Donariis, quæ in Ecclesiarum ornamentum destinantur, cum hæc, & alia ejusdem generis, ἀδιάφορα a nobis habeantur, cum ea dumtaxat certa Fide credamus, Fideique dogmata habeamus, quæ modo ex Tridentino adduximus. Quocirca frustra deinde laborat Adversarius, ut ex Moralium libris, (quibus tamen inniti hoc loci non debuisset, ut contextus cum inscriptione hujus capitis conveniret) evincat, S. Gregorium exclusisse omnem in Sanctis collocandam esse spem. Nam uni Deo esse fidendum, ultro cum Tridentino loc. cit., & sess. XXII. profitemur, ac credimus.

Quod autem sanxit Ecclesia in illa synodo congregata, id etiam perpetuo servat, & nos canonis loco deputare, Ecclesiæque Decretis religione adhærere testem appello Catechismum Romanum, atque laudatum Episcopum Bossuetum, qui [a] Tridentini verba referens, ita subjungit. „C'est ainsi que nous honorons les saints, pour obtenir par „leur entremise les graces de Dieu; „& la principale des ces graces, „que nous esperons obtenir, est „celle de les imiter; quoique nous „somme excitez par la consideration „de leurs exemples admirables, & „par l'honneur que nous rendons „devant Dieu a leur memoire bien-„heureuse.

LVI. Profecto ita Bossueto, Catechismo, Synodoque Tridentinæ similis est Gregorius, ut ovum ovo similius non sit. Celebris est locus in epist. ad Secundinum Inclusum, quæ est 52. indictionis II. lib. IX. [b] *Imagines quas tibi dirigendas per Dulcidium Diaconum rogasti, misimus: unde valde nobis tua postulatio placuit: quia illud toto corde, tota intentione quæris, cujus imaginem præ oculis habere desideras, ut te visio corporalis quotidiana reddat exercitatum: ut dum picturas illius vides, ad illum animo inardescas, cujus imaginem videre desideras. Ab re non facimus si per visibilia, invisibilia demonstramus; sic homo, qui alium ardenter videre desiderat, aut sponsam amans videre conatur, si contigerit eam ad Balneum, aut ad Ecclesiam ire, statim per viam incedenti se præparat, ut de visione ejus hilaris recedat. Scio quidem, quod imaginem Salvatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem Filii Dei in ejus amore recalescas, cujus te Imaginem videre desideras. Et nos quidem, non quasi ante divinitatem, ante illam prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem, aut natum, aut passum, sed & in trhono sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura, quasi scriptura, ad memoriam Filium Dei reducit, animum nostrum, aut de resurrectione lætificat, aut de passione demulcet.* Quis autem (ut hoc obiter adnotem) studio partium haud abreptus non

a *Loc. cit. pag.* 36.

b *Tom.* II. *pag.* 971.

non videt hic mox expositam de usu cultuque imaginum catholicæ Ecclesiæ Doctrinam? Quis non intelligit Bossuetum, & Gregorium in eumdem omnino sensum convenire? Quapropter mirari satis non possumus citati Anonymi Scriptoris Vitarum Romanorum Pontificum ratiocinationem. Bossueti enim de imaginum cultu doctrinam maxime probat; irridet vero Dionysii a S. Martha conatus, quibus Gregorianam Doctrinam, eamdem esse, atque illam, quam nostra hæc Ecclesia profitetur, sibi sumserat probandum. Profecto, sibi ipse constare si velit Anonymus, in hunc sermonem convenire debet. Concedit ipse Gregorii, atque Bossueti doctrinam rectam esse, & omni ex parte cohærentem; atqui doctrina Bossueti omnino convenit cum illa nostræ Ecclesiæ, itaque doctrina nostræ Ecclesiæ eadem prorsus est atque illa Gregorii. Quocirca nescio qua fronte ita potuerit vellicare Maurinum Auctorem Vitæ
a Gregorianæ [a]. „ Il fait beau voir „ Dom Denys de Ste. Marthe soutenir contre les Protestans, que „ la Doctrine de Saint Gregoire sur „ le Culte des Images est la meme „ que celle de Notre Eglise sur le „ pied, qu' elle est aujour d' hui, „ c' est vouloir se rendre ridicule „ aux yeux de toutes les personnes „ sinceres, & impartiales „ Immo apud viros nullius partis præjudiciis imbutos seduli probique Doctrinæ Gregorianæ investigatoris gloriam sibi comparasse dicendus est. Quocirca vane Oudinus, aliique Protestantes Ecclesiæ Romanæ Gregorium abripere satagunt. Octavum igitur caput in hunc modum absolutum sit, quod fortasse nimis longum fecimus.

CAPUT IX.

De subjectione, & obedientia, quam Gregorius Magnus Imperatori exhibuit.

EXposita duobus proximis capitibus de Eucharistia, deque Purgatorio Gregorii Doctrina, explicare modo, ac tueri debemus illam, quam Adversarius Moralem vocat. Plurimis enim argumentis e Gregorii Epistolis desumtis persuadere conatur Oudinus in octavo suæ Dissertationis capite perinde in dogmatibus, ac in moralibus Doctrinis ab antiqua Ecclesia, recentem discrepare, atque e diametro corruptissimam opponi. Cum vero factorum series, qua imprimis responsionum vis nititur, accurate sit examinanda, idcirco singula Adversarii objecta singulis responsionibus velut Paragraphis, claritatis gratia solvemus. Missis igitur acerrimis illis criminationibus, quibus scholasticorum, atque casuistarum turbam in judicium vocat, tum quia multi sunt in eorum defensionem editi libri, tum quia alio nostro opusculo omnibus patet [b] nobis ipsis b non illa probari, quæ nimio aut rigoris, aut laxitatis studio recentes doctrinæ moralis expositores tradidere, venio statim ad Gregorii facta:

I. *Fundebat Gregorius ad Dominum Christum perpetuas preces pro salute Imperatoris, & fausta vota precatus est, non tantum pro Mauritio legitimo Imperatore, sed & pro apertissimo tyranno Phoca post usurpatum Imperium: Ex libro* LI. *Epistolar.* XXXVIII. XLV. *&c.* Verba sunt Oudini.

Quid hinc adversarius inferre velit adversus scholasticos casuistas, Romanamque Ecclesiam nullus video. Invenitne litteris consignatum apud

a *Loc. cit. Tom.* I. *pag.* 375.

b *Lettera Istorica Critica sopra due punti concernenti la Istoria del Probabilismo e del Probabiliorismo Brescia* 1750.

apud aliquos ex iſtis probatos auctores, orandum non eſſe pro Principum ſalute, licet eorum mores perditi ſint, atque corrupti? Detexitne aliquod Eccleſiæ monumentum, quo hujuſmodi preces vetentur? Nonne Rom. Eccleſia ipſas præſcribit formulas, quibus ſacri Miniſtri pro Principum, pro peccatorum, pro Hæreticorum, pro Paganorum, Hebræorumque incolumitate Deum exorare jubentur? Nonne preces iſtæ publica Eccleſiæ auctoritate in libris cultui divino inſervientibus typis cuduntur? Nonne populo ſpectante, atque audiente quam ſæpiſſime formulas iſtas iidem ſacri Miniſtri recitant, æternoque Deo offerunt? Vereor plane ne nimium multa de re minime dubia loquar. Trita ſunt hæc, omnibuſque vulgata, vixque adduci poſſum, ut credam, latere potuiſſe hominem in Romanæ Eccleſiæ ſinu educatum, diuque clauſtralem militiam profeſſum. Sed ex ejus memoria forſan exciderunt, cum ſibi Romanæ communionis ex orri ad Proteſtantes aufugienti ſacra res haud amplius cordi fuit.

Illud etiam vehementer mirandum in Oudiniana oratione videtur, nullaque ratione ferendum, quod ex iiſdem Gregorii votis, quæ pro Phoca Deo obtulit, Gregorium ipſum nunc maledictis laceſſit, nunc laudibus extollit. Sed hæc eſt calumniæ indoles ut diu ſibi non conſtet. Quanam vero mente pro Phoca fuerint a Gregorio preces Deo oblatæ, ſatis ſuperque capite VI. oſtendimus.

LXIII. II. *Longe aberat ut ſe Magiſtrum, ad dominum Canonum, & Conciliorum vel appellaret, vel, quemadmodum hodierni Rom. Pontifices, ſe Conciliis generalibus ſuperiorem concionaretur, qui ſe prima quatuor Concilia œcumenica, ut quatuor Evangelia venerari, atque amplecti fatebatur, quamvis Conſtantinopolitano reluctati nonnulli fuiſſent Epiſcopi quidam ejus anteceſſores. Ita ille lib.* I. *epiſt.* XXIV. *Ita ſe adſtrictum cenſuit Canonibus, ut inſtante apud ipſum Brunichilde Francorum Regina, bigamum quemdam ordinari poſſe, firmus recuſaverit juxta Canonum regulas lib.* XII. *indict.* VI. *epiſt.* VIII. *Hoc autem ipſum jam faciunt & Epiſcopi in ſuis diœceſibus, & Rom. Pontifex per totum Orbem diſpenſans.* Hactenus Oudinus.

Verum in hodierna Eccleſiæ Romanæ diſciplina nihil invenitur ab hiſce Gregorii actibus diſſonum. Simul enim ac in Pontificem fuit conſecratus ad abſentes univerſi Orbis Epiſcopos, potiſſimum vero ad præcipuarum Eccleſiarum Patriarchas *ſecundum priſcum deceſſorum ſuorum morem* ſcilicet, ex Garnerii opinione [a], a temporibus Aureliani Imperat, circiter annum Chriſti 270. miſit Epiſtolam ſynodicam, in qua ſe Fidei catholicæ aſſertorem, & quinque œcumenica Concilia ſuſcipere, ac venerari profitetur. Erat hæc quippe Synodorum ſuſceptio tunc temporis certa fidei catholicæ teſſera, atque expoſitio, quam ſummus Pontifex recens electus in argumentum unionis Orientalibus potiſſimum mittebat. Obtinuit mos ille, teſte Garnerio [b], quamdiu Eccleſia Orientalis ab Occidentali non receſſit. Poſtquam vero dirum ſchiſma alteram ab altera diſtraxit, jam non amplius fuit opportunum neque ſcribere Fidei formam ad homines, qui ſedem Apoſtolicam erroris arguerent. Præter iſtam Fidei formulam, alias etiam pro re nata edere conſueverunt Pontifices Romani a Garnerio loco ſupra commemorato collectas. Mos vero iſte licet in deſuetudinem abierit, nullus tamen reliquus eſt dubitandi locus, Pontifices Romanos ea

a *In Appendice ad notas capitis ſecundi Diurni Romani num.* XXI. *Pariſiis* 1680.

b *Loc. cit. num.* XXV.

omnia suscipere, ac profiteri, quæ in Conciliis œcumenicis ad Fidem spectare hactenus fuerunt declarata. Est enim probata nostrorum Theologorum opinio: *Non esse negandum*, ut verbis utar Melchioris Cani lib. de locis Theologicis VI. cap. VIII. *quin summus Pontifex hæreticus esse possit, unde ab Ecclesia posse judicari, & puniri. Est ergo quinta opinio vera* inquit V. Bellarminus de Rom. Pontifice lib. II. cap. XXXI. *Papam hæreticum manifestum per se desinere esse Papam, & caput, sicut per se desinit esse Christianus, & membrum corporis Ecclesiæ, quare ab Ecclesia posse eum judicari, & puniri.* Cum vero ille sit dicendus in hæresim lapsus, qui vel unum volens, & sciens negat Fidei articulum, consequitur summum Pontificem, ne sit hæreticus, omnia in œcumenicis Conciliis dogmata declarata profiteri debere, quod satis est, ut probetur, æque Gregorium, ac præsentes Romanos Pontifices œcumenicorum Conciliorum fidem venerari: nam eo dumtaxat spectasse Veteres Pontifices, ut per Synodicas Epistolas cæteris Ecclesiis sua de dogmatibus Fides pateret, & eorum temporum ratio persuadet, & clarissime ipsa Gregorii Synodica, utpote quæ circa unas Dogmaticas res versatur, demonstrat: *Quatuor Concilia suscipere ac venerari me fateor*, ita loquitur Gregorius eo loci, *Nicænum scilicet, in quo perversum Arii dogma destruitur; Constantinopolitanum quoque, in quo Eunomii, & Macedonii error convincitur; Ephesinum etiam primum, in quo Nestorii impietas judicatur; Chalcedonense vero, in quo Eutychis Dioscorique pravitas reprobatur, tota devotione complector, integerrima approbatione custodio, quia in his, velut in quadrato lapide sanctæ Fidei structura consurgit, & cujuslibet vitæ, atque actionis exsistat, quisquis eorum soliditatem non tenet, etiamsi lapis esse cernitur, tamen extra ædificium jacet. Quintum quoque Concilium pariter veneror, in quo & epistola, quæ Ibæ dicitur, erroris plena, reprobatur; Theodorus, personam mediatoris Dei, & hominum in duabus subsistentiis separans, ad impietatis perfidiam cecidisse convincitur; Scripta quoque Theodoreti, per quæ Beati Cyrilli fides reprehenditur ausu dementiæ prolata refutantur. Cunctas vero, quas præfata veneranda Concilia personas respuunt, respuo; quas venerantur, amplector: quia dum universali sunt consensu constituta, se & non illa destruit quisquis præsumit, aut solvere, quos ligant, aut ligare, quos solvunt. Quisquis vero aliud sapit, anathema sit; quisquis vero prædictarum Synodorum Fidem tenet, pax ei sit à Deo Patre.* Hactenus Gregorius, cujus verbis argumentum hoc abunde, ni fallor, solutum est.

Illud vero, quod affertur ex responsione ad Brunechildis Francorum Reginæ petitionem, nullum nobis facessit negotium, quoniam bigamum a sacris ordinibus arcet nostra quoque Ecclesia: *Quod si ministeriis quatuor minorum Ordinum exercendis Clerici Cælibes præsto non erunt, sufficì possint etiam conjungati vitæ probatæ, dummodo non Bigami.* Tale est Tridentini decretum sess. XXIII. cap. XVII. ad cujus mentem sua responsa exigere Romanam Ecclesiam vel ipsimet Protestantes ignorare nequeunt; unde ii Scriptores, qui morum Doctrinæ regulas tradunt, illud hominum genus a sacris ministeriis esse removendum constantissime docent.

LXIV. Quod si aliquando ab hac regula discessum est, facta alicui bigamo ad sacros ordines accedendi potestate, usi sunt Pontifices ea facultate, atque œconomia, quam eorum Antecessores, & qui præcessere, & qui sequuti sunt Gregorium, in rebus

rebus disciplinam respicientibus adhibuerunt; quandoquidem rerum Ecclesiasticarum peritis constat, duobus modis in ejusmodi quæstionibus veteres quoque Pontifices solitos fuisse versari, vel summo jure, vel remisso, quod interpretes vocant *providam juris relaxationem*. Alterius exempla legi possunt collecta in *lib* II. *cap.* XII. celeberrimæ concordiæ Sacerdotii, & Imperii, ab Archiepiscopo Parisiensi Petro de Marca elucubratæ, quibus exemplis Legum Canonicarum non incauti infractores, sed æqui, & moderati interpretes appellandi sunt Romani Pontifices. Insignis est in hanc rem Symmachi Papæ ad Avitum Viennensem locus ab eodem Marca prolatus. [a] *Rescripserat Symmachus ad Conium Episcopum Arelatensem de controversia, quæ erat inter Episcopos Provinciarum Viennensis, & Arelatensis circa Ordinationes Episcoporum vicinarum civitatum, servandam esse antiquitatem, nec habendam rationem novæ Constitutionis ab Anastasio Papa editæ, quæ provinciam confundebat: ægre tulit Avitus hanc injuriam sedi suæ, ut putabat, illatam. Ergo ad Symmachum scribens expostulans cum eo, quod violatam ab Anastasio Ecclesiæ consuetudinem dixerit, & spreta prædecessorum ejus statuta in confusione provinciæ. Rescripsit Symmachus, gavisurum se, si ab Avito probatum fuerit, nihil ab Anastasio contra canones actum, sed tantum præter regulam, temperato videlicet jure: Quia quod fit præter regulam, inquit, modo sit ex justa causa, non infringit regulam, quam sola pervicacia, & antiquitatis contemptus lædit; nam quamvis a Patribus statuta diligenti observatione, & observanti diligentia sint custodienda, nihilominus propter aliquod bonum de rigore legis aliquid relaxatur, quod & ipsa lex cavisset, si prævidisset; & sæpe crudele esset insistere legi, cum observantia ejus esse præjudicabilis Ecclesiæ, videtur*. Sane præclara sunt hæc monita, atque æquitatis Christianæ plena, quibus æquum est, utile, ac necessarium, ut pro re nata Ecclesiæ moderatores utantur.

Longe aberat, pergit objicere Adversarius noster cap. VIII. cit. Dissert. *ut Imperatores, & Reges Christianos aliquid Canonibus adversum agentes, deponi a se Imperio, vel Regno Gregorius* I. *vel subditos eorum a juramento fidei absolvi posse opinaretur, ut contra se eis in omnibus obedientem præberet, legesque illorum, etiam Ecclesiasticæ libertati adversas, publicaret. Hujusque Gregorianæ subjectionis, & obedientiæ monumentum insigne est epist.* 26. *lib.* II. *indic.* VI. *&* 65. *L.* II. *indic.* VI. *Inhibuerat Mauritius Imperator, ut quisquis publicis administrationibus implicatus fuisset, ei ad Ecclesiasticum officium venire non liceret: Hoc valde laudabat Gregorius. Prohibuerat autem Mauritius, ne & in Monasterio susciperentur: quod multis Gregorius in hac Epistola improbavit. Nihilominus Imperatoris edictum, in varias terrarum partes, ut subditus obediens transmitti fecit, quibus suam concludit epistolam: Ego quidem jussioni subjectus eamdem legem per diversas terrarum partes transmitti feci, & quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meæ paginam serenissimis Dominis nuntiavi: Utrobique ergo quæ debui exsolvi, qui & Imperatori obedientiam præbui, & pro Deo quod sensi, minime tacui*. Neque hoc loci quidquam Oudinus obtinet, namque varias inter responsiones, quas ad hujus loci solutionem Theologi nostri adduxerunt, illam nos amplectimur, atque exscribere non gravamur, quam habet in lib. II. cap. X. sæpe laudatæ Gregorianæ vitæ Dionysius a S. Martha: *San-*

a *Pag.* 287. *Francofurti* 1708.

Sanxerat Mauritius non solum, ut quisquis publicis administrationibus fuisset implicatus, ad Ecclesiasticum officium pervenire non posset, sed etiam ut ei in monasterio converti non liceret: quod de iis quoque, qui militiæ adscripti erant constituerat, quibus deinceps liberum non erat monasteria pœnitentiæ causa petere. Curiales quidem & secularibus negotiis adstrictos, ab Ecclesiasticis dignitatibus excludi valde laudavit S. Gregorius, evidentissime sciens, inquit, *quia qui secularem habitum deserens, ad Ecclesiastica officia venire festinat, mutare vult seculum non relinquere. At iisdem non licere, in monasteriis non converti, minime probavit. Etsi enim æris alieni debitores forent, ac publicis rationibus implexi, poterat eorum debitis per monasterium satisfieri, inquit summus Pontifex. Quod uno, eodemque argumento simul demonstrat, & dotata fuisse tunc monasteria etiam amplis redditibus, & summam in ipsis viguisse caritatem. Maxime vero damnavit sanctissimus Pater legem, qua milites ab ingressu monasteriorum prohibebantur, nisi, aut expleta militia, aut pro corporis debilitate missionem essent consequuti. Ipsum audiamus de hac lege cum Mauritio expostulantem: Ad hæc ecce per me servum ultimum suum, & vestrum, respondebit Christus dicens, ego te de notario comitem excubitorum, de comite excubitorum Cæsarem, de Cæsare Imperatorem; nec solum hoc, sed etiam Patrem Imperatorum feci, Sacerdotes meos tuæ manui commisi, & tu a meo servitio milites tuos subtrahis? Responde ergo, piissime domine, servo tuo, quid venienti, & hæc dicenti responsurus es in judicio Domino tuo? Cetera legantur eadem, quæ summum decebat Pontificem, libertate dicta, quam tamen his postea verbis temperavit humilitatem spirantibus: Ego quidem jussioni subjectus eamdem legem per diversas terrarum partes transmitti feci, & quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meæ paginam serenissimis Dominis nuntiavi. Utrobique ergo, quæ debui exsolvi, qui & Imperatori obedientiam præbui, & pro Deo, quod sensi minime tacui.*

Hanc epistolam Gregorius misit ad Theodorum Imperatoris Archiatrum seu medicorum principem, rogans, ut eam captato tempore offerret Mauritio, apud quem gratia plurimum valebat, adhibitisque tum conciliis, tum precibus ad hanc legem refringendam, aut emolliendam Augustum impelleret. Utrum id Theodorus præstiterit, ignoramus. Docere tamen videtur S. Pontifex Mauritium a lege sancita postea resiliisse; scribens enim ad plures Metropolitas de militibus post triennii probationem ad monasticum habitum suscipiendis, subdit: Qua de re etiam Serenissimus, & Christianissimus Imperator, mihi credite, omni modo placatur, & libenter eorum conversionem suscipit, quos in rationibus publicis implicatos non esse cognoscit.

Censet igitur Em. Car. Baronius legem hanc Imperatoriam a Gregorio emendatam, & temperatam prius fuisse, quam eam promulgari curaret, transmitteretque ad Metropolitas. Eadem est ferme Illustrissimi Viri D. de Marca sententia, additque, S. Gregorium hanc legem emolliendo eadem auctoritate usum, qua Præfecti Prætorio, penes quos erat civiles leges ad se ab Imperatoribus directas, ut publicarentur, aut tantisper immutare, aut ab earum publicatione abstinere, donec de iis emendandis ad Augustum scripsissent, vel ipsum adiissent. Alii vero existimant, hanc legem, nulla mutatione facta, fuisse missam a S. Gregorio, qualem acceperat ab Imperatore, idque his Gregorii verbis significari contendunt: Eamdem legem per diversas terrarum partes transmiti feci, & quia lex ipsa omnipo-

potenti Deo minime concordat, ecce ... nuntiavi; ergo, inquiunt, lex, qualis a Papa transmissa est nondum fuerat castigata, & emendata, quandoquidem voluntati, legique Dei post emendationem consentanea erat. Utramlibet sententiam eligat Lector.

Cæterum legis hujus ferendæ occasionem Imperatori præbuerat frequens pœnitentiam tunc ambientium concursus ad Monasteria, ita ut plerique seculo, & curiæ variis officiis, ministeriisque alligati, intentatis tot iræ Divinæ Flagellis perterriti, rei tum publicæ tum privatæ nuntium remitterent, publicani telonia desererent, militares viri, sive ii gregarii, & manipulares, sive Centuriones, aut Tribuni, aliique Duces, militiæ insignia projicerent, ad conversionem festinantes.

Porro non deerant rationes, quæ persuaderent, milites nonnisi emeritos, & dimissos in Monasteriis esse suscipiendos: quippe can. 11. Concilii Chalcedonensis cautum est, ne quis in Monasteriis servus obtentu monasticæ professionis recipiatur præter domini sui conscientiam; transgredientes autem hanc definitionem excommunicantur, & in Concilio Gangrensi can. 3. legimus: Si quis servum prætextu Divini cultus doceat dominum contemnere proprium, ut discedat ab ejus obsequio... anathema sit. At milites toto militiæ tempore, non secus, ac servi ad Reipublicæ obsequium adstringebantur, unde etiam in manu signati tunc erant, tamquam mancipia, quibus notæ quædam inurebantur. De his legendus Vegetius lib. II. *cap.* XXV. *Ipse Gregorius in præfata ad Mauritium ep. milites appellat, manu signatos juxta morem, etsi nulla militibus inurantur stigmata, statim tamen, ac Sacramento dato, militiam professi sunt, eam deserere etiam sanctioris militiæ amplectendæ causa, impune non possunt. Hæc dicta sunt, ut eam legem ostendamus, nec impie ab Augusto latam, nec a Gregorio temere promulgatam. Licet enim contra pietatem pugnare videretur, quod in sacra Monachorum acie mereri prohiberentur milites (quapropter Gregorius Mauritium liberius increpavit) re tamen propius perspecta, bonique publici habita ratione ita statuendum & prudentia consultissimorum fortasse suadebat.* Quibus Benedictini verbis tertium hoc Oudinianæ objectionis caput satis superque solutum arbitramur.

LXV. Quartum objectionis caput ita est ab Adversario propositum: *Conquestus Gregorius de Johanne Jejunatore Patriarcha Costantinopolitano, qui sibi universalis nomen arripuerat apud Imperatorem Mauritium (lib.* IV. *epist.* XXXII.*) præcepit Imperator, ut antequam quidpiam contra Johannem ageret, mansuete per litteras eum sui officii admoneret, cui humilis Gregorius obtemperavit, ut ipse declarat cit. epist. & in alia ad eumdem Johannem data.*

Immo vero, inquam ego, ex modo, quo in controversia hac agitanda, versatus est Gregorius, eximia sua animi moderatio æque resplendet ac strenuum robur, quo Ecclesiæ Rom. jura tueri quavis occasione solitus erat. Etenim Johannes in synodo, quam hac de causa, licet alia simularetur, collegerat anno 587 se universalem appellari conatus erat: quod mox Papa Pelagius ut agnovit, directis epistolis ex auctoritate S. Petri Apostoli ejusdem synodi acta cassavit (Johannes Diaconus *lib* III. vitæ S. Gregorii *n.* 51.) Diaconum vero, qui juxta morem pro responsis Ecclesiasticis faciendis Imperatoribus adhærebat, cum eo Missarum solemnia celebrare prohibuit: cujus sententiam Gregorius sequens Johannem sæpe commonitum acquiescere differentem sententia pari mulctaverat, Quapropter Johannes multis fallaciis obtinuit, ut Imperator Mauritius Gregorio scriberet, quod sibi pacificus

exsti-

exstitisset. Pontifex igitur denuo rationibus, precibus, cohortationibusque Johannem a superbo titulo revocare studuit: neque enim, qua erat prudentia, quave animi dimissione aliter facere debuerat; nihilo tamen minus ab incœptis non destitit; Patriarchæ superbiam litteris Mauritio, & Constantinæ Imperat. datis vehementer increpavit illos rogans, ne injustam Johannis causam patrocinarentur: *Quantum ad me attinet*, scribit ad Imperatorem *l.* IV. *ep.* XX. *Serenissimis jussionibus obedientiam præbeo* (scilicet precibus, & suasionibus, minisque iterum egit cum Johanne *epist. mox cit. lib.* IV.) *Non causa mea, sed Dei est*, sequitur Gregorius, *& quia non solus ego, sed tota turbatur Ecclesia, quia piæ leges, quia venerandæ synodi, quia ipsa etiam Domini nostri Jesu Christi mandata superbi, atque pompatici cujusdam sermonis inventione turbantur; piissimus dominus locum secet vulneris, atque resistentem ægrum augustæ auctoritatis vinculis constringat .... numquid ego hac in re, piissime domine, propriam causam defendo? Numquid specialem injuriam vindico? Causam omnipotentis Dei, causam universalis Ecclesiæ... ille ergo magis est piissimorum Dominorum præceptione flectendus, qui præceptis canonicis obedientiam præbere contemnit. Ille coercendus est, qui sanctæ universali Ecclesiæ injuriam facit, qui corde tumet, qui gaudere de nomine singularitatis appetit, qui honori quoque Imperii vestri se per privatum vocabulum superponit*. Consonat epistola ad Constantinam Augustam data, in qua eam reddit certiorem de epistolis ultro citroque habitis: *Præterea indico quia piissimi domini scripta suscepi, ut fratri, & consacerdoti meo Johanni debeam esse pacificus, & quidem sic religiosum dominum decuit, ut ista præciperet Sacerdotibus; sed cum se nova præsumtione atque superbia idem Frater meus universalem Episcopum appellet .... & Serenissimo domino multa suadere conatur, sed bene novi, quia tantæ illæ orationes ejus, & lacrymæ nil ei a quoquam, contra rationem, aut animam suam, surripi permittunt. Triste tamen valde est, ut patienter feratur, quatenus, despectis omnibus, prædictus frater, & Coepiscopus meus solus conetur appellari Episcopus.... unde omnipotentem Dominum rogo, ut sicut parentes priores vestri Principes, S. Petri Apostoli gratiam quæsierunt, ita vos quoque, & hanc vobis quærere, & conservare conemini, & propter peccata nostra, qui ei indigne servimus, ejus apud vos honor nullatenus minuatur, qui & modo vobis adjutor esse in omnibus, & postmodum vestra valeat peccata dimittere.*

Porro ex omnibus hisce Gregorianis epistolis nihil aliud inferri potest, nisi a SS. Pontifice adhibitum fuisse temperamentum illud, quod sub initium epistolæ ad Sabinianum Diaconum datæ præ oculis se habuisse fatetur, nimirum rectitudinem, & blandimentum, quibus suum cuique, scilicet Imperio, & Ecclesiæ jus tribuit, ex quo perdifficilis exsurgit Sacerdotii, & Imperii concordia, quam miro quodam studio simul coluit, simul efficax desiderium pacis conservandæ, errantisque ovis non perdendæ, sed ad ovile Christi reducendæ significavit, quibus tandem & prudentissimum Præsulem, & fortissimum Christi militem omnibus se præbuit. Quamobrem intelligere non possumus, cur Adversarius hodierno Ecclesiæ Rom. regimini eam objiciat rationem, quam Gregorius in hac disputatione cum Imperatore tenuit, propterea quod, si præsentium quoque Summorum Pontif. litteræ ad Christianos Principes conscriptæ percurrantur, similia humilitatis, moderationis, atque prudentiæ exempla occurrunt.

LXVI.

LXVI. V. *Longe aberat*, inſtat inſuper Oudinus, *ut imperatoribus inſurgeret, qui ſententiam a ſe canonice latam nulli dare, & vulgare noluit ne contra juſſionem Imperatoris, vel, quod abſit, in deſpectum ipſius aliquid facere videretur*, lib. XII. indict. XII. ep. III. *ad Bonifacium S. R. E. Diaconum .... ſententiam quoque, quam ea de re tulerat juris Corcyrianæ Eccleſiæ confirmativam ſecretam tenuit Gregorius: Sententiam noſtram nulli dare prævidimus, ne contra juſſionem clementiſſimi Imperatoris, vel, quod abſit, in deſpectum ipſius, aliquid facere videremur.*

Sed in hujus facti narratione illud eſt ab Oudino prætermiſſum quod ſuum objectum jugulat, atque non diſſimilem eſſe præſentium Rom. Pontificum in tractandis cum Principibus negotiis rationem, demonſtrat; etenim latam canonicam ſanctionem tantum abeſt, ut Imperatorem celare voluerit Pontifex, quin Bonifacio Diacono apud regiam urbem Rom. Sedis oratori in juſſis dederat[a], ut caute quidem, & modeſte, ſed ſimul animo forti apud eumdem ageret, ſubreptam de Caſſiopi Caſtro juſſionem reſcinderet, Pontificiamque ſententiam ſervandam eſſe præciperet: *Dilectio tua pietati ejus* (Imperatoris) *cuncta diligenter inſinuet, atque conſtanter adſtruat hoc omnino illicitum, omnino pravum, omnino injuſtum, & ſacris eſſe valde canonibus inimicum. Et ideo hujuſmodi peccatum temporibus ſuis introduci in Eccleſiæ præjudicium non permittat, ſed quid de hoc negotio judicatum antefati quondam Metropolitæ contineat, vel qualiter a nobis ea, quæ ab illo decreta ſunt, confirmata fuerint, ſuggerat, atque id agere ſtudeat, ut cum ejus juſſione noſtra illic ſententia tranſmittatur, quatenus & ſeveritate ipſius, ſicut dignum eſt, reſervaſſe, & rationabiliter correiſſe, quæ male præſumta ſunt, videamur. Qua in re omnino danda opera eſt, ut, ſi fieri poteſt, etiam juſſionem ſuam ipſe tribuat, in qua ea, quæ a nobis definita ſunt, ſervari præcipiat.*

Antequam igitur Pontificia lex promulgaretur, merito fuerat Imperatori ſignificanda, ut ipſe re melius cognita ſanctiones ſuas retractare poſſet, ac deinde una cum Pontificiis obſervandas præciperet: alias conqueſtus jure fuiſſet, quod a Gregorio certior non redderetur de his negotiis, quorum adminiſtratio cum ad Eccleſiaſticum, tum ad civile regimen per ea tempora ſpectabat, atque hæc erat una ex potiſſimis rationibus, quibus in ipſomet Imperatoris Palatio Rom. Sedis Legatus degebat, ut ſcilicet Eccleſiaſtica ſimul, & civilis poteſtas unanimi conſenſu bono publico conſuleret. Profecto ſi quis hodie ex catholicis Principibus ferret legem ſacris canonibus contrariam, non ne Romanus Pontifex imprimis per ſuum Legatum Principi exponi faceret univerſæ rei ſtatum, poſtea ſuaſionibus, precibuſque auctor eidem eſſet, ut legem cum ſacris canonibus componeret? Ne hoc in dubium vocetur facit pacis, caritatis, prudentiæque ſtudium, quod in hiſce pertractandis negotiis Romanos Pontifices præ oculis habuiſſe Eccleſiaſtica monumenta referunt.

LXVII. Ex quibus hactenus expenſis, Gregorius certe non videtur id abhorruiſſe, quod in objectis abſurdum refellitur ab Oudino, Romanam Eccleſiam legibus a laicali poteſtate latis ſubditam non eſſe. Sane illæſa cuique jura ſervanda eſſe jubebat Pontifex (quod iterum animadvertiſse adverſus Adverſarium non piget) ſed ſimul infracta conſtan-

a *Lib.* XIV. *epiſt.* VIII.

ſtantia, eximiaque animi magnitudine auctoritatem ſuſtinebat Apoſtolicæ Sedis, quam, Deo auctore cunctis prælatam eſse Eccleſiis affirmabat *lib.* III. *ep.*XX. Illud erat ei alta mente repoſitum ex canone VI. Primi Concilii OEcumenici Niceæ habiti hauſtum principium: *Sicut ab aliis noſtra exigimus, ita ſingulis ſua jura ſervamus*, lib. III. Epiſt. XXIX. Illud cum a ſe, tum ab aliis caſte obſervandum eſſe voluit, quod neque ab Epheſina ſynodo Cœleſtinus, obſervante Chriſtiano Lupo in notis ad eumdem canonem [a], neque a Chalcedonenſi Leo Pontifex, neque ab ullis uſquam Hæreticorum, aut Schiſmaticorum violentiis eorum ſucceſſores permiſerunt lædi, vel attingi.

Reipſa paſſus non eſt, ut Johannes Conſtantinopolitanus Patriarcha, licet Imperatorum gratia fretus, in OEcumenici tituli uſurpatione quietus permaneret, quia univerſalis nomen ſolis Apoſtolicæ Sedis Antiſtitibus Chalcedonenſe Concilium tribuerat, quantumvis ipſe illo titulo non ſolum unquam uſus non ſit, & Eulogium Alexandrinum leniter increpaverit, qui ipſum univerſalem Papam in epiſtolis vocaverat, ſed etiam in principio ſuarum epiſtolarum ſe omnium primus teſte Johanne Diacono *lib.* IV. *cap.* XVIII. *ſervum ſervorum Dei* inſcripſerit, quod eximium humilitatis monumentum hæreditarium ſucceſſoribus ſuis reliquit.

Brunechildi Francorum Reginæ, in cujus laudibus adeo multus fuit Gregorius, ut inſanæ adulationis vitio apud Oudinum laboret, non conceſſit, ut vivente Epiſcopo, qui propter capitis morbum munere ſuo fungi non poterat alius loco ejus ordinaretur: neve bigamus ad ſacros ordines admitteretur.

Romano Imperatoris vices in Italia agenti, quique Ravennæ Exarchus dicebatur, ſuam minatur indignationem, niſi deſiſteret eum tueri, qui Eccleſiaſticas conſuetudines frangebat: *Quod ſi excellentiæ veſtræ* (ita Gregorius lib. V. epiſt. XXIV.) *ſine dubio pulſat invidiam neceſſe eſt, ut ab ejus vos habita diſcretione debeatis tuitione ſuſpendere ne ſi nominis veſtri occaſione Paſtori ſuo inobediens, vel contumax fuerit ad tempus, & veſtros contra vos Judices defenſare, atque excellentiam veſtram hac ex re cogatur offendere, & nos pariter de veſtra diſcordia contriſtare*. Sed clarius eſt quod ſequitur in cauſa quarumdam mulierum ad ſeculum reverſarum: *Comperimus, præterea, quod dici nefas eſt, quaſdam mulieres, quæ nuncuſque in religioſo, atque monachico habitu permanſerunt ſuam veſtem, & ſuam velaturam deponere, & conjugibus, quod ſine gravi non poſſumus referre dolore, ſociari. Sed hoc quidem ut dicere, vel attentare præſumant, favoris veſtri patrocinio fulciri dicuntur: quod nos credere perverſitatis ipſius acerbitas non permittit. Petimus ergo, ut in tanto vos peccato miſcere nullatenus debeatis. Nam hujuſmodi iniquitatem impunitam propter Deum nullo modo patimur remanere*.

Cum Marinianus Ravennæ Epiſcopus potentiſſimorum hominum ſupplicationibus Pallium poſtulaſſet, Caſtorio Chartulario Pontifex ſcripſit, Mauriniani merita ut expenderet nullorum attentis precibus: *Tua experientia nullius perſonam, nullius verba conſideret, ſolum Dei timorem, & rectitudinem ante oculos habeat*. lib. VI. epiſt. LXI.

Tunc etiam non minus prudentem, quam ſedulum Pontificiæ auctoritatis cuſtodem ſe præbuit, cum Honoratus Archidiaconus, vir bonæ frugis, in loco mortui Natalis improbi Salonitanæ Eccleſiæ Epiſcopi, electus fuit. Nam Provinciæ hujus Epiſcopi, pravis defuncti Metropolitani moribus vitiati, pertimeſcentes pro-

a *Tom.* I. *pag.* 246. *Venetiis* 1724.

probatam Honorati vitam, favere cœperunt cuidam Maximo auctoritate, & vi Romani Patritii in ejusdem Ecclesiæ præsulem electo; quod cum fuisset Gregorio nuntiatum, vehementer Episcopos arguit: *Quod non oportuerat cujuslibet hominis faciem rectitudini justitiæ præponere*. Eisdem postea imperat sub pœna exclusionis ab Ecclesiæ Sacramentis, ne absque consensu, & permissu suo ullum Salonitanum Episcopum ordinent; *Sin vero in aliqua persona (Maximo tamen excepto) voluntarius omnium consensus accesserit, ut Deo auctore digna sit, & non sit, qui ab ejus ordinatione dissentiat, hanc a vobis in eadem Salonitana Ecclesia ex præsentis Epistolæ nostræ concessa licentia volumus consecrari*, lib. IV. epist. X. Adderemus e Gregorianis operibus hujusmodi non pauca, nisi ea, quæ posuimus, satis essent ad evincendam causam. Nam illi, qui ignari non sunt legum, consuetudinumque Ecclesiæ Romanæ, diligenterque attendere, ac existimare de omni hac causa vellent, constituent oleum, & operam perdidisse nostrum adversarium; propterea quod in hodiernis Ecclesiæ Romanæ moderatoribus mirifice resplendent eadem animi moderatio, magnitudo, constantia, ac prudentia, quibus Gregorius in Ecclesiasticis rebus moderandis usus est. Neque profecto res aliter usuvenire potest; namque tam ipsi, quam aliis idem sit propositum ad opem divinam confugere, & eo convertere cursum, quo divinus Spiritus eos ducit, quemadmodum Gregorius de se ipso fatetur: *Si videro Sedis Apostolicæ canones non servari, dabit Omnipotens Deus quid contra contemptores ejus faciam*. lib. IV. epist. XXXII.

a *De D. Gregorio M. Carmen Hieronymi Cardin. Aleandri inter carmina Amalthæorum. p. 256. edit. Ven. 1627.*

„ *Qui Regis regum titulosque vicesque gerebat*
„ *Servorum servum dicere se voluit.*
„ *Hinc humiles Deus exaltans, atque infima tollens*
„ *Jure Illi MAGNI nomen habere dedit.*

CAPUT XI.

[a] *De Cognomento* Magnus *Gregorio tributo*. a

USque eo Gregorius I. male audit apud Oudinum, usque eo sapientissimorum, sanctorumque virorum judicia susdeque ab homine habentur, ut alterum suæ Gregorianæ Dissertationis caput inscripserit: *De indole, simplicitate, credulitate nimia, aliisque, Gregorium* Magnum *immerito vocatum evincentibus*. Immo vero ex indole acri, simplicitate sagaci, credulitate prudenti, propter tot, ac tanta paucorum annorum spatio constanter suscepta, felicemque ad exitum deducta præclara opera, maxime infirma semper, attritaque valetudine, jure, ac merito omnium gentium consensu *Magni* cognomen est consecutus. Equidem non est, cur hoc suscipiam Lectoribus persuadere; non enim de Sergio Galba, aut Cajo Carbone scribo aliquid, in quo liceret mihi fingere siquid vellem, nullius memoria jam refellente, sed scribo hæc illis cognoscenda, qui scripta, qui gesta, qui monumenta D. Gregorii tum ab aliis copiose enarrata, tum a me in hac disputatione leviter commemorata consulere, atque ad severioris criticæ regulas exigere possunt: *Nam siquis absurdis obtrectationibus impetatur*, ut verbis utar Johannis Clerici [b], b *quas res ipsæ, quas spectata hominis virtus, quas scripta ejus dudum nota, & intellectu facilia retundant, nihil opus est inutilem confutandi laborem ab eo suscipi*. Illud tamen probationis genus prætereundum mihi non est ex sapientum virorum judicio

b *Artis Criticæ tom. III. pag. 371. Amstelod. 1700.*

dicio depromtum. Nam præclaris uti auctoribus, & ſolet, & debet valere plurimum: quo in loco ne ſibi Oudinus fucum fieri, etſi immerito queratur, non Iſidorum Hiſpalenſem vocabo, aut Paterium Monachum, non Venerabilem Bedam, aut Adonem Archiepiſcopum Viennenſem, non Trithemium, non Baronium, non Bellarminum, non Maimburgum, non Riccardum Simonium, non Romanæ Communionis homines, quos tamen & claros fuiſſe, & doctos ipſi quoque Oudini commilitones negare non audent, nec Melchiorem Canum producam, nec Eliam Dupinum, quorum auctoritatibus ad imminuendam Gregorii exiſtimationem Adverſarius abutitur, qui tamen non ſunt dedignati Gregorium appellare *Magnum*; ſed eos vocabo auctores, quos ipſe tanquam Deos venerari debet, vocabo homines a Rom. communione alienos, ut, poſtquam eorum verba recitavero, ex altera parte prudens Lector concludat cum Lactantio de orig.
a erroris. [a] *Adeo ipſa veritas, agente natura, etiam ab invitis pectoribus erumpit*, ex altera vero nullus amplius Oudinianæ cenſuræ locus reliquus ſit, quandoquidem teſte S. Irenæo *de hæreſ. lib.* IV. *cap.* XIV. *Illa eſt vera, & ſine contradictione probatio, quæ etiam ab adverſariis ipſis ſingula teſtificationis profert*.

Uldricus Coccius in epiſt. ſuæ Gregorianæ editioni præmiſſa Baſileæ an. 1551. *Porro in ea, quam dixi, collatione inter cætera perventum, & ad Beati Gregorii cognomento* Magni. Inter alias autem laudes a Coccio tributas Gregorio, iſtæ ſunt ſub ejuſdem epiſtolæ initium: *Ut autem principio de toto loquar opere, apparet Beatum Gregorium diligentiæ, & inexhauſtis ſudoribus judicium acre, ac pietatem ſummam conjunxiſſe*.

Gerardus Johanne Woſſius epiſt. V. (pagina XIV. Londini 1690.) *Sed rediiſſe videntur tempora aliqanto lætiora paulo ante annum a nato Servatore ſexcenteſimo, cum Gregorii* Magni *diſcipulus Auguſtinus &c.*

Rivetus *lib.* IV. *cap.* XXIX. Critici ſacri (pag. 598. Genevæ 1660.) *Quem quidem* (*Gregorium dico*) Magnum *fuiſſe virum multis, & magnis gratiæ divinæ dotibus exornatum non imus inficias*.

Samuel Baſnagius Tom. III. Annal. pagina 871. citatæ editionis, ad annum 581. num. VIII. *Priſci cum Judæo diſceptatio admonet mentionem quoque facere de inſtituta apud Regiam Urbem Gregorium* Magnum *inter, & Eutychium diſputatione*. Multis aliis in locis Gregorii geſta commendat hic autor. Alter etiam ejuſdem cognominis, fidei, ac eruditionis Jacobus nimirum in Præf. generali ad lectiones Caniſii cap. IV. V. VII. pag. XXXIX. *Quod temporum aſperitati tribuit Gregorius* Magnus... *ſequitur ex eadem Epiſtola Gregorii Magni &c.*

Bayle in dictionario verbo Gregoir: „ *Tout bien compté, il merité* „ *le ſournom de grand*.

Albertus Fabricius in notis ad S.
Philaſtrium pag. 255. [b] *Gregorium Magnum ejus nominis primum agnoſco* b
virum pium ea loquentem, quæ ſentit, & hoc propius accedit ad Magnum.

Idem Tom. III. pag. 241. Bibliothecæ mediæ, & infimæ latinit. Amburgi 1735. *Gregorius I. Sancti*, Magnique *nomen inter Pontifices promeritus*.

Sed nullus ex Proteſtantibus uberior fuit in Gregorii laudibus, unde cognomentum *Magni* promeritus ſit, quam celeberrimus Gaſpar Barthius. Unum, aut alterum locum deſcripſiſſe Diſſertationis hujus pretium erit: *Ho-*

a *Divin. Inſtitut. lib.* II. *pag.* 115. *Pariſ.* 1748.

a *Amburgi* 1721.

Homiliæ Gregorii Magni inquit ille *cap.* XIV. libri Adverſariorum LV. *pag.* 2620. Francofurti 1648. *barbarie fere vigente ſummo pretio fuerunt adeo, ut qui aliorum librorum potiri non poſſent, Monachis præſcriptum meminerim, hunc ut librum omnimodis ſibi parent. Ricculphus Sueſſionum Epiſcopus Conſtitutionis ſuæ cap.* VI. *Item præmonemus, ut unuſquiſque veſtrum Miſſalem, Lectionarium, Evangelium, Martyrologium, Antiphonarium, Pſalterium, & librum* XL. *homiliarum Beati Gregorii diſtinctum, atque correctum per noſtros Codices, quibus in Sancta Matre Eccleſia utimur, habere laboret*: alio deinde loco, pag. nimirum 2622. refert idem Barthius ſimilitudinem ex homil. xxx. deinde addit. *Pulcherrima eſt ſimilitudo, quæ ſequitur, qualibus abundat Beatus Gregorius, & maximam opinionem ſibi facit apud tempora ſequentia, & fuit ſane etiam viventis ea exiſtimatio, ut ipſe de ſe ſcribat, cogi ſe ad infinitas Eccleſiarum & Monachorum cauſas diſcutiendas, modo ſingulorum vitas expendere, modo Civium negotia ſuſtinere, modo irruentibus barbarorum gladiis timere, modo Raptores quoſdam æquanimiter perpeti, modo eis ſub ſtudio ſervatæ caritatis obviare. In his omnibus nulla mihi virtute major, & admirabilior opere nullo videtur, quam quod ambitionem illam contemſit, quæ maximos quoſdam Chriſtianæ Confeſſionis Antiſtites afflixit, & advertens ſe ideo Summum Pontificem a Deo conſtitutum, ut juxta illud propheticum radicem vitiorum evelleret, virtutes autem plantaret, omnes conſuetudines, quas contra Apoſtolicam traditionem noviter pullulare cognoverat, ſub anathematis comminatione damnavit. Tum vero a ſuo convictu non ſolum juvenculos, ſed & omnes excludens ſeculares, Clericorum quoſdam, vel Monachorum prudentiſſimos ſibi familiares & conſiliarios delegit, cum quibus die, nocteque verſatus nihil Monaſticæ perfectionis, nihil pontificalis inſtitutionis omiſit. Videbantur itaque paſſim cum eruditiſſimis Clericis religioſi Monachi adhærere, & in diverſis Profeſſionibus uniformis videbatur honeſtas, ſanctaque cenſura mores miniſtrorum excolebat, ut eorum nullus barbarum quid, vel inconſuetum religioni ſermone, vel habitu proferre præſumeret. Idem ita pauperibus inſerviebat, ut quaslibet, ciborum ſpecies illis ſuo tempore miniſtraret. E quibus, pauperibus ſcilicet, cum unum aliquando in quodam receſſu veſpillones mortuum reperiſſent, Gregorius arbitratus, eum ſtipis inopia periiſſe, per aliquot dies a ſacro officio ceſſavit.* Quid plura? non ſolum teſtimonio hominum Communionis, ut ajunt, reformatæ, ſed ſuomet revincam Oudinum. Nonne hoc epitheto Gregorium condecorare non eſt veritus quam ſæpiſſime in ſuo ſupplemento de ſcriptoribus Eccleſiaſticis, edito Pariſiis *anno* 1686. *pag.* 155. 170. & 177. & alibi? Stat ergo nonniſi vatiniano in ſummos Romanæ Eccleſiæ Pontifices odio pernegatum fuiſſe a noſtro ſuperclioſo cenſore Pontifici Gregorio cognomentum *Magni*, quod pluris habendum eſt, quam teſte Tillemontio ſub initium vitæ S. Leonis Magni, cumulatiſſimæ quæque laudes, magnumque ab omnibus vocatum, vocandumque eſſe, cum ſit a majori Scriptorum parte vocetur. Nam quod major pars Curiæ efficit, pro eo habetur, ac ſi omnes egerint, *lib.* XIX. Ad municipium, atque ad univerſos refertur, quod publice fit per majorem partem, *lib.* CLX *D. de reg. juris.*

ELEN-

ELENCHUS CAPITUM.

DE NOVA
S. GREGORII MAGNI
EDITIONE PROCURANDA
DISSERTATIO EPISTOLARIS
AD
R. P. D. ANGELUM CALOGERA'
SECUNDIS CURIS RETRACTATA, ET AUCTA;

M O N I T U M.

Vulgata in tom. XXI. *Opusculorum Calogerà nostra de nova* S. GREGORII MAGNI *editione Venetiis procuranda Dissertatione Epistolari, aliquot prodiere libri ad rem potissimum Liturgicam facientes, quibus Gregorianorum Operum collectio utilior reddi potest atque illustrior. Itaque ex eo penu retractatam, & auctam eamdem Dissertationem Vindiciis Gregorianis adjungendam censuimus, ut uno libello simul collecta habeat Lector, quæ sive ad vindicandum tanti Pontificis nomen, sive ad illustranda ejusdem scripta nobis visa sunt aptiora.*

P. R. D.

R. P. D.

ANGELO CALOGERA'

C A M A L.

J. H. G. C. R.

S. P. D.

IN eo ſermone, quem tecum, Cl. Vir, ſuperiori menſe iſtic habui, multa mihi pro tua humanitate & de tuis ſtudiis, quibus totam Italiam maxime illuſtras, & univerſim de novis Operibus, quæ in ſingulos dies iſta optimorum ingeniorum mater ampliſſima Urbs in lucem edit, communicaſti. Inter alia vero pergratum mihi fuit audire de nova, quam aliqui meditantur, D. Gregorii Magni Operum editione; præſertim cum diceres, Editoribus in animo eſſe Patrum quidem Congregationis S. Mauri editionem repræſentare, verum non ipſam putam & puram de verbo ad verbum tranſcriptam, ſed ſi quid etiamnum caſtigatione opus haberet, correctiorem atque puriorem, & ſi fieri poſſet, auctam etiam & illuſtratam. Quotus enim quiſque Italus gratum non habeat ad faciliorem emtionem Italiæ typis vulgari SS. Patrum volumina, quæ a Regionibus ultra montes ſitis non ſine magno incommodo accita tanti conſtant, quæque niſi maximo bono carere malimus, nihilominus quovis pretio comparanda ſunt? Cum enim ipſa per ſe totius eruditionis, atque doctrinæ Catholicæ ſupellectilem nobis ſufficiunt, tum vero potiſſimum, poſtquam doctiſſimi Viri, deque Chriſtiana Republica optime meriti ad illa a quampluribus mendis, quæ ob incuriam, & exſcriptorum inſcitiam irrepſerant, repurganda, ſuoque priſtino nitori, a quo propter præteritorum temporum barbariem multum aberant, reſtituenda acceſſerunt. Verum huic hominum generi, qui SS. Patrum editiones exterarum nationum ſtudio concinnatas Italiæ communes facere ſtudent, major gratia habenda eſt, ſi totis viribus in illud contendant, ut ad obſcuriores locos in majori luce ponendos, ad errores, qui forte exciderunt, corrigendos, & ad ea, quæ ab aliis omiſſa fuerunt, ſupplenda de ſuo quidpiam adjungant. Quamvis enim doctiſſimi Monachi Benedictini, ut de aliis taceam, in omnibus fere SS. Patrum Operibus, quæ de novo emiſerunt in lucem, ſuum ſtudium viris eruditis probaverint, nihilominus eorum editionibus aliquid addi poſſe, quod operæ pretium futurum ſit, dubitaturum arbitror neminem. Multi enim adhuc latent in Bibliothecis præſertim Italiæ manu ſcripti vetuſtiſſimi codices, quibus, non ſolum aliquot loca illuſtrari poſſint, verum & integræ lacunæ ſuppleri, immo & toti ipſi libri, quos a veteribus Patribus ſcriptos eſſe ex Hiſtoria Eccleſiaſtica ſcimus, quique ad noſtras manus nequaquam venerunt. Sed hoc pro rei dignitate præſtare non omnium eſt; propterea quod multis naturæ, artis, atque fortunæ dotibus opus eſt, quas non ita facile in aliquo invenias; ingenium perſpicax, acre judicium, latini, græcique ſermonis notitia, univerſæ cum profanæ, tum ſacræ eruditionis cognitio, Theologicorum dogmatum ſcientia: præterea, quod

ex fortuna magis pendet, optimorum Codicum copia, sine quibus, etsi reliqua omnia forent, nihil satis magnum hac in re possumus obtinere. *Nulla quippe certior via est*, admonente litteris, pietate, ac muneribus vere Eminentissimo Cardinali Angelo Maria Quirino, *secernendæ, eluendæque interpolationum fæci, quam ut priscorum exemplarium auctoritas consulatur... etenim cum ab illis veterum Patrum operibus, ceu a cælestibus rivis, salutis scientia fidelibus haurienda sit, quam maxime refert, ut nativis tantum aquis fluentes nullis peregrinarum doctrinarum* [a] *sordibus contaminentur*. Quapropter probare non possum consilium tuum, qui cum me inter colloquendum desiderio hujus novæ Editionis Operum S. Gregorii flagrantem vidisses, & nonnulla universim ad eam illustrandam necessaria suggerentem audisses, multis me hortari cœpisti, ut hanc provinciam susciperem, quæque mihi in hanc sententiam venirent in mentem, litteris mandarem. Nam præterquam quod valde me a naturæ & artis bonis inopem nosco; in ea Urbe moror, quæ nullum mihi suppeditare potest S. Patris antiquum Codicem [b]; & iis occupationibus distineor; quæ ad illos conquirendos diuturnum in longinquas partes iter non sinunt suscipere, & ea auctoritate non polleo, qua possim aliunde ex manuscriptis Codicibus variantes lectiones accersere. Verumtamen, ut tibi, cujus auctoritas apud me plurimum valet, morem gererem, & simul effugerem notam temeritatis, domum reversus consilium cœpi, meas in dictum Opus animadversiones ad te perscribere, tibique dicare; ut quo singulari judicio doctorum hominum opuscula usque nunc selegisti, quæ in tuam omnibus probatissimam collectionem typis edenda conferres, eo meam hanc lucubratiunculam examinares; & si dignam putaveris, quæ in eorum opusculorum numerum referatur, in lucem emitteres, sin tali consortio indignam existimaveris, inter rejectanea æternis tenebris obruenda rejiceres. Ne tamen exspectes, dum ipsius texstus, notarumque eidem subjectarum animadversionem suscipiam. Hoc enim, præter alia, copiam Codicum manuscriptorum desiderat, quos mihi deesse jam sum professus. Quapropter in idea generali ipsius Operis fere versabor, & eruditas Præfationes singulis quatuor tomis præfixas, eo, quo ab Editoribus ordine collocatæ fuerunt, examinandas aggrediar.

Datum Brixiæ
Kalend. Octobris An. 1739.

Tomus primus Exegetica continet in S. Scripturam, & a Moralium libris sumit initium. Inter alia, quæ proferunt argumenta, in [c] Præfatione ad hos libros Maurini, ut ostendant magno in honore quovis ævo habitum fuisse aureum hoc Gregorii Magni Opus, illud est præcipuum, quod repetunt ex multis, iisque vetustissimis in vulgares linguas interpretationibus, quas etiam nominant. Verum nostræ Italicæ ne meminere quidem, quam tamen dignam esse, quæ in hunc catalogum referatur, nullus dubito.

Debetur illa studio Johannis Zano-

a *Sub initium Præfat. officii Quadragesimalis Græcorum in latinum sermonem conversi, atque ad fidem præstantissimi Codicis Barberini editi Romæ græce, & latine anno 1721. antequam laudatus auctor Gorcyrensibus Insulis admoveretur.*

b *Ne colligas velim, Codicibus aliis prorsus esse destituta Brixiensium Carthophylacia; suos & ipsa possident Codices quos inter ii sunt præclari cum vetustate, tum rebus, & etiam raritate, quos Illustrissimi Canonici Cathedralis custodiunt, quorumque Elenchum dedimus in Appendice nostra* Brixiæ Sacræ.

c *Pag. 15. num. 5.*

nobii Stratæ Florentini, qui circa seculi XIV. medietatem adeo litteris bonisque moribus apud suos florebat, ut non alio fere, quam *Patris, Magistrique* nomine appellaretur.

Porro etsi Italica lingua per id temporis inops adhuc foret, nihilo tamen minus labor hic ita feliciter ei cessit, ut videatur utroque sermone, Latino scilicet, & Italico, Jobi librum fuisse a S. Gregorio interpretatum. Libros dumtaxat decem & novem, & ultimi libri duodeviginti capita ipse convertit, quippe morte præreptus, quam obiit an. 1369. persequi cætera non potuit, quæ deinde ab alio incerti nominis auctore translata fuerunt.

Hanc versionem Nicolaus Lamagna, sive Alamanus, primus typis edidisse fertur an. 1486.[a] Florentiæ duobus Tomis in fol. quos jam quinque ante annos in lucem fuisse emissos adnotarat Cl. Marchio Maffejus[b], Romæ vero an. 1714. iterum cudi cœpta est auctore Ven. Card. Josepho Maria Thomasi Cl. Reg. opem ferente Justo Fontanini, qui & corrigendi laborem suscipere non est gravatus, & eruditam in fronte primi Tomi in 4. qui octo complectitur priores libros, apposuit Præfationem, in qua & hujus editionis pium Thomasii scopum aperuit, & multa ad Zanobii vitam pertinentia, & ex Florentina Fratrum Villanorum Historia potissimum deprompta narravit; cæteri vero Tomi, omnino tres, annis 1721. 1725. 1730. in lucem prodiere.

Aureus Regulæ Pastoralis liber, qui in altero Tomo primum obtinet locum, etsi aliis editionibus longe castigatior ope viginti & amplius optimæ notæ mss. heic repræsentetur, non ita tamen purus a mendis habetur, ut eruditorum diligentiam amplius non requirat. Non parum igitur lucis afferre ei posset Veronense paucis ab hinc[c] mensibus editum exemplar a *Bartholomæo Campagnola* amplissimi Veronensis Capituli Cancellario, & S. Cæciliæ ejusdem civitatis Archipresbytero multis in locis emendatum, variisque illustratum lectionibus ope duorum Bibliothecæ Capituli Veronensis Codicum manuscriptorum, qui octingentorum antiquitatem annorum præseferre putantur.

Secundus datus est locus Dialogorum libris. In eorum Præfatione nostri Editores Benedictini eadem sequuntur vestigia, quæ ab ipsis impressa fuerunt in Præfatione Moralium. Catalogum enim texunt interpretationum hujus Operis in multas vernaculas linguas. *Optimam*[d], ait Dionysius a S. Martha, cui primæ in toto opere tribuuntur, *de eisdem* (Dialogis) *conceptam opinionem confirmant quoque, quod tot in linguas conversi legantur.* Hinc referuntur versiones in linguas Græcam, Arabicam, Saxonicam, Gallicam; sed Italicam commemorant nullam.

Porro nostra Brixiana Bibliotheca, cui plurima recenter librorum cum veterum, tum recentiorum accessio facta est, atque in dies magis magisque, dante Divina Providentia, fiet, duas habet hujus Operis in Etruscam linguam interpretationes. Utraque Venetis typis est edita: Prima per Angelum de Toresanis Asulensem in 4. an. 1487. die 20. Februarii, altera in 8. quæ superioris est recusio per Dominicum, & Fratres Zio an. 1538.

Quodnam interpreti nomen, & cujas is esset, ex eo non liquet, & Anonymus etiam citatur a solertissimis harum rerum indagatoribus Etrusci Vocabularii Collectoribus[e]. Ex

a *Error irrepsit in Veneta litteratorum Ephemeride an. 1716. ubi pag. 6. legitur an.* 1481.

b *In Opere inscripto*: Traduttori Italiani *pag. 67.*

c *Scilicet anno 1738. typis Veronensibus.*

d *Tom.* II. *Oper. S. Greg. pag.* 1.

e *In Præfat. tom.* I.

vetuſtiori editione an. 1475. die vigeſima menſis Aprilis editam quoque Venetiis ſine Typographi nomine, cujus loco tres hæ leguntur initiales litteræ P. M. F. concinnatam colligitur fuiſſe a Leonardo Utinenſi.

Ex Præfatione tamen Interpretis, quatuor aperte colliguntur. 1. Auctorem alicui Religioſæ Familiæ nomen dediſſe, quæ eleemoſynis vitam tolerabat. 2. Eum in interpretatione malle ad ſententias potius attendere, quam ad verba; quod & fecit, uti textibus inter ſe conferendis poteſt unuſquiſque periculum facere. 3. Inventum fuiſſe neminem, qui ante ipſum hance provinciam, multæ licet utilitatis ad rem Chriſtianam fovendam, ſuſcipere voluerit. 4. Auctorem demiſſe omnino de ſe ſentire, unamque ſpectaſse in hoc labore D. O. M. gloriam.

Ad finem prioris editionis noſtræ Bibliothecæ exſtat vita ejuſdem S. Gregorii eamdem omnino referens interpretandi rationem; atque tranſlatio eſt, mea quidem ſententia, perbrevis illius a Paulo Diacono conſcriptæ. Aliam perluſtravi hujus Operis in eamdem linguam translationem induſtria Torelli Folæ Feſulanæ Cathedralis Canonici Venetiis editam typis Chriſtophori Zanetti an. 1575. in 4. Demum præter iſtas aliam in eadem Italica lingua Dialogorum editionem commemorant Annales Typographici [a] impreſſam Cajetæ per Magiſtrum Juſtum an. 1488. die 24. Martii in fol. Alias etiam, ne multus ſim in re parva, ejuſdem Operis translationes vide, ſi lubet, penes Albertum Fabricium in Bibliotheca [b] *mediæ, & infimæ latinitatis*, & citatum Maffejum, necnon Johannem Mariam Paitonum Cl. Reg. Somaſchum in Biblioth. Auctorum græcorum & latinorum [c]. Ad ejuſdem autem Operis in orientales linguas translationes quod attinet, omiſſis illis, quæ ab aliis commemorantur, recenſenda eſt ea, quæ laudati eminentiſſimi Quirini opera, ac ſtudio triginta ab hinc annis edita fuit Venetiis eruditis notis illuſtrata, & cum Ms. collata, quæque alterum continet græce, & latine Dialogorum librum, in quo narratur vita S. Benedicti. Hanc ipſam Italice redditam habemus Venetiis quoque typis vulgatam an. 1733 Armenicæ etiam Nationis præclari Viri tam utile, atque ad inſtituendos corrigendoſque mores accomodatum idem Dialogorum Opus exiſtimarunt, ut ejuſdem in ſuam linguam verſioni operam dederit Nierces Lampronenſis ſanctiſſimus, & doctiſſimus illius nationis Epiſcopus Tarſenſis an. 626. Computi Armeni, qui incidit in annum a partu Virginis 1177. eam nos rem docuit Menologium Armenum in quo ad diem 17. Julii ita eſt: *Commemoratio eſt S. Niercenſis Lampronenſis.... tranſtulit de Græco in Armenum hiſtoriam S. Gregorii Romanorum Papæ.* [d]

In eodem hoc Tomo occurrunt Gregorianæ Epiſtolæ, in quibus illuſtrandis præclaram, ac diligentiſſimam operam poſuiſſe poſt Guſſanvilæum, nuperos editores cognovit & ipſe, ac teſtatus eſt Fabricius ſupra citatus. Nobis vero unum minus probatur, quod ab earum numero eximendam eſſe arbitrati ſunt, quæ poſita erat in Frobeniana editione initio *lib.* II. *indict.* x. quæque inſcribitur de *Litania Majori*, & tertium Appendicis locum eidem dederunt. Sed primo ſuo auctori, locoque reſti-

a *Tom.* 1. *part.* 1. *pag.* 493. *edit. Amſt.* 1733.

b *Tom.* III. *pag.* 249. *Amburgi* 1735.

c *Inlata eſt in opuſc. Caloghor. tom.* XXXIII *pag.* 531.

d *Apud Clementem Galanum Cler. Reg. in hiſtoria unionis Eccleſiæ Armenæ cum Latina tom.* 1. *pag.* 108. & 344. *Romæ anno* 1672. *qui Galanus omnium, ut reor, primus adnotavit pag.* 109. *cit. Operis, ritus ſacrarum Ordinationum apud Armenos ab ipſomet Gregorio deſumtos fuiſſe.*

stituendam esse decernet quicumque perlegerit, quæ habet Cajetanus Merati Cl. Reg. in suis eruditis ad Gavantum observationibus [a]. *Patres Benedictini*, ait ipse, *eo quod hanc Litaniam terminari S. Pontifex jubeat ad S. Petrum, existimant hanc Epistolam esse suppostitiam, putantes eam pugnare cum dictis in sermone de mortalitate, in quo Statio indicitur ad Ecclesiam S. Dei Genitricis. Verum si animadvertissent S. Gregorium in illis duobus locis non de una & eadem Litania agere, eam profecto opinionem exuissent. Inter igitur primam & secundam ex dictis Litaniis hoc intervenit discrimen, quod prima pro ingruente calamitate, & ad submovendum pestilentiæ inguinariæ flagellum primum indicta fuit an. 590. & in mense Augusti die 29. ac per triduum, ut aliqui tenent, fuit celebrata.... secunda vero jam erat ante Gregorii ævum instituta, & jam facta anniversaria, ut patet ex illius verbis, & deinceps saltem verno tempore, & diei 25. Aprilis adhæsit addicta, ut colligitur ex Sacramentario ejusdem Gregorii a Pamelio edito, ubi talis Litania major sic adnotatur 7. Kalendas Maji, idest 25. diei mensis Aprilis, Litania Major ad S. Laurentium in Lucinæ.* Hactenus verba Merati, quibus perspicuum fit, quam sit infirma, prima, & præcipua Maurinorum adversus hanc Epistolam ratio.

Neque obesse potest, illud, quod addunt, in omnibus fere manuscriptis Codicibus eam desiderari; namque adversus hoc argumentum mere negans tria sunt argumenta affirmantia. 1. Epistola, de qua nunc disputatur, exstat in aliquot Codicibus, quos lustrarunt ipsi Maurini; dicunt enim illam abesse ab omnibus pene mss. ergo in aliquibus reperitur. Reipsa eam legimus in duobus vetustis Gregorianarum epistolarum mss. quorum alter spectat ad PP. Minorum Conventualium S. Mariæ Gratiosæ (*vulgo i Frari*) Venetiarum: alter vero ad Regii Archigymnasii Augustæ Taurinorum Bibliothecas optimis editis, & manu exaratis libris instructas. 2. Legitur in omnibus editionibus, ipsa non excepta, quæ prodiit ex officina Frobeniana, de qua dixerat Erasmus *non est alia vel accuratior, vel unde plus bonorum exeat Codicum* [b]. 3. Stylus omnino Gregorianus est, quæ omnia simul collecta maximam habere vim, nemo non videt.

Quod attinet ad Homilias, quæ hoc in Tomo sunt, ipsis quoque fuit locupletata lingua nostra, in qua fuere editæ an. 1502. Florentinis typis in fol. [c]

Sub initium tertii Tomi illud exhibetur Sacramentarium Gregorianum, quod an. 1642. ex Codice Bibliothecæ Corbejensis Monasterii S. Eligii publici juris fecerat Cl. P. Menardus. Rectene, an secus, disputatum video ab eruditis, quibus magis placet illud, quod ex Codice Coloniensi in lucem emiserat Cl. Pamelius, notisque marginalibus adornaverat in tom. II. sui Liturgicon Ecclesiæ Latinæ Coloniæ an. 1571. Illud enim Menardi octavo seculo non putatur antiquius, nec purum est, cum multa ei sint addita, multaque demta; Pamelianum autem & antiquius esse, & integrius ostendit inter alios laudatus Thomasius in sua ad Codices Sacramentorum Præfatione [d], etsi neque illud sit purum putumque S. Gregorii jussu confiatum. Multos quidem Sacramentarios Codices mss. qui Gregorii nomen preseferebant se legisse narrat eruditissimus Petrus le Brun [e] in suis ad

a *Tom.* I. *pag.* 1204. *edit. Rom.* 1737.

b *Apud Cave Hist. Litter. pag.* 17. *edit. Col. Allob.* 1720.

c *Ex indice Bibl. Card. Imperialis pag.* 556.

d *Tom.* VI. *Operum Ven. Card. Thomasii, qua studio Francisci Vezzosi Cl. Reg. typis Romanis cuduntur.*

e *Tom.* II. *dissert. pag.* II. 160. *edit. Paris.* 1726.

ad sacrum Gallicis observationibus. Verum e tenebris germanum eruere res est summi laboris, arridentisque fortunæ. Faxit Deus O. M. ut tale illud sit, quod ex antiquissimo Reginæ quondam Svecorum Codice Merati in observationibus ad Gavantum [a], se daturum promittit, in ea, quam parat Liturgiarum Occidentalium Collectione.

Interim e re liturgica foret, Pamelianum cum suis notis loco Menardiani recudere: cumque Menardi notæ a Criticis, vel emunctissimæ naris plurimi, & quidem jure ac merito, fiant; nec non illæ, quas, interseruere de suo Benedictini, viris eruditis probentur; sane pretium operæ faceret, qui meliores seligeret, & post singulas quasque columnas, variantibus non omissis lectionibus, repræsentaret [b]. Sacramentario attexitur *Benedictionale*, seu solemnium ab Episcopis dicendarum Benedictionum ordo, & series. Verum a Gregorii operibus illud opus, quod in vetustioribus editionibus Antuerpiensi, & Romana non invenitur, siquis jusserit exsulare, uti posset & gravi ratione, & præclara auctoritate; atque ad primam quod attinet, illi ritus in eo describuntur, qui a Romanæ Ecclesiæ usu prorsus erant alieni. Quis ergo sibi poterit persuadere, eos exisse a Gregorii penu, qui totus in eo erat, ut eidem Ecclesiæ sacrarum omnium cæremoniarum ordinem præscriberet? Ad aliam vero quod spectat Mabillonium virum, si quispiam alius, in hisce quoque rebus discernendis perspicacissimum, posset in medium afferre: *Non ergo inserendum erat*, ita ipse pronuntiat. *Benedictionale novæ Gregorii Operum editioni, quod a ritu Romanorum, atque adeo ipsius Gregorii mente alienum est; tametsi in Codice Bibliothecæ Cesareæ Sacramentario Gregoriano subjectum reperiatur, utpote descriptum ad alterius Ecclesiæ usum, quam Romanæ* [c]. Quamobrem auro contra etsi foret existimandum illud Benedictionale cum propter antiquitatem satis remotam, tum propter res, quibus constat, non idcirco in Gregorianorum Operum editione injiciendum est, nisi eam mavis appellare collectionem Veterum monumentorum ad Ecclesiasticas quasque res pertinentes.

Benedictionale sequitur ejusdem Gregorii Antiphonarium, seu potius eorum collectio, quæ chorus in Missa canebat. Opus hoc jam a Pamelio, & ab aliis editum recensitum fuit a Maurinis, & ad multos Codices mss. maxime vero Compendiensem S. Cornelii diligenter exactum, quem Codicem & insignem vocant [d], & nono seculo exaratum fuisse suadere nituntur tum ex scriptura, tum ex quadam prosa tempore Caroli Calvi Imperatoris descripta,

Verum tantæ non esse monumentum hoc vetustatis non leve mihi ingerit dubium λειτουργία, quam habet

a *Tom.* 1. *part.* 1. *pag.* 9. *edit. cit.*

b *Præter hæc, utilitatem longe majorem ad exprimendum Gregorii Sacramentarium primævis fontibus conformius, ii Codices possent suppeditare publici juris nuperrime facti per Dominicum Georgium tomis* II. & III. *Liturgiæ Rom. Pontificis, per Muratorium tom.* II. *Liturgiæ Veteris Romanæ; sed imprimis per cit. Vezzosi; hic enim iis Codicibus, quos Thomasius sibi comparaverat, quosque morbo abreptus vulgare non potuit Cajetanus Merati, optime usus est in Gelasiano Codice illustrando, ex quo Gregorianum Sacramentarium magna ex parte coaluisse constat: qua de causa Thomasium cogitasse de nova Gregoriani editione multis est a Vezzosi probatum rationibus pag.* 32. *Præfationis ad tom.* VI. *Operum Thomasii, quibus & hæc addere placet verba ipsiusmet Thomasii depromta ex notis ad antiquos libros Romanæ Ecclesiæ pag.* 386. *tom.* V. *cit. editionis*: Cum edita Gregoriana Sacramentaria habeamus interpolata, quæ sinceriora fortassis edemus, annuente Domino.

c *In Commentario ad ordines Romanos pag.* 51. *tom.* II. *Musæi Italici Par.* 1724.

d *Tom.* III. *pag.* 650.

bet de Trinitate [a]. Obſcurum enim eſt, plenumque quæſtionis, quiſnam Trinitatis Officii fuerit auctor, *quis vero Feſtum hunc diem*, ait appoſite Thomaſſinus [b], *primus auctor inſtituerit, ſub judice lis eſt.* Conſonat Chriſtianus Lupus, vir ſacræ antiquitatis peritus, qui poſtquam illud Gregorio IX. minime eſſe tribuendum oſtenderat, ſuam de illius feſtivitatis initio apud Romanos inſcitiam ita ingenue fatetur: *Quis Pontifex ipſam admiſerit, uſque huc ignoro* [c]. Sunt qui Johanni XXII. Univerſali Cathedræ promoto anno 1316. illud adſcribunt, quorum opinio Ptolemæi Lucenſis narratione poſſet confirmari: *Item prædictus Pontifex* (inquit) *Dominus Johannes* (XXII.) *inſtituit, quod feſtum Trinitatis ſolemniter celebrari deberet ſingulis annis Dominica poſt feſtum Pentecoſtes, licet Romana Eccleſia hoc feſtum antea ſingulari officio non conſuevit celebrare, ut exſtat de Feriis* [d]. Quibus tamen verbis, an res ita clare conficiatur, ut nullum reliquum faciant dubitationi locum, aliorum eſto judicium: nobis certe non ita perſpicua videtur, propterea quod celebrari poterat ante illud tempus abſque diſtincta ſolemnitate, & una ſimul cum alio officio, quæ duorum officiorum copulatio inſolens non eſt, nec infrequens in Romanorum Liturgiis; quamobrem contenti ſumus affirmare cum Edmundo Martene; juſſum fuiſſe ab eo Pontifice, ut celebraretur *ſolemniter, ubique, & quotannis* [e]. Porro citra controverſiam illud nobis videtur poſitum, apud Romanam Eccleſiam mille ab hinc annis diſputatum officium prorſus fuiſſe incognitum, cum præteritum ſit in Codice Gelaſiano per Thomaſium edito, cujus de tanta antiquitate poſt Thomaſii, & Vezzoſi probationes nemo cordatus vir ambigere amplius poteſt. Eo in Codice Dominica proxima poſt Pentecoſten Liturgiam continet *de Feria*, ut ajunt, atque inſcribitur *in Dominica Octabarum Pentecoſtes* [f]. Accedit collectio veterum Orationum ad Eccleſiæ Romanæ uſum, quam laudatus Thomaſius ex variis vetuſtiſſimis Codicibus deprompſit, ubi de Trinitatis feſto ne veſtigium quidem; Dominica vero poſt Pentecoſten eodem ſignatur modo, ac in Codice Gelaſiano [g].

Verum quidem eſt Caroli Magni tempore in quibuſdam Galliæ Eccleſiis eam celebritatem cœptam fuiſſe [h]; nihilo tamen minus Romana in Eccleſia ſeculis x. & xi. nondum obtinuiſſe præter auctoritates modo commemoratas, aliis confirmatur luculentiſſimis eorum temporum monumentis. Enim vero nihil tale occurrit in Johannis Frontonis Capitulari Evangeliorum [i] Eccleſiæ Ro-

a *Pag.* 725.

b *De Feſtis lib.* II. *cap.* XIX. *num.* IX. *pag.* 84. *edit. Ven.* 1729.

c *In notis ad Concilium Romanum Alex. III. tom.* V. *pag.* 157. *oper. Venetiis* 1725. *in eadem verſatur dubietate Grancolas Comment. hiſtorique ſur le Breviaire Romain tom.* II. *pag.* 381. *Pariſ.* 1729.

d *Editus a Bollandiſtis in Propilæo, ſive tom.* VII. *SS. Maji pag.* 404.

e *Lib. de Antiquis Eccleſiæ ritibus* IV. *cap.* XXIV. *tom.* III. *pag.* 548. *Antuerpiæ, ſive potius Mediolani* 1737.

f *Pag.* 103. *tom.* VI. *Oper. Thomaſii edit. nova.*

g *Pag.* 480. *tom.* II. *Oper. Thomaſii cit. edit.*

h *Quod eſt a Martene obſervatum loco ſupra commemorato productis veteribus illarum Eccleſiarum Officialibus, ac Liturgicis libris.*

i Dominica octabat Pentecoſten *ita eſt eo loci pag.* 176. *edit. Veronen.* 1733. *in quem locum animadvertere non prætermiſit Fronto* nullum hic veſtigium Trinitatis; neque olim feſtivitas hæc in Eccleſia fuit. *Illud monumentum ex ms. S. Genovefæ Pariſiis, cujus Fronto erat Canonicus Regularis aureis characteribus exaratum editum eſt, præfixo hoc titulo:* Kalendarium Romanum. *Sed cur a nobis vocatum ſit Capitulare Evangeliorum Eccleſiæ Romanæ videſis cit. Vezzoſi pag.* 24. *Præfationis*

in

Romanæ, quod vetustius fertur seculo x. eamdem præsefert antiquitatem illud Romanæ Ecclesiæ Calendarium a Græco Leone Allatio [a] e tenebris erutum, in eoque sive Dominica post Pentecosten, sive quovis alio die, ne vestigium quidem invenies disputatæ solemnitatis. De seculis vero posterioribus x. & xi. adduci solet Auctor libri de Ecclesiasticis observationibus, qui Micrologi nomine circumfertur, vixitque medio seculo xi. [b] Refert enim sexagesimo cit. Operis capite, Alexandrum Pontificem Rom. (qui fuit hujus nominis II.) hac de solemnitate, quam in Galliis ortum habuisse supra animadversum est, interrogatum respondisse, nullam diem juxta Romanum Ordinem specialiter adscribi solemnitati *Trinitatis*, quemadmodum neque *Unitatis*, propterea quod divinarum Personarum memoria quotidie celebratur, quam Pontificis responsionem comprobant antiqui libri Missarum Romanæ Ecclesiæ vetustissimi per laudatum Vener. Thomasium in lucem emissi [c], in quibus idem observare licet silentium, quod in vetustioribus observabamus ejusdem generis monumentis. Neque moramur quod integrum Trinitatis Officium inveniatur eo in Antiphonario, quod Gregorii nomine vulgavit citatus Thomasius [d]; namque perspicax Editor ea propter noluit seculo xi. vetustius illud existimare: *Ad* x. *vel* xi. *seculum* (sunt hæc ejus verba) *ob Officium præsertim S. Trinitatis, quod ignotum erat seculis prioribus, facile referrem* [e]. Præterquamquod ex minutiori charactere, quo illud exprimi fecit facile elicitur, unum esse ex illis Officiis ad Monasticum usum accommodatis, & Gregoriano Antiphonario adsutum ab aliquibus Monachis, forsan Monasterii S. Galli in Helvetiis, ex cujus Bibliotheca apographum habuerat Thomasius, quique Monachi, adinstar plurium Gallici Regni Ecclesiarum, illud Officium celebrare probabiliter incœperant, qua etiam ratione, & officium S. Brictii apud Galliarum Monachos celebris eodem habes charactere signatum.

Quod si in nonnullis ex hisce monumentis v. g. in Codice Gelasiano [f] *Secreta* (ut nunc dicimus) quæ olim Præfationis nomine continebatur, est de Trinitate, nihil negotii nobis facessit, nihilve ea monumenta, maxime vero Gelasianus Codex de assertæ vetustatis gloria admittere censenda sunt, propterea quod ipsomet Gregorio Magno antiquior sit ritus laudandæ Trinitatis in omnium Dominicarum Liturgia: cujus rei testem damus citatum *de observationibus Ecclesiasticis* vetustum Scriptorem; *Incongruum ergo videtur* (inquit ipse prope finem capitis LX. nuper commemorati) *unam Dominicam de S. Trinitate celebrari, cum omnes Dominicæ authenticis abundent Officiis, quæ non minus nobis intimant honorem S. Trinitatis. Præfationem autem*

in tom. v. *oper. Thomasii. Illud superare tempora Gregorii III. qui sedit anno* 731. *ostenderat Fronto paragrapho secundo prænotandorum ad idem monumentum.*

a *E Bibliotheca Vaticana Codice ante nongentos, ut dicitur, annos descripto intulit Leo Allatius in Dissertatione de Hebdomadibus Græcorum, & est ad pag.* 1487. *sui Tractatus: de Ecclesiæ Orientalis, & Occidentalis perpetua consensione, editi anno* 1648. *Coloniæ Agripp. sed verius Anstelodami.*

b *De vero hujus libri auctore disseruit erudite Franciscus Berlendis nostras in Dissertatione de Oblationibus ad Altare par.* 1. §. 6. *pag.* 168. *edit. latina* 1743.

c *Tom.* v. *pag.* 131. *edit. nova. Tota Liturgia est de Spiritu Sancto in Dominica proxima post Pentecosten sic inscripta:* Dominica octav. Pentecostes.

d *Tom.* IV. *pag.* 207. *edit. nova.*

e *Sub finem Præfat. Responsorialium tomo supracit.*

f *Pag.* 104. *ubi vides hac ex Præfatione eam fuisse desumtam, quæ habetur in hodiernis R. E. Missalibus.*

autem de S. Trinitate, quam in diebus Dominicis frequentamus, non ex Albino, (Alboino) *sed ex Romana auctoritate suscepimus, nam hæc est una ex illis novem, quas solas Pelagius Papa Antecessor Gregorii constituit observari.*

Porro siquis putaret citatam ex Codice Gelasiano Præfationem eamdem esse, cujus meminit Micrologus, a Pelagio institutam, a veritate fortasse non abhorreret, cum eamdem levi quadam nonnullarum
a syllabarum immutatione repræsentent Gregoriana Sacramentaria [a]. Equidem scio Menardum in notis ad
b Sacramentarium Gregorianum [b] partim convenire cum Micrologo, & partim ab eo dissentire: in eo convenit quod eamdem adjudicet citato Pelagio: dissentit autem, quod neget institutam ab eo Pontifice, ut subsequentibus Dominicis usui esset, bene vero ut festo SS. Trinitatis inserviret. Interpretationem hanc nititur probare auctoritate Codicis S. Eligii, & Sacramentariorum Vaticanorum, in quibus adest festum S. Trinitatis; miratur deinde scribi potuisse a Micrologo, illam Præfationem frequentari diebus Dominicis: *Nam in omnibus nostris Sacramentariis ms.* (verba sunt Menardi) *& in editis ex Vaticano, ejusmodi Præfatio in nulla Dominica, (si octavam Pentecostes exceperis) reperitur; sed singulis Dominicis propria sua tribuitur Præfatio, qui sane Codices mss. ipso Micrologo sunt antiquiores, qui proinde solam suæ tempestatis usus in quibusdam Italiæ locis rationem habuisse videtur, non satis explorato usu antiquiore. Quare ex his, quæ supra notata sunt, ejusmodi præfatio videtur a Pelagio instituta ob festum S. Trinitatis*. Verum ea facilitate, qua ipse a Micrologi narratione recessit, liceat & mihi a sua opinione recedere, tum quia nullo Codice adhuc detecto vetustiore seculo x. probari possit festum Trinitatis fuisse tunc temporis apud Romanos receptum, tum quia in aliis Sacramentariis (Gregoriana si excipias) haud semper singulis Dominicis propria tribuatur Præfatio. Enim vero etsi in Gregorianis Sacramentariis ab octava Pentecostes usque ad primam Adventus Dominicam XXIV. recenseantur Dominicæ, in Gelasiano tamen XVI. dumtaxat enumerantur, quod argumento est, aliquid olim intercessisse etiam in hoc capite Gelasianos inter, & Gregorianos ritus discriminis. Jam vero creditu facile est, Præfationem Dominicæ octavarum Pentecostes assignatam, subsequentibus frequentatam fuisse octo Dominicis, atque in eo sensu scripsisse Micrologum, Præfationem de Trinitate esse unam ex illis novem, quas solas Pelagius Papa constituit observari. Ad hanc persuadendam conjecturam in medium afferri possunt hujusmodi exempla ex veteribus Gothico Gallicanis Missalibus depromta, quæ etsi rem non ponant extra omnem controversiæ aleam, magnam nihilominus vim habitura sunt apud Liturgicarum rerum peritiores, quibus exploratum esse debet, haud parum Gelasianos, & Gallicanos vetustos Ordines inter se convenire [c]. Ut igitur omittam in Missali Gothico nullam Missam post clausum Paschæ de Dominicis consequentibus usque ad Pentecosten adnotari [d], *eo quia Pascales repetebantur*, interprete Muratorio [e]; una dumtaxat Missa post Pentecosten usque c d e

a *Apud Maurinos tom.* III. *Oper. Gregorii pag.* 203. *& apud Muratorium tom.* II. *Liturgiæ veteris Rom. pag.* 321.

b. *Tom.* III. *Oper. Gregorii pag.* 401.

c *Eam convenientiam omnium, ut arbitror primus adnotavit Mabillonius lib.* III. *Liturg. Gallic. pag.* 177.

d *Pag.* 866. *apud Muratorium loc. cit.*

e *loc. cit.*

usque ad Adventum in Lectionario Gallicano habetur, in Missali vero Gallicano sex, in Mosarabico septem, quam differentiam cum animadvertisset Mabillonius *lib.* II. de Liturgia Gallicana [a], ita sibi esse concludendum existimavit: *Itaque repetebantur illæ Missæ quando festa Sanctorum in Dominicas non incurrebant*, quam Mabillonii observationem Vezzosi quoque intulit in sua illorum Missalium editione [b]. Quibus expensis, cum ex altera parte Gelasianum Codicem nongentis annis vetustiorem esse in dubium revocari nequeat: ex altera vero satis ostendisse putem Præfationem de Trinitate, quæ in eo continetur, nulla ratione spectasse ad solemnitatem Trinitatis, bene vero pro Dominicis aliquot institutam fuisse, idcirco illud constare arbitror, quod mihi erat ostendendum, Gregorii nimirum Antiphonario a Maurinis dato, ex eo quia Trinitatis Liturgiam contineat, non eam concedi posse antiquitatem, quam ipsi tribuendam esse censuerunt, atque adeo aut post seculum IX. exaratum fuisse, aut ad Ecclesiæ Romanæ usum minime spectasse.

Neque in Maurinorum sententiam venire possum, qui ad vindicandam suo monumento, aliisque id generis, assertam IX. seculi antiquitatem, a Romanis dicunt [c] Pontificibus hoc Officium fuisse instauratum, quod antiquitus celebrabatur, & deinde fuit intermissum. Profecto qua ratione de Rom. Ecclesia, cujus λειτουργίαν habet hic Antiphonarius, possit affirmari non video. Nullum enim ad hanc diem, quo assertio illa innitatur, e tenebris eductum est, quod ego sciam, monumentum; quin immo tale quidpiam adhuc latere vix adduci possum, ut credam; quia a laudato Thomasio viro emunctissimæ naris, harumque rerum indagatore diligentissimo aliquod fuisset detectum vestigium, neque, qua erat in affirmationibus religione, Trinitatis Officium ante sec. XI. vel X. ignotum fuisse absque ulla hæsitatione pronunciasset.

Succedunt alia ad Ecclesiasticum cursum spectantia, scilicet Responsorialia, Antiphonaria, & Hymni ejusdem S. Patris. In observationibus autem præviis ad Collectionem Responsoriorum [d] negant Maurini, genus hoc λειτουργικῶν lucem ante vidisse, idcirco publici juris se illud facere, ajunt. Tamen silentio non est prætereundum, duodeviginti annis priusquam hic Tomus emitteretur, Josephum Thomasium publicasse sub nomine Josephi Cari Romæ, præmissa eruditissima Præfatione, ex vetustissimis Codicibus ejusdem rationibus complexionem, cui est hic titulus: *Responsorialia & Antiphonaria Romanæ Ecclesiæ a S. Gregorio Magno disposita. Accedit Appendix varia continens monumenta vetera ad Antiphonas, Responsoria, Ecclesiasticosque cursus pertinentia.*

Ex mss. Codicibus nunc primum prodeunt, Scholiisque explicantur.

De his Thomasii monumentis nescio quid caussæ fuerit, cur Benedictini omnino siluerint. Eorum tamen mentionem fecerat Mabillonius in tom. I. Musæi Italici [e], ubi ait ..... *recte probat amicus noster pius & doctus Josephus M. Carus sive Thomasius in erudita Præfatione sua ad Responsorialia, & Antiphonaria, quæ Romanis typis anno superiore prodierunt.*

Plurimi quidem faciendum esse Maurinum Codicem ultro concedo, utpote XI. & X. seculo antiquiorem; sunt enim in Dominica Septuagesimæ

a *Lib.* II. *pag.* 157.
b *Tom.* VI. *Oper. Thomasii pag.* 301.
c *Tom.* III. *Oper. Greg. pag.* 401.
d *Pag.* 730.
e *Pag.* 278. *edit. ann.* 1689.

mæ Officia Allelujatica, & deest SS. Trinitatis Officium: tamen contemnendus non est ille, quem Thomasius edidit, tum quod & sua gaudet antiquitate, tum quod omnium primus in lucem prodiit.

Hic habet præter appendices, duo Responsorialia & Antiphonaria. Primum est Vaticanæ Basilicæ notis Musicis, sed non iis, quæ hodie sunt in usu, connotatum: *Ritus exhibet*, ut verbis utar ipsius Thomasii in Præf. [a] *usurpari solitos in Ecclesia seculo* XII. ..... *Per id temporis scriptum existimamus, quod ab Alexandro III. ad Gregorium IX. excurrit*.

Alterum quod est antiquius erat Monasterii S. Galli in Helvetiis, Thomasioque fuit communicatum ab Hermanno Shenk ejusdem Cœnobii Bibliothecario & Thomasii peramico. Refertur illud ab eodem Thomasio ad seculum X. vel XI. ob Officium præsertim S. Trinitatis, ait ipse loc. cit. pag. 48. *Quod ignotum erat seculis prioribus, post Johannis Diaconi ætatem omnino conscriptum fuisse satis demonstrant Antiphonæ in festo Beati Gregorii de ejusdem Sancti vita, quam Johannes ille texuit, excerptæ; antiquiorem demum Alexandro II. ob id maxime censerem, quod in Dominica Septuagesima nocturna matutinaque Officia Allelujatica contineat. Alexandri enim II. Sanctione, Alleluja pridie illius Dominicæ prætermitti cœpit, cum antea ipsamet Dominica post Matutinum omitteretur*.

Quapropter optimum esset variantes alicujus momenti lectiones, eruditaque ejusdem Thomasii Scholia non omittere in nova, quæ paratur Gregoriana editione. Nam quamvis, duo illa Thomasii Antiphonaria *germanam illam puramque S. Gregorii institutionem illibatam non exhibeant*, ut fatetur Thomasius in laudata Præfatione *pag*. 47. horum tamen Codicum mutua collatione id fieri posse arbitror, ut ferme dignoscatur, quæ ex S. Gregorii institutione, & quæ a sequentium temporum usu profecta sunt.

In IV. & ultimo tomo tres leguntur vitæ. Prima a Paulo altera a Johanne (cognomento Hymmonide) Diaconis conscriptæ: Tertia ab ipsismet Maurinis ex Gregorii potissimum scriptis concinnata. Nullas alias præter duas priores ex integro conscriptas inter antiqua monumenta invenire se potuisse ingenue fatentur [b] Editores. Aliqua tamen in promtu habeo, quæ possunt addi. Henricus Valesius adnotatione in *cap*. XXXVI. *lib*. III. *Hist. Euseb*. [c] vetustissimum laudat, quem dignum lucis putabat, sed Anonymum, Scriptorem vitæ Gregorii Magni ex ms. Cod. Musciacensi. Verum illam ego Johanni Diacono adjudicarem; versus enim non pauci, quibus Eutichii error narratur, quosque Valesius ibidem recitat, iidem omnino leguntur in vita ejusdem S. Gregorii *lib*. I. *cap*. XXVIII. *pag*. 31. a laudato Johanne lucubrata.

Canisio Henrico alias contigerat videre vitas ejusdem Gregorii. Viderat unam in Codice S. Galli, quam edere noluit, quia fabellis infartam ipsomet narrante in suis *Antiq. Lect. par*. III. *tom*. II. [d] Ex membranis ms. Monasterii Petrusiani unam evulgavit *loc. cit*. Et si vero Canisius in eam propendeat sententiam, ut neget, opus esse Pauli Diaconi, tamen inter scriptores IX. seculi collocatur. At laudatus Valesius *loc. cit*. post Johannem Diaconum esse elaboratam, affirmat. Ego autem si quid ex mutua textuum collatione licet inferre, in ea

 sum

a *Pag*. 47.
b *Tom*. IV. *p*. 4.
c *Tom*. I. *pag*. 50. *edit*. *Amst*. 1695.
d *Pag*. 252. *edit*. *Antuerp*. *an*. 1725.

ſum ſententia , aliud nihil eſſe hujus Anonimi lucubrationem , quam compendium narrationis ejuſdem Johannis , quod Bernardinus Ferrarius doctiſſimus Ambroſianæ Eccleſiæ Alumnus in Tract. de antiq. Eccl. Epiſtolis [a] olim ſubodoraverat.

Hic vero prætereundum non eſt, quod Jacobus Baſnagius in obſervatione prævia ad hoc Caniſii monumentum , etſi non audeat aperte illud opus , quod Pauli Diaconi nomine inſignitum cudunt iterum in hoc tomo Benedictini , Paulo Diacono abjudicare ; nullum tamen non movet lapidem , momenta ut elevet , quibus Mabillonius oſtenderat in ſeculo I. Benedictino & in ſuis Analectis [b] utique eſſe opus illud Pauli Diaconi , quod jam vulgatum erat in *tom.* II. Martii a Bollandiſtis tamquam Anonymi Scriptoris, ſed Syncroni.

Quæ in hanc ſententiam induxere Mabillonium , tria potiſſimum fuerunt a Baſnagio *loc. cit.* relata.

I. Codex ms. Monaſterii S. Petri de Conchis in Normandia , qui Pauli nomen præfert.

Baſnagius reſpondet : *Non ſufficit unus Codex ms. ut Paulino* (legendum eſt *Paulo*) *tribuatur illa Gregorii vita a Mabillonio vulgata , cum cæteri de ejus nomine plane ſileant ..... argumentum quod credendi neceſſitatem imponat , aut videatur irrefragabile non licuit educere ; quippe cæterorum Codicum fides , præſertim ubi plurimi ſunt , uni debet præferri .*

Plurimorum auctoritatem Codicum, cætera ſi paria ſint , uni eſſe præferendam non inficior , ubi cæteri illud idem negent, affirmentve, quod ab uno eſt affirmatum, negatumve ; ſecus vero , cum ab aliis ſilentio prætermittitur quod ab uno clariſſime aſſeritur , & contra ; tunc enim argumentum inter affirmans & negans comparatio inſtituitur . Quo in caſu maximam affirmanti adhibendam eſſe fidem , & neganti pene nullam , nihil eſt opus ut a me oſtendatur, cum probatum uberrime ſit a quamplurimis doctiſſimis viris, & recenter [illegible] pererudito noſtræ Congregationis Sacerdote Franciſco Berlendi in Diſſert. Italica de oblationibus ad Altare [c] . Hoc conſtituto jam per ſe ſe Baſnagii argumentum labi nemo non videt.

Quod ſi Johannes Baptiſta Thiers, vir ſeveriſſimæ Critices, & ab ipſiſmet non Romanæ Societatis magno in pretio habitus aſſerere non dubitavit in Diſſertatione adverſus Launojum [d] , flocci eſſe faciendum negans argumentum e ſilentio petitum veterum omnium Scriptorum adverſus auctoritatem unius dumtaxat Scriptoris docti, & accurati quantumvis neoterici, & novitii ; quidni licitum erit Mabillonio contendere, Baſnagii argumento mere neganti nullam eſſe vim adverſus apertiſſimam unius vetuſtiſſimi , integerrimique Codicis mentionem ?

Ut vero omne effugium Baſnagio intercludatur , adnotaſſe ſat erit , Maurinos , quorum fides nulli eſt ſuſpecta , affirmare [e] , in plurima alia ſe incidiſſe exemplaria ejuſdem auctoris nomen præferentia , nempe Ebroicenſe majoris Eccleſiæ , Lirenſe , Beccenſe , majoris Carthuſiæ , Caſſinenſe , de quo alios etiam habeo teſtes accuratiſſimos , Mabillonium tom. I. Annal. Benedic. pag. 284. & Johannem Baptiſtam Marum in adnotat. ad Petrum Diaconum de viris illuſtr. M. Caſſini [f].

II. Mabillonius obſerv. 2. [g] aliud col-

a *Lib.* III. *cap.* I. *pag.* 161. *edit. Mediol. an.* 1613.

b *Pag.* 407. *edit. Pariſ.* 1723.

c *Pag.* 311. *edit. Ven.* 1736. *In. edit. Latina an.* 1743. *pag.* 411.

d *Pag.* 182.

e *Tom.* IV. *oper. Greg. pag.* 12. *Praf.*

f *Apud Murat. rer. Ital. Script. t.* VI. *p.* 19.

g *Pag.* 378. *ſec.* I. *Bened. edit. Ven. & in Analec. l. c.*

colligit argumentum ex iſtis Johannis Diaconi verbis, quæ habet lib. IV. vitæ S. Gregorii cap. XCIX. *Cujus* (Gregorii) *venerabile meritum quo uſque Mundi hujus orbita volvitur, ut cum Paulo viro diſſertiſſimo fatear, ſemper accipiet incrementum;* quæ verba omnino eadem leguntur in ſubjecta Vita num. 29.

Hujus vim argumenti declinare ſic putat Baſnagius: *Cum illa verba laudes Gregorii in compendium contractas contineant, non mirum eſt ſi illas deſcripſerit hic auctor eadem ratione, ac ipſe Johannes Diaconus illis utitur operi ſuo finem imponens, cum potiſſimum auctor ille Johannis Diaconi ſit imitator, vel potius deſcriptor, ut mox probatum ibimus.*

At aerem verberat Baſnagius; etſi enim Mabillonii rationem demonſtrationis vim non habere, concederem, propterea quod aliquando contingit, ut antiquiorum Scriptorum ſententias de verbo ad verbum ſuppreſſo nomine auctoris, ſcientes atque prudentes, vel etiam fortuito, recentiores exſcribant; plurimum tamen in eo roboris eſſe cordatus vir nullus inficiabitur. Nam regula hæc ab omnibus Criticis, paucos aliquot ſi excipias, Dallæum in primis Calviniſtam Gallum, recepta eſt ad auctoritatem veteris Scriptoris aſſerendam, confirmandamque, duo tantum argumentorum genera afferri poſſe, *interna* ſcilicet, & *externa*; quorum priora ex ipſis petuntur ſcriptis; poſteriora autem a teſtimoniis: *Neque aliqua ratio aſſignari poterit*, ut animadvertit Johannes Pearſonius in Vindiciis Ignatianis part. I. cap. I. [a] *ſi hæc a nobis rite probata reprobentur.*

Primi generis argumento, ex Pauli nempe ſcriptis, deſumto, Gregorianam fuiſſe monumentis mandatam ab ipſo Vitam opus non eſt, ut in præſenti probetur, quoniam hujuſce propoſitionis impugnatorem habemus neminem. *Nolim ego negare Mabillonio*, ait ipſe Baſnagius loc. cit. num. 11. *Paulum Aquilejenſem vitam Gregorii Magni ſcripto mandaſſe; illud enim evidentiſſime patet ex ipſius Hiſtoria Langobardorum, quæ nemini dubia eſt.*

Altero argumentationis genere eadem res tali pacto conficitur: Johannes Diaconus lucubrationum Pauli conſcius, utpote Cœnobii ejuſdem alumnus, rerumque in eo geſtarum non indiligens perquiſitor, & Paulo octoginta circiter annis junior, quædam refert verba, quæ Gregorium noſtrum laudant, tamquam a Paulo prolata; atqui eadem ipſiſſima leguntur verba penes Mabillonii auctorem; non igitur temere affirmatur, Paulum eſſe Mabillonii auctorem; eo vel maxime quia alium, cui nomen Paulus, Gregorianæ vitæ exſtitiſse auctorem nullus adhuc, quod ſciam, affirmavit.

Neque ſimilis eſt vero Baſnagii conjectura, hunc ſcilicet auctorem deſcriptorem eſse Johannis Diaconi; quin immo, ſi conjecturis niti velimus, contrarium infero ex laudato loco; ille enim Scriptor abſolute loquitur in propria perſona, quippe ait [b]: *Quamdiu Mundi hujus orbita volvitur, ejus laudabile meritum ſemper accipit incrementum;* Johannes vero pag. 186. hæc repræſentat verba non a ſe, ſed a Paulo dicta, nam dicit: *Ut cum Paulo diſertiſſimo loquar.*

Cæterum ut iſta ſæpe a Baſnagio repetita objectio penitus labefactetur, non vereor pro certo affirmare, dici peræque poſse, vel Johannem Diaconum copioſius ea narraſse, quæ arctius a Mabillonii auctore expreſsa fuere; vel ea, quæ fuerant copioſe narrata abs Johanne Diacono, fuiſ-

ſe

a *Vol. I. pag. 275. edit. PP. Apoſtolic. Amſtel. 1724.*

b *Tom. 4. oper. Greg. pag. 15.*

ſe in compendium ab auctore Mabillonii redacta, uti ſtatim patebit utramque conferenti lucrubrationem.[a]

III. Mabillonius in Analect. pag. 498. uſus eſt auctoritate Johannis Garetii Lovanienſis Canonici Regularis S. Auguſtini, qui in Tract. de Reali Corporis & Sanguinis Chriſti præſentia in Euchariſtia, aliqua ex S. Gregorii vita a Paulo Diacono elaborata ad propoſitum argumentum confirmandum adducit.

Baſnagius auctoritatem renuit admittere quia Scriptoris ſeculi XVI.

Verum argumenti vis hac ratione non retunditur. Si enim Baſnagius diſertam, doctamque, quam ſuo Operi præmiſerat nuncupatoriam Snickio Præpoſito Monaſterii S. Martini apud Hiperas legiſſet Epiſtolam, intellexiſſet Garetium mss. Codices eo in Tractatu conſcribendo conſuluiſſe[b], & ad eorum fidem veterum, quorum recitat teſtimonia, Scriptorum, exegiſſe. In eo igitur Mabillonii argumenti vis ſita eſt, Garetium uſum eſſe Codice, qui Pauli nomen præſeferebat, quod aperte jam obſervatum eſt a Dionyſio a S. Martha[c], & ab ipſomet Mabillonio in ſuis Analectis pag. 498. ubi Guſſanvillæi difficultatem e ſilentio mss. petitam ſolvit.

Verum Baſnagio ſatis non eſt Mabillonii argumenta infirmando ſententiam illius, veluti oblique, oppugnare; ſed illam etiam directe petit, impoſtoris crimen, a quo Paulus Diaconus integerrimæ fidei vir alienus erat, auctori Vitæ, quam nunc habemus, affingens: hæc enim, quæ mox referemus, hujus vitæ exagitat verba[d]: *Denique a fideli & Religioſo Viro, ac huic noſtro P. Sanctiſſimo pro ſuæ Religionis & utilitatis merito valde familiariſſimo fideliter poſt obitum ejus narratum didicimus*. Ad quæ Baſnagius hæc adnotat: *Indicat auctor omnium conſenſu Petrum Diaconum, & 1. ſibi ipſi narraviſſe Petrum aſſerit. 2. Tempus, quo illud factum ſit, aſſignat, nempe poſt obitum Gregorii, quæ verba elapſum longi ante tempus non indicant; & quidem breviſſimum debuit eſſe ſpatium, ſi Petrus ipſe obierit dum æmuli Gregorii I. ejus ſcripta igne cremari juberent. Inde concluditur facile Gregorio vel Petro ejus Diacono coævum fuiſſe ſcripti a Mabillonio vulgati auctorem, vel de ſua ætate mentitum fuiſſe, ut operi ſuo majorem conciliaret fidem, cumque nullus ex profeſſo vitam Gregorii ſcripſerit ante Paulum, & illum Scriptorem poſt Bedam vixiſſe, affirmet idem Mabillonius, ſequitur non fuiſſe Gregorii coævum, quanto minus Paulum Diaconum, ſed impoſtorem aliquem, qui ſuam ætatem anticipare ſit conatus*. Hactenus Baſnagius *loc. cit.*

Diſſimulandum profecto non eſt, laudatis in verbis auctoris, quo de quæſtio eſt inſtituta, non nihil eſſe difficultatis, cui occurſum jam fuerat a Mabillonio[e]: 1. Incertum

an

a *Pro tranquilla animi ſui indole Rm: auctor plus Baſnagio concedit, quam rigoroſe concedendum videatur, ſi conſulamus prolog. ſeu præfat. Johannis Diac. ad Vitam S. Gregorii. In eo enim fatetur, & ante ſe ſcriptorem geſta hujus Pontificis apud Saxones & Langobardos deſcripta fuiſſe, ſed* compendioſſime, *& ſe ſe diu ſuis prioribus, qui vitam ejus, licet breviter deſcripſerant, conferre dubitantem, tandem Johannis Papa aſſiduis hortamentis conceſſiſſe, & M. Gregorii Vitam edidiſſe. Quæ profecto vehementiſſime ſuadent contra Baſnajum, non Paulum Johannis, ſed hunc illius exſcriptorem habendum. E. V.*

b *Pag. 19. 20. 23. edit. Ven. 1562.*

c *Tom. IV. oper. Greg. pag. 11.*

d *loc. cit. pag. 254.*

e *Tom. I. Ann. ex Baſn. loc. cit.*

an viva voce, an scripto illa didicerat auctor. 2. Non solum in persona sua loqui, sed etiam, ut passim alibi, in persona Romanorum, quorum majoribus id narratum fuerat.

Hisce rationibus non acquiescens Basnagius respondet loc. cit. *Fideliter post ejus obitum nobis narratum didicimus, tales non patiuntur subtilitates. Tempus denotat illud post obitum ejus. Personam indicat vox nobis. Quid Aquilejensi Diacono, & Desiderii Langobardorum Regis Cancellario cum Romanorum Avis, Atavis, Majoribus, quibus talia narrasset Petrus?*

Labefactari Basnagianis verbis Mabillonii ultima responsa nullus, mea sententia, in animum inducet suum. Primo enim respondendum est, ut bene advertunt Maurini *loc. cit. n.* 4. hic Paulum Diaconum uti modo loquendi non insolenti, quemadmodum cum dicimus nobis narrat Eusebius, didici a Hieronymo &c.

Praeterea multis in Codicibus vetustissimis deest vox, *nobis*, uti in textu legerat ipse Basnagius, etsi in objectis deinde vocem illam posuerit; qua constituta lectione tota evanescit difficultas. Codices autem sunt Audomirensis Cathedralis Ecclesiae, S. Martini Trevirensis, duo Reginae Sveciae, quos omnes referunt Bolladistae tom. II. Martii die 12. His accedunt Beluacensis, & Gemeticensis relati a Maurinis *loc. cit.* & in notis ad vitam Pauli Diaconi pag. 14. a

Illud vero, quod ultimo objicit Basnagius, de Romanis nimirum, nullo negotio solvitur. Quis enim in illius tempestatis historia ita est peregrinus, ut nesciat maximam Romanos inter, & M. Cassini Coenobitas intercessisse consuetudinem? Nonne quotidie viri Principes Romanorum Monachis illis curae tradebant proprios liberos, ut Christi Religione scientiaque illos informarent? Nonne Roma quam saepissime accersebantur ex illis Monachis celeberrimi, ut Christianae rei consilio, scriptis, bonis moribus, aliisque id generis adminiculis opem ferrent? Nonne Romanorum Clarissimi Senatores ad Montem Cassinum ventitabant, uti suos filios, sanctosque illos Monachos inviserent, & vitae bene gerendae praecepta ab iisdem haurirent? Neminem ergo mirari subeat, auctorem hausisse multa, quae ad S. Gregorii Magni vitam pertinerent, ex Romanorum colloquio.

Casimiri Oudini de vita, & scriptis S. hujus Gregorii dissertatio negligenda non est [b]: nonnulla quippe habet, quibus novae huic Gregorianae editionis non parum utilitatis splendorisque accedere potest. Multa sunt etiam in ea, quae & a veritate Historiae cum Sacrae, tum Profanae, & ab honesti viri ratione omnino abhorrere, ostendere debent novi Editores, quod facile, mea sententia, praestari potest [c]. Convicia vero, contumeliaeque, quibus Pontificem hunc, quem *Sanctissimum doctissimumque* tota retro Ecclesia nedum Occidentalis, verum & Orientalis appellavit, & ejus Editores nuperrimos doctrina, sanctimoniaque praeditos Monachos Benedictinos Congregationis S. Mauri tertio quoque verbo in ea Dissertatione lacessit desertor iste suae Congregationis, & suae avitae communionis Romanae, ipsis etiam credo stomachum movisse, quibus nomen dedit; de ipsis enim peraeque dici possunt, quae de nostris unus ex suis dixerat vir huma-

a *Pag.* 122. *num.* 5.

b *De Script. Eccl. tom.* 1. *pag.* 1403. *Lip.* 1722.

c *Id praestare conati sumus in superiori Opusculo.*

manissimus Albertus Fabricius in fi-
a næ Præfationis suæ collectionis Scriptorum Ecclesiasticorum [a]: *Hoc scio in ipsa Ecclesia Romana viros emunctæ naris abhorrere ab huiusmodi armis, & videre quam sint ea non Christiano modo, sed sane etiam & honesto homine indigna.*

Atque hæc sunt, quæ mihi notanda occurrerunt, ut tibi rem gratam facerem, utque prodessem, quantum in me, quod quidem ingenue fateor exiguum est, novæ huic Gregorianæ editioni; non ut quidquam detraham de gloria, & existimatione doctissimorum Congregationis S. Mauri Monachorum; quos in vastis operibus aliquid interdum vel fugere, vel minus accuratum proferre, qui non ferat, aut qui eos idcirco minoris faciendos decernat, is mihi profecto ab omni humanitate alienissimus esse videatur. Vale.

a *Amburgi* 1719.

F I N I S.

A N-

SANCTI GREGORII PAPÆ I. VITA,

Ex ejus potissimum scriptis recens adornata.

LIBER PRIMUS.

Ejus historiam ab ortu ad summum pontificatum complectens.

CAPUT PRIMUM.

I. S. Gregorii genus. Gordianus ejus pater. II. Mater sancta Silvia. III. Majores, inter quos sanctus Felix Papa. IV. Amitæ, inter quas sanctæ Tharsilla & Æmiliana. V. Fratrem habuit. VI. Quo anno sit ortus. VII. Ejus nomen quid significet. VIII. Sancti pueri institutio. IX. Et studia.

I. Gregorii genus, Gordianus, ejus pater. *Paul. Diac Johan. Diac. lib. 1. c. 1. Beda l. 2. hist. c. 1 S. Greg. Turon. lib. 10.*

GREGORIUS cognomento Magnus Romæ in lucem editus est, parentibus non minus splendore [a] generis, quam morum integritate ac sanctitate illustribus. Gordianus ejus pater senatorii ordinis vir nobilissimus ac ditissimus, Regionarius fuit; hoc est, ut ex Johannis Diaconi l. 4. c. 83. narratione conjicit Eminentissimus Annalium Ecclesiasticorum parens, ad annum 604. unus ex septem Diaconis cardinalibus, qui dicti sunt Regionarii, quod certis Urbis regionibus præficerentur. At vero non ex solis Diaconis Regionarii constituebantur, sed etiam ex Subdiaconis & ex Notariis; posteaque Gregorio Magno concedente, ex Defensoribus. Verba Johan. Diaconi referam, ut quid ex illis intelligendum sit prudens lector statuat: *In cujus venerabilis monasterii* (S. Andreæ) *atrio, jussu Gregorii, juxta nymphium duæ iconiæ veterrimæ artificialiter depictæ, usque hactenus videntur: in quarum altera B. Petrus Apo-*

hist. c. 1. Lib. 8. ep. 14.

a Aniciorum videlicet, ut communis fert opinio; nec abnuit noster Mabillonius in Analib. Bened. lib. VI. pag. 163.

Apostolus sedens conspicitur stantem Gordianum Regionarium, videlicet patrem Gregorii, manu dextera per dexteram suscepisse. Cujus Gordiani habitus, castanei coloris planeta est, sub planeta dalmatica, in pedibus caligas habens. Quæ sane vestimenta arguere videntur Diaconum. Sed Ferrarius lib. I. de re vestiaria c. 38. censet promiscuum tunc fuisse planetæ ac dalmaticæ usum; idque luculenter probatur ex ipso Johanne Diac. dum inter vestimenta S. Silviæ Matris B. Gregorii, planetam recenset, ut infra dicemus. Qua de re legendus doctissimus Johannes Mabillonius in Præfat. ad Tom. I. Act. SS. §. CVIII. Regionarium tamen fuisse Gordianum, & inter ministros basilicæ S. Petri, aut Ecclesiæ Rom. cooptatum, demonstrant tum Johan. Diaconi verba, tum B. Petri effigies, Gordianum dextra manu suscipientis. Ex eadem veteri pictura Johan. Diacon. tribuit Gordiano staturam longam, faciem diductam, virides oculos, barbam modicam, vultum gravem.

Ibid.

II. Mater S. Silvia. *Johan. Diac. lib. I. c. 9.*

Silvia mater Gregorii mundo valedicens (utrum viro demortuo, an adhuc superstite, incertum) juxta portam basilicæ S. Pauli Apostoli, secessum sibi delegit; quo in loco vulgo dicto *Cella nova* conditum oratorium ejus nomini dicatum, adhuc sua ætate stetisse testatur Johan. Diaconus. Silvia enim in Sanctorum album est relata, ejusque nomen Martyrologio Romano inscriptum legitur ad diem tertiam Novembris. S. Silviam in S. Andreæ asceterio depictam jussu S. Gregorii refert laudatus scriptor: *Sedens*, inquit, *depicta est Silvia, candido velamine a dextro humero taliter contra sinistram revoluto contecta, ut sub eo manus tamquam de planeta subducat.* Reliqua ad vestimentum & ornatum ejus pertinentia lege apud Johannem Diaconum lib. IV. c. 83. Ad formam ejus quod attinet: *Statura ei plena*, inquit ibidem, *facies rotunda quidem & candida, sed senio jam rugosa: quam ipsa quoque senectus pulcherrimam fuisse significat; oculis glaucis & grandibus, superciliis modicis, labellis venustis, vultu hilari, ferens in capite matronalem* [a] *mitram.*

a b

III. Majores. *Lib. 10 hist. c. 1.*

[b] De Gregorii majoribus nihil certi nobis traditum, nisi quod *de Senatoribus primis*, ut docet Gregorius, Turonensis Episcopus, coævus scriptor, fuerit oriundus. Quibus verbis duplex hic sensus aptari potest; scilicet aut Gregorium ab antiquis Senatus Romani proceribus, illis nimirum vigente Republica rerum dominis, genus duxisse; aut ejus patres inter primarios sui temporis Senatores locum obtinuisse. Felicem Papam atavum suum fuisse testatur ipse lib. IV. Dialogorum c. 26. & homil. 38. in Evangelia.

S. Felix Papa ejus atavus.

Quis autem fuerit ille Felix, tertius an quartus, ambigitur. Johannes Diaconus quartum fuisse asserit, quem *virum magnæ in Christi Ecclesia reverentiæ* appellat; itaque *basilicam sanctorum Cosmæ & Damiani Martyrum via sacra juxta templum Romuli venustissime* fabricasse. Neque vero facile in animum inducere possumus, Johannem Diaconum temere Felicem IV. pro III. pronuntiasse. Vitam S. Gregorii, hortatu Johannis Papæ VIII. scribendam suscepit hic Rom. Ecclesiæ Diaconus, quam postea ejusdem summi Pontificis auctoritate comprobatam publicavit. Omnia vetera monumenta inspexerat, summorum Pontificum catalogos, acta, diaria evolverat. Stantem adhuc, qualem Felix Papa eam construxerat, sanctorum Cosmæ & Damia-

a De mitra lege notam ad locum Johan. Diaconi laudatum. Mitræ proprie coronæ sunt ex fasciis & orariis compactæ: *auctor vet. Etymolog. Græci.*

b Vide de Castro nota (*aa*).

miani basilicam, sollicitis oculis lustraverat, & ex nonnullis proculdubio vel inscriptionibus, vel aliis certis argumentis deprehenderat, Felicem Pontificem Gregorii atavum fuisse quartum nomine non tertium. Et sane ante Baronii emendationem in Martyrologio Rom. legebatur Felix IV. aliundeque constat basilicam sanctorum Martyrum de qua loquitur noster Diaconus, non a Felice tertio sed a quarto hujus nominis Pontifice, fuisse ædificatam.

Hanc Johannis sententiam Eminentissim. Cardinalis Baronius impugnat, tum in Annotation. ad Martyrolog. Romanum die 25. Februarii, tum in Annalibus Ecclesiasticis ad an. 581. hac præsertim ratione, quod Felicem IV. Samnitem fuisse constet, majoresque Gregorii Magni, Romanos. At quid vetat Felicem, etsi genere Romanum, in Samnitibus tamen ortum esse? Quamquam ipse Gregorius, aliquos e suis consanguineis Samnites fuisse satis innuere videatur, cum ait, libro III. Dialogorum capite. 26. *Nuper in Samni provincia quidam venerabilis vir, Mennas nomine, solitariam vitam ducebat, qui nostrorum multis cognitus, ante hoc fere decennium est defunctus*. Cæteroquin magnatum assignare patriam non ita quandoque expeditum est, quia parentes ipsorum sive ob diversas, quas pro utilitate Reipublicæ obeunt, provincias, sive propter varia multis in regionibus prædia quæ possident, nulla fere in civitate fixam habent sedem. Sane extra Romanum agrum Gregorii proavos villas plurimas opimasque obtinuisse, inde liquet quod eorum heres Gordianus, amplissimum filio patrimonium in Sicilia reliquerit, ex quo postea sex monasteria in eadem insula, non solum construxerit, ut infra dicetur, sed etiam munificentissime dotaverit. Ruit etiam tota hujus argumenti moles, si dicatur Gregorium ex genere paterno Romanum quidem fuisse; aliquem tamen ex ejus majoribus in Samnio habitasse, ubi Felicem susceperit.

Unicus dumtaxat nodus hic superest solvendus. Nimirum Felicis IV. qui auspicatus est pontificatum an. 526. & an. 529. ad cœlum migravit, ætas vix sinit eum Gregorii atavum suspicari; quinque enim generationum gradus inter utrumque numerari deberent, etsi a Felicis obitu ad Gregorii ortum, undecim tantummodo anni effluxerint; & Gordianum abnepotem septennem saltem Felix vidisset.

Fateor equidem raro evenire ut pater filios usque ad quartam generationem propagatos, quod Felici datum fuisset, amplectatur; neque tamen id omnino impossibile, aut inauditum, vel etiam prorsus insolens. Forsitan etiam *atavus* hic stricte pro patre abavi, & avo proavi non est accipiendus, sed hac voce unus ex majoribus, non habita ratione gradus generationis, significari potest.

Felix IV. Ecclesiam ea prudentia, & virtutum omnium laude gubernavit, ut Sanctorum fastis addi meruerit ad diem 30. Januarii. Eumdem honorem consecutus est Felix III. cujus natalis dies 25. Februarii celebratur.

De tribus amitis suis hæc observatione digna commemorat sanctus Gregorius, tum libro IV. Dialogorum capite 16. tum homilia 38. in Evangelium. *Tres pater meus sorores habuit, quæ cunctæ tres sacræ virgines fuerunt: quarum una Tharsilla, alia Gordiana, alia Æmiliana dicebatur. Uno omnes ardore conversæ, uno eodemque tempore sacratæ, sub districtione regulari degentes, in domo propria socialem vitam ducebant*. Pergit sanctus Doctor in describendo continuo Tharsillæ & Æmilianæ profectu, optatoque ad cœlum transitu,

IV. Tres ejus Amitæ. *num.* 15.

tu, invitante maxime Tharsillam nempe suam, ad lucis æternæ consortium S. Felice Papa, occurrenteque carissimæ sponsæ Christo Domino. *At contra*, inquit Gregorius, *Gordianæ animus cœpit a calore amoris intimi per quotidiana detrimenta tepescere, & paulisper ad hujus seculi amorem redire. Quam curabant* (piæ sorores) *blanda quotidie redargutione corripere, atque a levitate morum ad gravitatem sui habitus reformare*. Defunctis vero sororibus *oblita Dominici timoris, oblita pudoris & reverentiæ, oblita consecrationis, conductorem agrorum suorum postmodum maritum duxit. Ecce omnes tres uno prius ardore conversæ sunt, sed non in uno eodemque studio permanserunt: quia juxta Dominicam vocem, multi sunt vocati, pauci vero electi*.

Gregorius alterius aut amitæ aut materteræ meminit lib. 1. Ep. 39. scribens Anthemio Subdiacono: *Volo autem ut domnæ Pateriæ thiæ meæ ... offeras ad calciarium puerorum solidos viginti, & tritici modios trecentos*. Thia enim vox est a Græco θεία, quod *amitam* vel *materteram* significat, derivata. Lingua etiam Hispanica *Tia* idem sonat. Quonam casu extremam ad inopiam Pateria nobilissima femina redacta fuerit, diu non est inquirendum, conflagrante tunc assiduis bellis universa Italia.

a V. Fratrem habuit.

[a] Gregorium fratrem habuisse, nullus qui ejus epistolas attente legerit, in dubium revocabit; sæpe enim in illis fratris sui mentionem habet. Libro 1. Ep. 44. Petro Subdiacono scribit: *Agimus autem gratias sollicitudini tuæ, quia de causa fratris mei præcepi tibi, ut argentum illius transmisisse debuisses*. Lib. 9. Ep. 98. *sed si tantum est, gloriosum fratrem nostrum, vel de Episcopis unum ... subscribere faciemus*. Eodem libro Ep. 102. *Filius noster vir magnificus Occilianus... puerum unum ex jure germani nostri ad eum noscitur perduxisse*. Lib. 10. Epist. 51. *Quæ a glorioso fratre meo Palatino Patricio* &c. Denique lib. XIV. Ep. 2. *De monasterio S. Hermæ, quod .... a fratre nostro constructum est*. De eodem loqui videtur Greg. Turon. cum ait: *Sed Præfectus urbis Romæ germanus ejus* (Gregorii) *anticipavit nuntium*. Nam *Germanus*, etiam apud optimæ latinitatis scriptores, fratrem quasi eodem germine natum significat; hincque ab Hispanis *Hermano* frater dicitur, & ab Italis *Germano*. Lib. 10. c. 1.

VI. Quo anno natus.

Quo anno in lucem susceptus fuerit Gregorius conjecturis potius assequi, quam rationum momentis statuere licet. Ut a notis ad obscuriora elucidanda perveniamus, constat ex antiquis monumentis, ipsum diem extremum clausisse mense Martio an. 604. Morbis continuis potius quam senio confectus e vivis excessit sanctissimus Pontifex. Nutrix ejus adhuc superstes erat, decem saltem annis antequam ipse vita cederet: quo tempore eam Rusticianæ Patriciæ commendavit Ep. 46. libri IV. Præterea de podagra, de stomachi languore, ac de variis aliis infirmitatibus sæpe conqueritur Gregorius; at de senii incommodis, nusquam; quod sane non leve suppeditat argumentum nondum ita provectæ ætatis. His adde quæ scripsit sanctus vir ad Januarium Caralitanum Episcopum Ep. 1. lib. IX Pontificatus sui an. nono, ante obitum quarto vel quinto. Nempe objurgare coactus hunc Episcopum senem, pudore statim videtur cohiberi, sibique hæc Apostoli ad Timotheum adhuc juvenem objicit: *Seniorem ne increpaveris*. Ergo 1. Tim. 5. 1. juniorem se tunc agnoscebat præ Januario, proindeque vix credi protest ipsum tunc sexagenario fuisse majorem: verum quid de sua ætate suis

a Vide de Castro nota (*bb*).

ſuis in Dialogis ipſe doceat conſulamus.

Lib. III. c. 1. Gregorius referens miraculum in S. Cerbonio Populonii Epiſcopo factum, tempore quo Totila Gothorum Rex, Merulis octavo ab urbe Roma milliario caſtrametabatur, id *ſuis diebus* contigiſſe obſervat. Totila qui regnare cœpit an. 541. Romam bis obſidione cinxit, & expugnavit; annis videlicet 546. & 549. Prior obſidio in annum integrum protracta eſt, quo tempore Totila non longe ab Urbe diſtabat. Unde vero propius videtur tunc id accidiſſe quod narrat Gregorius, eique ac aliis Romæ degentibus ea ratione facile innotuiſſe. Sex autem aut ſeptem annos eo tempore ſaltem natus erat; neque enim quæ nobis adhuc vagientibus geſta ſunt, ea noſtris diebus eveniſſe dicere conſuevimus. His perpenſis, referendum exiſtimo S. Gregorii ortum ad an. 540. Vigilii Papæ tertium (ſi tamen ejus pontificatus anni, a tempore quo in locum S. Silverii injuſte exauctorati ſuffectus eſt, computandi ſunt) Juſtiniani Aug. decimum tertium, Vitigis Gothorum Regis, quem Belliſarius capta Ravenna, vinctum duxit Conſtantinopolim, quintum & ultimum.

VII. Quid Gregorii nomen ſignet. num. 1.

Gregorii nomen, quod vigilantem ſonat, *Non ſine magno quodam præſagio conſecutus eſt*, inquit Paulus Diaconus. *Re etenim vera vigilavit ſibi, dum divinis inhærendo præceptis laudabiliter vixit: vigilavit fidelibus populis, dum doctrinæ affluentibus ingenio, eis, quo tramite cœleſtia ſcanderent, patefecit.* Quanti fecerit vigilantiam ſollicitudinemque Gregorius noſter non obſcure multis in locis aperit, maxime vero lib. 20. moral. num. 8. *Electi quique, quamdiu in hac vita ſunt, ſecuritatis ſibi confidentiam non promittunt. Horis enim omnibus contra tentamenta ſuſpecti, occulti hoſtis inſidias metuunt, qui etiam tentatione ceſſante, vel ſola graviter ſuſpicione turbantur. Nam ſæpe multis grave periculum incauta ſecuritas fuit: ut callidi hoſtis inſidias non tentati, ſed jam proſtrati cognoſcerent. Vigilandum quippe ſemper eſt, ut mens continue ſollicita numquam relaxetur intentione ſuperna; ~~ne~~ ~~la~~boriosa deſerens, in cogitationibus fluxis, quaſi in quibuſdam mollibus ſtramentis jacenti, venienti corruptori diabolo mens ſe reſoluta proſtituat.* Cætera omitto etſi ad chriſtianam vigilantiam ſuadendam exquiſitiſſima.

VIII. Sancti pueri inſtitutio.

De educatione & inſtitutione Gregorii in puerili ætate nihil nobis compertum eſt: verum neque ſumma parentum pietas, neque filii ſanctitas eximia, qui etiam in ſeculo militans, mores ſuos ad exactiſſimam chriſtianæ perfectionis normam componere ſatagebat, dubitare ſinunt quin a teneris fuerit omnibus legis Evangelicæ præceptis innutritus, in omnium virtutum palæſtra quantum ferebat ætas, immo ſupra ætatem, exercitatus & edoctus. Cumque parvulorum educatio matrum potiſſimum ſit provincia, juxta Paulum, non immerito conjicimus S. Silviam hoc ſtrenue officio erga ſuum Gregorium defunctam eſſe, omneſque Chriſtianæ matris partes in ipſo inſtituendo diligenter impleſſe. Qua vero arte ac induſtria excoli ad pietatem informarique debeant pueri nobiles maximeque regiæ ſtirpis, Gregorius docet pulcre ad Theoctiſtam ſcribens lib. VII. Ep. 26. cui ut cariſſimæ ſorori Mauricius Auguſtus dulciſſima pignora ſua crediderat; filios videlicet tradiderat educandos. Inter cætera eximia, quæ hac in epiſtola leguntur, hæc maxime ponderanda, & memoriæ inſculpenda: *Verba*, inquit, *nutrientium, aut lac erunt ſi bona ſunt; aut venenum, ſi mala.* 1. Tim. 5. 10.

IX. Et ſtudia.

Quibus magiſtris ac doctoribus uſus fuerit ſanctus puer, ut ad tantum

tum scientiæ ac sapientiæ culmen perveniret, penitus nos fugit. *Litteris grammaticis*, inquit Gregorius Turon. loco jam laudato, *dialecticisque ac rhetoricis ita erat institutus, ut nulli in Urbe ipsa putaretur esse secundus*. Linguam tamen Græcam minime calluisse, raro inter doctos humilitatis exemplo, profiteturEp.32. libri VII. Juris eum fuisse peritissimum & consultissimum plurimæ probant ejus epistolæ, maxime libri decimi tertii 45. Eadem cum Gregorio Turon. tradit Paulus Diaconus,additqueRomæ hoc tempore potissimum floruisse litterarum studia; nimirum annitente præsertim magno Cassiodoro, qui in Italia jacentes litteras excitaverat, & celeberrimam in suo monasterio academiam instituerat, ut toto fere libro tertio ejus vitæ descripsimus. Notanda præ cæteris sunt hæc Pauli Diaconi verba: *Inerat ei* (Gregorio) *in parva adhuc ætate maturum jam studium*; [a] *adhærere scilicet dictis majorum; & si quod dignum potuisset auditu percipere, non segniter oblivioni tradere, sed tenaci potius memoriæ commendare. Hauriebatque jam tunc sitibundo doctrinæ fluenta pectore, quæ post congruenti tempore, mellito gutture eructaret*.

num. 1.

a

Lib. 1. c. 1.

Paulo concinit Johannes Diaconus, additque Gregorium fuisse *arte Philosophum*. Quam vero Philosophorum sectam sit amplexus, non aperit. Ethicem ab eo maxime cultam fuisse nullus ignorare potest, nisi in operum ejus lectione fuerit peregrinus. Certe Christianorum Senecam eum libenter appellarem, nisi de illo satius videretur dicere: quod de Abraham Ambrosius: *Magnus plane vir & multarum virtutum clarus insignibus, quem votis suis Philosophia non potuit æquare. Denique minus est quod illa finxit, quam quod iste gessit*.

Ambr. lib. 1. de Abrah. c. 2.

a Id ipsum de seipso testatur. *Ut mihi*, inquit, *senum collocutio esse semper amabilis solet*. Dialog. lib. 1. c. 9.

Astrologiam divinantem aliasque curiosas & periculosas artes nunquam sectatus est. Contra Mathematicos futura prædicere præsumentes insurgit hom. 10. in Evangelica num. 4. & 5. Quod autem ait Johannes Sarisburiensis lib. II. de nugis curialium c. 26. & lib. VIII. c. 19. eum non solum Mathesin ab aula recedere jussisse, sed etiam Bibliothecæ Palatinæ in cujus archivis recondebantur omnium disciplinarum libri, zelo intempestivo ignem admovisse, ut major esset sacræ Scripturæ auctoritas, & in ea legenda flagrantius studium; id plane inter nugas & aniles fabulas rejici debet. His virtutibus ornatus, his excultus studiis Gregorius, mox ad præcipuas Urbis, Senatus Reipublicæ dignitates viam sibi aperuit. Quia vero pars magna fuit eorum, quæ aut in Imperii aut in Ecclesiæ administratione gesta sunt dum viveret, qualis tunc fuerit utriusque status, maxime in Italia, paucis exponendum.

CAPUT II.

I. Ecclesiæ status. II. Et Imperii. Langobardi Italiam invadunt. III. Gregorius fit Prætor Urbis. Ejus præturæ tempus. IV. Quomodo in prætura se gesserit. V. Frequentia de rebus piis colloquia, ad monasticæ vitæ propositum eum accendunt. Quod diu differt. VI. Septem ædificat monasteria. VII. Fit Monachus. Quo in loco & tempore. VIII. Quibus magistris. An. 564.

DEjecto S. Silverio Papa, Vigilius ab anno 537. usque ad an. 554. vel 555. Sedem Romanam occupavit, a Justiniano Aug. quo auctore ipsam invaserat, multa postea perpessus. Cum condemnationi trium Capitulorum, ut Imperatori obseque- I. Ecclesiæ status.

re-

retur, tandem consensisset, ab ejus communione secesserunt plurimi in Occidente, maxime Illyrici & Africæ Episcopi, quod indigne ferrent tres Episcopos Theodorum Mopsuestenum, Ibam Edessenum, & Theodoretum Cyri, quos Concilium Calchedonense pro orthodoxis habuerat, condemnatos & reprobatos ab Orientalibus fuisse in Synodo Constantinopolitana, quæ Quinta œcumenica vulgo appellatur.

Demortuo in Sicilia Vigilio Pelagius I. successit. Quo tempore Istriæ, Liguriæ, Venetiarumque Episcopi, habita Synodo, cui præfuit Paulinus Aquilejensis Episcopus, pro causa trium Capitulorum in apertum schisma eruperunt; Narsemque Comitem tumultuantes coercere conantem, imbelli inanis excommunicationis fulmine percusserunt. Tot tantisque Italiæ malis conflictatum Pelagium mors ad quietem æternam vocavit an. 559. Illi tamen undecim anni Pontificatus & menses decem, in appendice ad Marcellini Comitis Chronicon tribuuntur.

Ejus successor Johannes III. per annos 14. Ecclesiam rexit. Sedente hoc Pontifice, Gregorius ptæturam Urbis sapienter gessit, ut infra dicemus: verum quo anno cœperit, utrumve Justiniano qui usque ad an. 565. pervenit, adhuc imperante, non liquet.

II. Et Imperii. Reportatas de barbaris victorias, recuperatas plures Imperii provincias, aliaque sub Justiniano præclare gesta, in vita Cassiodori magna ex parte attigimus. Immortales sane laudes consecutus fuisset Justinianus, si in rebus Ecclesiasticis & Theologicis sapere ad sobrietatem didicisset. At præire volens Episcopis, factus est erroris dux & magister, quos sequendo factus fuisset discipulus veritatis.

Langobardi Italiam invadunt. Ut Gothos ex Italia penitus expelleret Imperator, Langobardos e Pannonia evocavit, belloque confecto, priores sedes, additis in mercedem præstitæ operæ quibusdam urbibus, repetere jussit. At Italiæ deliciis inescati; data postea redeundi occasione, statim advolarunt. Cum vero de ipsis deinceps frequentissime simus locuturi, eorum historia a prima origine breviter est deducenda.

E Scandinavia orti, quam utpote feracissimam belligerantium populorum, Jornandes officinam gentium, vaginam nationum optime appellat de Rebus Geticis c. 4. in eam Germaniæ partem quæ Pomerania nunc dicitur, prius commigrarunt: deinde in Pannoniam, licet ab Hunnis magna jam ex pate occupatam. *Paul. Diac. de Gestis Langob. lib. 1. c. 1. & 2.*

Langobardi, teste Paulo Diacono, a longa barba dicti sunt. Nam eorum lingua *lang* longam significat, & *baert* barbam. Quarum vocem uti [a] & aliarum plurimarum apud Paulum Diaconum passim occurrentium affinitas cum Gothicis ac Germanicis vocabulis, Langobardorum originem non obscure demonstrat. Ducibus primum, dein Regibus paruerunt. Ab Agelmundo, qui primus fuit, duodecim numerantur, usque ad Alboinum; quo imperante Italiam a Narse invitati invaserunt, anno scilicet 568. ut ex duabus Gregorii Epistolis colligitur. In priori enim scripta Indictione tertia decima an. 595. quæ est libri v. 21. ait: *Viginti jam & septem annos ducimus, quod in hac urbe inter Langobardorum gladios vivimus*. In posteriori vero scripta an. 603. Indict. sexta quæ est 38. libri XIII. *Qualiter*, inquit, *quotianis gladiis .... ecce*

a Ut sunt *Vvodan* seu *Godan*, quæ significat Deum; *Feld*, patentes campos, *Lama*, aquam; *Scala*, pateram; *Schilpor*; armigerum; *Marpahis*, vel *Marhais*, equisonem, unde forte Gallica vox *Marechal*, *Fara*, familiam. Omnia fere vocabula hæc Germanica sunt: explicantur autem ab Hugone Grotio Hist. Goth. Vvandal. & Langob. pag. 574. & seq. quem consule, necnon Mabill. Analect. Tom. II. pag. 422. & seq.

ecce jam per triginta quinque annorum longitudinem premimur, quæ chronologiam nostram mire adstruunt.

Lib. 2. c. 10. & 25. Quantis autem rapinis, incendiis, cædibus Italiam fere totam devastaverint, idem Gregorius nos docet lib. III. Dialog. c. 38. *Mox effera*, inquit, *Langobardorum gens de vagina suæ habitationis educta, in nostram cervicem grassata est, atque humanum genus, quod in hac terra præ nimia multitudine, quasi spissæ segetis more surrexerat, succisum aruit. Nam depopulatæ urbes, eversa castra, concrematæ Ecclesiæ, destructa sunt monasteria virorum ac feminarum, desolata ab hominibus prædia, atque ab omni cultore destituta, in solitudine vacat terra, nullus hanc possessor inhabitat, occupaverunt bestiæ loca, quæ prius multitudo hominum tenebat*. Easdem clades deflet hom. XVII. in Evangelia, & alibi. Non dissimilia narrat Gregorius alter Turon. testis coævus lib. IV. hist. c. 38. ubi præsertim observat spoliatas a barbaris Ecclesias, occisosos Presbyteros & Episcopos; ut sane decebat gentem aut idolorum cultui adhuc addictam, aut Arianorum impietatibus corruptam. Victoribus tota cessit Italia, si Romam, Ravennam, finitimaque ac maritima loca excipias. Ravennæ totiusque Italiæ tunc Præfectus erat Longinus Narsi successor datus, qui primus Exarchi nomen sumsit.

Langobardorum furorem fugiens Paulinus Aquilejensis Episcopus seu Patriarcha (sic enim eum appellat Paulus Diaconus, quasi novum hunc titulum, pro præmio conflati a se schismatis fuisset consecutus,) Gradus insulam & Urbem Forojulii, hostibus, quod navibus carerent, inaccessam se recepit; ubi expleto 12. Episcopatus anno mortuus Probinum habuit successorem.

Alboinus, scelerum & singularis immanitatis qua uxorem cogerat cranio patris, quem ipse occiderat, uti pro poculo, pœnas dedit ipsius uxoris artibus interemtus. Clebo postea quem sibi regem elegerant, elapsis decem & octo mensibus etiam occiso, Langobardi a multis simul ducibus per decennium regi maluerunt.

III. Gregorius Prætor Urbis. Lib. IV. Ep. 2. Inter tot armorum strepitus, & bellorum calamitates Gregorius aliquamdiu Prætoris Urbani officio defunctus est; verum quo tempore magistratum hunc auspicatus sit aut deposuerit, non in promtu est statuere. Ipse testatur, se, dum *præturam Urbanam* gereret, subscripsisse cum aliis nobilissimis viris *cautioni* seu promissioni, quam Laurentius Mediolanensis Episcopus de tribus famosis Capitulis ad Sedem apostolicam miserat. Id contigisse an. 581. quo Laurentius creatus est Episcopus, fidemque suam contestatus est, asserit Baronius, ex Mediolanensium Pontificum indicibus, qui duodecim annos pontificatus Laurentio tribuunt. Cumque Laurentii obitum, Constantiique in ejus locum electi ordinationem factam fuisse an. 593. exploratum habeamus ex Epistolis 29. 30. & 31. libri tertii; ut duodecim annos Pontificatus Laurentii numeremus, ejus exordium ad anno. 581. referri debet: consentiuntque, teste doctissimo Annalista, omnes qui res Ecclesiæ Mediolanensis prosecuti sunt, & ex ejusdem Ecclesiæ monumentis Episcoporum seriem texuerunt. Proindeque Gregorius nondum tunc, abdicata prætura, ad monasterii portum confugerat,

Ejus præturæ tempus. Sed hanc Baronii argumentationem evertit index Archiepiscoporum Mediolanensium ex veterrimis illius Ecclesiæ tabulis a nostro Mabillonio editus, ex quo post Frontum seu Frontonem „ *Laurentius Episcopus sedit annos novemdecim, menses septem; obiitque duodecimo Kalendas Septembris;* quos annos, inquit Mabillonius, si ex nonagesimo-tertio quo Mus. Ital. Tom. I. pag. 111. Annal. Bened lib. VI. pag. 265.

Con-

Constantius ei suffectus est, detraxeris, anno 574. Laurentii creationem, adeoque ejus cautionem ad Romanum Pontificem missam, cui Gregorius Prætor subscripsit, admittas necesse est. Huic sententiæ, ait idem Mabillonius, subscripsere Bollandiani socii in vita S. Gregorii; ubi tamen incaute post Baronium, Gregorium *Præfecturam* gessisse dicunt, quamvis in omnibus codicibus manu exaratis sive Epistolarum sive Vitæ a Johanne Diacono conscriptæ, legatur *prætor*, & *prætura*, non *præfectus*, & *præfectura*.

IV. Quomodo in prætura se gesserit.

Prætor Urbanus, ut jus in Urbe diceret, creatus est. Penes eum erat omnis publici privatique juris potestas; adeo ut novum jus condere, & vetus abrogare posset. Ut auctoritate, sic dignitatis apparatu & insigniis, Consulibus pene par videbatur. Primus qui præturam obtinuisse in Urbe memoratur, fuit Furius Camillus Romanorum suæ ætatis clarissimus, qui multoties patriam suam in libertatem vindicavit. Quid in hac amplissima dignitate gesserit Gregorius, ignorari a nobis voluit; conjicitur tamen ex morum probitate, juris peritia, judicii maturitate, strenuitate, vi indefessa in laboribus & negotiis, denique ex tot tantisque animi dotibus, quibus magis quam purpuræ splendore præfulgebat, eum optimi Prætoris partes omnes obiisse: unde singularis ille amor quo Romani cives ipsum prosecuti sunt, quique maxime in ejus ad Pontificatum electione enituit. Itaque haud dubie suo tum exemplo docuit quod postea scripsit ad Justinum Siciliæ Prætorem: *Nulla vos lucra ad injustitiam pertrahant, nullius vel minæ vel amicitiæ ab itinere rectitudinis deflectant. Quam sit vita brevis aspicite, ad quem quandoque ituri estis Judicem, qui judiciariam potestatem geritis, cogitate. Solerter ergo intuendum est, quod cuncta lucra hic relinquimus, & solas dispendiosorum lucrorum causas nobiscum ad judicium deportamus.*

Lib. 1. Ep. 2.

Ut consuetudini & dignitati morem gereret Gregorius, *serico contectus, ac gemmis micantibus solitus erat per Urbem procedere trabeatus*, inquit alter Gregorius Turon. a quo hæc ipsa verba mutuatus est Paulus Diaconus. Verum sub secularibus pompis, non seculo, sed Christo militabat; inter illos Reges & Consules terræ proculdubio numerandus, qui, ut loquitur Job, *ædificant sibi solitudines*. Quem locum exponens noster Gregorius lib. IV. Moral. n. 58. & 59. seipsum dum prætor sederet, adumbrasse videtur: *Solitudines*, inquit, *quippe ædificare, est a secreto cordis terrenorum desideriorum tumultus expellere, & una intentione æternæ patriæ in amorem intimæ quietis anhelare. Bene autem hi, qui sibi solitudines construunt, etiam Consules vocantur: quia sic in se solitudinem mentis ædificant, ut tamen in quo prævalent, aliis per caritatem consulere minime desistant*. Et lib. XXX. num. 52. *si prematur*, inquit, *aliquis popularibus turbis, & tamen nullos curarum secularium tumultus in corde patitur, non est in Urbe*, sed solitudinis quiete fruitur.

Ibidem. num. 2.

Job. 3. 14.

V. Frequentia de rebus piis colloquia ad monasticæ vitæ propositum eum accendunt. *num. 2.*

De illo sane ita scribit Paulus Diaconus: *Hic in annis adolescentiæ, in quibus solet hujusmodi ætas seculi vias ingredi, Deo cœpit devotus exsistere, & ad supernæ vitæ patriam totis desideriis anhelare*. Vix quidem annum vigesimum attigerat, cum frequentibus collocutionibus a beato Constantino S. Benedicti discipulo ejusque in monasterii Casinensis regimine successore, qui anno circiter 60. supra 500. obiisse legitur, jam omnia pene quæ de eodem S. Benedicto scripsit toto lib. II. Dialogorum perfecte didicerat, ut ipse Gregorius testatum reliquit in laudati libri Dialog. Præfatio-

fatione; unde intelligas quæ fuerint nobilissimi hujus juvenis studia. De eodem argumento, scilicet de S. Benedicti vita, frequenter etiam colloqui solebat cum Valentiniano, qui annis multis monasterio Lateranensi præfuit: cum Simplicio, qui S. Benedicti congregationem post eum tertius rexit: & cum Honorato, qui Sublacensi monasterio præerat: jamque tunc ad arctioris & perfectioris vitæ propositum accendi videbatur.

Quod diu differt. Ep. ad S. Leand.

At conceptum vitæ monasticæ desiderium implere diu distulit, utilem se suis concivibus existimans, meliusque putans seculari habitu contegi, sub quo specietenus tantum seculo militare sibi persuadebat, quam exteriorem cultum mutare. Postea tamen pius Prætor, cum intimos animi sensus explorare scrutarique sæpe consuevisset; animadvertit tandem cœlesti lumine illustratus, inolita se vitæ secularis consuetudine devinctum mundique blanditiis irretitum, in ipsis relinquendis moras nectere; neque corpore tantum, ut falso putaverat, sed ipso mentis affectu in seculo retineri. Cuncta itaque sollicite fugiens portum monasterii petiit, & relictis quæ mundi sunt, ex hujus vitæ naufragio nudus evasit, ut ipse scribit ad Leandrum in Epistola quam libris Moralium præmisimus statim ab exordio.

a

VI. Septem ædificat monasteria. Lib. X. c. 1.

[a] Antequam autem seculo nuntium remitteret, *In rebus propriis sex in Sicilia monasteria congregavit*, ut loquitur illorum temporum scriptor Gregorius Turon. *septimum infra urbis Romæ muros instituit, quibus tantam delegans terrarum copiam, quanta ad victum quotidianum præbendum sufficeret, reliqua vendidit, cum omni præsidio, ac pauperibus erogavit.*

Observet hic obiter studiosus lector, consilium munifici ac pii fundatoris non fuisse ut Monachi proprio labore sibi [b] victum quærere cogerentur. Et sane in omnibus epistolis in quibus de monasteriis instituendis agit, iis assignari vult sufficientes reditus, ad vitæ necessaria. Sex illa Siciliæ monasteria enumerat post Rochum Pirrhum Mabillonius Annal. Bened. lib. VI. pag. 164. & de iisdem deinceps sæpe ait. Opes ad hæc ædificanda & sufficientibus prædiis dotanda necessarias, liberamque iis utendi facultatem consecutus fuerat Gregorius parentum obitu, si Paulo Diacono fides sit. Contra vero Johannes Diaconus scribit Silviam ejus matrem ipsi Monacho legumina ministrasse. Locus ergo Pauli de solo Gordiano patre videtur accipiendus.

b

Lib. I. c. 9.

Septimum quod in ipsis ædibus paternis construxit monasterium, celebre fuit cœnobium [c] S. Andreæ ad Clivum Scauri, in quo ipse vitam amplexus est monasticam. Eucherium, Paulinum, Cassiodorum, aliosque plurimos patriciæ ac senatoriæ nobilitatis viros æmulatus. Hoc asceterium, postquam a Monachis Benedictinis diu occupatum fuisset, Johannis Diaconi tempore Græcis Moanchis cesserat, forsitan Stephani III. beneficio, qui etiam Græcis tribuit aliud monasterium a se constructum, & S. Dionysio

c

Lib. IV. c. 82.

a Vide de Castro nota (cc).

b Ubi monasteriis non erant sufficienter assignata prædia, quæ Monachis sufficerent ad victum & vestitum, hæc Ecclesiæ sumtibus suppeditabantur, ut colligimus ex Severi Sulpicii Dialogo 3. de S. Martino. *Sed priusquam pondus illud* (centum viginti librarum) *monasterii limen attingeret redimendis id captivis continuo deputavit* (S. Martinus) *Et cum ei suggereretur a fratribus, aliquid ex eo in sumtum monasterii reservare ....* nos, *inquit*, Ecclesia & pascat & vestiat; dummodo nihil usibus quæsisse videamur.

c Verissimile est aliud fuisse Romæ monasterium S. Andreæ, & S. Luciæ; alii melius forsitan *S. Lucæ*. Singularis erat causa SS. Andream & Lucam in eodem simul cultu conjungendi: nimirum eodem die scilicet 9. Maii, eorum reliquiæ translatæ fuerant. Vide Hieronymum de Scriptoribus Eccl. in Luca. Hujus monasterii Abbas fuit ille Probus qui condendi testamenti facultatem impetravit; quam vide ad calcem Epistolarum. Consule Annales Bened. lib. 9. num. 26. & lib. 10. num. 6.

nysio Areopagitæ dicatum; at Benedictinam Regulam sequentibus tandem restitutum est a Gregorio XIII. istud S. Andreæ sanctuarium, & Camaldulensibus datum. De Gregorio sua Deo consecrante sat diximus; eumdem seipsum totum offerentem vitæ monasticæ professione, videamus.

VII. Fit Monachus. Quo in loco. Incongruum cuipiam fortasse videbitur pium virum in ipsa patria, in ipsa Urbe quæ ejus imperiis paruerat, secessum sibi tranquillamque stationem quæsiisse. At vero nullus erat in tota Italia locus a barbarorum armis & incursionibus tutior, ac proinde quieti aptior, urbe Roma, propugnantibus eam sanctis Apostolis, ut sæpe suis in Epistolis asserit sanctissimus Pater, & Langobardorum impetum retundentibus.

Quo tempore. Ut vero quantum licebit assignemus quo tempore, quave ætate Gregorius Monachum induerit, id factum subodoramur paulo post subscriptam Laurentii cautionem de qua supra num. III. hoc est, anno. 575. cum quadragenario quinque annis esset minor. Sane plurima quæ de se in monasterio degente narrat, aut quæ aliunde ipsum gessisse novimus, infra a nobis ordine referenda, nos minime sinunt in sententiam Baronii descendere, qui vix eum in monasterio per biennium integrum commoratum esse censet. Hujus autem opinionis fundamentum nutat, immò penitus subruitur, post vindicatos Laurentio Pontificatus novemdecim annos. Neque enim alia ratione vir historiæ Eccles. peritissimus adeo contraxit tempus quo S. Gregorius in monasterio vixit, quam quod Laurentii in Ecclesia Mediolanensi Episcopatum duodecim tantum annorum fuisse crediderit, ac incoatum ann. 581. quo emissam ab ipso cautionem a Gregorio adhuc Prætore subscriptam asserit.

Etiamsi veteris monumenti a Mabillonio laudati de tempore episcopatus Laurentii, nulla haberetur ratio, certe ipsi Gregorio credendum est toties in monasterio vixisse diu se testanti, ut lib. v. Ep. 48. *Marinianum quem diu mecum didicere in monasterio conversatum*. Et lib. III. Dialog. c. 33. de Eleutherio: *Diu mecum est in meo monastario conversatus*.

Doctissimi Annalistæ chronologia aliunde evertitur a Johanne Diacono, immo ab ipso Gregorio. Dialogos ab eo scriptos fuisse an. 593. aut 594. probavimus[a] in præfatione ipsis præfixa num. 18. in iis vero Dialogis cap. 47. libri IV. narrans felicem exitum quorumdam Monachorum quos in monasterio convictores habuerat, ut expresse docet Johannes Diaconus, nec obscure colligitur ex Gregorii verbis, Meruli mortem ante annos quatuordecim contigisse asserit; ergo vel an. 579. aut 580. proindeque Gregorius an. 581. Romæ Prætor non erat. His rationibus trutinatis, Eminentissimus Cardinalis Norisius Baronii chronologiam deserit in dissertatione historica de Synodo v. §. 3. & nostram confirmat sententiam. Utque probet S. Gregorium diu moratum in monasterio, adducit hunc locum Dialog. lib. III. c. 33. ubi de Eleutherio Abbate dicit: *Diu mecum est in hac Urbe, in meo monasterio conversatus*. (a Lib. I. c. 19.)

[b] Idem Eminentissimus Annalium scriptor colligit ex lib. IV. Dialog. c. 21. S. Gregorium habuisse in vita monastica institutorem Valentium seu Valentionem Abbatem, cui successit Maximianus, Maximiano Pretiosus; post quem S. Andreæ monasterio præfuit Probus. Itaque ex Abbatum cœnobii hujus catalogo expungit Hilarionem, quem Johannes Diaconus primum Gregorii patrem doctoremque in monasticis institutis tradit; nisi (b VIII. Quibus magistris. Ad an. 581. num. 2.)

a V. ibi notas. b Vide de Castro nota (dd).

nisi dicamus Hilarionem alium non esse a Valentione, cujus mentio fit in prælaudato libri IV. Dialogorum loco. Asserit autem Baronius Gregorium sub Maximiano Abbate non militasse, quod diu non sit permissus in monasterio degere, contra manifestum Johannis Diaconi testimonium, cui infra suffragabimur; Lib. 1. c. 6. Nec dissimulandum doctissimum scriptorem adhuc falli, cum Pretiosum Abbatem fuisse S. Andreæ asserit ex lib. IV. Dialog. c. 55. ubi Pretiosus non Abbas, sed Præpositus dicitur. Neque etiam legimus cap. 21. ejusdem libri, Valentium fuisse Gregorii in vita monastica institutorem, cum de eo S. Doctor tantum dicat: *Valentius qui post in hac Romana urbe, mihi, sicut nosti, meo quoque præfuit monasterio.* Quod spectat ad Probum inter illos S. Andreæ Abbates a Baronio commemoratum, verisimile est alii S. Andreæ asceterio ipsum præfuisse, ut jam monuimus supra in nota ad num. 6.

Itaque sic restitui debet Abbatum S. Andreæ series: Hilarion, Valentius, Maximianus, qui tum cum Gregorius Legatus creatus est, Andriano monasterio præerat; ipsemet Gregorius, qui ex sua legatione reversus monasterium suum rexit, ut infra videbimus. Denique Petrus, quo sedente sanctus Doctor suos scripsit Dialogos. Verum ad graviorem nobis a Baronio motam, de monastico quod Gregorius sectatus est instituto, litem dirimendam jam veniamus.

CAPUT III.

An. 575. *I. S. Gregorii monachatus indubitatus. II. Monachi olim ut nunc veste peculiari insignes. Et tonsura. III. Baronii de monastico S. Gregorii instituto sententia refellitur. IV. Et nostra adstruitur. Laudes a S. Gregorio datæ vitæ S. Benedicti & Regulæ. V. In ejus monasteriis observabatur. VI. Illius verba sæpe usurpat. VII. Fuit etiam propagata in Valeria. VIII. Adversariorum cavillationes refutantur. IX. Concilii Duziacensis de Regula S. Benedicti testimonium. X. Aliud invictissimum argumentum, a propagatione hujus Regulæ per S. Gregorii discipulos. XI. Nonnullis objectionibus occurritur.*

I. S. Gregorii monachatus indubitatus. Gregorium Monachum fuisse nemo cordatus ac sanus negare potest, quod de se toties ipse clamat [a] tum in Dialogis, tum [b] hom. 12. in Evangelia, tum in [c] præfat. ad libros Moral. seu Epistola ad S. Leandrum, ubi texit historiam conversionis suæ diu dilatæ, quod exteriorem cultum mutare molestum ipsi foret; maxime cum sub seculari habitu Deo se posse militare non dubitaret. Sed cœlesti lumine afflatus moras rupit, monasterium petiit, & ex mundi naufragio nudus evasit. Idem de illo docet Gregorius Turonensis, mutataque pretiosa & micantia gemmis indumenta in vilem vestitum miratur. Ibidem.

II. Monachi olim ut nunc veste peculiari insignes. Ex his satis innuitur monasticas vestes, uti nunc, olim etiam fuisse Monachis peculiares; quo in probando non immorarer, nisi a nonnullis criticis injectos ea de re scrupulos viderem. Sane id luce clarius ex Gregorio demonstrari potest. Lib. VIII. Ep. 5. scribit de militibus monasticæ vitæ candidatis: *Juxta normam regularem debent in suo habitu per triennium probari, & tunc monachicum habitum Deo auctore suscipere.* Ejusdem libri Ep. 8. *Nec projectis religiosis vestibus, ad secularem*

a Lib. IV. Dialogorum: *quem ipse jam Monachus Monachum vidi*, & in præfat. ad Dialog. ubi suam in monasterio conversationem describit.

b Num. 7. *quem ipse jam Monachus Monachum vidi.*

c *Portum monasterii petii &c.*

rem reverti habitum. Ibid. Ep. 9. *Projectis quas sponte assumserat religiosis vestibus, indumentis se laicis deturpavit*. Lib. IX. Ep. 114. habitum monachicum sacram vestem appellat. Idem conficitur ex hom. 10. in Ezechielem num. 8. Missa facio quamplurima alia testimonia, in quibus coacervandis frustra tempus tererem.

Et tonsura. Ut singulari veste, item tonsura insignes erant Monachi, quod S. Benedictus clare docet Regulæ c. I. de pseudomonachis, dicens: *Mentiri Deo per tonsuram noscuntur*. Id etiam liquido constat ex S. Gregorio lib. XI. Ep. 50. ubi virum Agathosæ, Monachum ipsa renitente factum, reddi jubet, *Etiamsi jam tonsuratus est;* hoc est, etiamsi post probationem, jam vestem mutaverit, & tonsuram monasticam acceperit. Lege quoque libri X. Ep. 24. Tonsuram etiam esse Monachorum cœnobitarum, non Eremitarum, insigne apud Græcos, discimus ex [a] Theodoro Studita lib. II. Ep. 137.

III. Baronii de monastico S. Gregorii instituto sententia refellitur. [b] His breviter, & data tantum occasione observatis, expendamus Baronii de monastico S. Gregorii instituto sententiam, cujus auctorem fuisse non S. Benedictum contendit, sed S. Equitium; haud alia ratione, quam quia *primum S. Andreæ Abbatem Valentium ex Provinciæ Valeriæ monasterio, in quo S. Equitii vigebat institutio petitum apparet*, inquit, *ex duplici Gregorii testimonio*. (num. 20.) Audiamus ergo S. Doctorem de se loquentem: *Vitæ venerabilis* * *Valentius, qui post in hac Romana urbe, mihi, sicut nosti,* * *monasterio præfuit, prius in Valeriæ provincia monasterium suum rexit*. (* Valentio. * meoque.) Qua vi aut arte ex his verbis extundi potest Valentionem fuisse primum monasterii S. Andreæ Abbatem, & institutorem? (Lib. 4. Dial. c. 4.) Quid hic de Equitio, Equitianove instituto, cui addictus Valentio fuerit? At, inquit Baronius, quædam de S. Equitio Gregorius narrat, quæ a Valentino suo Abbate didicisse profitetur. (Lib. I. Dial. c. 4.) Porro Valentius ea noverat, dum in monasterio S. Equitii degebat, quod solum celebre tunc fuisse reperitur in Valeriæ provincia. Quasi vero in aliquo vicino seu Valeriæ sive finitimæ cujuspiam regionis cœnobio degens, non potuisset nosse miraculum publica fama disseminatum.

Itaque prolatis a Baronio testimoniis nequaquam probatur Valentionem fuisse S. Equitii discipulum, ejusque instituti sectatorem, immo contrarium ex collatis inter se duobus locis elicitur. Nam l. I. Dialog. c. 4. Gregorius asserit Equitium post mortem discipulos suos tutatum esse contra Langobardos, atque a morte liberasse. At lib. IV. cap. 21. refert Langobardos e monasterio Valentionis Abbatis duos Monachos in ramis arboris suspendisse, qui eodem die defuncti sunt. Aliunde satis liquet, dum dicit Valentionem in Valeria prius *rexisse suum monasterium*, per *suum*, intellexisse monasterium non ab Equitio aut ab alio, sed ab ipso Valentione conditum; quo sensu *suum* semper dicit S. Andreæ Romanum asceterium. Judicent ergo æqui lectores utrum hæc Eminentissimi scriptoris argumenta persuadeant, S. Gregorium non a proximis Casinatibus Lateranense monasterium incolentibus institutum suum accepisse, ut communis ante Baronium ferebat opinio, sed a longe positis in Valeria Monachis; atque præponderare debeant gravissimis rationibus quibus sanctissimum virum Benedictinæ familiæ vindicamus.

IV. Et nostra adstruitur. Laudes a Greg. datæ vitæ S. Benedicti & Regulæ. [c] I. Constat ex [c] supradictis, Gregorio, longe antequam de S. Andreæ

[a] *Et quod stupendum magis*, inquit, *qui, quod solitariæ vitæ insigne, detonsus furas ... promissam rursus comam alas in morem Eremitarum*. Vide etiam lib. XI. Ep. 50.

[b] Vide de Castro nota (*ee*).

[c] Cap. 2. num. V.

dreæ monasterio cogitaret, nota fuisse S. Benedicti gesta, miracula, scripta, scilicet regulam. Quanti autem fecerit hanc Regulam prodit lib. II. Dialog. c. 36. *Scripsit*, inquit, *Monachorum Regulam discretione præcipuam, sermone luculentam*. Regulæ autem ab Equitio conscriptæ nullibi meminit. Interim sileo S. Gregorium fuisse vitæ S. Benedicti admiratorem potius quam scriptorem, cui delineandæ vix satis fuit integer liber secundus Dialogorum: nam alibi passim adhuc sæpe in S. Benedicti laudes excurrit: de Equitio vero unico dumtaxat capite 4. libri 1. loquitur Quomodo ergo tanta de S. Benedicto ejusque legibus & institutis concepta existimatione, aliam sibi suoque monasterio quæsivisset Regulam, vir monasticæ perfectionis amantissimus, quam *Regulam Monachorum discretione præcipuam*?

V. In ejus monasteriis observabatur.

Quando autem illam appellat κατ' ἐξοχὴν *Monachorum Regulam*, satis ostendit eam cæteris, si quæ in Occidente jam receptæ forent, esse anteponendam. De eadem proculdubio loquitur lib. XI. Ep. 48. cum de Catello Monacho scribit ad Urbicum Abbatem: *Quia Monachus non sit agnovimus; ex parva enim eulogia quam Bonus Monachus accepit, partem petendo, contentionem facere in itinere minime timuit. Quod ex quanta amaritudine cordis descenderit, tua poterit Dilectio scire, si Regulam Monachorum scire voluisset*. Scilicet S. Benedicti Regulam cap. 54. de eulogiis vel quibuslibet munusculis non accipiendis sine Abbatis præcepto, & cap. 34. ubi murmurationis malum ante omnia præcipitur amputandum; caveturque ne occasione rerum necessariarum sibi procurandarum tantum vitium subrepat. Urbicus in monasterio S. Andreæ, aut saltem in alio Siciliæ S. Gregorii munificentia condito præpositus fuerat, ex Epistola 6. libro V. postea Abbas monasterii Sancti Hermæ apud Panormum, unius ex sex Gregorianis cœnobiis, in quibus ordinandis, auctoritate sanctissimi Pontificis, velut Præpositi generalis officium gerebat; quod vel ex laudata Epistola 48. libri XI. liquet. Qua vero ratione Gregorius objicit Urbico & Monachis ei subditis *Ragulam Monachorum* seu Regulam S. Benedicti, hoc titulo deinceps, in [a] Conciliis passim & apud Ecclesiasticos Scriptores designatam, nisi quia ejus præceptis addicti erant? At si pro lege habebatur hæc Regula in monasteriis Siculis a Gregorio conditis, quidni etiam in Andreano Romæ cœnobio?

VI. Illius verba sæpe usurpat.

Certe Gregorius ita Benedictinæ Regulæ assuefactus & velut innutritus videtur, ut ejus verba passim usurpet. Apud S. Benedictum congregationis nomine intelligitur Monachorum cœtus; eodemque sensu in Gregorianis Epistolis centies occurrit, ut Ep. 48. lib. XI. Idem observavimus de voce *utilitas* sumta pro rebus utilibus. Lib. X. Epist. 32. & 61. officium divinum appellat, *opus Dei*, quod S. Benedicto familiare esse norunt, qui ejus Regulam legerunt. Eleganter S. Benedictus Reg. c. 64. monet Abbatem, *Oportere prodesse magis quam præesse*. Et S. Gregorius Moral. lib. XXI. num. 22. *nec præesse gaudent sed prodesse*. Abbati præcipit S. Benedictus Reg. c. 64. *Oderit vitia, diligat fratres*. Et S. Gregorius Epistola 12. lib. XI. ad Cononem Abbatem scribit: *Personas diligas, vitia persequaris*. In Ep. 29. lib. XII. S. Gregorius ait: *Nam ad personam in priori loco positam*

a S. Benedictus in Concilio Rom. sub Bonifacio IV. an. 610. sex annis post S. Gregorii obitum appellatur *Monachorum præceptor*, proculdubio propter *Regulam Monachorum* ab eo scriptam. Concilium Cloveshovense in Anglia an. 747. nomine Regulæ monasticæ laudat Regulam S. Benedicti, cujus adducit ipsa verba ex cap. 58. Cætera omitto.

sitam respicit, quidquid a minori delinquitur: sane sanctum Benedictum imitatus qui Reg. c. 36. *ad ipsum* (Abbatem) inquit, *respicit, quidquid a discipulis delinquitur*. Apud S. Benedictum *responsum* idem est ac *negotium*, c. 51. *Fratres qui pro quovis responso proficiscuntur*. Ita etiam apud S. Doctorem, maxime initio Ep. ad Leandrum præfixæ libris Moralium: *Cum me illic Sedis apostolicæ responsa constringerent*. Passim apud utrumque Eulogiæ pro munusculis, solatium pro auxilio sumuntur. Non raro idem S. Legislator monasterii superiorem, *Priorem* appellat, ut cap. 53. Ita etiam S. Gregorius lib. 25. Moral. num. 36. & sæpe alibi. Hom. x. in Ezech. num. 31. legitur; *Eo ipso zelo quo alios correxit, semetipsum convenit, & erubescit immunda cogitare, quæ se in aliis recolit correxisse*. Idem fere legerat in Regula S. Benedicti c. 2. *Qualis debeat esse Abbas*, duobus locis maxime in fine; *Cum de admonitionibus emendationem aliis administrat, ipse efficitur a vitiis emendatus*. In [a] Concilio Rom. III. habito an. 601. prohibens in monasteris Missas publicas celebrari, ne populi frequentia & mulierum accessu servorum Dei quies turbaretur, addit: *Quod omnino nec expedit animabus eorum*, quæ totidem verbis habentur Regul. Bened. c. 66.

Verum in expositione lib. I. Regum [b] frequentius Regulæ Benedictinæ sententias & verba ipsamet adhibet; nec mirum, cum tunc Abbas esset, atque his homiliis suos alumnos ad monasticæ vitæ perfectionem erudiret. In præfatione ad hunc commentarium plurimos loquendi modos ex laudata Regula petitos, quos colligere curavimus, invenies; ex quibus hunc tantum locum nunc proferemus, sed adeo luculentum, ut ad probandum S. Gregorium beati Benedicti discipulum fuisse sufficeret: *Quare*, inquit, *& ejusdem arctissimæ vitæ magister optimus, summæ veritatis discipulus præcipit dicens: Probate spiritus si ex Deo sunt*. Et item: *Nuntientur ei dura & aspera per quæ itur ad Deum ut sciat ad quod intrat;* quæ c. 58. Reg. totidem fere verbis exstant. Cæterum commentarium illum Gregorio vindicare & asserere hoc loco superfluum foret, cum id in Præfatione prævia præstiterimus. Neque tamen inficias imus, aliqua esse a Claudio Abbate addita; sed si velis quæ ex Regula S. Benedicti depromta sunt, Claudio tribuenda, idem superest argumentum de Benedictina Regula in monasterio S. Andreæ recepta nostris adversariis dissolvendum. Nimirum hujus asceterii alumnus fuit Claudius, & sub Abbatis Gregorii disciplina positus exceperat quæ sanctus pater de libris Regum disseruerat & exposuerat, ut ipse testatur lib. XII. Ep. 24. Si itaque Claudius S. Gregorii *filius*, sub Regula S. Benedicti in Andreano monasterio militavit, quid de patre sentiendum?

2. Jam vero ut ipsum opinionis Baronii fundamentum convellamus, probandum est in Valeria propagatam fuisse S. Benedicti Regulam; immo solam hic viguisse quando ea in provincia Valentio monasterium regebat. Id autem clare demonstratur ex Epistola Fundani Abbatis ad Simplicium, tertium a S. Benedicto Casinensis monasterii Abbatem scripta; quam Mabillonius exhibet integram in præfat. ad tom. I. Act. Sanctorum, ac iterum propugnat Annal. Bened. lib. VI. num. 2. Summa epistolæ est, eo tempore *omnia Campaniæ, Samniæ, Valeriæ, Tusciæ, Ligu-* VII. Fuit etiam propagata in Valeria.

a Vide lib. VIII. Ep. 15 & notas in quibus Concilii hujus fit mentio. Si laciniam illam de Missis publicis ab hujusce Synodi actis reseces; vix ab illa Epist. 15. discrepabit.

b De hac expositione vide quæ diximus suo loco. E. V.

guriæ, *& aliarum Italiæ provinciarum monasteria*, dimissis peculiaribus Regulis, Benedictinam servare decrevisse. Hanc epistolam in codice manu exarato exploravit Lucas Holstenius eruditus Bibliothecæ Vaticanæ Præfectus, suoque calculo comprobavit. Eumdem codicem recensuit quoque Mabillonius, nec ullas fraudis notas observavit. Ergo paulo post S. Benedicti obitum monasteria etiam Valeriæ, etsi fortasse prius ab Equitio instituta, sanctissimi Legislatoris Regulam sectabantur. Nec mirum ea cœnobia, quibus S. Equitius nullam certam Regulam assignaverat, postea illam *Monachorum Regulam discretione præcipuam assumsisse*. Immo potius miraculo proximum videretur, S. Benedicti Regulam, quæ statim ac est condita, in duodecim monasteriis Sublaco proximis observata est, postea brevi temporis intervallo in Casinensi & Terracinensi cœnobiis instituta, adhuc vivente S. Benedicto in Sicilia & paulo post in Galliis disseminata, ab Hispanis expetita & culta; usque ad tempora S. Gregorii in provincia Valeriæ non longe a Sublaco dissita, incognitam & neglectam prorsus fuisse; itaut sic arguere cum Baronio liceat: Valentio in Valeria Monachus & Abbas fuit; ergo a S. Benedicti legibus prorsus liber, alteri quam Benedictinæ Regulæ parebat.

VIII. Adversariorum cavillationes refutantur.

Scio Gallonium opinionis Baronii assertorem, de Epistolæ Fundani Abbatis sinceritate dubitasse, quia *Bernardini* & *Hugonis* nomina, hoc, inquit, seculo ignota in ea deprehenduntur. At Bernardi nomen hac in Epistola non magis exprimitur, quam vel Bartholomæi, vel Barnabæ &c. Cum vocis decurtatæ littera B. tantum observetur. Quamquam hoc nomen *Bernart*, a lingua Gothorum non multum abhorrere videatur, in qua multa reperiuntur desinentia in *hart*, quorum [a] varia exempla exhibet Smaragdus Abbas Commentarii in Donatum lib. II. c. 10. Nec mirum, postquam Gothi diu Italiam occupaverunt, aliquos ex illa gente conversos in Italiæ monasteriis, posteaque Abbates factos. Et quidem VII. seculo inter Episcopos Cremonenses unus recensetur Bernardus nomine, Italiæ sacræ tom. IV. Quod spectat ad aliud nomen ut illo seculo insolens a Gallonio notatum *Hugo* vel *Ugo*, videtur etiam Gothicam originem aut Theodiscam seu Germanicam redolere: nihil enim frequentius inter illas septentrionales gentes, quarum una origo est, occurrit, quam vocabula in *God* vel *Goth* cadentia. Neque aliunde ob unam voculam debuit integram Epistolam, in suspicionem fraudis adducere Gallonius, cum alioquin ipse primus ediderit ex Vaticano codice quosdam versus de nostro Simplicio, qui manifeste docent eum S. Benedicti Regulam *propagasse in omnes*. De his versibus, ut de toto hoc argumento lege Mabill. tom. ij. Analect. p. 200. & seq.

IX. Concilii Duziacensis de Reg. Bened. testimonium.

3. Tametsi disputare non est animus de vulgato Sublacensi Privilegio, quo ajunt S. Gregorium in Synodo Regulam S. Benedicti confirmasse, observandamque Monachis omnibus in Ecclesia latina proposuisse: id certe a sanctissimo Papa factum aliquando dubitare vix possumus, post luculentum illud Concilii Duziacensis II. testimonium c. 7. *Eadem Regula* (S. Benedicti) *sancto Spiritu promulgata, & laudis auctoritate beati Papæ Gregorii inter Canonicas Scripturas & Catholicorum Doctorum scripta teneri decreta est*. An. 874. Quod cum referri non possit ad c. 36. lib. II. Dialogorum (etsi enim Regula S. Benedicti hoc laudetur loco, nullum tamen ibi de ea decretum

a Ea lege tom. II. Analect. Mabill. pag. 422.

tum legitur) ea de re S. Gregorium in Synodo edixisse pene constat. Accedit Bonifacii IV. & Concilii Rom. an. 610. auctoritas. Cum enim Clericos inter & Monachos de muniis Ecclesiasticis orta esset controversia, Bonifacius & Synodi Patres ex Regula S. Benedicti, utpote jam inter Canonica scripta Ecclesiæ statuto relata, litem finiendam censuerunt, decreveruntque Monachos a sacris ministeriis non arcendos: *Neque enim*, inquit Pontifex, *Benedictus Monachorum præceptor, hujus rei aliquo modo fuit interdictor.*

X. Aliud invictissimum argumentum, a propagatione hujus Regulæ per S. Gregorii discipulos.

4. Aliud superest argumentum, idque invictissimum, quod petitur ex promulgatione Regulæ Benedictinæ in Anglia per Monachos Romani S. Andreæ monasterii a Gregorio Magno missos; at illud alteri loco reservamus, opportuniusque pertractabimus, quando de Anglorum ad fidem Christianam conversione, illorum Monachorum opera, erit agendum. Interim vero respondeamus quibusdam, quæ solvenda supersunt, contra nostram sententiam hic assertam vel jam objectis, vel objiciendis.

XI. Nonnullis objectionibus occurritur.

Gregorius, inquies, quædam ab Regula S. Benedicti plurimum dissona constituit. Nam cum novitiorum probatio vix ad annum integrum extendatur, juxta Bened. Regulæ cap. 58. S. Gregorius lib. x. ep. 24. scribit Fortunato Episcopo Neapolitano: *Monasteriis omnibus Fraternitas vestra districtius interdicat, ut eos quos ad convertendum susceperint, priusquam biennium in conversatione compleant, nullo modo audeant tonsurare*. Ergo Gregorius Regulam S. Benedicti non erat amplexus, quam hac in parte improbavit. Respondeo S. Benedictum, etsi probationis novitiorum tempus ultra annum non protrahat, minime tamen vetare ulterius protendi; quapropter in plerisque congregationibus Benedictinis arctioris observantiæ, fratrum conversorum probationi biennium impenditur, & Monachi choro addicti aliquando justis de causis ultra annum probantur, illæso S. Benedicti ejusque Regulæ honore. Cur autem S. Gregorius biennium exercendis explorandisque novitiis assignaverit in diœcesis Neapolitanæ monasteriis, ipse docet his verbis: *Pervenit ad nos Mauricium quemdam, qui nuper in monasterio Barbaciani conversus est, ablatis secum aliis Monachis, fuga de eodem monasterio discessisse. Qua in re prædictum nobis Barbacianum hæc præcipitatio vehementer accusat, qui temere secularem hominem, & non ante probatum tonsuravit*. Sane tot Monachorum ante sufficientem probationem temere admissorum apostasia, ratio erat haud spernenda decernendi, ut deinceps per biennium exercerentur & probarentur, antequam professionem emitterent.

Opponunt etiam nonnulli cum Cardinali Baronio S. Gregorium prohibuisse suscipi in monasteriis adolescentes ante decimum octavum ætatis annum, ut constat ex epist. 50. lib. I. Id autem manifeste pugnat contra S. Benedicti Regulam quæ c. 59. permittit etiam infantes libertatis & rationis expertes, in monasteriis a parentibus oblatos recipere.

Respondemus illud Gregorii Magni decretum, non pro omnibus monasteris, sed pro his tantum, quæ quibusdam in insulis Tyrrheni maris erant condita, fuisse promulgatum; idque satis innuit sanctus Pontifex dum ita scribit: *Quia autem dura est in insulis congregatio Monachorum, etiam pueros in eisdem monasteriis* (insulæ Eumorphianæ) *ante decem & octo annorum tempora suscipi prohibemus .... hoc & in Palmaria, aliisque insulis te per omnia volumus custodire*. Causam igitur habemus cur adolescentes nondum maturæ ætatis vetet suscipi, & Mona-

chos in his insulis fieri. Nempe durum erat & asperum vivendi genus in illis locis, sive propter insalubrem aerem, sive propter soli sterilitatem; nec ad id tolerandum vires in tenera ætate suppetebant.

Hæc sunt argumentorum momenta quibus Eminentissimus Annalium Ecclesiasticorum scriptor, aut ejus opinionis assertores, conati sunt firmatam doctorum virorum fere omnium consensu, tot a seculis sententiam de S. Gregorii vita monastica juxta S. Benedicti leges, evertere. Utrum tormentorum illorum mole ruat, aut inconcussa stet præconcepta opinio, sapiens lector judicet. De hacce controversia fuse docteque pro suo more scripsit noster Mabillonius, tum in præfatione ad tom. I. Act. Sanctorum, tum in singulari dissertatione *De monastica vita Gregorii Magni* analect. Tom. II. tum in annalibus Benedictinis lib. VI. & in Appendice I. ubi secunda parte §. VI. rescensentur gravissimi scriptores ab obitu S. Gregorii, qui nostræ causæ suffragantur; a quibus commemorandis abstinemus, tum quod post tot rationum pondera, vix indigeamus testibus, tum quod rerum dicendarum multitudo ac magnitudo, in hac controversia nos non sinat diutius immorari. Nunc quid in monasterio gesserit Gregorius, quantumque in virtutum studio profecerit, inspiciamus.

CAPUT IV.

An. 575. 576. &c. *I. Gregorii profectus in monasterio. II. Longioris in eo moræ argumentum. III. Ejus abstinentia & jejunia. Unde molestissimi morbi. IV. Ipsius exemplo quantum alii Monachi profecerint. V. Jam tunc Angliam cogitat. VI. Fit Diaconus. VII. A quo Pontifice. VIII. An Diaconus Cardinalis. IX. An Archidiaconus.*

QUalis in tranquilla monasterii statione Gregorius evaserit, ipse mire depingit, dum amissam quietem in Pastorali cura, non mentitis oculorum lacrymis, sed intimo cordis gemitu ita deflet: *Infelix animus meus occupationis suæ pulsatus vulnere, meminit qualis aliquando in monasterio fuit; quomodo ei labentia cuncta subter erant; quantum rebus omnibus quæ volvuntur, eminebat; quod nulla nisi cœlestia cogitare consueverat; quod etiam retentus corpore, ipsa jam carnis claustra contemplatione transibat; quod mortem quoque quæ pene cunctis pœna est, videlicet ut ingressum vitæ & laboris sui præmium amabat. At nunc ex occasione curæ Pastoralis secularium hominum negotia patitur, & post tam pulcram quietis suæ speciem, terreni ictus pulvere fœdatur. Cumque se pro condescensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cum interiora appetit, ad hæc proculdubio minor redit. Perpendo itaque quid tolero, perpendo quod amisi.* Familiares sunt Gregorio, peneque continuæ similes querelæ de amissis monasticæ vitæ bonis, dum pectus suum amicis explicat, ut in Epistolis 4. 5. 6. 7. 25. 26. libri primi & in prævia ad libros Moralium singulari Epistola. In publicis etiam ad populum concionibus dolorem de prioris vitæ in monasterio sanctissime institutæ jactura premere & cohibere vix potest: *Et quidem in monasterio positus*, inquit homil. undecima in Ezechielem, *valebam & ab otiosis linguam restringere, & in intentione orationis pene continue mentem tenere.*

I. Gregorii profectus in monasterio. *In Præf. Dialog.* *num. 6.*

Quis facile sibi persuadeat Gregorium, cui cum inolita consuetudine vitæ secularis, mollioris & fastuosæ, ipso teste, certandum fuit, statim ad hoc perfectionis culmen, ad orationis pene continuæ contemplationisque fastigium, adhuc novitium, si Baronio fides, pervenisse; & non

II. Longioris in eo moræ argumentum.

& non potius id labore improbo assiduaque exercitatione, adspirante tamen divina gratia, consecutum esse? Attamen concedamus. Sed quo pacto tam brevi mora tantam moralium ac spiritualium rerum peritiam comparavit, quanta elucet in expositione libri Job, cui elucubrandæ paulo postquam avulsus a monasterio Legatus Constantinopolim missus est, operam dedit? Fortasse præturæ curis pene immersus, in sublimioris theologiæ cognitione tantum profecerat, abstrusioresque sacræ Scripturæ sensus tanta facilitate, felicitate tanta rimatus fuerat? Ejus ergo plurium annorum in monasterio commorationi & ascesi adscribamus illam divinarum sacrarumque rerum scientiam, quam jure suspiciunt, qui iis studiis tota fere vita innutriti sunt, sapientiores & peritiores spiritualis vitæ magistri. Verum diuturnam in monasterio Gregorii commorationem jam sufficientibus argumentis adstruximus.

Ep. ad Leandrum seu Præf. in lib. Moral.

III. Ejus abstinentia & jejunia.

Non solum orationi & contemplationi ab ipso monasticæ palæstræ ingressu totum se dedit Gregorius, sed etiam abstinentiæ, jejuniis, aliisque pœnitentiæ operibus, quæ sacrorum librorum lectione ac meditatione condiebat, ita deditus erat, ut debilitato stomacho, & afflicta valetudine brevi moriturus videretur. Neque tamen frequentes morbi suadere potuerunt, ut de tanta vitæ asperitate aliquantulum remitteret. Cibus ejus legumina erant quæ Silvia mater eodem forte cibo victitans suppeditabat & parabat. Inde contractus, ipso teste, molestissimus morbus quem medici syncopen, seu vitalium incisionem vocant; qua laborans *crebris angustiis per horarum momenta, ad exitum properare* putabatur: & nisi frequenter cibo reficeretur, vitalem sibi spiritum intercipi sentiebat, & tamen de intermissione jejunii, magis quam de gravi dolebat infirmitate. Maxime vero moleste tulit, quod ipso sacratissimo Sabbato paschæ pervigilio, in quo omnes etiam parvuli jejunarent, ipse a cibo abstinere non posse videretur. Id tamen & suis & [a] Eleutherii S. Andreæ Monachi, sui convictoris & sodalis precibus & lacrymis tandem impetravit; quamvis soli Eleutherio miraculum hoc tribuerit vir summæ humilitatis & modestiæ; *Ad vocem benedictionis illius*, inquit, *virtutem tantam meus stomachus accepit, ut mihi funditus a memoria tolleretur cibus & ægritudo. Cœpi mirari quis essem, qui fuerim.... cumque in monasterii dispositione occupata mens esset, obliviscebar penitus ægritudinis.* Quod hic ait S. Pater, de occupatione sua in dispositione monasterii, forte intelligi debet de aliqua administratione bonorum temporalium ipsi injuncta, non de Abbatis officio, quod nonnisi post suam legationem gessisse Gregorium jam cum Mabillonio diximus.

Johan. Diac. lib. I. c. 7. 9. 10.

Greg. Tur. lib. X. c. I.

Lib. III. Dialog. c. 33.

Unde molestissimi morbi.

IV. Ipsius exemplo quantum alii Monachi profecerint.

Plurimos ejus exemplo in monasterio profecisse, & ad summam sanctitatem pervenisse probant quæ de multis e suis commilitonibus ipse refert, præsertim in Dialogis. De Eleutherio jam pauca attigimus. De sanctis Antonio, Merulo, & Johanne, qui quotidianis lacrymis, assiduis orationibus, continua sacrarum litterarum meditatione, ad æternam felicitatem, quo jam animo prævolarant, cœlitus vocati pervenerunt, legendum c. 47. lib. IV. Dialogorum. De S. Maximiano cœnobii S. Andreæ Abbate, postea Syracusano Episcopo, passim in Dialogis & in Epistolis. Porro certis annis assignare quæ S. Gregorius de sanctis illis narrat, difficillimum. De Merulo tamen constat eum anno saltem 579. ad meliorem vitam transiisse, cum ab ejus morte usque ad tempus quo sunt

[a] De sanctitate Eleutherii vide lib. 3. Dial. c. 33.

sunt scripti Dialogi, scilicet ad an. 593. vel 594. saltem anni [a] quatuordecim effluxissent. Cætera ea ratione distinguemus, quæ Johannes Diaconus fortasse confundit, si ante S. Gregorii legationem contigisse dicamus ea ex quorum narratione non liquet eum tunc monasterio suo præfuisse: & post ejusdem reditum expleta legatione, alia ex quibus summam eum potestatem jam obtinuisse in eodem monasterio constat.

V. Jam tunc Angliam cogitat.

Intra monasterii claustra contineri non potuit sanctissimi viri flagrantissimus zelus, sed transmisso Oceano ad procurandam Anglorum, nondum christianorum, conversionem vehementius exarsit. Qua occasione pium illud consilium inierit, narrant post Bedam Paulus & Johannes Diaconi. Quo vero tempore, etsi omnes id factum ante Gregorii Pontificatum consentiant, solus tamen Johannes hoc ante Constantinopolitanam legationem contigisse asserit, aliis neque affirmantibus neque inficiantibus. Rem ex Beda describemus, a quo primum desumta est; quamque ipse ex majorum traditione accepisse profitetur vir summæ fidei, nec minoris diligentiæ, qui a S. Gregorii temporibus integro seculo non aberat. Cum Gregorius in foro venales conspexisset pueros nuper ex Britannia advectos egregia forma, candido corpore, ipso etiam capillamento insignes, interrogavit qua ex gente essent. Anglos esse responsum est; ad quod *Bene*, inquit, *nam & angelicam habent faciem: & tales Angelorum in cælis decet esse consortes*. Nec mora: accedit ad summum Pontificem, rogatque ut genti Anglorum, quam audiebat adhuc idolorum cultui addictam, aliquos sacri verbi ministros mittat, qui eorum conversioni operam dent, seipsum paratum esse in hoc opus, si ita supremo Antistiti videatur. Annuit Papa: infatigabilibus ejus precibus victus, inquit Paulus Diaconus. Gregorius vero accepta discedendi copia, assumtisque e suo Andreano sodalitio selectis quibusdam sociis, quamcitius clam se subduxit & itineri commisit; metuens quod postea contigit, ne ab itinere, suorum civium amore ac studio revocaretur. Itaque Romani audientes viri sancti profectionem, summum [b] Pontificem adeunt & *terribili voce conclamant*: *Eja, Apostolice, quid fecisti? S. Petrum offendisti, Romam destruxisti*. Tanta erat de sancto viro existimatio & fiducia jam concepta, ut ex uno Gregorio salus omnium pendere videretur. His clamoribus motus Papa, seditionemque pene imminentem vehementer metuens, celerrime misit nuntios qui vel renitentem viatorem ab itinere quantocius revocarent & in Urbem reducerent, ut viso eo cives a tumultu compescerentur. Jamque trium dierum confecto itinere, sodales post brevem quietem, ut alacriter cœptam persequerentur viam hortabatur, cum ecce adveniunt sudantibus equis a summo Pontifice missi, offeruntque Epistolam qua Gregorio præcipiebatur vestigia relegere, & actutum Urbem revisere. Obtemperare coactus vir sanctissimus, qui obedientiam Deo præ sacrificiis omnibus placere noverat, Romæ summa omnium ordinum gratulatione exceptus est; & in monasterium regressus, novo fervore ad intermissos monastici instituti labores sese accinxit; in his damni quod patiebatur solatium & compensationem quærens. Sed eum spes fefellit.

Beda lib. II. c. 1. Paulus § 14. Johan. lib 1. c. 20. & seq.

VI. Fit Diaconus.

Vix enim in monasterium sese receperat, cum ab ejus quiete abstractus a summo Antistite, & Diaconus septimus creatus est, tum ut ad altare ministraret, tum ut in par-

a *Dum Petrus* . .... *sibi sepulturam facere post annos 14. voluisset*.

b Pelagium ex Paulo, & Benedictum ex Johanne.

partem Pontificalis sollicitudinis succederet. Quod audis hic Gregorium factum *Diaconum* vel *Levitam septimum*, significat tunc adhuc Romæ viguisse antiquum [a] morem, cujus meminit S. Cornelius Papa in Ep. apud Euseb. lib. VI. c. 43. ut septem dumtaxat essent Diaconi, exemplo fortasse prioris & apostolicæ Ecclesiæ, in qua septem tantum Diaconi ordinati sunt. Hic etiam numerus septenarius, septem præcipuis Urbis regionibus & basilicis respondebat, quibus singuli Diaconi præficiebantur; hincque dicti sunt Regionarii.

Greg. Tur. lib. 10. c. 2.

Vim sibi tunc factam explicat sanctus vir in Epistola ad Leandrum jam toties laudata; testaturque sibi nolenti & renitenti obedientiæ virtutem objectam, cui cedere coactus est. A quo Pontifice consecratus fuerit, & in partem curæ Ecclesiasticæ vocatus, neque Gregorius Turon. neque Paulus nos docent: hic tamen Pelagio secundo id adscribere videtur. Etenim diserte testatur Gregorium ab eodem Pontifice Diaconum effectum, & Constantinopolim missum. Cum itaque constet ipsum non Benedicti sed Pelagii II. Legatum seu Apocrisiarium apud Augustum fuisse, inde liquet ad mentem Pauli, non a Benedicto, sed a Pelagio II. Papa effectum eum esse Diaconum.

VII. A quo Pontifice.

Hæc apud Paulum legerat Johannes Diaconus; cumque in his maxime quæ de Gregorio refert ante adeptum Pontificatum, ab ejus sententia recedere non soleat, sed ipsa ejus verba & periodos integras transcribere, quando hic a Paulo dissentire conspicitur, liquet id non temere sed gravissima de causa factum. Nimirum aliter hauddubie in Romanæ Ecclesiæ scrinio legerat Johannes, ac in Pauli historia.

Eminentiss. Card. Baronius Johannis opinionem impugnat, non alia ratione quam tuendæ suæ chronologiæ necessitate; sed eam stare non posse jam a nobis demonstratum, aliundeque non ita nobis contemnenda videtur Johannis auctoritas. S. Gregorii vitam scripsit hic Ecclesiæ Romanæ Diaconus, tum ex ejus Epistolis aliisque operibus collectam, tum ex antiquis Ecclesiæ monumentis, in scrinio seu tabulario summorum Pontificum asservatis. Hæc quidem magna ex parte ad nos minime pervenerunt: sed cum videamus illius scriptoris diligentiam & fidem in legendis S. Doctoris operibus quæ præ manibus habemus, nullatenus desiderari (quæ enim ex ipsis excerpsit, eadem apud S. Gregorium leguntur vix unica voce mutata) quidni de ejusdem optima fide ac sinceritate certi & securi simus in aliis laudandis? Certe Johannem Diaconum in suspicionem vocando vel fraudis vel incuriæ, alterius Johannis, scilicet Papæ VIII. pulsatur auctoritas; qui & illum ad vitam S. Gregorii conscribendam hortatus est, & scriptam approbavit, hauddubie præmisso accurato examine, uti sane tanti momenti opus postulabat. Igitur cum Johanne Diacono asserendum putamus a Benedicto I. avulsum e monasterio S. Gregorium, & assumtum fuisse ad Ecclesiæ ministerium. Benedictus I. mortuo Johanne III. rexit Ecclesiam a mense Majo anni 573. ad finem Julii an. 577. elapsisque tribus mensibus & paucis diebus, Pelagius II. creatus est summus Pontifex, quo sedente, officio Diaconi Gregorius in Ecclesia Romana fere fungi cœpit, quod a Benedicto ejus antecessore paulo ante mortem ordinatus esset. Hac quidem ratione conciliari posse Johannem Diaconum cum Paulo non diffidi-

a Vide Mabill. in Comment. de Ordine Rom. Septenarius ille Diaconorum numerus, etiam in Oriente receptus erat; cavetur enim can. 15. Concilii Neocæsar. ineunte quarto seculo habiti, ne plures quam septem Diaconi ministrent, etiamsi magna sit civitas.

fidimus. Quid enim vetat dicere cum Johanne, a Benedicto primo Gregorium assumtum fuisse ad Ecclesiæ Romanæ Diaconatum, & fortasse ad legationem apud Imperatorem obeundam; quæ cum nonnisi mortuo Benedicto, sedenteque Pelagio II. ejus successore fuerint impleta, Paulum Diaconum non immerito scripsisse hæc a Pelagio facta?

VIII. An Diaconus Cardinalis. Gregorium factum fuisse Diaconum Cardinalem ait Baronius, quamvis apud nullos veterum, qui de ipso scripserunt, hoc legerit: nisi forte per *Levitam* seu *Diaconum* septimum, Cardinalem significari censeamus. (ann. 581. num. 1.) Et quidem erant septem illi Romanæ Ecclesiæ Diaconi singulis titulis quasi cardinibus affixi; unde dici poterant Cardinales: non secus ac ita dicebantur vel Presbyteri minoribus, vel Episcopi majoribus Ecclesiis tamquam proprii Sacerdotes addicti, & ut ipse Gregorius loquitur, incardinati; de quibus frequentissime in ejus Epistolarum Registro, ubi consule notas, indicis adhibita face.

IX. An Archidiaconus. S. Eulogius Alexandrinus Patriarcha videtur sensisse S. Gregorium Archidiaconum fuisse, penes quem erat summa bonorum omnium Ecclesiasticorum præfectura. (Photius cod. 182.) Eulogius enim, Gregorio nostro pernecessarius, asserit in libro de administratione Ecclesiastica contra Novatum, Archidiaconum in Ecclesia Romana, mortuo Episcopo semper succedere ex veteri more & constitutione. Quo pacto vero id asseverasset, si intellexisset S. Gregorium etsi non Archidiaconum, ad summum Sacerdotium provectum fuisset? Non potuit autem ignorare de amico sibi familiarissimo, utrum a diaconatu tantum an ab archidiaconatu ad Pontificatum ascendisset. At credibile est Eulogium, de veteri Ecclesiæ consuetudine tunc antiquata loqui; nempe agit de S. Cornelio Papa, a quo dicit Novatum Ecclesiæ Romanæ Archidiaconum, Presbyterum factum fuisse, ne, si in Archidiaconatu remaneret, sibi successor daretur; quippe Archidiaconum succedere summo Sacerdoti statutum erat pro hujus temporis more.

CAPUT V.

I. Gregorius Constantinopolim mittitur a Pelagio II. II. Ejus vivendi ratio in Aula. III. Quibus cum sociis. IV. Quæ ab eo Constantinopoli sint gesta. V. De pellendis Langobardis Pelagii Papæ sollicitudo. VI. Eutychii novam hæresim Gregorius comprimit. VII. An cum Johanne Eutychii successore jamtum decertaverit. VIII. Ex tempore collationis cum Eutychio habitæ, nostra chronologia stabilitur. IX. De nova alia hæresi fama. Quid de ipsa Gregorius senserit. X. Libros Moralium elucubrat. XI. Præcipui ejus amici ex Aula. Filium Imperatoris ex sacro fonte suscipit. XII. Quamdiu in urbe regia manserit. XIII. Romam redit sacris reliquiis ditatus. (An. 578. usq. ad 585.)

Non multo post suam in Ecclesiæ Romanæ ministerio & diaconatu provectionem S. Gregorius Constantinopolim migrare jussus est a Pelagio II. (I. Constantinopolim mittitur a Pelagio II.) ut in ea urbe totius Imperii Sede, negotiis Ecclesiasticis curam & sollicitudinem impenderet, Apocrisiariique (Latine *Responsalem* diceres, vel potius negotiorum curatorem) ibi officio fungeretur. Etsi vero arduum sit decernere quo anno hæc ei provincia demandata est, vero tamen propius est eum ad id muneris assumtum fuisse an. 578. aut sequenti, quo Tiberius post Justini obitum cœpit imperare solus; nec diu post subrogatum Benedicto I. Pelagium II. qui gratum proculdubio se facturum Augusto putavit, ta-

talem tantumque virum, præcipuis olim Reipublicæ muniis egregie defunctum ipsique probe notum Legatum ad eum mittendo.

II. Ejus vivendi ratio in Aula.

Quamvis autem in regia urbe inter aulicos viveret, ac in ipso Imperatoris palatio manere cogeretur, vitæ cœlestis propositum non intermisit, inquiunt sæpe laudati vitæ ejus Scriptores, venerabilem Bedam secuti. Cum enim usque ad extremum spiritum in monasterio perseverare cupiens, voti sui compos esse non potuisset, effecit quodammodo ut monasterium secum migraret, sibique semper adhæreret. Ipsum audiamus ea de re ad S. Leandrum scribentem: *Cum in terreno palatio licentius excubarem*, inquit, *me multi ex monasterio fratres mei germana vincti caritate secuti sunt. Quod divina factum dispensatione conspicio, ut eorum semper exemplo, ad orationis placidum littus quasi ancoræ fune restringerer, ne causarum secularium incessabili impulsu fluctuarem. Ad illorum quippe consortium velut ad tutissimi portus sinum .... fugiebam. Et licet illud me ministerium ex monasterio abstractum a pristinæ quietis vita, mucrone suæ occupationis exstinxerat, inter eos tamen per studiosæ lectionis alloquium, quotidianæ me aspiratio compunctionis animabat*. Quibus verbis expressius adumbrari poterat, quam pie in obeunda Constantinopolitana legatione Gregorius sese gesserit?

In Pref ad lib. Mor.

III. Quibus cum sociis.

Inter eos qui sancto viro sese comites itineris adjunxerunt, aut in urbe regia commorantem caritate moti adierunt, eminebat S. Maximianus Presbyter & monasterii S. Andreæ Abbas, postea Syracusanis datus Episcopus, ex multis Gregorianis Epistolis aut ad ipsum aut de ipso scriptis satis notus. At post aliquot annorum moram, jubente summo Pontifice, Romam redire coactus est, ut suo monasterio provideret ac invigilaret. Pelagii Epistolam Maximianum revocantis exhibet Johannes Diaconus, ex qua conjicere possumus quo tempore Romam redierit, relicto Constantinopoli Gregorio. Si quidem data est Epistola quarto nonas Octob. Indict. tertia; sic enim legitur omnibus in manuscriptis quos consuluimus. Porro hæc Indictio, quæ mense Septembri incœperat, pertinet ad an. 584. Rediit Maximianus vel desinente hoc anno, vel sequenti incoato. Illo itaque anno 585. Gregorius adhuc in urbe regia commorabatur, vel potius exsulabat; se enim in exsilio positum tamdiu doluit, quamdiu inter aulicos strepitus vivere coactus est.

Lib. 1. c. 32. Est tertia inter Pelagii II. Epistolas.

Quod spectat ad Maximiani reditum, narrat S. Gregorius imminens mortis periculum a quo cum sociis in Adriatico mari liberatus est insigni miraculo: nam per octo dies navis qua vehebantur, usque ad superiores tabulas aquis plena, iter proprium peragens enatavit. *Nono autem die in Crotonensis castri portum deducta est. Ex qua exierunt omnes incolumes, qui cum prædicto venerabili viro Maximiano navigabant. Cumque post eos ipse quoque fuisset egressus, mox in ejusdem portus profundum navis demersa est: ac si illis egredientibus pro pondere, sublevatione caruisset; & quæ plena hominibus in pelago aquas portaverat, atque nataverat, Maximiano cum suis fratribus recedente, aquas sine hominibus in portu non valuit portare*.

Lib. 3. Dial. c. 36.

Abeunte Maximiano, plurimi e fratribus Gregorio semper adhæserunt; qui videlicet sive Legatus apostolicæ Sedis, sive postea Episcopus, tanti fecit Monachos, ut eos in mensa convictores, in operibus adjutores, consiliorum participes, & vitæ testes; pene dixerim moderatores & arbitros semper habere voluerit. Huic Monachorum cœtui cum

Gre-

Gregorio in Regia hospitanti frequens intererat S. Leander, monasticæ quoque vitæ cultor, de quo fusius postea erit agendum.

IV. Quæ ab eo Constantinopoli sint gesta.

Quæ gesserit apud Tiberium Constantinum Augustum Gregorius, non narrant Scriptores; ipse quoque ab omni jactantia prorsus alienus humili obruit silentio. Duo tunc erant quæ præcipue Romanam Ecclesiam totamque vexabant Italiam, schisma scilicet ob tria capitula conflatum, & Langobardorum bellum. De schismate sopiendo, revocandisque ad Ecclesiæ sinum schismaticis, quam sollicitus fuerit Pelagius, testantur ejus Epistolæ brevi a nobis commemorandæ. Nec minori zelo id prosecutus est noster Gregorius, quod etiam ex ipsius Epistolis aliisque monumentis liquet; unde satis intelligitur frequenter sapientissimum Legatum apud Imperatorem egisse, ut tanto scandalo, tam fœdæ scissioni, tam gravi vulneri remedium afferret.

Magna sane spes affulserat schismatis exstinguendi, cum Tiberius pius Imperator, Ecclesiasticæ pacis amantissimus, ad Reipublicæ clavum solus Justino mortuo sedere cœperat, maxime vero Langobardos ab ipso tota ex Italia pellendos sibi Romani pollicebantur, post plurimas et præclaras quas de Persis reportarat victorias. Tunc excusso regiæ potestatis jugo Langobardi triginta sex ducibus obtemperabant, qui sibi partiti erant quas occupaverant civitates. Ab illis autem tyrannis toto decennio spoliatas Ecclesias, Sacerdotes interfectos, urbes eversas, populosque qui more segetum excreverant, excisos narrat Paulus Diaconus. (*Lib. 2. hist. Langob. c. 17.*) Hujus interregni et veluti anarchiæ tempore, anno circiter 579. aut 580. Casinense monasterium tota Italia celeberrimum, a barbaris direptum et dirutum est.

a [a] Cum tot clades a Langobardis pateretur Italia, gravioresque Romæ impenderent, Pelagius Papa opportunum esse tempus liberandæ patriæ existimavit, quando tot in partes tot in duces divisa barbaræ gentis potestas imminuta videbatur.

V. De pellendis Langobardis, Pelagii follicitudo.

Ea de causa non solum ad Gregorium scripsit illam (*Lib. 1. c. 32.*) quam refert Johannes Diaconus Epistolam, ut quantocius missis, pecunia, duce peritissimo, & copiis, periclitanti Romanæ Reipublicæ subveniretur; sed etiam Aunacharium Episcopum Antisiodorensem, qui erat Regibus Francorum a consiliis, admonuit, ut ea qua pollebat apud eos auctoritate, Ecclesiæ Romanæ et Italiæ, unde Galliis fidei lumen affulserat, (*Tom. v. Conc. Ep. 4.*) suppetias ferri procuraret; deterreretque pios principes, quibus una cum Romanis erat fides, ab omni fœdere cum Langobardis ineundo. Epistola Pelagii legitur data anno septimo imperii Tiberii, ubi necesse est ejus imperii tempus computari antequam solus imperaret. Non multo post Childebertus Rex bellum cum Langobardis qui jam sæpe in Gallias irruperant, feliciter gessit, litteris Pelagii motus, ut par est credere. Quod vero spectat ad Tiberium Augustum, aliis bellis curisque distentus, parum de recuperanda Italia, aut etiam Roma conservanda cogitavit; adeo ut solis piorum, maxime vero ancillarum Dei precibus & sanctorum Apostolorum protectione, tunc & postea Urbs stetisse videatur.

VI. Eutychii novam hæresim Gregorius opprimit.

Nihil autem utilius Reipublicæ christianæ præstitit Gregorius Constantinopoli agens, quam cum nascentem Eutychii Constantinop. Patriarchæ hæresim de impalpabili Sanctorum corpore post resurrectionem, oppressit. Integram de hac quæstione concertationem refert ipse libro XIV. Moralium a num. 72. ad 75. unde transcripta apud Johannem Diaconum legitur lib. 1. c. 29. Gregorio victo-

a Vide de Castro nota (*ff*).

ctoria cessit; at victoriæ fructus Eutychio, qui errorem ante mortem paulo post secutam ejuravit. Gregorii doctrinam Tiberius August. calculo suo comprobavit, deliberavitque de libro Eutychii flammis abolendo. Eutychio subrogatus est invitus & reluctans Johannes, cognomento jejunator.

Lib. v. Ep. 13

a VII. An cum Johanne Eutychii successore jam tum decertaverit.

[a] Utrum vero jam tum Gregorius cum Johanne decertaverit, pro œcumenici titulo quem usurparat, nos latet. Testatur quidem Ep. 68. libri IX. Johannem in Synodo superbum hoc vocabulum usurpasse, ac Pelagium suum decessorem hujus Synodi gesta irritasse, atque adhibita prius in eum *districtissima increpatione*, *prohibuisse ne suus Diaconus* seu Apocrisiarius *cum Johanne procederet*, hoc est in sacrorum celebratione communicaret. At quis esset ille Diaconus, Gregorius, an qui ei succeffit Laurentius, silentio præterit. Si tamen de se loqui voluisset, quare non dixisset, sibi a Pelagio præceptum non procedere cum Johanne? alium ergo a se designare videtur.

VIII. Ex tempore collationis habitæ cum Eutychio nostra chronologia stabilitur.

Cum legamus apud Gregorium concertationi cum Eutychio Tiberium Imperatorem interfuisse, constanterque asseverent melioris notæ chronographi & historici ipsius mortem contigisse mense Augusto anni 582. inde novum eruitur argumentum contra Baronii opinionem de monastica vita tardius a S. Gregorio suscepta, hoc est vel an. 582. vel 581. quo eum adhuc præturam gessisse contendit. Nostram chronologiam confirmat Gregorius Turon. qui scribit anno octavo Childeberti Regis, Mauricium imperare cœpisse, hoc est an. 582. Nam Sigeberto patre occiso successit Childebertus an. 575. & ejus regni annus decimus quintus scilicet absolutus, teste eodem scriptore, convenit cum an. 590. Accedit venerabilis Bedæ auctoritas. Nam lib. I. c. 23. Eccl. hist. *Anno*, inquit, *ab incarnatione Domini quinquagesimo octogesimo secundo*, *Mauricius ab Augusto quinquagesimus quartus*, *Imperium suscipiens*, *uno & viginti annis tenuit*; *nimirum viginti annis integris & uno incoato*. Hac ratione temporum tam inconcussis fundamentis stabilita, interrogare liceat chronologiæ Baronianæ propugnatores, qui possit intelligi Gregorium adhuc laicum & Prætorem fuisse anno 581. postea Monachum induisse, deinde avulsum a monasterio, in quo se diu vixisse passim asserit, Diaconum factum, mox Constantinopolim missum, ibique cum Eutychio Patriarcha disputasse, saltem mense Aprili an. 582. quandoquidem constat, ut fatetur Baronius, Eutychii obitum, teste Eustathio, qui præsens aderat, antecessisse quatuor mensibus Tiberii Imperatoris mortem, qui ut diximus, e vita migravit mense Augusto an. 582.? sed de his satis.

Lib. VI. historiæ num. 25. & 30. Lib. X. nu. 2.

IX. De nova alia hæresi fama. Quid de illa senserit Gregorius.

Eodem tempore quo in urbe regia commorabatur Gregorius, rumor invaluit de nova hæresi, sed ut suspicatur ipse Gregorius, imaginaria: de qua agit Epistola 45. libri XI. Illius sectatores dicebantur *sub obtentu religionis conjugia solvere*, & docere *quod baptisma peccata penitus non auferat*. *Et si de iniquitatibus suis quis in triennium pœnitentiam ageret*, *postmodum ei perverse vivere liceret*. *Sed teste conscientia*, inquit Gregorius, *fateor nunquam in eis aliquid erroris*, *aliquid pravitatis*, *aliquid de his quæ contra eos dicebantur inveni*. *Unde & eos*, *opinione contemta*, *familiariter suscipere*, *& magis ab insequentibus defendere curabam*; quo exemplo docemur quomodo cum his qui de falso dogmate

a Vide de Castro nota (gg).

te gratis infamantur, sit agendum.

X. Libros Moral. elucubrat hortante S. Leandro. Quidquid temporis a negotiis vacabat, illud sacræ Scripturæ legendæ, piisque studiis impendebatur. Tunc [a] Leander Episcopus Hispalensis legatione & ipse fungens apud Imperatorem, auctor fuit Gregorio exponendi libri Job. Inter præstantissimos illos viros magnam necessitudinem adstrinxerat vitæ monasticæ communis utrique professio, par fere morum sanctitas, eadem studia. De legatione S. Leandri apud Imperatorem pro Hermenegildo Wisigothorum Rege in Hispania consulendi Hispanici scriptores; & legendum caput 31. libri III. Dialog. Amicissimi viri, necnon fratrum suorum precibus cedere coactus Gregorius, ad reseranda *tantæ profunditatis mysteria*, quæ in libro Job latent sese accinxit, *certus*, inquit, *quia impossibile esse non poterat, quod de fraternis cordibus caritas imperabat*. Verum de hoc opere quod Leandro nuncupavit sanctus Doctor, legere juvat quæ de ipso præfatur, & admonitionem quam eidem præmisimus.

XI. Præcipui ejus amici ex aula. Præter S. Leandrum Gregorius multos alios amicos in urbe regia sibi comparavit, in his præcipue Domitianum Mauricii Augusti consanguineum Melitinæ Episcopum, de quo infra, Theoctistam ejusdem Imperatoris sororem; Narsem Patricium bellis contra Persas feliciter gestis celeberrimum, quem re non satis perspecta, Baronius eumdem esse putavit, qui post multas de Gothis reportatas in Italia victorias, tam præclare gesta invitatis postea Langobardis ad Italiæ direptionem, ulciscendæ privatæ injuriæ gratia, fœdavit & deturpavit. Alios omittimus de quibus in historia Pontificatus Gregorii frequens occurret mentio. Et ut paucis absolvamus, multorum quidem familiaritatem & amicitiam, omnium vero amorem & existimationem est consecutus. At silentio præterire non possumus quod Gregorius Turonensis refert, sanctum Diaconum filium Mauricii Augusti (haud dubie natu majorem) ex lavacro sacro suscepisse, dum Constantinopoli adhuc moraretur: quod quantum ei fuerit perhonorificum nullus est qui non intelligat. *Lib. 10. c. 1.* Filium Imperatoris ex sacro fonte suscipit.

XII. Quamdiu in urbe regia manserit. Ex hoc Gregorii historici testimonio possumus facilius statuere quo anno vir sanctissimus Romam redierit. Mauricius non prius Constantinam Tiberii Augusti filiam duxit, quam fieret Imperator: sed simul & uxorem, & dotis nomine imperium accepit, anno scilicet 582. mense Augusto ut jam supra demonstravimus. Itaque nasci ei non potuit filius, nisi anno sequenti mense Aprili aut Maio. Ex iis evidenter probatur Gregorium ex urbe regia prius non discessisse. At ex Epistola Pelagii ad eum scripta quam profert Johannes Diaconus, lib. 1. c. 32. multo longior mora colligitur: nam data legitur hæc Epistola mense Octobri Indict. III. proindeque anno 584. Neque vero hoc anno Constantinopoli discessit Gregorius, quia Maximianum laudata epistola revocatum, ut supra diximus, & hoc anno vel etiam sequenti Constantinopoli profectum, reditum Gregorii antecessisse manifestum est ex libro III. Dialog. c. 36. Hæc quomodo stare possint cum sententia Baronii & [b] Binii satis non video, quibus placet, statim postquam Mauricius renuntiatus est Imperator, quod contigisse mense Aug. anno 582. jam ostendimus, Laurentium fuisse a Pelagio missum ut in Apocrisiari officio succederet.

Diuturnioris mansionis in urbe regia probationem adhuc suppeditat in-

a De S. Leandro lege Annales Benedict. Mabill. lib. VI. num. 64 & Nicolaum Antonium in Bibliotheca vet. Hispan.

b In notis ad Ep. Pelagii II. inter Concilia.

ingens Moralium volumen hac in urbe a Gregorio elucubratum, cui plures anni, maxime tot inter negotia vix potuerunt sufficere. Neque vero S. Leander, neque Gregorii fratres & sodales, eum ad opus illud aggrediendum hortati essent, si Constantinopoli tam brevem moram, ut placet Baronio, fuisset facturus.

a XIII. Romam redit sacris reliquiis ditatur.

[a] Jam vero de reddendo Romæ Gregorio cogitemus, & quem abeuntem comitati sumus, redeuntem prosequamur. Rediit autem magnis muneribus, nimirum sanctissimis reliquiis ditatus, scilicet brachio S. Andreæ Apostoli, & capite S. Lucæ, quæ sacra pignora ab Imperatore impetrata in suo Romano monasterio collocavit; ut refert Baronius ex priori pagina Vaticani cod. signati numero 153. Neque huic narrationi contrarium est quod dicit ipse Gregorius lib. IV. Ep. 30. ad Constantinam Augustam, *consuetudinem non esse, ut quando Sanctorum reliquiæ dantur, quidquam de corpore tangere præsumatur;* nam loquitur de Romanorum & Latinorum, non vero Græcorum more & consuetudine. Italiæ quoque reportavit ab Mauricio Augusto spem proximi auxilii, quod brevi adfuit duce Smaragdo Exarcho Longini successore. Si tamen quis contendat Smaragdum Gregorii reditum prævenisse, de re tam incerta minime pugnabo; neque enim expeditum est certo assignare quo tempore Gregorius repatriaverit. Id vero constat ejus precibus & sollicitationibus impetratum hoc subsidium. Cæterum ex Epistola I. Pelagii ad Eliam Aquilejensem Episcopum, discimus quid Italiæ præstiterit Smaragdi adventus: gratulatur enim summus Pontifex, quod per labores atque sollicitudinem excellentissimi filii Smaragdi Exarchi & Chartularii sacri palatii, pacem & quietem Deus donare dignatus sit.

Ad an. 586. num. 24.

CAPUT VI.

Ab an. 585. usque 589.

I. S. Gregorius monasterii sui fit Abbas. II. Pelagius eum sibi adjutorem adhibet scribendis Epistolis. III. Argumentum prioris Epistolæ ad Eliam scriptæ contra schisma. IV. De secunda ad eumdem Eliam Epistola. V. De tertia. VI. Schisma ficte ejurant quidam Episcopi. VII. S. Gregorius libros Moralium retractat.

I. S. Gregorius monasterii sui fit Abbas.

Romam reversus Gregorius, in monasterii sui portum, urbis aulæque tumultum exosus, iterum se recepit, ubi Abbatis officium rogantibus, immo cogentibus fratribus [b] exercuit. Quod in monasterio post reditum & ante suam ad Pontificatum assumtionem habitaverit & præfuerit, dubitare non sinit ipse Gregorius narrans lib. IV. Dialog. cap. 55. infelicem Justi Andreani Monachi mortem, quam dicit contigisse *ante triennium*, hoc est paulo antequam apostolicam cathedram ascenderet. Ex hoc loco liquet *hunc Monachum medicinali arte imbutum, Gregorio in eodem S. Andreæ monasterio constituto, sedulo obsequi atque in assiduis ejus ægritudinibus excubare solitum*. Cum Justus morti proximus deprehensus fuisset reus occultatæ pecuniæ, *mox ut tantum malum Gregorio nuntiatum est, id æquanimiter ferre non valuit*. Statimque violatæ regulæ monasterii vindex, quia Abbas, *cogitare cœpit vel quid ad purgationem morientis faceret, vel quid ad exemplum viventibus fratribus provideret. Pretioso igitur ejusdem monasterii Præposito accersito*, jubet ut curet a rei consortio fratres omnes rece-

D 2

a Vide de Castro nota (*hh*).
b Assumto nuper ad Syracusanum Episcopatum S. Maximiano S. Andreæ Abbate.

recedere. Præcipit quoque mortuo etsi in extremis pœnitenti stercorariam parari sepulturam, et super ejus cadaver tres occultatos aureos projici, fratribus clamantibus: *Pecunia tua tecum sit in perditione*. Tandem quia Justus piaculi pœnitens diem extremum clauserat, procurat ut Pretiosus Præpositus *per triginta dies continuos pro ipsius absolutione* [a] *sacrificium offerat*. Quantum sapientissimi Abbatis severitas Justo cæterisque fratribus profuerit, lege aut in laudato Dialogorum libro, aut apud Johannem Diaconum. Quæ apud eumdem leguntur de largis eleemosynis a Gregorio factis dum in monasterio degeret, probant quoque eum tunc monasterio præfuisse; alioquin non *præcepisset* [b] Vestiario, ut tot daret *numismata*. Postea multa refert Johannes Diaconus quæ Gregorio Abbatis loco sedente contigisse testatur: qualia sunt miracula & signa quibus Deus quosdam Monachos aut fugientes, aut de fuga cogitantes, aut alterius noxæ reos terruit, & ad saniorem mentem revocavit. Sed fallitur hic scriptor, quandoquidem ipsemet Gregorius scribens ad Rusticianam Ep. 44. libri XI. eadem commemorat, aitque ea sibi narrata fuisse ab Abbate & a Præposito hujus monasterii. Verum quid indigemus aliunde quæsitis argumentis, cum ipse Gregorius coram Synodo diserte professus sit se olim rexisse monasterium, his verbis: *Quam sit necessarium monasteriorum quieti conspicere.... anteactum nos officium, quod in regimine monasterii exhibuimus informat?*

Lib. I. c. 15. Ibid. c. 9.

Concil. III. seu Later. sub S. Greg.

II. Pelagius

Sancto viro in monasterii recessu otium & latebras quærenti, diu tamen iis prorsus frui non licuit, aut ab omnibus penitus Ecclesiasticis negotiis feriari. Nam ut olim Hieronymus S. Damaso Papæ, Prosper S. Leoni Magno, sic ille Pelagio Juniori in scribendis Epistolis adjutor fuit. Ita sensit Baronius: & sane ipsi tribuit Paulus Vvarnefridi lib. III. de gestis Langobardorum, *satis utilem Epistolam* a Pelagio Papa Eliæ Aquilejensi Episcopo missam, *quam*, inquit, *beatus Gregorius*, *cum adhuc esset Diaconus scripsit*. Tres editæ sunt tum a Baronio, tum a Conciliorum collectoribus Pelagii II. Epistolæ, *ad Eliam & ad alios Istriæ Ecclesiæ Episcopos & filios*, pro trium capitulorum causa tumultuantes. [c] Unum est trium illarum Epistolarum argumentum, unus scopus, stilus plane non absimilis; proindeque idem omnium scriptor Gregorius, a quo unam saltem scriptam esse Pauli constat testimonio. Adde quod his in Epistolis quas Gregorius jam Pontifex factus ad eosdem schismaticos scripsit, vel ad alios quos in condemnatione trium capitulorum hærere noverat; eadem pro pacis hostibus caritas ferveat, pro anxiis & scrupulosis eadem indulgentia elucescat. Et de iis quidem postea fusius; nunc autem paucis exponendum quid tribus Epistolis nomine Pelagii II. scriptis potissimum contineatur.

eum sibi adhibet adjutorem scribendis Epistolis. Ad an. 586. num. 26. cap 10.

III. Argumentum prioris Epistolæ, ad Eliam scriptæ contra schisma.

In prima præfatur piissimus Pater *de viscerum suorum divisione*, nimirum de schismate Ecclesiam scindente, *se non sine gravi fletu doluisse*; ad pacem dissidentes cum lacrymis adhortatur. Vacillantibus in fide, Petri fidem indeficientem opponit; titubantibus, Sedis Petri firmitatem, contra quam portæ inferi prævalere non

a De sacrificio pro defunctis offerri solito jam diximus in notis ad libri IV. Dialog. caput 55.

b Sic Johannes vocat Monachum vestiarii custodiæ præpositum. Porro in chronico Casinensi lib. 1. c. 25. Vestiarium appellatur locus ubi etiam pecunia servabatur. Proprie vestiarium est locus ubi vestes sacræ & vasa ad altaris ministerium aliaque pretiosa reposita custodiebantur; qui cum esset tutior, forte aliquando ad pecuniam asservandam deligebatur.

c Has epist. & cætero huc pertinentia, vide in Append. ad Reg. Epist. E. V.

non possint. Cæterum ut omnem præscindat sese calumniandi occasionem, profitetur amplecti quæ ab Apostolis eorumque successoribus tradita sunt, & in quatuor œcumenicis Conciliis explanata & confirmata, maxime in Synodo Chalcedonensi, cujus auctoritatem pulsari & labefactari, trium capitulorum damnatione in quinto post Concilio conclamata schismatici querebantur. Si tamen hæc ad compescendum scandalum sufficere non videantur, rogat eos ut manentes in unitatis caritate eligant transmittantque aliquos e fratribus, ad proponendas & componendas pacifice quæstiones omnes. *Et parati sumus*, inquit bonus ille Pastor ovibus errantibus compatiens, *secundum præceptionem Apostolicam, et cum caritate eos suscipere, et cum humilitate ad placita satisfactionis reddere rationem; & sine aliquo impedimento, cum omni dilectione, quando reverti voluerit, voluntate sincerissima, relegare.*

1. Petri 3.

IV. De secunda ad eumdem Eliam Epistola.

Ut ad hanc Epistolam responderent schismatici, *Scripta diversis infecta contagiis direxerunt*, quibus Patrum testimonia incongrua & ad causam non pertinentia inseruerunt, ordine ita turbato, *ut quod scriptum nomine alterius fuerat, alterius nominis titulo promeretur*, uti observat Pelagius in Ep. 2. ad Eliam ejusque symmystas, unde ipsis hæc ab Apostolo dicta tribuit: *Nescientes neque de quibus dicunt, neque de quibus affirmant*. Itaque ut veris & genuinis falsa et suppositititia destrueret, Pelagius curavit schismaticorum legatis ex antiquis *Polyptycis scrinii sanctæ Sedis Apostolicæ* sincera Synodorum acta exhiberi: ipsosque secunda sua Epistola vehementer est cohortatus ad caritatem & unitatem, cujus scissio culpa est ita inexpiabilis, ut ne martyrio quidem purgetur. Postremo invitat eos ad collationem Romæ per legatos habendam; aut si locorum obstent intervalla, rogat ut apud Ravennatem urbem Istriæ finitimam conveniant, quo se Legatos missurum pollicetur, qui vice sui Synodo intersint.

1. Tim. 1. 7.

V. De tertia.

Irrita fuit vigilantissimi Pastoris sollicitudo curaque erga oves extra Ecclesiæ septa & pascua vagantes. Utque suam in schismate pertinaciam tuerentur, pro defensione damnatorum in V. Synodo trium capitulorum, apologiam evulgarunt: ad quam refellendam Pelagius, Gregorii opera rursum usus, tertiam scripsit Epistolam, quam ipse Gregorius librum appellat. Ex hac Epistola intelligimus conjuratos Istriæ vicinarumque regionum Episcopos, eo insaniæ provectos, ut summo Pontifici tam præclara humilitatis & caritatis exempla præbenti, *deliberata judicii sententia imperarent*, a trium capitulorum damnatione resilire. De hac perduellione gemit Pelagius, doletque oves extra caulas, leonis rugientis morsibus patere, palmites a vite rescissos exsiccari & ad combustionem præparari, operarios extra vineam laborantes & desudantes mercede carere; novo diluvio mundum obruente vesanos homines arcam fugere. Ut autem satisfaciat omnibus quæ obtruderant schismatici, primum sigillatim expendit ea quibus abutebantur S. Leonis Papæ pro Concilio Chalcedonensi testimonia, quæ soli fidei definitioni favere ostendit; at de ea non agi, sed de personis, ut etiam in superiori Epistola luculenter probatum est, contendit. Deinde nodum solvit quem ex Vigilii Papæ aliorumque Latinorum Episcoporum reluctantia adstringebant; qui scilicet prius damnationi trium capitulorum consentire constantissime recusarant. Ait nimirum Latinos linguæ Græcæ minus peritos, errores in Theodoriti, Theodori & Ibæ scriptis latentes statim non potuisse detegere; quibus tandem cognitis eorum

Lib. II. Ep. 51.

rum condemnationi ultro subscripserunt; & prius acta retractarunt. Cæterum mirum non esse Petri successorem, in sententia variasse, cum ipse Petrus qui *prius restitit ne ad fidem gentes sancta Ecclesia sine circumcisione reciperet*, postea Paulo reprehendenti cessit, & obstitit ne jugum Mosaicæ legis gentilibus imponeretur. Denique Pelagius multa ex Theodori Mopsuesteni scriptis profert in Christum impiissima, multa quoque ex Ibæ Epistola, quibus palam fit quanta pertinacia Nestorio adhæserit, & in S. Cyrillum impii Nestorii adversarium exarserit; unde manifestum est eorum scripta vel hæretica, vel hæresi faventia, non immerito fuisse damnata. Ad Theodoritum quod spectat, hæc ait Pelagius: *Neque Theodoriti omnia scripta damnamus, sed sola quæ contra duodecim Cyrilli capitula, sola quæ contra rectam fidem aliquando scripsisse monstratur, quæ tamen & ipse damnasse cognoscitur.*

Digna sane est hæc Epistola, quæ ex integro legatur. Nemo autem legens, nisi in S. Gregorii scriptis peregrinus, dubitare poterit, an sit ipsius fetus; quippe sapit Gregorianam phrasim, & explicandæ sacræ Scripturæ methodum. Idem sit de duabus aliis criterium. Hinc eas hoc loco inferendas, aliqua saltem ex parte judicavimus.

VI. Schisma ficte ejurant quidam Episcopi. *Lib. III. c. 12.*

His armis cum expugnari non potuissent schismatici pertinaces, *Smaragdus Patricius veniens de Ravenna in Gradum, per semetipsum e basilica extrahens Severum* Aquilejensem seu Gradensem Episcopum, *Ravennam cum injuria duxit, cum aliis tribus Episcopis.* (Verba sunt Pauli Vvarnefridi in historia Langobardorum) *quibus comminans exsilia, atque violentiam inferens, communicare compulit Johanni Ravennati...... Exacto vero anno ex Ravenna Gradum reversi sunt, quibus nec plebs communicare voluit, nec cæteri Episcopi eos susceperunt.* Severum *incorporatum fuisse in unitatem Ecclesiæ* quam postea deseruit, testatur S. Gregorius lib. 1. Ep. 16. ad eumdem scripta.

VII. S. Gregorius libros Moral retractat.

Eo tempore cum paulo liberiori otio frueretur, suam in Job expositionem ad limam revocavit, *multa augens, pauca subtrahens*, ut ipse ait in prævia ad illos libros Epistola, ubi lege cætera, quæ in hac veluti secunda Moralium editione præstitit. Sed amicam illam quietem turbavit pestis gravissima quæ Romam Italiamque devastavit, & Pelagium summum Pontificem interemit; cujus loco Gregorius electus est. De his nunc morosius est agendum.

CAPUT VII.

An 589. & 590.

I. Tiberis exundatio. II. Mala inde subsecuta. In his pestis. Pelagio peste sublato, Gregorius in ejus locum eligitur. Petitur Imperatoris consensus. III. Jure an injuria. IV. Num ad consensum impetrandum soluta pecunia. V. Acrius desævit pestis: Gregorius Romanos ad pœnitentiam hortatur. VI. Indicit publicas supplicationes. VII. Qua auctoritate. VIII. Fugit & latebras quærit. Indicio columnæ fulgidæ agnoscitur.

I. Tiberis exundatio. *Greg. Tur. lib. 10. c. 1.*

[a] Anno octogesimo nono supra quingentesimum, mense nono seu Novembris *tanta inundatione Tiberis fluvius urbem Romam obtexit, ut ædes antiquæ diruerentur; horrea etiam Ecclesiæ subversa sint, in quibus nonnulla millia modiorum tritici periere*, inquit primus rerum Francicarum scriptor; observatque id contigisse anno XIV. Childeberti Regis; quod de anno hoc non incoato, sed completo intelligendum est. Nam

a Vide de Castro nota (ii)

Nam eodem Gregorio historico teste, medio mense [a] *undecimo* sequenti, hoc est Januario, Pelagius Papa peste percussus est. *Et quia Ecclesia Dei absque Rectore esse non poterat Gregorium Diaconum plebs omnis elegit*. Gregorium ordinatum esse mense Septembri anni 590. nemo diffitetur. At si decimo quarto anno Childeberti tantum incoato, Pelagius peste correptus interiisset, hoc est anno 588. per viginti menses vacasset Sedes Romana, scilicet a Januario anni 588. usque ad ordinationem S. Gregorii mense Septembri an. 590. tamdiu autem Romam, immo totam Ecclesiam sine Pastore tunc fuisse nullus ex historiæ scriptoribus litteris consignavit. Itaque inundatio de qua Gregorius Turonensis, accidit mense Novembri an. 589. Januario sequenti pestilentia Pelagium Papam abstulit. Paulo post electus est Gregorius in summum Pontificem. Verum cum reluctaretur, exspectandusque foret Imperatoris consensus, ejus ordinatio citius quam ineunte mense Septembri proximo non potuit impleri. His certis terminis definienda fuit & stabilienda chronologia, antequam cætera quæ vel præcesserunt Gregorii electionem, vel subsecuta sunt, prosequeremur.

Inundationis Tiberis meminit ipse Gregorius lib. III. Dialog. cap. 19. his verbis: *Ante hoc fere quinquennium, quando apud hanc Romanam urbem alveum suum Tiberis egressus est, tantum crescens ut ejus unda super muros Urbis influeret, atque inde jam maximas regiones occuparet, apud Veronensem urbem fluvius Athesis excrescens, ad beati Zenonis martyris atque pontificis ecclesiam venit*. Hæc magis ac magis confirmant stabilitam a nobis chronologiam. Gregorius enim scripsit Dialogos an. 593. qui erat *fere quintus*, hoc est quintus incoatus ab anno 589. Tiberis inflatio jam antea Romæ non semel exitialis fuerat, videratque suis temporibus Horatius:

Tiberim retortis.
Littore Etrusco violenter undis
Ire dejectum monumenta Regis,
Templaque Vestæ. lib. 1. od. 2.

Inter maximas autem Urbis & orbis clades hujus fluminis exundatio censebatur. Unde Tertullianus Apologetici. c. 40. *Si Tiberis*, inquit, *ascendit ad mœnia*, *si Nilus non ascendit in arva*; *si cælum stetit*, *si terra movit*; *si fames*, *si lues*: *statim Christianos ad leonem*; quasi tot calamitatum suis flagitiis provocatores & auctores.

II. Mala ex ea subsecuta in his pestis.

Quanta mala intulerit hæc Tiberis prope immensa effusio, narrat Gregorius Francicus his verbis: *Multitudo etiam serpentium cum magno dracone in modum trabis validæ, per hujus fluvii alveum in mare descendit: sed suffocatæ bestiæ, inter salsos maris turbidi fluctus littori ejectæ sunt. Subsecuta est de vestigio clades quam inguinariam vocant*. Primus omnium hoc flagello percussus interiit Pelagius Papa, eodem Gregorio teste, juxta illud quod in Ezechiele Propheta legitur: *A sanctuario meo incipite*. Mox subsecuta est magna populi strages. In tanta ergo calamitate populus Romanus ad Gregorium confugit, eumque in summum Pontificem elegit. *At ille hunc apicem attentius fugere tentans, ne quod prius abjecerat, rursum ei in seculo de adepto honore jactantia quædam subreperet*, Mauricium Augustum, cujus filium ex sacro fonte susceperat, confestim supplicibus litteris oravit, ut consensum eligenti populo seque ad Episcopatum deposcenti denegaret. Scripsisse quoque ad Johannem Constantinopolitanum Pa-

Ezech. 9. 6.

Pelagio peste sublato, Gregorius in ejus locum eligitur.

a Cum hic legis Januarium esse anni undecimum mensem, intellige Gregorium Turon annum non incoasse a Januario, sed a Martio.

Patriarcham, ut Imperatori apud quem gratia plurimum pollebat, rescindendæ hujus electionis suasor & auctor esset, conjicitur ex Epistola 4. libri I. in qua cum ipso expostulat, quod ne ad Episcopatum eveheretur minime obstiterit. Sed Præfectus urbis Romæ [a] germanus ejus, præoccupato nuntio, misit ad Imperatorem solemne electionis decretum. Mauricius Deo gratias agens, quod Diaconus sibi amicitia conjunctissimus, ad tanti honoris culmen populi suffragiis fuisset vocatus, dato ex more præcepto, jussit eum institui & ordinari. Hæc ex Gregorio historico excerpta, quæ ipse ab oculato teste Turonensis Ecclesiæ Diacono (quippe qui tunc Romæ ageret) didicerat. Inter optimates qui ad electionem Gregorii suis suffragiis & fortasse consiliis auctoritateque plurimum contulerunt, præcipuam laudem meruerunt Johannes Exconsul & Quæstor vir Patriciæ nobilitatis, necnon Philippus Excubitorum comes, de quibus eam ob rem queritur Epistolis 31. & 32. libri I.

Petitur consensus Imperatoris.

Gregorium solummodo Diaconum fuisse cum ad Pontificatum evectus est, ex hoc alterius Gregorii testimonio liquet. Neque vero legimus eum [b] Presbyteratu donatum, antequam in Pontificem ungeretur & consecraretur; quod hodiernis quidem moribus adversari haud diffitemur; sed non ita fortasse antiquis.

III. *Jure an injuria.*

Nonnullorum quoque mentem hauddubie pulsabit, quod narrat laudatus scriptor, de petito & exspectato Imperatoris consensu, antequam Gregorius electus ordinaretur. Sed a Regum Gothorum Italiam obtinentium saltem temporibus usurpatum erat, ut electus Papa non sederet nisi accedente prius Principis confirmatione. Huic juri vel injuriæ quæsitus hic color, quod cum summi Pontificis electio, non solum ad clerum, sed etiam ad Senatum populumque Romanum tunc spectaret, citra auctoritatem Imperatoris aut Principis, qui Senatus populique caput erat, stare non deberet. Neque vero Gregorius, qui sacrum [c] sibi ministerium ab Imperatore commissum agnoscit, hunc morem usquam damnare visus est, aut improbasse. Nam quod affert Baronius ut displicuisse sanctissimo Pontifici morem hunc ostendat, id ex spurio vel saltem dubio commentarii in [d] Psalmos Pœnitentiales loco depromsit. Restituto in Occidente Imperio, Carolus Magnus ejusque posteri, hoc jure confirmandi summi Pontificis, nullo repugnante, potiti sunt, ut ex Anastasio Ecclesiæ Romanæ Bibliothecario, & ex aliis passim non iniquis erga Sedem Apostolicam scriptoribus constat.

Lib. I. Ep. 5.

IV. *Num ad consensum impetrandum soluta pecunia. Cassiod. lib. IX. Ep. 5.*

Idem [e] Eminentissimus Cardinalis existimat Mauricii consensum in Gregorii electionem soluta pecunia comparatum fuisse; quod nescio an in hujus aut inferioris ævi scripto aliquo legatur. Querela enim de sponsa Christi captiva facta & tributo subdita, quæ profertur ex commentario in Psalmos pœnitentiales neque id significat, neque extra suspicionem interpolationis & suppositionis est. Non me fugit Athalaricum Arianum aliquando imperasse tria solidorum millia pro confirmatione *Apostolici Pontificis*, & duo millia pro confirmanda aliorum Patriarcharum, hoc est Metropolitanorum electione; sed Catholicos Principes, liberata a Gothis Italia, idem exegisse, aut Gregorium ab

a Aliqui legunt apud Gregor. Turon. *Præfectus Urbis Germanus, ejus* &c. minimæ rati referendum esse *ejus* ad *Germanus*. S. Gregorium fratrem seu germanum habuisse jam supra ostendimus c. 1. num. 5.

b Lege notas ad Ep. 34. lib. X.

c Qui *virtutis ministerium infirmo commisit.*

d Vide censuram nostram de hoc Commentario.

e Ad an. 590. num. V.

ab hujuſmodi ſimoniaca pecuniæ penſitatione non abhorruiſſe nuſquam ſibi perſuadere poterit, qui legerit ejus epiſtolas quamplurimas contra ſimoniacam hæreſim ſcriptas. Præterea Rex Arianus pecuniam perſolvi non jubet, niſi cum de electione aut ordinatione Præſulum, *ad palatium producta fuerit altercatio populorum*.
a [a] At in electione Gregorii mirus fuit populorum conſenſus. Addo inſuper obſcurum eſſe locum hunc ex reſcripto ad Johannem Papam quæſitum, quandoquidem in eo Rex contra ſimoniacos, ſive qui dant ſive qui accipiunt, ſaluberrima promulgat decreta.

V. Acrius deſævit peſtis.

Interea dum exſpectaretur Auguſti reſponſio & aſſenſus, in dies augebatur peſtilentia, Romaque continuis funeribus devaſtabatur. Ab hac lue immune non fuit S. Andreæ cœnobium; tuncque enituit maxime fratrum omnium ſollicitudo & caritas erga Theodorum adoleſcentem hoc morbo correptum, & ad extrema perductum; quem eorum orationibus a duplici morte animæ ſcilicet ac corporis liberatum refert Gregorius tum homil. 19. & 38. in Evangelia, tum lib. IV. Dialog. c. 38.

Gregorius Romanos ad pœnitentiam hortatur.

Aberat tunc a monaſterio ſanctus Pater, procurandis afflictæ civitati ſolatiis totus incumbens. Ut autem pene jam deſpondentes animum Romanos ſpe in Deum erigeret, atque ad pœnitentiam tot inter flagella vel invitos provocaret, concionem ad populum habuit, dignam ſane quam litteris conſignaverit Gregorius Turonenſis. Ejuſdem meminerunt Paulus & Johannes Diaconi, necnon alii quamplurimi. In prioribus editis legitur habita Indictione ſexta, cujus loco potius legendum, *Indictione viii.* Conſtat enim Gregorium incipiente Indictione nona fuiſſe ordinatum. Erroris cauſa fuit, quod hæc oratio libro Epiſtolarum olim XI. nunc XIII. fuerit præmiſſa, cujus videlicet libri Indictio eſt ſexta. [b] Nec minus mendoſe aſſignatur dies quarta Kalend. Septembris. b

Tom. I. col. 1660.

VI. Indicit publicas ſupplicationes.

Poſt concionem S. Gregorius publicas ſupplicationes ſeu litanias indixit, præcepitque ut convenientes ad ſeptem deſignatas in totidem Urbis regionibus baſilicas, omnes Clerici, Monachi, ſacræ Virgines, infantes, laici, viduæ, conjugatæ, inde cum ſingularum regionum Presbyteris, ad ſanctæ Dei Genitricis baſilicam ex condicto cum precibus & lacrymis procederent. Inſuper congregatis Clericorum catervis, præcepit pſallere per triduum. *Hora igitur tertia* (noſtro more nona) *veniebant omnes chori pſallentium ad Eccleſiam, clamantes per plateas, Kyrie eleiſon.* Ipſo autem ſupplicationis tempore intra unius horæ ſpatium octoginta homines ſpiritum exhalarunt. Hæc Gregorius Turonum Epiſcopus, ex ſui Diaconi qui tunc Romæ erat haud dubia relatione memoriæ prodidit, cui ſubſcripſit Paulus Diaconus. Johannes Diaconus vero & alii non parum diſcrepant ab illis ſcriptoribus ſive in recenſendo perſonarum ordine, ſive in aſſignandis baſilicis. Nam Johannes Diaconus aſſignat pro litania Clericorum Eccleſiam

Lib. III. de geſtis Lang. c. 25.

a Eodem ſenſu debet intelligi Juſtiniani juſſio de qua Baronius ad an. 554. num. 1. & 2. & quod legitur apud Anaſtaſium Biblioth. in Agathone: *Hic ſuſcepit divalem juſſionem* (Imperatoris conſtitutionem) *per quam relevata eſt quantitas, quæ ſolita erat dari pro ordinatione Pontificis facienda, ſic tamen, ut ſi poſt ejus tranſitum contigerit electionem fieri, non debeat ordinari qui electus fuerit, niſi prius decretum generale introducatur in regiam urbem ſecundum antiquam conſuetudinem.* Tom. VI. Concil. in Agath. p. 574. Cæterum iſta pecuniæ perſolutio potius videtur populis eligentibus imperata, ut jus eligendi conſervarent, quam electis Pontificibus.

b Lege notam qua iſta priorum editorum errata caſtigavimus.

ſiam S. Johannis, conſentitque charta de litaniis quæ nunc legitur in appendice Epiſtolarum: Gregorius Tur. vero, baſilicam ſanctorum Coſmæ & Damiani. Hoc tamen diſſidium componi poteſt ſi dicamus non ſemel indictas fuiſſe ſupplicationes illas; & in his quidem ſervatum ordinem a Gregorio Turonico relatum, in aliis alterum a Johanne aſſignatum; quod ex ritualibus libris poteſt confirmari, ſi Emin. Annalium Eccl. parenti fides ſit. *Habent*, inquit Baronius, *rituales libri ultimis Litaniis eſſe proceſſum ad baſilicam Apoſtolorum Principis, atque ab Gregorio ſanctam imaginem* [a] *Deiparæ* a *magna veneratione delatam*. Tunc
An. 590. num. 8. ferunt prope molem Hadriani Tiberi adjacentem viſum eſſe Angelum, in ſignum reconciliati Numinis, *nudatum gladium in vaginam reponere, eoque ſymbolo morbum ceſſaſſe ſignificare voluiſſe*. De ſupplicationibus ſæpius habitis, & ultimo loco factis in baſilica S. Petri contendere minime volumus, etſi de multiplici, aut etiam duplici proceſſione tempore peſtis habita ſcriptores omnes ſileant. At quæ narrantur de viſo Angelo, & de ſedata peſte dubiæ videntur fidei. Si enim id contigit, quonam pacto Gregorius Turon. id a ſuo Diacono non accepit? ſi vero ipſum audierit tanta miracula referentem, quomodo ab ipſis commemorandis abſtinuit, qui aliquando leviſſima nec ita certa referre delectatur? Altum eſt quoque de iſtis Bedæ, Pauli, & Johannis ſilentium. Peſtilentiam tamen quieviſſe Paulus & Johannes qui res a Gregorio geſtas accuratius proſecuti ſunt, non obſcure teſtantur; ſed brevi recruduiſſe poſtea oſtendemus. Cum de ſupplicationibus iterum aut ſæpius tempore peſtis habitis, ſcriptores omnes ſileant; felicius fortaſſe diſſidentes ſcriptores ad concordiam revocabuntur, dicendo unius ejuſdemque litaniæ ordinem varie indictum ac præſcriptum. Nempe cum prius aſſignatæ fuiſſent hæ & illæ baſilicæ quo varii convenirent ordines, aliæ poſtea mutato conſilio delectæ ſunt, vel quod ampliores, vel quod propiores forent, vel quod in regionibus ubi ſitæ erant Eccleſiæ illæ peſtis minus graſſaretur. Nimirum cavendum erat a locis in quibus acrius morbus deſæviebat. Itaque juxta opinionem hanc quam ultro fateor nullibi legiſſe me, tum Eccleſia S. Johannis, tum ſanctorum Martyrum Coſmæ & Damiani deſignatæ ſunt, quo conveniret Litania Clericorum, & unde poſtea procederet (idem de cæteris in quibus diſcrimen eſt, dicendum) ſed ad alterutram tantum convenere Clerici.

Ab illis ſupplicationibus originem traxiſſe videntur [b] Litaniæ quæ dicuntur majores, & in feſto S. Marci b quotannis celebrantur, cum illæ quæ in triduo ante Aſcenſionem Domini fiunt, dicantur minores.

Quæri poteſt, quo nomine quave auctoritate Gregorius adhuc Diaconus tantum, electus quidem ad Pontificatum, ſed nondum ordinatus, Eccleſiæ Romanæ gubernationem quodam modo præoccupavit, omnia quæ ſuperius retulimus decernendo. Eum quidem jam Presbyterum factum fuiſſe putant nonnulli, quos inter eminet Baronius, propter illa de eo Gregorii Turonenſis dicta: *Sed non deſtitit Sacerdos tantus prædicare populo* &c. At vero Sacerdotis nomine non ſolebant veteres deſignare Presbyterum. Itaque Turonenſis Epiſcopus noſtrum Gregorium hic non alia ratione Sacerdotem appellat, quam quod eſſet ad ſummum electus Sacerdotium; unde paulo poſt non obſcure innuit eum adhuc in diaconatus VII. Qua auctoritate.

a Quam dicunt a S. Luca factam.

b De his litaniis conſulenda quæ habet noſtra Iſagoge, & Gradonicus. E. V.

rus gradu positum. Neque vero Presbyteratus ordo jus ipsi contulisset exercendæ in Romanam Ecclesiam potestatis. Subodoramur ergo Gregorium tamquam electum Pontificem, vacantis Sedis administrationem nactum esse cum aliis Ecclesiæ Romanæ vicariis; idque conjicimus ex Epistola Cleri Romani ad Scotos reddita, cum mortuo Severino Papa Sedes Apostolica vacaret anno circiter 640. Illa enim Epistola scripta legitur nomine *Hilarii Archipresbyteri & servantis locum*, scilicet ut auguror Vicarii *sanctæ Sedis Apostolicæ Johannis Diaconi & in Dei nomine electi*, qui fuit Johannes IV. *Johannis primicerii & servantis locum Apostolicæ Sedis, & Johannis servi Dei consiliarii ejusdem Sedis Apostolicæ*. Quod monumentum exhibet Venerab. Beda lib. II. hist. c. 29. unde addiscere licet, quibus demandata foret Ecclesiæ Romanæ administratio, donec qui electus erat Pontifex consecraretur.

a VIII. Fugit & latebras quærit.

[a] De concivium suorum salute sollicitus Gregorius, pene sui oblitus fuerat, & propositum fugiendæ Pontificiæ dignitatis intermiserat. Securus forsan dormiebat, quod Mauricium Imperatorem suis supplicibus litteris permotum electioni factæ non consensurum speraret. Ut vero accepit interceptam fuisse suam ad Augustum epistolam, & aliam delatam qua Præfectus Urbis eum de electione unanimi consensu facta, & de incredibili populi totius erga electum studio, certiorem faciebat, sibi maxime timendum ratus, de fuga quamprimum cogitavit. Formidabat enim celsum quidem, at arduum locum; *Et sic metuebat paupertatis suæ securitatem perdere, sicuti avari divites solent perituras divitias custodire*, ut ejusdem Gregorii verba usurpem. Verum *cum latibula fugæ præpararet, capitur, trahitur, & ad beati Apostoli Petri basilicam deducitur, ibique ad pontificalis gratiæ officium consecratus, Papa Urbi datus est*. Hæc Gregorius Turon. cujus ultima verba exscripsit Paulus Diaconus. Addit vero Gregorium, cum ad portas Urbis sollicite excubaretur, ne evaderet, a negotiatoribus impetrasse ut in cratera occultatus educeretur extra Urbem: sicque per triduum delituisse, sed tertia nocte indicio fulgidæ columnæ fuisse detectum & comprehensum. Missa facio cætera quæ tum obtigerunt, mira quidem & stupenda, quæ apud Paulum legi queunt. Johannes Diaconus in omnibus fere Paulum secutus, nullius tamen alius signi meminit, quam columnæ fulgidæ. Ipse Gregorius miracula tunc facta, etsi premere silentio, præ modestia & animi demissione (quæ ambæ virtutes in ipso præsertim enituerunt) plurimum optasset, dissimulare tamen omnino non potuit, scribens ad Natalem Salonitanum Episcopum: *Conscientiam nostram indicamus, ipsius honoris onera me ægro animo suscepisse. Sed quia divinis judiciis non poteram resultare*, &c. Et ad Cyriacum Constantinopolitanum Patriarcham: *Ego quoque qui indignus ad locum regiminis veni, infirmitatis meæ conscius, secretiora loca petere aliquando decreveram: sed superna mihi judicia adversari conspiciens, jugo Conditoris subdidi cervicem cordis*. Fugæ latebrarumque suarum meminit quoque initio libri Regulæ Pastoralis. Ita Gregorius vocantis, melius dixerim, cogentis Dei signis, potius quam hominum votis obtemperans, accedente Imperatoris consensu & gratulatione ordinatus est die 3. Septembris an. 590. in ipso Indictionis nonæ principio, quæ dies in tabulis ecclesiasticis consignata, olim fuit celeberrima. Cum enim sanctissimi Pontificis natalis incidat in diem 12. Martii, quo tempore pro-

Lib. III. Dialog. c. 14.

Lib. II.

Indicio columnæ fulgidæ agnoscitur.

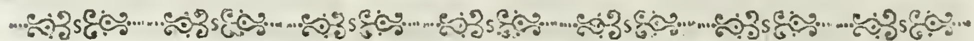
Lib. VII. ep. 4.

E 2

a Vide de Castro nota (jj)

propter Quadragesimam nullæ antiquitus erant Sanctorum solemnes feriæ, anniversaria ejus ordinationis dies, ipsius memoriæ celebrandæ fuit consecrata.

Nunc vero paululum subsistamus, & admirati pene invictam Gregorii in fugiendo Pontificatu pertinaciam, doleamus Ecclesiæ vicem, cujus dignitates & summa sacerdotia invadunt plerique ambitiosi, ea vel natalium suorum splendori, vel consanguineorum bellicæ fortitudini, vel suis in aula obsequiis assiduisque precibus & excubationibus debita existimantes. Tantum e Gallia malum magna jam ex parte depulit Rex christianissimus Ludovicus XIV. cujus exemplo utinam obsequantur omnes quorum interest: *Et tamen nomen Christi etiam per lucrorum sectatores suæ gloriæ retinet potestatem. Et fiunt in talibus causis ministri mercenarii, sicut naves onerariæ .... quarum rectores potius eorum quos ducunt pecuniis inhiant, quam saluti: & tamen mare seculi hujus necessarios habet hujusmodi transvectores.* *Arnald. de Bonevalle lib. de Card. Christi oper. c. de Bapt. Christi.*

SANCTI GREGORII PAPÆ VITA.

LIBER SECUNDUS.

Quatuor priores Pontificatus S. Gregorii annos complectens.

CAPUT PRIMUM.

An. 590. & 591. *I. S. Gregorius ordinatur, & fidei symbolum emittit. II. Ejusdem Synodica Epistola ad Patriarchas. III. De ipsius inscriptione. IV. Cur dicta Synodica. V. Gratulantibus de suscepto Pontificatu quam humiliter rescripserit. VI. Aliæ præter animi demissionem, detrectandi Episcopatus causæ, gravissima Ecclesiæ mala. VII. Ea magna ex parte sustulit. VIII. Ejus hoc in opere adjutores. Johannes CP. IX. Eulogius Alexandrinus. X. Anastasius Antiochenus. XI. Johan. Jerosolymitanus. XII. Domitianus Arabiæ Metropol. XIII. Dominicus Carthag. XIV. S. Leander in Hispania. XV. Virgilius Arelat. Syagrius &c. in Gallis.*

[a] Consecrandus de more Gregorius [b] ad Confessionem S. Apostolorum Principis ductus est, (hoc nomine intelligitur apud veteres ejus sepulturæ locus) ubi fidem orthodoxam exposuit, quam intra paucos articulos complexus est. Illud autem symbolum exhibent Registri Epistolarum codices fere omnes manu exarati, vel in capite vel ad calcem, legiturque apud Johannem Diaconum lib. II. c. 2. idcirco ipsum tamquam genuinum S. Gregorii fetum Epistolis subjiciendum duximus. a b I. S. Gregorius ordinatur & fidei symbolum emittit.

Ut etiam receptæ jamdudum [c] consuetudini morem gereret, Synodicam Epistolam scripsit ad omnes Patriarchas, in qua suscipere ac venerari profitetur quatuor Concilia Nicænum, Constantinopolitanum primum, c. II. Ejusdem Synodica Epistola ad Patriarchas.

a Vide Castro nota (kk)

b Hujus ordinationis dies in tabulis Ecclesiasticis consignatur; estque tertia Septembris.

c Hujus consuetudinis meminit Gregorius l. IX. Ep. 52. *Hinc est*, inquit, *ut quotiens in quatuor præcipuis Sedibus, Antistites ordinantur, Synodales sibi invicem Epistolas mittant, in quibus se sanctam Chalcedonensem Synodum cum aliis generalibus Synodis custodire fateantur.*

mum, Ephesinum, & Chalcedonense, *sicut sancti Evangelii quatuor libros*. In eadem Epistola Synodica, ea qua par erat veneratione Gregorius amplectitur quintum Concilium, *in quo Epistola quæ Ibæ dicitur, erroris plena reprobatur; Theodorus personam Mediatoris Dei & hominum, in duabus substantiis separans, ad impietatis perfidiam cecidisse convincitur; scripta quoque Theodoriti, per quæ beati Cyrilli fides reprehenditur, ausu dementiæ prolata refutantur*. Subdit: *Cunctas vero quas præfata veneranda Concilia personas respuunt, respuo*. Tandem quoslibet aliter sentientes anathemate ferit. In alia rursus Epistola, quatuor Universalis Ecclesiæ Synodis cum totidem libris Evangeliorum collatis summam supremamque tribuit auctoritatem.

Lib. 1. Ep. 4. Ibid. Ep. 25.

Lib. III. Ep 10.

a III. De ipsius inscriptione. [a] In hujus Epistolæ Synodicæ ad Patriarchas inscriptione primum omnium occurrit Johannis Constantinopolitani nomen, quod a Gregorianarum Epistolarum collectoribus factum, non ab ipso Gregorio jure censet Baronius. Singulis enim Patriarchis singula misit illius Epistolæ exemplaria, in quibus solum nomen Patriarchæ ad quem unumquodque mittebatur erat inscriptum. Neque enim exemplum quod ad Johannem delatum est, aliud quam Johannis ipsius nomen præferebat.

Ad an. 591.

b [b] Hinc legitur *Frater carissime*, non *Fratres carissimi*. Nostram sententiam confirmat, quod subjunctum fuerit, *a paribus*, post Patriarcharum nomina, ut in notis observavimus. Nihilo tamen minus jam consentientibus aliis Patriarchis, Constantinopolitanus primum locum post Romanum Pontificem obtinebat.

c Tunc duo erant Antiocheni Patriarchæ; nam [c] Anastasio ex hac Sede pulso, Gregorius subrogatus fuerat, quod cum injuria magis quam jure factum fuisset, aliunde que Anastasius præcipua laude pietatis & doctrinæ inter Orientalis Ecclesiæ Antistites fulgeret; noluit sanctus Pontifex pro exauctorato eum habere, sed ad ipsum sicut ad cæteros Patriarchas Synodicam transmisit. Jamque ad ejusdem litteras de suscepto summo Pontificatu gratulatorias responderat. Sed quia Gregorius ei successor datus, pro legitimo Pastore in universa Orientis Ecclesia, nemine reluctante agnoscebatur, vir alioquin ob sanctissimos mores, Episcopatu dignus; eum præterire insalutatum non debuit novus Papa, ne pacem turbaret.

Ep. 7.

Synodica vel Synodalis dicta est prælaudata Epistola. Simul ac enim quis creatus erat Romanus Pontifex, collectis vicinis Episcopis Synodum habebat, in qua se fidei catholicæ asseitorem profitebatur; ex eaque Synodo Epistola Synodica transmitti solebat ad absentes universi orbis Episcopos, potissimum vero ad præcipuarum Ecclesiarum Patriarchas. Hujus sane consuetudinis exempla in antiquis Ecclesiæ monumentis passim sunt obvia. Porro fidei suæ confessionem recens assumtus ad Pontificatum mittebat, non solum ut se orthodoxum probaret, sed etiam *ut sub qua fide vivendum esset secundum statuta patrum*, sibi subditos doceret. Hac etiam in Epistola, primariis Orientalis Ecclesiæ Episcopis, ipse primus Pastor Gregorius, voluit absolutissimam recte regendi & pascendi Christi gregis formam præbere: ad illos enim fusissime ac doctissime scribit de munere Pastorali; adeo ut in ea Epistola suo de Regula Pastorali aureo plane libro prælusisse videatur. Verum nihil magis elucet in ea, quam stupenda viri sanctissimi humilitas, imparem se Episcopali curæ ex animo profitentis.

IV. Cur dicta Synodica. Baron. ibid.

Ep. 2. Gelasii 1. Tom. 4. Concil. pag. 1163.

Eam-

a Vide Castro nota (II)
b Vide notas ad hanc Epistolam.

c De illo consule notas ad Ep. 7. lib. 1.

V. Gratulantibus de suscepto Pontificatu quam humiliter scripserit.

Eamdem animi demissionem testatam reliquit in plurimis quas paulo post susceptum Pontificatum rescripsit Epistolis. Quippe statim ac fama de ejus ad summum Pontificatum assumtione percrebuit, illustres viri quamplurimi, maxime qui in urbe regia ejus modestiæ, sapientiæ, pietatis, cæterarumque virtutum testes & conscii fuerant, eum amicis & gratulatoriis litteris compellavere, quibus potius lacrymas & gemitus quam verba, rescribendo reddidit & rependit. Legendæ sunt præ cæteris tertia cum quatuor sequentibus, vigesima prima, & quadragesima tertia lib. I. in quibus vehementissime dolet imposita sibi immerito & impari Episcopatus pondera: *Tanto*, inquit Narsetem Patricium alloquens, *me percussum mœrore agnoscite, ut vix loqui sufficiam; oculos enim mentis meæ doloris tenebræ obsident. Triste est quidquid aspicitur* &c. Quia vero suas lacrymas, etsi juges, ad deplorandam mutatam sortem, minime sufficere putabat, familiaribus suis pro amicitiæ tessera, fletus ea de re suspiriaque imperabat.

Johannes Exconsul non parum contulerat tum ad Gregorii electionem, ut jam monuimus, tum ad hujus electionis confirmationem; idcirco in illum amice excandescere videtur. Sed nullibi magis prodit dolorem de amissa vitæ monasticæ tranquillitate, & suscepta pastorali cura, quam hom. XI. in Exechielem. Unde non immerito Johannes Diaconus nonnullorum ex Langobardis vesaniam exagitat, quos non pudebat affirmare Gregorium appetiisse magis Pontificatum, quam fugisse. Lib. I. Ep 31. num. 6.

a VI. Aliæ præter animi demissionem, detrectandi episcopatus causæ, gravissima Ecclesiæ mala.

[a] Quid causæ esset cur a Pontificatu tantum abhorreret sanctus vir, præter singularem animi demissionem & vitæ solitariæ amorem, hic investigare operæ pretium videtur. Tunc Roma, totaque Italia cruentissimo Langobardorum bello premebatur, cui accesserunt fidæ comites fames & pestilentia. Verum gravioribus adhuc malis Ecclesia laborabat. De his dolens ita scribit ad amicum Leandrum:

Respondere Epistolis vestris tota intentione voluissem, nisi Pastoralis curæ ita me labor attereret, ut mihi magis flere libeat, quam aliquid dicere. Quod vestra quoque Reverentia in ipso litterarum mearum textu vigilanter intelligit, quando ei negligenter loquor, quem vehementer diligo. Tantis quippe in hoc loco hujus mundi fluctibus quatior, ut vetustam ac putrescentem navem, quam regendam occulta Dei dispensatione suscepi, ad portum dirigere nullatenus possim. Nunc ex adverso fluctus irruunt, nunc ex latere cumuli spumosi maris intumescunt, nunc a tergo tempestas insequitur. Interque hæc omnia turbatus, cogor modo in ipsam clavum adversitatem dirigere, modo curvato navis latere, minas fluctuum ex obliquo declinare. Ingemisco, quia sentio quod negligente me crescit sentina vitiorum, & tempestate fortiter obviante, jamjamque putridæ naufragium tabulæ sonent. Lib. I. Ep. 43.

Certe si fluctibus obrui potuisset Petri navis, ex sævientibus tunc procellis nunquam emersisset. Quippe Langobardi [b] idololatriæ addicti, aut impietatis Arianæ sectatores, Romæ totius Christianæ religionis arci imminebant: parumque abfuit quin expugnarent. Nuper Autharis ipsorum Rex Arianus, liberos eorum in fide catholica baptizari prohibuerat, orthodoxisque sese infensissimum ostendebat. Fervebat furebatque in Istria & in finitimis provinciis schisma pro tribus capitulis excitatum. In Hispania, & Gallia Narbonensi Wisigothi Arianam hæresim Lib. I. Ep. 17.

a V. de Castro nota (*mm*)

b De stolida illorum idololatria; in capreæ capitis adoratione vide lib. III. Dialog. c. 28.

ſim ad hæc uſque tempora diſſeminarant & propagarant. Qui Britanniam invaſerant Angli, adhuc idolorum cultui mancipati, Chriſti nomen ignorabant. Pergebant Donatiſtæ Africanam Eccleſiam ſcindere vexareque jam pene tribus a ſeculis. Fœda erat Orientalis Eccleſiæ facies, propter graſſantes ubique Neſtorii aut Eutychetis, errores, quorum plurimi ſurculi pullularant. His accenſebantur Agnoitæ, qui non ita pridem apud Alexandriam fuerant exorti. In Galliis, quæ catholicæ fidei ſemel receptæ tenacius inhæſerant, variæ morum irrepſerant corruptelæ, ipſamque diſciplinam Eccleſiaſticam labefactarant, maxime ſimoniaca hæreſis (ſic appellat S. Gregorius) & Neophytorum, hoc eſt ad ejuſdem mentem, laicorum immaturæ præcipiteſque ad ſacerdotium promotiones.

VII. Ea magna ex parte ſuſtulit.

Tot malis mederi Gregorio incumbebat, cui cum ſummo pontificatu Eccleſiarum omnium ſollicitudo fuerat demandata. Sed ad tantæ molis opus imparem ſe præ humilitate judicans, maxime infirma ſemper attritaque valetudine, magna animi anxietate laborabat. Verum adjutorem expertus eſt Deum, cui vocanti obſecutus fuerat: ejuſque ope qui ſe ſervum inutilem exiſtimabat & dictitabat, ſchiſmaticos Italiam turbantes coercuit, Langobardos ad fidem catholicam perduxit, Gothos Eccleſiæ reconciliavit, Anglos chriſtianis præceptis imbuit, & ſacro lavacro tinxit, repreſſit Donatiſtas in Africa tumultuantes, Agnoitas aliosque in Oriente hæreticos debellavit; varios ubique ſuccreſcentes, contra fidem aut pios mores, exſtirpavit errores; tot denique tantaque intra paucorum annorum ſpatium præſtitit, ut jure omnium gentium conſenſu magni cognomen ſit conſecutus Præcipuos autem quos habuit laboris ſocios & adjutores, qui ſcilicet majoribus tunc præerant Eccleſiis, recenſeamus.

VIII. Ejus in hoc opere adjutores Johannes CP.

Johannes, propter miram abſtinentiam dictus Jejunator, ob inſignes virtutes ad Conſtantinopolitanam Sedem, quæ ſecundum poſt Romanam locum jam ſibi vendicabat, mortuo Eutychio, aſſumtus fuerat, ut ſupra diximus. At uſurpato in Synodo CP. œcumenici Patriarchæ titulo, quem deponere nunquam conſenſit, Pelagium Papam, & poſtea S. Gregorium in ſe concitavit. De illo deinceps frequenter acturi ſumus. Eum ſummis laudibus efferunt ſcriptores Græci, propter doctrinam, pietatem, ſingularemque in pauperes, cum ſibimet foret parciſſimus, liberalitatem & munificentiam. Diem clauſit extremum an. 596. & a Grecis in Sanctorum catalogum eſt relatus. Hunc excepit Cyriacus in eadem Sede CP.

IX. Eulogius Alexand. 147. Photius cod. 182. 208. 225 226, 227.

Eulogius ex Monacho, ſi auctori prati ſpiritualis fides ſit, factus Patriarcha, Eccleſiam Alexandrinam rexit ab anno 581. ad an. 608. hæreticorumque hoſtem acerrimum, & ſtrenuiſſimum fidei orthodoxæ vindicem ſe ſemper probavit. Quinque libros ſcripſit adverſus Novatianos ſeu contra Novatum, impugnavitque varios temporum illorum hæreticos; contra Concilium Chalcedonenſe & S. Leonem Papam rebellantes. De ipſo ejuſdemque lucubrationibus agit Photius multis in locis. S. Gregorio propter eximias quibus præditus erat virtutes & animi dotes, fuit ſemper acceptiſſimus, ut ex Epiſtolis infra commemorandis palam fiet. Poſt obitum, Sanctorum albo fuit additus.

a X. Anaſtaſius Antiochenus.

[a] Anaſtaſius, quem Sinaitam eſſe multis ſcriptis celebrem plurimi putarunt, ad Sedem Antiochenam aſſumtus, eamdem Gregorio, monaſterii apud montem Sina, ut ajunt,

Præ-

a Caſtro nota (*nn*)

Præfecto, cesserat anno 572. a Justino Imperatore pulsus & dejectus. Ipsum tamen pro legitimo Patriarcha Sedis hujus habuit semper Sanctus Gregorius; unde ad eum scripsit: *Apud me semper hoc estis, quod ex omnipotentis Dei munere accepistis esse, non quod ex voluntate hominum putamini non esse*. Mortuo Gregorio Antiocheno, cujus laudes fuse persequitur Evagrius lib. quarto, propter virtutes multiplices & præstantissimas, recteque administratam Ecclesiam, Anastasius suæ Sedi restitutus est anno 594. vel ut aliis placet 592. quam usque ad an. 599. quo devixit, sanctissime gubernavit. Quæ scripserit aut scripsisse vulgo sit creditus, lege apud sacrarum Bibliothecarum auctores. Plurimos autem spectatæ sanctitatis suæ laudatores & admiratores nactus est, inter quos Gregorio Magno primus extra controversiam locus debetur. Non mediocre conceptæ de Anastasio existimationis & singularis in eum amoris testimonium exhibuit Sanctus Gregorius, quando statim post sumtum Pontificatum, *suggestionem summis precibus plenam fecit apud piissimos Dominos*, ipso teste, *ut virum beatissimum domnum Anastasium Patriarcham, concesso usu Pallii, ad beati Petri Apostolorum Principis limina secum celebraturum solemnia Missarum trasmittere debuissent: quatenus si ei ad Sedem suam minime reverti liceret, saltem secum in honore suo viveret*. Utrum tamen suggestionem hanc vel libellum supplicem miserit, dubios nos facit, quod ibidem additur. Quam tenera vero caritate amicum hunc complecteretur, quæ ad ipsum scripsit palam demonstrant. Sic præfatur in Epistola 26. libri I. [a] *Scripta vestræ Beatitudinis, uti fessus requiem, salutem æger, fontem sitiens, umbram æstuans inveni. Neque enim illa verba per linguam carnis videbantur expressa: quia sic spiritalem amorem suum quem gestabat, aperuit, ac si mens per semetipsam loqueretur*. Quæ hoc loco describere voluimus, [b] ut qualem se erga amicos Gregorius ostenderet quisque possit intelligere.

Lib. 1. ep. 25. — Lib. 2. ep. 28. — a — b

[c] Ut ab Antiochena Sede ad Jerosolymitanam transeamus, eam obtinuit Johannes IV. ab anno 561. quo Eustochio demortuo subrogatus est, usque ad annum 595. successoremque habuit Amos, cui Nicephorus octo Episcopatus annos tribuit. Verum exstat Sancti Gregorii Epistola ad Isachium, qui ei suffectus est, scripta Indictione IV. hoc an. 601. vel 600. Unde erroris arguitur Nicephorus, probaturque jam ab anno 600. Isachium Jerosolymitanum Patriarcham creatum esse, ac Synodicam Epistolam ad Sanctum Gregorium misisse, cui respondit hac Epistola Indictionis quartæ.

c Johann. Jerosolymit. Evang. lib. v. c. 16. Niceph. lib. XVII. c. 36. Lib. XI. ep. 56.

Domitianus, Mauricii Augusti consanguineus, Melitinæ Episcopus & Armeniæ Metropolitanus erat, quando summum Pontificatum auspicatus est vir sanctissimus. Eum ad res maximas gerendas aptissimum, & in consiliis prudentissimum expertus Imperator, multis in negotiis adjutorem adhibere consueverat, ac liberis suis tutorem designarat. Fuit quoque Gregorio Magno carissimus, ob eximiam vitæ sanctitatem, ut ex litteris ad eum scriptis liquet. Mortuus apud Theophanem in chronographia legitur Indictione V. quæ anno 601. ex modica parte, & 602. respondet. Peragrato Oriente, nunc Occidentalem orbem perlustremus.

XII. Domitianus Armeniæ Metropol. Evang. lib. VI. c. 18. Simocat. lib. IV. cap. 14. & lib. VIII. c. 11.

Ecclesiæ Carthaginensi totique Africæ a Wandalorum Arianorum jugo non ita pridem vindicatæ præerat Do-

XIII. Dominicus Carthag.

a Idem pene est Ep. 7. ejusdem libri exordium.
b Idem ex multis aliis Gregorianis Epistolis eruitur. Vide præsertim lib. III. Ep. 54.
c Castro nota (oo)

Dominicus, ob pastoralem sollicitudinem, strenuamque in coercendis hæreticis navatam operam plurimis S. Gregorii Epistolis celebratus. Ultima ad eum scripta, quinta Indictione ineunte hoc est mense Septembri anni 601. probat eum saltem ad hoc usque tempus superstitem fuisse.

XIV. S. Leander in Hispania. Quamvis Episcopus Toletanus, qui nunc totius Hispaniæ primas audit, jam tum Primatus titulo, plurimis ejusdem Hispaniæ præesset Ecclesiis, in universa tamen Wisigothorum Monarchia quæ Hispanias & Galliam Narbonensem complectebatur, S. Leander Hispalensis Episcopus, omnium erat Antistitum celeberrimus, quod Recharedum Regem universamque Wisigothorum gentem, Arianis prius erroribus impietatibusque mancipatam, ad catholicam fidem perduxisset. Arianam hæresim a Recharedo, annitente S. Leandro in Concilio Toletano anno 589. aut 590. proscriptam fuisse auctor est Nicolaus Antonius. *Bibliot. vet. Hisp. tom. I. lib. IV.*

XV. In Galliis Virgilius Arelat. Sub Pontificatu Gregorii Virgilius Arelatensis Archiepiscopus, inter cæteros Gallicanos Præsules, non solum dignitate Sedis eminebat, sed morum etiam integritate omnibusque virtutibus quæ Pastorem decent. Ex Monacho Lirinensi Abbas monasterii Augustodunensis primum factus fuerat; dein mortuo Licerio Arelatensi Episcopo an. 588. Syagrius, multæ apud Galliæ Principes auctoritatis & gratiæ Episcopus, cui perspectissimæ erant sancti viri dotes eximiæ, vacanti Ecclesiæ præficiendum eum curavit, quam annis 49. sanctissime rexit. Florebat tunc in eadem Ecclesia Gallicana Etherius Lugdunensis, Desiderius Viennensis, Gregorius Duronensis, Aregius Vapincensis, imprimisque jam laudatus Syagrius, & alii ex Gregorianis Epistolis satis noti. (Syagrius. Etherius &c.)

De Britannicis insulis in quibus nunc Angliæ, Scotiæ, & Hiberniæ regna numerantur, de Germania ad Boream vergente, de Polonia seu Sarmatia aliisque septemtrionalibus regionibus nihil hic attinet dicere: quippe quæ Christi suave jugum, nondum excussa idolorum servitute, ad hæc usque tempora detrectarant.

CAPUT II.

I. Orbis Christiani status politicus sub Mauricio Imperatore. II. Status Italiæ. III. Galliarum sub tribus Francorum Regibus. IV. Hispaniæ sub Recharedo. V. Majoris Britanniæ. VI. Quas ad regendam Ecclesiam dotes attulerit Gregorius. VII. Summa ejus humilitas. VIII. Et caritas. IX. Animi constantia.

DElineato breviter, quantum ad Ecclesiasticum statum, Orbis Christiani quodammodo situ, idem nunc eadem brevitate, quantum ad statum politicum, præstare operæ pretium est. Mauricius ab anno 582. renuntiatus Imperator, iisdem virtutibus, prudentia maxime, fortitudine ac religione Rempublicam administrabat, quibus ad Imperium viam sibi munierat. Post multas de Persis, assiduis Romanorum hostibus, relatas victorias, eorum Regem Chosroem profugum benigne suscepit, & dato exercitu, in regnum pristinamque dignitatem restituit. Cum zelo catholicæ fidei flagraret, eo regnante, ut etiam testis est S. Gregorius, hæreticorum ora conticuerunt, & prava quæ sentiebant, eloqui non præsumserunt. (*An. 590. & 591.* I. Orbis Christiani status politicus sub Mauricio Imperatore. *Lib. XI. ep. 46.*)

De Italiæ Romæque præsertim salute sollicitus, Smaragdum præstantissimum ducem Exarchum constituerat, & bello adversus Langobardos præfecerat. Francos etiam ab ipsis jam lacessitos, missis Legatis, oblataque pecunia, ad ultionem sollicitaverat. Qua re audita Langobardorum duces, de Rege sibi constituen- (II. Status Italiæ.)

* seu Autharith. tuendo serio cogitarunt, & * Autharim, Clebi, qui ultimus apud eos regium nomen obtinuerat, filium, virtutis fama nulli secundum elegerunt. Hic [a] Flavii prænomen apud Romanos illustre, quo sibi plus dignitatis & gratiæ apud Italos conciliaret, assumsit. Moxque Brixellum defectione Droctulfi nuper amissum oppugnavit ac recuperavit. Cumque Childebertum Francorum Regem, Alpes cum exercitu superasse accepisset, belli Langobardis inferendi gratia, æquo vero marte cum ipsis confligere posse diffideret, ducibus suis præcepit ut intra urbium munitarum & arcium muros sese continerent. Interim Legatos ad Childebertum de pace misit, quam demissis precibus, amplissimisque muneribus consecutus est. Ex hac expeditione Childebertum pene adhuc impuberem plurimum gloriæ reportasse scribit Gregorius Turonensis lib. VI. c. 42. Sæpe postea contra eosdem hostes ancipiti plerumque eventu, aut etiam infausto, bellum redintegrarunt Franci, quorum imperium bellicamque virtutem, artibus cunctabundaque prudentia frangere solitus erat Autharis. Anno tandem 590. quo S. Gregorius Pontificatum auspicatus est, Rex Langobardorum pacem supplex oravit, & magno Italiæ detrimento, a Francis impetravit.

Superiore anno fœdus cum Bajoariis inierat, ducta in matrimonium Theodelinda Garibaldi eorum Regis filia, quæ cum catholicæ fidei ardore flagraret, ad eam postea totam fere Langobardorum gentem pellexit. Interim Francorum metu soluti Langobardi, tota fere Italia, nimirum ab ultimis Istriæ finibus Rhegium usque in extrema Calabria, libere potiti sunt; vixque caput orbis Roma furorem barbarorum evasit.

Paul. Diac. lib. III. de gest. Lang. c. 32. & 33.

III. Galliarum sub tribus Francorum Regibus.

Quæ de bellis a Childeberto Italiæ illatis attigimus non sufficiunt, ut quo statu tunc res Francorum essent, intelligatur. Francia omnis tunc in tria regna divisa, totidem parebat Regibus. Clotarius II. Chilperici anno 584. occisi filius ex Fredegunde, Neustriæ seu Franciæ Occidentali adhuc junior imperabat. Childebertus Sigeberti & Brunichildis ex regia Wisigothorum stirpe filius, Austrasiam seu Franciam Orientalem, cui tunc magna Germaniæ pars accensebatur, obtinebat. Guntramnus utriusque Regis patruus, Burgundiam, cujus tunc Provincia portio erat, orbus liberis regebat; sed Childebertum heredem instituit. Hæc Franciæ divisio, & duarum præsertim Reginarum Fredegundis & Brunichildis odia, multorum bellorum seminarium fuere.

IV. Hispaniæ sub Recharedo.

Hispania longe pacatior erat, ex quo ejurata Ariana hæresi, ad fidem orthodoxam Wisigothi transierant. Antea enim fuerat cum Francis decertandum. Guntramnus etenim indigne ferens Ingundem fratris filiam, Hermenegildi Regis uxorem, ab Leuvigildo & a Goswitha Hermenegildi noverca, in odium fidei catholicæ, ad mortem usque vexatam fuisse, duobus missis exercitibus bellum Wisigothis moverat. Sed exstincto Leuvigildo, cum Recharedus ejus filius ac successor, amplexatus fidem catholicam, Ecclesiæ reconciliatus fuisset, pacem a Francis impetravit, ac pro pacis & fœderis pignore Clotsindem in uxorem. Ea erat Childeberti soror, quam Authari Langobardorum Regi enixe petenti collocare noluerat. Recharedi laudes abunde persequitur S. Gregorius lib. IX. Ep. 122. & libro III. Dialog. c. 31. ubi ait eum tanto fidei catholicæ

a Observat doctissimus Tillemontius in historia Augustorum in Constantio art. 36. pag. 48. hoc Flavii prænomen a Silvano qui Imperium in Galliis usurparat, fuisse assumtum; maxime vero alienigenas ipso se exornare solitos.

licæ ardore flagrasse, *ut nullum in suo regno militare permitteret, qui regni Dei hostis exsistere per hæreticam pravitatem non timeret*: quod ad conversionem bellicosissimæ gentis non parum contulit.

V. Majoris Brittaniæ. Britannia vulgo dicta major, ab Anglis idolorum cultoribus occupata, plures in dynastias divisa erat. Qui supererant ex pristinis incolis Britones in Walliæ loca inaccessa, jugum novorum dominorum fugientes sese receperunt, aut in Aremoricam Galliæ provinciam. Hibernia suis Regibus obtemperabat.

VI. Quas ad Ecclesiam regendam dotes attulerit Greg. *Præfat. in Dial. & lib. IX. ep. 121.* En aperuimus stadium in quo Gregorius decurrens, & decertans, jam spectaculum futurus est mundo, immo & Angelis & hominibus; licet si ipsi credamus, *vilis homuncio, ignavia torpens*. Verum, ut res est, gigas fortissimus, & mollis otii præ cæteris Pastoribus impatientissimus. Quas autem dotes ac virtutes ad Pontificatum attulerit ut eo rite fungeretur, ex jam dictis facile poterit intelligi, & ex dicendis clarius elucebit. Sufficiat hoc observare loco, in sanctissimo Pontifice, ad miraculum & stuporem usque effulsisse humilitatem & caritatem. Per humilitatem sollicitus ubique & semper de circumstantibus periculis, cavebat ne de collato tanto honore sibi blandiretur & assentaretur. Per caritatem, cum jam sibi viluisset, in Deum semper erectus, e supremo illo fastigio subditi gregis necessitatibus & commodis vigilantissime prospiciebat.

a VII. Summa ejus humilitas. *Lib. 9. Ep. 121.* [a] Humilitatis abyssum produnt multa jam ex ejus Epistolis prolata, quibus longe plura addere licuisset. Quo fuisse animo erga supremam, cui alligatus non sponte fuerat, Ecclesiæ dignitatem Gregorium existimamus, quando amico Leandro scribebat octo annis a sua inauguratione *Ps. 83. 7.* jam elapsis: *Summopere esse decreveram opprobrium hominum, & abjectio plebis, atque in ejus sorte currere, de quo rursus per Psalmistam dicitur: Ascensus in corde ejus disposuit in convalle lacrymarum; ut videlicet tanto verius intus ascenderem, quanto per convallem lacrymarum foris humilius jacerem. At me multum nunc deprimit honor onerosus, curæ innumeræ perstrepunt, & cum sese ad Deum animus colligit, hunc suis impulsibus quasi quibusdam gladiis scindunt. Nulla cordis quies est. Prostratum in infimis jacet suæ cogitationis pondere depressum. Aut rara valde aut nulla hoc in sublimia penna contemplationis levat. Torpet ignava mens, & circumlatrantibus curis temporalibus, jam pene ad stuporem deducta, cogitur modo terrena agere, modo etiam quæ sunt carnalia dispensare.*

Cum Natalis Salonitanus Episcopus moleste tulisset se a Gregorio correptum fuisse, ipse ad eum rescripsit: *ab omnibus corripi, ab omnibus emendari paratus sum; & hunc solum mihi amicum æstimo, per cujus linguam, ante apparitionem districti Judicis, meæ maculas mentis tergo.* *Lib. II. Ep. 52.* Quod & facto comprobavit: cum enim Anastasius Antiochenus Patriarcha, motam de usurpato œcumenici titulo controversiam parvipendens ad S. Gregorium summa libertate scripsisset, *pro nulla causa eum dare locum scandalis non debere, & maligno spiritui quærenti animas cribrare*; quibus non obscure amico significabat, levem sibi videri quæstionem in qua zelus ejus ita efferbuerat: sanctissimus pater ad cathedræ suæ primatum non attendens, aculeum apis (ita Anastasium vocat) infixum modestissime ac patientissime tulit, & pro aculeo mel reddidit; Epistolam dico caritate mellifluam, in qua inter cætera rescripsit, *Meliora sibi esse vulnera diligentis, quam inimici blan-* *Lib. VII. ep. 27.*

F 2

a V. Castro nota (*pp*)

blandientis oscula. Atque ut Anastasio monenti morem gereret, Cyriaci nuper ad Sedem CP. evecti Epistolam Synodicam, in qua œcumenici Patriarchæ titulum sibi vendicabat, sine mora suscepit, ne unitatem Ecclesiæ turbaret.

Denique singularem omnibus in Epistolis animi demissionem testatam, & quodammodo insculptam reliquit, cum primus omnium Romanorum Pontificum in ipsis [a] servum se servorum Dei præfari voluit; hanc modestiæ tesseram vano & superbo œcumenici titulo, quo gloriabatur CP. Episcopus, objiciens; simulque non obscure significans Pontificatum duram sibi videri servitutem, cui sola ex caritate collum jubente Deo subdiderit.

a *Johan. Diac. lib. II. c. I.*

VIII. Et caritas.

Ad caritatem quod spectat, quanto erga Deum amore flagraret, satis probant continuæ quas singulis Epistolis inspergit querelæ de amisso illo præ sollicitudine Pastorali, vel remisso: qui enim de sacri hujus ignis jactura ita est anxius, dolet, lacrymatur, quanto ardore se Deum diligere vel hoc ipso demonstrat? De caritate erga proximum dicere hoc loco nihil attinet, post tot effusæ illius in pauperes liberalitatis argumenta, quæ suppeditant ejusdem Epistolæ, recensetque Johannes Diaconus, præsertim lib. II. capitibus novem, scilicet a 22. ad 30.

IX. Animi constantia.

Ex utraque illa summa virtute prodiit infracta quædam animi constantia, quæ in arduis, & in gravioribus periculis maxime elucebat: quippe, quo magis sibi diffidebat Gregorius per humilitatem, eo majori in Deum fiducia dicebat cum Apostolo: *Omnia possum in eo qui me confortat*. Ita de se loquitur Ep. 47. libri IV. ad Sabinianum: *Mores meos bene cognitos habes, quia diu porto. Sed si semel deliberavero non portare, contra omnia pericula latus vado.*

Philip. 4. 13.

Verum si velimus nosse qualis ad summum Pontificatum accesserit S. Gregorius, & qualiter in eo vixerit, legamus librum Regulæ Pastoralis, de quo strictim jam loquendum; ut enim de S. Benedicto ait, eum *non potuisse aliter docere* in Regula Monachorum a se promulgata, *quam vixit*, idem quoque de sanctissimo Papa, Regulæ Pastorum auctore, affirmare non veremur.

Lib. II. Dial. c. 36.

CAPUT III.

I. S. Gregorius librum Regulæ Pastoralis elucubrat. II. Et librum Sacramentorum cum Antiphonario meliorem in formam restituit. III. De sua domo constituenda & ordinanda statim cogitat. IV. Laicis valere jussis, Clericos & Monachos pietate ac eruditione conspicuos, convictores sibi assumit. V. Quanta ei pauperum & peregrinorum cura. VI. Nullos laicos procurandis Ecclesiæ patrimoniis præficit. VII. Dei verbo suum pascit gregem. VIII. Ejus prædicandi ratio. IX. Barbaris nondum christianis prædicatores mittit. X. Episcoporum rigidus censor, sed sui maxime fuit.

An. 590. & 591.

I. S. Greg. librum Regulæ Pastoralis elucubrat.

PAulo post assumtum Pontificatum Sanctus Gregorius librum Regulæ Pastoralis elucubravit, tum ut in Ecclesiæ gubernatione, quidquid ad Pastoris officium spectat, ob oculos haberet semper, tum ut amicorum, præsertim Johannis Ravennatis Episcopi querelis quibus assidue pulsabatur, propter diu recusatum Episcopatum, responderet. In hoc enim opere plane aureo, tot tantaque esse Episcopatus onera, vel validissimis humeris plurimum formidanda probat; ut nullus nisi mentis impos, ad illa attendens possit episcopalem dignitatem ambire, aut etiam oblatam ultro suscipere. Verum cum

a Lege Præfationem nostram ad Registrum Ep. §. XI.

cum ea quæ de hoc libro præfati sumus adiri facile possint, cæteris hac de re dicendis nunc supersedemus. Optimum vero foret ipsum opusculum sæpius legere, & assidue terere, ad quæque vitæ christianæ præcepta, quorum refertissimum est promtuarium, animo imbibenda. Nunc quomodo ex perfectissimæ hujus regulæ præscripto S. Gregorius tum vixerit tum rexerit Ecclesiam perspiciamus.

II. Et Librum Sacr. cum Antiphon. meliorem in formam restituit. Hebr. 5. 1

Omnis Pontifex ex hominibus assumtus, pro hominibus constituitur in his quæ ad Deum sunt, ut offerat dona & sacrificia. Quod intelligens S. Gregorius, mox ut Pontificatum iniit, de Liturgia rebusque sacris rite disponendis cogitavit. Ordinem itaque Romanum a Gelasio I. quibusdam aut detractis, aut additis, aut immutatis, meliori forma donavit. Canoni missæ attexuit: *Diesque nostros in tua pace disponas; atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum jubeas grege numerari.* De stationibus & processionibus ad sanctorum Martyrum basilicas & cœmeteria ab ipso institutis, necnon de Missarum solemniis super beatorum Apostolorum Petri & Pauli corpora celebrari jussis, de plurimis olivetis ad basilicarum luminaria concessis, de aucto sacrorum ministrorum qui in his basilicis famularentur numero, consulendus est Johannes Diaconus. Psalmodiam & cantum Ecclesiasticum, quod amplificando divino cultui, & fovendæ in christiana plebe pietati plurimum conferat, ex gravioris musicæ regulis ad accuratiorem harmoniam & modulationem revocavit, instituta Cantorum schola, & ordinato Antiphonario. Verum de iis uberius in præfationibus ad librum Sacramentorum, Antiphonarium, &c.

Johan. Diac. lib. II. c. 17. Beda lib. II. hist. c. 1. Ibid. c. 9. & 20. Johan. Diac. lib. II. c. 6.

III. De domo constituenda & ordinanda statim cogitat.

Cum Apostolus gravi notet censura Episcopos qui domui suæ præesse nesciunt; infidelique deteriorem judicet eum qui curam suorum non habet, maxime domesticorum; Gregorius in regenda domo familiaque sua, præcipuam statim curam adhibuit; & vitam ita suam composuit, ut omnibus exemplum se præberet bonorum operum, & quarumlibet virtutum. Vilis erat ejus supellex, vestimenta juxta [a] monasticam normam simplicia & inculta; pontificalia quoque, quibus rem sacram facturus utebatur, indumenta, modestiæ potius quam magnificentiæ consona. Sciebat enim juxta præceptum Apostoli, ornatum quid esse debere Episcopum, sed pudicitia, candore morum, caritate, doctrina: pompam autem, luxum, pretiosas aut molles vestes, superbi aulici, aut etiam lascivientis mulierculæ insignia potius esse quam Episcopi, & Apostolorum successoris. Dedit operam in ipso Pontificatus exordio, ut pravæ consuetudines eliminarentur, maxime vero quæ vel tantisper simoniam redolebant.

a I. Tim. 3. & 5. 8. Johan. Diac. lib II. c. II. & seq. Johan. Diac. lib IV. c. 80. I. Tim. 3. 2.

IV. Exclusis laicis, Clericos ac Monachos pietate ac eruditione conspicuos convictores assumit.

[b] Mos apud superioris ætatis Pontifices invaluerat, ut ad ministerium cubiculi sui [c] laicos pueros adhiberent; quem Gregorius exemplo suo prius improbavit, postea vero in Synodo Romana publico decreto damnavit; jussitque ut selecti ex Clericis & Monachis ad cubiculi officia summo Pontifici ministrarent: Nimirum *ut is*, inquit S. Gregorius, *qui loco est regiminis, habeat testes tales, qui vitam ejus in secreta conversatione videant, & ex visione sedula exemplum profectus sumant.* Decreti hujus in

a Vide Mabill. Præf. ad seculum IV. Benedict. par. 2. pag. 93. ubi probat Episcopos, & ipsos summos Pontifices ex Monachis factos, vestes monasticas olim nunquam dimisisse.

b Vide Castro nota (qq)

c Contra morem hunc pulcre Bernardus lib. IV. de Consider. c. 6. ad Eugenium: *Discant a te coepiscopi tui comatulos pueros & comtos adolescentes secum non habere. Certe inter mitratos discurrere calamistratos non decet.*

in Synodo facti meminit Johannes Diaconus lib. II. cap. 5. 11. & 15. Aitque sanctissimum Papam, remotis a suo cubiculo secularibus, sibi prudentissimos consiliarios familiaresque delegisse, ex Clericis quidem Petrum Diaconum, Æmilianum Notarium, Paterium, Johannem defensorem; ex Monachis vero Maximianum, Augustinum, Mellitum, Marinianum, Probum, Claudium. Porro quales fuerint hi Papæ convictores, & quibus virtutibus, quibus studiis, quibus scriptis gestisve insignes evaserint, disces tum ex Johanne Diacono lib. II. c. 11. tum ex infra dicendis. Ita Gregorius quidquid statuebat, exemplo magis quam auctoritate confirmabat.

Cum his sociis & commilitonibus Gregorius vitam communem retinuit semper, nihil de monastica perfectione remisit; nihil tamen omisit quod ad Pontificis officium curamque pertineret. Magna sollicitudinis ejus pars fuit in promovendis litterarum & optimarum artium studiis, quæ Romæ præsertim, & maxime in Papæ palatio reflorere visa sunt, cum neminem in famulitium reciperet aut in sodalitium, nisi quem singularis vitæ sanctimonia, vel alicujus artis ex liberalibus non mediocris peritia commendaret. *Johan. Diac. Lib. II. c. 12.*

V. Quanta ei pauperum & peregrinorum cura.

Peregrinos tamen & pauperes hospitio excipiebat (quod etiam ut cæteri præstarent [a] Episcopi magno studio curavit) & ad mensam non modo invitabat, sed cogebat. Effusam in egenos liberalitatem condiebat mira quædam affabilitas qua ipsos compellabat, maxime senes, honoris causa [b] patres eos vocans: utque inopia laborantes omni verecundia sive in petendo sive in accipiendo liberaret, dicere solebat non a se, sed a sancto Petro dari, quæ tam liberali manu profundebat; quod ex plurimis ejus [c] Epistolis infra recensendis patebit. Ea comitate potissimum utebatur erga nobiles viros aut matronas quos ad inopiam redactos noverat; ne dum eorum sublevaret egestatem, eosdem pudore suffunderet. Monasticam vitam sectantibus omnia ad sumtus necessaria in primis erogari curabat, ut liberiori mente Deo rebusque divinis vacarent. In perquirendis, & quodammodo venandis pauperibus assiduus, latebras omnes explorabat; obscuriora quæque tecta, in quibus tamquam sepulti jacebant, scrutabatur; & si quos offenderet, quorum os metus pressisset ac verecundia, eos serio increpabat, quod sibi beneficentiæ occasionem invidissent. Amplissimos egenorum catalogos, dictos olim [d] *matriculas*, apud se habebat, quibus abunde omnia suppeditabat necessaria.

VI. Nullos laicos procurandis Ecclesiæ patrimoniis præficit. *Johan. Diac. lib. II. c. 15. Ibid c. 16.*

Quo majori sollicitudine pauperum necessitatibus aut commodis prospiceret, omnia Ecclesiæ patrimonia, quæ in toto orbe Christiano plurima erant, solis Clericis procuranda & administranda commendavit. Cum enim sine liberis essent, futurum sperabat ut pauperes in filios adoptarent & susciperent. Si qui autem parcius eleemosynas erogarent, eos acriori censura & vindicta, quam si Ecclesiastici fundi prædatores fuissent, afficere consueverat.

Cum itaque laici omnem sibi aditum ad patrimonia & officia Ecclesiastica præcludi sapientissimis Gregorii decretis moleste ferrent, in hereditatem Christi subdole irrepere tentarunt; & ex optimatibus etiam nonnulli, clericali militiæ per tonsuram

a Vide lib. XI. Ep. 33.

b Quæso te, Pater, num Fortunatum Episcopum nosti? *lib. I. Dialog. c. 10.*

c Vide præsertim lib. I. Ep. 31. & 45. lib. XI. Ep. 2. lib. XIII. Ep. 19. legendus etiam Johan. Diac. lib. II. capp. 22. & seqq.

d Hinc pauperes Ecclesiæ sumtibus nutriti, dicti olim matricularii. Greg. Turon. lib. VII. cap. 29 *nonnulli etiam matricul ariorum & reliquorum pauperum* &c.

suram adscribi curarunt: at eorum fictæ conversioni sapiens Pontifex nova opposuit decreta, quibus cautum erat ut *qui ad servitium Dei converti desiderarent, probarentur prius in laico habitu, deinde servire Deo in monasterio permitterentur*. Postquam vero in monastico habitu fuissent exercitati, & *post præfixa sacris canonibus tempora*, ad quodlibet Ecclesiasticum officium licite proveherentur. Cæterum ajebat eum qui secularem habitum deserens ad Ecclesiastica officia venire festinaret, non relinquere seculum sed mutare.

Lib. III. Ep. 65.

VII. Dei verbo suum gregem pascit.

De spirituali cibo non minus quam de corporali filiis suis ministrando semper sollicitus fuit optimus Pastor. Sane inter præcipua Episcopi munera merito recenset prædicandi & docendi officium, de quo fusissime agit tota tertia parte libri Regulæ Pastoralis, omnium amplissima. Huic itaque ne deesset, quamdiu per vires corporis licuit, Evangelia & selectos quosdam sacræ Scripturæ libros in publico cœtu exposuit; antecessores suos æmulatus, [a] quibus nihil antiquius erat, quam uti exemplo, ita verbo gregi suo prodesse. Ex ejus autem homiliis adhuc supersunt quas in varias Evangelii certis anni Dominicis diebus aut solemnitatibus assignatas lectiones peroravit, & quæ in Ezechielem Prophetam sunt habitæ.

[b] In his nihil mollius, nihil comtius occurrit: sed pura & casta sine fuco, sine lenocinio fluit eloquentia. Ponderosa verba, graviores sententiæ, quales & Scripturæ sanctæ majestati, & tanti Sacerdotis dignitati convenirent; magno cum delectu inserta ex divinis libris testimonia, non per vim tracta, sed quasi sponte adducta. Hæc sunt quæ laudatas homilias maxime commendant. Ex priori autem in Evengelia, paucas dumtaxat sententias decerpsimus, hocque loco subjiciendas in cæterarum specimen duximus. Exponens itaque sanctus Doctor illa verba Luc. 21. *His autem fieri incipientibus, respicite & levate capita vestra*, ad diligendum optandumque Christi adventum, ac mortem non formidandam ita nos adhortatur: *Qui Deum diligunt, ex mundi fine gaudere atque hilarescere jubentur: quia videlicet eum quem amant, mox inveniunt, dum transit is quem non amaverunt. Absit enim ut fidelis quisque qui Deum videre desiderat, de mundi percussionibus lugeat, quem finiri eisdem suis percussionibus non ignorat. Scriptum namque est: Quicumque voluerit amicus esse seculi hujus, inimicus Dei constituitur. Qui ergo appropinquante mundi fine non gaudet, amicum se illius esse testatur, atque per hoc inimicus Dei esse convincitur. Sed absit hoc a fidelium cordibus, absit ab his qui & esse aliam vitam per fidem credunt, & eam*

VIII. Ejus prædicandi ratio.

Jacob. 4. 4.

a Inde mendacii aut hallucinationis arguendus Sozomenus, qui lib. VII. cap. 19. asserit in Ecclesia Romana neque Episcopum neque alium prædicare aut docere. Sane Leo magnus prædicare solitus erat, ut ex ejus operum inspectione statim liquet. Nec legimus primum eum fuisse ex Romanis Pontificibus, qui concionandi partes sibi sumserit. Certe Ambrosius lib. tertio de Virgin. multa refert ex concione quam Liberius Papa in basilica S. Petri habuerat ad populum, cum Marcellinam aliasque Virgines sacro velamine donaverat. Cassiodorus quem pro sententia Sozomeni confirmanda Valesius adducit, in Tripartita historia non suos sensus profert, sed eorum Scriptorum quos in compendium redegit, scilicet Sozomeni, Socratis, & Theodoriti. Aliunde quis in mentem inducere possit verbum divinum in Ecclesia Romana per tot secula non fuisse prædicatum? Tot sanctissimos Pastores fuisse canes mutos & maximæ sui officii parti defuisse? nam ut ait S. Greg. Ep. 25. lib. I. *Præconis officium suscipit, quisquis ad Sacerdotium accedit*. Vide dissertationem I. de vita & rebus gestis S. Leonis Mag. ad an. 440. §. VIII. IX. X. XI. XII.

b Legendæ Præfationes quas illis homiliis præmisimus.

& eam per operationem diligunt. Ex mundi enim destructione lugere, eorum est qui radices cordis in ejus amore plantaverunt, qui sequentem vitam non quærunt, qui illam neque esse suspicantur. Nos autem qui cœlestis patriæ gaudia æterna cognovimus, festinare ad ea quantocius debemus. Optandum nobis est citius pergere, atque ad illam breviore via pervenire. Quibus enim malis mundus non urgetur? Quæ nos tristitia, quæ adversitas non angustat? Quid est vita mortalis, nisi via? Et quale sit, fratres mei, perpendite, in labore viæ lassescere, & tamen eamdem viam nolle finiri. Et post nonnulla, mundum senescentem describens: *Sicut*, inquit, *in annis senilibus statura curvatur, cervix exsiccata deponitur, frequentibus suspiriis pectus urgetur, virtus deficit, loquentis verba anhelitus intercidit; (nam etsi languor desit, plerumque senibus ipsa sua salus ægritudo est) ita mundus in annis prioribus velut in juventute viguit, ad propagandam humani generis prolem robustus fuit, salute corporum viridis, opulentia rerum pinguis; at nunc ipsa sua senectute deprimitur, & quasi ad vicinam mortem molestiis crescentibus urgetur. Nolite ergo, fratres mei, diligere quem videtis diu stare non posse.* Cætera commodius ex ipso fonte possunt hauriri. Attentius autem has homilias legenti, perspectum erit quam sapienti consilio Ecclesia eas omnes, si unam aut alteram eximas, cursui seu officio suo inseruerit.

Quando in Sanctorum natalitiis concinabatur, non solebat in steriles eorum laudes excurrere; sed quæ ad mores recte componendos conferre poterant, hæc urgere curabat, ut patebit legenti homilias in solemnitatibus S. Andreæ Apostoli, sanctorum Martyrum Nerei & Achillei, sanctæ Felicitatis, &c. *Hom. 5. 28. & 3.*

IX. Barbaris nondum Christianis prædicatores mittit.

Cum per se non posset, per discipuluos suos, maxime per sui monasterii alumnos, Evangelium apud barbaras gentes jugo Christi nondum subditas disseminavit, & propagavit. Et quidem superioris ævi Pontifices idem strenue præstiterant, quippe qui se toti Reipublicæ Christianæ præfectos fuisse intelligerent: hincque ex Romana Sede per totum orbem fides dimanavit. At nunquam tanta felicitate, facilitate tanta, quanta Gregorio ad Ecclesiasticæ navis clavum sedente. Audeo dicere Petrum jussum a Domino ducere in altum & laxare retia in capturam, vix unquam majorem, quam tunc piscium multitudinem, intra sagenam conclusisse; quippe Britanniam fere integram, omnium olim notarum insularum maximam, missis semel aut iterum retibus cœpit, & ad littus, hoc est ad veræ fidei stationem tutam traxit.

X. Episcoporum rigidus censor, sed sui maxime fuit.

Si novis in Ecclesiis Christo congregandis tam sedulam navavit operam Sanctus Gregorius, de antiquis recte ordinandis multo sollicitior fuit; & ut ipsis digni præficerentur Pastores, imprimis curavit. Quos si contingeret aliquando suo deesse officio, paterna caritate admonebat; contumaces autem acrius insequebatur. Verum erga nullum Episcopum severiorem censuram, quam in semetipsum exercuit. Quis non admiretur præstantissimum hunc virum quem suspiciebat orbis universus, publica confessione & quidem ex suggestu facta, leviora in se piacula, ut putabat, redarguentem his verbis: *O quam dura mihi sunt ista quæ loquor: quia memetipsum loquendo ferio, cujus neque lingua, ut dignum est, prædicationem tenet, neque inquantum tenere sufficit, vita sequitur linguam. Qui otiosis verbis sæpe implicor, & ab exhortatione atque ædificatione proximorum torpens & negligens cesso. Qui in conspectu Dei fa-* *Hom. XI. in Ezech. n. 5. & seq.*

factus sum mutus & verbosus: mutus in necessariis, verbosus in otiosis. Sed ecce sermo Dei speculatoris vita compellit ut loquar. Tacere non possum, & tamen loquendo me ferire pertimesco. Dicam, dicam, ut verbi Dei gladius etiam per memetipsum ad configendum cor proximi transeat. Dicam, dicam, ut etiam contra me sermo Dei sonet per me. Ego reum me esse non abnego, torporem meum atque negligentiam video. Erit fortasse apud pium Judicem impetratio veniæ, ipsa cognitio culpæ. A reliquis abstineo; nam pauca hæc satis ostendunt Gregorium severitatem plusquam censoriam in semetipso arguendo adhibuisse.

Ista Gregoriani Pontificatus prima veluti lineamenta modo sufficiant. Singulas autem res ab eo gestas, servato annorum & temporum ordine quantum licebit, jam evolvamus.

CAPUT IV.

An. 590. & 591. *I. S. Gregorius in Sicilia Synodum quotannis celebrari jubet. II. Inde frumenta Romam advehi curat. III. Luctuosus Romæ status. Cujus occasione Romanos ad pœnitentiam hortatur S Gregorius. IV. Ecclesiis destructis qua ratione providerit. Et egenorum Episcoporum necessitatibus. Translationes Episcoporum. V. Gregorii erga monasteria sollicitudo & liberalitas. VI. Vagos & flagitiosos Monachos coercet. VII. Nova monasteria jubet construi. VIII. Viduarum curam suscipit.*

I. S. Gregorius in Sicilia celebrari Synodum quotannis jubet.

PArum fuisset Gregorio seipsum domumque suam recte regere, aut etiam Romanæ Ecclesiæ singulariter spectatæ invigilare, nisi toti simul Christi gregi, cui auctoritate præerat, paterna caritate ac sollicitudine providisset. Prima ejus Epistola ad Episcopos Siciliæ scripta constituitur, ut singulis annis ad Synodum conveniant, cujus moderatorem esse jubet Petrum Subdiaconum Patrimonii S. Petri procuratorem hac in insula; & ideo suas ipsi vices intra provinciam hanc se commisisse significat. Erat enim Sicilia una ex suburbicariis provinciis, quæ Romano Episcopo immediate subjiciebantur, de quibus legendus sextus canon Nicænus ex Rufini translatione. Consulendus etiam vetus codex canonum a Justello editus, in quo sextus canon ex Nicænis, Ecclesiarum [a] suburbicariarum meminit. Utrum tunc forent in Sicilia Metropolitani discrepatur: in partem negantem, quam sequitur & tuetur Rochus Pirrus in notitia secunda Ecclesiæ Messanensis propendemus; eamque sententiam multis gravissimis rationibus confirmavimus in notis ad laudatam Epistolam. Cum fortasse molestum foret Siculis Episcopis, Subdiacono apostolicæ Sedis vices agenti obtemperare; S. Gregorius eas anno sequenti S. Maximiano Syracusano Episcopo commisit, ut infra dicemus. Iisdem postea indulsit, ut uno quoque quinquennio tantum Romam ad Synodum convenirent, cum prius intra triennium semel se sistere tenerentur. Lib. 1. ep. 1. Lib. 11. ep. 7.

II. Inde frumenta Romam advehi curat.

Romæ totiusque Italiæ horreum erat Sicilia, indeque frumenta Romam transmittere penes insulæ Prætorem erat. Magistratum hunc gerebat Justinus Gregorii familiaris, quem statim ac Pontificatum auspicatus est, rogavit ut debitam & indictam frumenti copiam in Urbem transvehi curaret, ne interitus totius populi Ro-

a De provinciis suburbicariis ævo nostro motæ sunt controversiæ quamplurimæ, a quibus abstinemus. Lege quæ observavimus in indice Geographico epistolarum S. Gregorii ipso in limine.

Romani reus fieret, id minus strenue implendo; simulque officii sui
Ibid. ep. 1. cum admonuit: *Nulla vos lucra*, inquit, *ad injustitiam pertrahant. Nullius vel minæ vel amicitiæ ab itinere rectitudinis deflectant. Quam sit vita brevis aspicite. Ad quem quandoque ituri estis Judicem, qui judiciariam potestatem geritis, cogitate.* Neque enim verbis adulatoriis amicos palpare consueverat. Eumdem hortatus est ut ab omni adversus *Ecclesiasticos* viros simultate abstineret; cupiens maxime concordiam fovere inter Sacerdotium & Imperium, ac utriusque ministros.

III. *Luctuosus Romæ status.* Quis tum esset Romæ status, describit S. Gregorius hom. 1. in Evangelia, tempore adventus habita, tribus post initum Episcopatum circiter mensibus, & lib. II. Dialog. c. 15. Pestilentia desæviebat, & multos repentina morte opprimebat; subito turbine annosæ arbores erutæ nuperrime fuerant, destructæ domus, eversæ a fundamentis Ecclesiæ. Sic implebatur hoc S. Benedicti vaticinium, ut ipse Gregorius observat:
Ibidem. *Roma a gentibus non exterminabitur, sed tempestatibus, coruscis, turbinibus ac terræ motu fatigata, in semetipsa marcescet.* Ne ad tot flagella omnium forsan gravius, fames videlicet accederet, merito formidabat piissimus patriæ pater; quæ ad Justinum Prætorem scribendi fuit præcipua ratio.

Cujus occasione ad pœnitentiam Romanos hortatur S. Greg. Hom. 1. in Evang. Tot flagellis castigatos, tot calamitatibus attritos filios ad pœnitentiam flectere tentabat Gregorius, & salutari metu concutere: *Si enim*, inquit, *per tenuissimi venti spiritum Deus terram movit, ædificiorumque fundamenta subruit; si per levissimam nubem ita ferit, qui facturus est cum ipse advenerit Judex ac vindex; cumque in ultionem peccatorum ira ejus exarserit*

IV. *Ecclesiis destructis qua ratione providerit.* Prædicandi studium, quominus Gregorius publicis Ecclesiæ utilitatibus assiduam operam daret, minime obstabat. Destructæ jacebant quamplurimæ in Italia Ecclesiæ, ob continua Gothorum, posteaque Langobardorum bella, occisis aut fugatis Clericis, cæterisque fere in servitutem abductis. Graves præsertim calamitates passæ erant Minturnensis & Populoniensis, in quibus nullus supererat Sacerdos, a quo vel *pœnitentia decedentibus* vel *baptisma posset infantibus dari*. Quocirca viduatas & desertas illas Ecclesias, reliquasque parem calamitatem passas aut proximis Ecclesiis adhuc integris univit, aut vicinis Episcopis visitandas & regendas commendavit. *Lib. 1. Ep. 8. & 15. lib. 11. Ep. 45. &c. Et Episcoporum egenorum necessitatibus. Lib. 1. Ep. 45.* Mauricius Imperator jusserat ut Episcopi, quos a propriis locis hostilitatis furor expulerat, ad eos Episcopos se conferrent, qui suis ab Ecclesiis avulsi non fuerant, & ab eis stipendia vitæque necessaria acciperent. Hoc decretum Gregorius laudavit, hortatusque est Episcopos illos ut fratres & coepiscopos suos sibi convicturos sociarent, eorumque inopiam sublevarent. Aliquos etiam Episcopos suis Ecclesiis depulsos, alios ad Episcopatus transtulit, ut patet ex pluribus ejus Epistolis. Observatione dignum est quod legitur de [a] Paulo Nepesino Episcopo, quem sapientissimus Papa visitatorem & administratorem Ecclesiæ Neapolitanæ, Sede vacante, constituerat, commendata Ecclesiæ Nepesinæ visitatione & cura Johanni Episcopo, maxime ut in solemnibus Paschæ diebus sacra faceret. *a Lib. 3. Ep. 79. lib. 11. ep. 37.* Paulus dum traditam sibi provinciam exsequeretur, gravissimam injuriam passus est in Castro Lucullano prope Neapolim. *Translationes Episcoporum.* Eum Gregorius litteris consolatus est; & ne tantum scelus inultum remaneret, misit [b] Epiphanium

a Vide lib. III. Epp. 1. 2. & 35.

b Judicem Ecclesiasticum & laicum de eodem negotio conjunctim inquirere, & sententiam ferre video hic, quod novum non esse docent notæ ad Ep. 1. libri III.

nium Subdiaconum, ut simul cum Campaniæ Judice, de perpetrato facinore inquireret, ac sententiam ferret. Ex dictis autem probatur eo tempore Italiæ Episcopos immediate Romano Pontifici tamquam suo Metropolitano subditos, ad ejus nutum a propriis Ecclesiis ad alienas quandoque migrasse, eorumque Ecclesias aliis Episcopis eadem auctoritate fuisse commendatas.

V. Gregorii erga monasteria sollicitudo & liberalitas. Post primas iis Ecclesiis curas impensas, alteras caris sibi monasteriis servavit. Itaque egestate laborantibus munificentissime subvenit. Ab Episcopis gravari se vexarique conquerentes Monachos in suam tutelam suscepit, *inhumanum* censens eis interdicere suis in monasteriis Missarum celebrationem & mortuorum sepulturam. Ipse spectandum humilitatis & æquitatis exemplum omnibus Præsulibus præbuit, erga Monachos S. Theodori in territorio Panormitano. Gregorius servus Dei Presbyter & Abbas hujus monasterii oblato libello supplici conquestus fuerat fines possessionum suarum ab auctoribus Ecclesiæ Romanæ fuisse pervasos. Quapropter Petro Subdiacono, qui Sedis apostolicæ negotia & Patrimonia tunc in illis oris curabat, præcepit S. Gregorius ut res quas repetebat Abbas, restituere festinaret, si eas continuis annis quadraginta quiete cœnobium possedisse probaretur. Ubi [a] privilegio Ecclesiæ Romanæ, concesso a Justiniano, uti noluit: quo videlicet Abbatem ad centenariam possessionem probandam cogere potuisset.

Lib. 1. ep. 12 Ep. 9.

Cod. de SS. Eccl. lege ut inter.

VI. Vagos & flagitiosos Monachos coercet. Aliud erat S. Theodori monasterium apud Messanam, in quo recludi voluit Monachos civitatis Tauri apud Brutios a barbaris fugatos, & per totam Siciliam sine Rectore vagantes. Qua de re scripsit tum ad Felicem Episcopum Messanensem, tum ad Petrum Subdiaconum jam laudatum. Alia sanctissimi Papæ Epistola Monachi quidam Surrentinæ diœcesis eadem vagandi licentia abrepti & peculio insuper studentes, ad officium revocantur. Nonnulli quoque ex istis erronibus, *usque ad tantum nefas prosilierant*, ut uxores publice duxissent, de quibus scribit ad Anthemium Subdiaconum, ut *omni vigilantia perquirantur*, & in monasteriis digna coercitione tanti flagitii pœnas luere cogantur. Usque adeo monasticæ stabilitatis assertor fuit, ut Clericis in monasterio conversis nullam ad Ecclesias in quibus prius militaverant remeandi licentiam relinquendam censuerit, & multo minus ad alias transeundi; nisi eos ad sacerdotia assumendos judicaverit Episcopus.

Ep. 40. & 41. Ep. 42.

Ibidem.

Quanta fuerit sanctissimi Pontificis de ordine monastico sollicitudo & vigilantia probat alia ad eumdem Anthemium epistola, qua duo præcipit non leviter prætereunda. Unum est ut mulieres quæ hostium metu ad Eumorphianam insulam confugerant, inde amoverentur, ne Monachis hanc insulam incolentibus occasionem lapsus præberent. Alterum est ut ante annum ætatis octavum decimum nulli adolescentes ad monasticum habitum hac in insula, in Palmaria, & in aliis insulis susciperentur. *Quia*, inquit providus Pontifex, *dura est in insulis congregatio Monachorum*; hoc est, quia durissimam vitam hic agebant Monachi, propter aeris inclementiam, & rerum ad vitam requisitarum penuriam. Perperam autem ex hoc loco quidam arguunt, hic definitum absolute a S. Gregorio tempus professionis monasticæ; cum ibidem jubeat pueros his in monasteriis repertos infra annum ætatis 18. Romam transmitti, proculdubio ut in monasteriis ubi mitior esset disciplina possent institui. Verum de his jam diximus libro

Ep. 50.

a. Vide notas ad Ep. 9. lib. 1.

primo & in nota ad hanc Episto-
C. 3. §. xi. lam 50.

Ad restauranda & construenda etiam nova monasteria, aut his in
Ep. 51. & 52. insulis aut in adjacentibus, usus est Gregorius Horosii Abbatis opera, ut ex variis hoc anno scriptis Epistolis intelligimus. Monachi in insula montis Christi degentes a regulæ monasticæ præceptis penitus exorbitarant: nec qui habitabant in Insula Gorgonia religiosius leges suas observare ferebantur. Hæc erat perturbatorum & iniquorum illorum temporum conditio, circumstrepentibus undique armis, inter quæ leges etiam sanctiores aut silent aut vix audiuntur. De fratrum tamen illorum emendatione non desperans Gregorius, Horosio Abbati jam laudato in mandatis dedit ut hæc monasteria visitaret, tamquam Sedis apostolicæ [a] Legatus, & quæ correctione digna inveniret, ea satageret exstirpare; atque Monachos ad meliorem frugem revocaret.

VII. Nova monasteria construi jubet. Ep. 52.

Neque vero propter nonnullorum Monachorum corruptos mores a novis monasteriis excitandis abstinendum judicavit æquus ille rerum æstimator. Quinimmo eidem Horosio & Symmacho defensori præcepit, ut præter monasterium a Labina religiosa femina nuper ædificatum in Corsica insula, ad quod instituendum Monachos a Gregorio postulaverat Symmachus, aliud in loco ejusdem insulæ munito ædificari curarent; *Quatenus*, inquit, *insula ipsa quæ monasterium nunc usque non habuit, etiam in hujus conversationis via meliorari debeat*. Sed in rebus monasticis diutius non est immorandum.

VIII. Viduarum curam suscipit. Tim. 5. 3.

Ut Episcopi *viduas honorent* jubet Apostolus; quod etiam de suppeditando victu cæterisque vitæ necessariis est intelligendum. Idicirco Gregorius non solum eas Episcopis [b] commendavit, sed tueri quoque ac in egestate sublevare semper ipse curavit. Hujus autem paternæ erga eas caritatis argumentum est imprimis Epistola 39. libri 1. qua imperat Anthemio Subdiacono Ecclesiastici Patrimonii curatori in Campania, ut mille modios tritici & octoginta solidos tribus eroget viduis necessitatem patientibus. Annuam fuisse largitionem hanc ex Ep. 59. ejusdem libri conjicimus. Exordium prioris Epistolæ nos docet, nihil sancto & pio Pastori cordi magis fuisse, quam pauperum curam: præcipuamque auctorum & procuratorum ipsius provinciam fuisse, indigentibus subsidium ferre; ad quod & coram & scriptis eos hortabatur. At si officio suo negligentius incumberent, & pauperibus præsto non adessent, acrioribus Gregorii increpationibus stimulati suæ socordiæ statim pœnas dabant.

Ex tribus viduis modo commemoratis erat Pateria *thia* seu amita aut matertera S. Gregorii: quam etsi viduam expresse non dicat, innuit tamen, dum eam aliis viduis annumerat, & de ipsius filiis loquens, de viro tacet. Tanti Pontificis exemplo discere possunt Episcopi consanguineis & proximis suis (etsi ditari bonis Ecclesiæ non debeant) misericordiæ tamen viscera non claudere, sed inter alios pauperes illis locum dare. Si qui autem propinquitate sibi conjunctos pauperes a se repellant, videant ne superbo id pudori adscribi possit.

Munera respuit. Lib. 1. Ep. 66.

Cum beneficia conferre, non fœnerare cuperet vir munificentissimus, & beatius esse dare judicaret quam ac-

a Scripsit S. Gregorius ad illos Monachos: *Quidquid disposuerit* (Horosius) *velut a me dispositum, cum debita reverentia custodite*. Quod probat ipsi collatam fuisse Legati aut Vicarii apostolici auctoritatem.

b Lib. 1. Epp. 13. & 62.

accipere, munera renuebat, ut ex ejus Epistola ad Felicem Messanensem hoc anno scripta potissimum discimus. Mimirum intelligebat se ideo in summo Ecclesiæ fastigio constitutum, ut a se in subditos dona copiose sponteque defluerent; non, inverso ordine, a subditis ad se refluerent.

CAPUT V.

An. 590. & 591. *I. S. Gregorii misericordia in hæreticos, per prudentiam temperata. II. Quomodo se gesserit erga schismaticos pro tribus capitulis tumultuantes. Damnatio trium capitulorum num in Hispaniis recepta. Et in Galliis. III. Exempla caritatis & æquitatis Gregorii in Judæos. IV. Autharis Langobardorum Rex moritur. Cujus successor Agilulfus Catholicis favet. V. Quid pro fide & pro disciplina restauranda Gregorius decreverit. VI. Quid statuerit de Subdiaconorum cælibatu. Putida heterodoxorum fabella exploditur. VII. De Venantio monastici status desertore. VIII. Eum S. Gregorius ad pænitentiam hortatur. De Monachorum conjugiis quid sentiendum.*

I. S. Gregorii misericordia in hæreticos, per prudentiam temperata. *Lib. 1. ep. 14.*

QUa caritate Gregorius suos & Ecclesiæ filios complecteretur, satis superque demonstrant, quæ ex ejus Epistolis primo Pontificatus anno scriptis jam eruimus. Nunc vero de ejusdem in alienos, videlicet hæreticos aut schismaticos, imo etiam in Judæos misericordia, quædam iisdem ex monumentis depromenda: ubi quomodo se gesserit erga omnes illos Christi & ejus sponsæ hostes, simul ostendemus. Mansuetudinem severitati præferendam esse, ut in hæresim lapsi ad veram fidem revocentur, docet Ep. ad Demetrium Neapolitanum Episcopum; ipsosque ad communionem etiam *interpositionis animæ periculo* facile suscipiendos. Ne tamen summa hæc indulgentia in nimiam remissionem declinaret, aderat moderatrix prudentia, quæ maxime eluxit in responsione ad quæstionem de unica aut trina mersione baptismi a S. Leandro Hispalensi propositam. Ritus apud Arianos receptus erat tribus vicibus in conferendo baptismo mergere, sed orthodoxis unica sufficiebat mersio. Nuper ad fidem catholicam conversi Wisigothi, auctore præsertim Recharedo Rege, & doctore S. Leandro, pristinum ter mergendi morem retinere cupiebant. Obstabant veteres Catholici, sui quoque ritus retinentissimi. De hac controversia consultus Leander, Sedem apostolicam adeundam censuit, eaque inconsulta nihil decernere est ausus, antiquam [a] patrum suorum secutus consuetudinem. Scripsit itaque ad Gregorium & in utramque partem disseruit, varias tum pro unica tum pro trina immersione rationes exponens. Ad quæsitum respondit sanctissimus magister, citra fidei periculum, alterutrum indiscriminatim ritum sequi licere, quia ubi una est fides, nihil officit Ecclesiæ consuetudo diversa. Addit tamen: *Sed quia nunc usque ab hæreticis infans in baptismate tertio mergebatur, fiendum apud vos esse non censeo, ne dum mersiones numerant, divinitatem dividant; dumque quod faciebant faciunt, se morem nostrum vicisse glorientur*. Prudentissimum sane responsum. Atque eadem est ratio cur fratribus nostris nuper e pravo Calvini dogmate ad nos reversis, plurima non indulgeamus, quæ alias inter ἀδιάφορα censeri possint. Lib. 1. ep. 43.

Ea-

a Himerius Tarraconensis Episcopus consuluit Damasum Papam. Cujus successor Siricius scripsit Epistolam decretalem ad Himerium; quam legesis Tom. 2. Conciliorum.

II. Quomodo se gesserit erga schismaticos, pro tribus capitulis tumultuantes.

Eadem lenitate per prudentiam attemperata usus est Gregorius erga schismaticos, eos maxime qui pro trium capitulorum defensione dissidebant ab Ecclesia. Pro schismate isto soli tunc stabant Istri Episcopi & Veneti. Quamvis enim prius in Africa & Illyrico acrius conflagrasset, his in provinciis jam sopitum fuisse non temere conjicimus, ex tot Epistolis tum ad Illyricanos tum ad Africanos Episcopos a S. Gregorio missis, in quibus nulla schismatis hujus sit mentio. Schismaticis autem non accensemus eos, qui, etsi Concilium V. non reciperent, & trium capitulorum condemnationi minime subscripsissent, tamen ab eorum communione qui Synodum hanc admiserant, & conclamatam in ea trium capitulorum damnationem, nullatenus abstinebant. Certe pro schismaticis eos nunquam habuit S. Gregorius, sed illos tantum qui occasione quintæ Synodi secedebant, & aliorum communionem respuebant, ut infra manifestis documentis ostendemus.

Damnatio trium capitulorum in Hispaniis recepta.

Quippe observandum est, in Hispaniis, Galliis, & aliis fere provinciis quæ Romano Imperatori non parebant (quo videlicet cogente, licet Vigilius Papa reluctaretur, damnata sunt capitula hæc) de eorum damnatione decretum nonnisi tardius fuisse receptum. De Hispaniis id luculentissimis argumentis probat Eminentissimus Cardinalis Henricus Norisius, dissertatione historica de Synodo v. cap. IX. §. 2. Præsertim ex conciliorum Hispaniæ silentio Synodum hanc suscipiendam nullibi decernentium, atque ex S. Isidoro qui tum in catalogo Scriptorum Eccles. de Theodoro Mopsuesteno loquens, tum in Chronico, Justinianum Imperatorem quod Episcopos intra imperii fines, ad tria capitula damnanda compulerit, liberius redarguit.

Et in Galliis.

De Galliis idem probatur. Tomo ij. seu in appendice ad opera S. Leonis Papæ magni, in observatione ad Judicium Chrodoberti Turonensis Episcopi; prolatis etiam Vigilii & Pelagii Pontificum Epistolis id non obscure significantibus. Sane qui diu vixerat in Galliis Columbanus, ita sensisse satis aperuit in Epistola ad Bonifacium V. ubi inter cætera hæc contra Vigilium Papam intorquet: *Vigila itaque, quæso Papa, quia forte non bene vigilavit Vigilius, quem caput scandali isti clamant, qui vobis culpam injiciunt*. (Ep. 4. Tom. XII. Biblioth. PP. Lugd. pag. 26. & seq.) Etsi vero de Columbani doctrina & ritibus mota sit quandoque in Gallicanis Synodis controversia, nunquam tamen in suspicionem erroris aut schismatis adductus est ob trium capitulorum damnationem rejectam.

Si intra lineas istas sese continuissent Istriæ Antistites, satisque habuissent toties decantatæ damnationi non subscribere, communionis & caritatis vinculum non abrumpendo, minime schismatici audivissent. At nunquam tumultuari cessarunt, & in Romanam Sedem debacchari. Eos tamen eorumque antesignanum Severum Aquilejensem seu Gradensem Episcopum relapsum & reversum ad ejuratum prius schisma S. Gregorius affectu paterno ad pacem invitavit, & ad Synodum Imperatoris jussu celebrandam. Johannes Diaconus refert Severum tunc apostolica simul imperialique jussione coactum, & imminente Smaragdo, Ravennam (Lib. 1. Ep. 16) venisse, ubi veritus cum Gregorio Synodalem subire conflictum, mediante Johanne Ravennate Episcopo, ad unitatem Ecclesiæ rediit, a qua paulo post eum resiliisse testatur, *subrepta* quoque Mauricii Augusti jussione qua præcipiebat *ut schismatici redire ad unitatem Ecclesiæ minime cogerentur*. (Lib. III. de gest. Langob. c. 27.) Verum quæ hic narrat Johannes, prius contigerunt, ut patet ex Paulo Diacono. Constat

enim

enim Smaragdum Exarchum jam locum cessisse Romano, quando Gregorius Severum litteris suis ad pacem compellavit. In iis quoque S. Gregorius meminit tum reditus Severi ad Ecclesiam, ut ejusdem recidivi lapsus in schisma: *Quantum*, inquit, *incorporatum te jam pridem fuisse in unitate Ecclesiæ gavisi fueramus, abundantius nunc dissociatum a catholica societate confundimur.* Obturavit aures Episcopus schismatis incentor cum suis sociis; at de paterno erga perduelles affectu nihil remisit sanctissimus vir, ut ex aliis ipsius Epistolis infra ostendemus.

III. Exempla caritatis & æquitatis Gregorii in Judæos.

Ipsos etiam Judæos non solum æquitatis sed etiam caritatis Gregorii periculum fecisse jam demonstremus. Petrus Terracinensis Episcopus, Judæos *de loco in* [a] *quod ad celebrandas festivitates sua convenire consueverant, expulerat*, assignato tamen alio loco, ubi libere possent religionis causa congregari. At Paulo post eosdem inde quoque migrare coegerat. De injuria sibi facta Judæi conquesti sunt apud Papam, qui Petro rescripsit: *Si ita est, volumus tua Fraternitas ab hujusmodi se querela suspendat, & ad locum quem cum tua conscientia quo congregentur adepti sunt, eos, sicut mos fuit, ibidem liceat convenire. Eos enim qui a religione christiana discordant, mansuetudine, benignitate, admonendo, suadendo, ad unitatem fidei necesse est congregare: ne quos dulcedo prædicationis & præventus futuri Judicis terror ad credendum invitare poterat, minis & terroribus repellantur.* (Lib. 1. Ep. 35)

Huic sententiæ prorsus consona sunt quæ paulo post ad Virgilium Arelatensem, & ad Theodorum Massiliensem Episcopum scripsit, videlicet Judæos ad baptismum suscipiendum cogi non debere, [b] ne necessitate potius quam voluntate Christiani facti, ad pristinam superstitionem relaberentur, *indeque deterius morerentur, unde renati esse videbantur.* (Ibid. Ep. 47.)

Delinquentes tamen Judæos, maxime si periculum foret ne contemtui esset Religio Christiana, coercere quantocius satagebat. Hinc ubi accepit Judæum quemdam Ecclesiæ Venafranæ ministeria seu vasa sacra (quod legibus interdictum) comparasse, præsertimque calices duos; jussit Anthemio Subdiacono, ut emtorem per judicem provinciæ faceret conveniri, & ad sacra illa cimelia restituenda cogeret, relegatis in pœnitentiam Diacono & aliis Clericis sacræ supellectilis impiis venditoribus.

IV. Autharis Langobard. Rex moritur. Paul. lib. III c. 34.

Nunc Langobardorum res primo Gregoriani Pontificatus anno gestas summatim attingamus. Hoc anno exstinctum fuisse Autharim eorum Regem discimus ex Ep. 17. libri I. prolato Regium usque in extremis Brutiorum finibus Langobardorum imperio. Paulo antea princeps Arianus suæ sectæ propagandæ zelo abreptus, edicto solemni prohibuerat, ne suorum gentilium filii in fide catholica baptizarentur. At non multo post Deum expertus est vindicem, & pro hac culpa a vivis est sublatus. Eum veneno interiisse narrat rerum Langobardicarum Scriptor, postquam sex annis regnasset. (Paul. Diac. lib. III. c. 36.) Cognita ejus morte Langobardorum duces & optimates, Papiam convenerunt, de successore eligendo deliberaturi. Quibus in comitiis unanimi sententia decretum est ut Theodelinda spectatæ prudentiæ virtutisque Regina, regni gubernaculo semper assideret, & quem mallet e ducibus in maritum sibi & in totius gentis Regem deligeret. Illa habito cum ma-

a Cur id factum, docet Ep. decima hujus libri. Nimirum Synagoga ita erat Ecclesiæ proxima, ut inde facile audirentur voces psallentium Judæorum.

b Vide etiam lib. IX. Ep.

Cujus successor Agilulfus favet Catholicis.

majoribus natu consilio Taurinatium ducem, Agonem seu Agilulfum nomine, in regni thalamique consortem adscivit: cui Mediolani in frequenti totius gentis conventu imposita est, ut habent scriptores Mediolanenses, corona aurea ex incluso ferreo circulo dicta ferrea; quæ celeberrima deinceps evasit. Tanto benefico sibi devinctum Agilulfum Theodelinda catholicæ fidei ardore incensa impulit ad eamdem fidem amplectendam, si Paulo Diacono credimus. Regis vero exemplum secuti magna ex parte Langobardi, Arianismum ejurarunt. Quod tamen de suscepta catholica fide ab Agilulfo Paulus ait, tardius factum intelligimus ex S. Columbani ad Bonifacium Papam Epistola non ante annum 607. scripta, quo tempore Rex Langobardorum adhuc erat Arianus, de eo namque sic loquitur: *Fertur enim dixisse, si certum sciret, & ipse crederet*. Ejus rei causa Columbanus librum contra Arianos composuit, teste Jona. Constat nihilominus Agilulfum, etsi nondum orthodoxam sequeretur fidem, Catholicis multum favisse, ab ipso regni exordio; quod etiam expertus est S. Columbanus ab eodem benigne exceptus.

Lib. IV. c. 6.

V. Quid pro fide & pro disciplina restauranda Gregorius decreverit. *Lib. I. Ep. 41.*

Gregorius audita Regis Autharis morte, scripsit ad universos Italiæ Episcopos, ut Langobardorum parvulos in Ariana baptizatos ad catholicam fidem conciliare, imminente maxime gravi mortalitate, curarent: postea vero ad resarciendam in Italia Ecclesiæ disciplinam, quæ inter barbarorum heterodoxorum gladios pessumdata fuerat, mentem adplicuit. De Sacerdotum aliorumque ex clero lapsorum pœnitentia sollicitus, jussit eos in pauperrima monasteria ubi regularis observantia vigeret, retrudi, eisque sufficientia stipendia suppeditari, ut ex iis etiam subsidium ad victitandum haberent Monachi, qui de eorum emendatione sollicitudinem gererent.

Ambitum in Clericis comprimere satagebat. Unde Liberatum Diaconum ambitionis spiritu inflatum & distentum, in ultimo inter cæteros Diaconos loco stare jussit, quo humilitati & subjectioni assuesceret. Episcopos de crimine postulatos, in Concilio de more judicari, neque alia quam Synodali sententia deponi præcepit. Clericos peregrinos absque Episcopi sui cessione seu litteris dimissoriis non recipiendos aut incardinandos esse statuit. De Subdiaconorum cœlibatu quid decreverit, nunc morosius explorandum.

Lib. I. Ep. 83 & 84. Item lib. III Ep. 8. Lib. I. Ep. 83.

VI. Quid statuerit de Subdiaconorum cœlibatu. *Lib. I. Ep. 44 & lib. IV. Ep. 34.*

Pelagius Papa II. ante triennium legem cœlibatus Siciliæ Subdiaconis, [a] more Romanæ Ecclesiæ imposuerat; jusseratque ut qui jam uxorati essent, ab uxoribus separarentur; quod *durum* Gregorio *incompetensque* visum est, ac plurimis pejus cadendi periculis obnoxium. Hoc itaque decretum ita temperavit sapientissimus Pontifex, ut fineret conjugatos Subdiaconos uxores retinere, ea lege ut ad sacros ordines nunquam pervenirent: *Quia nullus debet ad ministerium altaris ascendere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata*. De cætero prohibuit ne deinceps Episcopi Subdiaconum ullum ordinarent, nisi qui victurum se caste promitteret. His exploditur fabella quam [b] Centuriatores Magdeburgenses ex conficta nomine S. Udalrici Augustani Episcopi Epistola ad Nicolaum Papam depromserunt; scilicet nostrum Gregorium prius uxores Sacerdotibus solemni decreto ademisse; at cum ex piscina sua capita infantium ad sex millia extracta fuisse a piscatoribus intellexis-

a Moris hujus meminit S. Leo Ep. 12. c. 4. *Ne Subdiaconis quidem connubium carnale conceditur; ut & qui habent, sint tamquam non habentes, & qui non habent, permaneant singulares.* b Vindicias hujus importare vide apud Dinium. E. V.

xisset, hocque infanticidium sibi tribueret (non dubitabat enim tot infantes ex furtivis Sacerdotum fornicationibus aut adulteriis natos) decretum suum refixisse, & de tanto scelere pœnituisse.

Putida heterodoxorum fabula exploditur.

Quot verba hic, tot putida & stolida legis mendacia. Qua ratione in piscinam potius Pontificiarum ædium projecta isthæc infantilia capita, quam in Tiberim, aut in cloacas publicas? Capita inveniuntur & numerantur, quid de reliquis cadaveribus factum est? Quasi verisimilitudinem vel minimam habeat infantium illorum parricidas quorum adeo intererat tantum scelus occultare, projectis ex condicto in piscinam Pontificiam occisorum capitibus, illud ultro quasi per ludum voluisse publicare? Quam perfrictæ vero frontis sunt, qui volunt Gregorium pœnituisse, quod Presbyteros & ministros sacros, legi cœlibatus adstrinxerit, cum nec ipse talis legis unquam auctor fuerit; (quippe quæ semper saltem in Ecclesia Latina fuerit observata, ubi vigebant canones) nec ullum fere sui Pontificatus annum elabi siverit, in quo de majorum Clericorum cœlibatu aliquid non scripserit. Lege præsertim sequentes Epistolas lib. I. Epp. 44. & 52. lib. IV. Epp. 26. & 36. lib. IX. Ep. 60. lib. X. Ep. 62. lib. XI. Ep. 64. ad secundam interrogat., respondendo, ubi de Clericis loquens quibus liberum est uxores accipere, excludit eos qui sacris in ordinibus sunt constituti; denique lib. XIII. Epp. 35. & 36.

Cæterum operæ pretium non est, pluribus argumentis fabulam hanc explodere, quæ statim evanescit, cum expenditur quo tempore vixit S. Udalricus Episcopus. Neque enim coævus esse potuit aut Nicolai I. aut II. Qua de re consulendus est Em. Card. Baronius ad an. 591. num. 21.

a VII. De Venantio monastici status desertore.

[a] Haud minori zelo Gregorius cavit Monachorum castitati & famæ quam Clericorum, ut præmonuimus cap. superiori num. 6. Et quidem arctissime alligatos illos voto seu proposito castitatis perpetuæ censuit, ut ex ipsius ad Venantium Epistola hoc anno scripta extra dubium ponitur. Venantius Patricio genere in Sicilia, ut videtur, ortus, vitam amplexus erat monasticam; verum relicto postea monasterio uxorem duxerat [b] nomine Italicam, aut ad prius ductam redierat, ex qua duas filias Barbaram & Antoninam suscepit. Tunc temporis aliquos Monachos uxores publice duxisse dolet S. Gregorius lib. I. Ep. 42. jubetque ut ab ipsis avulsi, in monasterium retrudantur, uti jam observavimus. Suspicatur noster Mabillonius Italicam fuisse Venantii parentem, non uxorem; at, quod tanti viri pace dixerim, conjectura hæc ruit lecta inscriptione Epistolæ 123. libri IX. Non firmiori fundamento nititur Cancellarii Italiæ titulus qui gratis huic Patricio confertur, ex corruptis epistolarum inscriptionibus quas habent codices editi, non vero manu exarati. Barbaram & Antoninam ante Venatii lapsum natas nihil cogit dicere. Venantius aliquot annis ante susceptum a Gregorio Pontificatum e monasterio excesserat. Ejus natæ litteris Gregorium compellarunt undecimo ejus Pontificatus anno, una forte duodecim, altera decem annorum. Quid supra illam ætatem? Non magis abhorrebat a sanctissimi Pontificis pietate, virgines nobiles etsi ex iniquis nuptiis natas honorifice salutare ac tueri, quam ad earum parentes Venantium & Italicam reverentissimis & amicis verbis scribere, Johannemque Syracusanum Epi-

Annal. Benedict. ann. 601. pag. 216.

Lib. XI. Ep. 35. & 78.

Lib. VI. Ep. 4.

a Vide de Castro nota (rr)

b Vide Ep. 123. lib. IX. & lib. XI. Epp. 35. & 78.

Episcopum ob repulsas Venantii oblationes redarguere. Parumper extra metas excurrimus, viri doctissimi conjecturas expendendo, nunc ad id unde digressi sumus, redeundum.

VIII. Eum S. Gregor. ad pœnitentiam hortatur. Lib. 1. Ep. 34. Al. 5.

Gregorius ad Venantium propositi monastici desertorem gravem Epistolam scripsit, ut eum ad pœnitentiam hortaretur, quæ facile legi potest. Notatu præsertim digna sunt verba hæc: *Ananias pecunias Deo voverat, quas post, diabolica victus persuasione, subtraxit. Sed qua morte multatus est, scis. Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos quos dederat, nummos Deo abstulit: considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos, sed temetipsum Deo omnipotenti, cui te sub monachali habitu devoveras, subtraxisti? Considera judicium Dei, quid mereatur, qui semetipsum Deo vovit, continuoque mundi desideriis irretitus, mentitus est quod vovit.*

De Monachorum conjugiis quid sentiendum. Ep. 1. c. 6 Tom. 1. Concilior. p. 1019 Lib. de Bono viduit. cap. 10. 11. 12. Tom. 6.

Quibus verbis quid expressius ad votorum monasticorum obligationem adstruendam? Incesta Monachorum & Sanctimonialium conjugia diu antea Siricius Papa tamquam publicis legibus & Ecclesiastico juri contraria damnarat, scribens ad Himerium Tarraconensem Episcopum. Suffragantur Concil. Calced. can. 16. & Cartagin. IV. cui subscripsit Augustinus capit. 104. Docere tamen videtur Augustinus, conjugia eorum qui continentiam voverint, adulteria non esse, quamvis eorumdem lapsum quovis adulterio pejorem censeat. Sed hoc vitium nubentium esse contendit, non ipsarum nuptiarum, quæ sanæ sunt & nunquam damnandæ. Ita vero loquitur sanctus Doctor, ne Manichæis nuptias damnantibus consentire videatur. Hanc quæstionem sibi propositam attingit S. Bernardus lib. de præcepto & dispensatione cap. 27. at nihil decernit.

Non resipuit Venantius; neque tamen ab ejus amicitia resiliit Gregorius, sperans opportunius aliquando sibi tempus adfuturum, amicum ad pœnitentiam iterum adhortandi. Sane audita postea gravi qua decumbebat ægritudine, de ejus salute sollicitus scripsit ad Johannem Syracusanum Episcopum, *ut de anima ejus cogitare debeat, exhortando, rogando, Dei terribile judicium proponendo, ineffabilem ejus misericordiam promittendo, ut ad habitum suum redire vel in extremis debeat, ne ei tantæ culpæ reatus in æterno judicio obsistat*, Verum quid inde secutum sit, ignoramus. De Venantio adhuc postea erit agendum. Nunc e Sicilia in Africam transmittamus, ubi Pontificia S. Gregorii auctoritas, & sollicitudo pastoralis, primo anno quo Romanam ascendit Sedem, innotuerunt.

Lib. XI. Ep. 36.

CAPUT VI.

I. Quid de Primatibus inter Africanos Episcopos S. Gregorius decreverit. II. Num Columbus tunc Numidiæ Primas esset. III. S. Gregorii labores in Donatistas. Quo successu. IV. Quædam notatu digna de reis Episcopis judicandis. De Ecclesiasticis immunitatibus. De litibus. A quibus Monachos eximit. V. Pravas consuetudines tollit. VI. De Monachorum testamentis. VII. De bonis lapsorum & dejectorum Sacerdotum. VIII. Oratoriorum dedicationes tunc percelebres.

An. 590. & 591.

I. Quid de Primatibus inter Africanos Episcopos S. Gregorius decreverit.

MOs erat apud [a] Africanos Episcopos, ut singulis in provinciis inter eos loco Primatis aut Metropolitani haberetur, qui ordinatione foret antiquior; unde non *primas*, sed *senex*, aut primæ Sedis Epi-

a Loquimur de politia Ecclesiastica apud orthodoxos observata. Quod spectat ad Vvandalos Arianos, suum in Africa Patriarcham habebant. Duos eorum Patriarchas nominat Victor Vitensis, Jocundum & Cyrylam, qui ut puto successive sederunt. Consulatur Victor Vit. *Histor. Vvandal. persecut. lib.* II. *c.* 18.

Episcopus vocabatur. Sola Carthaginensis Ecclesia, inter cæteras diversarum provinciarum Africæ pene innumeras primatu perpetuo gaudebat. Cum itaque Sedes episcopales etiam in exiguis ignotisque vicis essent institutæ (hinc ignota fere obscuraque Africanæ Ecclesiæ notitia) sæpe fiebat ut ignobilis oppidi Episcopus reliquis provinciæ suæ Episcopis tamquam Primas præesset. Quod cum incongruum S. Gregorio visum fuisset, ut reapse erat, optimum esse *Lib. I. Ep. 74.* judicavit primo eligi Primatem *non ex ordine loci*, videlicet aut propter antiquitatem ordinationis, aut propter Sedis dignitatem concessi; sed habita potius morum ac meritorum *Ibid. Ep. 77.* ratione. Secundo Primatem non passim, sicut moris erat, per villas, sed in una civitatum residere, quo facilius Donatistarum in Africa grassantium insidiis & conatibus resistere valeret. Tertio prohibuit ne hi qui ex Donatistis ad Episcopatum pervenerant, Primatis dignitatem possent adipisci. Loquitur autem de Donatistis ad fidem & unitatem Ecclesiæ reversis: *Sufficiat*, inquit, *illis commissæ sibi plebis tantummodo curam gerere; non autem etiam illos Antistites quos catholica fides in Ecclesiæ sinu & edocuit & genuit, ad obtinendi culmen primatus anteire*. Hæc Gregorius ad Episcopos Numidæ scribens, [a] & ratas habens reliquas eorum consuetudines, quas sibi servari supplices a Pelagio II. petierant.

II. *Nam Columbus tunc Numidiæ Primas fuerit.*

Qui Columbum Episcopum, tunc Primatem [b] Numidiæ fuisse cum Baronio asserunt, a vero prorsus aberrant, refelluntque ab ipsomet Gregorio ad Columbum scribente: *Itaque erga Primatem Synodi tuæ esto sollicitus*. *Baron. ad an. 592. nu. 4 Lib. III. Epp. 48. & 49.* Ad eum scripta est Epistola 49. lib. III. in cujus titulo legitur: *Adeodato Episcopo Primati provinciæ Numidiæ:* eumque hortatur S. Gregorius *ne officium primatus, quod Deo auctore habet, studeat tota intentione sagaciter exhibere*. Paulo infra suadet ut Columbum præ cæteris adjutorem adhibeat in omnibus. Adeodato successit in Primatu Victor de quo in Epistola 28. lib. XII. ad Columbum scripta: *Victori fratri & coepiscopo nostro, qui primatus inter vos locum tenet, curavimus scribendum*. Ad Columbum tamen in præcipuis provinciæ Numidiæ negotiis scribere solet sanctus Papa quasi vicarium S. Sedis eum constituisset, quod nihilominus nullibi factum legitur.

III. *S. Greg. labores in Donatistas.*

Singulari Gregorii erga Ecclesias Africanas diligentia præstitum est ut prius tumultuantes Donatistæ, tandem quiescerent. Nimirum satis non fuit vigilantissimo Pastori adversus illos lupos in gregem Christi sævientes, alios sibi subditos Pastores ad vigilantiam & constantiam excitare, scriptis ad eos plurimis Epistolis, inflictaque negligentibus & mercenariis pœna; sed etiam Gennadium Patricium & Exarchum Africæ, qui multis bello præclare gestis illustris erat, rogavit ut hæreticorum contra Ecclesiam catholicam colla subrigentium conatus comprimeret, ac superbas eorum cervices inflecteret; omnemque adimeret nocendi licentiam. Postea cum rescivisset Pantaleonis Africæ Præfecti nimia in hæreticos indulgentia factum esse, ut *Lib. I. Ep. 77. Lib. II. Ep. 48. Lib. IV. Ep. 35. Lib. V. Ep. 5. Lib. I. Ep. 74. Lib. IV. Ep. 34.*

a Observa sanctæ Sedis apostolicæ auctoritatem, ad quam videlicet pertinet remotissimarum Ecclesiarum confirmare consuetudines. Ea magis eluxerat longe antea in S. Leone, qui rogatus Ecclesiæ Alexandrinæ post Romanam secundæ privilegia confirmavit. *Improbæ*, inquit, *quorumdam ambitioni, servato verorum privilegiorum jure, sollicitus obviavi . . . teneat fraternitas tua suorum consuetudinem decessorum, & comprovinciales suos Episcopos . . . congrua sibi auctoritate disponat*.

b Numidi- ex septem Africæ provinciis secunda era & post provinciam proconsularem cujus caput Carthago, recensetur in notitia Africæ, quam consule in nova edit. histor. Vvandalicæ persecut.

eorum audacia in dies cresceret, insolescerentque in Ecclesiæ catholicæ Sacerdotes, ab eis baptizatos iterum baptizando; de socordia *Præfectum* increpavit, quamque gravi peccato subjaceret, reserpendi occasionem hæresi tribuendo, liberrime admonuit.

Quo successu. Lib. v. Ep 5.

Tandem frequentibus S. Gregorii monitis tum ad Episcopos, tum ad Præfectos & Magistratus, tum ad ipsummet Augustum, habitum est concilium in quo, annitente præsertim Dominico Carthaginensi Episcopo totiusque Africæ Primate, constitutum est *investigandos* esse ab Episcopis hæreticos, & compescendos; quod decretum qui exsequi negligerent, bonorum ac dignitatum privatione esse plectendos. Laudavit Papa Dominici zelum; neque tamen omni ex parte probavit decretum de spoliandis qui negligentius hac in re incumberent Episcopis. Resipuisse tandem Donatistas aut [a] quievisse, inde autumamus, quod sanctus Pontifex ad Dominicum & ad alios Africæ tum Episcopos tum Imperatoris ministros deinceps frequentius scribens, nusquam de illis coercendis amplius agat, post Indictionem XIV.

IV. Quædam notatu digna, de reis Episcopis judicandis. Lib. 1. ep. 33.

Cum cætera quæ primum Gregoriani Pontificatus annum commendant, fusiori stilo prosequi non liceat, quædam tantum ex ejus Epistolis nondum supra delibatis decerpemus notatu digniora. Episcopos nonnisi a Synodo judicari voluit, etiamsi graviorum noxarum rei forent, ut in causa Blandi Hortensis Episcopi non obscure significavit.

De Ecclesiasticis immunitatibus.

Septa Ecclesiastica tunc habita pro asylis probat Epistola 37. Quæ vero loca per *septa Ecclesiastica* debeant intelligi, docent notæ ad hanc Epistolam.

De litibus.

Cum a strepitu forensi multum abhorreret vir sanctissimus, si qua litigandi occurreret occasio inter Episcopos, Clericos, Monachos, etiam laicos nobiles; suadebant ut pro componenda controversia eligerentur arbitri, qui nullo vel minimo sumtu, præcisis dilationibus frustratoriis, jus cuique litigantium tribuerent. Ipse si qua oriretur quæstio de finibus & fundis, inter actores Ecclesiæ Romanæ qui ejus prædia curabant, & vicinorum agrorum possessores, hujusmodi judices eligi volebat. Quo animo esset erga lites, non potuit melius prodere quam his verbis: *Non solum nunquam mota suscitari volumus, verum etiam quæ prava foris admoventur, sopire modis omnibus festinamus.*

Ep. 9.

A quibus Monachos eximit.

Quanto studio Monachos a forensibus litigiis & strepitibus curaret submovere testatur ejus Epistola 69. cum enim Johannes Abbas ipsi suggessisset plurima se habere pro monasterio suo negotia, quibus intendere vix posset citra regularis observantiæ dispendium: optimum visum est provido patri ut hujus monasterii tuendi contra litigantes cura commendaretur [b] cuidam Fausto Romani Expraetoris Cancellario, eique *salarium* pro impensa opera constitueretur. *Expedit enim*, inquit, *parvo incommodo a strepitu causarum servos Dei quietos exsistere; ut & utilitates cellæ per negligentiam non pereant, & servorum Dei mentes ad opus Dominicum liberiores exsistant.* Hæc videtur prima commendatariorum Abbatum origo; qui utinam tales forent ut servos Dei ab omnibus negotiis eximerent, non in lites immergerent.

V. Pravas consuetudines tollit.

In Ep. 44. Petro Subdiacono pleraque Ecclesiæ patrimonia in Sicilia curanti, præcipit emendare plurimas consuetudines, quibus Ecclesiæ colonos vexari noverat, & quæcumque

a Lege Donatistarum historiam novissimæ Optati operum editioni additam & præfixam, in fine.

b De hujusmodi procuratore loqui videtur S. Gregor. ad Johannem Abbatem scribens lib. III Ep. 3. *In causis istis procuratorem, & tu ad lectionem & ad orationem vaca.*

quæ percepta forent injuste rusticis abunde restitui. Quin etiam veritus ne Petrus sibi mandata minus strenue impleret, judicium ultimum ei comminatur, & his verbis Epistolam claudit: *Vide ut omnia absque imminutione custodias: quia de his quæ tibi pro servanda justitia scribo, ego absolvor; & tu si negligis, obligaris. Terribilem Judicem considera venientem, & de adventu illius nunc tua conscientia contremiscat, ne tunc sine causa jam timeat, cum coram illo cœlum & terra tremuerit. Audisti quod volo: vide quid agas.*

VI. De Monachorum testamentis. In eadem Epistola legitur Johannem Monachum morti proximum, Fantinum defensorem heredem in sex uncias, hoc est in dimidiam bonorum partem instituisse. Quod non improbat S. Gregorius. Ne tamen inde inferas licuisse tunc Monachis testamentum condere, lege notam qua locum hunc illustravimus. Consule quoque nostrum Mabillonium in Annal. Bened. an. 599. n. 31. & ad an. 601. n. 6.

VII. De lapsorum & dejectorum Sacerdotum bonis. Ex laudata Epistola compertum habemus quam sollicite S. Gregorius caveret, ne ii quorum ministerio in Ecclesiæ negotiis utebatur, in Sacerdotum & aliorum Clericorum lapsorum e suo gradu dejectorum bona invaderent, unde sane grave scandalum oriri potuisset; nimirum ita dejecti haud dubie conquesti fuissent se ideo loco motos, & ad pœnitentiam in monasteria detrusos, ut sua bona, suæ facultates Pontificiorum ministrorum prædæ paterent. Decernit ergo S. Gregorius ut eorum bona, vel monasteriis in quibus pœnitentiam agunt, cedant; vel eorum parentibus dentur; *ita tamen ut eorum stipendium, qui in pœnitentiam dati fuerint, sufficienter debeat procurari*: vel si ex Ecclesiastica fuerint familia illi lapsi, res eorum Ecclesiastico juri non subtrahantur; servata pœnitentibus alimentaria pensione. Consule notas ad hunc laudatæ Epistolæ locum.

VIII. Oratoriorum dedicationes tunc percelebres. Lib. I. ep. 54. Quanta celebritate tunc vel oratoriorum dedicationes fierent, & quæ his in festis esset in pauperes munificentia docet Ep. 59. Dedicationes Ecclesiarum & oratoriorum sine sacris reliquiis quæ in eis conderentur vix fiebant. Nullum autem, ubi collocabantur, [a] corpus prius humatum fuisse constare oportebat; sane optimis de causis, ut explicatur in not. ad Ep. 54. lib. I. In Italiæ provinciis Romanæ Sedi tamquam Metropolitanæ arctius adstrictis nullas tunc factas fuisse templorum consecrationes non audet asserere Mabillonius. In hanc tamen sententiam valde propendet: nec immerito. At de hoc argumento alibi fortasse opportunior erit dicendi locus. Interim lege Ep. 37. lib. V.

CAPUT VII.

I. De causa Natalis Episcopi Salonitani. II. Archidiaconus ab eo dejectus apostolicam Sedem appellat. III. Quæ responderit Natalis. Resipiscit. IV. Illo mortuo S. Gregorius de eligendo successore curat. Electus est Honoratus Archidiaconus. V. Mauricius Imperator mitius cum schismaticis agit. VI. Langobardi Romam premunt. VII. S. Gregorius Ezechielem Prophetam exponit. Luctuosus Romæ status. An. 591. & 592.

I. De causa Natalis Salonitani Episcopi. Lib. II. ep. 17. 19. 20. Lib. III. ep. 32. Lib. I epp. 19. & 10. NUnc ordo rerum temporumque ratio postulant, ut de Natali Salonitano Episcopo Dalmatiæ Metropolitano loquamur. Qui cum adversus summum Pontificem diu rebellasset, hoc secundo Gregorii anno, ad saniorem mentem, ejus invicta magnanimitate ac patientia debel-

a Id centies repetit S. Gregorius, scilicet omnibus in Epistolis, in quibus de templorum consecratione, & reliquiarum collatione agit.

bellatus, feliciter tandem rediit. Hic Epiſcopus ferebatur, Paſtorali cura derelicta, ſolis vacare conviviis; &, quod gravius eſt, vaſa ſacra pretioſamque Eccleſiæ ſuppellectilem, ſuos ut ditaret, diſtraxiſſe. Cui ſacrilegio cum obſtaret Honoratus Archidiaconus, quod ejus eſſet res ſacras aſſervare; Natalis eum, ut ab hoc officio removeret, honoris ſpecie, licet renitentem, Presbyterum ordinare voluit; neque enim Presbyter tunc Archidiaconi munere fungi poterat, ut obſervavimus maxime ex S. Leone & Apoll. Sidonio in notis ad Epiſtolas indicatas. Sententiam ſuam de Honorati dejectione ab Archidiaconatu in provinciæ ſuæ concilio ratam haberi, & geſtis Synodicis confirmari curavit. Quibus ſane nihil inquius, nihil inſulſius: eodem enim judicio, ab Archidiaconi miniſterio tamquam indignus repellebatur Honoratus, & ut dignus ad Presbyteratum aſſumebatur.

II. Archidiaconus ab eo dejectus, Sedem apoſt. appellat. S. Gregorius excommunicationem Natali comminatur.

De vi ſibi illata jam expoſtulationem fecerat Honoratus, & ad Pelagium Papam confugerat; qui utrumque, Archiepiſcopum videlicet Archidiaconumque adeſſe ſaltem per procuratores juſſerat, ut de ea controverſia judicium ferret. Natalem cunctantem & moras nectentem iterum ad cauſam dicendam vocavit S. Gregorius primo ſui Pontificatus anno, præcepitque ut ante omnia Honoratum in priſtinum gradum reſtitueret. Anno vero ſequenti comminatus eſt ei Pallii privationem, ſi obtemperare abnueret; ac demum excommunicationem, ut a corpore & ſanguine Domini eſſet abſtentus, niſi male acta emendaret. De Epiſcopatu, an in ipſo permanere deberet, alio definiendum judicio reſervavit. Præterea in locum Honorati ordinatum Archidiaconum depoſitione plectendum cenſuit, & ſi ultra hoc in officio miniſtrare præſumeret, ſacræ communionis exſortem eſſe pronuntiavit.

De his Gregorius certiores fecit univerſos Dalmatiæ Epiſcopos, & Antonium Subdiaconum Eccleſiaſtici patrimonii rectorem in hac provincia, cui jubet latam in Natalem & in intruſum ab eo Archidiaconum ſententiam, utrique præmiſſis adhortationibus, denuntiare. Ne vero Jobinus Illyrici Præfectus Natali patrocinaretur (ſciebat enim eum optimatibus quos conviviis excipiebat eſſe pergratum) illum ſcriptis litteris rogavit ne opem reo contra juſtitiam ferret. *Ep.19 & 20.*

III. Quæ reſponderit Natalis. *Ep.* 52. Reſipiſcit.

Natalis ægre tulit Papam ſibi pœnam excommunicationis eſſe comminatum, & in ſui defenſionem ad eum ſcripſit: convivia non dedecere Epiſcopum, quæ in ſacra Scriptura & apud veteres Chriſtianos commendata leguntur & laudata. Sibi *tribulationibus preſſo* liberum non eſſe, lectioni ſacræ operam dare; at non ideo intermiſſum prædicationis opus. Quid de vaſis ſacris diſtractis, quid de Honorato ab Archidiaconatu avulſo reſponderit, ſubticetur in Epiſtola quam ad eumdem Gregorius ſcribendam judicavit, ut hominem exaſperatam de ſincera tamen obedientia ſpondentem pia humilitate mitigaret, ac in ſpiritu lenitatis, uti docet Apoſtolus, inſtrueret. Admiremur eum ita blandis, efficacibus tamen verbis, oleum ſimul & vinum Natalis vulneribus infundentem: *Ecce*, inquit, *Fraternitas tua ægre tulit ſe de conviviis eſſe reprehenſam, cum ego qui etſi hanc non vita, tamen loco tranſgredior, ab omnibus corripi, ab omnibus emendari paratus ſim.* Addit poſt multa: *Quod ſi quilibet ex quatuor Patriarchis feciſſet* (nimirum Sedis apoſtolicæ deſpexiſſet judicia) *ſine graviſſimo ſcandalo tanta contumacia tranſire nullo modo potuiſſet. Tamen Fraternitas veſtra ad ſuum ordinem rediit, nec ego meæ*

nec

nec decessoris mei injuriæ memor sum.

Magna Gregorio lætitiam attulit Natalis pœnitentia, de qua his verbis certiorem fecit hoc ipso anno Johannem Ravennatem: *De fratre autem & coepiscopo nostro Natali valde contristabar, quod de illo quædam superba cognoveram: sed quia mores suos ipse correxit, meam tristitiam simul meipsum vincendo consolatus est.*

Lib. II. ep. 52.

IV. Eo mortuo curat S. Greg. de eligendo successore.

Natali paulo post e vivis sublato, Gregorius ad Antonium Subdiaconum scripsit, ut de successoris electione sollicitus esset. Et quia ex ejus Epistola quænam electionum tunc esset forma licet intelligere, quædam ex ea decerpta hoc loco subjiciemus. *Experientia tua*, inquit, *omnia instantia omnique sollicitudine clerum & populum ejusdem civitatis admonere festinet, quatenus uno consensu ordinandum sibi debeant eligere Sacerdotem, factoque in personam, quæ fuerit electa, decreto, ad nos transmittere studebis, ut cum nostro consensu, sicut priscis fuit temporibus, ordinetur. Illud quidem præ omnibus tibi curæ sit, ut in hac electione nec datio quibuscumque modis interveniat præmiorum, nec quarumlibet personarum patrocinia convalescant.*

Lib. III. ep. 22.

Quid vero curæ impenderent sanctæ Sedis ministri aut legati, qualis erat Antoninus Subdiaconus, ut intacta conservarentur Ecclesiæ bona mortuo Episcopo, discimus ex his verbis: *De rebus vel ornamento ejusdem Ecclesiæ, fideliter rerum inventarium facito te præsente conscribi. Et ne rebus ipsis possit aliquid deperire, Respectum Diaconum atque Stephanum primicerium notariorum, ut ipsarum rerum omnino gerant custodiam admoneto: interminans eis de propria eos satisfacturos esse substantia, si quidquam exinde eorum negligentia fuerit imminutum.* Deinde de suppeditandis omnibus ad electionem necessariis ita monet: *Expensa vero, quæ necessaria fuerit, per œconomum, qui tempore mortis prædicti Episcopi inventus est, erogetur, quatenus rationes suas futuro Episcopo ipse, ut novit, exponat.*

Non leviter prætereunda fuerunt hæc, in quibus tanta elucet Romanæ Sedis auctoritas, etiam in Metropolitanas extra Italiam Ecclesias. Aliquando Gregorius hanc electionum curam dabat Episcopis; aliquando etiam judicibus & magistratibus, ut argumento est Ep. 15. lib. III. ad Judicem Campaniæ ea de re scripta. Sed laicis nullam in bona Ecclesiæ potestatem tradidit, facta scilicet ipsis tantum copia plebis christianæ ad eligendum Episcopum convocandæ.

Lib. I. ep. 17. Lib. II. ep. 38.

Electus fuit a clero in Salonitanum Archiepiscopum Honoratus Archidiaconus, de quo jam sæpe dictum; quod pergratum Gregorio fuit: perspectam enim habebat hujus viri probitatem, constantiam, & in rebus gerendis prudentiam. Sed ejus Sedem invasit Maximus auctoritate optimatum fretus, ut infra suo loco dicetur: quæ enim hic de morte Natalis, ejusque successoris electione attigimus, per anteceßum dicta sunt, ut una eademque serie, quidquid ad controversiam illum inter & Honoratum motam pertineret contractum ob oculos poneretur. Nunc quo nos revocat ordo temporum redeamus.

Electus est Honoratus Archid.

V. Mauricius mitius agit cum schismaticis.

Lib. II. ep. 46.

Cum in Italia res imperii nutarent, ne schismatici Venetiæ & Istriæ desperatione acti Langobardis deditionem facerent, si ad ejurandum schisma compellerentur, Mauricius Augustus Gregorium admonuit ut a vi & coactione interim abstineret. Nuper Gradus Severi schismaticorum Patriarchæ Sedes incendio vastata fuerat; quod movit Johannem Ravennatem a sancto Pontifice postulare, ut illuc eleemosynas mittere curaret; cui respondit, Severum abunde habere, unde munera in aulicos profunderet, & in suas eos partes contra Sedem apostolicam pertraheret.

Mi-

Misericordiam quidem Ecclesiæ hostibus denegandam non esse, sed prius fidelibus exhibendam. In proximo vero esse civitatem, cujus multi cives in captivitatem abducti, ad quos redimendos mittendum esse cum pecunia Claudium Abbatem.

Hanc Gradi conflagrationem contigisse credimus quando Agilulfus contra tres duces qui rebellaverant profectus est. Ex his Minulfus Dux Insulæ * S. Juliani qui ad Francos defecerat, eorumque partes aperte foverat, victus & interemtus est. * Gaidulfus Pergamensis seu Bergomensis deditione facta in gratiam est receptus, Ulfaris autem Tarvisii dux urbe capta in vincula conjicitur.

Paul. Diac. lib. IV c. 3.
* Sive S. Julii.
* Al. Gandulfus.

VI. Langobardi Romam premunt.

Hoc anno Ariulfus secundus post Faroaldum dux Beneventanus, agrum Romanum invasit, & e Romana plebe plurimos, *aut occidit aut detruncavit*, inquit Gregorius, qui præ mœstitia in *cholicam molestiam* incidit; choleram forsitan seu bilem, qua intestina laborarent & stomachus, hic significat. Tristitiam augebat Romanus Exarchus, qui etsi bello impar esset, paci nihilominus toto nisu repugnabat, lucrum ex publicis calamitatibus aucupans. Omni fere præsidio vacua erat Roma, & qui ad murorum custodiam relicti fuerant [a] Theodosiani, cum stipendia non acciperent, vix ad excubias aliaque militaria officia poterant cogi. Reliquas copias eduxerat Exarchus, quibus aucto exercitu, receperat subito velut impetu Sutrium, Polimartum, Hortam, Tudertum, Ameriam, Perusium. Hinc queritur Gregorius ad Mauricium scribens, Romam, ut Perusium teneretur, fuisse relictam: maxime vero pacem quam ipse impetraverat a Langobardis Etruriam obtinentibus, temere violatam deflet amare pius ille pacis angelus. Ita cum tanta spes affulsisset pacandæ totius Italiæ; cum Ariulfus ipse jam in partes Romanorum inclinaret, neque a pace abhorreret Agilulfus Rex, a Theodelinda, quæ Gregorii observantissima erat, mitigatus; atrocius bellum, ob Romani Exarchi perfidiam recruduit. Rex etenim illatam suæ genti mala fide injuriam ulturus, Perusium obsedit expugnavitque, capto Mauritione Langobardorum duce qui ad Romanos defecerat.

Lib. II. ep. 46.

Paul. Diac. lib. IV. c. 8. Lib. V. ep. 40.

Legenda est ex integro jam laudata Epistola, ut exploretur quanta calamitosis illis temporibus esset Papæ cura, ut periclitantibus civitatibus subveniretur, ut bello capti data ex Ecclesiæ ærario pecunia redimerentur, maxime vero ut pax in tam deploratis rebus omnino necessaria æquis conditionibus compararetur. Ex aliis Epistolis hoc anno scriptis liquet in rebus bellicis quam sollicitus, quam peritus foret.

Lib. II. ep. 46. Ep. 3. 29. 30. 31.

VII. S. Gregorius Ezechielem Prophetam exponit.

In ea de qua locuti sumus Agilulfi expeditione, Langobardi non solum agrum Romanum Perusio vicinum deprecationibus, incendiis, cædibus fœdarunt, sed ad ipsius Urbis muros castrametati sunt. Tunc S. Doctor Ezechielem Prophetam christianæ plebi exponebat eadem animi tranquillitate, ac si nihil ab hoste fuisset metuendum. Neque postquam accepit Regem Padum jam transiisse & ad Urbis obsidionem festinare, cœptum opus intermisit, quod merito Bernardus admiratur. Sed ab ejus verbis referendis abstineo, quæ in Præfatione ad homilias in Ezechielem legere licet, uti cætera quæ ad illas homilias pertinent. Hoste tamen Urbi jamjam imminente, finem concionandi facere coactus est, ut ipse ait. Partem hanc homiliæ ultimæ attexo, quod in ea miserabilis Romæ status quasi ob oculos positus conspiciatur: *Ecce hæc, ut Deo largiente potuimus, coram vobis, Fratres carissimi, rimati sumus. Nemo autem*

Lib. I. de consid. c. 9.

Luctuosus Romæ status.

[a] Sic dicti milites legionis quæ nomine Theodosii unius ex Imperatoris filiis insigniebatur.

autem me reprehendat, si post hanc locutionem cessavero: quia sicut omnes cernitis, nostræ tribulationes excreverunt: undique gladiis circumfusi sumus, undique imminens mortis periculum timemus. Alii detruncatis ad nos manibus redeunt, alii capti, alii interemti nuntiantur. Jam cogor linguam ab expositione retinere: quia tædet animam meam vitæ meæ. Alibi testatur visos a se *Romanos more canum in collis funibus ligatos, qui ad Franciam ducebantur venales.* O duram illorum quondam Orbis dominorum sortem!

Lib. v. ep. 40.

Hæc Agilulfi expeditio, inter res anno 595. gestas referri solet; sed ad annum 592. potius pertinere, hæc mihi persuadent. Agilulfus Romam tentavit, quando ad Perusii expugnationem est profectus, ut colligitur ex Paulo Diacono: *Statim Ticino egressus Rex, Perusium petiit . . . . hujus Regis adventu in tantum beatus Gregorius Papa exterritus est, ut ab expositione templi, de quo Ezechiel scripserat desisteret.* Id contigisse statim ac Rex accepit Perusium, cum aliis urbibus jam enumeratis, ab Exarcho fuisse occupatum, idem scriptor clare docet. At Romanum Exarchum Perusio potitum esse saltem anno secundo Pontificatus S. Gregorii, scribit ipse in Epistola hoc anno data, quæ cum alia jam sæpe laudata conferri debet.

Lib. IV. c. 8.

Lib. II. ep. 46. Lib. v. ep. 40.

CAPUT VIII.

An. 591. & 592.

I. Roma fame laborat. II. Quid passus sit Gregorius ab adversariis. III. Pacem ab Langobardis impetrat. IV. A turpi lucro quam alienus foret. V. De Judicum rapinis conqueritur. VI. Archidiaconum ob superbiam deponit. VII. Sanctæ Sedis vices Maximiano tribuit. VIII. Varia ab eo constituta. IX. Legum amicitiæ fuit observantissimus. X. Pacem inter Maximianum Episcopum & Eusebium Abbatem conciliat. Prudentissima utrique dat monita. XI. Privilegium Ariminensi Monasterio concessum.

EOdem anno ad belli incendium quo Romanus ager conflagravit, famis flagellum accessit, ob quam Gregorium Præfectum Urbis, Castorium magistrum militum, & summum Pontificem negligentiæ criminari ausi sunt apud Augustum eorum inimici & æmuli. Quamquam omnem curam adhibuisset noster Gregorius, [a] ut hanc penuriam depelleret: cum enim superiori anno paucæ ob sterilitatem collectæ essent segetes in Italia, opportuno tempore operam dedit, ut a Petro Subdiacono magna frumenti copia compararetur in Sicilia, aut ab ecclesiasticorum prædiorum colonis, absque tamen vexatione suppeditaretur. Deindeque ut multæ, quibus deportaretur, naves onerariæ præsto essent, curaverat: sed hanc egestatis quam passa est Urbs assignat causam, quod videlicet frumenta diu Romæ servari non possunt incorrupta. Hoste autem imminente, obsessisque viis, integrum non erat novis subinde commeatibus Urbi subvenire.

I. Roma fame laborat. Ibid.

a Lib. I. ep. 72.

Incredibilis tunc enituit Gregorii constantia, tum in perferendis æquo animo calumniis, tum in asserenda illustrium virorum sibi amicitia conjunctorum adversus obtrectatores innocentia. Obscurum non erat Romanum Exarchum rerum infeliciter gestarum invidiam ut a se deprecaretur, in Præfectum Urbis ipsumque summum Pontificem rejecisse. De eo sic loquitur S. Gregorius in Epistola ad Sebastianum Sirmiensem Episco-

II. Quid passus sit sanctus Gregorius ab adversariis. Lib. v. ep. 42.

a Ea de re statim post suam ordinationem Justinum Siciliæ Prætorem commonefecerat. Vide lib. I. ep. 2.

ſcopum: *Quæ, frater ſanctiſſime, de amici veſtri domni Romani perſona in hac terra patimur, loqui minime valemus. Breviter tamen dico, quia ejus in nos malitia gladios Langobardorum vicit; ita ut benigniores videantur hoſtes, qui nos interimunt, quam Reipublicæ Judices, qui nos malitia ſua, rapinis atque fallaciis in cogitatione conſumunt. Et uno tempore curam Epiſcoporum, atque Clericorum, Monaſteriorum quoque, & populi gerere, contra hoſtium inſidias ſollicitum vigilare, contra ducum fallacias atque malitias ſuſpectum ſemper exſiſtere, cujus laboris, cujus doloris ſit, veſtra Fraternitas tanto verius penſet, quanto me qui hæc patior, purius amat.*

III. Pacem ab Langobardis impetrat. *Lib. v. ep. 21.*

Paulo poſt admota mœniis Urbis caſtra receſſit Agilulfus. Pacem tunc factam, ſuadente Theodelinda, narrat Paulus Diaconus. Ad ejus conſilia Gregorii preces acceſſerunt & munera, quibus populi Romani libertatem vitamque redimere ſolebat, ut ipſe deſcribit, rerum ſtatum Conſtantiæ Auguſtæ exponens: *Viginti autem jam & ſeptem annos ducimus, quod in hac urbe inter Langobardorum gladios vivimus. Quibus quam multa hac ab Eccleſia quotidianis diebus erogantur, ut inter eos vivere poſſimus, ſuggerenda non ſunt. Sed breviter indico, quia ſicut in Ravennæ partibus Dominorum pietas apud primum exercitum Italiæ ſacellarium habet, qui cauſis ſupervenientibus quotidianas expenſas faciat, ita & in hac urbe in cauſis talibus eorum ſacellarius ego ſum. Et tamen hæc Eccleſia, quæ uno eodemque tempore Clericis, monaſteriis, pauperibus, populo, atque inſuper Langobardis tam multa indeſinenter expendit, ecce adhuc ex omnium Eccleſiarum premitur afflictione.*

IV. A turpi lucro quam alienus foret.

Eccleſiæ Romanæ facultate (dum ejus patrimonia & prædia ubique prædæ paterent) tot neceſſitatibus, Gregorio eas diſpenſante, ſuffeciſſe, miraculo videtur proximum, præſertim cum nihil antiquius haberet, quam illata colonis & ruſticis a patrimoniorum Eccleſiæ rectoribus & œconomis damna reſarcire, ut ſupra obſervavimus, atque in poſterum cavere. Quantum ab injuſtis exactionibus abhorreret, indicant verba hæc Ep. 44. lib. 1. *Nos ſacculum Eccleſiæ ex lucris turpibus nolumus inquinari.* Quin etiam in Concilio Romano non ſolum rectores patrimoniorum Eccleſiæ ultra quam par eſſet illis amplificandis ſtudentes, & alienos fines appoſitis titulis invadentes, anathematis pœna multandos cenſuit; ſed ipſos etiam pontifices, ſi id fieri, aut præciperent; aut non prohiberent.

Olim ep. 44. lib. iv. nunc ad calcem Epp.

V. De Judicum rapinis conqueritur. *Lib. v. ep. 41.*

Verum ejus æquitas, integritas, & animi magnitudo nullibi clarius elucent, quam in Epiſtola ad Conſtantinam Auguſtam, ea occaſione ſcripta. Cum Gentilium non paucos adhuc in Sardinia ſuperſtites eſſe cognoviſſet, ac inſulæ Sacerdotes præ torpore de eorum converſione parum eſſe ſollicitos; illuc quemdam Epiſcopum ex Italia mittere curaverat, cujus prædicatione plurimi ad fidem acceſſerant, accepto baptiſmate, idoliſque ſacrificare deſierant. At quia Prætori ſeu Judici prius neſcio quid pretii perſolvere ſoliti erant, ut immolandi copiam conſequerentur, Judex hoc turpi lucro carere nolens, etiam a baptizatis, nec amplius alii quam vero Deo ſervientibus, idem tributum exigebat. Qua de re correptus ab Epiſcopo, reſponderat ſibi ipſi tantum pecuniæ imperari, ut niſi injuſta hæc exigendo, id perſolvere non poſſet. Tam immenſis etiam in Corſica inſula exactionibus opprimebantur incolæ, ut eis facere ſatis, etiam venditis liberis, vix poſſent: nec minoribus depopulationibus vexabatur Sicilia. Quorum ſcelerum & latrociniorum Gregorius certiorem fecit Auguſtam,

ut

ut de his, explorato commodo tempore, Mauricium commonere curaret. Occupat autem hac in Epistola, quod respondere poterat Imperator: Nimirum *quia in Italiæ expensis transmittebatur quidquid de prædictis insulis aggregabatur*. Ad quod sanctissimus Papa: *Sed ego*, inquit, *suggero ad hoc, ut etsi minus expensæ in Italia tribuantur, a suo tamen imperio oppressorum lacrymas compescat. Nam & idcirco fortasse tantæ expensæ in hac terra minus ad utilitatem proficiunt, quia cum peccati aliqua admixtione colliguntur. Præcipiant ergo serenissimi Domini nil cum peccato colligi. Et scio, quia etsi parum Reipublicæ attribuitur utilitatibus, ex eo multum Respublica adjuvatur. Quam etsi fortasse contingat expensis minoribus minus adjuvari, melius est tamen temporaliter nos non vivere, quam vos ad æternam vitam obstaculum aliquod invenire. Quæ enim mentes, qualia viscera parentum esse possunt, perpendite: quando filios suos distrahunt ne torqueantur*. Nunc ad res ecclesiasticas convertamur.

VI. Archidiaconum ob superbiam deponit. *Vide ad calcem Ep. Olim lib. II. præmittebatur Cic. ad Brutum.*

Ineunte hoc anno secundo Gregoriani Pontificatus, Laurentius Romanæ Ecclesiæ Archidiaconus (is forte qui in locum ipsius Romam revertentis Constantinopoli suffectus fuerat a Pelagio Papa) ob superbiam & alia depositus est. Ejus locum accepit Honoratus in Synodo Presbyterorum Diaconorumque omnium & universi cleri: ut palam faceret summus Pontifex, quantum sibi cordi esset indignos a sacro ministerio removere: sapientissime scilicet intelligens *Rempublicam* etiam Ecclesiasticam, *uti præmio, ita pœna contineri*.

VII. Sanctæ Sedis vices Maximiano tribuit. *Lib. II. Ep. 7. Ibid. Ep. 24.*

Eodem anno Sedis Apostolicæ vices, in cunctas Siciliæ Ecclesias commisit sancto Maximiano Syracusano Episcopo, de quo jam egimus: quam dignitatem non loco tribuit, sed personæ; ex transacta vita probe intelligens, *quid de subsequenti ejus conversatione præsumere liceret*. Majores tamen causas difficilioresque dirimendas ad se deferri voluit. Ex Epistola ad eumdem paulo post scripta liquet quam curiose investigaret, quinam Episcopatu fungi (ubicumque laterent) digni viderentur; ut eos ad Pastoralem curam provehi satageret.

VIII. Varia ab eo constituta. *Lib. II. Ep. 46. Ibid. Ep. 52.*

Inter cætera observatione digna quæ hoc anno constituit, non obiter prætereundum hoc adversus iteratas ordinationes decretum: *Sicut baptizatus semel iterum baptizari non debet: ita qui consecratus est semel, in eodem iterum ordine non valet consecrari. Sed si quis forsitan cum levi culpa ad sacerdotium venit, pro culpa pœnitentia indici debet, & tamen ordo servari*.

Attente quoque legenda sunt verba hæc sancti Pontificis; *Absit hoc a me, ut statuta majorum consacerdotibus meis in qualibet Ecclesia infringam: quia mihi injuriam facio, si fratrum meorum jura perturbo*. Quibus ostendit quam religiosus cultor foret institutæ a Christo episcopalis potestatis, etiam in subjectis Episcopis. Idem testatur ad Dominicum Episcopum rescribens: *De Ecclesiasticis privilegiis quod vestra Fraternitas scribit, hoc postposita dubitatione teneat: quia sicut nostra defendimus, ita singulis quibusque Ecclesiis sua jura servamus. Nec cuilibet, favente gratia, ultra quam meretur impertior, nec ulli hoc quod sui juris est, ambitu stimulante derogo, sed fratres meos per omnia honorare cupio*. *Ibid. Ep. 47.*

IX. Legum amicitiæ fuit observantissimus.

Epistolam Dominici de suscepto Pontificatu congratulatoriam detulerant ad Gregorium honoris causa duo Episcopi, quibus duo comites dati, Diaconus unus & alter notarius. Cum honoris vices reddere non posset (hoc enim a suprema ejus dignitate fuisset alienum) amorem certe amori rependit, etiam cum

fœnore: non minus videlicet sollicitus amicitiæ, quam Episcopatus jura servare. Id pro certo habebit, qui hanc ad Dominicum Epistolam legerit. Quanta enim caritatis fragrantia his in verbis! *Hanc matrem custodemque virtutum* (dilectionem) *sanctissime Frater*, *inconcussa stabilitate teneamus. Nullæ in nobis eam subdolorum linguæ imminuant; nullæ antiqui hostis insidiæ corrumpant. Hæc namque divisa jungit, & conjuncta custodit. Hæc humilia sine tumore subrigit. Hæc erecta sine dejectione submittit. Per hanc universalis Ecclesiæ unitas, quæ est compago corporis Christi, exæquatione mentis gaudet in singulis, cum sit ei disparilitas in diversitate membrorum. Per hanc eadem membra & alieno gaudio in suis afflicta exsiliunt, & alienis mœroribus etiam in suis læta contabescunt. Teste enim Magistro gentium, dum si quid patitur unum membrum, compatiuntur cætera membra: & si gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra: vos non ambigo de nostra perturbatione ingemiscere, cum nos omnino certum sit de vestra pace gaudere.* Et post multa: *Per caritatis compagem & tua sunt quæ de me loquor, & mea quæ te agere concupisco.*

X. Pacem conciliat inter Maximianum Episcopum, & Eusebium Abbatem. Prudentissima utrique dat monita. *Lib. II. Ep. 32.*

Ut de rebus monasticis ad secundum Pontificatus Gregoriani annum pertinentibus pauca delibemus, nihil notatu magis dignum nobis occurrit, quam Papæ sollicitudo ad componendum dissidium inter Maximianum Episcopum Syracusanum, & Eusebium Abbatem. Quantæ sanctitatis foret Maximianus jam non semel a nobis dictum. Sanctæ Sedis vices ipsi commissas a Gregorio, ineunte hoc anno supra commemoravimus. Virum tamen sanctum, & in intimis fere primum, redarguendum censuit S. Pontifex ob inflictam leviori ex causa & ex animi commotione, Eusebio Abbati excommunicationem. Ea de re monendum eum putavit a Petro Subdiacono in Sicilia pro negotiis Romanæ Sedis agente, ad quem ita scribit: *Ægre tuli quod* (Maximianus) *domnum Eusebium excommunicavit, virum tantæ ætatis, & tantæ ægritudinis. Unde necesse est ut eidem domno Episcopo secrete dicas, quatenus in proferendis sententiis præceps non sit: quia causæ quæ per sententiam decidendæ sunt, necesse est ut prius studiosa & frequentissima consideratione mensurentur.* Nota *domni* titulum ab ipso Papa honoris causa seni concessum Abbati. Nec satis fuit Gregorio Maximianum alloqui per Petrum, sed litteris eum admonuit ut lenire & consolari Eusebium *tanto furore* exasperatum studeret. Hac in Epistola ad Maximiani mentem revocat, quoties eum admonuerit, ut in proferenda sententia præceps non esset. Miratur eum ita furore exarsisse in Abbatem, cujus antiqua conversatio, ætas longa & ægritudo diuturna, Episcopi animum ab ira deflectere debuissent. *Quilibet enim in eo fuerit excessus*, inquit, *ipsa ægritudinis afflictio ei debuit pro flagello sufficere .... sed fortasse ideo excedere in tali persona permissus es, ut cautior in vilioribus fias.* Utinam hæc sanctissimi Doctoris monita ob oculos haberent semper in suis erga subditos judiciis Antistites & Rectores. Obtemperavit Maximianus, & Eusebio communionem ac gratiam reddere voluit; sed accipere detrectabat Abbas. Unde illum ad officium revocare studuit S. Gregorius hac Epistola: *Credat mibi Caritas tua, quia valde contristatus sum de tristitia tua, ac si in te injuriam ipse pertulissem. Sed cum postmodum agnovi, quia etiam reddente reverendissimo viro fratre & coepiscopo nostro Maximiano gratiam atque communionem, tua Dilectio ab eo communicari nolebat, cognovi & illud prius justum*

Ibid. Ep. 34.

ſtum fuiſſe quod factum eſt. Servorum Dei humilitas in afflictionis tempore debet apparere. Qui vero ſe contra Præpoſitos ſuos erigunt, profecto oſtenditur, quia ſervi Dei eſſe contemnunt. Et quidem ab illo hoc quod factum eſt, minime fieri debuit, a te tamen cum omni debuit humilitate ſuſcipi: & rurſum cum gratiam reddebat, ad eum cum gratiarum actione debuit occurri. Quod quia ita a te factum non eſt, ad hoc cognoſco quia nobis omnino lacrymarum opus eſt. Non enim grande eſt iis nos eſſe humiles, a quibus honoramur, quia & hoc ſeculares quilibet faciunt: ſed illis maxime humiles eſſe debemus, a quibus aliqua patimur. Nam Pſalmiſta dicit: Vide humilitatem meam de inimicis meis. Nos cujus vitæ ſumus, qui humiles eſse etiam patribus nolumus? Proinde, dilectiſſime Fili, rogo ut omnis amaritudo de corde tuo tranſeat, ne fortaſſe finis vicinus ſit, & antiquus hoſtis per iniquitatem diſcordiæ, viam regni cæleſtis intercludat. Integram fere hanc Epiſtolam plane auream hic recudendam exiſtimavimus, ex qua diſcant omnes humilitatem, & erga majores etiam iniquius agentes reverentiam. At vero ne Euſebius libera hac increpatione forſitan exacerbaretur, ad eum demulcendum, centum ei ſolidos a Petro Subdiacono ad ejus monaſterii neceſſaria erogandos curavit; quod ſummam viri probat ſimul & liberalitatem & prudentiam.

XI. Privilegium Ariminenſi monaſterio conceſſum. Lib. II. Ep. 41. Lib. III. c. 2. n. 9.

Alio modo compoſuit rixas inter Epiſcopum Ariminenſem, & Monachos monaſterii SS. Andreæ & Thomæ apud Ariminum, quibus amplum conceſſit privilegium, ut his verbis Caſtorio Ariminenſi Epiſcopo ſignificavit: *Fraternitatem tuam hortamur, ut obeunte Abbate monaſterii ipſius, Eccleſia tua in deſcribendis, providendiſque acquiſitis acquirendiſve ejuſdem monaſterii rebus, nulla ſe occaſione permiſceat. Abbatem vero eidem monaſterio non alium, ſed quem dignum moribus atque aptum monaſticæ diſciplinæ communi conſenſu congregatio tota popoſcerit, te volumus ordinare.* De aliis privilegiis in gratiam Monachorum datis infra loquemur.

CAPUT IX.

I. Duos Metropolitanos caſtigat S. Gregorius, cauſa Thebani Epiſcopi. II. Epiſcopum percuſſorem excommunicat. III. De Iſauriæ Monachis a Johanne CP. male habitis. Epiſtolæ S. Gregorii ad Johannem ea de cauſa ſcriptæ. IV. Monachos poſt oblatam fidei confeſſionem abſolvit. De Johanne Presbytero ab hæreſi quoque abſoluto. V. Johannes CP. hæreſim objiciens, in errorem incaute labitur. VI. Johannis Ravennatis faſtum comprimit S. Gregorius. VII. De Domitiano Melitinæ Epiſcopo. Qui prædicat Perſis irrito conatu. Eum conſolatur S. Pontifex. An. 592. & 593.

QUanta Gregorius caritate complectebatur optimos Epiſcopos, tanta ſeveritate coercebat eos qui ſua poteſtate non ad ædificationem, ſed contemtis eccleſiaſticis regulis, ad deſtructionem utebantur: quod in ipſo tertii anni ſui Pontificatus exordio contra Johannem primæ Juſtinianæ, & alterum Johannem Lariſſæ Archiepiſcopum demonſtravit.

I. Duos Metropolitano' caſtigat S. Gregorius cauſa Thebani Epiſcopi. Lib. III. Epp. 67 & 7.

Hadrianus Thebarum Epiſcopus, cum duos Diaconos exauctoraſſet; unum, quod violatæ caſtitatis eſſet reus, alterum propter fraudem in rerum eccleſiaſticarum adminiſtratione factam, ab utroque fuerat apud Mauricium Auguſtum provocatus, tam de pecuniariis quam de criminalibus cauſis. Imperator ſervato canonum ordine, conſtituit ut a Johanne Lariſſæ Archiepiſcopo Thebarum Metropolitano pecuniaria contro-

tro-

troversia dirimeretur; de criminibus autem objectis, ad se referretur quidquid habita inquisitione cognitum & exploratum fuisset. Hæc Hadriano impacta legimus, quod Stephanum turpissimæ vitæ Diaconum, loco non movisset, & quod infantes baptizari prohibuisset postea sine baptismate mortuos.

Larissæus Archiepiscopus, insuper habita imperiali jussione, de utroque controversiæ capite judicium tulit, & Hadrianum condemnavit, provocantemque ad Augustum nihilominus in arctissimam custodiam detrusit. Suscepta ejus appellatione Mauricius, quæ gesta erant expendi voluit ab Honorato Diacono sanctæ Sedis Apocrisiario, & ab Sebastiano [a] Antigrapho; quibus auditis eum absolvit. At nescio quibus machinationibus impetratum est postea, ut de hoc negotio Johannes primæ Justinianæ Episcopus Apostolicæ Sedis Vicarius cognosceret ac judicaret; *Qui divino humanoque jure contemto, abruptam in condemnatione Hadriani sententiam protulit.*

Gregorius his ad se relatis Hadrianum injuste depositum, in pristinam dignitatem restituit, eumque ac ejus Ecclesiam a jure Larissæi Episcopi (quod jam a Pelagio II. constitutum fuerat) eximi voluit. Johanni tamen ejusdem urbis Epipiscopo, pœnam excommunicationis ejus prævaricationi & præsumtioni debitam remisit; ea lege ut nisi abstineret in posterum ab omni jurisdictione in Ecclesiam Thebanam exercenda, ipso facto communione sacra careret: nec illam unquam, excepto mortis articulo, nisi prius judicio Romani Pontificis absolveretur, perciperet. Cum Johanne primæ Justinianæ severius actum; rescissis enim ejus sententiæ decretis, ipse triginta dierum spatio sacræ communionis expers jussus est pœnitentiam agere.

Hadriani accusatores cum eo in gratiam rediisse docet Epistola 39. lib. III. ad Episcopos Corinthios: vix enim dubitare licet utrum idem sit Hadrianus Episcopus de quo hæc agit Epistola. Sic illatam Episcopo, totique simul ordini episcopali ultus est injuriam S. Gregorius; & qui Episcopos omnes (ipso quidem Romano Pontifice non excepto) *secundum rationem humilitatis æquales esse* putavit, cum culpa nulla in eos animadvertente cogeret: supremam quam obtinebat potestatem, in delinquentes exercere sollicitus fuit, ad quantumlibet gradum in Episcopatu provectus esset, & in quovis orbis christiani loco sederet. *Lib. IX. Ep. 19.*

II. Episcopum percussorem excommunicat. *Lib. III. Ep. 45.*

Ejus quoque magnanimitas hoc anno exarsit in Andream Tarentinum Episcopum. Illum concubinam habuisse compertum erat; & post susceptum sacrum ordinem eam adhuc retinuisse, quibusdam nata fuerat suspicio. Præterea pastoralis mansuetudinis immemor, mulierem quamdam fustibus crudeliter cædi jusserat, quæ migraverat e vita post octo menses; quam ob sævitiam statuit Gregorius eum per duos menses in pœnitentia transigendos a Missarum celebratione *suspensum* feriari debere. Quia vero non ita certum erat, ipsum carnali se flagitio maculasse, cum in rebus dubiis *absolutum judicium* ferre non liceat, eumdem suæ conscientiæ dimittendum ut ab ea judicaretur, censuit; simulque admonuit, ut si tanti flagitii sibi conscius foret, sacerdotii honore abdicato, nunquam ad sacrum opus accedere præsumeret. Ut hujusmodi suspicionibus, quibus etiam optimorum Episcoporum fama potest laborare, tolleretur occasio, olim *præceptum fuit*, Ennodio teste, ut omnes Epi- *Opusc. 7.*

a De hac voce consule notas ad Ep. 28. Lib. I.

Episcopi *cellularios* haberent, occasione fortasse calumniarum quibus vexatus nuper fuerat Symmachus Papa, ut jam diximus in notis ad decreta S. Gregorii.

III. De Isauriæ Monachis a Johan. CP. male habitis. *Lib. IX. Ep. 59. Lib. III. Ep. 53.*

In coercenda etiam Johannis Patriarchæ Constantinopolitani sævitia & immanitate, paterna Gregorii pietas eodem fere tempore laboravit; quod satis probat nullum Episcopum esse, ut alibi docet, qui Sedis Apostolicæ potestati & castigationi, si culpa exigat, non subjiciatur. Ex Isauriæ Monachis unus dignitate sacerdoii insignis, in Ecclesia CP. fustibus cæsus fuerat. Tanti facinoris reus ferebatur juvenis quidam Johannis familiaris. multorum scelerum infamia satis notus; qui, ut ait Gregorius, adhuc de Deo nihil didicerat, qui viscera caritatis nesciebat. Qui insidiari quotidie diversorum mortibus per occulta testamenta dicebatur; nec Deum metuens, nec homines erubescens.

Epistolæ S. Gregorii ad Johannem hac de causa.

Hanc vim & ignominiam Athanasio illatam (hoc fuisse nomen creditur Presbyteri hujus & Monachi) cum Gregorius accepisset, semel & iterum ad Johannem scripsit; ut criminis perpetrati veritatem exploraret. At ille dissimulans respondit, se qua de re interrogaretur penitus ignorare; sicque violatæ in Monacho & Sacerdote religionis invidiam deprecari volens, culpam augebat: etenim vel ipsam cumulabat mendacio, vel se veterni & socordiæ arguebat. Nimirum, ut objicit Gregorius, *quid deterius esse potest, quam ut agantur talia contra sevos Dei, & ipse nescit qui præsto est? Quæ vero potest esse Pastoris excusatio, si lupus oves comedit, & pastor nescit?* Hæc præfatus Papa, Johannem ad saniora consilia revocat, & ad canons observandos hortatur, qui Episcopos Pastores esse volunt, non percussores. *Nova enim & inaudita est ista prædicatio, quæ verberibus exigit fidem,* inquit: *si autem canones non custoditis & majorum vultis statuta convellere non cognosco qui estis.* Ad extremum suadet ut emendato juvene totius mali artifice, rejectisque ejus consiliis, Monachos a se male habitos in suis ordinibus suscipiat, eisque pacem præbeat. Sabiniano quoque suo apud Mauricium Legato præcepit, ut de eodem negotio Patriarcham sui officii admoneret. Illum statim non obtemperasse satis indicat alia Epistola ad Narsem Patricium: *De causa*, inquit, *Presbyterorum, quæ cum fratre meo & coepiscopo, viro reverendissimo Johanne Patriarcha agitur, ipsum adversarium patimur, quem asseris velle canones custodire. Caritati autem tuæ breviter fateor quia omni virtute & omni pondere eamdem causam, auxiliante omnipotente Deo, exigere paratus sum. In qua si videro Sedi Apostolicæ canones non servari, dabit omnipotens Deus quid contra contemtores ejus faciam.* Athanasium ejusque socios de Manichæorum hæresi infamatos esse docet Epistola 14. libri sexti. *Lib. IV. Ep. 32.*

IV. Monachos post oblatam fidei confessionem absolvit.

Quid postea factum sit disce ex eadem Epistola & ex 66. ejusdem libri, quam integram hic exhibemus, ut quæ esset Gregorii prudentia in tractandis hujusmodi negotiis ostendamus: *Gregorius Athanasio Presbytero de Isauria: Sicut de eis quos ab unitate Ecclesiæ hæreticæ pravitatis error abscidit, affligimur & dolemus: ita his quos intra sinum suum catholicæ fidei professio continet, congaudemus. Et ut pastorali sollicitudine illorum nos oportet impietatibus obviare: si piis horum professionibus congruit favorem impendere, & sincera esse quæ sapiunt declarare. Atque ideo, dum tibi Athanasio Presbytero monasterii sancti Mile, cui est vocabulum Tamnaco, quod in Lycaonia est provincia constitutum, contraria integræ fidei fuisset orta suspicio; ut professionis tuæ potuisset integritas appare-*

parere, ad Apostolicam Sedem cui præsidemus, elegisti recurrere, asserens etiam te corporaliter verberatum aliqua injuste ac violenter fecisse. Et quamquam ea quæ vi impulsionis fiunt, canonum minime censura recipiat, & jure habeantur infirma; quia ipse ea dissolvit qui injustum fateri fierique compellit: sed magis illa suscipienda est & amplectenda confessio, quæ ex spontanea voluntate monstratur procedere, sicut apud nos fecisse dignosceris. Ne quid tamen nobis ambiguum potuisset exsistere, sanctissimo Johanni quondam fratri & coepiscopo nostro, Constantinopolitanæ civitatis Antistiti, de te prævidimus scribendum, * *ut suis nos quid actum esset Epistolis informaret. Qui sæpe a nobis admonitus, rescribens* * *innotuit, codicem apud te fuisse inventum in quo plurima continebantur hæretica; & ob hoc se adversus Dilectionem tuam fuisse commotum. Quem quia ad nos studuit pro satisfactione transmittere, priores ejus partes sollicita lectione percurrimus. Et quoniam manifesta in eo hæreticæ pravitatis venena reperimus, ne denuo debuisset legi, vetuimus. Sed quia hunc te simpliciter testatus es legisse, & ad amputandam ambiguæ suspicionis materiam libellum nobis manu tua porrexisti perscriptum, in quo fidem tuam exponens, omnes generaliter hæreses, vel quidquid adversus catholicæ fidei vel professionis integritatem est, apertissime condemnasti: & cuncta quæ sanctæ quatuor universales Synodi recipiunt, te semper recepisse ac recipere, & quæ condemnant, condemnasse, condemnareque professus es: eam quoque Synodum quæ Justiniani Imperatoris temporibus de tribus capitulis facta est, & suscipere & custodire promisisti, & prohibitus a nobis codicem ipsum legere, in quo pestiferæ fraudis virus innexum est, libentissime consensisti: reprobans etiam atque condemnans ea omnia quæ contra catholicæ fidei integritatem in eo dicta vel latenter inserta sunt, nec eum te legere denuo promisisti. Hac ratione permoti, postquam etiam ex probati a te libelli pagina, fides tua nobis catholica Deo custodiente perclaruit, ab omni te hæreticæ perversitatis macula juxta professionem tuam liberum esse decernimus atque catholicum, & sinceræ fidei in omnibus professorem atque sequacem, Christi Jesu Salvatoris gratia claruisse pronuntiamus: liberam quoque tribuimus licentiam ad tuum monasterium in tuo te loco vel ordine nihilominus remeare. De hoc quoque & dilectissimo fratri nostro Constantinopolitanæ civitatis Antistiti, qui in supradicti sancti Johannis loco ordinatus est, nostra voluimus scripta transmittere. Sed quia consuetudo non est, ut prius quam ad nos ejus Synodica deferatur, debeamus scribere, idcirco distulimus. Sed postquam ea nobis delata fuerit, ei hæc, dum opportunum fuerit, indicabimus.*

* Indict. XI. Ep. 52.

* Indict. XIII. Ep. 18.

Huic negotio affinis est causa Johannis Presbyteri Chalcedonensis, quem eodem tempore ab ignaris accusatum de hæresi Marcianistarum, vel potius Marcionitarum, Judices ab eodem Johanne CP. deputati injuste damnaverunt. At Papa facto Concilio eumdem absolvit, maxime quia libellus ab ipso oblatus *fidei sinceritati per omnia concordaret*. De hac sententia Johannem Presbyterum ab hæresis crimine liberum pronuntiante scripsit Gregorius ad Mauricium Augustum & ad Theoctistam. Synodalis quoque judicii hujus certiorem fecit ipsum Johannem CP. Patriarcham. In ea quam ad ipsum scripsit Epistola S. Doctor aperte damnat eos qui falso abrepti zelo, hæreses etiam invitis, & orthodoxam fidem profitentibus obtrudunt. Notanda sunt præ cæteris verba hæc: *Sicut hæreticorum pravitas zelo rectæ fidei comprimenda, ita veræ confessionis est integritas amplectenda. Nam si credi fide-*

De Johanne Presbytero ab hæresi quoque absoluto. *Lib. IV. Ep. 16. & 17. Ibid. Ep. 15.*

fideliter confitenti despicitur, cunctorum in dubium fides adducitur, atque errores mortiferi ex incauta districtione generantur. Et hinc non solum errantes oves ad caulas minime Dominicas revocantur: sed etiam intropositæ ferinis dentibus laniandæ crudeliter exponuntur. Hoc ergo, Frater carissime, subtiliter perpendamus, & sub prætextu hæresis affligi quempiam veraciter profitentem fidem catholicam non sinamus: ne, quod absit, hæresim fieri sub emendationis magis specie permittamus.

V. Johan hæresim objiciens in errorem incaute labitur. Lib. VII. Ep. 34.

Quod autem illis obtrectatoribus contingere solet, ut hæresim objicientes, in oppositum ferantur errorem, hoc Johanni CP. evenisse testatur S. Gregorius his verbis: *Ante triennium, cogente causa Monachorum Isauriæ, qui hæretici accusabantur, satisfaciens mihi quondam frater & consacerdos meus domnus Johannes litteras misit, quibus nitebatur ostendere eos Ephesinæ Synodi definitionibus contradixisse, & velut ex eadem Synodo certa nobis quibus ipsi obsisterent, capitula destinavit. Inter alia autem scriptum illic continebatur, de Adæ anima, quia in peccato mortua non fuerit, eo quod diabolus in cor hominis non ingrediatur; & si quis hoc dixisset, anathema esset. Quæ cum mihi relecta fuissent, valde contristatus sum.* Hunc Johannis errorem hæresis Pelagianæ surculum Pelagianorumque in pseudo-Ephesina Synodo fetum refellit doctissimus Papa, tum in laudata Epistola, tum lib. IX. Ep. 49. ubi capitula sub nomine Synodi Ephesinæ ad se ex regia urbe transmissa, asserit esse ipsamet Pelagii & Cœlestii prava dogmatat. De Monachis Isauriæ consulenda historia monastica Orientis lib. IV. c. 17. p 753. ubi eos potius in Lycaonia vixisse dicitur, quam in Isauria. Certe lib. IV. Dialogorum c. 38. Gregorius meminit cujusdam Athanasii Presbyteri, & ut conjicere licet, Monachi *Lycaoniæ*, si fides sit plurimis mss. hoc loco in nota designatis. At Isauria & Lycaonia vicinæ erant provinciæ; unde non mirum unam pro alia usurpatam fuisse.

Exstat libro V. Ep. 37. ad Heliam Presbyterum & Abbatem in Isauria, cujus discipulum Epiphanium nomine, S. Gregorius Diaconum Ecclesiæ Rom. ordinavit. Petierat Helias 50. solidos ad monasterii sui necessaria; sed misit 72. beneficentissimus pater. Utrum in illo monasterio degerent illi Monachi de hæresis crimine insimulati, prorsus incertum est. Ex commemoratis intelligere licet Johannem CP. non satis a Pelagiana hæresi cavisse (quod de Græcis quamplurimis etiam constat) & in historia scientiaque Ecclesiastica parum exercitatum, quippe qui supposititia & hæretica, pro genuinis Ephesinæ Synodi actis imperite laudabat. Non semel, cum hoc regiæ urbis Patriarcha luctandum Gregorio fuit, ut suo dicetur loco.

VI. Johannis Raven. fastum comprimit S. Greg. Lib. III. Ep. 56. Quis Pallii usus.

Quandoquidem de Episcopis officii sui immemoribus a Gregorio coeptis & emendatis loqui cœpimus, operæ pretium est de Johanne Ravennate Episcopo, propter fastum & insolentem Pallii usum hoc etiam anno reprehenso pauca subjicere. Hic Exarchorum Ravennæ commorantium auctoritate fretus, nonnulla sibi supra communem Metropolitanorum consuetudinem usurpanda existimavit. Cum enim cæteri Pallio extra Missarum [a] tempus non uterentur, ipse in litaniis solemnibus & supplicationibus publicis, ex pœnitentiæ disciplina institutis, novo cultu palliatus ince-

a Quinetiam in Eccl. Græca Episcopi quibus concessus est Palii usus, illud non toto Missæ tempore gestant, sed usque ad recitationem Evangelii. ex Isidoro Pelus. lib. 1. Ep. 136. Idem testatur Simeon Thessalonic. lib. de templo & Missa.

incedebat, qui in cinere potius & in cilicio tunc debuisset humilitatem profiteri. Hoc improbavit Gregorius modestiæ Sacerdotalis præcipuus assertor, cujus illud plane aureum dictum, nihil in Episcopi cervice splendidius fulgere, quam humilitatem.

Ad Archiepiscopi sui exemplum superbientes Ravennatis Ecclesiæ Clerici, [a] mappulis uti (quod solus sibi vendicabat clerus Romanus) præsumserunt. De his Gregorius ad Johannem scribere quantocius curavit per Castorium S. Ecclesiæ Rom. notarium. Johannes hæc privilegia sibi suæque Ecclesiæ a summis Pontificibus concessa respondit, & a Gregorio confirmari poposcit; quod etiam flagitarunt Romanus Exarchus, Præfectus, & alii urbis Ravennæ nobiles viri. Iis ergo morem gerens Pontifex annuit, ut Ravennæ Archiepiscopus, donec aliquid certius constaret de privilegiis ipsi concessis, (Lib.v.Ep.11) Pallio uteretur in litaniis quatuor tantum dierum solemnium; scilicet S. Johannis Baptistæ, S. Petri Apostoli, S. Apollinaris hujus Ecclesiæ patroni, & in anniversaria suæ ordinationis commemoratione.

Non placuit Johanni judicium hoc, (Ibid. Ep.15.) ut conjicere licet ex Epistola ad eumdem postea scripta, in qua queritur S. Gregorius de irrisoriis & mordacibus Johannis sermonibus. Ut autem omnem expostulandi occasionem tolleret, scripsit Archiepiscopo exploraturum se per Apocrisiarium suum Constantinopoli agentem, utrum nonnulli ex majoribus Metropolitis *qui tricenos & quadragenos sub se Episcopos habebant*, in litaniis cum Pallio solerent ambulare; & si qui reperirentur, se libenter Episcopo Ravennati concessurum Pallii in litaniis gestandi privilegium. Sic exasperatum placare conatus est humilis Pontifex. Johannis tamen vitia nequaquam dissimulanda existimavit; sed ipsum sedulo de iis admonuit; præsertim quod amicis præsentibus blandiretur, obloqueretur absentibus; quod in servos fureret ac turpia evomeret; quod disciplina ad vitam Clericorum custodiendam nulla esset, sed tantummodo se Clericis suis dominum exhiberet.

VII. De Domitiano Melitinæ Episcopo. Lib.IV.c.18.

Quantum talibus Episcopis infensum se Gregorius exhibebat, tantum erga optimos Pastores benignum se officiosumque præbebat; quod maxime erga Domitianum Melitinæ in Armenia Episcopum & Metropolitanum comprobavit. Is Mauricii Imperatoris consanguineus erat, vir prudens, industrius, verbo & opere potentissimus, & ad res maximas gerendas efficacissimus, inquit Evagrius. Hinc ad plurima & gravissima negotia hunc adjutorem adhibere consueverat Augustus. Quinetiam ejus tutelæ commendarat liberos suos adhuc immaturos, dum anno imperii decimo quinto periculose ægrotaret, ut ait Simocatta, qui in Domitiani laudes latissime excurrit. Cum Cosroes Persarum Rex profugus, Mauricii ope regnum recuperasset, ac paulo post ad Gregorium Antiochenum Patriarcham crucem auream gemmis fulgentem misisset in templo S. Sergii offerendam, ejusdem Martyris basilicam plurimis donis ornasset (quod ejus ope regno se restitutum crederet, conjugemque suam dilectissimam & prolem consecutam esse & valetudinem) magna spes injecta fuerat fidei Christianæ apud Persas disseminandæ ac propagandæ. Hujus rei gratiam Domitianus ad Regem perrexerat, quem jam sibi pluribus devinxerat beneficiis; hunc enim Episcopum Regi fugienti & extorri Mauricius obviam honoris causa miserat, ut eum quoqumque vellet deduceret. Cosroem Christianum tunc fa-

(De vita Mauric. lib. IV. c. 14. & lib. 8. c. 11. Evagrius lib.VI. c. 18. & seq. Qui prædicat Persis irrito conatu. Baron. ad an. 593.)

a De his lege Card. Bona lib. 1. Rerum Liturg. c. 24. n. 5.

factum fuisse narrant Johannes Biclariensis in chronico, & Paulus Diaconus lib. IV. c. 17. [a] At vana specie religionis delussos fuisse Scriptores hos, ob Regis munificentiam erga Christianorum templa, eumque a gentilium cultu non recessisse manifestum est, tum ex Græcis Scriptoribus, qui gesta Mauricii prosecuti sunt, tum præsertim ex Gregorii Epistola consolatoria ad Domitianum hoc anno scripta: *Imperatorem vero Persarum*, inquit, *etsi non fuisse conversum doleo, vos tamen ei Christianam fidem prædicasse omnimodo exsulto: quia etsi ille ad lucem venire non meruit, vestra tamen Sanctitas prædicationis suæ præmium habebit. Nam & Æthiops in balneum niger intrat, & niger egreditur, sed tamen balneator nummos accipit.* Sic sanctissimi Episcopi sibique amicitia conjunctissimi labores irritos blande ac ingeniose consolatus est Gregorius, ad ejus Epistolam respondens, qua suam ad Persas profectionem prædicationis gratia fructu caruisse dolens Domitianus indicaverat.

Lib. III. Ep. 67. Eum consolatur S. Gregor.

CAPUT X.

An. 592. & 593.

I. De lege Mauricii milites in monasteriis recipi prohibente. Hanc improbat S. Gregorius. II. Utrum illam, antequam publicaretur, emendaverit. III. Qua occasione lex illa fuerit lata. Quibus rationibus niteretur. IV. Gregorius de disciplina monastica sollicitus. V. Num Abbatibus & Monachis egredi foras prohibitum. VI. Judæus falso Eliæ cultu Christianis illudit. De eo puniendo scribit Gregorius. VII. Dialogos elucubrat.

I. De lege Mauricii milites in monast. recipi prohibente. Lib. III. Ep. 65. & 94.

Antequam ab Oriente recedamus agendum est de lege quadam eodem fere tempore ab Imperatore promulgata, quæ sanctissimum Pontificem ægritudine jam laborantem, gravissimo dolore affecit. Nimirum sanxerat Mauricius non solum ut quisquis publicis administrationibus fuisset implicatus, ad Ecclesiasticum officium pervenire non posset: sed etiam ut ei in monasterio converti non liceret: quod de iis quoque qui militiæ adscripti erant constituerat, quibus deinceps liberum non erat monasteria, pœnitentiæ causa, petere. [b] Curiales quidem & secularibus negotiis adstrictos, ab Ecclesiasticis dignitatibus excludi valde laudavit S. Gregorius, *evidentissime sciens*, inquit, *quia qui secularem habitum deserens ad Ecclesiastica officia venire festinat, mutare vult seculum, non relinquere.* At iisdem non licere in monasteriis converti, minime probavit. Etsi enim æris alieni debitores forent, ac publicis rationibus implexi, poterat eorum debitis per monasterium satisfieri, inquit sanctus Pontifex. Quod uno eodemque argumento simul demonstrat & dotata fuisse tunc monasteria etiam amplis reditibus, & summam in ipsis viguisse caritatem. Maxime vero damnavit sanctissimus pater legem qua milites ab ingressu monasteriorum prohibebantur, nisi aut expleta militia, aut pro corporis debilitate missionem essent consecuti. Ipsum audiamus de hac lege cum Mauricio expostulantem: *Ad hæc, ecce per me servum ultimum suum & vestrum respondebit Christus, dicens: Ego te de [c] notario comitem excubitorum, de comite excubitorum Cæsarem,*

Hanc improbat. S. Greg.

Lib. III. ep. 65.

a Ejusdem Regis conversionem refert Fredegarii chronicon c. 9. aitque ipsum cum sexaginta Persarum millibus esse baptizatum, & a Gregorio Antiocheno de lavacro susceptum.

b Idem plurimis jam canonibus, & summorum Pontificum decretis statutum fuerat. Vide Epist. 2. Innocentii I. ad Victricium Rotom.

c Ex Cassiodoro lib. I. Var. Ep. 4. colligitur, Notariorum apud Imperatores magnam fuisse dignitatem & potestatem.

rem, de Cæsare Imperatorem: nec solum hoc, sed etiam patrem Imperatorum feci. Sacerdotes meos tuæ manui commisi, & tu a meo servitio milites tuos subtrahis? Responde rogo, piissime Domine, servo tuo, quid venienti & hæc dicenti responsurus es in judicio Domino tuo? Cætera legantur eadem quæ summum decebat Pontificem libertate dicta, quam tamen his postea verbis temperavit humilitatem spirantibus: *Ego quidem jussioni subjectus, camdem legem per diversas terrarum partes transmitti feci; & quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce per suggestionis meæ paginam serenissimis Dominis nuntiavi. Utrobique ergo quæ debui exsolvi, qui et Imperatori obedientiam præbui, & pro Deo quod sensi minime tacui.*

II. Utrum illam emendarit, antequam publicaretur. Ibid. Ep. 66. Hanc Epistolam Gregorius misit ad Theodorum Imperatoris Archiatrum, seu medicorum principem, rogans ut eam captato tempore offeret Mauricio, apud quem gratia plurimum valebat, adhibitisque tum consiliis tum precibus ad hanc legem refingendam aut emolliendam Augustum impelleret. Utrum id Theodorus præstiterit igr . amus. Docere temen videtur sanctus Pontifex Mauricium a lege sancita postea resiliisse. Scribens enim ad plurimos Metropolitas de militibus post triennii probationem ad monasticum habitum suscipiendis, subdit: *Qua de re etiam serenissimus & Christianissimus Imperator, mihi credite, omni modo placatur, & libenter eorum conversionem suscipit, quos in rationibus publicis implicatos non esse cognoscit.*

Censet etiam E. C. Baronius legem hanc Imperatoriam a Gregorio emendatam & temperatam prius fuisse, quam eam promulgari curaret, transmitteretque ad Metropolitas. Eadem est fere Illustrissimi viri D. de Marca sententia; additque (De concord. lib. 2. c. 11.) S. Gregorium hanc legem emolliendo eadem auctoritate usum qua Præfecti prætorio, penes quos erat civiles leges ad se ab Imperatoribus directas ut publicarentur, aut tantisper immutare, aut ab earum publicatione abstinere, donec de iis emendandis ad Augustum scripsissent vel ipsum adiissent. Alii vero existimant hanc legem nulla mutatione facta fuisse missam a S. Gregorio qualem acceperat ab Imperatore; idque his Gregorii verbis significari contendunt, *eamdem legem per diversas terrarum partes transmitti feci, & quia lex ipsa omnipotenti Deo minime concordat, ecce.... nuntiavi*. Ergo, inquiunt, lex qualis a Papa transmissa est nondum fuerat castigata & emendata, quandoquidem voluntati legique Dei post emendationem consentanea erat. Utramlibet sententiam eligat lector.

Cæterum legis hujus ferendæ occasionem Imperatori præbuerat frequens pœnitentiam tunc ambientium concursus ad monasteria, itaut plerique seculo & curiæ variis officiis ministeriisque alligati, intentatis tot iræ divinæ flagellis perterriti, rei tum publicæ tum privatæ nuntium remitterent, publicani telonia desererent; militares viri, sive ii gregarii & manipulares, sive centuriones aut tribuni aliique duces, militiæ insignia projicerent, ad conversionem festinantes. III. Qua occasione lex hæc lata.

Porro non deerant rationes quæ persuaderent milites nonnisi emeritos & dimissos, in monasteriis esse suscipiendos. Quibus rationibus niteretur. Quippe can. 4. Concilii Chalced. cautum est, ne quis in monasteriis servus obtentu monasticæ professionis recipiatur, præter Domini sui conscientiam: transgredientes autem hanc definitionem excommunicantur. Et in Concilio Gangrensi can. 3. legimus: *Si quis servum prætextu divini cultus doceat Dominum contemnere proprium, ut discedat ab*

ejus

ejus obsequio.... anathema sit. At milites toto militiæ tempore non secus ac servi, ad Reipublicæ obsequium adstringebantur; unde etiam in manu signati tunc erant tamquam mancipia quibus notæ quædam inurebantur. De his legendus Vegetius lib. II. c. 23. Ipse Gregorius in præfata ad Mauricium Ep. milites appellat *manu signatos*. Juxta morem hodiernum etsi militibus nulla inurantur stigmata, statim tamen ac sacramento dato militiam professi sunt, eam deserere, etiam sanctioris militiæ amplectendæ causa, impune non possunt. Hæc dicta sint ut eam legem ostendamus nec impie ab Augusto latam, nec a Gregorio temere promulgatam. Licet enim contra pietatem pugnare videretur, quod in sacra Monachorum acie mereri prohiberentur milites (quapropter Gregorius Mauricium liberius increpavit) re tamen propius perspecta, bonique publici habita ratione, ita statuendum esse prudentia consultissimorum fortasse suadebat.

IV. Gregorius de disciplina monastica sollicitus.

Cum de conscribendis Christo militibus ita sollicitus esset vir sanctissimus, ut inter eos disciplina vigeret magis ac magis allaborabat, præsertim vero ut fratrum suorum saluti custodiæque Abbates invigilarent admonere satagebat. Unde statim ac audivit [a] Johannem Abbatem sua socordia *opinionem sui monasterii inquinasse* ac labefactasse, ad eum scripsit in hæc verba; *De fratrum animabus omnino esto sollicitus. Sufficiat jam quod opinio monasterii per vestram negligentiam inquinata est. Non frequenter foras egrediaris. In causis istis procuratorem institue, & tu ad lectionem atque orationem vaca..... In ipsis autem fratribus monasterii tui quos video, non invenio eos ad lectionem vacare. Unde considerare necesse est quantum peccatum est, ut ex aliena oblatione Deus vobis alimoniam transmiserit, & vos mandata Dei discere negligatis*. Non solum autem Clericis & Monachis lectionem sacram imperabat peritissimus animarum rector, sed etiam laicis & militiæ addictis, ut liquet ex Epistola ad Maurentium Magistrum militum scripta, quem ob id laudat quod *humana conventicula cavens* sacris libris evolvendis incumbat; dolet vero quod in hoc pio lectionis studio nullum socium habeat.

a Lib. III. Ep. 3.

Lib. VIII. Ep. 17. & lib. XI. Ep. 78.

V. Num Abbatibus & Monachis egredi licitum.

Cæterum ex his verbis Gregorii ad Johannem, *non frequenter egrediaris*, immerito asserit novæ bibliothecæ Eccles. Gallice conscriptæ [b] parens prohibitum esse tum Abbatibus tum Monachis, foras progredi: cum Gregorius frequentes tantum egressus in publicum vituperet. Sane qui suos alumnos vitæ solitariæ addictos esse voluit S. Benedictus, in duobus Regulæ suæ capitibus clare significat, non eis interdictum extra monasterium exire, & negotiis vacare. Ipse vero Gregorius multis negotiis tum Ecclesiasticis, tum etiam politicis non solum adhibuit Abbates & Monachos, ut infra sæpe dicemus, sed etiam præfecit. Anno superiori scripserat Johanni Ravennati, mittendum esse in urbem Fanum cum aliquanta pecunia Claudium monasterii Classensis Abbatem, ad captivos redimendos. Postea cum Theodelinda Regina sese a communione Constantii Mediolanensis Episcopi *suspendisset*, propter damnata ab eo tria capitula, misit ad eam Johannem Abbatem & Hippolytum notarium, qui damnatione hac minime pulsatam fuisse (quod schismatici vociferabantur) Concilii Chalcedonensis auctoritatem Reginæ persuaderent, eamque ad Constantii communionem revocarent. Quin etiam Secundini Monachi & Probi Ab-

Capp. 51. & 67.

Lib. II. Ep. 46. Lib. IV. Epp. 3. & 4.

Lib. VI. Ep. 30. & lib IX. Epp. 4. & 43.

a Is est fortasse cui inscribitur Ep. 50. lib. V.

b Tom. IV. pag. 277. & 279.

Abbatis opera usus est, ad pacem cum Agilulfo Langobardorum Rege componendam; quod feliciter cessit. Commemorandos hoc loco non existimamus tot Monachos a S. Gregorio Evangelii prædicandi gratia missos, de quibus postea fiet mentio. Secessum tamen & ab omni negotio feriationem, quibus solitaria vita maxime commendatur, quamdiu his frui licet, amplecti debent Monachi ac prosequi, exemplo S. Gregorii potissimum id suadente, qui a monasterii quiete abstractus, & ad summi Pontificatus fastigium evectus, tamquam ablactatus a materno ubere infantulus, tot fere vagitus emisit, quot scripta edidit.

VI. Judæus falso Eliæ cultu Christianis, illudit. Lib. III. Ep. 38.

Ut de iis etiam qui foris sunt, & ad Ecclesiam non pertinent obiter agamus, Judæi non semel experti Gregorii clementiam, hoc anno ejusdem impigra sollicitudine zeloque indefesso repressi sunt. Nimirum cum quidam [a] Nasas inter eos *sceleratissimus*, sub honore beati Eliæ altare construxisset, multosque Christianorum illuc orationis causa pertraxisset ac seduxisset; scripsit vigilantissimus Pontifex ad Libertinum Siciliæ Præfectum, ubi facinus admissum fuerat, superstitioque vigebat, ut *districtissime & corporaliter* in Judæum hunc, si de reatu constaret, animadverteret, nec socordiam eaque pejorem avaritiam Justini ejusdem insulæ Prætoris imitaretur. Is enim Judæorum delinitus muneribus, Dei injurias vindicare non curabat, uti Gregorius scriptis ad se litteris didicerat. Idem Judæus Christiana sibi mancipia comparasse ferebatur, quod contra legem a Constantino Magno latam ne Judæis famularentur Christiani, pugnabat. Quia vero eadem lege cautum erat, ut si quos Judæi Christianos in obsequio & famulitio haberent, ii extemplo in libertatem assererentur; id exsecutioni mandari strenue ac sine mora Papa postulat. Idem fere est argumentum alterius Epistolæ ad Venantium Lunensem Episcopum scriptæ anno sequenti.

De ipso puniendo Gregorius scribit. Euseb. lib. 4. vitæ Const. c. 27. Lib. IV. ep. I.

VII. Dialogos elucubrat. Lib. III. Ep. 51.

[b] S. Gregorium hoc tertio sui Pontificatus anno de conscribendis Dialogis cogitasse, testatur Epistola ad Maximianum Episcopum Syracusanum, in qua etiam subodoramur eum paulo post iis elucubrandis incubuisse. Verum de tempore quo scripti sunt lege Præfationem nostram maxime vero numero XVII. ac sequentibus. Ex eadem Præfatione omnia repetenda sunt quæ ad hos libros pertinent. Id unum hic observabo, egregium hoc opus fuisse solitudinis fructum, ad quam frequenter anhelabat Gregorius, ut a Pastoralis vitæ molestiis & sollicitudinibus levaretur, & amissæ quietis, eam piis deflendo lacrymis, jacturam utcumque resarciret. Qualis autem esset in secessu, quibusve meditandis tunc animum intenderet, disce ex ipso Dialogorum exordio.

CAPUT XI.

An. 593. & 594.

I. In Ecclesia Salonitana turbæ propter Maximum, invito Papa, ordinatum Episcopum. II. Gregorii hoc in negotio constantia & prudentia. III. Maximi audacia in sanctum Pontificem. IV. Maximi ordinationem asserit Imperator. V. Maximi pœnitentia & satisfactio. VI. Quid de Honorato Archidiacono definitum. VII. Constantina Augusta S. Pauli reliquias postulans fert repulsam. Mos antiquus Sanctorum corpora loco non movendi. VIII. Antiquitus tamen factæ nonnullæ translationes.

I. In Ecclesia Salonitana turbæ pro-

VIx in tranquillo monasterii secessu Gregorius otium & quietem

a Hoc nomine forsitan intelligendus Præses seu Princeps Synagogæ qui a Judæis *Nasci* dicitur.

b Vide de Castro nota (ff).

per Maximum, invito papa, ordinatum Episcopum: Lib. 4. Ep. 10.

tem tantisper degustaverat, cum ad consueta Pontificatus onera redeundum fuit, & Salonitanæ Ecclesiæ totique Dalmatiæ subveniendum, atque consulendum. Provinicæ hujus Episcopi, Natalis olim sui Metropolitani de quo supra diximus, pravis exemplis corrupti a Sacerdotalis honoris tramite deflexerant: secularibus enim negotiis immersi, abjecerant omnem Dei metum; neque quid Deo, sed quid sibi placeret exquirere ac explere jamdudum consueverant. Hinc mortuo Natali, cum Honoratus Archidiaconus vir inculpatæ vitæ, incredibilisque constantiæ, quam non semel ostenderat adversus Natalem bona Ecclesiæ dilapidantem, in Salonitanum Episcopum electus fuisset: illi plurimum sibi a tam severo censore, morumque magistro formidantes, Maximo qui [a] seculari potestate fretus hanc Sedem invaserat, favere dicebantur. His acceptis, Gregorius ad universos Dalmatiæ Episcopos scribendum duxit; ut nullum in Salonitanum Episcopum, nisi consulta prius & annuente Apostolica Sede, ordinare præsumerent. Secus facientes, excommunicatos & a participatione corporis & sanguinis Domini abstentos denuntiavit; ordinationemque futuram irritam declaravit. Præsertim vero Maximo manus imponere prohibuit. Attamen aut nondum accepta Pontificia jussione (quod vero propius videtur) aut insuper habita, ut Papæ significatum est, Maximus cæsis Presbyteris, Diaconibus, omnique clero, militari manu in Ecclesiam deductus est, & tunc forsitan Episcopus consecratus; si tamen consecratio dici possit, quæ ab excommunicatis celebrata, & excommunicato dirisque devoto collata fuerat. Aderat tunc Antonius Subdiaconus Ecclesiastici patrimonii in Dalmatia Rector; qui cum summi Pontificis jussu adlaborasset ut Salonitanus Episcopus juxta canones eligeretur, ea ratione Maximo prævaricatori exosus, & ab ejus satellitibus ad mortem quæsitus, fuga sibi consulere coactus est. Præcipuus mali auctor erat Marcellus Dalmatiæ Proconsul, ut habemus ex Ep. 5. lib. IX.

Ibid. Ep. 20.

Lib. 131. Ep. 22.

Lib. IV. Ep. 47.

II. Gregorii hoc in negotio constantia, & prudentia. Lib. IV. ep. 20.

Gregorius ad tantam offensionem ab Ecclesia Salonitana removendam, non minus prudentiam, quam constantiam necessariam ratus, litteris monuit Maximum, ut ipse ordinatoresque ipsius *attrectare quidquam Sacerdotalis officii non præsumerent*, donec explorare posset utrum vera an supposititia Imperatoris jussione fuisset ordinatus, quidve sibi visum foret rescriberet. Si vero contra interdictum aliquid agere non vereretur, ei anathema comminatur a Deo & a B. Petro Apostolorum Principe.

Maximum jam ab anno superiori Salonitanam Sedem invasisse, nimirum labente undecima Indictione, docet quod legimus de ejus pœnitentia in fragmento nunc ad Epistolarum calcem rejecto, prius vero præmisso Epistolis Indict. primæ. Quocirca constat nondum ad eum aut ad Episcopos Dalmatiæ tunc pervenisse Epistolas 10. & 20. hoc anno quarto Pontificatus Gregorii, duodecima Indict. datas, quod etiam ex ipsa Epistola 20. elici potest. Idque forsan in causa fuit ut cum eo postea Gregorius mitius egerit, ejusdemque ordinationem tandem ratam habuerit.

Ibidem.

Non me latet renuntiatum Gregorio fuisse, post interdictionem ab ipso prolatam, *deductum in medium fuisse militari manu Maximum*, quod in ejus ordinatione contigisse debuit. At illa *deductio* potuit etiam fieri aliquo post ordinationem intervallo. Ad hæc, plurima de hoc Episcopo, ejusdemque corruptis moribus acceperat Papa, quæ nullo legitimo testimo-

[a] Milites & lictores Romani Patricii conduxerat, ex lib. IV. Ep. 47.

monio nitebantur, quæque postea diluit, ut quod subreptitio Imperatoris diplomate usus fuisset, quod per simoniam ad Episcopatum pervenisset, quod violatæ castitatis reus foret. Quidni ergo dicamus, incerto aut etiam falso rumore pervenisse ad summum Pontificem, Maximum spretis ejus litteris ordinatum fuisse? Sane Gregorius ad Constantinam Augustam postea scribens, anno videlicet sequenti, quasi de omnibus certior factus, tantum conqueritur Maximum *se suoque Responsali nesciente* fuisse ordinatum.

Lib. v. ep. 21.

III. Maximi audacia in sanctum Pontif. Lib. IV. ep. 47.

Quæ postea subsecuta sunt docet S. Gregorius in Epistola ad Sabinianum Sedis ApostolicæApocrisiarium seu Legatum apud Mauricium Imperatorem. Nimirum seculari & aulica auctoritate fretus Maximus, eo venit audaciæ ut Papæ litteras excommunicationem, ni subderetur & resipisceret, intentantes, publice scindi fecerit, ipsumque apud Augustum accusarit, quod [a] Malchum Episcopum aliquantæ pecuniæ sibi debitorem in custodia occidisset.

Calumniam hanc ita diluit vir sanctissimus: *de qua re*, inquit Sabiniano, *unum est quod breviter suggeras serenissimis Dominis nostris, quia si ego servus eorum in morte Langobardorum me miscere voluissem, hodie Langobardorum gens, nec Regem, nec Duces, nec Comites haberet, atque in summa confusione esset divisa. Sed quia Deum timeo, in mortem cujuslibet hominis me miscere formido. Malchus autem Episcopus neque in custodia fuit, neque in aliqua afflictione, sed die qua causam dixit, & addictus est, nesciente me, a Bonifacio notario in domum ejus ductus est, cui & prandium factum est, ibique prandit, & honoratus est ab eo, & nocte subito mortuus est*. Itaque statim evanuit falsa hæc Maximi criminatio.

IV. Maximi ordinationem asserit Imperator.

Nihilo tamen minus Mauricius ordinationem ejus asseruit, Præfectorum & Ducum qui publicæ in Dalmatia rei præerant, ut conjicere licet, impulsu; quibus nimirum, denudata sua Ecclesia, *præmia multa præbere* dicebatur. Ea de re ad Constantinam Augustam scribens, vehementer expostulat S. Gregorius: *Et si*, inquit, *Episcoporum causæ mihi commissorum apud piissimos Dominos aliorum patrociniis disponuntur, infelix ego in Ecclesia ista quid facio? Sed* [b] *ut Episcopi mei me despiciant, & contra me refugium ad seculares judices habent, omnipotenti Deo gratias ago, peccatis meis deputo. Hoc tamen breviter suggero, quia aliquantulum exspecto; & si ad me diu venire distulerit, in eo exercere districtionem canonicam nullo modo cessabo*.

Jusserat Mauricius ut Maximus Papæ se sisteret, eumque cum honore Gregorius exciperet; quod ei grave visum est; nempe quo honore dignus erat *is de quo tanta & talia nuntiabantur*, antequam discussa causa, insontem se probasset? neque vero de ipsius ordinatione inscio Romano Pontifice facta erat amplius quæstio: eam enim ut Imperatori morem gereret, ita ratam habere consensit, ac si se auctore hic Episcopus ordinatus fuisset; quamvis sub anterioribus Principibus nullus ad hæc usque tempora Salonæ Episcopus, prætermissa Romani Antistitis auctoritate fuisset constitutus. At multa supererant crimina diluenda, nimirum quod flagitiose ac impudice vixisset, quod data pecunia fuisset electus, quod excommunicatus Missas facere præsumsisset.

Callide egerat Maximus, ut Gregorii

a Patrimonium aliquod Ecclesiæ Rom. procuraverat in Dalmatia, ut patet ex Ep. 46. lib. 11.

b Sic appellat eos quos jure Patriarchali regebat, & quorum ordinationes ad eum aliquatenus pertinebant; cum universis quidem præesset Episcopis & Patriarchis, propter singularem Ecclesiæ Rom. principalitatem.

gorii litteras quibus a Missarum celebratione cessare jubebatur, ad se non pervenirent. Ideoque iterata jussione rem ei sacram interdixit. Qua de re clero & optimatibus tum Salonæ tum Jaderæ scripsit, ut a communione Maximi recederent: neque enim ullus adhuc ejus communionem respuerat, præter Paulinum Episcopum, & Honoratum Archidiaconum, cujus electionem de qua supra egimus, non amplius tuebatur sanctus Pontifex; quandoquidem eum Archidiaconum tantum appellat, non Episcopum.

Lib. vi. ep. 27 ac 29.

V. Maximi pœnitentia & satisfactio *Lib. vii. ep. 17. lib. viii. ep. 10.*

Tandem paternis adhortationibus & infracta constantia consecutus est Gregorius, ut Maximus ad saniorem rediret mentem. Ab ejus communione jam plerique recesserant; & Sabinianus Jaderæ Episcopus pœnitentia ductus, quod invasori & perduelli adhæsisset, in monasterium abjecto Episcopatu sese receperat, ut tantam culpam lacrymis dilueret. At S. Gregorius eum ad suam communionem & amicitiam receptum, ut pastoralem curam resumeret hortatus est, cæterisque ad Ecclesiam revertendi præberet exemplum, quod futurum sperabat. Neque vero spes fefellit; ipse enim Maximus rediit tandem ad cor, & jugo se debitæ obedientiæ subdidit. Urgente Papa ut Romam judicandus accederet, obsessas ab hostibus vias causari poterat, & Imperatoris præceptum, qui jusserat ut Salonæ aut in Dalmatia mota hæc quæstio finiretur; quod etiam sacris canonibus erat consentaneum. Præterea plebem & Præfectos militari manu suæ profectioni, suo itineri obstitisse respondere in promtu erat. Quibus rationum momentis prudenter perpensis, accedentibus quoque Callinici Exarchi precibus Gregorius annuit ut Maximus Ravennæ coram Mariniano Archiepiscopo, & Castorio sanctæ Ecclesiæ Chartulario, se purgaret tam de simoniaca hæresi, quam de cæteris objectis criminibus, præstito ad corpus S. Apollinaris Martyris sacramento. Cum autem inobedientiæ & perduellionis in Sedem apostolicam reus esset manifeste (constabat enim eum post intentatam a summo Pontifice excommunicationem, ad sacrum altare accessisse) judicio Mariniani reliquit statuendum, qua satisfactione talis deberet culpa purgari. Ex cujus forsitan Antistitis consilio & sententia prostratus per tres horas Maximus jacuit, gravis luctus & pœnitentiæ causa clamans: *peccavi Deo & beatissimo Papæ Gregorio*. Sublevatus a Mariniano, juvantibus Callinico Exarcho & Castorio Chartulario cœpit vehementius dolere; at in reconciliationis & absolutionis argumentum, Castorius ei Epistolam a S. Gregorio scriptam obtulit, qua significabat redditam ipsi fraternæ caritatis gratiam, pollicebaturque se ad eum quantocius Pallium esse missurum.

Lib. ix. ep. 80. 81.

In appendice epist.

VI. Quid de Honorato Archid. definitum. *Ibid. ep. 125.*

Cum Sabinianus Jadertinus Episcopus, Honoratus Archidiaconus Salonitanus, & alii plurimi, Sedis apostolicæ jura contra Maximum asseruissent, jussit sapientissimus Pontifex ut eos qua decebat caritate susciperet. Optabat Gregorius ut Honoratus ab Archidiaconi munere ac dignitate, de qua jam a Natalis Archiepiscopi temporibus fuerat quæstio, non repelleretur: verum obstabat illius Ecclesiæ consuetudo, quæ Archidiaconos expleto quinquennio a suo removere ministerio cogebat. Id in Ecclesia Salonitana pro lege haberi asseveravit Maximus, confirmavitque Castorius Chartularius; quin etiam adjecit tres superiores Archidiaconos ab ipso Honorato, postquam per quinquennium ministrassent cedere compulsos. Quapropter sententia Gregorii fuit *non flagitandum ab Honorato judicium de causa, quam ipse jam judicarat*. Hunc exitum habuit diuturna illa de Maximi ordinatione

contentio, in qua vicit tandem infracta sancti Pontificis patientia & constantia, ex adversis augeri solita. Quas animi dotes ac virtutes optime describit in Epistola ad Sabinianum Diaconum: *Paratior sum*, inquit, *mori, quam beati Petri Ecclesiam meis diebus degenerare. Mores etiam meos bene habes, quia diu porto; sed si semel deliberavero non portare, contra omnia pericula latus vado.*

Lib. iv. ep. 47.

VII. Constantina Augusta reliquias S. Pauli a S. Gregorio postulans repulsam refert. Lib. iv. ep. 30.

In hoc toto negotio Gregorius adversarium apud Imperatorem expertus est Johannem Constantinopolitanum, ut par est credere; quippe quem ob usurpatum œcumenici Patriarchæ titulum redarguendo & increpando, infensum sibi fecerat. Antequam vero de hac disceptatione fusius & enucleatius agatur, quod paulo post fiet, ratio temporis postulat ut qua arte idem Johannes Constantinæ Augustæ mentem a Gregorio alienam efficere molitus sit aperiamus. Ipsum enim digito monstrare videtur sanctissimus Pontifex his verbis: *Sed quidam homines contra me pietatem vestram excitare voluerunt, ut mihi, quod absit, voluntatis vestræ gratiam subtraherent.*

Piissima Augusta basilicam in honorem S. Pauli Apostoli ædificandam curaverat in ipso regiæ urbis palatio; quam ut sacris ejusdem reliquiis ditaret, postulavit a Gregorio ut sibi transmittere *vel beatissimi Apostoli caput, vel aliud quid de ipsius corpore* festinaret. Cujus jussioni respondit se obtemperare nec posse nec audere, quod sanctorum Apostolorum corpora nequidem loco moveri impune, vel tangi possent; idque multis miraculis ibidem commemoratis confirmat. Petierat etiam Constantina beati Apostoli *sudarium*, quo fortasse nomine intelligi debet linteum aliquod ejus cruore sacro tinctum, & in sepulcro inclusum. Sed quia extrahi non poterat nisi corpus Apostoli detegendo, & loco movendo, quod nefas erat, piæ Augustæ precibus annuere non potuit Papa. In Epistola quam Gregorius ad eam misit, ait: *Quia Romanis consuetudo non est, quando Sanctorum reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore: sed tantummodo in pixide * brandeum mittitur, atque ad sanctissima corpora Sanctorum ponitur. Quod levatum, in Ecclesia quæ est dedicanda, devota cum veneratione reconditur.* Addit plurima iis in locis, ac si Sanctorum corporibus potirentur, patrari solita miracula. Insuper docet in totius Occidentis partibus omnino *intolerabile esse ac sacrilegum, si sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit*. Utinam vero piam hanc & Sanctorum reliquiarum venerationi consentaneam consuetudinem perpetuo retinuissemus! Cum Græcorum contrarius mos posset objici, quibus videlicet nulla erat sacra corpora levandi ac alio transferendi religio, respondit S. Gregorius dubiæ fidei sibi videri, quas transferebant & distrahebant reliquias; suspicionemque suam hoc exemplo confirmat. Nimirum quidam Græci Monachi ante biennium Romæ deprehensi fuerant nocturno silentio juxta Ecclesiam beati Pauli, corpora mortuorum in campo jacentia effodientes, atque ipsorum ossa recondentes. Qui cum interrogati fuissent quo id consilio facerent, confessi sunt *quod illa ossa ad Græciam essent tamquam Sanctorum reliquias portaturi*. Apud Gregorium Turonensem & alios passim [a] Scriptores, occurrunt tales, non piæ (ut vulgo vocari solent) sed sacrilegæ fraudes, quæ dubias effecerunt plurimas alioquin genuinas Sanctorum reliquias. Unde liquet nullam majorem aut certiorem Sanctis venerationem procurari posse, quam eorum sacra pignora, in prioribus sepulcris (quæ

* Id est, vetamen.

Mos antiquus Sanctorum corpora loco non movendi.

a

a Vide Guibertum de Novigento lib. de pignoribus Sanctorum.

(quæ tamen ornari decet) integra & intacta relinquendo; quod etiam
a [a] civilibus cavetur legibus.

VIII. Antiquitus tamen factæ nonnullæ translationes.

Absit tamen a nobis, ut omnes Sanctorum translationes damnemus pio consilio factas. [b] Tempore Constantii Augusti legimus Constantinopolim delatum fuisse S. Timothei
b corpus Ephesi prius sepultum, ac in basilica sanctorum Apostolorum collocatum esse. Paulo post etiam reliquiæ sanctorum Andreæ Apostoli & Lucæ Evangelistæ delatæ sunt ex Achaia, & eodem in loco depositæ; quod refert ac laudat Hieronymus. Lege apud Mabillonium plurimas Sanctorum translationes quarto & quinto seculo in occidente, ipsaque in Italia factas, quas Gregorius ignorare minime potuit. De his quoque consule notas ad Ep. 30. libri quarti, verum his in translationibus e tumulis suis educebantur sacra illa pignora, ut in aliquo decentiori loco quiescerent, neque procul deferebantur.

Hieronym. contra Vigilant.

Præfat. ad Tom. ij. Act. SS. observ. 8

Haud improbavit quidem sanctus Doctor Episcopum & clerum urbis Euriæ inde commigrantes corpus S. Donati secum abstulisse, & in Cassiopi Castro insulæ Corcyræ deposuisse. At vero migrationem istam necessariam effecerant barbaricus gladius & hostiles incursus. Metuentes ergo Sacerdotes & Clerici civitatis hujus, ne sacræ S. Donati reliquiæ in Ecclesia deserta & patente, aliquam a barbaris injuriam paterentur, maluerunt eas secum asportare.

Lib. xiv. epp. 7. & 13.

Quæ de sanctis corporibus loco non movendis, ad mentem S. Gregorii diximus, de eorum vestibus aut aliis rebus ad ipsos Sanctos pertinentibus, minime intelligi debent: nam cum accepisset a Johanne Abbate tunicam S. Johannis repertam, ut eam ad se transmittere curaret rogavit. Tunicam hanc fuisse S. Johannis Apostoli & Evangelistæ, positamque Romæ in basilica Constantiniana, docet Johannes Diaconus, ubi eam asserit multis coruscasse miraculis. Utrum hæc Papæ responsio Constantinæ Augustæ satisfecerit, compertum non habemus. Extant tamen plurimæ sancti Pontificis Epistolæ ad eamdem postea scriptæ, ex quibus intelligitur eam quod sibi denegatæ fuissent S. Pauli reliquiæ, non indigne tulisse: sed erga Sedem apostolicam pio semper flagrasse studio.

Lib. III. cap. 57. 58. 59.

CAPUT XII.

I. Theodelinda Constantio Mediolanensi Episcopo infensa pro causa trium Capitulorum. II. Gregorius ad eam Legatos mittit & Epistolas. III. Quo eventu. IV. Idololatris convertendis incumbit. V. Januarii & aliorum Sardiniæ Episcoporum socordia. VI. De licentia chrismate consignandi Presbyteris Sardis data. VII. Res hoc anno in Monachorum gratiam a S. Gregorio gestæ. VIII. Mulieres a monasteriorum ingressu arcet. IX. Monialium honestati & tranquillitati prospicit. X. De Abbatissarum ætate decernit. XI. Ejusdem decretum de Clericis Abbatibus explicatur.

An. 593. & 594.

I. Theodelinda Constantio Mediol. Episcopo infensa.

Lib. III. ep. 29. 30. 31.

EOdem fere tempore S. Gregorius ad Theodelindam Reginam scribere coactus est, ut ejus animum Constantio Mediolanensi Episcopo infensum, ad pacem & concordiam revocaret. Laurentio Mediolanensi Episcopo e vivis sublato anno superiori, Constantius ejusdem Ecclesiæ Diaconus unanimi totius cleri consensu successor datus fuerat, Gregorio dudum probe cognitus, cui etiam dum Constantinopoli moraretur, longo

L 2

a Lege ultima de sepulcrorum violat. estque Theodosii Magni an. 386.

b Consule Tillemontium in Constantio art. 4. pag. 415. Translationem hanc factam vigesimo Constantini Magni anno, dicit Hieronymus.

go tempore adhæserat. Et quamvis *in ejus moribus nihil quod reprehendi potuisset, invenisset;* quia tamen in animum suum pridem induxerat, *ad suscipienda pastoralis curæ onera, pro nullius unquam misceri persona,* ab ejus electione promovenda penitus abstinuerat: ipsam solis apud Deum precibus prosequi contentus; assidue orans ut summus Pastor talem Mediolanensibus Pastorem præberet, *in cujus lingua & moribus exhortationis divinæ pascua valerent invenire: in cujus mente & humilitas cum rectitudine fulgeret, & severitas cum pietate: qui eis viam vitæ non solum loquendo, sed etiam vivendo posset ostendere; quatenus exemplo illius discerent ad æternæ patriæ desiderium suspirare.* Itaque quando sapientissimus Pontifex aliquas Episcoporum electiones sibi vendicavit, nonnisi gravissimis rationibus coactus, a priori proposito recessit. Nimirum satis habebat, ut antiquam servaret consuetudinem, aliquem mittere Ecclesiæ Romanæ *militem* (hoc nomine Clericos, Ecclesiæ militantes & servientes significat) qui electioni interesset, & ab Episcopis provincialibus, cum assensu tamen summi Pontificis, consecrari procuraret. Constantius in ipso episcopatus exordio suam fidei confessionem, ut moris erat, Papæ obtulit; in qua condemnata fuisse tria capitula, læsamque ac pulsatam Concilii Chalcedonensis auctoritatem tres Episcopi pervulgarunt; quorum malis artibus decepta Theodelinda Langobardorum Regina, Constantium statim aversata est ut legitimæ fidei desertorem. Brixiensem Episcopum unum ex tribus iis schismaticis Præsulibus fuisse, non obscure indicat Epistola 59. ejusdem libri, ex qua habemus ipsum & Brixiæ cives importune postulasse, ut Constantius jurejurando affirmaret se tria non damnasse capitula.

Pro causa trium capituli.
Lib. IV. ep. 2. & 4.

II. Hæc audiens Gregorius, ut opem utrique ferret, scilicet Archiepiscopo calumniam passo, & Reginæ ob spretam ejus communionem de salute periclitanti, misit ad Theodelindam Hippolytum Notarium & Johannem Abbatem, qui eam revocarent ab errore; quod & litteris suis præstare conatus est. Priores quidem ipsius litteras Reginæ offerendas non censuit Constantius, quod in eis rerum tempore Justiniani Augusti gestarum, & quintæ Synodi mentionem injecisset, qua offendi potuisset ejus animus. Alteras vero misit in quibus Constantio suadenti morem gerens, de illa Synodo siluit, & quatuor priores tantum laudavit, inprimisque Chalcedonensem, cujus auctoritati detractum iri per trium capitulorum damnationem schismatici causabantur. Amoto itaque hoc scrupulo, sanctissimus Pontifex hortatur piissimam Reginam, ut imperitis stultisque hominibus minime credat, caveatque ab Catholicæ Ecclesiæ communione separari; ne tot ejus lacrymæ, tantaque bona opera perirent, si a vera fide aliena invenirentur. *Decet ergo*, inquit, *Gloriam vestram, ad reverendissimum fratrem & coepiscopum meum Constantium, cujus & fides, & vita bene olim mihi approbata est, sub omni celeritate transmittere, eique directis vestris Epistolis indicare ordinationem ejus quam benigne sucepistis, & quia ab ejus Ecclesiæ communione in nullo separamini.*

Ad eam Greg. mittit Legatos & Epistolas.
Ibid. ep. 10.

III. Rediit ad unitatem Ecclesiæ prudentissima & christianissima Regina, quamvis ad condemnanda tria capitula minime adduci potuerit; aut certe id si aliquando impetratum est ab ea, tardius contigit. At schisma occasione condemnationis illorum capitulorum exortum, non in eo positum erat, quod ab illis condemnandis abstineretur, sed quod a condemnantium communione secessio

Quo eventu

fieret.

fieret: Gregorius enim pro veris Ecclesiæ filiis semper habuit [a] eos, qui cum tria illa capitula rejicere formidarent, in Ecclesiæ tamen unitate permanserunt, & cum ipsis benignius egit semper, quos inter, præter Theodelindam, erat Secundinus eximiæ sanctitatis Monachus, Reginæ acceptissimus.

Redeunte ad Constantii communionem Regina, tres de quibus jam locuti sumus Episcopi, ut vero simile est, quieverunt; nec ultra eum a Brixiensibus civibus vexatum fuisse ut sacramentum de tribus capitulis a se nunquam damnatis præstaret, inde potest colligi, quod plurimis in Epistolis ad ipsum deinceps scriptis, ea de re plane sileat sanctus Pontifex.

IV. Idololatris convertendis incumbit.

Non minori labore ac studio in vocandis ad Ecclesiam infidelibus, quam in revocandis schismaticis desudabat. Sardiniæ partem incolebant quidam populi, Barbaricini dicti, qui ad hæc usque tempora cultum idolorum retinuerant. Eos a Wandalis pulsos ex Afrrica, in Sardiniam migrasse, conjectura potius quam certis rationum momentis habetur. Barbarorum illorum mores exprimit his verbis Gregorius: *Ut insensata animalia vivunt, Deum verum nesciunt, ligna autem & lapides adorant*. (Lib. IV. ep. 23. & 24.) Arduum igitur erat eos ad veram fidem protrahere: quod tamen aggressus est sanctissimus Papa, cujus caritati nihil erat difficile; atque ad hoc opus elegit Felicem quemdam Episcopum, & Cyriacum servum Dei Abbatem S. Andreæ. Ab iisdem postea didicit non solos Barbaricinos, sed rusticos fere omnes in Sardinia idololatriæ deditos. Quapropter scripsit confestim ad nobiles & ad cæteros in Sardinia *possessores*, (Ibid. ep. 25.) ut rusticis a cultu idolorum avertendis & retrahendis invigilarent; significans nihil sibi gratius aut jucundius ab ipsis posse nuntiari, quam quot quisque idololatras ad Christum perduxisset. Strenuam ad hoc operam navavit Zabarda Sardiniæ dux, de quo Felix & Cyriacus ad Gregorium scripserant; eum cum Barbaricinis eo pacto facere pacem disponere, ut Christi fidem & servitutem amplecterentur. Ea de causa piissimo duci gratis egit Pontifex sanctissimus, & prædicatores a se missos commendavit. (Ibid. ep. 24.) Tunc Hospitonem Barbaricinorum ducem jam christianum factum, patet ex Epistola ad ipsum scripta, (Ibid. ep. 23.) qua Gregorius de recta fide ab eo suscepta eum laudavit; admonuit autem veram fidem bonis operibus esse comprobandam: insuper ejus officii esse ut quoscumque posset ex subditis, ad Christum adduceret, ac prædicatores eorum conversioni insudantes solatiis foveret necessariis.

Quid illi tunc profuerint, satis non liquet. (Lib. IX. ep. 22. Ibid. ep. 23.) Ex alia Epistola diu postea scripta constat multos adhuc barbaros in Sardinia idololatriam tunc minime abjecisse, quos tamen ad fidem Christianam amplectendam festinare scribit Insulæ Præsidi. Eodem tempore jussit ut Vitalis in Sardinia defensor Barbaricina mancipia compararet; an ut ea in fide erudienda curaret, iisdemque postea uteretur ad eorum populares Christiana fide imbuendos? Eodem sane consilio legimus pueros Anglos *ab annis decem & septem, vel decem & octo* (Lib. IV. ep. 10.) ejus cura & munificentia emtos, ac in monasteriis, ut in Christiana religione instituerentur, positos; quorum postea ministerio usus est, ad totius Anglorum gentis conversionem, de qua infra.

V. Januarii & aliorum Sardiniæ Episcoporum socordia.

Ideo Gregorius Felici & Cyriaco partes imposuit annuntiandi in Sardinia Evangelii barbaris & rusticis, quia insulæ hujus Episcopi, parum de eorum salute solliciti videbantur. (Lib. IV. ep. 26.)

His

a Vide supra cap. V. num. II.

His verbis increpat Januarii Caralitani Episcopi, & totius Insulæ Metropolitani socordiam & segnitiem: *Accidit*, inquit, *aliud valde lugendum: quia ipsos rusticos, quos habet Ecclesia tua, nunc usque in infidelitate remanere negligentia Fraternitatis vestræ permisit. Et quid vos admoneo ut extraneos ad Deum adducatis, qui vestros ab infidelitate corrigere negligitis? Unde necesse est vos per omnia in eorum conversionem vigilare. Nam si cujuslibet Episcopi in Sardinia insula paganum rusticum invenire potuero, in eumdem Episcopum fortiter vindicabo.*

VI. De licentia chrismandi Presbyteris concessa. Ibid. ep. 9. Ibid. ep. 26. Januarium despiciebant ejus ministri & Clerici, quod nimiæ esset simplicitatis; unde oriebatur Ecclesiasticæ disciplinæ neglectus & remissio. Hinc fortasse data Presbyteris occasio præsumendi, sacro chrismate parvulos in fronte signare, quod ne ultra fieret prohibuit Gregorius. Quia tamen accepit postea quosdam ob hanc prohibitionem valde offensos, aliud promulgavit decretum in hæc verba: *Pervenit quoque ad nos quosdam scandalizatos fuisse quod Presbyteros chrismate tangere eos qui baptizandi sunt, prohibuimus. Et nos quidem secundum usum veterem Ecclesiæ nostræ fecimus; sed si omnino hac de re aliqui contristantur, ubi Episopi desunt, ut Presbyteri etiam in frontibus baptizandos chrismate tangere debeant, concedimus*. De hujus decreti sensu digladiantur theologi, aliis permissum ut sacramentum confirmationis administrent contendentibus, aliis negantibus. Mentem nostram circa quæstionem & controversiam hanc satis aperuimus in notis ad laudatas Epistolas, quas diligentem lectorem consulere non pigeat.

VII. Res hoc anno in Monachorum gratiam a Greg. gestæ. Ut res monasticas, quæ Gregorio semper cordi fuerunt, nunc attingamus, ad quartum ejus Pontificatus annum pertinere videtur quod de ipsius erga monasterium Sublacense olim a S. Benedicto conditum, & Honoratum Abbatem, munificentia legitur: nimirum eum cum sua matre Silvia huic cœnobio Castrum Apollonium & alia multa bona contulisse.

Neque prætereunda quæ hoc anno contigit, admissio Monachorum in Ecclesiam S. Pancratii, quæ Romæ via Aurelia etiam nunc exstat. In ea prius ministraverant & rem sacram curaverant Clerici seculares & Presbyteri, sed ita negligenter, ut etiam die Dominico nullus adesset Presbyter qui Missarum solemnia celebraret. Murmurantibus hac de re populis, qui istuc devotionis gratia confluebant, Gregorius matura deliberatione judicavit socordes illos Clericos inde amovendos, & in monasterio huic Ecclesiæ cohærente instituendam esse Monachorum *congregationem*, cui Abbatem præfecit Maurum. Legenda est ea de re Epistola ad eumdem Maurum qua ei terrarum, redituum, oblationum illius Ecclesiæ summam administrationem tribuit sive ad Monachorum victum, sive ad sarta tecta. Observat hoc loco Mabillonius ad fidelium ædificationem aliquando conducere, ut Monachi in locis frequentibus instituantur. Mabill. n. Annal. Bened. lib. VIII n. 44. p. 231. Lib. IV. ep. 18. Vid. Mabill. loco laud. ad an. 594.

VIII. Mulieres a monasteriorum ingressu arcet. Aliunde tamen sollicite cavebat vigilantissimus pater [a] ne ex mulierum consortio, regularis apud Monachos disciplina labefactaretur. Unde Valentinum Abbatem increpat quod mulieres in monasterium suum *ascendere* sineret, ac fieri Monachorum commatres; idque ne ulterius contingat, eum severissimæ ultionis comminatione prohibet. Utrum arcendas mulieres ab Ecclesiarum ubi Monachi observabant & sacras laudes persolvebant introitu, censuerit Gregorius, hocque ad Valentinum præcepto sanxerit, exploratum non est. Sane in Epistola 41. libri secundi frequentiorem Lib. IV. ep. 42.

a Vide lib. XI. Ep. 25. olim 20. lib. IX.

rem tantum feminarum accessum ad monasteriorum Ecclesias videtur interdicere. Præterea basilicam S. Pancratii Martyris frequentabat promiscuus sexus, in cujus gratiam singulis Dominicis ibidem Missarum solemnia celebranda decrevit; in qua tamen Monachos maluit militare, quam Clericos.

IX. Monialium honestati & tranquillitati prospicit. *Lib. IV. ep. 8.*

Erga Moniales, ob sexum fragiliorem, majorem sollicitudinem & severiorem custodiam adhibendam ratus, hæc ad Januarium Caralitanum, hoc fere ineunte anno scripsit: *Pervenit ad nos minus te monasteriis ancillarum Dei in Sardinia sitis tuitionis impendere: & cum dispositum a tuis prudenter fuisset decessoribus, ut quidam de clero probati viri curam gerentes, earum se necessitatibus adhiberent: nunc ita funditus esse neglectum, ut per publicas personas pro tributis aliisque muniis ipsæ per se principaliter Deo dicatæ feminæ compellantur ire, necessitatemque habeant pro supplendis fiscalibus per villas prædiaque discurrere, atque virilibus incompetenter se miscere negotiis. Quod malum Fraternitas tua facili correctione removeat, ut unum probatum virum vita moribusque, cujus ætas atque locus nihil de se pravæ suspicionis objiciat, sollicite deputet, qui sic monasteriis ipsis cum Dei timore possit assistere: quatenus ulterius eis pro quibuslibet causis privatis, vel publicis extra venerabilia loca contra regulam vagari non liceat: sed quidquid pro his agendum est, per eum quem deputaveris, rationabiliter peragatur. Ipsæ vero referentes Deo laudes, atque coercentes semetipsas in monasteriis suis, nullam occasionem ulterius fidelium mentibus pravæ suspicionis injiciant.*

X. De Abbatissarum ætate decernit.

Ad eamdem sanctissimi Papæ sollicitudinem erga Moniales spectat quoque quod constituit ad Maximianum Syracusanum Episcopum scribens: *Juvenculas Abbatissas fieri vehementissime prohibemus.* Addit nullas [a] velandas & benedicendas ab Episcopis in Abbatissas, nisi sexagenarias virgines, quarum ætas hoc atque mores exegerint. a

Mirum fortasse videbitur Gregorium tantam in Abbatissis ætatis maturitatem requisisse. Verum alibi docet, eos qui impugnantium vitiorum certamina adhuc tolerant, quod in juventute & in virili ætate sæpe fit, aliorum curam suscipere non debere. Statim autem ac domita sunt vitia, etiam juvenes, inculpate possunt morum magistri judicio Episcoporum & Prælatorum constitui, aliisque regendis præfici. Unde S. Gregorius minime improbavit Beatum Benedictum in juvenili ætate, post superatam carnis tentationem, exstinctumque spinarum aculeis omnem voluptatis sensum, in virtutum magisterio multis præfuisse discipulis.

Lib. IV. ep. 11. Moral. lib. XXIII. n. 21. & lib. II. Dial. c. 2.

b

XI. Ejusdem decretum de Clericis Abbatibus explicatur.

[b] In eadem Epistola ubi de Abbatissis hæc edixit Gregorius, quædam de Abbatibus præscribit observatione digna: *Presbyteros*, inquit, *Diaconos, cæterosque cujuslibet ordinis Clericos, qui Ecclesiis militant, Abbates per monasteria esse non permittas, sed aut omissa clericatus militia, monachicis provehantur ordinibus: aut si in Abbatis loco permanere decreverint, clericatus nullatenus permittantur habere militiam. Satis enim incongruum est, si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit explere, ad utrumque judicetur idoneus: sicque invicem & Ecclesiasticus ordo vitæ monachicæ, & Ecclesiasticis utilitatibus regula monachatus impediat.*

Ex hoc loco quidam probare nituntur, S. Gregorium Clericos ab amplectenda professione monastica deterrere ac prohibere voluisse; sed con-

a Consule notas ad hunc laudatæ Epistolæ locum.

b Vide de Castro nota (tt).

contra ipsius mentem, cum alibi Desiderium Episcopum hortetur, ut Pancratio Ecclesiæ suæ Diacono *gratiam monasticæ conversationis appetenti, minime impedimento sit; sed eum potius pastorali admonitione succendat, ne hujus desiderii fervor in eo tepescat*. Præterea sanctissimus Doctor beati Benedicti Regulam impense laudat commendatque, cujus c. 60. Sacerdotes in monasterio suscipi rogantes, ea lege admitti jubentur, *ut omnem regulæ disciplinam observaturos se spondeant*. Hinc Concilii Toletani IV. patres [a] can. 50. statuunt, ut Episcopi Clericis Monachorum propositum appetentibus, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos in monasteriis largiantur ingressus. Cavet igitur sapientissimus Papa laudata Epistola, ut Presbyteri, Diaconi, aut alii Clerici, Abbates in monasteriis non fiant & ordinentur, nisi post legitimam probationem, & diutinam in monastica vita exercitationem, *omissaque prius clericatus militia*, hoc est relicto illo Ecclesiæ titulo, cui per suam ordinationem erant alligati, & ut aliquando loquitur Gregorius, incardinati. Eadem ratione alibi vetat eos, qui clericalem militiam cum monastica mutaverint, pro arbitrio ad suam reverti denuo Ecclesiam. Ubi obiter notandum dari a sancto Papa Clericis copiam amplectendæ vitæ monasticæ his verbi: *Si quos autem qualibet occasione a clericatu in monachicam conversionem venire contigerit* &c.

Lib. XII. ep. 42.

Lib. I. Ep. 42.

Ex Ep. 11. lib. IV.

Perperam quoque nonnulli prohibitum Monachis & Abbatibus putant Gregorianis verbis superius allatis, ne Presbyteri ordinentur, aut clericali adscribantur militiæ: quia videlicet *ordo Ecclesiasticus vitæ monasticæ* obest, & vicissim *Regula monastica Ecclesiasticis utilitatibus*. Sed ne ita interpretemur Gregorius ipse intercedit, cum sæpius Monachos presbyteratu insigniendos censuerit & jusserit. Vide Epistolam 42. libri sexti, in qua Victorem Panormitanum Episcopum hortatur, ut unum e Monachis S. Hermæ Presbyterum ordinet absque mora, postulante Urbico Abbate, quem sacerdotio quoque insignitum legimus. Ea de re sane nullus remanebit scrupulus legenti notas ad Epistolam ex qua ita cavillandi sumta occasio.

Mabill. ad an. 594. p. 233.

Scopus ergo vigilantissimi Pastoris eo loci est, repellere a monasticis prælaturis Clericos, ut nunc audiunt, seculares, aliarum jam Ecclesiarum titulis addictos, pro illorum temporum more; tum quod clericalis & monastica militia in diversiis Ecclesiis ita sociari non possint, tum potissimum quod per Clericorum illorum qui monasticis inhiabant dignitatibus, ambitionem, & remissiorem vitam (ne quid pejus dicamus) monasteria destruenda, quod etiam postea contigit, prævideret: *Dumque hi*, inquit vir sanctus, quasi vaticinans, *fingunt se religiose vivere, monasteriis præponi appetunt, & per eorum vitam monasteria destruuntur*; quibus quoque verbis id se jam experimento didicisse significat.

Lib. V. ep. 1.

a Juxta Loaisam, aut 49.

SAN-

SANCTI GREGORII PAPÆ VITA

LIBER TERTIUS.

Complectens historiam Pontificatus S. Gregorii ab annis 594. & 595. ad annos 598. & 599. seu ab Indict. 13. ad Indict. 2.

CAPUT PRIMUM.

An. 594. & 595.

I. OEcumenici titulus a CP. Patriarcha assumtus. II. Quæ Concilia œcumenica dicta. III. Oblatum hunc titulum Papa respuit. IV. Hujus vocis significatus. V. S. Gregorii studium in explodendo hoc titulo propugnatur. VI. Quibus gradibus ascenderit Patriarcharum CP. ambitio. VII. Quanta fuerit in Johanne. VIII. An ex Monacho factus sit Patriarcha. IX. Epistolæ S. Greg. de illa controversia expenduntur. De prima ad Mauricium scripta. Et ad Augustam. X. Scribit ad Patriarchas. XI. Quid ab Eulogio Alexand. responsum. XII. Et ab Anastasio Antioch. XIII. De interpolatis S. Ignatii Epistolis. XIV. Summa Epistolæ ad Johannem CP. scriptæ. XV. Irriti S. Papæ conatus in Johan. & in ejus successorem. XVI. Hujus controversiæ finis. XVII. Refelluntur hæretici S. Gregorii modestiam ejus successoribus objicientes.

I. Oecumenici titulus a CP. Patriarcha assumtus.

EXordium hujus libri sumimus a controversia quæ Gregorium inter & Johannem CP. Patriarcham exarsit, ob superbum œcumenici Patriarchæ titulum a Johanne assumtum, & favente huic injustæ usurpationi Mauricio, dissimulantibusque illatam sibi invidiosa hac appellatione injuriam cæteris Patriarchis, assertum & conservatum. Quamvis vocis hujus insolentia turbas & gravissimam offensionem diu ante Gregorii Pontificatum excitasset, de illa tamen e medio tollenda serio non cogitavit ante hunc annum Pontifex prudentissimus, qui nihil nisi maturo cum consilio aggredi solebat.

II. Quæ Concilia dicta œcumenica. In notis ad ep. 32 lib. IV.

Quod spectat ad ipsum œcumenici titulum, constat eum Concilia generalia sibi longe antea tribuisse. Ante Synodum tamen Chalcedonensem nullam aliam hoc titulo donatam fuisse tradit P. Gussanvillæus, & Legatos S. Leonis Papæ hujus esse nominis auctores. At hæc ipsi incauto aliudque agenti excidisse fatebitur, quisquis Ephesinum Concilium attente legerit: etenim par. 2. actione 3. occurrit *Exemplum Epistolæ* &c. *sancta & magna & œcumenica Synodus*. Act. 4. in Epistola Cyrilli & Memnonis ad Synodum: *Contra hujus œcumenicæ Synodi præsides*. In relatione Synodi *piissimis christianissimisque Theodosio &c. sacra œcumenica Synodus*. In Relatione de subscriptione: *Piissimis* &c. *sancta & œcumenica Synodus*. Tam graviter aberrantem Gussanvillæum nihilominus secutus est Ludovicus Membourg. histor. Pontif. S. Gregorii Magni lib. II.

III. Oblatum hunc titulum respuit Papa Lib. V. ep. 20.

Oblatum Romano Pontifici, nimirum S. Leoni Magno, *pro beati Petri Apostolorum Principis honore* œcumenici titulum *per venerandam Chalcedonensem Synodum* testatur S. Gregorius; *sed nullus*, inquit, *eorum unquam hoc singularitatis nomen assumsit, nec uti consensit*. In Chalcedonensi sane Concilio lecti sunt nonnulli libelli supplices Papæ oblati, in quibus hoc honorifico vocabulo insignitur. Et in Act. sexta Paschasinus Episcopus unus ex S. Leonis Legatis, habita coram sancta Synodo oratione, summum Pontificem œcu-

œcumenicum appellavit; quibus cum non intercesserint Synodi patres, ea probare & rata habere visi sunt: maxime cum hæc acta in Synodi tabulas relata fuerint.

IV. Hujus vocis significatus.

Quod spectat ad vocis hujus significationem, idem est œcumenicum, ac universale; & Concilium œcumenicum dicitur, quod ex omnibus mundi partibus habitabilibus, ad quas religionem Christianam credimus pervenisse, convocatur & congregatur. Et quamvis has ad Synodos ex omni Orbe Christiano Episcopi aut eorum legati fortasse non convenerint; aliquando quæ in convocatione & congregatione non erat Synodus universalis, facta est generalis & œcumenica, nimirum accedente postea orthodoxorum omnium consensu.

Si ex hoc significatu quid sit œcumenicus Episcopus aut Patriarcha constituamus, statim quale in Religione Christiana monstrum foret hujusmodi Episcopus manifestum fiet. Nullus enim universalis Episcopus fieri proprie potest, nisi exclusis cæteris aliis Episcopis; etenim si totius orbis Christiani unus quispiam foret Episcopus, cui alteri locus relinqueretur? Id vero sacræ Scripturæ diserte adversatur, quæ non obscure nos docet Spiritum sanctum posuisse non unum sed, plures Episcopos regere Ecclesiam Dei. Unus quidem est grex Christi, sed plures gregis hujus Pastores sunt, qui singuli unam hujus gregis portionem pascendam & regendam susceperunt.

Act. 20.

V. S. Gregorii studium in explodendo hoc titulo propugnatur.

Non inficior aliquo sensu nec a fidei regula exorbitante, Romanos Pontifices œcumenicos dici potuisse, propter singularem quam obtinent in tota Ecclesia jurisdictionem; cui singuli subjiciuntur etiam Episcopi. At cum ab illo titulo modeste abstinere voluissent, qua fronte Constantinopolitani Episcopi eumdem sibi vendicare non verebantur? Quasi vero extra sui Patriarchatus fines aliquam episcopalem auctoritatem exercere possent; aut Patriarchatus Constantinopolitanus, pro toto Orbe Christiano non insulse intelligeretur? Satis ergo mirari non possum quosdam scriptores, licet orthodoxam fidem profitentes, Gregorii magni studium in oppugnando hoc superbo titulo vellicasse, vel etiam aperte damnasse: quasi de nomine tantum & non de re gravis momenti acrius quam par erat decertaverit. Ipsis equidem ultro concessurus sum, huic voci & nomenclaturæ nonnullos affingi & accommodari potuisse sensus innocuos. At cum longe pluribus noxiis & a fide alienis subjacent, iisque obviis, dum econtrario qui sani sunt, aliunde accersiti videntur, quis nisi temere improbare audeat tantum Pontificem de novo insolentique vocabulo, & a modestia episcopali prorsus alieno profligando sollicitum?

Ajunt Aristarchi nostri eamdem esse *œcumenici* significationem ac *generalis*, cujus titulus tot Præfectis sive militaribus, sive civilibus & politicis, sive etiam ecclesiasticis ac monasticis tribuitur. At longe latius patet œcumenici significatus. Illi autem ministri aut Præfecti in exemplum adducti, generales dicuntur; ut a particularibus, quorum minor est auctoritas, discernantur. Verum hoc sensu Patriarchæ Constantinopolitani nequaquam generales dici poterant. Peto enim qui fuerint illi Patriarchæ particulares a quibus hoc vocabulo secerni debuerint?

Præterea cum in ancipiti foret, quo sensu œcumenicos esse se jactarent, metuendum erat ne ipsorum ambitio satis nota, illum qui latius pateret, hoc est pessimum & hæreticum assumeret: quis modo sanus, vituperet sanctum virum, quod cum ipse in præstantissima summaque Ecclesiæ dignitate humilitatem adeo coleret, superbientes Episco-

ſcopos ad eam virtutem quam Chriſtus a ſe nos diſcere potiſſimum voluit, provocare & revocare conaretur?

VI. Quibus gradibus aſcenderit Patriarcharum CP. ambitio

Hic operæ pretium eſt obſervare quibus gradibus Conſtantinopolitanus Epiſcopus ad tantæ dignitatis faſtigium perveniſſet, ut nulli alii quam Romano Pontifici haberetur inferior. Primum itaque Epiſcopo Heracleenſi ſubditus, poſtea jus Metropoliticum & Exarchicum in Heracleenſem alioſque plurimos Epiſcopos exercuit. Deinde antiquis Patriarchis annumeratus eſt; ac non multo poſt fultus Imperatorum poteſtate, conſentireque coactis Epiſcopis & ipſis etiam Patriarchis, qui ejus opera & gratia apud Auguſtos, in variis Eccleſiarum ſuarum negotiis indigebant, id conſecutus eſt in Concilio Conſtantinopolitano ſecundo generali, & in Chalcedonenſi, ut ſecundo poſt Romanum Pontificem loco ſederet; repugnante licet S. Leone, qui canonem Chalcedonenſem ea de re promulgatum, tamquam ſuppoſititium, & abſoluto jam Concilio per fraudem adjectum reprobavit. Neque hoc in gradu ſtare & quieſcere potuit ambitus hujus Præſulis de cathedra ſua in regia urbe quæ nova Roma dicebatur, conſtituta, ultra modum ſibi blandientis & ſuperbientis: nam œcumenici titulum aut ſponte aſsumſerunt, aut ab adulatoribus oblatum ambabus manibus acceperunt retinueruntque Johannes III. Epiphanius, Mennas, œcumenicus Patriarcha ſæpe a Synodo Conſtantinop. ſub ipſo habita vocatus, aliique deinceps ejuſdem urbis Epiſcopi; univerſalem præfecturam forſitan in totum Orbem Chriſtianum & in ipſam Romanam Eccleſiam ſibi vendicaturi, niſi eorum ſuperbiæ quæ ſemper aſcendebat, Romani Pontifices obſtitiſſent.

VII. Quanta fuerit in Johanne.

Ex omnibus autem Conſtantinopolitanis Epiſcopis nullus tanta cupiditate aucupari viſus eſt œcumenici nomenclationem, quanta Johannes cognomento Jejunator, qui ea de cauſa, licet aliam ſimularetur, Synodum totius Orientis habuit Conſtantinopoli, ut docent nos Scriptores non pauci, præſertimque S. Gregorius. *Quod mox*, inquit, *idem deceſſor meus* (Pelagius) *ut agnovit, directis litteris ex auctoritate S. Petri Apoſtoli ejuſdem Synodi* [a] *acta caſſavit. Quarum videlicet Epiſtolarum Sanctitati veſtræ exemplaria ſtudui deſtinare. Diaconum vero qui juxta morem pro reſponſis Eccleſiæ faciendis piiſſimorum Dominorum veſtigiis adhærebat, cum præfato conſacerdote noſtro Miſſarum ſolemnia celebrare prohibuit.* Hæc Gregorius, qui cum Pelagio ſucceſſor datus fuiſſet, Johannem per Sabinianum Legatum ſuum rogavit, ut ab hoc titulo abſtineret. At nihil his precibus lucratus, alia tentavit remedia. *Lib. V. ep. 43.*

VIII. An ex Monacho factus Patriarcha. *Lib. III. c. 51. Liturg. S. J. Chryſoſt. Tom 4. oper. p. 131.*

Antequam de Epiſtolis in hanc rem a ſancto Pontifice ſcriptis loquamur, quiſnam fuerit Johannes Jejunator, explorandum eſt. Vulgaris eſt opinio eum fuiſſe Monachum, nititurque tum Johannis Diaconi teſtimonio, tum inſcriptione cujuſdam Sermonis de pœnitentia, qui ipſi tribuitur, & in titulo præfert nomen Johannis Monachi Patriarchæ CP. cognomento jejunatoris. Additur eum Liturgiam quæ Chryſoſtomi creditur, meliori ordine diſpoſuiſſe, atque in ea ſe nomine ſacri Monachi aut Sacerdotis Monachi ἱερομονάζοντος deſignaſſe. At illa oratio in qua vocabulum hoc legitur, abeſt a Liturgia S. Chryſoſtomi quam exhibet doctiſſimus Jacobus Goar. Neque conſtat Liturgiam hanc Johannis Jejunatoris opera fuiſſe ordinatam. Fuerunt autem plurimi Epiſcopi CP. qui cum prius vitam monaſticam eſſent

M 2

[a] Exceptis tamen his quæ in cauſa Gregorii Antiocheni hac in Synodo abſoluti & reſtituti geſta fuerant, ut patet ex Ep. 68. lib. IX.

ſent amplexi, ἱερομονάζοντες aut ſacri Monachi dici potuerunt. Ex Græcorum Menæis Johannes Jejunator Conſtantinopoli ortus [a] erat, ubi primum ſtatuariam (melius χαράκτης ſculptoriam) artem exercuit. At ob præſtantes virtutes a Patriarcha hujus urbis in clerum fuit cooptatus & Diaconus factus. Mortuo tandem Eutychio, ad ſuſcipiendam Patriarchalem dignitatem invitus cogitur, quam mira abſtinentia, largis eleemoſynis, aliiſque piis operibus decoravit. Ejus vitæ ſanctitas ſive ſincera fuerit, ut Græci contendunt, ſive fucata, ut pleriſque Latinis placet, quod humilitas virtutum omnium fundamentum ei defuiſſe videatur, hæc, inquam, ſanctitas aut ſanctitatis ſpecies, non parum contulit ad conciliandum ei Mauricium Imperatorem, quem in tota illa de œcumenici titulo controverſia infenſiſſimum expertus eſt S. Gregorius.

IX. Epiſtolæ S. Gregorii de hac controverſia expenduntur. De prima ad Mauricium ſcripta. Lib. v. ep. 20

In prima quam de hoc argumento ſcripſit Epiſtola, apud Mauricium Auguſtum conqueſtus eſt de Johannis ſuperbia, qua pax inter Epiſcopos turbata & labefactata fuerat, quave dicit barbarorum gladios in Rembublicam exacui. Eum vero his verbis mire depingit: *Oſſa jejuniis atteruntur, & mente turgemus. Corpus deſpectis veſtibus tegitur, & elatione cordis purpuram ſuperamus. Jacemus in cinere, & excelſa deſpicimus. Doctores humilium, duces ſuperbiæ, ovina facie lupinos dentes abſcondimus.* Et multo manifeſtius de eodem loquens infra: *Ille ergo*, inquit, *magis eſt piiſſimorum Dominorum præceptione flectendus, qui præceptis canonicis obedientiam præbere contemnit. Ille corcendus eſt, qui ſanctæ univerſali Eccleſiæ injuriam facit, qui corde tumet, qui gaudere de nomine ſingularitatis appetit, qui honori quoque Imperii veſtri ſe per privatum vocabulum ſuperponit.* Objicit Johannis faſtui Apoſtolorum Principis modeſtiam, qui etſi totius Eccleſiæ curam a Chriſto accepiſſet, nunquam tamen univerſalis Apoſtolus vocari voluit, cujus exemplo adhæſerunt ejus dignitatis heredes Romani Pontifices: poſtea exclamat: *O tempora o mores! Ecce cuncta in Europæ partibus Barbarorum juri ſunt tradita, deſtructæ urbes, everſa caſtra, depopulatæ provinciæ, nullus terram cultor inhabitat: ſæviunt & dominantur quotidie in necem fidelium cultores idolorum; & tamen Sacerdotes, qui in pavimento & cinere flentes jacere debuerunt, vanitatis ſibi nomina expetunt, & novis ac profanis vocabulis gloriantur.*

Tandem hunc titulum arietat multis rationum momentis, præſertim ex pravo ſenſu cui ſubeſt, deductis. Præcipua quibus Johannem urget argumenta, tum in hac Epiſtola tum in aliis, ea ſunt: repugnat humilitati chriſtianæ quæ in Epiſcopis magis fulgere debet, novum œcumenici nomen; caritatem turbat, unitatem ſcindit, cæteros Epiſcopos ſua dignitate ſpoliat, ut unum tantum faciat Epiſcopum, quo ruente tota ruit Eccleſia. Cumque plurimos Conſtantinopolitanos Epiſcopos in hæreſim lapſos eſſe legamus, inde ſequeretur a vera fide ſæpius excidiſſe Eccleſiam. Denique Romani Pontificis titulum hunc ultro ſibi oblatum reſpuerunt.

Papam hortatus fuerat Imperator ut cum Johanne pacifice ageret; ad quod reſpondit: *Ad vitam rectam revertatur auctor ſcandali, & omnia Sacerdotum jurgia ceſſabunt. Ego enim cunctorum Sacerdotum ſervus ſum, inquantum ipſi ſacerdotaliter vivunt: nam qui contra omnipotentem Dominum per inanis gloriæ tumorem, atque contra ſtatuta Patrum ſuam cervicem erigit, in omnipotenti Domi-* no

a S. Iſidorus lib. de viris illuſt. c. 26. docet tamen eum fuiſſe Cappadocem.

nō confido, quia meam sibi nec cum gladiis flectit.

Et ad Augustam. Idem fere est argumentum Epistolæ ad Constantinam Augustam

Ibid. ep. 21. Isa. 14. 13. scriptæ. Vehementius tamen insurgit in Johannem, cujus immensam superbiam ait prænuntiare propinqua Antichristi tempora; illum quippe imitatur, *qui spretis in sociali gaudio Angelorum legionibus, ad culmen conatus est singularitatis erumpere, dicens*: Super astra cæli exaltabo solium meum.

X. Ad patriarchas scribit. Ibid. ep. 43.

Cum Episcoporum omnium, maxime vero Patriarcharum honor, hac usurpatione pulsaretur, sanctus Gregorius ad Eulogium Alexandrinum, & ad Anastasium Antiochenum Patriarcham, communem scripsit Epistolam, cui adjunxit omnia litis hujus instrumenta, & exemplaria litterarum tum a Pelagio II. tum a se ad Johannem scriptarum; ut intelligerent de summa Episcopatus, adeoque totius Ecclesiæ, agi hac in controversia. Tum eos hortatur ut neminem unquam suis in in Epistolis universalem nominent Episcopum, ne sibi debitum detrahant, cum alteri honorem offerunt indebitum. Quia vero pacis & unitatis amor intercedere poterat quominus Johanni resisterent, docet qua ratione fovenda sit pax, ex Apostolo

Rom. 12. 18. dicente: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Vidit enim*, inquit, *pacem bonos cum malis habere non posse: & idcirco, sicut nostis, præmisit*, si fieri potest .... *Quam videlicet pacem tunc veraciter tenemus, cum superborum culpas, caritate simul & justitia insistente prosequimur; cum eos diligimus, & eorum vitia odio habemus.* Hoc animo ait bellum superbiæ Johannis indicendum esse, & pro tuendo suarum Ecclesiarum honore, per hanc superbiam pessumdato illis esse decertandum: *State*, inquit, *fortes, state securi. Scripta cum universalis nominis falsitate, nec dare unquam, nec recipere præsumatis .... Si qua autem adversa subsequantur, unanimiter persistentes, etiam moriendo debemus ostendere quia in damnando generalitatis nomine, nostrum specialiter aliquid non amamus.*

XI. Quid ab Eulogio responsum. Lib. VI. ep. 60. Lib. VIII. ep. 30.

Responsum Eulogii diu exspectavit Gregorius, qui de tanta mora cum eo expostulavit amice alia in Epistola, ubi commemorat *beatum Evangelistam Marcum a sancto Petro Apostolo magistro suo Alexandriam fuisse transmissum*; unde infert Ecclesiam Alexandrinam arctius Romanæ esse adstrictam. Postea tamen Eulogius Papæ respondit, se ut jussus fuerat, scribendo ad Johannem abstinuisse a superbis vocabulis, quæ ex vanitatis radice prodierant, eaque se amplius non usurpaturum. At læserunt summam Gregorii modestiam verba hæc, *sicut jussistis*: *Quod verbum jussionis*, inquit, *peto a meo auditu removete; quia scio qui sum, qui estis. Loco enim mihi fratres estis, moribus Patres.* Magis ægre tulit se ab illo universalem Papam in Epistolæ inscriptione appellatum. *Recedant*, inquit, *verba quæ vanitatem inflant, & caritatem vulnerant.*

XII. Et ab Anastasio. Lib. VII. ep. 27. a.

[a] Quod spectat ad Anastasium, non probavit vir pius tantam pro œcumenici titulo motam controversiam, ut patet ex alia ad ipsum scripta Epistola. Mira autem eluxit Gregorii modestia, & humilitas in excipienda libera hac amici admonitione, pene dixerim increpatione; his enim verbis caritatem spirantibus orditur Epistolam qua Anastasio monenti respondet: *Desideratam suavissimæ vestræ Sanctitatis Epistolam communi filio Sabiniano Diacono deferente suscepi, in qua non linguæ, sed animæ verba profluebant. Et non mirum si bene loquitur qui perfecte vivit.*

Et

a Vide de Castro nota (*uu*).

Et quamvis ab insectando œcumenici vocabulo nunquam cessaverit, quod illud profanum, & Episcopis omnibus injuriosum putaret; nihilominus a communione Patriarchæ CP. non recessit: & mortuo Johanne, Cyriaci ejus successoris Epistolam synodicam, in qua œcumenicum se Patriarcham præfatus fuerat, suscepit, ne unitatem Ecclesiæ scinderet. Qua vero de causa patienter ferendum hoc vocabulum senserit Anastasius, haud difficile est subodorari. Nuper enim, e vivis sublato Gregorio Antiocheno Patriarcha, ab exsilio revocatus fuerat Anastasius, & pristinæ Sedi restitutus; qua de re gratulatus ei fuerat noster Gregorius. Cum igitur post longa bella, pace tandem frueretur, atque Imperatoris beneficio, annitente quoque forsan Johanne CP. Patriarcha, quem Augustus de negotiis Ecclesiasticis consulere solebat, suam Sedem recuperasset, iterum adire pericula metuens, e re magis esse judicavit benigne œcumenici titulum interpretari, quam pro illo usurpato tumultuari & contendere.

Lib. 5. ep. 39.

XIII. De S. Ignatii Epistolis interpolatis.

Hac in Epistola observatione dignum videtur, hæc verba *Amen*, *gratia*, laudari tamquam sancti martyris Ignatii Antiocheni Episcopi, priusque usurpata etiam ab Anastasio fuisse velut ab Ignatio suis inserta Epistolis: ea tamen in germanis & sinceris ejusdem martyris Epistolis minime reperiri, sed dumtaxat in corruptis; unde constat eas jam tunc fuisse depravatas.

XIV. Summa Epistolæ ad Johannem scriptæ. Lib. v. ep. 18.

In discutiendis cæteris Gregorii eam ob rem scriptis Epistolis non immoramur; at silentio prætereunda non est ea qua ipsum Johannem ad saniorem mentem revocare tentavit. In ea statim de pace Ecclesiæ ab ipso turbata conqueritur, miraturque quod cum ad Episcopatum invitus accesserit, in eo tamen, postquam adeptus est ita se gerere videatur, ac si ambitione ad sacram illam dignitatem viam sibi parasset. Omnia contra eum gesta tempore Pelagii II. ad mentem revocat, quæque ipse ingravescenti malo lenia primum per Legatos suos remedia conatus sit adhibere, antequam *ad districta & canonica* pervenire cogeretur. *Et quia*, inquit, *resecanda vulnera prius leni manu palpanda sunt, rogo, deprecor, & quanta possum dulcedine exposco, ut Fraternitas vestra cunctis sibi adulantibus atque erroris nomen deferentibus contradicat, nec stulto ac superbo vocabulo appellari consentiat.* Sileo rationes quibus hoc vocabulum impugnat; eædem enim sunt quas jam attigimus.

XV. Irriti S. Greg. conatus in Johannem, & in ejus successorem. Lib. VII. ep. 4. Ibid. ep. 6.

Irriti fuerunt tot conatus. Johannes enim assumtum titulum usque ad mortem retinuit, quæ paulo post acceptam hanc Epistolam contigit. Data est enim Kalendis Januarii Indictionis 13. scilicet anni 595. quo anno Johannem e vivis excessisse docent qui de ipso scripsere. Cyriaci successoris ei dati synodicam Epistolam recepit quidem sapientissimus Papa; cum tamen admonuit, ut profanum nomen deponeret tot scandalorum seminarium. In Epistola ad Mauricium scripta, in qua de Cyriaci electione gratias agit, Johannem sanctæ memoriæ Episcopum appellat, quod satis probat eum nunquam a Sedis apostolicæ communione fuisse [a] rejectum. Imperator de successore Johannis diu deliberaverat; unde non mirum est Cyriacum tardius, integro etiam anno elapso, fuisse ordinatum.

XVI. Finis hujus controversiæ.

Paulo post sancti Gregorii transitum ad superos, Bonifacius tertius qui ab ipso ad Phocam Imperatorem Apocrisiarius fuerat missus, eumque sibi demeruerat, [b] ab eo im-

a A sancto Isidoro multum laudatur Johannes: secus autem fecisset si in schismate diem clausisset extremum.

b Vide Baronium ad annum 606. §. 2.

impetravit sanctionem, qua cavebatur ne in posterum Cyriacus, cui Phocas infensus erat, aut alii deinceps CP. Patriarchæ, œcumenicos ultra se profiterentur. Diu tamen hæc lex non viguit; nam in Synodis generalibus sexta & septima hoc titulo, non secus ac Romani Pontifices, insigniuntur, illoque gaudet adhuc Constantinopolitanus Antistes.

De illa voce contigit, quod de multis alii, quæ statim ob novitatem periculosæ visæ sunt, & idcirco rejiciendæ; paulatim vero cum eas veneno carere, & ad legitimum sensum inflecti posse exploratum fuit, iis assuefieri cœptum. Neque tamen vituperari debet illud Gregorii studium quo voci dubiæ, novæ, peregrinæ, fastum redolenti, multisque pravis sensibus & significatibus obnoxiæ, obstitit. Certe morosi illi censores, qui eum pro vocula tamdiu digladiatum esse criminantur, quantis laudibus extollerent Episcopum quempiam qui Romano Pontifici, hunc aut similem titulum æque insolentem ambienti & sectanti totis viribus intercessisset, utque dignitatem episcopalem tueretur, lubens omnibus se periculis exposuisset?

XVII. Refelluntur hæretici, sancti Gregorii modestiam ejus successoribus objicientes.

Immerito vero heterodoxi apostolicæ Sedis hostes infensissimi, ad se trahunt quod sanctus Gregorius docet, œcumenici nomen ne Romano quidem Pontifici concedi posse, cujus primatum & amplissimam in omnis Ecclesiæ jurisdictionem hac sententia pulsari contendunt. Sic ex sancti viri modestia & humilitate fragrantibus illis floribus non mel ut apes, sed venenum conficiunt ut araneæ. At non attendunt œcumenicum eo sensu quo sanctus Gregorius vocem hanc interpretatur, significare unicum in tota Ecclesia Episcopum, quod ultro fatemur Papæ non congruere, & ad supremam ejus dignitatem ac potestatem minime convenire. Cæcutiunt autem qui non vident Gregorium ipsum de se suaque auctoritate tam modeste sentientem, jurisdictionem tamen in tota Ecclesia execuisse; in Africa, Ægypto, Asia, intra ipsos CP. Patriarchatus fines, ut ex causa Monachorum Isauriæ liquet. Libro III. Ep. 30. ait: *Apostolica Sedes, Deo auctore, cunctis prælata constat Ecclesiis*. Libro V. Ep. 13. *Curæ*, inquit, *nobis fuit, quæ universis Ecclesiis a nobis impenditur*. Lib. VII. Ep. 19. *Quia cunctarum Ecclesiarum injuncta nos sollicitudinis cura constringit*, &c. lib. IX. Ep. 59. Occasione Primatis Byzaceni in Africa, qui se apostolicæ Sedi subditum profitebatur, hæc scribit Johanni Syracusano: *Si qua culpa in Episcopis invenitur, nescio quis ei Episcopus subjectus non sit*. Hoc jure usus est in Episcopos, cum Petri Africani Episcopi causam Columbo in Numidia Episcopo judicandam commisit: Ursicini Taurinæ civitatis Episcopi, Syagrio Augustodunensi: & Januarii Malacitani Episcopi, alteriusque Episcopi nomine Stephani, Johanni Defensori. Paulum in Africa Episcopum a Gennadio Patricio accusatum, cum ipse ut judicio Papæ se sisteret, venisset Romam, nec adfuissent accusatores idonei, remisit. Johannis, Episcopi primæ Justinianæ in Illyrico Episcopi & Primatis, ordinationem, petentibus provinciæ Episcopis sua auctoritate confirmavit, eumque Pallio donavit. Plurima alia jurisdictionis hujus exempla jam exhibuimus, & infra occurrent.

Lib. VI. Ep. 37. Lib. IX. ep. 115. Lib. XIII. ep. 45. Lib. VII. ep. 2. Lib. II. ep. 22. & 23.

CAPUT II.

I. Gregorii pro pace facienda sollicitudo. II. Non auditur ab Imperatore. Falsæ contra eum criminationes. III. Luget S. Maximianum vita defunctum. Cui successorem dat Johannem virum sanctissimum. IV.

An. 594. & 595.

IV. Johannes Ravennas moritur. V. Cura S. Gregorii pro monasteriis. VI Marinianus Ravennæ fit Episcopus. VII. Romanæ Synodi Decreta. VIII. De Mariniano querelæ. IX. Maxime quod monasteria vexari pateretur. X. Privilegium Monachis concessum.

I. Gregorii pro pace facienda sollicitudo. Lib. v. ep. 36.

PRo pace Romanos inter & Langobardos facienda, & coagmentanda, hoc anno Gregorius adlaboravit. Ab ea non adhorrebat Agilulfus Rex; at postulabat ut quæ tempore pacis ablata sibi per dolum fuerant, restituerentur: vicissimque *se modis omnibus satisfacturum pollicebatur, si quid a partibus suis constiterit esse commissum*. Id æquitati consentaneum esse judicavit sanctus Pontifex, & ne ab Exarcho respueretur, ad Severum ejusdem Scholasticum scripsit, ut ipsi persuaderet oblatas illas pacis conditiones non repudiare. Romæ quidem, agroque Romano pacem privatim procurare in promtu erat, ad eam enim concedendam propendabat Agilulfus. At Gregorius, ut communis pater, de pace generali conficienda solicitus erat, quia nisi bellum cum Langobardis componeretur, *diversæ insulæ & loca alia proculdubio peritura erant*.

II. Non auditur ab Imperatore.

At de pace minime cogitabat Exarchus, qui bellum toti Reipublicæ exitiosum, sibi utilissimum esse futurumque perspiciebat: ex detrimentis enim alienis lucra captare non verebatur. Illius itaque aliorumque similium publicæ rei administratorum suasionibus & consiliis deceptus Mauricius, non solum bello finem imponere minime consensit; sed etiam Gregorium ad odia deponenda, & ineundum fœdus hortantem, *nimiæ simplicitatis* arguit, maxime quod de Ariulfo Spoletano duce scripsisset, eum *toto corde venire ad Rempublicam paratum esse*; hoc est, ad pacem & societatem cum Romanis faciendam pronum. Sicque dum Papæ sanioribus consiliis non credebatur, vires hostium immaniter excrescebant, & Italia quotidie sub Langobardorum jugo captiva ducebatur. Hæc deplorat pius Pastor, & clades tum Italiæ, tum præsertim Romæ illatas enumerat. Cumque nihilominus a suadenda petendaque pace non cessaret, adhibita Castorii Notarii opera, quem Ravennæ Responsalem habebat apud Exarchum: *Quidam maligni spiritus consilio repletus, contra hunc nocturno silentio, in civitatis loco contestationem posuit in ejus crimine loquentem, & Gregorio etiam de facienda pace callide contradicentem*. Adversus libelli hujus famosi auctorem excommunicationis sententiam tulit Papa, nisi prodiret, ac ea quæ in contestatione objiciebantur, probaret; aut facti pœnitens, publica confessione suam agnosceret culpam, pœnamque debitam deprecaretur. Eadem excommunicatione multavit eos, qui *consensum in tantæ iniquitatis consilio præbuissent*.

Ibid. Ep. 40.

Falsæ contra eum criminationes. Lib. v. ep. 31.

III. Luget S. Maximianum vita functum. Lib. v. ep. 17.

Gregogii dolorem de publicis calamitatibus conceptum, auxit luctus de amici morte, nimirum S. Maximiani, qui ex Monacho & Abbate S. Andreæ creatus fuerat Episcopus Syracusanus. Tanto viro de se optime merito his verbis justa persolvit, & parentavit sanctissimus pater, ad Cyprianum Diaconum scribens: *Amarissimas tuæ Dilectionis Epistolas de domni Maximiani obitu mense Novembris suscepi. Et quidem ille ad præmia desiderata pervenit, sed infelix populus Syracusanæ civitatis lugendus est, qui Pastorem talem diu habere non meruit. Proinde Dilectio tua sollicitudinem gerat, ut in eadem Ecclesia talis debeat ad ordinandum eligi, qui post domnum Maximianum ejusdem regiminis locum non videatur immerito sortiri*. Ex hac Epistola in-

intelligimus Maximianum diem clausisse extremum mense circiter Novembri an. 594. Nobiles Syracusani *electionis onera sapienter declinantes*, Gregorii arbitrio commiserant, quibus gratias agens scripsit, se quem ipsis daret Pastorem Maximiano similem non habere. Cypriano Diacono tamen indicavit Johannem Catanensis Ecclesiæ Archidiaconum tamquam magis idoneum; cui, si eligeretur, voluit a Leone Catanensi Episcopo *cessionem*, sive ut modo loquimur, dimissorias litteras dari, antequam ordinaretur. Deinde electo & ordinato Pallium misit.

Ibid. Ep. 21

Cui successorem dat Johannem virum sanctissimum. Lib. VI. ep. 18. Lib. VII. Ep. 9.

Johannes in episcopatu virtutibus omnibus fulsit, præsertim effusa in pauperes liberalitate, itaut, *& si innumeros apud se pauperes haberet*, pro explenda tamen largitate misericordiæ, etiam loca alia & longe posita requireret, inquit sanctus Gregorius, ipsi gratias referens pro eleemosynis ad se missis. Ideo fortasse in egenos ita beneficum se præbuit, quod ad sanctissimi Doctoris præcepta sese componeret, eaque assidua scriptorum ejus lectione imbibere curaret. Hanc lectionem suæ mensæ, etiam *coram extraneis* adhibebat, qua cibos quodammodo condiret. Id ægre omnino tulit vir summæ humilitatis & modestiæ, auctorque fuit ut saltem coram peregrinis ab hac lectione Johannes abstineret, ac *antiquiorum* Patrum *dicta* legi juberet, *ex quorum auctoritate valerent informari*.

IV. Johannes Raven. moritur. Lib. V. ep. 25. 48. 56. Ibid. ep. 11. & 15.

Eodem quoque anno quo Maximianus, Johannes Ravennatum Archiepiscopus e vita migravit, nondum sopita de usu Pallii controversia, ut ex nonnullis Gregorii Epistolis ad eum paulo antea scriptis perspicuum est. Imminentem mortem ei prænuntiasse visus est sanctissimus Pater his verbis, Ep. 15. *Hæc ergo omnia, quæ superius dixi, Frater carissime, recogita. Diem tuæ vocationis attende, quas rationes de sarcina episcopatus redditurus es, considera. Emenda illos mores notarii. Vide quid in lingua, quid in actu Episcopum deceat. Esto totus purus fratribus tuis. Non aliud loquaris, & aliud in corde habeas. Nec appetas ultra videri quam es, ut possis ultra esse quam videris.* Prius cum increpaverat quod irrisoriis verbis uteretur; quod servis suis, cum fureret, turpia imponeret crimina; quod se dominum tantummodo Clericis exhiberet, quos nulla coercebat disciplina.

V. Cura sancti Gregorii pro monasteriis. Lib. V. ep. 1.

Ejusdem socordiæ forsitan tribui debet, quod Clerici multa monasteria pervasissent. Nimirum *fingentes religiose vivere, monasteriis præponi appetebant; verum per eorum vitam monasteria destruebantur*, inquit S. Gregorius: qui enim in clericatu militat, arctam monasterii disciplinam ipse servare non potest. Quo itaque pacto qui monasticam regulam non implet, ad strictius observandam alios cogere poterit? Proinde non immerito providus pater tanto malo mederi quantocius curavit, *loca sacra per Clericorum ambitum destrui* minime patiens.

Nonnulli hac usi sunt Epistola; ut probarent monasticæ vitæ statum a clericatu prorsus esse alienum. Verum quantum id a mente S. Doctoris abhorreat, ipse manifeste ostendit cum ad sacros ordines, immo ad episcopatum Monachos quamplurimos tum e suo, tum ex aliis monasteriis assumsit, & apostolicis etiam præfecit muniis. Quid quod monachatum aliquando assignat ut gradum & dispositionem præviam ad episcopatum? *Hortandus est*, inquit, *Opportunus, ut vel Monachus vel a vobis Subdiaconus fiat; ut post aliquantulum temporis, si Deo placuerit, ipse ad pastoralem curam debeat promoveri*. At consulendus est doctissimus Mabillonius tum seculi IV. Benedictini Tomo I. in Præfat. tum in

Lib. XII. ep. 12.

in Annalibus. Mens igitur sancti
a Doctoris fuit [a] quantum ex laudata libri quinti prima Epist. & ex aliis assequi possumus, monasteriorum præfecturam minime Clericis esse commendandam; quia cum disciplinæ laxiori serviant, nec severioribus Monachorum moribus sint innutriti, de regulæ monasticæ observantia minus solliciti sunt. Præterea quandoquidem aut ambitus, aut avaritia, aut pravus quispiam alius affectus, iis Clericis quos Gregorius insectatur, viam ad abbatialem dignitatem munierat, secularium vivendi modum sectabantur, in epulis, in suppellectili, in vestibus, quibus sibi procurandis ut pares esse possent, monasteria expilabant.

VI. Marinianus fit Raven. Episcopus Lib. 5. Ep. 48.

b [b] Mortuo Johanne, de eligendo successore sollicitudinem gessit sanctus Pontifex. Donatum Archidiaconum postulabat Exarchus; eum enim designari credimus his verbis: *Excellentissimi viri domni Patricii voluntatem in persona Donati Archidiaconi impleri voluimus*. Sane periculosum erat summi hujus Præfecti postulationi morem non gerere; qui cum Ravennæ Sedem haberet, in Episcopi illius urbis electione plurimum sibi vendicabat. Verum cum non pauca innotuissent in vita & moribus Donati quæ ab episcopatu repellendum eum suaderent, ejus ordinationi consensum non præbendum censuit Gregorius. Johannem quoque Presbyterum ad episcopalem dignitatem promoveri non est passus, quod Psalmorum nescius foret, ac in officio sacerdotali minus strenuus. Tandem unanimi consensu electus est Marinianus, invitus & reluctans. Hic diu in monasterio cum Gregorio vixerat; qui eum Andreæ Scholastico sibi familiari commendavit.

Gratum erga suum archipræsulem animum testaturus Andreas, apud S. Gregorium postea precibus egit, *de usu Pallii secundum antiquam consuetudinem in Ravennati Ecclesia restituendo*. Verum antequam annueret, ut quibusdam in Litaniis & diebus solemnibus Pallio uteretur Marinianus, jussit sapiens Pontifex ea de re explorari Archidiaconi & seniorum urbis testimonia, præstito prius a singulis sacramento. Lib. VI. Ep. 61.

VII. Romanæ Synodi decreta.

Ravennatem Ecclesiam regere cœpit Marinianus ante quintam Julii diem hujusce anni quo interfuit Synodo Romæ a Gregorio celebratæ. Hujus autem Synodi gesta & decreta quæ prius in Epistolarum serie habebantur, nunc legere licet in Appendice ad Epistolas. Præcipua sunt de Diaconorum officio, de amovendis a pontificalis cubiculi ministerio laicis pueris, de coercendis rectorum Ecclesiastici patrimonii deprædationibus, de sacris ordinibus Pallioque gratis & absque ullo pretio conferendis, &c. In hac Synodo sancita unanimi consensu corroborarunt & subscriptionibus munierunt viginti tres Episcopi ac plurimi Presbyteri qui præcipuis Urbis titulis seu Ecclesiis præerant, non autem Diaconi & cæteri Clerici. In subscriptionibus secundo loco legitur Mariniani nomen, scilicet post Gregorium. De hoc cœtu loqui creditur sanctus Papa, ubi plurimis in Epistolis testatur Johannem Ecclesiæ Chalcedonensis Presbyterum de quo * jam dictum, in Synodo, Episcoporum judicio fuisse ad hæresis crimine liberatum. *Lib. II c. 9. num. 5. lib. VI. Epp. 14. 15. 16. 17.

VIII. De Mariniano querelæ. Lib. VI. ep. 2.

Cæterum non multo post, suscepti episcopatus, & amissæ monasticæ tranquillitatis pœnituit Marinianum, calumniantibus schismaticis eum minus quam deceret Concilium Chalcedonense venerari. Qua de re scripsit S. Gregorius ad clerum & plebem Ravennatem, asserens Marinianum *a cunabulis in sanctæ universalis*

a Vide supra lib. II. cap. ultimo.

b V. de Castro nota (*vv*).

ſalis Eccleſiæ gremio nutritum, rectam fidei prædicationem tenuiſſe, nec aliter quam par eſſet de Chalcedonenſi ſentire Synodo: *Proinde*, inquit, *ſatisfactionem pleniſſimam recipientes, caritate integra, puro corde, Paſtorem veſtrum diligite, ut apud Deum purius fuſa ejuſdem vobis valeat prodeſſe interceſſio Paſtoris*. Hæc pro Mariniano Gregorius.

Poſtea cum accepiſſet eum in pauperes eſſe nimis parcum, & litteris ſuis ejus tenacitatem increpavit, & per * Secundum ſanctiſſimum Monachum hæc ad eum ſecreto monita deferenda curavit: *Non ſibi credat ſolam lectionem & orationem ſufficere, ut remotus ſtudeat ſedere, & de manu minime fructificare; ſed largam manum habeat, neceſſitatem patientibus concurrat, alienam inopiam ſuam credat: quia ſi hæc non habet, vacuum Epiſcopi nomen tenet*.

* Al. Secundinum.

IX. Maxime quod monaſteria vexari pateretur. Lib. VI. Ep. 29.

Aliæ fuerunt poſtea de Mariniano querendi occaſiones, maxime quod Monachis ipſe Monachus iniquiorem ſe præberet; unde ad ipſum ſcripſit S. Gregorius: *Miramur cur ſibi in brevi Fraternitatis tuæ fuerit immutata diſcretio, ut ea quæ poſtulat, non advertat: ex qua re dolemus, quia manifeſtum præbes indicium, plus apud te verba male ſuadentium valuiſſe, quam divinæ lectionis ſtudium profeciſſe. Cumque monaſteria te oporteat defenſare, & religioſos illic ſummopere congregare, ut lucrum de animarum congregatione poſſis efficere; in eorum te e diverſo gravamina, ſicut litteræ tuæ teſtantur, deſideras exercere: &, quod eſt deterius, nos tuæ culpæ ſtudes fieri debere participes, ſcilicet, dum cum noſtro conſenſu monaſterium, quod deceſſor tuus condidit, cupis ſub curandarum rerum atque cauſarum nomine prægravare. Debes enim recolere, quia te præſente, diverſis etiam Presbyteris & Diaconis, Clericiſque tuis præſentibus, contra teſtamentum ipſius, præceptum, ſicut poſtulavere, conceſſimus. Ubi tamen ejuſdem deceſſoris tui diſpoſitio, quam fecerat de monaſterio ipſo, firmata eſt; tu nunc iſta diſſimulans, contraria nos poſcis debere præcipere*. Cujus monaſterii defenſionem hac in Epiſtola Gregorius ſuſceperit, non clare conſtat. Loqui tamen optimum Monachorum patrem pro Claſſenſi S. Apollinaris monaſterio a Mariniani prædeceſſore conſtructo conjicimus. Nec alia monaſteria in Ravennati diœceſi poſita Archiepiſcopum magis beneficum experiebantur, ut ex fine laudatæ Epiſtolæ liquet. *Præterea*, inquit, *pervenit ad nos, quia monaſteria, quæ ſub Fraternitate tua ſunt coſtituta, Clericorum importunitatibus, & diverſis eorum moleſtiis prægraventur; quod ne de cætero fiat, diſtricta hoc interminatione compeſce; quatenus Monachis illic degentibus, libere in Dei noſtri laudibus liceat exſultare*.

Cumque pius pater audiſſet, inſuper habita ſua admonitione, Monachos adhuc a Ravennatibus Clericis, diſſimulante Archiepiſcopo, non ſecus ac antea vexari, iterum ſcribendum putavit, & vehementius inſtandum. Epiſtolam ſuam his verbis claudit: *Hæc itaque omnia vigilanti cura emendare jam ſecundo commonita Sanctitas veſtra non differat; ne ſi poſt hæc negligentes vos eſſe, quod non credimus, ſenſerimus, aliter monaſteriorum quieti proſpicere compellamur. Nam vobis notum ſit, quia tantæ neceſſitati ſervorum Dei congregationem amplius ſubjacere non patimur*. Lib. VII. ep. 43.

X. Privilegium Monachis conceſſum.

Dum hæc ſcriberet S. Gregorius, jam fortaſſe meditabatur tranquillitati monaſteriorum proſpicere, celebri illo [a] privilegio, quod in Concilio Romano tertio promulgavit. Simile jam conceſſerat monaſterio ſanctorum Johannis & Stephani in urbe Claſſita-

a Vide illud in Appendice.

sitana, cujus erat Abbas Claudius S. Gregorii discipulus. Inter Archiepiscopos Ravennates & Abbatem hunc motam litem Romæ judicari voluerat sanctissimus Pontifex. Cumque nonnulli ex clero & ex populo contra *clamitassent*, id legibus & canonibus adversari, rescripsit Papa: Lib. VI. Ep. 24. *Hoc poterat fortassis opponi, si non ad majorem recurreret, & apud eum causæ suæ peteret meritum terminari. Numquid non ipse nosti, quia causa, quæ a Johanne Presbytero contra Johannem Constantinopolitanum fratrem & coepiscopum nostrum orta est, secundum canones ad Sedem apostolicam recurrit, & nostra est sententia definita? Si ergo de illa civitate ubi Princeps est, ad nostram causa cognitionem deducta est: quanto magis negotium quod intra vos est, hic est veritate cognita terminandum?* Ut igitur controversiam hanc radicitus amputaret omnemque litigandi occasionem, sapiens Pontifex monasterium hoc amplo munivit [a] privilegio, quod ita incipit: *Quam sit necessarium monasteriorum quieti prospicere* &c. Similibus quoque munivit [b] privilegiis Monialium cœnobia. Quis autem S. Papæ scopus esset has immunitates concedendo, non obscure aperit ad Luminosum Abbatem Lib. II. Ep. 42. scribens: *His autem ita perfectis, in Dei opere estote solliciti, & assidue operam orationi date, ne non videatur magis vobis quæsita mentis in oratione securitas, sed male, quod absit, degentibus episcopalis evitata districtio.*

CAPUT III.

An. 594. & 595. *I. S. Gregorius simoniam, & neophytorum ordinationes in Galliis insectatur. II. Arelatensi Episcopo suas vices committit. Eccl. Gallicana Romanæ filia. III. De primatu Arelatensi. IV. S. Gregorii de Franciæ Regibus oraculum. V. De laudibus a S. Greg. Brunichildi datis. VI. Quantum ab adulatione abhorruerit. VII. Gregorius Turonicus Papam invisit. Quo tempore. VIII. Quomodo ab ipso exceptus. IX. Quædam pro Monachis constituta. X. Et pro Sanctimonialibus. XI. Erga heterodoxos quomodo se gesserit S. Gregorius.*

I. S. Gregorius simoniam & neophytorum ordinationes in Galliis insectatur.

PAulo post profligatam in Synodo Romæ hoc anno habita simoniam, cum inaudiisset vigilantissimus Pastor *in Galliarum vel* [c] *Germaniæ partibus* plerosque Episcopos ejusdem esse reos, nullumque iis in provinciis *ad sacrum ordinem sine commodi datione pervenire;* tanto Ecclesiæ Gallicanæ morbo mederi volens, ad Virgilium Arelatensem Episcopum, & ad universos in regno Childeberti Præsules, necnon ad ipsum Childebertum Regem scripsit: rogavitque ut de hac corruptela quamprimum eliminanda solliciti forent. In his etiam Epistolis laicorum & neophytorum præcipites ac immaturas [d] ordinationes damnat, tamquam a recto ordine prorsus dissentaneas. Quid enim? *Qui discipulus non fuit, inconsiderata ambitione magister efficitur,* inquit S. Gregorius; Lib. V. Epp. 53. 54. 55. *& quoniam quod possit docere non didicit, sacerdotium tantum gerit in nomine. Quomodo vero pro aliorum peccatis intercessurus est, qui sua primitus non deflevit?*

Quod supra de simonia in Galliis

a Legitur lib. VIII. Ep. 15.

b Lib. VII. Ep. 12. & lib. XIII. Ep. 9.

c Gallia est seu Francia, quam Germaniam vocat, fortasse quod Franci e Germania sint oriundi: Eodem modo sæpe loquitur Johan. Diac. in vita S. Greg. superius edita. Apollinaris Sidonius provinciam Lugdunensem, appellat Lugdunensem Germaniam lib. V. Ep. 7. Etiamnum Archiepiscopus Senonensis, Primatis Galliarum & Germaniæ titulo gloriatur.

d Vide codicem Canonum Eccl. Romanæ can. 3. *Ne neophyti Presbyteri vel Episcopi fiant.* Et c. 39. *Ne laici fiant Episcopi.*

liis grassante Gregorium querentem audivimus, confirmat alter Gregorius, Turonicus videlicet, de re sibi nota loquens in Vitis patrum c. 6. *Jam tunc*, inquit, *germen illud iniquum cœperat fructificare, ut Sacerdotium aut venderetur a Regibus, aut compararetur a Clericis.* Neque ad tantum malum averruncandum satis fuit sancto pontifici, semel aut iterum scribere. Immo plurimis deinceps Epistolis vel ad Brunichildem Reginam, vel ad Reges & ad Episcopos missis, vix ita profecit, ut a tanta labe Gallicanam nonnihil Ecclesiam repurgaret. Tales enim sunt hujusmodi corruptelæ ex cupiditate ortæ, ut continuis curentur remediis, sanentur nunquam.

II. Arelatensi Episcopo suas vices committit.

Virgilio probis moribus & virtutibus ornatissimo suas vices, juxta antiquum morem Gregorius concessit intra regni Childeberti fines, & Pallii usum, ab ipso Rege & ab Archiepiscopo rogatus. Qua vero in subjectos Episcopos auctoritate tamquam S. Sedis vicarius polleret, explicatur in Epistola 54. jam laudata. Ad ipsum causæ omnes, nisi forte majores aut de fide forent, quæ pro sui magnitudine judicio Sedis apostolicæ indigebant, finiendæ & judicandæ referebantur. Concilia cogebat & coactis præerat, *nullus Episcoporum ad longinquiora loca sine ejus auctoritate proficisci* poterat.

Eccl. Gallicana Romanæ filia. Ep. 53. Tom. II. Concil. Lab. Ep. 54.

Non prætereundum quod Gregorius docet in Ep. ad Virgilium, Ecclesiam Gallicanam Romanæ esse sobolem; & quidem, ad mentem Innocentii I. scribentis ad Decentium Eugubinum, *in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insulasque interjacentes, nullum instituisse Ecclesias, nisi eos quos venerabilis Apostolus Petrus aut ejus successores constituerunt Sacerdotes.* Arelatensis autem Ecclesia præsertim hac illustri origine gloriatur. Ejus sane antiquæ nobilitatis meminit S. Gregorius, quando ait antiquam se consuetudinem secutum esse, quando suas Virgilio vices commisit.

III. De primatu Arelatensi.

[a] Urbem Arelatensem a Valentiniano & Honorio Galliarum matrem appellatam referunt qui de ea scripserunt, Sedemque constitutam Præfecti prætorio, in qua septem provinciarum Galliæ conventus quotannis celebrabatur. Ab ea dignitate politica Primatus & Exarchatus Ecclesiasticus initium duxisse videtur. Placuit enim Zozimo aliisque deinceps Romanis Pontificibus, nobilissimæ civitatis Episcopos, vicaria sanctæ Sedis potestate insignire: quorum tanta erat auctoritas, ut septem provinciarum Synodo præessent, litteras formatas Clericis peregrinantibus, ipsisque Episcopis abeundi licentiam darent; si quæ vero in Galliis & in Hispania orirentur de fide aut moribus controversiæ, ad illos tamquam Primates Romanique Pontificis vicarios dirimendæ referrentur. At cum ab Hilario Arelatensi Episcopo pervasa fuisse Metropolitanorum jura & usurpatas quæ ipsis deberentur ordinationes accepisset S. Leo, primatum amplissimum inter ipsum Episcopumque Viennensem [b] divisit.

Collatam aut confirmatam Virgilio vicariam Sedis apostolicæ potestatem Gregorius Magnus postea imminuit, quando, ut infra dicetur, Syagrio Augustodunensi Episcopo, suas intra Childeberti regnum vices demandavit. Ita Romani Pontifices, in argumentum summæ qua pollent, non precariæ potestatis, hujusmodi honores, ut magis e re Christiana videbatur, ad nutum aut conferebant aut auferebant.

IV. De Franciæ Regibus S.

Ad ulteriora progredi non licet, nisi

a Consule de Castro nota (*xx*).

b Ante S. Leonem Bonifacius I. & Cælestinus I. de Arelatensium Episcoporum privilegiis jam quædam detraxerant.

Gregorii oraculum.

nisi observato prius hoc celeberrimo Franciæ Regum encomio, quod oraculo simile Gregorius in Epistola ad Childebertum Regem cecinit;

Lib. vi. ep. 6.

Quanto cæteros homines regia dignitas antecedit, tanto cæterarum gentium regna regni vestri profecto culmen excellit. Esse autem Regem, quia sunt & alii, non mirum est; sed esse Catholicum, quod alii non merentur, hoc satis est. Quidquid autem Reges se cæteri gloriantur habere, habetis, &c. Plurimis aliis laudibus quas subticeo subjecit sapiens pater præstantissimam de sectanda justitia cæterisque virtutibus colendis adhortationem. *Ut ergo sicut fide, ita & actione vincantur*, (cæteri Reges) *benignam se Excellentia vestra suis subjectis semper exhibeat. Et si qua sunt quæ ejus animum offendere valeant, ea indiscussa non puniat. Tunc enim vere Regi Regum, id est omnipotenti Domino amplius placebit, si potestatem suam restringens minus sibi crediderit licere quod potest.*

V. De laudibus a S. Greg. Brunichildi datis.

Ibid. Ep. v.

Laudes ab eodem pio Pontifice in Brunichildem Reginam effusas, nonnulli paulo iniquius ferunt. Nimirum non ob id solum quod *incolumem filio suo Childeberto rerum temporalium gloriam provida sollicitudine conservavit*, eam laude dignam existimat; verumetiam quod ipsi *æternæ vitæ præmia pia institutione providerit*. Ubique pietatem ejus & [a] summum erga res divinas studium honorifice commemorat. *Inter alia bona*, inquit ad eam scribens, *hoc apud vos præ cæteris tenet principatum, quod in mediis hujus mundi fluctibus, qui regentis animos turbulenta solent vexatione confundere, ita cor ad divini cultus amorem & venerabilium locorum disponendam quietem reducitis, ac si nulla vos alia cura sollicitet. Unde quia hujusmodi Præpositorum actio, subjectorum magna solet esse munitio, præ aliis gentibus gentem Francorum asserimus felicem, quæ sic bonis omnibus præditam meruit habere Reginam.* Hæcne, inquiunt Brunichildis criminatores, hæcne citra adulationem dici potuerunt de Regina flagitiosissima, tot bellorum & discordiarum flabello, tot Regum interfectrice, tot scelerum artifice?

Si excutimus Gregorianas ad Brunichildem Epistolas, laudesque in illam collatas perpendamus, eam ob regnum summa prudentia gubernatum, & filiis assertum, necnon propter Christianam & Catholicam fidem vel apud Francos conservatam, vel in exteris gentibus propagatam, & propter insignia quædam in xenodochiorum ac monasteriorum aut aliorum locorum constructione pietatis opera commendatam fateri cogemur dumtaxat a Gregorio, nec immerito, fuisse liquido constabit. Sane Brunichildis Childebertum filium quinque annorum, mortuo patre Sigiberto, se Fredegundis manibus ereptum, ab Austrasiæ optimatibus Regem Metis renuntiari, quod summæ fuit prudentiæ ac industriæ argumentum; & a Gumthramno patruo Burgundionum Rege heredem postea institui curaverat rejecto Clothario Chilperici filio. Post Childeberti obitum, utriusque regni Austrasiæ scilicet ac Burgundiæ administrationem, & Theodeberti ac Theoderici nepotum adhuc in tenera ætate tutelam, quibus optime defuncta est, suscepit. Cum summa rerum potiretur, missos a S. Gregorio ad Anglorum conversionem Monachos fovit, & suppeditatis omnibus necessariis sanctum hoc opus mire promovit. In construendis sacris locis iisque ornandis ac ditandis munificentiam ostendit plane regiam. Quis tot tantisque prudentiæ, religionis ac liberalitatis operibus debitas laudes invideat? Quod

[a] Vide lib. xi. Ep. 62. & 63. necnon lib. xiii. Ep. 6.

Quod spectat ad crimina huic Reginæ impacta, aut post Epistolas ad eam a Gregorio scriptas admissa sunt, aut plane nulla fuere; ab ejus videlicet adversariis conficta, ut non immerito putant ex recentioribus Scriptoribus Carolus Cointius in Annalibus Francicis, & Cordemoyus in historia Regum Francorum quam Gallice scripsit. Nimirum cum tandem Brunichildis Clothario Chilperici filio quo nullum magis infensum hostem habebat, fuisset ab Austrasiæ & Burgundiæ optimatibus tradita; ut crudelissimam cui addicta est, mortem juste meruisse crederetur, undique conquisitis criminibus est impetita: itaut ei etiam objicerentur cædes, quas vel Clotharius imperaverat; vel qui ejus partes sectabantur, patrarant.

VI. Quantum ab adulatione abhorruerit.

Ut autem ostendamus quantum ab adulatione S. Gregorius alienus fuerit in Epistolis ad Brunichildem scriptis, indicare sufficiat [a] Epistolas in quibus eam de nonnullis emendandis in ejus regno admonet; scilicet de simoniaca labe, de laicorum immaturis ordinationibus, de idololatria in Galliis adhuc superstite, de Sacerdotibus flagitiose viventibus. Legenda præsertim sunt hæc increpatoria verba quibus Dei judicia non obscure intentat Brunichildi ejusque nepotibus: *Cum scriptum sit: Justitia elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum: tunc regnum stabile creditur, cum culpa quæ cognoscitur, citius emendatur. Multorum igitur ad nos relatione pervenit, quod dicere sine afflictione cordis nimia non valemus, ita quosdam Sacerdotes in illis partibus impudice ac nequiter conversari, ut & audire nobis opprobrium & lamentabile sit referre*. Addit libera & pene prophetica voce: *Nec enim sunt dissimulanda quæ dicimus: quia qui emendare potest & negligit, participem se proculdubio delicti constituit. Providete ergo animæ vestræ, providete nepotibus, quos cupitis regnare feliciter, providete provinciis: & priusquam Creator noster manum suam ad feriendum excutiat, de correctione hujus sceleris studiosissime cogitate; ne tanto postmodum acrius feriat, quanto modo diutius & clementer exspectat*. Hæc sane hæc satis superque demonstrant Gregorium cum Apostolo dicere potuisse: *Ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo qui probat corda nostra; neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis*.

Prov. 14. 34. *Lib. XI. Ep. 69.* *1. Thess. 2. 5.*

VII. Greg. Turonicus Papam invisit, quo tempore. *num. 24.*

E Galliis discedentes Italiam repetituri, Gregorium Turon. comitemur Romam euntem ad visitanda sanctorum Apostolorum limina, visendumque nostrum Gregorium: hanc enim sacram peregrinationem cujus meminit S. Odo in ejus vita, vix licuit aut citius referre, aut serius morari. Tardius quidem non potuit Romam proficisci Gregorius Turonicus; quippe S. Odone teste mortuus est ann. 21. suæ ordinationis, quem ipse cum anno quinto Pontificatus S. Gregorii concurrere testatur in fine libri decimi historiæ. Multa vero persuadent Gregorium Gallicum haud citius Romam advenisse. Romæ quidem non erat anno 590. Gregorii Romani Pontificatus primo: quandoquidem quæ Romæ tunc contigerant, didicerat, & retulit ex sui Diaconi testimonio; quod aperte liquet ex lib. X. hist. c. 1. Anno sequenti, Regis Childeberti decimo sexto in Galliis erat, & Turonis excepit Episcopum quemdam Armenum, nomine Simonem, ex eodem lib. hist. c. 24. Hoc ipso anno ad Childeberti Regis aulam perrexit, & per pagum Remensem transivit, ex libr. IV. de miraculis S. Martini c. 26. Anno 592. Plato ejus Archidiaconus, cujus meminit eo-

a Vide præsertim lib. IX. Ep. 109. & lib. XI. Ep. 60.

eodem libro c. 52. ad episcopatum Pictaviensem vocatus est, cui cathedram hanc ascendenti adfuit, ut testis est Fortunatus Platonis postea, successor. Anno nonagesimo tertio supra quingentesimum, mense Januario, S. Leobardum *reclausum* in majori monasterio prope Turonum invisit; qui paulo post, hoc est die 18. ejusdem mensis die Dominica efflavit animam. Anno assignato dies 10. Januarii Dominica erat, quod nobis persuadet obitum S. Leobardi hoc ipso contigisse, non quinque aut sex annis prius. Quippe cum Gregorius ultimo loco de S. Leobardo egerit in libro de vita patrum, conjicere licet eum non multis ante suum obitum annis hæc sanctissimi hujus Monachi acta litteris consignasse. Eodem anno 593. quo Childebertus Rex Aurelianensium urbem adiit, & Gunthramni defuncti regnum est adeptus, Gregorius in ejus aula erat, ex lib. IV. de miraculis S. Martini c. 37. Turonique S. Martini solemnitatem annuam celebravit mense Novemb. ex ejusdem libri c. 38. Cum itaque S. Greg. Turon. e vivis excesserit Turoni, ut probabilius videtur, mense Novembri an. 595. ejusdem adventui in Urbem & reditui assignari debet annus nonagesimus quartus supra quingentesimum aut sequentis initium.

De hac profectione Gregorius historicus omnino silet, quod argumento est ipsum morte occupatum statim ac Turones revisit, nihil novi scripsisse aut jam scriptis adjecisse. Quippe si diutius incolumis in Galliis postea vixisset, de tot Sanctorum sacris reliquiis Romæ visis eorumque miraculis auditis diu silere non potuisset.

VIII. Quo modo ab ipso exceptus.

Quidquid sit de tempore quo Gregorius Turon. sanctorum Apostolorum limina visitavit, cum a sanctissimo Papa magna cum reverentia exceptum fuisse narrat S. Odo. *Quem*, inquit, *ab beati Petri* * *Confessionem introducens, e latere constitit præstolans quoad surgeret. Interim autem ut erat ingenio profundissimus, secretam dispensationem admirans considerabat in hujusmodi hominem (erat enim statura brevis) tantam gratiam cælitus profluxisse. Quod ille mox divinitus persentiens, & ab oratione surgens, placidoque ut erat vultu ad Papam respiciens*: Dominus, *inquit*, fecit nos, & non ipsi nos; idem in parvis qui & in magnis. *Cumque id suæ cogitationi sanctus Papa respondere cognosceret, ipsa sua deprehensione gavisus, gratiam quam hactenus in Gregorio mirabatur, in magna veneratione deinceps habere cœpit; Sedemque Turonicam ita nobilitavit, ut auream ei cathedram donaret, quæ apud præfatam* * *Sedem in posterum servaretur*.

* *Al.* ad altare.

* *Al.* urbem.

Moritur. *Lib.* VI. *ep.* 52.

Paulo post reditum suum sanctus Episcopus e vivis excessit die 15. Novembris. Exstat S. Gregori Epistola ad ejus successorem Pelagium scripta Indict. XIV. quæ respondet an. 595. & 596. Verum cum inter ultimas hac Indictione currente scriptas legatur, ad finem hujus Indictionis, proindeque ad annum 596. pertinere debet.

IX. Quædam pro Monachis constituta. *Lib.* VI. *ep.* 28.

Etsi non pauca in monasteriorum commodum hoc anno a S. Gregorio constituta jam observaverimus, aliqua tamen adhuc supersunt observatione digna, quæ breviter hic recensere non pigebit. Monachorum qui ad sacerdotium seu potius ad presbyteratum assumebantur, alii Ecclesiis regendis præficiebantur, alii pro monasteriis ordinabantur, quibus addicti & alligati permanebant. Et illi quidem nisi consentiente Abbate, non poterant ab Episcopo e monasterio tolli; ut manifeste probant quæ leguntur in Epistola ad Candidum Episcopum *de Urbe veteri*

scri

a scripta. [a] Idque confirmat quod biennio post scripsit ad Marinianum Ravennatem Episcopum: *Pariter autem custodiendum est, ut invito ejusdem monasterii Abbate, ad ordinanda alia monasteria, aut ad ordines sacros, vel clericatus officium, tolli exinde Monachi non debeant.*

Lib. VIII. ep. 15

Ad sacrum ministerium ordinari non debebant, nisi præmisso de vita & moribus serio examine. Et hi quidem velut emancipati, ulterius in monasterio nec habitabant nec habitandi potestatem habebant aut licentiam. *Ne monasteria hujus occasionis velamine, ea quæ prohibemus, sustinere onera compellantur*, inquit S. Greg. lib. VII. ep. 43. Qui vero pro monasteriis Presbyteri constituebantur, adhuc juris Abbatum erant, neque obedientiæ jugum excutere poterant; quod etiam Regulæ S. Benedicti c. 62. cautum est: eosque tantum ordinabat Episcopus, quos ad hoc officium Abbas ejusque congregatio elegissent. Ad summum tamen sacerdotium, non exspectato Abbatum aut congregationum consensu, sola cleri populique voluntate ac postulatione rapi poterant. Tunc enim ex [b] Clericis & ex Monachis indiscriminatim assumebantur, qui episcopali fungerentur cura.

Lib. VI. ep. 28. *Lib. VI. ep. 42.* *Lib. I. ep. 18.* b

Etsi nondum lege fuisset constitutum, ut Abbates essent Presbyteri, non raro tamen presbyterali dignitate tunc insignes erant, qui regendis monasteriis præficiebantur, ut ex plurimis S. Gregorii Epistolis exploratum habemus, & ex variis aliis Ecclesiæ monumentis. Qui propter lapsum a sacro ministerio cessare jussi fuerant Abbates Presbyteri, licet ad sacerdotale officium resurgere nunquam possent, ad monasteriorum tamen præfecturas redire, ex sanctissimi Pontificis indulgentia passi sunt.

Lib. I. ep. 9. Lib. V. ep. 4. 7. 38. Lib. V. ep. 34 & 7.

X. Et pro Sanctimonialibus.

Si omnia vellem hic recensere quæ hoc anno in monasteriorum gratiam a S. Gregorio sunt constituta, vix numerando essem. Non minus curæ erant pio patri Sanctimoniales, quam Monachi; quas utpote infirmioris sexus, legibus muniendas severioribus existimavit. Quapropter cum accepisset *per Anastasium medicum* in quodam Virginum cœnobio *multa mala contigisse*, ei monasterii hujus, & cæterorum quæ sacræ Virgines incolerent, fores occludendas esse censuit, de animæ potius quam de corporis salute sollicitus.

Lib. V. ep. 6. Ibid. ep. 24.

Romanum Exarchum Sanctimonialibus ad seculum reversis & conjugio sociatis auxilium patrociniumque impendentem, ab hoc peccato deterruit, ei libere significans se nullatenus amicum ejus esse posse, qui tanto flagitio, quod inultum remanere nunquam passurus erat, tantisper faveret.

c XI. Erga heterodoxos quomodo se gesserit S. Greg. *Lib. I. epp. 35. & 47.*

[c] A se constituta mutare & fixa refigere non verebatur humilis Gregorius, quando experientia compertum habebat, ea Reipublicæ Christianæ non amplius prodesse. Itaque quamvis plurimis in Epistolis docuisset cum heterodoxis & ipsis Judæis mitius esse agendum, religionemque Christianam, non minis & terroribus, sed benignitate ac *prædicationis suavitate*, persuaderi debere: postea tamen mutato consilio frequenter scripsit Manichæos & Judæos qui in possessionibus Romanæ Ecclesiæ erant (cum mansuetudine pellici non potuissent) summopere esse insectandos & tributis onerandos: conversos autem ad fidem, remissis ex parte pensionum oneribus confirmandos. Et

a *Propterea præsentibus vobis licentiam damus Epistolis, Monachos de monasteriis in tua parochia positis, cum consensu Abbatis sui tollere & Presbyteros ordinare.*

b *De clero Ecclesiarum ipsarum, vel ex monasteriis, si qui digni ad sacerdotalem locum possunt inveniri.*

c V. de Castro nota (*yy*).

Lib. v. ep. 8. *Et si*, inquit, *ipsi minus fideliter veniunt*, (ad Ecclesiam) *hi tamen qui de eis nati fuerint, jam fidelius baptizantur. Aut ipsos ergo, aut eorum filios lucramur.*

Quantum lucrandis animabus inhiaret S. Gregorius potissimum ostendit, missis ad Anglos adhuc idolorum cultui deditos prædicatoribus: de qua sacra expeditione nunc agendum.

CAPUT IV.

An. 595. & 596. *I. S. Gregorius mittit S. Augustinum in Angliam. II. Christianæ fidei exordium in Britannia. III. Angli idololatræ hanc occupant insulam. IV. Quando profecti Augustinus & socii Monachi. V. De reditu cogitantes a S. Gregorio corroborantur. VI. Quo loco substiterint. VII. Eorum iter per Galliam describitur. VIII. De Cantii quo appulsi sunt regno, Rege, Regina. IX. Augustinus Regem adit. X. Ejusdem ad Regem oratio. XI. Responsum Edilberthi. XII. Cantuariam ingreditur cum sociis. Quo apparatu.*

I. S. Gregorius mittit S. Augustinum in Angliam.

Anglorum salutem jam a longo tempore sitiebat Gregorius, quod ex [a] antea dictis liquet, ac Britanniam cogitabat. Ut verbi Dei præcones illuc brevi profecturi aliquos adjutores haberent, jussit sapientissimus Pontifex a Candido Gallicani patrimonii Rectore, ex Anglorum gente comparari adolescentes, *ab annis decem & septem, vel decem & octo*, & in monasteriis de fide ritibusque Christianis edoceri ac erudiri, quorum postea ministerio ad gentis totius conversionem uteretur. (Lib. vj. ep. 7.) Etsi nondum tanto labori & operi maturi viderentur hi pueri (sexto enim anno sui Pontificatus ineunte, de ipsis emendis scripsit S. Gregorius ad Candidum Presbyterum, & eodem exeunte, Augustinum in Galliam misit, unde in Angliam postea transmitteret) hanc tamen expeditionem diutius procrastinandam non est ratus: sive quod morte, quam ex assiduis morbis vicinam esse suspicabatur, præveniri metueret, sive potius quia, ut ipse innuit ad Gallicanos Episcopos scribens, Anglorum gentem velle fieri Christianam inaudierat; Bertha Edilberthi Cantiorum Regis uxore Christiana, virum proculdubio ejusque subditos ad Christi fidem amplexandam pelliciente. (Ibid. epp 52. 53 & c. 58. 59)

II. Christianæ fidei exordia in Britania.

Insula illa omnium quæ Europæ adjacent amplissima, Britannia tunc dicta, & ab Anglis incolis Anglia postea magna ex parte nuncupata, longe antequam ab hac gente occuparetur, fidem Christianam susceperat; & [b] ab ipsis quidem (si Eusebius Cæsariensis Episcopus audiatur) Christi Salvatoris discipulis. Quinam illi fuerint non audemus asserere; vulgo tamen creditur Josephum ab Arimathæa [c] Britannis Christum annuntiasse. Sanctos Apostolos Petrum & Paulum in Britanniam trajecisse, prædicandi Evangelii causa nonnullorum est sententia, ut apud Spelmannum legere licet; ad quod probandum adducunt testimonium Theodoriti. Qui Britannicæ & Anglicæ gentis historiam texuit Venerabilis Beda, de Lucii Regis conversione agit, sedente Romæ Eleutherio, a quo Lucius verbi divini præcones petiit & impetravit, circa annum Christi 177. aut 180. (Beda lib. 1. hist. c. 4.) Sane Tertullianus Eleutherii suppar lib. adversus Judæos, quem circa an. 208. elucubravit, docet cap.

a Vide lib. 1. c. 5.

b Lib. III. demonstrat. Evang. pag. 12. ἐπὶ τὰς καλουμένας Βρετανικὰς νήσους.

c Vide Spelmanni Præfationem in Concilia Angliæ §. de exordio Christianæ Relig. in Britanniis, & Danielem Langhornium in Antiquitatibus Albionensibus. Londini an. 1673.

cap. 7. Britannorum inaccessa Romanis loca Christo patuisse & subdita fuisse; cui suffragatur vix ætate & auctoritate inferior Orig. hom. 6. in Lucam.

Diocletiani persequutio multorum Martyrum sanguine Bitanniam purpuravit consecravitque, quos inter eminet S. Albanus, ex celeberrimo tota insula monasterio ejus nomine insignito notissimus. Pace Ecclesiæ reddita, plurimi e Britannia Episcopi, variis quarto ineunte & decurrente seculo habitis conciliis interfuerunt; Arelatensi anno 314. Sardicensi anno 251. & paulo post Ariminensi: unde profecta hæresis Ariana, corrupto pene toto Orbe, hanc etiam insulam velut extra Orbem positam infecit; *dum illius incolæ novi semper aliquid audire gaudent, & nihil certi firmiter obtinent*, inquit Beda de populis sibi notis suisque gentilibus. Postea regnantibus Arcadio & Honorio, *Pelagius Brito contra auxilium gratiæ supernæ, venena suæ perfidiæ longe lateque dispersit;* quæ per Agricolam Severiani Episcopi Ariani filium, apud Britannos illata & propagata, Gallicanorum Antistitum ope repressa est ac exstincta. Hi etenim supplicantibus Britannis, qui se ad superandas hæreticorum versutias, impares sentiebant, duos doctrina & sanctitate præcipuos in subsidium Episcopos miserunt, Lupum Trecensem & Germanum Antissiodorensem Episcopum, cujus præsertim miraculis & prædicatione, qui perseverarant in fide, confirmati sunt, debellatique heterodoxi. Britannicam postea Ecclesiam a cæteris pene divisit Scotorum error & singularis in celebrando pascate ritus, quem doctissimus Petavius ortum putat ex Anatolii loco falsa Rufini interpretatione corrupto. Sane Anatolium, qui fuit Laodicenus tempore Diocletiani & Maximiani Episcopus, mire

Ibid. c. 8.

Pelagiana hæresi inficitur.

In animadvers. ad Epiphanium hæres. 51. p. 193.

laudat S. Columbanus in [a] Epist ad S. Gregorium, in qua pro hoc suorum Scotorum ritu decertat.

III. Angli idololatræ hanc occupant insulam.

Christianam Religionem in insula pene oblitterarant Angli & Saxones, aliique barbari nondum ab idolorum servitute liberati; quos Britones adversus Pictos & scotos assiduos hostes, ab extrema Germania, malis avibus accersiverant. Ab his potior insulæ pars occupata est, & in septem Ethnarchias, pro gentium diversitate divisa; Pictis interim e Scythia, & Scotis ex Hibernia oriundis septentrionalem partem, Britonibus vero magis Australem retinentibus.

In tanta rerum perturbatione, neque Britones oppressi de serendo apud hostes infensissimos Evangelico semine cogitabant; neque, etiamsi de Christiana lege prædicanda solliciti fuissent, Angli eam erant amplexuri, ne victis victores deditionem fecisse viderentur. Gallicanorum Episcoporum oscitantiam in accuranda eorum conversione carpit S. Gregorius ad Theodericum & Theodebertum Francorum Reges scribens: *Pervenit ad nos Anglorum gentem ad fidem Christianam Deo miserante desideranter velle converti, sed Sacerdotes e vicino negligere, & desideria eorum cessare sua adhortatione succendere.*

Lib. IV. ep. 58.

IV. Quando profecti Augustinus & socii Monachi. *Lib. hist. c. 23*

Cæterum tantæ molis, utilitatisque majoris opus Gregorio debebatur, quod cum anno sexto sui Pontificatus aggressum esse testis est Beda: *Anno*, inquit, *decimo-quarto Mauritii Augusti*, Christi juxta eumdem 596. *Misit servum Dei Augustinum & alios plures cum eo Monachos timentes Dominum, prædicare verbum Dei genti Anglorum.* Præcipui Augustini adjurores fuere Laurentius Presbyter, & Petrus. De tempore cœptæ hujus expeditionis validius argumentum eruitur ex Epistolis ea de re scriptis, quæ omnes ad Indi-

[a] Vide lib. IX. Epp. S. Greg. Ep. 127.

dictionem xiv. pertinent, & libro vi. Registri continentur.

Lib. iv. ep. 51. Ex iisdem Epistolis liquet Augustinum fuisse Monachum & quidem [a] monasterii S. Andreæ cujus Præpositus erat. Ipsius socios ex eodem monasterio sumtos & delectos, probant ista verba: *Remeanti Augustino Præposito vestro, quem & Abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite.*

V. De reditu cogitantes a S. Gregorio corroborantur. At cum profecti essent, & aliquantum itineris confecissent, perculsi timore inerti, redire domum, potius quam barbaram, feram, incredulamque gentem, cujus ne linguam quidem nossent, adire decreverunt; quod tamen exsequi minime ausi sunt inconsulto sancto Pontifice. Ad eum itaque miserunt Augustinum ipsum Gregorio supplicaturum, ut sibi sodalibusque suis revertendi copiam concederet, ne se suamque gentem, immo summum ipsum Pontificem Francorum Anglorumque ludibrio exponerent, ob tentatam temere nulloque fructu incertam aleæque ac laboris plenam peregrinationem. At Gregorius ut titubantes confirmaret, Augustinum ad socios redire jussit, quibus scripsit in hæc verba: *Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his quæ cœpta sunt, cogitatione retrorsum redire, summo studio, dilectissimi Filii, oportet ut opus bonum, quod auxiliante Domino cœpistis, impleatis. Nec ergo vos labor itineris, nec maledicorum hominum linguæ deterreant: sed omni instantia, omnique fervore quæ incoastis eo auctore peragite*, &c. quæ legi possunt tum apud Bedam, tum in Registro Epistolarum. (Lib. vi. ep. 51.) Ex tempore quo scripta est hæc Epistola (data legitur decima die Kalend. Augusti) conjici potest quando Augustinus & socii profecti fuerint. Eodem die & anno scriptam Epistolam 52. ex Beda præsertim eam referente intelligimus. Eamdem quoque ætatem esse cæterarum Epistolarum, quibus Papa prædicatores a se missos commendavit Galliæ tum Regibus & optimatibus, tum Episcopis, facile in animum induxerim. Quippe cum illos nutantes cognovisset, ac viso eminus tantum periculo territos, atque ad longam inter ignotas gentes peregrinationem minus expeditos, ad procuranda ipsis subsidia, quibus magna laboris pars levaretur, animum adjecit. Hoc autem consilio scriptam fuisse Epistolam 52. cum duabus immediate subjectis, necnon 57. duasque sequentes libri sexti, satis intelligitur ex argumento singulis præfixo.

VI. Quo loco substiterint. Quo loco substiterint hi verbi sacri præcones non legimus. Apud Bedam & in vita S. Augustini tantum habetur eos *postquam aliquantum itineris confecissent*, seu emenso *aliquot dierum itinere*, cursum repressisse, & donec rediret Augustinus ad S. Gregorium ab ipsis missus, moram fecisse. (Lib. I. c. 23. tom. I. Act. SS. Ord. S. Bened.) Conjicitur tamen, nec immerito, eos in Provincia, non longe ab insula Lirinensi consedisse. Id sane significant verba hæc Ep. 56. lib. iv. ad Stephanum Abbatem Lirinensem: *Lætos nos relatio Augustini servi Dei præsentium portitoris effecit, quod Dilectionem tuam, ut oportet, vigilantem esse narravit.* Quomodo enim Augustinus Romam ex suscepto itinere reversus, hæc de Lirinensi Abbate retulisset, si longe antequam ingressus esset Provinciam, patriam revisisset? Idem Augustinus adierat quoque Protasium Aquensem Episcopum, & Arigium Patricium, de quibus multa Gregorio tamquam oculatus testis narravit in Urbem redux. Itaque quando legitur apud Be-

a S. Greg. in Ep. 3. lib. viii. scribens Eulogio, Augustinum appellat monasterii sui Monachum.

Lib. vi. ep. 65. & 57. Bedam *aliquantum itineris* tantum progressos fuisse Augustinum ejusque sodales, id intelligendum non simpliciter, sed comparate ad multo longius quod conficiendum supererat. Eadem ratione debet explicari scriptor vitæ S. Augustini, dum post iter *aliquot dierum* de reditu cogitasse Monachos illos asserit. Nunc ipsos alacriter viam iterum carpentes videamus.

a VII. Eorum iter per Galliam describitur.

[a] Ex commendatitiis quas Augustinus deferendas acceperat Epistolis descriptum habemus ejus iter per Gallias. Primo quidem appulerunt Massiliam, ubi Serenum Episcopum salutarunt; ex Gregorii nomine data ei Epistola. Postea pervenerunt Arelate, inviseruntque Virgilium Archiepiscopum sanctæ Sedis Vicarium, cui eos potissimum commendarat Papa. Deinde adeunda Vienna cujus Episcopus erat Desiderius, unus ex his ad quos Gregorius scripsit. Tum petendum Lugdunum, etsi ad Etherium hujus urbis Episcopum nullæ exstent litteræ tunc ea de re scriptæ. Inde tetenderunt Cabilonem, ubi Theodericus Rex cum Brunichilde avia residere consueverat. Utrique Papa suis commendarat Epistolis Augustinum ejusque adjutores. Tum Augustodunum perrexerunt Syagrii Episcopi opem imploraturi, litterasque Papæ oblaturi. Multis peragratis locis vel Divodurum-Mediomatricum pervenerunt, vel Durocortum Remorum Theodeberti Austrasiæ Regis Sedes, quem commendatos habere suos Monachos verbi divini præcones, litteris plurimum rogabat S. Gregorius. Ab hujus Regis aula Cæsarodunum-Turonum venerunt, tum ut S. Martini tumulum sacrasque reliquias venerarentur, tum ut Pelagio Episcopo S. Gregorii litteras redderent. Utrum ex itinere deflectentes Mediolanum-Santonum adierint ad salutandum Palladium Episcopum, ad quem Papa scripserat, difficile est statuere. Fortasse cum plurimum gratia polleret apud Francorum Reges, eum in aula invenerant, eique sanctissimi Pontificis, qui eumdem jam beneficio devinxerat, litteras reddiderunt. Augustinum per Andegavos transiisse auctor est Gotselinus in ipsius vita; narratque miraculum non longe a *Ponte Sai*, sive ut alii dicunt, *Ponte Cæsaris*.

Ep. 52. Ep. 53. Ep. 54. Ep. 58. & 59. Ep. 54. Ep. 52.

VIII. De Cantii quo appulsi sunt regno, Rege, Regina. Lib. 1. c. 25.

His omnibus omissis Beda scribit: *Roboratus ergo confirmatione beati Patris Gregorii Augustinus, cum famulis Christi qui cum eo erant, rediit in opus verbi; pervenitque in Britanniam*; & in insulam Tanetos dictam appulit regni Cantii portionem ad Orientalem plagam. In Cantio regione Britanniæ Galliis objecta usque ad Humbrum fluvium, tunc regnabat [b] Edilberthus, cujus uxor erat Bertha Chariberti Francorum Regis filia & Clotharii primi neptis: Anglo hac lege in matrimonium data, ut fidem Christianam retineret ac libere profiteretur; quapropter Luidhardum Silvanectensem Episcopum secum duxit, ac in aula sacrorum ministrum habuit. Ab illa præsertim pellectum fuisse Regem ad ejurandum idolorum cultum credimus, ex S. Gregorii consilio, qui conversionem gentis Anglorum ejus mercedi reservatam asserit, atque ad tantum opus perficiendum eamdem vehementissima adhortatione accendit: quasi Regiæ Francorum stirpis filiæ veram fidem pro dote viris suis afferre consuevissent. Sic enim Chlodesuinda Chlotarii Regis filia Alboinum Langobardorum Regem Christianum effecit; & Ingundis filia Sigiberti & Childeberti Regis soror, Hermenegildo Ariano tradita, eum ad Catholicam inflexit fidem, &

b Lib. xi. ep. 29.

ad

a V. Castro nota (zz).

b Sic legendum, non *Adilbertus*. Edil. lingua Saxonica significat gloriosum, honoratum juxta Spelmannum.

ad martyrium inflammavit.

IX. Augustinus Regem adit. Beda ibid.

Augustinus ab insula Taneto misit ad Edilberthum ex suis sociis, qui dicerent se Roma profectos *nuntium* ad eum *ferre optimum, qui sibi obtemperantibus æterna in cœlis gaudia & regnum sine fine cum Deo vivo & vero futurum, sine ulla dubitatione promitteret*. Eos perhumaniter excipiens Rex, jussit ut in eo quod appulsi erant loco aliquamdiu morarentur, donec quid facto opus esset decerneret; suppeditatis interim cunctis necessariis. Post dies aliquot venit ad insulam Rex, & sub dio residens, Augustinum ac socios ad colloquium accersivit: *Caverat autem ne in aliquam domum ad se introiret, veteri usus augurio*, inquit Beda, *ne superventu suo, si quid maleficæ artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non dæmoniaca, sed divina virtute præditi, veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, & imaginem Domini Salvatoris in tabula depictam, Letaniasque canentes.*

X. Ejus ad Regem oratio. Beda ibid. Acta S. Augustini die 26 Maii apud Bolland.

Augustinus impetrata loquendi licentia, Regi aperuit se sociosque suos eo consilio advenisse, ut ipsum docerent, qua ratione post mortem gloriosius regnaret, immortalitatisque coronam consequeretur. Ipsam credentibus in se Jesum Christum sua morte promeruisse, regnumque cœlorum reserasse. Nimirum tanto Deum amore flagrasse erga homines, ut ad eorum salutem procurandam filium suum unigenitum turpissimæ morti, crucis videlicet supplicio tradiderit. Ita crucis scandalum minime dissimulandum putavit egregius prædicator; quo magis divinam ejus virtutem ad hominem a mortis peccatique servitute liberandum commendaret. *Quid enim tam dignum Deo quam salus hominis?* Eumdem Christum post mortem resurrexisse, regnum cœlorum conscendisse, atque ad dexteram patris sedere adjecit; venturum autem in extrema mundi consummatione ad ferendum de cunctis mortalibus judicium. Atque ut fidem faceret, miracula enarravit innumera & stupenda, quæ divinitatis Christi certa argumenta sunt; præ cæteris vero gentium fere omnium in suscipienda Christiana religione, idolisque rejiciendis miram conspirationem, licet renitentibus pravis hominum affectibus ac vitiis; quibus ita favebat Ethnicismus, ut divinos etiam honores pro eis decerneret ac rependeret: cum contra mortem æternam corruptelæ morum stipendium esse doceat lex Evangelica. Subjunxit Augustinus Orbem ita Christianum factum a Gregorio Romano Pontifice sapientissime gubernari: qui salutem Regis, Anglorumque omnium sitiens, libenter hæc ipsis prædicaturus advolasset, nisi tot sibi creditarum ovium curam deserere formidasset optimus pastor: se vero pro ipso legatione fungi.

XI. Responsum Edilberthi.

Ad hæc Rex inter inoliti erroris tenebras, & affulgentem veritatis lucem anceps & cunctabundus, *respondit ut æger, favens quidem medicis, sed necdum patiens curationis*, pulcra sibi videri verba & promissa; *sed quia nova sunt & incerta*, inquit, *non possum assensum tribuere, relictis eis quæ tanto tempore cum omni Anglorum gente servavi. Verum quia de longe huc venistis: ut quæ vera & optima vobis videntur, ea nobis communicaretis, pergratum habemus; annuimusque ut quicumque Christo nomen dare voluerint, a vobis suscipiantur, & pro vestro more instituantur*. Præterea locum assignavit in civitate [a] Dorrobernia, totius regni metropoli, ubi commode manerent; & quæ ad vitam necessaria forent abunde suppeditari jussit.

XII. Cantuariam ingreditur cum sociis. Quo apparatu.

Urbem regiam ingressi sunt, crucem & imaginem Christi Servatoris more suo præferentes, & litaniam hanc

a Postea *Cantuaria* dicta.

hanc voce consona modulantes: *Deprecamur te, Domine, in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus & ira tua a civitate ista, & de domo sancta tua, quoniam peccavimus, alleluja.* In concessa sibi sede Augustinus ejusque commilitones, apostolicam nascentis Ecclesiæ vitam imitari cœperunt, cuncta mundi hujus velut aliena spernendo, & ea tantum quæ victui necessaria forent, ab eis quos docebant, accipiendo: ut exemplis potius quam verbis, legis Christianæ sanctitatem commendarent. His innoxiis illecebris allecti ad veritatis retia non pauci, fidem in Christum amplexi sunt; quibus in antiqua sancti Martini juxta urbem Ecclesia, sola tum superstite, synaxes agere concessum est. At postquam Rex ipse credidit & baptismo initiatus est, [a] miraculorum quibus Deus servorum suorum doctrinam sanctitatemque confirmabat, invicto testimonio ultra reluctari non ferens: vetera templa diruta restaurare, ac nova exstruere mira cœperunt alacritate neophyti. Nimirum tanta tunc Ecclesiæ nascenti facta est accessio, Anglis Regis exemplam certatim sequentibus (licet ad religionem neminem cogeret) ut eos prior Ecclesia minime caperet.

Beda ibid. c. 26.

a

CAPUT V.

I. Augustinus ordinatur Episcopus. II. Baptizat decem Anglorum millia. Romam mittit & Papam consulit. III. A quo novum prædicatorum subsidium accipit. Et alia plurima. IV. Epistolæ S. Gregorii ad Regem. Ad Reginam. Et ad Augustinum. V. De monasterio prope Cantuariam condito. Et monastica vita in Ecclesia Cantuariensi instituta. Luculentum ea de re Bedæ testimonium. VI. Alterum ex Beda sumtum argumentum ineluctabile.

I. Augustinus ordinatur Episcopus. L. b 8 ep 30. Lib. v. ep. 7. Ibid c. 27.

DAtam sibi a S. Gregorio provinciam tam feliciter auspicatus Augustinus, ejusdem jussu in Galliam trajecit ubi *a Germaniarum Episcopis factus est Episcopus*. Per Germanias Gregorius intelligit Gallias tunc a Francis e Germania oriundis & profectis occupatas. Forsitan quoque Germanias inter Arelatensem censuit provinciam ob Burgundiones ejus incolas origine Germanos. Eadem enim ratione Apollinaris Sidonius provinciam Lugduno subditam, Lugdunensem Germaniam appellat. Ab Episcopo Arelatensi ordinatum fuisse Augustinum refert Beda; quem memoria lapsus Etherium nominat.

II. Baptizat decem Anglorum millia.

In insulam reversus novus Apostolus ipso [b] Natalis Domini die plus quam decem Anglorum millia lustralibus aquis tinxit. Quod Indict. I. contigisse testatur Gregorius ad Eulogium scribens, hoc est Pontificatus

b

a De patratis ab Augustino sodalibusque ejus miraculis, non solum eorum acta loquuntur, sed etiam Beda loco laudato, & ipse Gregorius, præcipue in Ep. 30. lib. VIII. ad Eulogium: *Tantis*, inquit, *miraculis vel ipse* (Augustinus) *vel hi qui cum eo transmissi sunt, in gente eadem coruscant, ut Apostolorum virtutes in signis quæ exhibent, imitari videantur. In solemnitate autem Dominicæ Nativitatis quæ hac prima Indictione transacta est, plus quam decem millia Angli ab eodem nuntiati sunt fratre & coepiscopo nostro baptizati.*

b Siricius Papa in Ep. ad Himerium Tarracon. can. 2. damnat quidem eos qui passim baptizant in Natalitiis Christi aliisque solemnitatibus; solumque Paschale tempus ac Pentecosten assignat ad celebrandum baptismum. Ab hac tamen eximit lege necessitatis casus. Sane Clodovæus qui primus ex Francorum Regibus Christo nomen dedit, die Natalis Domini baptizatus est cum multis aliis, ex Epistola S. Aviti Viennensis Episcopi ad eumdem Clodovæum. Quod confirmatur Anastasii II. ad ipsum scribentis Ep. 2. *Tuum, gloriose Fili, in Christiana fide cum exordio nostro in Pontificatu contigisse gratulamur.* Porro Anastasius paulo ante Natalem Christi diem Pontificatum auspicatus est.

Lib. VIII. ep. 30. Romam mittit & Papam consulit. Lib. XI. ep. 64.

catus sui anno octavo. Mox Augustinus duos ex sodalibus, Laurentium & Petrum Romam misit, ut de omnibus quæ gesta fuerant certiorem facerent sanctum Pontificem, eumque de nonnullis quæstionibus interrogarent & consulerent, quas cum ipsius responsis ad singulas legimus tum apud Bedam, tum in Epistolarum Registro. Præcipuæ sunt de quatuor Ecclesiasticorum redituum & oblationum portionibus faciendis; de Clericis post susceptum clericatum conjugatis; de consanguinitatis affinitatisque gradibus matrimonium impedientibus; de ordinatione Episcoporum. Canonibus quidem cautum erat, ut Episcopo alterum consecranti duo alii adessent Episcopi, saltem tamquam testes. Verum quia in Anglorum Ecclesia Augustinus solus tunc erat Episcopus, annuit Papa ut ab illo solo Episcopi possent ordinari.

III. A quo novum prædicatorum subsidium accepit.

Quandoquidem ab Augustini legatis acceperat Gregorius messem in Anglia multam esse, operarios autem paucos (cum quadraginta tamen circiter sociis in insulam hanc appulsus fuerat) novum subsidium, plurimos videlicet selectos ad verbi divini altarisque ministerium Monachos, Laurentio & Petro adjunxit, quorum præcipui fuerunt Mellitus, Justus, Paulinus, Rufinianus. Transituris per Galliam [a] litteras dedit commendatitias ad Brunichildem Reginam, ad Reges, & ad præcipuos Galliarum Episcopos, in quibus omnibus Mellitum Abbatem, cæteros vero Monachos vocat. Ex monasterio Sancti Andreæ prodiisse supplementum hoc prædicatorum, unde etiam priores educti, significare videntur illa verba Epistolæ ad Mellitum Abbatem: *Post discessum congregationis nostræ quæ tecum est* &c. Quod argumento est quantum floreret Gregorianum hoc cœnobium.

Lib. XI. ep. 76.

Et alia plurima. Beda lib. 1. c. 29. Lib. XI. ep. 29.

Per eos Papa misit ad Augustinum quæque erant ad cultum divinum & ad ministerium Ecclesiasticum necessaria; vasa sacra videlicet, pallia vestiendis & ornandis altaribus, sacerdotalia indumenta, Martyrum reliquias, & codices plurimos. Addidit pallium & Epistolam qua novo Apostolo de Anglorum conversione, ac de patratis ab ipso miraculis ita gratulabatur, ut ad humilitatem & de acceptis donis formidinem nihilominus discipulum suum provocaret, a reprobis facta miracula ei objiciens.

Beda lib. 1. c. 31.

IV. Epistolæ sancti Gregorii ad Regem. Lib. XI. ep. 66.

Scripsit quoque Edilbertho Regi, gratias agens pro fide Christiana quam susceperat, & velut alter Constantinus propagaverat; qua in Epistola Augustinum impense laudat, quod in monasterii regula doctus sit, sacræ Scripturæ scientia repletus, & bonis, auctore Deo, præditus operibus: dignus proinde quem Rex monentem audiat, cui suadenti morem gerat.

Ad Reginam. Ibid. ep. 29.

Ante illam Edilbertho Regi scriptam Epistolam, Gregorius Berthæ ipsius uxori scripserat, ei gratulatus quod tamquam altera Helena Constantini Imperatoris mater, zelo fidei accensa, conversioni Anglorum operam daret; eam tamen tacite neglectus arguens ob Odilberthum ad Christianam fidem nondum ejus cura & prudentia inflexum; qui paulo post Christo se subdit.

Et ad Augustinum. Lib. 1. c. 29. Lib. XI. ep. 65.

Præter Epistolam ad Augustinum missam, cujus meminimus supra, exhibet aliam venerabilis Beda, in qua legimus Augustino jus Pallii concessum, potestatemque datam duodecim Episcopos ordinandi, qui ejus ditioni subjacerent; ea lege ut Londoniensis Episcopus in posterum semper a propria Synodo consecraretur, Palliumque ab apostolica Sede acciperet. Eboracensem quoque Episcopum ab ipso ordinandum, constituit deinceps Metropolitano jure Palliique honore potiturum; a quo, si finitimæ urbes

[a] Lege lib. XI. Ep. 54. 55. & septem immediate sequentes.

urbes verbum Dei reciperent, duodecim Episcopi instituerentur. Post Augustini mortem, quem quamdiu viveret, voluit Gregorius Angliæ primatum obtinere, decrevit ut ex Londoniæ ac Eboracæ civitatis Episcopis ille Primas haberetur, qui prior fuisset ordinatus. Ex hac Epistola conjicere licet summo Pontifici prius placuisse, ut Augustinus Londoniæ potius quam Doroberniæ cathedram haberet. Aliter vero visum est postea; primaque Sedes episcopalis Angliæ, Doroberniæ seu Cantuariæ remansit.

a V. De monasterio prope Cantuariam condito. *Bedæ lib. 1. c. 33.*

[a] Augustinus prope eamdem civitatem monasterium construxit, in quo, ipso auctore, Rex Ecclesiam beatorum Apostolorum Petri & Pauli nomine ædificari curavit, ac diversis ditavit donis; quæ ejusdem Augustini & omnium deinceps Episcoporum Dorobernensium, necnon Regum Cantii conditorium fuit. Hoc monasterium primum Abbatem habuit Petrum [b] Monachum & Presbyterum, cujus jam meminimus. De ejusdem sanctitate, morte, editisque post mortem ad ejus sepulcrum miraculis legendus venerabilis Anglicanæ historiæ scriptor.

Et monastica vita in Ecclesia Cantuar. instituta. *Lib. XI. ep. 64.*

In Ecclesia quoque Metropolitana Cantuariensi S. Augustinus vitam observavit cœnobiticam cum suis sociis, & observandam deinceps instituit, ex Gregorii consilio vel præcepto his verbis dato: *Quia*, inquit, *tua Fratenitas monasterii regulis erudita, seorsum vivere non debet a Clericis suis in Ecclesia Anglorum, quæ auctore Deo nuper ad fidem perducta est, hanc debet instituere conversationem, quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit patribus nostris, in quibus nullus eorum ex his quæ possidebant, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.*

Equidem haud inficior his verbis æque significari posse vitam cœnobiticam & communem, qualis est Canonicorum, ut vocant, Regularium, ac monasticam. Verum de conversatione monastica in Ecclesia Cantuariensi instituta qualis decebat Augustinum ejusque socios Monachos, id interpretatur venerabilis Beda, sane hac in re audiendus. Cum enim historiam Ecclesiasticam suæ gentis texendam suscepisset accuratissimus & doctissimus scriptor, S. Augustini aut ejus discipulorum fere suppar, (eodem nempe seculo florere cœpit quo Augustinus Christianæ religionis in Anglia fundamenta jecit, & tanto operi est immortuus) non potuit eum fugere, quale vitæ genus in primaria Anglorum Ecclesia, Clericorum an Monachorum instituerit vir sanctissimus. Bedam igitur audiamus lib. IV. hist. Eccles. c. 27. *Quia nimirum*, inquit, *Aidan qui primus hujus loci* (Lendisfarnensium) *Episcopus fuit, cum Monachis illuc & ipse Monachus adveniens, Monachicam in eo conversationem instituit. Quomodo & prius beatus Pater Augustinus in Cantia fecisse noscitur, scribente ei beatissimo Papa quod supra posuimus*: sed quia tua fraternitas, *inquit*, monasterii regulis erudita, seorsum fieri non debet a Clericis suis, &c. Unde patet minus fidos esse mentis S. Gregorii interpretes, qui ex his verbis extundunt clericalem vitam quam Canonici Regulares vulgo dicti sectantur, a beato Augustino fuisse in primaria Anglorum Ecclesia institutam: nisi fateri velint Monachos eosdem esse atque Canonicos communis vitæ sectatores. Men-

Luculentum ea de re Bedæ testimonium.

a Vide Castro nota (*aaa*).

b Hic Romam cum Laurentio missus fuit. Beda quidem eum vocat tantum Presbyterum loco indicato: verum c. 27. ejusdem libri eumdem fuisse Monachum clare docet.

VI. Alterum ex Beda sumtum argumentum ineluctabile.

Mentem suam clarius explicat venerabilis Beda in vita S. Cutberthi cap. 16. *Neque aliquis miretur*, inquit, *quod in eadem insula Lendisfarnea, cum permodica sit, & supra Episcopi, & nunc Abbatis & Monachorum esse locum diximus. Revera enim ita est. Namque una eademque servorum Dei habitatio utrosque simul tenet. Immo omnes Monachos tenet. Aidanus quippe qui primus ejusdem loci Episcopus fuit, Monachus erat, & Monachicam cum suis omnibus vitam semper agere solebat. Unde ab illo omnes loci ipsius Antistites, usque hodie sic episcopale exercent officium, ut regente monasterium Abbate, quem ipsi cum consilio fratrum elegerint, omnes Presbyteri, Diaconi, Cantores, Lectores cæterique gradus Ecclesiastici monachicam per omnia cum ipso Episcopo Regulam servent. Quam vivendi normam multum se diligere probavit beatus Papa Gregorius, cum sciscitanti per litteras Augustino, quem primum genti Anglorum Episcopum miserat, qualiter Episcopi cum suis Clericis conversari debeant*, respondit inter alia, *Sed quia tua Fraternitas monasterii regulis erudita seorsum fieri non debet a Clericis suis, in Ecclesia Anglorum, quæ Deo auctore nuper adhuc ad fidem perducta est; hanc debet conversationem instituere, quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit patribus nostris*, &c. ut supra.

Cap. 11. art. 1. & seq. pag. 79.

Ex tam perspicuis verbis pene oculati ac indubitatæ fidei testis patet Dorobernensem Ecclesiam, æque ac Lendisfarnensem, pro clero suo solos habuisse Monachos. Unde mirari subit nuperi scriptoris commentum qui de ordine Canonicorum Regularium scribens, Augustinum ejusque socios exhibet tamquam primum exemplum Clericorum communiter canoniceque viventium: cumque tam apertis testimoniis quæ ipsos fuisse mansisseque Monachos luce clarius probant, effugium non inveniret: ipsos fingit ea lege in clerum cooptatos fuisse, ut monachismum ejurarent. Quibus rationibus fulcire conetur hoc paradoxum, nunc expendamus, licet paulo extra Gregorianæ historiæ metas, hac in disceptatione excurrere videamur.

CAPUT VI.

I. Objecta ex Gregor. Epistolis dissolvuntur. II. Respondetur alteri objectioni. III. An Monachus ad clericatum promotus, ultra non dicatur Monachus, apud S. Gregorium. IV. Monachi olim Clerici passim dicti. V. Utrum Canonicos Regul. instituerit S. Gregorius. Johannes Diaconus explicatur. VI. Num vita communis Canonicum potius innuat, quam Monachum. VII. Objectorum Johannis Diaconi verborum genuinus statuitur sensus. An Canonicis Regularibus annumerandi Clerici omnes qui juxta canones vivunt. VIII. De discrimine Canonicorum secul. & Regul. IX. Novum de S. Augustini sociis Monachis nunquam ordinatis commentum. X. Laurentius & alii S. Augustini sodales omnes fuere Monachi. XI. De Presbyteris Arelatensibus Augustinum secutis aliud figmentum. XII. Gregorii ad August. Responsio explicatur. XIII. Urbani II. testimonium expenditur. XIV. Decretum Bonifacii IV. Pro Monachis Ecclesiastica munia obeuntibus. XV. Ejusdem Epistola pro Monachis in Ecclesia Cantuar. militantibus. Male a nupero scriptore intellecta.

I. Objecta ex Greg. Epistolis dissolvuntur.

Duæ nobis opponuntur S. Gregorii Epistolæ. In priori, quæ libri quarti prima est, legitur: *Nemo potest & Ecclesiasticis officiis deservire, & in monachica Regula ordinate persistere*, &c. Ergo admissis in clerum Augustini sociis integrum non fuit monastica retinere instituta. Huic

Huic loco jam multoties responsum est tum a Mabillonio nostro, tum a nobis, lib. II. c. 12. §. II. & in notis ad hanc Epistolam, ubi genuinum verborum illorum sensum aperuimus. Jam dictis tamen addendum, fateri nos perlibenter Monachos qui nonnullis Ecclesiasticis officiis deserviunt, qualia sunt verbi divini assidua prædicatio, sacramentorum administratio, Ecclesiarum gubernatio, quæque Gregorius his verbis significat: *Qui quotidie in obsequio Ecclesiæ cogitur permanere*, non posse ad amussim omnia Regulæ monasticæ instituta districtius obsservase, in silentio, vigiliis, jejuniis, aliisque similibus; quod est Gregorio, *districtionem monasterii tenere*. Unde Abbates aliique cœnobiorum præfecti, a quorum verbo & exemplo pendet vigor omnis regularis observantiæ, non possunt simul Ecclesiastica implere munia, & monasteriis præesse. Cæteri vero Monachi, si Ecclesiarum plebiumque curam gerant, aliquid de rigore disciplinæ remittere cogantur. At idem dicere sive de Canonicis Regularibus, maxime severioris & arctioris observantiæ, qualis adhuc viget apud Præmonstratenses Reformatos, sive de eorum præfectis quid prohibet? Ideone vero somniabit quis eos non posse Clericorum simul obire munus, & Ecclesiasticis officiis addici? nisi prius Canonicorum Regularium instituto valedicant. Adhibita forsan distinctione respondebunt illi, duo in suo Canonicorum Regularium instituto conjuncta; vota scilicet quæ ad sui status essentiam pertinent; & pias quasdam asceses, quales sunt certis horis in choro psallere, lectioni, orationi, meditationi operam dare, in communi cœnaculo cibum sumere, ab hominum consortio secedere, silentioque studere, eodem loco & tempore decumbere &c. Et quidem horum dispendium pati eos qui aut lucrandis aut regendis animabus incumbunt; vota vero illibata permanere. At eamdem simul responsionem suppeditabunt Monachis, Sacerdotale munus obeuntibus, nodique solutionem quem ex priori Gregorii testimonio adstringere conantur.

a II. Respondetur alteri objectioni.

[a] Ad posteriorem locum jam veniamus. Sanctus Doctor lib. VII. Epist. 43. hæc decernit: *Si quispiam Abbatum aut Monachorum ex quocumque monasterio ad clericatus officium vel ordinem sacrum accesserit, non illic aliquam habeat ulterius, ut diximus, potestatem;* ergo hoc ipso quod ad curam Ecclesiæ sustinendam ordinabatur Monachus, monachatus auferebatur, inquit nuperus scriptor. Mira sane consequentia. Quasi vero idem esset potestas in monasterio, & monasticus status, qui obedientia & subjectione potius quam potestate ac auctoritate constat. Scopum autem S. Gregorii hæc scribentis jam ostendimus. Cæterum ut tam dubiis, ne dicam plane falsis, certissima & invictissima opponamus argumenta, breviter ostendamus primo Gregorium Magnum non *sic ubique Clericum a Monacho sejunxisse, ut quem semel Clericum appellaverit, is hoc ipso quisquis est, nequaquam sit pro Monacho putandus*, quod forte aliud cogitans dixit ille scriptor; secundo Monachos passim Clericos etiam dictos in celeberrimis scriptoribus Gregorio synchronis.

Sup. c. III num. 9. pag. 80.

III. An Monachus ad clericatum promotus ultra non dicatur Monachos apud S. Greg.

Sane Clericus jam erat, & ecclesiasticis, immo apostolicis officiis addictus Sanctus Augustinus, cum eum ad Anglorum conversionem misit sanctissimus magister. Eumdem tunc aut Presbyterum aut Diaconum saltem fuisse pene liquet, quod Gregorius illum, nulla alterius ordinis collati facta mentione, ordinatum Episcopum testetur. Nihilo tamen minus eumdem Monachum adhuc appel-

a V. Castro nota (*bbb*).

pellat ad Eulogium scribens: *Dum gens Anglorum in mundi angulo posita, in cultu lignorum ac lapidum perfida nunc usque remaneret, ex vestræ mihi orationis adjutorio placuit, ut ad eam monasterii mei Monachum in prædicationem transmittere Deo auctore debuissem. Qui, data a me licentia, a Germaniarum Episcopis Episcopus factus est.*

Lib. VIII. ep. 30.

Idem de Sancti Augustini sociis & in Anglorum conversione adjutoribus dicendum est, quos Sanctus Gregorius, etsi ad prædicandum missos & ad apostolica opera, nunquam non Monachos appellat: *Quia*, inquit, *Redemtoris nostri gratia cooperante, tanta de Anglorum gente ad Christianæ fidei gratiam multitudo convertitur, ut reverendissimus communis frater & coepiscopus noster Augustinus eos qui secum sunt, ad hoc opus exsequendum, per diversa loca asserat non posse sufficere: aliquantos ad eum Monachos cum dilectissimis & communibus filiis Laurentio Presbytero, & Melito Abbate prævidimus transmittendos*. Idem repetit ad nauseam usque in Epistolis aliis ea de re scriptis. Brevi audiemus Bonifacium IV. non secus ac antecessor Gregorius loquentem in Epistola ad Edilberthum Regem: *Ut ipsi vestræ salutis prædicatores Monachi, Monachorum gregem sibi adsocient*. Non pudet Bonifacium appellare Monachos, illos prædicatores haud dubie Clericos, immo Episcopos, Presbyteros, Diaconos.

Lib. XI. ep. 58.

Ibid. ep. 54. 55. 76. 57. 59. 60. 61. 62.

IV. Monachi olim Clerici passim dicti.

Ex coævis scriptoribus sufficiat nobis Gregorius Turonicus, ut ostendamus tunc temporis Monachos passim Clericos dictos. In lib. I. de gloria Mart. c. 76. qui in monasterio Agaunensi Deo laudes persolvebant, indiscriminatim vocantur modo Clerici, modo Monachi. *Mulier*, inquit Gregorius, *quædam filium suum unicum ad hoc monasterium adducens, Abbati tradidit erudiendum, videlicet ut factus Clericus sanctis manciparetur officiis. Verum cum jam spiritalibus eruditus esset in litteris, & cum reliquis Clericis in choro canentium psalleret*, &c. En Clerici dicuntur Agaunenses; at paulo infra Monachi appellantur: *Audies vocem ejus inter choros psallentium Monachorum*. Et paulo post: *Ubi .... Antiphonam caterva suscepit Monachorum, audit genitrix, parvuli vocem cognoscit*. Idem Gregorius libro de miraculis S. Juliani c. 28. *Clericus autem quidam Aridii Lemovicini Abbatis*, &c. Multa omitto quibus narrat Clericum hunc miraculo in basilicam S. Juliani fuisse introductum. Et subdit: *Quod ne quis dubitet, testor omnipotentem Deum, quia ab ipsius Abbatis ore hæc omnia cognovi apud cujus Monachum gesta sunt*. Vides hic Monachum, quem supra Clericum legisti. At vice versa cap. 35. quem prius Monachum dixit, statim Clericum appellat. Etsi vero Monachus ad ecclesiasticas curas & dignitates assumtus Monachus ultra non diceretur, esse tamen minime desineret, quod contendit vir doctus, at in lectione Gregorii Magni pene peregrinus. Cum enim denominatio a nobiliori gradu desumatur, quid mirum si quis Monacho superinduens Episcopum, exempli gratia, non amplius Monachus vocitetur, licet Monachum non deposuerit, & in monasticis etiam institutis, in vigiliis, jejuniis, orationibus perseveret? De his quæ delibamus tantum, legendi sunt noster Mabillonius tum in Præfat. ad seculum II. Bened. n. 27. tum in Resp. I. ad scriptum Canonicorum Reg. de sessionibus in Burgundiæ Comitiis, Hadrianus Valesius in disceptatione de basilicis, & in ejus defensione, necnon Thomassinus Disciplinæ Eccles. par. I. lib. I.

Magnum sane opinatorem esse virum eruditum cujus nunc argumenta ex-

V. Utrum Canonico

Reg. instituerit sanctus Greg. C. II. art. I. p. 77. & seq.

expendimus, inficiabitur nemo, qui ad ea ponderanda liber ab omnibus præjudiciis accesserit; quæ videlicet proponere, refellere est, ut ex mox dicendis palam fiet. Non stabit per ipsum quominus persuasum habeamus Gregorium Magnum Canonicos Regulares instituisse, posteaque decrevisse ut ex eodem instituto Clerici primam Anglorum Ecclesiam Cantuariæ conditam occuparent; tandemque reliquas Angliæ Sedes Pontificales Canonicis similiter obvenisse.

Primum quidem probare nititur ex Johanne Diacon. lib. II. vitæ S. Greg. cap. 12. *Videbantur*, inquit, *passim cum eruditissimis Clericis adhærere Pontifici religiosissimi Monachi: & in diversis professionibus habebatur vita communis: itaut talis esset tunc sub Gregorio penes urbem Romam Ecclesia, qualem hanc fuisse sub Apostolis Lucas, & sub Marco Evangelista penes Alexandriam Philo commemorat.*

Johannes Diac. explicatur. Ibidem.

Hic agnosco nostrum Gregorium monasticæ vitæ cultorem, & monastici sui instituti retinentissimum, Monachos habentem convictores, *cum quibus diu noctuque versatus, nihil monasticæ perfectionis in palatio .... dereliquit, inquit Johannes*. Video quoque ipsi adhærere Clericos, qui libere nullis adstricti votis, nulla lege obligati, cum Monachis communem ducebant vitam. Cæterum de Canonicorum Regularium instituto cujus fuerit parens S. Gregorius, neque hoc in loco quidquam legitur, neque ullis in Epistolis aut lucubrationibus Gregorianis: Num ergo Clerici statim ac vitæ victusque communitatem habebunt, continuo evadent Canonici Regulares?

At inquies cum docto viro, poeta nescio quis meminit Canonicorum ordinis Gregoriani; ergo Gregorius Magnus Canonicorum Regularium ordinem instituit; *Et quidni*, ait, *nos Gregorianos Canonicos honoris causa nominemus?*

Absit ut pios ac religiosos viros Gregoriani ordinis Canonicos eodem sensu appellemus, quo ab illo Poeta dicuntur, quos refert e S. Walarici monasterio ejectos his verbis:

Ap. Mabill. seculo V. Bened. p. 560. Ibidem.

Ordine Dux Hugo vacuans mox Gregoriano
Templum, normalem statuit normam Monachilem.

Nam ex historia relationis S. Walarici discimus Canonicos illos seculares fuisse: *Tunc præfatus Dux magna sollicitudine procurans S. Walarici locum, abjecit ab eo secularem congregationem, & aggregavit in eo regularem Ordinem Monachorum.* Ita Scriptor suppar, quem latere non potuit qui & quales fuerint isti Canonici ut sal infatuatum foras projecti, forte ideo Gregoriani Ordinis dicti, quod in psalmodia Ordinem Romanum a Gregorio concinnatum sequerentur; non monasticum qualem præscribit S. Benedictus, & postea observarunt qui Canonicis successerunt in S. Walarici Ecclesia Benedictini Monachi.

VI. Num vita communis Canonicum potius innuat, quam Monachum.

Id fallit virum nimio in Ordinem suum studio æstuantem, quod ubicumque vitæ communis juxta prioris & apostolicæ Ecclesiæ morem occurrit mentio, id ad probandum Canonicorum Regul. institutum trahat: non attendens cœnobiticam & communem Monachorum vitam, etiam ad ejusdem antiquioris ab Apostolis institutæ Ecclesiæ modum normamque præscriptam fuisse, & in omnibus pene monasticis regulis exemplum veteris illius Ecclesiæ Jerosolymitanæ sub Apostolis, in medium adduci: *Omniaque omnibus sint communia*, inquit S. Benedictus, *sicut scriptum est* (Act. 4.) *nec quisquam suum aliquid dicat vel præsumat*. Et cap. 34. *si omnes æqualiter debeant necessaria accipere. Sicut scriptum est, dividebatur singulis prout cuique opus erat.* Cum sancto Benedicto vero hac in parte concinunt omnes fere mo-

Cap. 33. Act. IV. 35.

monaſticarum regularum conditores, ut videre eſt in concordia regularum auctore S. Benedicto Anianæ Abbate, cap. 42. & 43. proindeque potiori jure Monachi ſibi vendicare poſſunt veterum de vita cœnobitica & communi teſtimonia.

Quod ſpectat ad Eccleſiam Alexandrinam ſub Sancto Marco ſanctitate florentiſſimam, plerique veterum qui de rebus monaſticis egerunt, in ipſa & in therapeutis Philonis a Johanne Diacono commemoratis propoſitum eſſe ſtatus politiæque Monachorum exemplar, non Canonicorum cenſuerunt.

VII. Objectorum ex Johan. Diac verborum genuinus ſenſus ſtatuitur.

In Præfat. Moral.

Explosо falſo verborum Johannis Diaconi fictitioque ſenſu; ſincerum jam & genuinum aperiamus. S. Gregor. qui Monachis convictoribus uſus fuerat, cum Conſtantinopoli Apocriſiarium ageret, *ut eorum exemplo ſemper ad orationis placidum littus quaſi anchoræ fune reſtringeretur*, eoſdem voluit habere contubernales, poſtquam ad Pontificatum invitus raptus eſt, palatiumque ſuum velut in aliquod monaſterium convertit, ubi familiariter ipſi aſſidebant ſelecti quidam ex Monachis. Sex Monachos pietate ac ſanctitate inſignes recenſet Johannes Diaconus. Quatuor quoque Clericos nominat prudentia & eruditione conſpicuos, quorum operam & conſilium ſive in Eccleſiæ negotiis, ſive in ſtudiis adhibebat. Præterea cum a cubiculo ſuo ſeculares omnes removiſſet (quod etiam ut fieret a Pontificibus inpoſterum decrevit Romana Synodus ipſo auctore) quoſdam ex Clericis & ex Monachis indiſcriminatim acceſſierat qui ſibi miniſtrarent. Quorum omnium unanimitatem, licet in diverſa profeſſione, vitamque ſocialem & communem admiratus Johannes Diaconus, non dubitavit dicere in ea ſocietate & concordia viſas eſſe veluit redivivas fundatas ab Apoſtolis apud Jeroſolymam, & Alexandriæ a S. Marco Eccleſias.

Decreto. I.

An Canonicis Regularibus annumerandi Clerici omnes qui juxta canones vivunt.

Cæterum de Canonicis Regularibus a Gregorio inſtitutis, ne quidem per ſomnium cogitavit, quippe cum nulli fuerint ſive S. Gregorii ſive etiam Johannis temporibus. Neque enim iis adſcribendi ſunt Clerici omnes juxta canones & regulas Eccleſiæ mores componentes ſuos, quos ab exordio extitiſſe conſtat, niſi votis fuerunt alligati. Sane ab undecimo ſeculo Canonicorum Regularium, qui Monachorum more iiſdem fere votis obligati, ſuis Abbatibus aut Præpoſitis obedientes ſub arcta diſciplina viverent, ſæpe fit mentio apud Fulbertum, Bernardum, Petrum Bleſenſem & alios auctores coævos: abbatiarum aut aliorum monaſteriorum pro hujuſmodi Canonicis tunc exſtructorum origines novimus, vel aliorum jam extantium quæ ipſis ceſſerint mutationes (ipſis enim præpoſituræ non paucæ Ordinis S. Benedicti ſunt conceſſæ, quas inter emineat celeberrimum S. Victoris apud Pariſios aſceterium) de his vero ante illud ſeculum nihil occurrit. Nam Aquiſgranenſes Canonici aut qui Chrodegangi Regulam ſectabantur, vel etiam Eugenii II. & Leonis IV. non ſolum a religioſis & ſolemnibus votis ſoluti vivebant, ſed etiam ex regularum ſuarum præſcripto nonnihil proprii habebant & peculii; [a] fatente ipſo Canonicorum Regul. oratore, quem hic impugnamus. Porro vel hæc ſola proprii retentio, ex ipſomet regulæ inſtituto, a Canonici Regularis ſtatu adeo abhorret, ut evertat, & ſecularem eum efficiat.

Gall. Chriſt. Alberic. ad an. 1029.

VIII. De diſcrimine Canonicorum ſecul. & Reg.

Scio equidem minimum diſcriminis inter Canonicum Secularem & Regularem agnoſci a Diſquiſitionum auctore apud quem non abſque ſtupore legi c. 1. art. 2. pag. 8. *Cæterum qui meminerit Monachos Benedictinos in Ordinem Cluniacenſem, aut Ty-*

a Pag. 34. 305. 312. 313. 315.

Tyronensem, in Ordinem majoris monasterii atque in alios bene multos Ordines fuisse XI. *seculo atque* XII. *distributos, is facile intelliget quomodo id tempus Regularium Ordo & secularium Ordo Canonicorum, tametsi uterque uniusmodi esse debuisset, inter se distingui ac secerni potuerint.* Unde infert: *sed neque doctus quispiam si viderit regiones Canonicis Secularibus abundantes diu Regularibus caruisse, inde quidquam eliciet ad impingendam Canonicis Regularibus novitatem. Alioquin simili argumento necesse est ut conficiat a Cluniacensibus aut æqualibus Monachis esse Benedictini Ordinis sumenda primordia.* Itaque ad mentem nuperi Scriptoris, in ordine Canonicorum haud majus est discrimen Regulares inter ac Seculares, quam in ordine Benedictino inter Cluniacenses, Tyronenses, &c. qui cum omnes magistram sequerentur regulam S. Benedicti, eorumdemque votorum lege tenerentur, penes minutissimos ritus distingui tantum poterant, ut ajunt, accidentaliter; indeque consequens est nihil esse quod secernat Canonicum Regularem a seculari quoad essentiam, ad quam proinde neque vota neque religiosæ vitæ instituta pertinent, sed velut inter adiaphora debent amandari, levissimamque tantummodo constituunt differentiam.

Ad hæc, fateor, expavi; & nisi nota Scriptoris ejusque sodalium religio securum me fecissent, valde veritus fuissem, ne forte iis defectio transitusque ad Canonicos seculares pararetur, quos adeo vicinos, & vix levissima differentia discretos ostendit *Disquisitionum* parens. Verum hæc ipsi incaute, inconsultisque maxime suæ Congregationis religiosissimis Præpositis, excidisse credere maluerim, quam ultra urgere. His itaque omissis, postquam probavimus plane fictitium esse quod excogitavit hic scriptor de Canonicis Regularibus in Ecclesia Romana a Gregorio Magno formatis, expendamus utrum melius divinarit, quando eosdem, jubente sanctissimo Pontifice, in Cantuariensi Ecclesia institutos asserit.

IX. Novum de S. Augustini sociis nunquam ordinatis commentum.

Primo quidem fingit ex Monachis ad Anglorum conversionem procurandam delectis, a S. Gregorio nullum aut ordinatum aut ordinandum ex ejusdem sententia fuisse, præter Augustinum: *Necdum scilicet*, inquit, *Gregorius cogitabat de Monachorum ordinatione: tantummodo Augustinum eis Episcopum ordinandum, si ab Anglis susciperentur, disposuerat.* Ergo eos non ad verbi divini prædicationem aut ad sacrum ministerium (quod tamen ipse ubique clamat; [a] consentientibus Beda, Bonifacio IV. scriptore Vitæ S. August. &c.) sed fortasse ad olera serenda, aut ad coquinæ curam habendam. Cui enim sapienti veniat in mentem, mittere ad opus apostolicum laicos etiam nunquam ordinandos; maxime cum sacrorum ministrorum adesset copia?

[a] Lib. XI. ep. 58. & seq.

Haud equidem diffiteor a Gregorio solum Augustinum ad episcopalem dignitatem, statim, cum adhuc anceps esset de eventu, delectum fuisse. Verum de aliis ordinibus aut nondum collatis, aut nunquam conferendis Augustini sodalibus altum ubique silentium. Immo ex Monachis ejus adjutoribus fere quotquot novimus, Episcopi fuere, ut Mellitus Londoniensis, Justus Roffensis; qua de re legendus Beda.

X. Laurentius & alii S. Augustini socii omnes Monachi.

Secundo placet Canonicorum Regularium patrono, Laurentium Presbyterum unum ex Augustini sociis, ex numero & censu Monachorum expungere, suisque adscribere. Quo vero jure, cum eos omnes Monachos clament S. Gregorius, Beda, & alii qui de ipsis loquuntur? Num quia Presbyter erat? quasi tunc nulli

a Vide sup. & inf. §. 14. & 15.

li exstitissent in monasteriis Presbyteri, contra quam probant tot S. Gregorii [a] Epistolæ. Gotselinus in vita S. Augustini eum ejusque symmystas, *a maternis visceribus monasterialis Ecclesiæ avulsos fuisse* dicit; additque *tot Dominicæ legationis manipulares, ad quadraginta numerari*; quot videlicet Beda narrat ad insulam Tanetum applicuisse. Ergo nullus locus relinquitur Presbyteris non Monachis sive ex Italia, sive ex Gallia assumtis, nequidem Arelatensibus quos suo Ordini liberalissime tribuit Disquisitor: fingitque religionem Canonicam ad Anglicam Ecclesiam detulisse. Injunxerat quidem Papa Augustino ejusque sociis ut *ad agenda hæc e vicino secum deberent Presbyteros ducere*. Verum fortasse nullus adfuit qui ad legationem & peregrinationem hanc paratus esset; quandoquidem docet Beda acLib. I. c. 25. cepisse eos *de gente Francorum interpretes*, at de assumtis Presbyteris omnino silet; quod si factum foret, non fuisset dissimulaturus. Adde Augustinum coactum fuisse novos ex Romano S. Andreæ monasterio verbi divini præcones advocare; haud dubie quia in Galliis parum subsidii nactus esset.

XI. De Presbyteris Arelatensibus Augustinum secutis aliud figmentum. Lib. VI. ep. 56.

Esto tamen secuti sint eos nonnulli Arelatenses Presbyteri; quidni dicamus eos fuisse simul Monachos, & forsitan ex illis Lirinensis monasterii Presbyteris quos laudat S. Gregorius? nimirum ne professionis diversitas aliquid dissidii, ut fit, in hoc sancto cœtu generaret, Monachos Monachis sociare debuit Virgilius Arelatensis Episcopus, maxime cum Lirinensis Monachus fuisset, uti ex ejus prædecessoribus quamplurimi.

Demus etiam Presbyteros aliquos monasticis legibus nullatenus adstrictos Augustino sociatos esse; quid inde eliciet vir doctus, ad Canonicorum Regularium institutionem in Cantuariensi Ecclesia probandam? quasi vero Clerici ac Presbyteri omnes, illis temporibus ad eorum Ordinem pertinerent? Difficultatem omnem, si qua occurreret, tolleret unicum venerabilis Bedæ testimonium supra relatum. Solus est qui Responsionem S. Gregorii ad Augustini quæsita de vita communi in Cantuariensi Ecclesia servanda nobis transmiserit; cujus proinde legitimus est interpres. At vero de vita cœnobitica Monachorum eamdem intellexit. Neque sane ignorare potuit Scriptor diligentissimus & doctissimus, peneque suppar, quinam & quales ab initio hac in Ecclesia notissima totius Anglorum gentis primaria Deo militaverint, Clerici seu Canonici Regulares, an Monachi; cum etiamnunc haud ignoremus quænam Ecclesiæ cathedrales, quæ a trecentis annis Canonicis secularibus cesserunt, olim aut a Canonicis Regularibus, aut a Monachis fuerint occupatæ. Quis autem nisi temere credat, virum sanctitate conspicuum, fingere voluisse nullum alium præter Monachos clerum in Ecclesia Cantuariensi exstitisse; quod falsi revincere facile potuisset quilibet in Anglia natus?

XII. Gregorii ad Augustinum Responsio explicatur.

Igitur ut jam fusius dicta colligamus, & ex præmissis interpretemur S. Gregorium Augustino interroganti [b] respondentem (ex ejus enim Responsionis intelligentia pendet hujus controversiæ compositio.) Primo S. Gregorius discipulum suum meminisse vult vitæ monasticæ quam Romæ professus est in S. Andreæ asceterio. *Quia*, inquit, *Fraternitas tua monasterii regulis erudita*, &c. Secundo cum hortatur ad vitam cœnobiticam & communem cum Clericis suis ducendam, *seorsim fieri non debet a Clericis suis*; quo nomine significantur tum Monachi ad prædicandum adjutores ei dati, & in partem laboris vocati, tum etiam juniores Cle-

a Vide præsertim lib. VI. Ep. 56.

b Vide sup. c. V. §. 5.

Clerici quos instituebant, tamquam Seminarii episcopalis præfecti & administratores. Tertio providet victui Clericorum illorum, quibus, cum in sacris ordinibus constituti non essent, uxores ducere licebat; *Si qui vero sunt Clerici extra sacros ordines constituti, qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, & stipendia sua exterius recipere.*

XIII. Urbani II. testimonium expenditur. *De ord. Can. Reg. p. 69.* His omnibus argumentis immo demonstrationibus, unicum nobis objicitur Urbani II. testimonium, certe grave, & a Benedictinis eo minus respuendum, quod ipse ex S. Benedicti familia fuerit ad summum Pontificatum assumtus. Is itaque in quadam ad Canonicos Regulares scripta Epistola testatur, Gregorium *vitam Canonicam Augustino Anglorum Archiepiscopo instituendam præcepisse*; hauddubie quando ad eum scripsit ut communiter cum suis viveret Clericis.

Quidquid sit de hac Epistola cui Conciliorum collectores nequidem in appendice Epistolarum Urbani II. locum dederunt; Respondeo his verbis tantummodo significari S. Gregorium Canonicis Regularibus instituendis in sua ad Augustinum Responsione prælusisse: quemadmodum (ut in eadem Urbani Epistola legitur) Apostoli in Ecclesia Jerosolymitana communia esse omnia instituendo, & Urbanus Papa & Martyr suis decretis (quæ tamen pro spuriis habent omnes eruditi) Canonicorum Regularium disciplinam prævie delineasse dicuntur: neque enim exempli gratia de eorum institutione priore dicta intelligi possunt quæ de Ecclesia Jerosolymitana scribit S. Lucas, in qua præter Apostolos, Discipulos, Clericos, erant uxorati laici, viduæ, mulieres omnis ætatis & conditionis.

Sane ex veteribus non pauci nec infimi ordinis Scriptores, monasticæ vitæ institutionem, ad Heliam, Johannem Baptistam, & Apostolos revocandam censuerunt. Cassianus Heliam & Elisæum professionis hujus fundasse primordia docet lib. 1. institut. c. 2. quod etiam asserit Hieronymus Epist. 13. ad Paulinum. *Monachorum Princeps Johannes Baptista est*, inquit Chrysostomus hom. 1. in Marcum, cui suffragatur Sozomenus lib. 1. hist. c. 12. Monasticum Ordinem commendat Bernardus in Apolog. ad Guillelmum Abbatem, quod *primus fuit in Ecclesia, immo a quo cœpit Ecclesia, quo nullus in terra similior angelicis ordinibus; cujus Apostoli institutores; cujus hi quos Paulus tam sæpe sanctos appellat, incoatores exstiterunt.* Hæc Bernardus confirmat allato Lucæ testimonio Act. 4. vita communi a primis Christi discipulis observata. Innumera possemus adducere sive ex sanctis Patribus, sive etiam ex Conciliis loca idem significantia.

Neque tamen idcirco de Monachis instituendis aliquando cogitasse Apostolos asserimus, aut de talibus auctoribus nobis blandimur: adumbratam solummodo in eorum exemplis ac institutis monasticam & cœnobiticam vitam dicimus; idque significare voluisse Scriptores laudatos, cum ad Monachorum commendationem eos ab Apostolis prodiisse & ortum ducere pronuntiarunt. Sic explicari quoque debet, quod Urbanus II. & alii de Canonicis dixere quos videbant cœnobiticam vitam spectari & Monachos æmulari; prorsusque nutat quidquid pro eorum antiquitate stabilienda inde petit vir doctus.

Ex dictis ergo planissime liquet in Ecclesia Cantuariensi, ab ipsius exordio, solos militasse Monachos, non puros Clericos. Unde licet in adversarium hoc argumentum retorquere: *Si unam hanc Sedem recte Canonicis Clericis adjudicavero*, inquit (dicam ego, Monachis) *non immerito concludam reliquas Angliæ Sedes Pontifica-*

fcales .... *Canonicis Clericis* (dicam Monachis Clericis) *similiter obvenisse* .

XIV. Decretum Bonifacii pro Monachis ecclesiastica munia obeuntibus. Beda lib. II. hist. c. 4. Tom. V. on l. I. p. 1618.

Hæc Monachorum in ecclesiastico ministerio præcipua auctoritas cum eorum æmulos commovisset, *Mellitus* unus ex Augustini sociis *Londoniæ Episcopus Romam venit, de necessariis Ecclesiæ Anglorum causis cum apostolico Papa Bonifacio tractaturus. Et cum idem Papa reverendissimus cogeret Synodum Episcoporum Italiæ, de vita Monachorum & quiete ordinaturus; & ipse Mellitus inter eos assedit .... ac in Britanniam rediens secum Anglorum Ecclesiæ mandata atque observanda* detulit, *una cum Epistolis quas idem Pontifex Deo dilecto Archiepiscopo Laurentio, & Clero universo, similiter & Edilbertho Regi, atque genti Anglorum direxit*. Inter laudata mandata, celeberrimum est Decretum quod ita incipit: *Sunt nonnulli fulti nullo dogmate* (vel, sunt nonnulli stulti dogmatis) *magis zelo amaritudinis quam dilectionis inflammati, asserentes, Monachos, quia mundo mortui sunt & Deo vivunt, Sacerdotalis officii potentia* (vel, Sacerdotali officio) *indignos*, &c. Eos refellit summus Pontifex, maxime exemplis Gregorii Magni & Augustini ejus discipuli, qui licet Monachi, pontificali dignitate fulserunt, additque: *Neque enim Benedictus Monachorum præceptor, hujus rei aliquo modo fuit interdictor*.

XV. Ejusdem Epistola pro Monachis in Eccles. Cant. militantibus. Ibidem.

Epistolam ad Edilberthum Regem, cujus Beda meminit, habemus in novissima collectione Conciliorum, ex qua quæ ad nostrum propositum faciunt satis erit exscribere: *Quapropter, gloriose Fili, quod ab apostolica Sede per coepiscopum nostrum Mellitum postulastis, libenti animo concedimus; id est, ut vestra benignitas in monasterio in Dorovornensi civitate constituto, quod sanctus Doctor vester Augustinus beatæ memoriæ Gregorii discipulus sancti Salvatoris nomini consecravit, cui ad præsens præesse dignoscitur dilectissimus frater noster Laurentius: licenter per omnia Monachorum regulariter viventium habitationem statuat: apostolica auctoritate decernentes, ut ipsi vestræ salutis prædicatores Monachi, Monachorum gregem sibi adsocient*. Ex his liquet Metropolitanam S. Salvatoris Ecclesiam ab exordio Monasterium fuisse dictam propter inhabitantes Monachos. Non solum autem ratum habuit summus Pontifex traditam fuisse Monachis hanc Ecclesiam, sed etiam apostolica auctoritate decrevit ut prædicatores Monachi, alios sibi Monachos sociarent, a quibus ad posteros monasticum institutum propagaretur. Non ergo contendimus Monachos ad Ecclesiam Christi Cantuariensem, ex Bonifacii litteris admissos esse, ut credere videtur Canonicorum Regularium patronus, sed ejusdem Papæ auctoritate in hujus Ecclesiæ possessione confirmatos & assertos. Somniare autem eumdem causæ prorsus desperatæ auctorem pene dixerim, dum fingit Bonifacii consensu aut decreto adjunctos Canonicis Regularibus fuisse Monachos, *qui psalmodiam quotidianam absolverent dum illi Clerici, quos alio publica utilitas vocabat, libere fungerentur omni Ecclesiastico munere*. Nugæ sane: quasi vero priores hujus Ecclesiæ prædicatores & habitatores, non Monachi a Bonifacio appellarentur sed Clerici; aut ullum post ea quæ diximus, receptorum ab initio in Ecclesia Cantuariensi Clericorum non Monachorum vestigium appareret.

Pag. 82. Male a supero Scriptore intellecta.

CAPUT VII.

I. Angliæ Monachi fuere ab initio Benedictini. Unde jam dicta confirmantur de Sancto Gregorio S. Benedicti legibus adstricto. II. Prima ratio ex Aldhelmo. III. Secunda ex S. Vvilfridi vitæ Scriptore

re coævo. IV. Tertia ratio ex veteribus litaniis, quibus S. Benedicti nomen insertum. V. Cloveshovianæ Synodi silentium frustra nobis objectum. VI. Et venerabilis Bedæ. VII. Aliud argumentum ex S. Benedicti Regula per Monachos Anglos in Germaniam delata. VIII. Bollandianorum ea de re sententia. IX. Mareshamus aliter sentiens refellitur.

a I. Angliæ Monachi fuere ab initio Benedictini.

[a] COmmemoratum S. Benedicti nomen a summo Pontifice Bonifacio, addito etiam præceptoris Monachorum titulo, ubi maxime de Monachorum Anglicanorum tranquillitate agebatur, non obscure nobis conjiciendum præbet Angliæ Monachos tunc fuisse Benedictinos; sive ii essent Augustini socii superstites, sive illi quos sibi post legitimam probationem suæque Congregationi sociarunt. Verum quid opus est conjecturis, ubi tot adsunt demonstrationes? hoc sane nomine dignæ sunt rationes, quas doctissimus Mabillonius in hoc argumentum congessit tum in Præfat. ad Seculum I. Benedict. §. 8. tum in observationibus præviis ad S. Vvilfridi vitam I. parte Seculi IV. Benedict. tum Analectorum tomo II. dissertatione de S. Gregorii monachatu parte II. §. 8. pag. 173. & seq. tum denique Annalium Benedict. lib. x. §. 18. ac in appendice I. pag. 655. & seq. Præcipuas autem delibare ad nostrum satis erit institutum; unde consequens erit (quod jam quoque diximus) S. Gregorium Benedictinam Regulam observasse, observandamque suis commendasse.

Unde jam dicta confirmantur de S. Greg. S. Benedicti legibus adstricto. *Lib. I. cap. III. §. 3. &c. & 10.*

II. Prima ratio ex Aldhelmo.

Prima ducitur ex indubitato S. Aldhelmi testimonio, qui ab Hadriano Abbate monasterii S. Petri apud Cantuariam primum eruditus, deinde Monachus & Abbas in cœnobio Maildunensi seu Malmesburiensi apud Vvest-Saxones, quorum etiam Episcopus fuit, in Carmine de virginitate, S. Benedictum hoc elogio designat:

Primus qui statuit nostræ certamina vitæ,
Qualiter optatam teneant cœnobia normam,
Quoque modo propter directo tramite sanctus,
Ad superos scandens cœlorum culmina cultor,
Cujus præclaram pandens ab origine vitam
Gregorius Præsul chartis descripserat olim.

Hic manifeste S. Aldhelmus Monachus & Abbas, qui eodem seculo quo S. Augustinus ejusque socii Anglos ad fidem Christianam adduxerunt, floruit (devixit enim tantum an. 709. teste Beda) palam testatur Benedictum vitæ monasticæ, quam professus fuerat observabantque Anglicana monasteria, primum fuisse institutorem.

III. Secunda ratio ex vita S. Vvifridi scriptore coævo. *Secul. IV. Benedict. p. I. in Appendice.*

Secundam rationem suppeditat vitæ S. Vvilfridi scriptor coævus Eddius Stephanus, apud quem S. Vvilfridus ita loquitur ad Synodum ejus causa congregatam: *Nonne* (al. necnon) *ego primus post obitum primorum procerum a S. Gregorio directorum curavi ut Scoticæ virulenta plantationis germina eradicarem.... vel quomodo vitam Monachorum secundum Regulam S. Benedicti patris, quam nullus prior invexit, constituerem*; scilicet apud Ultra humbrenses: nam in regno Cantii jam receptam fuisse S. Benedicti Regulam, indeque ad Nordam humbrorum cœnobia vel instituenda vel restituenda a S. Vvilfrido delatam fuisse probant hæc Eddii verba c. 14. *Ecbertus quoque Rex Cantuariorum religiosus, Pontificem nostrum ad se accersivit, & illic Presbyteros multos.... ordinavit.... omnibus carus episcopalia officia per plu-*

Q 2

a V. de Castro nota (*ccc*)

plura spatia agens, cum cantoribus Ædde & Æona, & cæmentariis... in regionem suam revertens cum Regula Benedicti, instituta Ecclesiarum bene melioravit.

V. Tertia ratio ex veteribus litaniis S. Benedicti nomen continentibus.

Tertia ratio petitur ex veteribus litaniis Anglicanis, quas a mille saltem annis, & ante seculum VIII. concinnatas probat doctissimus Mabillonius, tum ex pervetusti codicis characteribus semi Saxonicis; tum maxime quod in eis nullus invocetur aut commemoretur sanctus medio seculo VII. inferior; non Mellitus, non Paulinus, Cuthbertus, Vvilfridus, Aidanus & alii plurimi, multis recensitorum in litaniarum serie Beatorum sanctitate & doctrina longe illustriores; qui sane prætermissi non fuissent, si diem jam clausissent extremum, & de eorum sanctitate, quemadmodum postea seculo VIII. constitisset. In his autem litaniis S. Benedicti nomen bis inclamatur post S. Hieronymum, ante SS. Hilarium & Martinum; quod argumentum est validissimum, S. Benedictum apud eos qui hujusmodi litaniis utebantur, patroni locum obtinuisse: alioquin cur hic solus commemoraretur omissis Pachomio, Antonio, Basilio, Columbano? Cur bis invocaretur, quod nulli alteri concessum, præterquam S. Stephano & S. Mariæ ter appellatæ? Porro usitatas fuisse litanias illas in Anglia; immo pro Anglia concinnatas, probat hæc supplicatio: *Ut clerum & plebem Anglorum conservare digneris, te rogamus, audi nos;* nullius alterius gentis facta mentione.

V. Cloveshovianæ Synodi silentium frustra nobis objectum.

His æqua lance ponderatis, Cloveshovianæ Synodi & venerabilis Bedæ silentium de Regula S. Benedicti, quod ab adversariis olim objectum nobis est, minime causæ nostræ nocere posset, etiamsi nulla illis aut S. Benedicti, ut promulgatæ ab eo Regulæ fieret mentio. Verum ne illud quidem licet nobis opponere; nam in Synodo Cloveshoviæ legitur: *Vicesimo quarto sancitum est capitulo, ut si quis secularium sanctæ professionis famulatum subire desiderat, non antea tonsuræ habitum suscipiat, quam illius conversatio & morum qualitas secundum monasticæ regulæ definitionem manifestius probetur, juxta apostolicum præceptum:* Probate spiritus, si ex Deo sunt; *nisi aliqua rationabilis causa, ut ante suscipiantur in Congregationem, rite persuadeat.* Quænam, rogo, mediante octavo seculo, quo tempore Concilium Cloveshoviæ celebratum est, Regula monastica ita celebris erat, ut simpliciter nulloque addito, nomine Regulæ monasticæ designaretur, præter S. Benedicti Regulam in cujus cap. 58. legitur: *Noviter veniens quis ad conversionem, non ei facili tribuatur ingressus, sed sicut ait Apostolus:* Probate spiritus si ex Deo sunt? Deinde præscriptis omnibus ad probationem & receptionem novitiorum, subjungitur: *Et jam ex illa die in congregatione reputetur.* Neque silentio prætermittendum videtur in utroque contextu S. Johannem, præter solitum, vocari Apostolum simpliciter, quod soli Paulo ex more tribuitur; unde suspicari liceret (si alia non suppeterent argumenta) Synodum Cloveshoviensem, Johannem laudando sub Apostoli nomine, morem gessisse S. Benedicto. *1. Johan. 4.*

VI. Et venerabilis Bedæ.

Quod spectat ad venerabilem Bedam, in [2] historiæ Abbatum Vviremutensium & Girvvensium ab ipso editæ libro 1. legimus. S. Benedictum Episcopum quartam profectionem Romam aggressum esse, post compositum *juxta Regulam* monasterium. Quam Regulam intelligit nisi Benedictinam, præter quam nulla fuit in Occidente late propagata? Verum hanc ipsam postea clare designat

2 Hanc historiam cujus meminit Guillelmus Malmesbur. lib. 1. c. 3. primus edidit Jacobus Vvaræus eques auratus Dublini 1664.

signat Beda referens in fine libri 1. hæc Abbatis sui verba in oratione extrema ad discipulos habita: *Multum cavetote, fratres, ne deforis aliunde vobis patrem quæratis; sed juxta quod Regula magni quondam Abbatis Benedicti, juxta quod privilegii vestri continent decreta, in conventu vestræ congregationis, communi consilio perquiratis, qui secundum vitæ meritum & sapientiæ doctrinam, aptior ad tale ministerium perficiendum, dignıorque probetur*. Hæ sunt dotes quas in eligendo Abbate postulat S. Benedictus Regulæ cap. 64.

Ceolfridus Abbas Biscopi successor mare transmissurus, eadem suis fratribus præcepit. *Utilius decrevit*, inquit Beda ejusdem congregationis Monachus lib. 2. *dato fratribus præcepto, ut juxta sui statuta privilegii, juxtaque Regulam S. Abbatis Benedicti, de suis ipsis patrem qui aptior esset eligerent*.

Cum idem venerabilis scriptor asserat lib. 1. Biscopum eam discipulis suis Regulam tradidisse, quam in decem & septem monasteriis a se perlustratis invenerat, quorum unum erat Cantuariense S. Petri cœnobium, evidentissime patet longe ante ipsum S. Benedicti Regulam in Angliæ monasteriis receptam fuisse & viguisse.

VII. Aliud argumentum ex Regula S. Bened. per Monachos Anglos in Germaniam delata.

Non minus validum depromitur argumentum, ex propagatione Regulæ Benedictinæ in Germania & vicinis regionibus septentrionalibus, auctore S. Bonifacio aliisque Monachis ex Anglia profectis, ad fidem Christianam disseminandam: qui videlicet plurima cœnobia condiderunt, in his maxime Fuldense monasterium tota Europa nedum Germania celeberimum, ubi ritus Benedictinos ab exordio viguisse inficiatur nemo. Nimirum quam a majoribus suis Augustino ejusque sodalibus Gregorii Magni discipulis Romanique monasterii alumnis acceperant hi sacri verbi præcones, eamdem in erectis a se asceteriis observandam tradiderunt; & in ipsius institutis ad amussim sectandis ad mortem usque perseverarunt. Huc revocanda sunt quæ libro 1. diximus cap. III. de S. Benedicti Regula in Romano S. Andreæ monasterio suscepta, & ab ipsomet S. Gregorio servata.

VIII. Bollandianorum ea de re sententia.

His rationibus victi Bollandiani socii, contrariam olim secuti sententiam, tandem ultro confessi sunt Benedictinos *maxima cum verosimilitudine ac propemodum evidentia* Augustinum ejusque sodales inter suos numerare. Quibus si videre contigisset laudatam supra Eddii lucubrationem de S. Vvilfridi vita (nondum enim eam e tenebris eruerat noster Mabillonius, cum hæc docti viri scriberent) remota omni dubitatione ac fluctuatione, S. Augustinum Anglorum Apostolum ejusque socios Benedictinæ familiæ adjudicassent.

IX. Mareshamus aliter sentiens refellitur.

Aliter sane sentit Johannes Mareshamus in propylæo ad Monasticum Anglicanum; qui licet fateatur maximam apud Anglos olim fuisse Regulæ S. Benedicti reverentiam, eamdem tamen ab anno tantum 965. in Anglicanis monasteriis receptam esse contendit, ob Synodi Cloveshoviæ ac venerabilis Bedæ hac de Regula silentium. Verum negantia hæc argumenta jam sufficienter diluimus, prolatis tum ex laudata Synodo, tum ex venerabili scriptore non dubiis de Benedictina Regula testimoniis. Aliunde vero ab historiæ veritate prorsus aberrat Mareshamus, cum ante seculum x. S. Benedicti Regulam Anglicanis monasteriis ignotam asserit; quod quam sit temere dictum, vel unus Johannes Diaconus ostendit lib. IV. vitæ S. Gregorii cap. 82. *Quod vero*, inquit, *Monachi, qui a Gregorio in Saxoniam* (transmarinam scilicet seu Angliam) *missi sunt, S. Benedicti Regulæ fuerint mancipati; inter alia etiam illud ostendit, quod ex ipsius di-*

discipulis vix potest in illis partibus Monachus inveniri, a quo non observetur tam in proposito quam in habitu Regula S. Benedicti. Scribebat Johannes Diaconus nono seculo, centum pene annis ante Concilium Vvintonjense habitum an. 965. in quo de S. Benedicti Regula in Anglicanis monasteriis admittenda actum censet Mareshamus; & jam eo tempore ita passim S. Benedicti Regula in Angliæ monasteriis obtinuerat, ut vix in tota reperiretur Anglia vel unus Monachus, qui S. Benedicti leges non observaret. Neque vero id levius assertum a Johanne vitæ S. Gregorii scriptore suspicabitur, qui adducta supra ex Aldhelmo, Beda, Eddio, & Cloveshoviensi Concilio testimonia non oscitanter legerit. Præterea Johannem, ut de S. Gregorii rebus gestis, ac præsertim de Anglicana Ecclesia ab ejus discipulis fundata, gubernata, propagata scriberet, non perfunctoriam Anglicanarum rerum notitiam sibi comparasse constat: unde ignorare non potuit quibus adstringerentur legibus Angliæ monasteria. Verum de hoc argumento plusquam satis; maxime cum illud occupaverit doctissimus Mabillonius. Nunc ad S. Gregorium redeamus, de conversis Anglis in Domino exsultantem, ac de absolvendo tanto opere sollicitum.

CAPUT VIII.

I. Sanctus Gregorius debitas sibi pro Anglorum conversione laudes in alios regerit. II. Quantum floreret tunc religio in Anglia. III. Quædam recens conversis indulget Papa. IV. Idolorum templa christiano ritu consecrari jubet. V. Quas neophytis epulas, & agapas concesserit. VI. Augustinus frustra Britones dissidentes ad pacem invitat. Qui pervicaciæ pœnas dant. Augustini obitus, & post obitum cultus sacer. VII. Quantum ejus successores pro reconciliandis Britonibus & Scottis laboraverint. VIII. In Anglos christianos persecutio desævit. Quæ tandem sedatur. IX. Britones Ecclesiæ Romanæ doctrinam ritusque suscipiunt. Pro hodiernorum Anglorum conversione votum.

I. S. Gregorius laudes sibi pro Anglorum conversione debitas, in alios regerit. *Lib. VIII. Ep. 30.*

Acceptis quæ in Anglicana expeditione feliciter ab Augustino ejusque fratribus in dies gerebantur, Gregorius amicos suos ad gratias Deo pro tanto beneficio agendas litteris suis provocavit. Ad S. Eulogium, a quo nuper lætum de hæreticorum conversione, & de Catholicorum concordia nuntium acceperat, ita scribit: *Quoniam vere in bonis quæ agitis scio quod & aliis congaudetis, vestræ vobis gratiæ vicem reddo, & non dissimilia nuntio: quia dum gens Anglorum in mundi angulo posita, in cultu lignorum ac lapidum perfida nuncusque remaneret, ex vestræ mihi orationis adjutorio placuit, ut ad eam monasterii mei Monachum in prædicationem tansmittere Deo auctore debuissem*. Narrat postea quot quantisque miraculis Augustinus ejusque socii apud Anglos coruscarent; itaut Apostolorum virtutes, in signis quæ exhibebant, imitari viderentur. *Quod idcirco narravi*, inquit, *ut cognoscatis quid in Alexandrino populo loquendo, & quid in mundi finibus agitis orando. Vestræ enim orationes sunt in eo loco ubi non estis, quorum operationes sanctæ monstrantur in eo loco in quo estis*. Sic debitas sibi laudes pro tanto opere deprecari conabatur humilis Pontifex, ac in quoslibet alios regerere.

II. Quantum floreret tunc religio in Anglia. *Moral. l. 27 num. 21.*

Quam tunc floreret in Britannia religio christiana, his verbis exprimit: *Ecce lingua Britanniæ, quæ nil aliud noverat, quam barbarum frendere, jam dudum in divinis laudibus Hebræum cœpit Alleluia resonare. Ecce quondam tumidus, jam substratus*

tus Sanctorum pedibus servit Oceanus, ejusque barbaros motus, quos terreni principes edomare ferro nequiverant, hos pro divina formidine Sacerdotum ora simplicibus verbis ligant: & qui catervas pugnantium infidelis nequaquam metuerat, jam nunc fidelis humilium linguas timet. Quia enim perceptis cælestibus verbis, clarescentibus quoque miraculis, virtus ei divinæ cognitionis infunditur, ejusdem divinitatis terrore refrenatur, ut prava agere metuat, ac totis desideriis ad æternitatis gratiam pervenire concupiscat.

III. Quædam recens conversis indulget Papa. Lib. XI. Ep. 64. in resp. ad 6. interrog. l. XIV. Ep. ult.

Quædam tamen in gratiam neophytorum indulsit, quæ antiquitus receptæ in Ecclesia leges prohibebant; maxime de contrahendo intra certos consanguinitatis & affinitatis gradus matrimonio: ut paulatim Christi jugo assuescerent in ipso recens geniti: & a fide quam susceperat gens Anglorum, recedere non cogerent austeriora. Hanc rationem concessæ indulgentiæ affert ipse respondens Felici Messanensi Episcopo de hoc sacræ legis laxamento pene expostulanti. Sic summam in Ecclesia nactus auctoritatem, & premere & laxas dare habenas, ut e re videbatur, noverat Pontificum prudentissimus.

IV. Idolorum templa ritu christiano consecrari jubet. Lib. XI. Ep. 66. Ibid. Ep. 76.

Prius statuerat ut idolorum templa everterentur; qua de re etiam ad Edilbertum scripserat: sed mutato consilio satius putavit, ea destructis ejectisque idolis, aspersione aquæ benedictæ lustrare, atque ritu christiano consecrare; ut Angli nuper ad fidem vocati, familiarius ad loca consueta concurrerent.

V. Quas neophytis epulas & agapas concesserit. Ibid. Ep. 79. pag. 574.

Consuetudo erat Gentilium multos, cum suis idolis offerrent sacrificia, boves occidere, atque ex eis epulari. Quod ut in piam solemnitatem transferret sanctissimus Papa, annuit *ut in die dedicationis Ecclesiæ, vel natalitio sanctorum Martyrum*, quorum reliquiæ in novis templis conditæ fuerant, Angli nuper christiani facti *tabernacula sibi, circa easdem Ecclesias quæ ex fanis erant commutatæ, de ramis arborum facerent, & religiosis conviviis solemnitatem celebrarent. Nam duris*, inquit, *mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est: quia is qui locum summum ascendere nititur, necesse est ut gradibus vel passibus, non autem saltibus elevetur.* Eadem pia industria usum olim legimus S. Gregorium cognomento Thaumaturgum erga neophytos, ut refert alter Gregorius Nyssenus dictus in ejusdem vita; quod idcirco judicavimus observandum, ne Gregorius noster illa Paganis nuper conversis ad fidem christianam concedendo & facile indulgendo, humanum aliquid passum esse ac secundum carnem sapuisse videatur. Hic una eademque serie quæcumque ad Anglorum conversionem annitente S. Gregorio facta, ad nascentis Anglicanæ Ecclesiæ constitutionem pertinebant contraximus, etsi diversis annis contigerint. Quæ tam faustis initiis successerint, breviter delineare, & ob oculos contracta ponere operæ pretium est.

VI. Augustinus frustra Britones dissidentes ad pacem invitat. Bed. l. II. c. 2. Qui pervicaciæ pœnas dant.

Quamvis nihil antiquius haberet Augustinus, quam Anglos ad christianam fidem perducere, Britones tamen antiquos insulæ incolas, ad Ecclesiæ Romanæ unitatem, a qua penes nonnullos ritus dissidebant, revocare sollicitus fuit, coacta semel & iterum in hanc rem Synodo. Quibus reluctantibus, etsi quæ verbis prædicarat, miraculo confirmasset, *vir Domini fertur minitans prædixisse, quod si pacem cum fratribus accipere nollent, bellum ab hostibus forent accepturi.* Nec vaticinium effectu caruit; nam Edilfridus Nordan-Humbrorum rex fortissimus, post Augustini obitum Britones ingenti strage profligavit; nec Sacerdotibus pe-

pepercit, qui frequentes convenerant, maxime ex monasterio[a] Bancor, *in quo tantus fertur fuisse numerus Monachorum, ut cum in septem portiones esset cum præpositis sibi rectoribus divisum, nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum suarum vivere solebant*. Hujus internecionis invidia Augustinum onerare conati sunt ex heterodoxis nonnulli, quasi ipse belli Britonibus inferendi Edilfrido auctor fuerit. Verum id minime apud Bedam, aut alios e veteribus legitur Scriptoribus. Immo cæsos eos, *ipso jam multo ante tempore ad cælestia regna sublato*, expresse docet venerabilis Beda. Quæ verba prætermisit quidem Alvredus in versione Saxonica; sed ea repræsentant exemplaria omnia Latina. Ad superos autem transiit Augustinus an. 607. die 26. Maii, qui feriatus fuit apud Anglos hoc Synodi Cloveshoviensis ann. 747. decreto: *Septem-decimo constitutum est præcepto, ut dies natalitius beati Papæ Gregorii, & dies quoque depositionis (qui est septimo Kalend. Junii) S. Augustini Archiepiscopi & confessoris, qui genti Anglorum missus est a præfato Papa ∴ scientiam fidei, baptismi sacramentum, & cælestis patriæ notitiam primus attulit, ab omnibus sicut decet honorifice venerentur: itaut uterque dies ab Ecclesiasticis, & Monasterialibus feriatus habeatur; nomenque ejusdem B. Patris & Doctoris nostri Augustini in Letaniæ decantatione post sancti Gregorii vocationem semper dicatur*.

a Ibidem.

Spelman. tom. I. Concil. Angl. p. 93.

Augustini obitus, & post obitum sacer cultus

VII. Quantum ejus successores pro reconciliandis Britonibus, & Scottis laborarint.

b Beda lib. 2. c. 3.

[b] Evocato ad superos Augustino, qui ab ipso ordinati fuerant Episcopi, Mellitus Londoniæ, Justus [c] Roffæ, & Laurentius ipsius in Dorovernensi Cathedra successor; de revocandis a schismate tum Britonibus, tum Scottis Hiberniæ insulæ habitatoribus plurimum sategerunt, scriptis ad eos Epistolis caritatem & humilitatem christianam spirantibus. Missæ ad Scottos seu Hibernos hæc erat inscriptio quam refert Beda: *Dominis carissimis fratribus Episcopis vel Abbatibus per universam Scotiam*. Ubi Episcopi & Abbates iidem fuisse videntur.

VIII. In Anglos christianos persecutio desævit. Beda ibid. c. 5. Quæ tandem sedatur.

Nec minus pro novæ Ecclesiæ profectu, & incremento allaborarunt vigilantissimi Episcopi; at vita functis Regibus Edilbertho & Saberetho ejus sororis filio, qui christianam fidem impense coluerant & asseruerant, adeo grave bellum in Anglicanam Ecclesiam exarsit, moventibus persecutionem in fideles eorum successoribus, ut Mellitus & Justus in Galliam trajicere coacti sint; quos brevi sequi parabat Laurentius, nisi gravissima objurgatione acrioribusque flagellis ab Apostolo Petro fuisset deterritus. Adiens ergo Eadbaldum Regem, & inflicta sibi verbera ostendens, eum ad idololatriam ejurandam, amplectendamque christianam fidem, cui postea ex animo favit in omnibus, adduxit. Saberethi autem filii qui Mellitum, & quod prædicabat Evangelium rejecerant, perduellionis suæ pœnas dederunt, in prælio adversus Genissorum gentem cum omni exercitu cæsi. Revocati itaque ex Galliis ab Laurentio Mellitus & Justus, ad intermissum prædicationis opus redierunt. Hæc fusius apud Bedam.

IX. Britones Ecclesiæ Romanæ doctrinam ritusque suscipiunt. Pro Anglorum hodiernorum conversione vota.

S. Laurentio laboribus apostolicis & vita defuncto successor datus est Mellitus; Mellito postea successit Justus; Justo Honorius. Hunc excepit Deusdedit, post quem sedit Theodorus a Vitaliano Papa missus, qui Britones tandem ad Ecclesiæ Romanæ ritus omnes feliciter perduxit. Hic subsistendum putamus, ut ad

S. Gre-

a In Wallia Angliæ provincia situm erat, & distingui debet ab alio ejusdem nominis monasterio in Ultonia Hiberniæ provincia posito, cujus S. Bernardus meminisse videtur in vita S. Malachiæ c. 6.

b Rochester apud Bedam vocatur, quod nomen adhuc retinet.

c De Castro nota (dd)

S. Gregorii gesta redeat oratio. Quæ de Anglorum conversione congessimus, recolant eorum posteri: interrogent Patrem suæ fidei S. Gregorium, & annuntiabit eis; majores Augustinum ejusque adjutores Monachos, & dicent ipsis, quam ab exordio fidem sint amplexi, quantam apostolicæ Sedi reverentiam exhibuerint & obedientiam, quibus olim usi sacramentis, quos ad Dei cultum ritus adhibuerint. Heu! altaria quæ illi erexerant, destruxerunt heterodoxi; & avitam catholicamque religionem, admissis omnibus erroribus & impietatibus, repulerunt. *Det Deus illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem; & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.* (2. Tim. 2. 25.)

CAPUT IX.

(An. 596. & 597.) *I. Gregorii Decretum de Episcoporum hereditate. II. Ejus misericordia præsertim in captivis redimendis, III. Hujus redemtionis gratia vasa sacra distrahi laudat. IV. Quosdam Ecclesiæ famulos libertate donat. V. Schisma deserentium sustentationi providet. VI. Quæ tunc essent Ecclesiæ Romanæ opes & patrimonia. Plurimæ urbes ejus dominio subditæ. Priorum Rom. Pontificum largæ eleemosynæ. Quibus S. Gregorius addidit. VII. Ejus de residentia Episcoporum sententia. VIII Clerici extranei sine dimissoriis Episcoporum suorum litteris non recipiendi. IX. De Missis privatis, & altarium pluralitate tempore S. Gregorii. X. Causæ etiam Episcoporum ubi judicandæ. XI. A quibus causæ Clericorum. Privilegia Ecclesiarum illibata servat S. Gregorius. De Ecclesiarum consecratione. XII. Quem in laudandis amicis modum tenuerit.*

GRegorius tanto labore ac studio in aggregandis colligendisque intra Ecclesiam iis qui foris erant, incumbens, nihil tamen de pastorali sollicitudine remisit erga gregem jamdudum suæ curæ a summo Pastore commendatum. Periculum erat ne Episcopi proximorum cupiditati servientes, eorumque pravis abducti consiliis, ex Ecclesiæ reditibus prædia, quæ ipsis hereditario relinquerent jure, compararent: unde eleemosynæ aut nullæ, aut parciores, in egenos. Id quidem [a] sacris legibus jam prohibitum fuerat; sed Johannes Ravennas Episcopus eas spreverat, & *condito Testamento, diversa in Ecclesiæ suæ gravamina conscripserat*; qua de re expostulantes Papam adierunt Presbyteri, Diaconi, omnisque Ravennæ clerus: a quo judicatum, [b] ut ea quæ de Ecclesiæ suæ, vel de acquisitis in episcopatu rebus contra legum statuta testamento sancivisset, hæc irrita censerentur; *Si quod autem de propriis rebus quas ante episcopatum habuit, quod quidem prius Ecclesiæ suæ non contulit, fieri voluit vel decrevit, firmum per omnia robur obtinere necesse est*, inquit æquissimus Pontifex. Idem iterato postea decrevit, jussitque insuper Scholastico Defensori, ut a vestibus & a quibuslibet inventis in domo patris ejus Episcopi nuper demortui prorsus abstineret: volebat enim omnia quæ Episcoporum aliorumque Clericorum parsimonia pauperibus fortasse subtraxerat, eisdem postmodum cedere, egenorum vere pater.

(I. Gregorii Decretum de Episcoporum hereditate.) (a Lib. VI. Ep. 1) (b) (Lib. XI. Ep. 20.)

Cum sciebat Episcoporum reditus ad pauperes alendos minime posse sufficere, libentissime quæ satis essent eis suppeditabat. Legenda Epistola ad Cyprianum, qua præcipit ut ex Ecclesiæ patrimonio quod rege-

(II. Ejus misericordia præsertim in redimendis captivis.)

a Vide notas ad hanc Epist. b Idem etiam statuitur lib. IX. Epist. 77.

gebat, uſque ad duo modiorum millia, ſi tot collegerit, Zenoni det Lib. VI ep. 4. Epiſcopo egenis diſtribuenda. Largum ſe præſertim oſtendebat in redimendis captivis, cui pio operi ſtrenue incumbere jubebat, quos Eccleſiæ negotiis præfeciſſet. [a] Ita ſcribit ad Anthemium Subdiaconum Campaniæ patrimonium curantem: Ibid. Ep. 35. *Quantus dolor, quantaque ſit noſtro cordi afflictio de his quæ in partibus Campaniæ contigerunt, dicere non poſſumus: ſed ex calamitatis magnitudine potes ipſe colligere. Ea de re pro remedio captivorum qui tenti ſunt, ſolidos Experientiæ tuæ per horum portiorem Stephanum virum magnificum tranſmiſimus, admonentes ut omnino debeas eſſe ſollicitus, ac ſtrenue peragas, & liberos homines, quos ad redemtionem ſuam ſufficere non poſſe cognoſcis, tu eos feſtines redimere. Qui vero ſervi fuerint, & dominos eorum ita pauperes eſſe compereris, ut eos redimere non aſſurgant, & hos quoque comparare non deſinas.* Lib. VII. Ep. 26. Hoc etiam anno Crotona ad mare Adriaticum jacens, a Langobardis capta eſt; *& multi viri ac multæ mulieres nobiles in prædam ductæ ſunt; & filii a parentibus, parentes a filiis, & conjugibus diviſi;* quibus in libertatem reſtituendis, & propriam, & ab aliis oblatam pecuniam impendit piiſſimus pater.

III. Hujus redemtionis gratia diſtrahi vaſa ſacra laudat. Lib. VII. Ep. 13.

Pro redimendis captivis vaſa ſacra diſtrahi non ſolum permittebat, ſed laudabat; ut ex plurimis ejus Epiſtolis liquet. Fortunatus Fanenſis Epiſcopus copiam petierat eam vendendi, ut mutuam pecuniam quam captivorum redemtioni impenderat, ſolveret, cum alias ſolvendo non foret; cui reſcripſit: *Quia Fraternitate veſtra indicante comperimus ad redemtionem captivorum mutuam ſe feciſſe pecuniam, & eam unde ſolveret non habere, atque ob hoc cum noſtra vos auctoritate ſacrata velle vaſa diſtrahere: in hac re, quia & legum & canonum decreta conſentiunt, noſtrum conſenſum præbere curavimus, & in diſtrahendis ſacratis vaſis vobis licentiam indulgemus.* Hic annuit; Ibid. Ep. 8. at in alia præcipit, ad Donum Meſſanenſem Epiſcopum ſcribens: *Fraternitas veſtra debet eſſe ſollicita, ut ſi quidem de prædicta Eccleſia uſuale argentum eſt, ſupraſcriptam quantitatem accipiat; alioquin de ſacratis vos vaſis hac in re eam quam prædiximus quantitatem præbere neceſſe eſt. Nam ſicut omnino grave eſt fruſtra eccleſiaſtica miniſteria venumdare, ſic iterum culpa eſt, imminente hujuſmodi neceſſitate, res maxime deſolatæ Eccleſiæ captivis ſuis præponere, & in eorum redemtione ceſſare.* Lib. VI. Ep. 2.

IV. Quoſdam Eccleſiæ famulos libertate donat. Lib. VI. Ep. 12. Lib. II. Ep. 10.

Eadem pietate ac munificentia quandoque Eccleſiæ Romanæ famulos de ipſa bene meritos libertate donabat, & cives Romanos efficiebat, conceſſo ipſis omni peculio, additis etiam donis. Hujuſmodi manumiſſionis exemplum & formulam habes in Epiſtola ad Montanam & Thomam ſcripta. Solemniter ab Epiſcopis in Eccleſia celebrari manumiſſiones alibi nos docet, ad Paulum Epiſcopum ſcribens.

V. Schiſma deſerentium ſuſtentationi providet. Ibid. Ep. 39. & 47.

Miſericordiam Gregorii præ cæteris experiebantur, qui a ſchiſmate aut ab hæreſi ad Eccleſiam reverſi, ſuos Gentiles adhuc in perduellione pertinacius hærentes patiebantur adverſarios. Hanc ſanctiſſimi & ſapientiſſimi pontificis liberalitatem imitatus Ludovicus Magnus Francorum Rex Chriſtianiſſimus, annuis penſionibus fovere curavit erroris Calviniani ſectatores, ad Eccleſiæ ſinum reverſos; ut in piæ matris gremio eadem ſaltem vitæ neceſſaria nanciſcerentur, quæ noverca hæreſis prius abunde ſuppeditabat.

VI. Quæ tunc eſſent Eccleſiæ Romanæ opes, & patrimonia.

Cum multoties jam de effuſa in omnes S. Gregorii liberalitate verba fecerimus, operæ pretium eſt paucis oſten-

a Vide etiam lib. VIII. Ep. 24. 28.

Lib. I. Ep. 75. Lib. III. Ep 72. Lib. IX. Ep. 18. Lib. VI. Ep. 22. Lib III. Ep 22. Ibid. Ep. 33. Lib. I. Ep. 55. & 65. Lib. IV. c. 26.

ostendere quæ tunc essent Ecclesiæ Romanæ opes, unde ad sumtus tantos & pene immensos hauriret. Multa & maxima jam a priscis temporibus latifundia possidebat in toto orbe Christiano Ecclesia hæc cæterarum princeps, quæ S. Petri patrimonia vocabantur. Nota sunt ex sancti Pontificis Epistolis Africanum; Siculum multiplex, ut ex Epist. 44. lib. I. & ex plurimis ad Siciliæ defensores & rectores missis, quas in indice geographico sub Siciliæ titulo collegimus, manifestum est; Corsicum, Dalmaticum, Gallicanum. De iis quæ intra Italiam, in Campania præsertim Ecclesia Romana possidebat loqui foret supervacaneum. Amplissimas possessiones a Constantino Magno concessas auguramur, cujus in ditandis Ecclesiis munificentiam præsertim laudat Eusebius in ejus vita.

Plurimæ urbes ejus dominio subditæ.

Nepesinam civitatem in Etruria juri Romani Pontificis subditam fuisse conjicimus ex Ep. II. libri secundi, qua *Leontio viro clarissimo curam sollicitudinemque civitatis injunctam a se fuisse* significat, *ut in cunctis invigilans, quæ ad utilitatem civium, vel Reipublicæ pertinere dignoscet*, ipse disponat. Eadem Epistola clerum, ordinem Senatorium, & plebem urbis hujus admonet, ut a se constituto Præfecto in omnibus obedientiam exhibeant: *Quia quisquis*, inquit, *incongrue ordinationi ejus restiterit, nostræ resultare dispositioni cognoscetur. Quicumque vero eum in iis, quæ supra retulimus, audierit, nos audiet. Si quis autem, quod non credimus, eum post hanc admonitionem nostram contemnendum putaverit, ad suum proculdubio sciat pertinere periculum.* Qua auctoritate & potestate Gregorius, tum Leontio viro clarissimo custodiam Nepesinæ urbis demandasset, tum civibus ut ipsi obsequerentur, additis etiam minis præcepisset, nisi juris fuisset Ecclesiæ? Ad eamdem pertinuisse Hydruntum & Callipolitanum castrum aliunde colligitur. Id quoque dicendum de Neapoli, cum legamus Papam ad hujus civitatis custodiam Tribunum deputasse, ac militibus qui in hujus urbis præsidio erant, imperasse; non alia proculdubio ratione, quam quia ejus dominio foret [a] subdita, non excusso tamen penitus Imperatorum jugo. Iam diu antea summos Pontifices ad amplissimam dignitatem evectos fuisse, testis est Ammianus Marcellinus; quam etiam suæ præferendam non dubitaret Prætextatus Urbis Præfectus; etsi secularis tantum potestatis rationem haberet.

Lib. IX. Ep. 99. 100. Lib. II. Ep. 31.

Lib. XXVII. c. 3.

Priorum Rom. Pontificum largæ eleemosynæ. Lib. IV c. 23.

Dionysius Corinthiorum Episcopus, qui seculo secundo inclinante floruit, ita scribit ad Romanos, & ad Soterem Papam, apud Eusebium: *Hæc*, inquit, *vobis consuetudo est, jam inde ab ipso religionis exordio, ut fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis, & Ecclesiis quamplurimis, quæ in singulis urbibus constitutæ sunt, necessaria vitæ subsidia transmittatis; & hac ratione tum egentium molestiam sublevatis, tum fratribus qui in metallis opus faciunt necessaria suppeditatis ... Atque hunc morem beatus Episcopus vester Soter non solum servavit, verum etiam adauxit.* Alter Dionysius, scilicet Alexandrinus in Epistola Stephano Papæ medio circiter seculo tertio nuncupata, [b] testatur ipsum omnibus Syriæ provinciis cum Arabia, necessaria suppeditare solitum; quæ omnia

Ibid. Lib. VII. c. 5.

a Vide lib. IX. Ep. 69. ubi arguit Maurentium magistrum militum, quod Episcopum Neapolitanum ea quæ patroni erant hujus urbis usurpantem non cohiberet: non alia, ut opinamur, ratione, quam quia dominium temporale Neapolis ad Rom. Sedem pertinebat. In Ep. 105. Ejusdem libri vocatur *Major Urbis*, qui dicitur hic Patronus Gallice *Maire*.

b Vide quoque Ep. 220. S. Basilii magni ad Dionysium Papam.

mnia tum summæ potestatis, tum optime dispensatæ sunt argumenta. Piam hanc in sublevandis egenis decessorum suorum consuetudinem adeo non abrogavit, vel imminuit Gregorius, ut etiam auxerit plurimum.

Quibus Gregorius addidit.

Inter inopes quibus libentissime necessaria ministrabat, numerat tria Monialium millia in urbe Roma; neque vero sibi ab ipsis quidquam ob tam amplas eleemosynas deberi putabat; quin potius se Romanosque omnes iisdem debitores esse profitebatur: *Harum*, inquit, *talis vita est, atque in tantum lacrymis, & abstinentia districta, ut credamus quia si ipsæ non essent, nullum nostrum jam post tot annos in loco hoc subsistere inter Langobardum gladios potuisset*.

VII. Ejus de residentia Episcoporum sententia. Lib. VI. ep. 23. Lib. VII. ep. 42.

Quo suis ovibus præsto semper adessent pastores, ut quæque ad vitam, sive animæ, sive corporis forent necessaria suppeditarent, eos ab Ecclesiis suis abesse, aut vagari non sinebat. Quapropter cum audisset Pimenium Amalphitanum Episcopum, *in Ecclesia sua non residere*, de ipso minacibus litteris ad Anthemium scripsit, ut eum ad residendum sacerdotali more cogeret; si vero non emendaretur, eum in monasterium detruderet. Episcopalis residentiæ gratia, Siciliæ Episcopis indulsit ut unoquoque quinquennio tantum semel Romam convenirent, cum prius singulis trienniis sistere se cogerentur; qua in re ipsorum etiam labori minuendo consulebat. Felix Messanensis Episcopus magno videndi Gregorii desiderio flagrabat: sed quia ex diuturna forsitan absentia pastoris, grex ipsius aliquid damni pati potuisset, rogavit amicum ne tanti itineris laborem assumeret: *Sed ora*, inquit, *pro nobis, ut quanto nos itineris intervalla dissociant, tanto animis nostris ad invicem Christo adjuvante, simus in caritate conjuncti*. (Lib. I. ep. 46.)

VIII. Clerici extranei sine dimissoriis Episcoporum suorum litteris non recipiendi.

Non solum Episcopos, sed etiam Presbyteros & alios Clericos fixos in suis Ecclesiis permanere, non de parochia in parochiam migrare, ac vagari volebat, quod etiam Ecclesiæ canonibus cautum erat. Si qui vero Episcopi extraneorum Clericorum nonnullos, in suo clero promovendos, & certis ministeriis addicendos postularent, eos prius [a] dimittere debebat proprius Episcopus, facta cessione; nec citra ipsius consensum poterat incardinari. Ipsi etiam qui in Episcopos electi fuerant, hujusmodi litteris, ut ajunt, dimissoriis Episcopi sui indigebant ut ordinarentur. Eadem quoque ratione Monachos absque Abbatis sui consensu ab Episcopis assumi ad presbyteratum, aut alia ecclesiastica munia obeunda prohibitum erat. Ubi adverte quantus hac in parte sit hodiernæ cum disciplina veteri consensus. (Lib. VI. ep. 20. Lib. V. ep. 17. Lib. VI. ep. 23.)

IX. De Missis privatis & altarium pluralitate tempore S. Gregorii. Lib. IV. ep. 43.

Hanc ipsam consensionem juvat ostendere in Missis privatis, & in altarium multitudine intra eamdem Ecclesiam, ut refellantur heterodoxi de novitate litem importune nobis moventes. Johannes Episcopus Syracusanus Venantii Patricii oblationes repulerat, quod ille indigne ferens hostiliter in episcopium armatos immisit satellites. Hæc ubi accepit Papa, scripsit ad Venantium de injuria Episcopo illata expostulans; cum ob notam gravitatem, sanctitatem & mansuetudinem, a vi & insultatione tanta tutus esse debuisset. *Unde necesse est*, inquit, *ut & vos sacerdotalem illi reverentiam exhibere, sicut decet filios, debeatis: nec ejus ad iracundiam animos provocetis. Nam cum quo fidam estis gratiam habituri, si vobis, quod absit, cum Sacerdote fuerit discordia?* Alia Epistola (Ibid. ep. 44.)

a S. Leo Ep. 12. c 9. *Alienum Clericum, invito Episcopo ipsius, nemo suscipiat.* Ibid. *Transfugam Clericum ad suam Ecclesiam Metropolitanus redire compellat.* Et Ep. 13. c. 4. *Ut nullus Episcopus, alterius Episcopi Clericum sibi audeat vendicare, sine illius ad quem pertinet cessione, quam tamen evidentia scripta contineant.*

ſtola Johannem ad concordiam & pacem cum Venantio habendam hortatus eſt; cujus gratia placuit Gregorio non ſolum ut Patricii oblationes ſuſciperet, ſed etiam ut in domo ipſius Miſſarum peragi Myſteria permitteret; immo etiam ipſe, ſi voluerit Venantius, celebraret. Quippe ob hæc duo denegata ortum præſertim hoc jurgium. Quis niſi lippus hic non videat clare uſitatas & approbatas Miſſas privatas, & in privatis ædibus?

Ibid. ep. 45. Quod ſpectat ad altarium pluralitatem intra ejuſdem Eccleſiæ ſepta, eruitur ex Epiſtola hoc anno quoque ſcripta ad Palladium Santonenſem in Galliis Epiſcopum. Conſtruxerat ille Eccleſiam in honorem beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli, ſanctorum Laurentii & Pancratii martyrum; in qua tredecim altaria collocarat, miſeratque Romam Leuparicum Presbyterum, ad petendas ſacras reliquias, in quatuor altaribus nondum dedicatis ponendas. Annuit pius Pontifex, miſitque Palladio laudatorum Apoſtolorum ac Martyrum reliquias, quas ſumma cum reverentia ſuſcipi & collocari poſtulavit. Conſulat ſtudioſus lector notas ad hanc Epiſtolam, ex quibus diſcet longe ante Gregorium plurima erecta eſſe altaria. Etſi vero Græcorum hodiernus mos hanc altarium multitudinem non admittat, olim tamen ab ipſis minime reprobatam eſſe oſtenditur ex Theodoro Studita Epiſt. 219 [a] interrogat. 15. Ex altaris voce, ſi cum heterodoxis digladiandi eſſet animus, facile urgeri poſſent; quippe altare Græce θυσιαστήριον, ſacrificium & hoſtiam in lege nova cogit admittere, quod tamen procul rejiciunt. Altaris autem vox in ſcriptoribus Apoſtolorum ſupparibus frequentatur. Unus pro omnibus ſit Martyr Ignatius: *Omnes*, inquit in Ep. ad Magneſ. n. 7. *velut in unum templum Dei concurrite, velut ad unum altare*. Et in Ep. ad Trall. num. 7. *Qui intra altare eſt, mundus eſt; qui vero extra altare eſt, non eſt mundus*. Accinit [b] Paulo & Johanni Apoſtolis, apud quos, etiam poſt reprobatum vetus altare, ſæpe altaris alterius occurrit mentio. Sed his omiſſis, ad reliqua S. Gregorii geſta huic anno debita feſtinemus.

X. Cauſæ etiam Epiſcoporum ſibi judicandæ. Lib. VI. ep. 37.

Summa ejus in ſupremi Pontificatus adminiſtratione modeſtia elucet in Epiſtola ad Columbum in Numidia Epiſcopum. Petrus hujus provinciæ quondam Epiſcopus, ut ajebat, adierat Sedem apoſtolicam, ejuſque judicium poſtulaverat. *Sed quia*, inquit ſapientiſſimus Papa, *cauſæ ipſius interna ſubtiliter nequaquam addiſcere tam longo itineris intervallo disjuncti potuimus, eam, incerti quippe, definire nequivimus*. Quapropter optimum ei viſum eſt ut Columbus Epiſcopus judex ſederet inter Petrum & ejus accuſatores, *quia præſens cauſam ſubtilius poterat ſcire*. Aliquando etiam accuſatos Epiſcopos, ut ſe purgarent, regiam urbem petere & Imperatori ſe ſiſtere permittebat.

XI. A quibus cauſæ Clericorum. Ibid. ep. 11. Lib. VIII. ep. 2.

Quam ſtrenue jura Epiſcoporum propugnaret, probat Epiſtola ad Fortunatum Neapolitanum Epiſcopum, cujus hæc verba ſunt: *Quia pervenit ad nos Clericos aliaſque civitatis ac parochiæ tuæ religioſas perſonas ab aliis conveniri, fieri hoc de cætero prohibemus: & neque Clericum tuum, neque Monachum vel quamlibet civitatis aliam religioſam perſonam parochiæ tuæ conveniri a quoquam, vel ad alterius volumus judicium exhiberi. Sed ſi quis contra hujuſmodi perſonas cujuslibet negotii movere voluerit quæſtionem, Fraternitatem tuam noverit adeundam. Aut ſi for-*

a *Sunt Eccleſiæ*, inquit Theodorus, *quæ duas aut tres habeant ædiculas*. (græce κόγχας) *Ex his autem una eſt quam nemo occuparit, utrum fas ibi ſacrum facere an non*.

b Hebr. 13. 10. Apoc. 6. 9.

si forte, ut assolet, aliqua illis quolibet modo fuerit nata suspicio, & electorum desideraverint fortasse judicium, sub tua exsecutione eligendi fas habeant cognitores; quatenus hoc modo nec tu amisisse jurisdictionem, nec actor apud suspectum litigando videatur præjudicium sustinere. Hæc exscribere non piguit, quod judiciorum Ecclesiasticorum formam continere videantur.

Privilegia Ecclesiarum illibata servat S. Greg. *Igid. epp. 9. & 18.*

Ut Episcoporum, ita Ecclesiarum jura & privilegia illibata permanere volebat æquissimus Pontifex, ut palam profitetur, ad Donum Messanensem & Johannem Syracusanum Episcopum Pallium mittens. In Epistolis ad utrumque missis quæ sunt omnino similes, deprehendere mihi videor communem & usitatam Pallii concedendi formulam.

De Ecclesiarum consecratione.

Notatu dignum est nullas Ecclesias provinciarum Siciliæ & Italiæ, Romano Pontifici tamquam Metropolitano subditarum, tunc fuisse consecratas absque ipsius licentia; quod non solum ex [a] Epistola 45. hoc anno scripta eruitur, sed etiam ex aliis plurimis. In [b] baptisteriis consecrandis eadem erat ratio.

XII. Quem in laudandis amicis modum tenuerit. *Lib. 6. ep. 56.*

Exemplum nobis præbet modi in laudandis amicis tenendi Epistola ad Stephanum Abbatem Lirinensem scripta. De concordia ejus congregationis, in qua plures erant Presbyteri & Diaconi, certiorem fecerat Papam Augustinus Romam rediens. Quanto cum gaudio id acceperit Gregorius testatur, Stephanum Abbatem amicis compellans litteris, laudatque ejus vigilantiam, & pro donis ab eo acceptis ad ministerium pauperum gratias agit. Attamen præmissis laudibus subdit hanc adhortationem: *Quia vero humani generis inimicus insidiari nostris actibus non quiescit, sed assidua calliditate hoc nititur, ut Deo servientes animas in qualibet parte decipiat: ideo, dilectissime Fili, hortamur ut sollicitudinem tuam vigilanter exerceas, & ita commissos oratione & cura providenti custodias, ut lupus circumiens nullam dilaniandi occasionem inveniat.*

CAPUT X.

An. 596. & 597.

I. Cyriacus Patriarcha CP. mittit ad S. Gregorium legationem & Epistolam. Cui respondet. II. Cyriaci encomium. III. Corripiuntur qui sacram Scripturam usurparant ad eum laudandum. IV. Legati Cyriaci erroris arguuntur a Papa. V. Fabula de Trajano S. Gregorii precibus liberato inde explosa. Sed præsertim ex Dialogis. VI. Objectiones contra pœnarum inferni æternitatem solvuntur. VII. Cur finita culpa puniatur sine fine. VIII. Cur Sancti pro damnatis non orent. Eadem ratione probatur S. Gregorium orare non potuisse pro Trajano. IX. Johannis Diaconi effugium exploditur. X. Petitæ ex S. Perpetuæ actis objectioni occurritur.

I. Cyriacus Patr. CP. mittit ad S. Greg. Legatos & Epistolam. *Cap. 1. n. 15.* Cui respondet. *Lib. VII. ep. 4.*

Etsi Johannes CP. e vivis excessisset mense Januario an. 595. ut jam supra monuimus, ejus tamen successoris Cyriaci legationem & Epistolam Synodicam, de sua electione ac ordinatione scribentis, nonnisi post viginti fere menses excepit S. Gregorius. Cyriaci Epistolas honoris causa detulerunt Georgius Presbyter, & Theodorus Diaconus. His respondens Papa, laudat quidem Cyriacum pro amore quietis pastoralem sollicitudinem fugisse, sed inde probat ipsum ad episcopalem promovendum fuisse dignitatem: *Quia sicut locus regiminis desiderantibus negandus est, ita fugientibus offerendus.* Monet itaque internæ tranquillitati caritatem erga proximum esse

a Lib. VI. Ep. 45. lib. XII. Ep. 11. lib. XIV. Ep. 9.

b Lib. XIII. Ep. 20.

se præferendam, quod suo quoque ostendit exemplo; & qua ratione caveri possit ne curæ Pastoris animum penitus obruant, docet. Quod spectat ad fidei confessionem a Cyriaco datam, ipsam approbat Papa; dubitat nihilominus utrum quidam [a] Eudoxius inter hæreticos a quatuor Synodis œcumenicis damnatos referri debuerit; at ejus dubitationem & hæsitationem postea sustulit Eulogius. De œcumenici titulo respuendo quædam attingit.

Ibid. ep. 5 In alia breviori ad Cyriacum Epistola testatur ipsius *bona* jampridem sibi perspecta, dum scilicet in urbe regia moraretur. Animo despondentem ex infirmitatis conscientia, erigit dicens: *Scimus quia prima virtus est cognitio infirmitatis, atque ex eo colligimus posse vos bene susceptum ministerium implere, quia vos videmus infirmitatem propriam ex humilitate cognoscere. Omnes enim infirmi sumus, sed ille est infirmior, qui suam considerare non valet infirmitatem.*

II. Cyriaci encomium. Ibid. ep. 6. Lib. 7. ep. 34.

De Cyriaci electione gratulatus est Imperatori vir sanctissimus, quod de optimo Pastore Ecclesiæ Constantinopolitanæ dando adeo fuerit sollicitus. Quædam ex Epistola ad Mauricium subjiciemus, ex quibus intelligetur quis esset Cyriacus, & qua ratione tardius Johanni, qui non parum laudatur, fuerit successor datus: *Non parvæ*, inquit, *potuit esse mercedis, quod Johanne sanctæ memoriæ de hac luce subtracto, ad ordinandum Sacerdotem Pietas vestra diu hæsitavit, tempus paulo longius distulit, cum metu omnipotentis Domini consilium quæsivit, ut videlicet causa Dei cum magno debuisset timore disponi. Unde & aptum valde exsistere in pastorali regimine fratrem atque consacerdotem meum Cyriacum existimo, quem ad eumdem ordinem Pietatis vestræ consilia longa genuerunt. Qui in administrandis dudum rebus ecclesiasticis quam sollicitus & quomodo fuerit exercitatus, cuncti novimus. Unde & superna gestum dispensatione non ambigo, ut qui bene minima gesserat, congrue majora susciperet, atque a cura rerum, ad animarum regimina transiret.*

III. Corripiuntur qui sacram Script. usurparant ad eum laudandum. Ps. 117. 24. Ibid. ep. 7.

In ordinatione Cyriaci, Episcopi quidam immoderatius exsultantes exclamarant: *Hæc dies quam fecit Dominus; exsultemus & lætemur in ea.* Quasi sol esset hic Patriarcha cujus lumine dies illuxisset. Hanc verborum sacræ Scripturæ usurpationem, in sermone adulatorio prorsus damnavit S. Gregorius, uti suis ad illos Episcopos litteris significavit. Ne vero putaretur zelotypia laborasse, laudesque Cyriaco collatas ad se potius trahere voluisse, statim culpam immoderatæ laudationis hujus elevare conatur. Quantum autem alienus esset a nimiis & immodicis, immo a quibuslibet laudibus appetendis & aucupandis, certe millies, & hoc præsertim anno testatum reliquit, dum redarguit Johannem Syracusanum Episcopum ob adhibitam suæ mensæ coram extraneis lucubrationum suarum lectionem. Ibid. ep. 9.

IV. Legati Cyriaci erroris arguuntur a Papa. Ibid ep. 15.

Legati Cyriaci, testibus Ecclesiæ Rom. Diaconis, dixerant, *Jesum Christum ad inferos descendentem, omnes qui illic confiterentur eum Deum, salvasse atque a pœnis debitis liberasse. De qua re*, inquit S. Doctor, *volo ut Caritas vestra longe aliter sentiat. Descendens quippe ad inferos, solos illos per gratiam suam liberavit, qui eum & venturum esse crediderunt, & præcepta ejus vivendo tenuerunt. Constat autem quia post incarnationem Domini, nullus etiam ex his salvari potest, qui fidem illius tenent, & vitam fidei non habent;* quod multis sacræ Scripturæ testimoniis demonstrare pergit.

V. Fabula de Trajano S. Gregorii precibus liberato inde explosa.

Solus hic locus sufficeret ad explodendam fabellam de Trajano ab in-

a Vide ep. 31. sequentem & notas ad eamdem.

inferni pœnis Gregorii precibus liberato, quam referunt Paulus & Johannes Diaconus in ejus vita lib. II. c. 44. Quid enim? potuit scilicet pro Trajani cultoris idolorum, Christianorumque persecutoris usque ad mortem liberatione preces ad Deum fundere, qui noverat, *trahi ad Deum post mortem non posse, qui se a Deo male vivendo separasset*? Id enim conceptis verbis dicit egregius Doctor. Sed longe validius refellitur commentum hoc ex asserta in Dialogis doctrina lib. IV. cap. 44.

Sed præsertim ex Dialogis.

Quæstio eo loci proposita, est: *Si semper ardeant qui gehennæ incendiis deputantur?* ad quam respondet Sanctus Gregorius: *Constat nimirum, & incunctanter verum est, quia sicut finis non est gaudio bonorum, ita finis non erit tormento malorum. Nam cum Veritas dicat: ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam:* (Matt. 25. 46.) *quia verum est quod promisit, falsum proculdubio non erit quod minatus est Deus.*

VI. Objectiones contra pœnarum inferni æternitatem solvuntur.

Petrus his opponit: *Quid si quis dicat: idcirco peccantibus æternam pœnam minatus est, ut eos a peccatorum perpetratione compesceret?* At illa diluit S. Doctor respondens in hæc verba: *Si falsum est quod minatus est, ut ab injustitia corrigeret: etiam falsa est pollicitus, ut ad justitiam provocaret. Sed quis hoc dicere vel insanus præsumat? Et si minatus est quod non erat impleturus, dum asserere eum misericordem volumus, fallacem, quod dici nefas est, prædicare compellimur.*

VII. Cur finita culpa puniatur sine fine.

Petrus hac responsione sibi factum satis intelligens, alium nodum proponit solvendum: *Scire vellem*, inquit, *quomodo justum sit, ut culpa quæ cum fine perpetrata est, sine fine puniatur.* Cui respondet sapientissimus magister, *hoc recte diceretur, si districtus judex non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Nam voluissent utique si potuissent sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendunt enim quia in peccato semper vivere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare dum vivunt. Ad magnam ergo justitiam judicantis pertinet, ut nunquam careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.* Egregia sane ratio qua pœnarum probetur æternitas, adversus religionis contemtores, qui solent hoc de dogmate, ut liberius peccent, cavillari. Petrus tamen argumenti hujus pondere nondum oppressus, adhuc subtilius instat: *Sed nullus justus crudelitate pascitur; & delinquens servus a justo domino idcirco cædi præcipitur, ut a nequitia corrigatur. Ad hoc ergo vapulat, ut emendari debeat. Iniqui autem gehennæ ignibus traditi, si ad correctionem non perveniunt, quo fine semper ardebunt?* Respondet vero Doctor discipulo: *Omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur: quia vero justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes æterno supplicio deputati, sua quidem iniquitate puniuntur, & tamen ad aliquid ardebunt, scilicet, ut justi omnes, & in Deo videant gaudia quæ percipiunt, & in illis respiciant supplicia quæ evaserunt: quatenus tanto magis in æternum gratiæ divinæ debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt, quæ ejus adjutorio vicerunt.*

Ista perpendenti quonam pacto venire potest in mentem, Gregorium ita sapientem, ita docentem, preces aliquando fudisse pro Trajano Imperatore, quem ob infidelitatem, & motam in Christianos persecutionem (ut alia interim dissimulemus) æternis pœnis addictum non dubitabat? At quæ sequuntur, ne leviusculam quidem relinquunt ea de re difficultatem. Quærit enim Petrus: (Cur Sancti pro damnatis non orent.)

Et

Et ubi est quod sancti sint, si pro inimicis suis quos tunc ardere vident, non orabunt, quibus utique dictum est: Pro inimicis vestris orate? Cui respondet ita sapientissimus Doctor: *Pro inimicis suis orant eo tempore, quo possunt ad fructuosa pœnitentiam eorum corda convertere, atque ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod Apostolus ait: Ut det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem? Et quomodo pro illis tunc orabunt, qui jam nullatenus possunt ad justitiæ opera ab iniquitate commutari? Eadem itaque causa est, cur non oretur tunc pro hominibus igni æterno damnatis, quæ nunc etiam causa est, ut non oretur pro diabolo Angelisque ejus æterno supplicio deputatis. Quæ nunc etiam causa est ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus impiisque defunctis, nisi quia pro eis utique quos æterno deputatos supplicio jam noverunt, ante illum Judicis justi conspectum orationis suæ meritum cassari refugiunt. Quod si nunc quoque viventes justi mortuis & damnatis injustis minime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicabile de sua carne sese perpeti etiamsi ipsi noverunt; quanto districtius tunc iniquorum tormenta respiciunt, quando ab omni vitio corruptionis exuti, ipsi jam justitiæ vicinius atque arctius inhærebunt? Sic quippe eorum mentes per hoc quod justissimo Judici inhærent, vis districtionis absorbet, ut omnino eis non libeat quidquid ab illius æternæ regulæ subtilitate discordat.*

Matt. 5. 44.

2. Tim. 2. 2.

Eadem ratione probatur sanctum Gregorium pro Trajano non potuisse orare.

Hæc legenti num dubia aut obscura esse potest S. Gregorii sententia, tum de pœnarum inferni æternitate, tum de negandis precibus iis quos citra ullam hæsitationem scimus hujusmodi pœnis addictos?

IX. Johannis Diac. effugium exploditur.

Ut vim argumenti hujus eludat aut elevet Johannes Diaconus, hoc excogitavit effugium: Nempe *Gregorium pro Trajano liberando non exorasse, sed flevisse.* Quasi lacrymæ coram Deo fusæ alicujus rei obtinendæ gratia, preces non sint, & quidem efficacissimæ. Addit Trajanum ita liberatum fuisse ab inferni cruciatibus, ut in inferno tamen remanserit, non autem sit evectus ad superos. At sancti Doctoris ratiocinatio, uti & testimonia omnia sacræ Scripturæ ab ipso prolata, non solum probant æternam damnatorum in inferno mansionem, sed etiam exustionem. Neque fingere licet S. Doctorem duplicem habuisse diversis temporibus de hac quæstione sententiam; nam primo non potuit ignorare quæ esset sacrarum litterarum Ecclesiæque hac de re doctrina: secundo constanter idem in omnibus pene operibus, diversis licet temporibus elucubratis; nimirum in Moralibus lib. 34. n. 34. in Dialogis, & in Epistola jam laudata, quæ huic dissertatiunculæ occasionem præbuit, ob errorem Legatorum Cyriaci in ea refutatum. Cæterum opinionem hanc quæ Origeni tribui solet, impugnarant jam Augustinus & Basilius Magnus.

Lib. xxi. de civ. Dei c. 11 Reg. brev. qu. 267.

X. Objectioni ex actis S Perpetuæ petit occurritur.

Quod legitur in actis S. Perpetuæ, nimirum illam pro fratre Dinocrate orasse, sicque ipsum a pœnis quibus in loco tenebroso plectebatur liberasse, minime favet opinioni quam post Gregorium impugnamus. Probat enim tantummodo mortuos purgatorii cruciatibus addictos ob levia peccata post baptismum admissa, posse fidelium precibus ab iis eximi. Quam responsionem suppeditat Augustinus lib. 1. de origine animæ c. 10. & lib. III. c. 9. ubi ait Dinocratem propter peccata quædam commissa pst baptismum aliquas pertulisse pœnas. Quippe cum septennis esset, potuit mentiri, aut alio levi piaculo animam maculare. Quod autem

Ad Martyr. in S. Perpet. n. 7. & 8. pag. 89. & seq.

tem antè mortem fuisset baptizatus negari nequit, Perpetua ipsa testante totam familiam suam, excepto patre, Christi coluisse religionem.

CAPUT XI.

An. 596. & 597.

I. S. Gregorius in moribus efformandis doctor eximius. Quid doceat contra nimiam securitatem & de duplici compunctione. II. Theoctistæ sororis Imperatoris pietas. III. S. Gregorius amicis denegat opem ad obtinenda secularia officia. IV. Quales amicis mœrentibus adhiberet consolatione. V. Laudat laicos divini verbi cibum quærentes. VI. Ariminensi Episcopo infirmo successor datur. VII. Et Corneliensi ob lapsum dejecto. Laudatur a Greg. Stephanus Episcopus. VIII. Res quædam monasticæ. IX. Insulæ Corsicæ prospicit Papa. X. Quædam de servilium personarum conjugio observantur.

I. S. Gregorius in moribus efformandis doctor eximius. Lib. VII. Ep. 25. Quid doceat contra nimiam securitatem. 1. Cor. 12. 1. Cor. 9. 27.

Mox vidimus S. Gregorium Theologorum optimum pro fidei puritate ac integritate fortissime decertantem; nunc miremur ipsum tamquam in moribus informandis magistrum eximium pietatis perfectionisque Christianæ exquisitissima subministrantem consilia. Gregoria Augustæ cubicularia scripserat ei se nunquam ab importunis precibus cessaturam, donec ab ipso certo sciret, nimirum ex divina revelatione, peccata sua esse dimissa. Cui sic respondit modestissime simul ac prudentissime: *Rem difficilem etiam, & inutilem postulasti. Difficilem quia ego indignus sum cui revelatio fieri debeat. Inutilem vero, quod secura de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum jam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies quousque veniat semper suspecta, semper trepida metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lavare. Certe Paulus Apostolus jam ad tertium cœlum ascenderat, in paradisum quoque ductus fuerat, arcana verba audierat, quæ homini loqui non liceret: & tamen adhuc trepidans dicebat: Castigo corpus meum, & servituti subjicio, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. Adhuc timet qui jam ad cœlum ducitur, & jam timere non vult qui adhuc in terra conversatur? Perpende, dulcissima Filia, quia mater negligentiæ solet esse securitas, Habere ergo in hac vita non debes securitatem, per quam negligens reddaris. Scriptum est enim. Beatus vir qui semper est pavidus. Et rursus scriptum est: Servite Domino in timore, & exsultate ei cum tremore. In pauco ergo hujus vitæ tempore mentem vestram necesse est ut tremor teneat, quatenus per securitatis gaudium sine fine postmodum exsultet.* Psal. 2. 11. Prov. 28. 14.

Quid opportunius hoc loco, ad exsufflandas larvatæ cujusdam pietatis fallacias, quæ sub mentito purioris amoris nomine omnem timorem de salute æterna, sollicitudinem omnem excutit? In Epistola quidem ad Theoctistam Patriciam, quæ proxime sequitur, explicat Sanctus Doctor duo genera compunctionis, *unum quod æternas pœnas metuit*, alterum quo longa mœroris formidine & anxietate consumta, quædam jam de præsumtione veniæ securitas nascitur. At hic status non excludit omnem salutis curam; neque enim adest *plena* securitas, sed incoata, non omnem expellens timorem sed nimis anxium. Hoc in statu, inquam, anima *de cœlestibus præmiis suspirat. Qui prius flebat, ne duceretur ad supplicium, postmondum flere amarissime incipit, quia differtur a regno.* Lib. VII ep. 26. Et de duplici compunctione.

II. Theoctistæ sororis Imperatoris pietas.

Ex hac Epistola intelligimus Theoctistam Imperatoris sororem, sacri verbi ubertate plenam fuisse, ad æterna gaudia incessanter suspirasse, ad repromissionis patriam inter undas seculi siccis vestigiis properasse; nimi-

mirum inter hominum tumultus & in ipsa aula solitudinem colendo; quod pro miraculo habet Sanctus Gregorius, comparatque cum filiorum Israel transitu per mare rubrum. Piissimæ sorori nutriendorum liberorum provinciam dederat Mauricius Augustus; hinc eam hortatur Papa ut illos optimis moribus imbuere conetur, & eunuchos ipsorum custodiæ ac obsequiis deputatos admoneat, quam caute coram ipsis loqui debeant: *Verba siquidem nutrientium*, inquit, *aut lac erunt si bona sunt, aut venenum, si mala*. In eadem Epistola Gregorius ostendit se de salute Constantinæ Augustæ, & de ipsius profectu in virtute sollicitum; quos enim amabat, a terrenis cupiditatibus abstrahere, & in amore cœlestium succendere conabatur; hæcque erant ejus amicitiæ symbola & argumenta.

III. S. Gregorius amicis suis denegat opem ad obtinenda secularia officia. *Ibid. ep. 29.*

Andreas vir clarissimus ejus familiaris postularat ab eo Imperatori commendari, ad aliquod officium in Republica obtinendum, quod sanctissimum patrem non mediocri mœrore perculit. *Multos novi*, inquit amico, *qui in servitio Reipublicæ positi vehementer affliguntur: quia eis non licet vacare, & peccata sua plangere; & vos quare, nescio, implicari desideratis?* multa prætermitto de mundi contemtu, digna tamen quæ legantur, & serio animis insculpantur. Epistolam ista claudunt: *Hoc ipsum vero esse in obsequio piissimi Principis, quanta est mentis occupatio in appetitu terrenæ gratiæ, & quantus est timor ne hæc eadem gratia perdatur, si adepta fuerit? Perpende ergo quæ pœna sit, aut prosperitatis desiderio fatigari, aut adversitatis timore pavescere. Unde magis suadeo, ut Magnitudo vestra in suo proposito quondam, in pauco tempore delectabili receptaculo peregrinationis vivere studeat, & quietam ac tranquillam vitam ducere, sacris lectionibus vacare, cœlestia verba meditari, in æternitatis amore se accendere, de terrenis rebus secundum vires bona opera agere, & regnum perpetum in eorum remuneratione sperare. Sic autem vivere, jam in æternitatis vita partem habere est. Hæc, magnifice Fili, loquor, quia multum te diligo. Et quia in procellas & fluctus tendis, verborum meorum funibus te ad littus revoco: & si trahentem sequi volueris, quæ pericula evaseris, quæ gaudia inveneris, in ipso quietis tuæ littore positus agnosces.*

IV. Quales amicis mœrentibus consolationes adhiberet.

Quando amicorum animos fatiscere sub ærumnarum pondere observabat, litteris consolatoriis eos erigebat, vel ipsa animi magnitudine qua supra humana omnia in iis eminere videbatur. De amicorum nostrorum liberis aut aliqua ratione propinquis morte præreptis immatura, solemus dolere; idque de eorum amissione lugentibus significare. At Gregorius nil humani sapiens, ad Andream amicitia sibi conjunctissimum scribit: *Quod domna Constantia clarissima puella, priusquam nuptias faceret, ab hujus mundi illecebris est erepta, vehementer exsulto*. Et ad Narsam: *Per scripta vestra mihi transitum domnæ Esychiæ nuntiastis: & magna exsultatione gavisus sum, quia illa bona anima ad suam patriam pervenit, quæ in patria laborabat aliena*. Noverat fortasse haud ingratum fore hoc genus consolationis, Narsæ viro *religioso* (sic appellatur in Epistolæ inscriptione) qui cum [a] Patriciæ dignitatis esset, ut ex Ep. 32. lib. IV. colligitur, seculo nuntium tunc remisisse videtur, & quibusdam monasteriis præfuisse. Filia ejus Dominica virgo doctissima, quæ *Latina* cum esset, Græce tamen scribebat, aulam quoque fugiens, monasterium ingressa fuerat, ibique postea

Ibid ep. 29. *Ibid ep. 30.* *Lib. IV. ep. 32.* *Lib. VII. ep. 30.*

a Vide de Castro nota (*fff*)

stea facta Præposita. Quæ de Dominica in Græcis litteris erudita diximus eo magis mirari debemus, quod S. Gregorius ad ejusdem patrem scribens, asserat tunc non fuisse Costantinopoli satis doctos interpretes, *qui de Græco in Latinum & de Latino in Græcum dictata bene transferrent*? *Ibidem.*

V. Laudat laicos divini verbi cibum quærentes. a

Laudabat maxime Sanctus Gregorius si amici, etiam [a] laici, in verbo divino solatium & animæ cibum quærerent. Id potissimum liquet ex Epistola hoc anno ad Dynamium & Aureliam Gallos scripta, ubi eis gratulatur, quia sacræ lectionis pabula quærebant; subditque optimam hujus Evangelicæ sententiæ expositionem: *Omnis qui petit accipit, & qui quærit invenit, & pulsanti aperietur. Petamus*, inquit, *orando, quæramus legendo, pulsemus operando*. At de his satis; ad alia transeamus. *Ibid. ep. 36. Matth. 7 8. Luc. 11. 12.*

VI. Ariminensi Episcopo infirmo successor datur.

Post diutinam in Oriente moram factam, in Occidentem revertamur, ubi potissimum vigilabat ad Ecclesiarum gubernationem pastoralis Gregorii sollicitudo. Ariminensis Ecclesia diu sine Episcopo fuerat, ob infirmam Castorii valetudinem. Qui cum per quadriennium absuisset, nec melius haberet, *data scriptis supplicatione petiit a Papa, ut quia ad ejusdem Ecclesiæ regimen vel susceptum officium, pro eadem qua detinebatur molestia assurgere nullatenus posset, Ecclesiæ ipsi ordinare Episcopum deberet*. Ejus votis annuens summus Pontifex, *quia cunctarum Ecclesiarum injuncta cum sollicitudinis cura constringebat*, datis de more præceptis clerum & populum ad eligendum sibi Antistitem hortatus est, quem Mariniano Ravennati examinandum sisti voluit. *Lib. VII. ep. 39.*

VII. Et Corneliensi ob lapsum dejecto. *Ibid. ep. 41.*

Paulo post ad eumdem Marinianum scripsit, ut dejecto ex Corneliensis Ecclesiæ Sede Episcopo in crimen lapso, in ejus locum alius ordinaretur Episcopus; quia nec lapso spes ulla superesse posset ad pristinam redeundi dignitatem, nec ultra tres menses Ecclesiam vacare sacri permitterent [b] canones. Dum vero legis supra, Gregorium cunctas in Ecclesias sollicitudinis curam sibi tribuere; ne suspiceris ipsum ultra modum Pontificiam protulisse potestatem, quod ab ejus modestia & animi demissione prorsus abhorrebat. Certe qui 150. circiter annis ante ipsum sedit Leo Magnus ad Ep. Thessalonicensem scribens ut ei vices suas committeret, ait eum *in partem vocatum esse sollicitudinis non in plenitudinem potestatis*; quam proinde sibi vendicare non dubitabat. b *Ep. 12. c. 1.*

Laudatur a Gregorio Stephanus Episcopus. *Lib. VII. ep. 8.*

Quemadmodum Gregorius Episcopos qui officio suo deerant, dignis pœnis afficiebat, ita optimos Pastores debitis laudibus & præmiis remunerare satagebat. Quapropter Stephanum Episcopum impense laudat quod assidua prædicatione Mariam Patriciam ab hæresi aut schismate ad Ecclesiæ sinum revocarit, aliosque non paucos. Ex hoc fortasse numero erat Dominica gloriosa femina; Johannis cujusdam uxor Gregorio intimi; ad quem scripsit se non mediocriter lætatum, cum ipsam cognovisset unitati Ecclesiæ sociatam.

Ibid. ep. 37. VIII. Res quædam monasticæ. *Ibid. ep. 12. Ibid. ep. 18.*

Ut res monasticas breviter attingamus, hoc anno Papa privilegiis donavit monasterium S. Cassiani apud Massiliam, cui præerat Respecta. De hoc monasterio consule notas ad Epistolam hæc privilegia continentem.

In alia Epistola legimus Martinum quemdam Diaconum & Abbatem, de quo *aliqua Papæ fuerant nuntiata, quæ officii ejus propositum non leviter macularent*, nec tamen sedula inquisitione facta probari potuerant; ne qua de iis suspicio remane-

a Vide sup. Ep. 26. & infra lib. XI. Ep. 78.

b Ex can. 25. Chalcedon. in codice canonum Eccl. Rom.

geret, ad sacratissimum beati Petri Apostolorum Principis corpus *districta sacramenta præbuisse*, quibus insontem se assereret. Quapropter eum absolvit S. Gregorius & suo loco restituit.

Epist. 32. scripta est ad Anastasium Presbyterum, quem multis & præclaris virtutibus ornatum depingit; vituperat tamen ob ducatum in monasterio quod vocabatur *Neas* assumtum, quod hoc in cœnobio *multa sub sanctitatis habitu secularia agerentur*. Hortatur autem illum ad contentionem quæ inter ejusdem monasterii patrem, & Amos Jerosolymorum Patriarcham exorta erat, tollendam & componendam.

Magna erat altercatio inter Cæsarium Abbatem monasterii sancti Petri apud Bajas, & Johannem Abbatem S. Luciæ, in Syracusana urbe; de qua dirimenda Gregorius ad Johannem Syracus. Episcopum scripsit, rogans ut ipse cum Fantino defensore, adhibito Johanne Agrimensore (erat enim quæstio de finibus) accederet, ac sententiam ferret: *Ne religiosorum virorum corda secularium rerum intentio a mutua disjungeret caritate*. De servanda monastica disciplina in Africa sollicitus, Dominicum Carthaginensem Episcopum rogavit, ut coerceret Monachos impune vagantes, eosque obedientiæ jugo, quod excusserant, rursum subdi curaret; Episcoposque quos audierat iis erronibus patrocinium ferre, ab eorum defensione modis omnibus interminando compesceret.

Ibid ep. 39.

Ibid. ep. 37.

IX. Gregorius insulæ Corsicæ prospicit. Ibidem, ep. 3.

Alia occasione ad Gennadium Africæ Præfectum scripsit, nimirum ut ei Ruserium Comitem ejusque concives ac ipsam Corsicam insulam commendaret. Unde intelligimus insulam hanc ad Africæ Præfecturam seu Exarchatum pertinuisse; fortasse quod Sardiniæ adjaceat, quæ tunc inter Africæ provincias accensebatur septima & ultima. Hostium incursionibus patebat Corsica; nec satis erat illuc exercitum transmittere, nisi huic præesset dux peritissimus. Ideoque rogat Gregorius præfici Anastasium Thribunum, qui jam eadem provincia strenue defunctus fuerat, & ab ipsa dein amotus, magnam sui existimationem omnibus insulæ incolis, majusque reliquerat desiderium.

X. Quædam de conjugio servilium personarum observantur. Ibid. lib. 7. ep. 1.

Septimum hunc Gregoriani Pontificatus annum claudemus observatione de conjugio, si alter conjugum servilis sit conditionis, dirimendo; quod a sanctissimo Pontifice nequaquam reprobatum, ut patet ex Epistola ad Fortunatum Neapolitanum Episcopum. Ejus Ecclesiæ Clericus uxorem a suo consortio removerat, quod illa fuisset *de servili conditione pulsata*. Contendit vero mulier ejecta se liberam esse; & summum Pontificem adiit, rogans viro suo restitui. Benignas aures præbuit supplicanti pius Pater; cumque in ea *nulla servilis macula* inventa esset, jussit ut ille Clericus conjugem injuste repudiatam reciperet; si vero abnueret, districtæ vindictæ subjiceretur. Unde liquet non alia ratione coactum fuisse Clericum illum ad uxorem denuo accipiendam, quam quia falso fuerat *de servili conditione pulsata*. Itaque si nupsisset ut libera, & postea probata fuisset ejus conditio servilis, propter conditionis vitium, irritum fuisset matrimonium.

CAPUT XII.

I. Corsorum Idololatrarum conversio. II. Et Judæorum Agrigentinorum. III. Alios Judæos injuste vexari prohibet S. Gregorius. IV. Anastasium Antiochenum variis persecutionibus oppressum consolatur. V. Moritur Anastasius. Ejus successor ad S. Gregorium scribit. Hæreticorum falsam Ephesi Synodum pro vera obtrudentium fraudem ex veteribus codd. detegendam censet S. An. 597. & 598.

Do-

Doctor. VI. Eulogio Alexandrino gratulatur. VII. De Martyrologii Rom. antiquitate. Opinio Henrici Valesii expenditur. VIII. Suspicio de Vaticanorum codicum suppositione injecta exsufflatur. IX. Episcopum Numidiæ injuriam passum protegit S. Pontifex. X. Africana Ecclesia ducit originem a Romana. XI. Quid de pretio pro sepultura dato senserit sanctus Gregorius. XII. Quid de redituum Eccles. partitione statuerit. XIII. Et de Campagis. XIV. Septem defensores fecit Regionarios. XV. Res monasticæ hujus anni attinguntur.

I. Corsorum idololatrarum conversio. Lib. VII. ep. 1 — OCtavum sui Pontificatus annum auspicatus est Sanctus Gregorius magno cum gaudio, propter Corsorum conversionem, de qua nuperrime perscripserat Petrus Aleriensis Episcopus. Gratiis Deo de more actis ob lætum nuntium, eumdem Petrum hortatus est ut cœptum feliciter opus perficeret, ac cæteros qui necdum baptizati erant, aut post susceptum baptismum, sive negligentia sive necessitate, ad idolorum cultum reversi fuerant, congregare, & ad fidem perducere pergeret. *Quod enim*, inquit, *opus utilius & sublimius acturus es, quam ut de animarum vivificatione & collectione cogites, & tuo Domino, qui tibi locum prædicandi dedit, immortale lucrum reportes?* Adhortationi liberalitatem, ut solebat, adjunxit; transmisit enim huic Episcopo quinquaginta solidos, Lib. VI. ep. 22 ad vestimenta eorum qui baptizandi erant, comparanda: & Presbytero Episcopi adjutori qui regebat Ecclesiam non ita pridem jussu Papæ in possessione Rom. Ecclesiæ constructam cum batisterio, prædium aliquod pro stipendio assignavit & concessit. Laudavit insuper consilium Petri [a] Episcopi de alio Episcopo in eadem insula ordinando; non procul a monte, quem plurimi adhuc idolorum cultores incolebant. Non in sola Corsica exsulabat & latitabat idololatria, nam ex Ep. 18. hoc anno scripta ad Agnellum Terracinensem Lib. IX. ep. 11 Ep. discimus quosdam hoc in pago tunc arbores adhuc coluisse. Et biennio post Brunichildem Reginam hortatus est ut ab idolorum cultu sibi subditos populos coerceret. *Quia*, inquit, *pervenit ad nos, quod multi Christianorum & ad Ecclesias occurrant, & quod dici nefas est, a culturis dæmonum non abscedant*. Quodnam esset idololatriæ genus explicat his verbis: *Cultores arborum non exsistant, de animalium capitibus sacrificia non exhibeant.* Quæ in notis ad hunc locum exposuimus Alia Ibid. ep. 65. in Epistola idolorum cultoribus jungit aruspices atque sortilegos.

II. Et Judæorum Agrigentinorum Lib. VIII. ep. 22. — Lætitiam pro conversis idololatris excepit gaudium de Judæis Agrigentinis ad fidem Christianam venire festinantibus. Ne vero longiori mora desiderium eorum defervesceret (nam a mense Junio quo ea de re scripta est Epistola Sancti Gregorii, usque ad proximum Pascha, novem ad minus menses computabantur,) indulsit Papa ut ante solemnitatem Paschalem, [b] extra quam & festum Pentecostes baptismus dari non solebat in Ecclesia Latina, lustralibus aquis tingerentur, indicta prius quadraginta dierum abstinentia & pœnitentia. Cumque ex illis plurimi pauperes essent, itaut ad emendam sibi [c] candidam vestem a recens baptizatis gestari solitam, ob rei domesticæ angustias, pares esse non viderentur; jussit Fantino defensori ut Ecclesiæ sumtibus compararentur hæ vestes, quas egestate laborantibus distribuere curaret. Interim Episcopum Agrigentinum monitum esse voluit, ut illos Christianæ religionis candidatos Ca-

a Vide Castro nota (eee)
b Vide notas ad hanc Ep.

c Consule notam 327. ad Librum Sacramentorum Menardi.

Catechumenos arcesseret, ac eos fide quam suscepturi erant mature docere, necnon Evangelicæ legis præceptis imbuere sollicitus foret.

III. Alios Judæos injuste vexari prohibet S. Gregorius.

Ut facilius Judæos alios clementia & mansuetudine ad fidem pertraheret sapientissimus Pontifex, prohibuit ne locis juxta leges sibi concessis depellerentur aut aliis afficerentur injuriis. Id liquet ex Epistola Victori Panormitano Episcopo in gratiam Judæorum hac in urbe degentium scripta, [a] paulo post superiorem de Judæis Agrigentum incolentibus ad Fantinum directa. Si qui tamen Judæorum insolescerent adversus Christianos, eorum audaciam frangere & coercere quantocius satagebat; & Episcopos ut eorum pravis consiliis resisterent, hortabatur.

a Ibid. ep. 25. Ibid. ep. 21.

IV. Anastasium Antioch. variis persecutionibus oppressum consolatur. Ibid. ep. 2.

Lætum de tot infidelibus ad fidem conversis nuntium turbarunt Anastasii Antiocheni Episcopi Epistolæ, *quæ pro verbis lacrymas fluebant*. Amici dolorem lenire, animumque pene sub adversitatum pondere deficientem erigere conatus est Gregorius. A quibus tunc vexaretur hic Patriarcha, non explicatur in Epistola consolatoria summi Pontificis. Hæreticos tamen qui tunc in Oriente grassabantur plurimi, sub variis Acephalorum, Severianorum, Theodosianorum nominibus, adversariorum ejus antesignanos exstitisse vix dubitamus. Præter commemoratos heterodoxos, alia monstra nuper consurrexisse queritur vigilantissimus Papa; novos videlicet errones, *qui Prophetas, Evangelia, & dicta Patrum evacuare moliebantur*: *sed permanente*, inquit Gregorius ad Anastasium, *vita vestræ Sanctitatis, in protectoris nostri gratia speramus, quod eorum ora citius obmutescant, quæ contra soliditatem veritatis aperta sunt; quia & quamlibet acuti gladii immitantur, cum saxum feriunt, fracti resiliunt*. Optima sane ratio, cur tot hæreticorum tela in Ecclesiæ firmissimam petram intorta, retusa tandem in ipsos reciderint auctores. Aliunde spes affulgebat victoriæ de his Ecclesiæ hostibus reportandæ, scilicet ab eorum divisione: *Quia*, inquit sanctus Doctor, *in ipsis, qui a sanctæ Ecclesiæ doctrina divisi sunt, unitas non est*.

Inter eos qui sancto Anastasio infensi erant, S. Gregorius designare videtur Patriarcham CP. quem ait addidisse onera, cum sublevare debuisset; sub ovium vestitu intus fuisse lupum rapacem; *& solum præ aliis habere appetiisse, quod dignus non fuerat vel cum fratribus habere*, ob usurpatum scilicet œcumenici Patriarchæ titulum.

V. Moritur Anastasius. Ejus successor ad S. Greg. scribit. Lib. IX. ep. 49. Hæreticorum falsam Ephesi Synodum pro vera obtrudentium fraudem ex veteribus codd. detegendam censet S. Doctor.

Paulo post acceptas a Gregorio litteras, Anastasius ad tranquilliorem & meliorem vitam [b] transiit, & successorem habuit alium Anastasium dictum juniorem, qui cum ad Papam scripsisset de sua provectione, ac fidei professionem ut moris erat misisset, responsum ab ipso tulit pergratum & caritatis melle conditum. Ut Sedis Anastasii majoris successor fuit ille Patriarcha, ita etiam molestiarum & persecutionum: nam post novem episcopatus annos, in seditione martyr occubuisse dicitur. In Epistola Sancti Gregorii qua respondet Anastasio nuper ad Sedem Antiochenam assumto, id præ cæteris observatione dignum, pseudo Ephesinam Synodum a Nestorianis habitam, in qua impia Cœlestii & Pelagii dogmata sunt approbata, tunc sæpius pro ipsamet œcumenica Synodo Ephesina, versipellium hæreticorum fraude fuisse obtrusam. Cui errori ut occurratur, suadet doctissimus pater, in scriniis præcipuarum Ecclesiarum Romanæ, Alexandrinæ, Antiochenæ, sincera Ephesinæ Synodi acta perquiri; ubi vides veterum codi-

b

a Lege etiam Ep. 6. libri IX. & 55.

b De Anastasio legendus Evagrius lib. IV. hist. Eccles. c. 4. & lib. V cap. 5.

codicum fidem & auctoritatem assertam.

VI. Eulogio Alexandrino pro subactis hæreticis gratulatur. Lib VIII. ep. 30.

Tumultuantes adversus Anastasium hæreticos mox vidimus in Oriente. Pacatior autem erat Ægyptus, & Alexandrina Ecclesia sub Eulogio, Patriarcha, qui plerosque hæreticos Ecclesiæ reconciliaverat, & concordiam inter fideles firmarat. Hæc ut accepit S. Gregorius, arrepto calamo statim amico gratulatus est; vicissimque de conversis nuper Anglis eum certiorem fecit. At de his jam diximus. Erat inter utrumque sanctissima consuetudo mutuis confirmata beneficiis & officiis. Eulogius postularat a summo Pontifice, *ut sibi cunctorum Martyrum gesta, quæ piæ memoriæ Constantini temporibus ab Eusebio Cæsariensi collecta sunt transmitteret*. At ille respondit se de hac [a] Eusebiana collectione nihil unquam ante acceptam Eulogii Epistolam audiisse. Addit: *Præter illa quæ in ejusdem Eusebii libris de gestis sanctorum Martyrum continentur, nulla in archivio hujus nostræ Ecclesiæ, vel in Romanæ urbis bibliothecis esse cognovi, nisi pauca quædam in unius codicis volumine collecta. Nos autem pene omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur, sed tantummodo nomen, locus, & dies passionis ponitur. Unde fit, ut multi ex diversis terris atque provinciis per dies, ut prædixi, singulos cognoscantur martyrio coronati.*

VII. De Martyrologii Romani antiquitate.

Hinc habemus Martyrologii Romani prima veluti rudimenta. Ipsius meminit Synodus Cloveshoviensis an. 747. habita, in qua decretum *ut per gyrum totius anni natalitia Sanctorum uno eodemque die juxta Martyrologium Ecclesiæ Romanæ, cum sua sibi convenientе psalmodia & cantilena venerentur*. Martyrologiorum origo a fastis Ecclesiarum repetenda nobis videtur. Singulæ enim habebant Martyrum suorum aliorumque Sanctorum Catalogum, quorum in memoriam festi celebrabantur dies. Hinc Cyprianus: *Denique*, inquit, *& dies eorum quibus excedunt annotate; ut commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare possimus*. De hoc argumento lector studiosus consulat Henricum Valesium, qui singularem edidit de Martyrologio Romano dissertationem, & suis in Eusebium Cæsariensem annotationibus adtexuit; perpendatque rationes queis adstruere conatur vir doctissimus nullum unquam fuisse proprium ac peculiare Martyrologium Ecclesiæ Romanæ ante illud quod jussu Xisti V. Pontificis maximi editum est hoc titulo, & Baronii annotationibus illustratum. Præcipua ducitur ex veterum Scriptorum silentio, quæ tamen ruit lecto Synodi Cloveshoviensis allato supra testimonio. Non inficiatur quidem Valesius Ecclesiam Romanam & alias saltem insigniores habuisse sua Kalendaria suosque fastos, quibus inscripta propriorum Martyrum ac sanctorum Episcoporum nomina continebantur; sed nullatenus Martyrologia, *quæ non unius*, inquit, *loci propria, sed totius Ecclesiæ fuere communia, quippe quæ totius Orbis Martyres Confessoresque generaliter continerent.* Certe si ex allata definitione controversiam dirimamus, Valesius lite casurus videtur. Quippe non alicujus Kalendarii meminit S. Gregorius, in quo Martyrum tantum Romæ passorum nomina continerentur, sed codicis *in quo pene omnium Martyrum distinctis per singulos dies passionibus collecta nomina* essent. Ut autem agi de Martyribus ubique terrarum passis ostendatur, subdit: *In eodem volumine*... *nomen*,

Ep. 12 nova edit. olim 37.

Opinio Henrici Valesii expenditur.

[a] Lege notas ad hanc Epistolam.

men, locus, & dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris atque provinciis, per dies ... singulos cognoscantur martyrio coronati. Hic quid sentiamus de Valesii opinione aperire operæ pretium judicavimus; ne quis forte crederet notam quamdam quæ Valesio favet subjectam laudatæ Epistolæ ex Gussanvillæo, fuisse a nobis adoptatam. Absit enim ut omnia quæ in Gregorianas Epistolas observavit vir doctus, nobis approprientur.

VIII. Suspicio de Vaticanorum codicum suppositione injecta exsufflatur.

Certe hoc loco suspicionem injicit de manu exaratorum codicum Vaticanorum suppositione, quam diluere nostri est officii. Ait enim: *Romæ nulla vel pauca tunc fuisse Martyrum gesta, nullas de Martyrum passionibus narrationes, id certe est mirabile, & novis auctoribus qui Vaticanos codices passim ingerunt, incommodum.*

At primo sanctus Gregorius minime dicit non exstitisse in archivo Ecclesiæ Romanæ codicem quem sibi communicari postularat Eulogius, sed tantum non inventum; unde subdit: *Quærentes quidem non invenimus, sed adhuc non invenientes quærimus; & si potuerint inveniri transmittemus.*

Secundo etiamsi *cunctorum Martyrum gesta, quæ .... Constantini temporibus ab Eusebio Cæsariensi collecta fuerant*, in archivis & bibliothecis Romanis tunc locum non obtinuissent, inde temere colligitur *tunc Romæ nulla vel pauca fuisse Martyrum gesta, nullas de Martyrum passionibus narrationes.* Fatetur fortasse Gregorius caruisse suo tempore bibliothecas Romanas collectaneis in quibus acta Martyrum omnia aut pleraque reperirentur, quasi in unum corpus redacta; sed ditatæ nihilominus erant actis singularibus Martyrum, maxime in Italia, & præsertim Romæ martyrio coronatorum. Taceo de veteribus codicibus ad alia quam ad Martyrum historias pertinentibus, quorum poterat esse Romæ maxima copia: de his enim silet sanctus Doctor.

Tertio quid vetat etiam post sanctissimi Pontificis obitum multos aliunde codices Romam fuisse allatos, quos nunc laudare nos non puderet, etiamsi non essent Gregorio antiquiores? Qua etenim veneratione dignæ sunt membranæ plusquam centum annorum supra mille? Nunc ad historiæ Gregorianæ seriem revocemus gradum.

IX. Episcopum Numidiæ injuriam patientem protegit S. Pontifex. Lib. VIII. Ep. 2. Lib. IX. Ep. 2. Ibid. Ep. 18. Lib. IX. Ep. 73. Lib. VI. Ep. 71. Lib. VII. Ep. 2. Lib. VIII. Epp. 12. & 13.

Bellum hoc anno in Italia exarsisse innuit sanctus Gregorius, dum deflet mala quæ a Barbarorum gladiis perpeti cogebatur. Ipsos in Sardiniam descensionem fecisse colligitur ex Epistola sequenti Indictione scripta. Idcirco fortasse voluit S. Gregorius, ut nullus etiam Clericus a vigiliis & excubiis ad urbium custodiam necessariis excusaretur: eademque lege tenebantur Monachi. Non minus dolet vir sanctus de Judicum & Magistratuum *perversitate* & iniquitate, quam de ferocitate hostium. Inter arma enim silentibus legibus omnia sibi licere existimabant. Gennadius Africæ Patricius Paulum Episcopum in Numidia multis ab annis vexabat. Cumque Sedem apostolicam appellasset, variis calumniis impetitus Præsul, quominus Romam veniret obstiterat Patricius, penes quem in administratione hujus provinciæ summa erat auctoritas. Consensit Papa ut Episcopus ad Comitatum pergeret atque ad Augustum suas deferret querelas. Tandem Paulus in Numidiam redire jussus est, ut ab Episcopis hujus provinciæ judicaretur. Cujus innocentiam cognoscens Gregorius, ipsius causam Episcopis Adeodato, qui tunc [a] primatum gerebat, Maurentio, & præsertim Colum-

a Vide quæ supra diximus lib. II. c. VI. num. 2.

lumbo commendavit; hunc enim noverat Ecclesiæ a beato Petro fundatæ addictissimum, & recti tenacissimum. Nihilo tamen minus ipsum adhuc munire curat contra optimatum sollicitationes & impulsus, quibus ejus virtus labefactari potuisset: *Nulla ergo*, inquit, *vos res ab æquitatis studio, nulla suspendat potentia personarum. Sed innitens præceptis Dominicis, omnia quæ sunt rectitudini adversa, contemne. In defendendis partibus justitiæ constanter insiste. Odia pro veritate, si qua sunt, sustinere non renuas: ut tanto majorem in adventu Redemtoris nostri fructum mercedis invenias, quanto ejus mandata non negligens, in favorem justitiæ & defensionem impenderis.*

X. Africana Ecclesia ducit originem a Romana. *Ibid. Ep. 33.*

Præter communem sollicitudinem quam de tota Ecclesia gerere debebat summus Pontifex, singulari studio & cura Ecclesiæ Africanæ prospicere tenebatur, quod a Romana suam traheret originem, ut docet S. Gregorius ad Dominicum Carthaginensem Episcopum scribens: *Scientes unde in Africanis partibus sumserit ordinatio sacerdotalis exordium, laudabiliter agitis quod Sedem apostolicam diligendo, ad officii vestri originem prudenti recordatione recurritis.* Hinc ad fovendam mutuam caritatem teneri utriusque Ecclesiæ Antistites probat; excurritque hac occasione in laudes caritatis, his verbis plane aureis: *Magna autem caritatis virtus est, dilecte Frater, quæ sinceritatis suæ vinculo alterna multo affectu corda constringit, & ea a gratiæ non sinit compage dissolvi; disjuncta conjungit, unita custodit, & ignotos sibi imagine reddit cognitos per amorem. Quisquis igitur in hujus cardine mentem figit, cum de supernæ patriæ habitaculo cujuslibet adversitatis impulsio non evellit: quoniam quocumque se verterit, a mandatorum limine non excedit.* Ita sapientissimus ille pietatis Christianæ magister omnibus Epistolis suis exquisitas [a] inspergebat sententias de caritate, de mundi contemtu, de adversis patienter ferendis, de studio sacrarum litterarum, & de cæteris virtutibus ad cœlestem vitam pertinentibus; eoque veluti sale quidquid scriberet condire curabat.

XI. Quid de pretio pro sepultura dato senserit S. Gregorius.

Episcopos, aliosque sacris ministeriis addictos a turpi lucro & avaritia verbo & exemplo avertere potissimum satagebat sanctissimus Pontifex. Hinc moleste tulit Donum Episcopum Messanensem pro sepultura tantum pretium accepisse, ut ejus qui sepulturæ jus comparaverat, heredes ad inopiam redacti viderentur. Suadet igitur Episcopo ut quæ accepit restituat, maxime cum ea esse juris alieni Palumbi Episcopi Consentini testimonio probaretur. Etsi vero non prohibeat aliquid pro sepultura accipere, fateaturque antiqua ea consuetudine id factum; ait tamen in sua Ecclesia vetitum a se fuisse, nec cuiquam assensum se præbiturum, *ut loca humani corporis pretio possint adipisci.* (*Lib. VIII. Ep. 3.*) *Nos*, inquit, *qui Episcopi dicimur, de humandis fidelium corporibus pensa facere quid debemus?* Postea scribens ad Januarium, indulsit tantum ut pro luminaribus acciperetur quod quisque offerre vellet. *Peti vero*, inquit, *aut aliquid exigi omnino prohibemus*; (*Lib. IX. ep. 3.*) *quod valde irreligiosum est, ne aut venalis fortasse, quod absit, dicatur Ecclesia, aut vos de humanis videamini mortibus gratulari, si ex eorum cadaveribus studeatis quærere quolibet modo compendium.*

XII. Quid de redituum Eccles. partione statuerit. *Lib. VIII. Ep. 7. Lib. XI. Ep. 64.*

Leo Catanensis Episcopus ferebatur quartam redituum ecclesiasticorum partem non ex integro, sed cum aliqua diminutione suis Clericis dividere, quod cupiditatis argumentum erat. Inde Acolythorum & aliorum de clero querelæ ad Papam pervenerunt. Ex tribus aliis bonorum Ecclesiæ-

a Vide Ep. 17. ac 35. lib. ejusdem VIII.

clesiæ portionibus una cedebat *Episcopo & familiæ ejus, propter hospitalitatem, & susceptionem: alia pauperibus; alia denique reparandis Ecclesiis servabatur.* Ut autem omnis querelarum calumniarumque in Episcopum tolleretur occasio, hæc decrevit sapientissimus & æquissimus judex: *Volumus ut quidquid Ecclesiæ tuæ ex reditu vel quolibet alio titulo fortassis accesserit, quartam exinde portionem sine diminutione aliqua debeas segregare, atque eam secundum Dei timorem Presbyteris, Diaconis, ac clero, ut tibi visum fuerit, discrete dividere: ita sane ut unicuique sicut meritum laboris exegerit, libera tibi sit, juxta quod prævideris, largiendi licentia: quatenus & hi qui merentur, etiam temporali se sentiant hoc commodo consolari, & alii, adjuvante Domino, eorum ad melius contendant imitatione proficere.*

XIII. Et de Campagis. Lib. VIII. Ep. 27. a

Qui justis Catanensium Clericorum querelis pulsatus, hanc sententiam tulit contra Episcopum, eorumdem superbiam & inanem gloriolam repressit paulo post, ob usurpatos [a] campagos, quod est genus calceamenti ad usum Prælatorum solemniter Missam celebrantium. Iis uti cum solis in tota Sicilia Diaconis Messanensis Ecclesiæ a Romanis Pontificibus concessum olim fuisset, Catanenses tamen Diaconi calceati campagis procedere præsumserant. Quem temerarium ausum exosus Papa, scripsit ad Johannem Syracusanum ut ea de re inquireret, ac utrum a se vel alicujus auctoritate id præsumsissent exploraret; postea que decerneret ipse quid facto esset opus. *Nam si negligenter*, inquit, *ea quæ male usurpantur emittimus, excessus viam aliis aperimus.*

XIV. Septem defensores facit regionarios. Ibid. ep. 17.

Quemadmodum superbe insolenterque agentes coercebat, ita etiam utiliter pro Ecclesia militantibus debita honoris præmia rependere satagebat. Idque defensores hoc anno sunt experti; nam septem ex ipsorum collegio Regionarios constituit, ob strenue navatam in causis Ecclesiæ & Pontificum obsequiis operam. Olim ex solis Diaconis assumebantur Regionarii; postea quorumdam Pontificum concessione, ex schola notariorum & Subdiaconorum nonnulli constituti sunt. Tandem ad defensores hic honor pervenit, S. Gregorii beneficio.

XV. Res monasticæ hujus anni attinguntur. Lib. VIII. Ep. 15. b

Etsi hoc præsertim anno S. Gregorius quantum sibi curæ essent res monasticæ [b] plurimis Epistolis palam fecerit, pauca tamen ex his delibabimus. Insigne præ cæteris est privilegium concessum monasterio sanctorum Johannis & Stephani in urbe Classitana constituto, de quo scripsit ad Marinianum Ravennatem Episcopum. Quid hoc privilegio cautum esset in gratiam Monachorum, inde repetendum.

Ex Epistolis 31. & 34. liquet Castelliense monasterium olim a magno Cassiodoro fundatum, non solum tunc perseverasse, sed etiam floruisse, aliaque monasteria sibi unita obtinuisse. Nam priori Epistola Secundinus Tauromenitanus Episcopus in Sicilia, monetur ne patiatur monasterium suæ diœcesis ad Castellienses Monachos pertinens, in laicæ personæ potestatem venire. Alia Epistola S. Gregorius increpare videtur Johannem Episcopum Scillitanum, in cujus civitate positum erat illud Castelliense cœnobium, quod ipsi concessa privilegia longo usu firmata tentaret labefactare. Hac ex Epistola constat ipsum Scillacium Castrum in solo juris monasterii fuisse fundatum, cujus incolæ Castelliensibus persolvere censum tenebantur.

a. Vide notas ad laudatam Ep.

b Vide Epp. 4. 8. 9. 11. 15. 31. 34.

SANCTI GREGORII PAPÆ VITÆ

LIBER QUARTUS ET ULTIMUS.

Quidquid superest historiæ vitæque S. Gregorii exhibens.

CAPUT PRIMUM.

An. Christi 593. & 599.

I. Pax fit Romanos inter & Langobardos, annitente S. Gregorio. II. Prædicit eam non fore diuturnam. III. Bellum redintegratur ab Exarcho. IV. Schismatici ad Ecclesiam redeunt. Quid pro ipsis in unitate Ecclesiæ confirmandis præstiterit S. Gregorius. V. Schismaticorum Episcoporum depravati mores. VI. S. Gregorii caritas erga schismaticos. VII. De Secundino Monacho celeberrimo. Scribit contra tria capitula, etsi minime schismaticus. VIII. Secundini humilis confessio. Eum consolatur S. Gregorius. IX. S. Doctoris sententia de usu & cultu sacrarum imaginum expenditur. Ab Ecclesiæ doctrina nunc recepta non exorbitat. X. Objectionibus occurritur. S. Gregorius in Epistolis ad Serenum prohibet solum ne imaginibus latriæ cultus tribuatur. XI. Laudat imaginum usum, tamquam antiquitus receptum. Sed non adorationem proprie dictam. XII. Ejusdem veneratio erga Sanctorum reliquias.

I. Pax fit Romanos inter & Langobardos, annitente S. Greg.

Paul. Diac. lib. IV. hist. c. 13.

JAm a longo tempore S. Gregorius de pace Romanos inter & Langobardos facienda confirmandaque cogitabat; quam ut impetraret egit tum apud Imperatorem, tum apud Agilulfum Regem ejusque uxorem Theodelindam, missis non solum Epistolis, sed etiam Legatis. Tam utili necessarioque Reipublicæ consilio semper obstiterat Romanus Exarchus; quamvis viribus impar, aliundeque belli & rei militaris non satis peritus esset, ut a Langobardis Italiam liberaret. Nuper Hunnorum Rex ab Agilulfo Mediolani sedente pacem impetrarat. Rebus itaque compositis cum bellicosissima gente, Langobardi ferocius imminebant urbibus adhuc intactis. Non ita pridem Crotonam in extrema parte Italiæ expugarant, abductis in captivitatem civibus. Nuperrime Sardiniam populabundi invaserant; quod futurum prænuntiarat Gregorius, monueratque tum Gennadium Africæ Præfectum, tum Januarium Caralitanum Episcopum, ut insulæ defensioni prospicerent. Quis tunc ausus fuisset pacem sibi polliceri? At Deus in cujus manu sunt corda Regum, Agilulfum ad arma deponenda & accipiendas pacis conditiones a Papa oblatas flexit. Usus ille fuerat Probi [a] Abbatis ministerio, quem jam ante multum temporis ad Regem Reginamque miserat, ut de pace ageret; irrito tamen semper conatu, quamdiu vixit Romanus Exarchus hostis pacis infensissimus. Eo itaque mortuo cum Callinicus pro Reipublicæ bono melius affectus summa rerum potitus esset in Italia, spes denuo pacis resarciendæ affulsit. Tandemque facta est annitente præsertim Theodoro Ravennæ curatore, quem adjutorem expertus est in omnibus Probus pro pace concilianda Legatus. Pacta conditionesque pacis Agilulfus Rex optima fide sacramento confirmavit, qua de re Gregorius tum ipsi gratias egit, tum Theodelindæ Reginæ, quam studiosius pro concordia laborasse, a Probo Abbate acceperat. In Epi-

Lib. VII. ep. 3. Lib. IX. ep. 4. & 43.

Ibid. ep. 88.

a Quis fuerit ille Probus Abbas quærit Mabill. Annal. Benedict. lib. 9. n. 26. p. 252.

Epistola ad Agilulfum eum rogat *ut suis ducibus per diversa loca, & maxime in Romanis partibus constitutis* præcipiat pacem *sicut promissum erat* custodire. Metuebat enim ne redintegrandi belli occasionem quærerent. Neque vanus fuit timor. Ariulfus enim Dux Beneventanus pacem servaturum se jurare noluit, nisi adhibitis certis conditionibus in quibus latenter ac subdole opportunitatem quærebat Romanos incautos ob fidem datam opprimendi. Suspicionem augebat, quod Warnilfrida, ex cujus arbitrio & consilio Ariulfus cuncta faciebat, *omnino jurare despexisset*.

II. Prædicit eam non fore diuturnam.

Alia ex parte Agilulfus & Langobardi urgebant Gregorium ut *pacto subscriberet*, quod negabat, quia *medius* & sequester erat Regem inter ac Exarchum. Itaque cum res in ancipiti essent, bellumque sub specie pacis periculosius imminere videretur: ne ignis doloso cineri suppositus erumperet, Romanis nihil tale cogitantibus, suasit Gregorius ut in ipsa pace, belli agitarentur consilia; scripsitque præsertim ad Januarium Caralitanum primo de conciliandis inter se hostium metu civium animis, *quia*, inquit, *hoc maxime tempore, quando de hoste formido est, divisum populum habere non debetis*. Deinde vero de Caralitana urbe aliisque insulæ locis muniendis. *Unde necesse est*, inquit, *ut Fraternitas vestra, dum licet, civitatem suam vel alia loca fortius muniri provideat, atque immineat ut abundanter in eis condita procurentur; quatenus dum hostis illuc Deo sibi irato accesserit, non inveniat quod lædat, sed confusus abscedat. Sed & nos pro vobis quantum possumus cogitamus, & iis quorum interest, ut se ad obsistendum Deo auctore præparare debeant, imminemus: quia sicut vos nostras tribulationes vestras attenditis, ita quoque nos vestras afflictiones nostras similiter reputamus*.

Ibid. ep. 6.

III. Bellum redintegratur ab Exarcho.

Metus de brevi futuro bello non fefellit Papam; nam paulo post recruduit, & ferocius desæviit. Nuper Agilulfus *pacem perpetuam* cum Theoderico Francorum Rege fœdusque constituerat. Tres duces, in his Veronensem, & Pergamensem cui jam bis pepercerat, cum rebellassent, oppressos jusserat morte affici, ut hac severitate cæteros in officio contineret. De pace paulo antea cum Hunnorum rege facta, supra diximus. Hæc perpendens Callinicus, ob reportatas de Sclavis victorias forte ferox, metuensque ne liber ab omnibus bellis Agilulfus conjunctis viribus in Romanos ex improviso irrueret, ipsum occupare constituit. Collecto itaque exercitu, tractisque ad Imperii partes nonnullis Langobardorum ducibus, Parmam urbem munitissimam obsidione cinxit ac expugnavit. Captos in hac expugnatione Godiscalcum ducem & ejus uxorem Regis filiam, Ravennam duxit Exarchus. At illatam sibi injuriam ulcisci cupiens Agilulfus vicemque rependere, cum tentare velle Cremonam, Mantuam, Montem Silicis in agro Patavino simulasset, ipsum adorsus est Patavium, quo potitus urbem solo æquavit; præsidium tamen Ravennam se recepit, populi autem pars maxima ad loca Venetorum palustria confugerunt. Ne obsessis opem ferre posset Exarchus, Rex imperavit Ariulfo & Langobardis Etruriam obtinentibus, ut Romam, ipsamque Ravennam continuis excusionibus lacesserent. Interim Aves Langobardorum & Sclavorum copiis juncti, ferro igneque Histriam vastavere. Patavio capto, Mons Silicis expugnatur, & duo Langobardorum duces Tridentinus ac Forojuliensis, qui a Rege defecerant, veniam ob violatam fidem petunt, atque in gratiam recipiuntur. Ita turbatæ pacis religione sacramenti paulo antea sancitæ & consecratæ Callinicus pœnas dedit.

Paul. Diac. l. VI. c. 21.

Paul. Diac. Ibid. cap. 24. & 25.

Ii

IV. Schismatici ad Ecclesiam redeunt. *Lib. IX. ep. 1.*

Id quam moleste tulerit S. Gregorius, qui pro pace adeo laboraverat, quamque amare jacturam illius fleverit hic pacis Angelus, facilius est cogitare quam verbis exponere. Dolorem tantisper lenivit reditus ad Ecclesiam [a] Capritanæ insulæ, quæ schismati pro tribus capitulis conflato diu adhæserat. Quandoquidem Capritanos ad schisma ejurandum a Callinico impulsos audierat Papa, ipsi gratias egit, laudavitque consilium de revocandis ad sinum Ecclesiæ dissidentibus, & tumultuantibus populis sibi subditis. Ne tamen in hoc proposito perseveraret, obstare videbatur jussio Mauricii Augusti, *pro schismaticorum defensione ad ipsum transmissa*; sed eam ita interpretatur Gregorius: *Quod autem exemplar jussionis quæ ad vos pro schismaticorum defensione transmissa est, mihi ostendi voluistis, pensare sollicite dulcissima mihi vestra Excellentia debuit: quia quamvis jussio ipsa subrepta est, non tamen in ea vobis præceptum est, ut venientes ad unitatem Ecclesiæ repellatis, sed ut venire nolentes hoc incerto tempore minime compellatis. Unde necesse est ut hæc ipsa piissimis Imperatoribus nostris sugerere festine debeatis: quatenus cognoscat quod eorum temporibus schismatici cum omnipotentis Dei solatio & labore vestro, sua sponte reverti festinant.* In eadem ad Exarchum Epistola conqueritur S. Gregorius, tum de majore ejus domus, tum de Justino cujus consilio utebatur; qui nimirum non obscure hæreticis favebant atque schismaticis.

Quid pro ipsis in unitate Ecclesiæ confirmandis præstiterit sanctus Gregorius.

Quia hujus insulæ Episcopus, postquam petitione oblata Callinico, postularat ut sibi cum omni populo ad unitatem Ecclesiæ reverti liceret, mentem deinde mutaverat, & se ad schismaticos iterum contulerat: placuit Papæ ut Marinianus Ravennas Episcopus Capritanæ Ecclesiæ ordinaret Episcopum, qui ad suam Metropolim pertineret; donec Histrici Episcopi ad fidem catholicam rediissent, quorum scilicet provinciæ tribuebatur insula Capritana. Nihilo tamen minus ante novi Episcopi ordinationem visum est sapientissimo Pontifici, ut mitteretur prius ad schismaticum Episcopum, qui de reditu ad Ecclesiæ catholicæ unitatem, & ad propriam plebem eum admoneret. Scripsit etiam Gregorius ad hujus insulæ habitatores, laudans amorem unitatis quo flagrabant, & de iis quæ Mariniano scripserat eos certiores faciens. Pauca ex hac Epistola quasi flosculos quosdam excerpenda duximus, & apponenda; mulcebunt enim, & odore, & aspectu: *Redemtor noster*, inquit, ... *sic imis summa conjungit, ut ipse in æternitate permanens, ita temporalia occulto instinctu pia consulens moderatione disponat: quatenus de ejus manu antiquus hostis nullatenus rapiat quos ante secula intra sinum matris Ecclesiæ coadunandos esse præscivit. Nam etsi quisquam eorum inter quos corporaliter degit, flatibus motus, ad tempus ut palmes titubet: radix tamen rectæ fidei, quæ ex occulto prodit, divino judicio virens manet; quæ accepto tempore fructum de se ostentare valeat qui latebat. Quod in vobis nunc ex desiderio vestro gestum esse superni respectus illustratione cognoscimus, qui schismaticorum inter quos habitatis, pertinaciam refutantes, coadunari ovili Dominico mente promtissima ipsa rei operatione monstratis. Quibus enim scissura displicet, sanos se velle esse testantur, & reprobantes errorem, ostenditis vos amare quod rectum est, vitare quod devium.* De aliis Histriæ populis qui schisma deseruerant, agitur in aliis plurimis hujusce anni Epistolis. In illis ad Ecclesiam revocandis eluxerat maxime Gulfaris magistri militum studium, de quo ipsi

Ibid. ep. 10. *Ibid. ep. 97.* *Ibid. ep. 63. 94. 95. 99.*

a. In intimo recessu maris Adriatici, non longe a littore provinciæ Forojuliensis.

ipsi gratulatur, & gratias agit piissimus Pastor; eumque ad perseverantiam, & ad protectionem a schismate redeuntibus impendendam adhortatur.

V. Episcoporum schismaticorum depravati mores. Ibid. ep. 66.

Qui ex schismaticis illis ad ovile reversi fuerant, *de pravitate Episcoporum* Histriæ multa narrabant: quæ ut Mauricio Imperatori significarent, medelamque flagitarent, Constantinopolim se contulerunt, & Anatolio Sedis apostolicæ Legato commendari postularunt. Id cum illis denegare non posset sanctissimus Pontifex, scripsit Anatolio ut eis, *salva ratione*, præberet auxilium. Non dubitabat enim quin hæreticis & schismaticis, haud secus ac cæteris, æquum reddi deberet.

VI. Gregorii caritas erga schismaticos.

Hoc sane proprio probavit exemplo, erga Comensis Ecclesiæ Clericos, qui ab Ecclesia Romana secesserant, ut Histricorum schisma sequerentur. Constantius Mediolanensis Archiepiscopus, studio sacerdotali eos monuerat ut ad Ecclesiæ unitatem redirent. At illi responderunt se a multis injuriam passos, & præsertim ab Ecclesia Romana, quæ suæ Ecclesiæ prædium quoddam usurparat, potius hac iniqua prorsus agendi ratione a Romanorum societate repelli, quam caritate allici. Hæc ut accepit a Constantio Gregorius, respondit possessionem quam sibi ablatam Comenses causabantur, contra rationis ordinem ultra detineri se minime passurum, si eis jure competeret, quamvis ad communionem redire different; sed, cognita veritate, restitui jussurum. Porro *si ad unitatem Ecclesiæ se converterint*, prædium de quo erat controversia, quamvis illis non competeret, libenter concessurum.

VII. De Secundiano Moncho. Ibid. Ep. 52.

Schismaticis, uti jam diximus, accenseri non debere Secundinum Monachum, qui tamen trium capitulorum damnationi non consenserat, vel ex Epistola hoc anno ad ipsum scripta satis intelligitur. Magna erat Secundini fama, præsertim in aula Regis Langobardorum, & apud Theodelindam summa auctoritas, ob ipsius eruditionem & sanctitatem. Unde voluit Regina ut filium suum Adaloaldum e fonte sacro susciperet, Paulo rerum Longobardicarum scriptore teste, apud quem vocatur [a] *Secundus servus Christi de Tridento*. In inscriptione Epistolæ dicitur inclusus; & ex Epistolæ serie ubi *Monomachus* appellatur, ob solitariam quam colebat vitam, liquet ipsum non Cœnobitam, sed Eremitam & Anachoretam fuisse. Ejus autem reclusionis districtio tanta non erat, ut e cella egredi non liceret, aut etiam de gravissimis negotiis tractare. Profert Mabillonis exemplum Sigoberti reclusi apud S. Dionysium, in agro Parisiaco, qui cum Grimone Abbate Corbejensi ad Gregorium Papam eo nomine quartum, a Carolo Francorum Principe missus est. Cum adhuc hæreret pia Regina, & adduci non potuisset Gregorii adhortationibus aut precibus, ut trium capitulorum damnationem amplecteretur, Secundinus qui cum ipsa idem sentiebat, libellum scripsit quo suam tuebatur sententiam, rogavitque Gregorium Theodelinda, ut ad singula libelli ad se a Secundino missi responderet argumenta. Deprecatus est hunc laborem Gregorius ob podagræ dolores qui eum decumbere cogebant, & ab omni lucubratione feriari: *Sed si omnipotente Deo disponente, convaluero*, inquit, *ad cuncta quæ mihi scripsit* (Secundinus) *subtiliter respondebo*. Id tamen præstare sanctissimo Doctori nunquam licuit ob assiduas infirmitates.

a Lib. IV. c. 26. Scribit contra tria capitula, etsi minime schismaticus. Ann. Bened. pag. 252.

Lib. XIV. Ep. 12.

VIII. Secundini humilis confessio.

Diu ante libellum hunc in quo de fide rebusque ecclesiasticis disputabat pius ille Monachus, scripserat ad S. Gregorium, ab ipso postulans eru-

a Idem Paulus docet ipsum historiam Langobardorum compendiose elucubrasse lib. III. de gestis Langobar. cap. 30. & lib. IV. cap. 42.

Eum consolatur sanctus Gregorius.

erudiri, & contra hostis insidias ejus monitis muniri. Qua in Epistola humili aperuerat confessione, se quamvis quinquagenario majorem, juvenilibus adhuc desideriis teneri & subjacere. Molestissime id ferentem ac pene animo despondentem erigit peritissimus vitæ cœlestis magister, illi respondens mirum non esse si majores insidias callidi hostis patiatur, qui majora contra eum bella præparavit: *Tanto quippe ille deprecationis molimina ardentius exquirit*, inquit, *quanto te cælesti patriæ ferventius inhiare cognoscit.... Et nos quidem qui inter homines vivimus, sæpe per homines a callido hoste tentamur. Vos autem qui viam vitæ præsentis, extra hominum frequentiam ducitis, tanto majora certamina pati necesse est, quanto ad vos ipse tentationum magister accedit.* Cætera omitto sane eximia, & maxime a Monachis assidue legenda, ut inde discant nimiam de suo statu securitatem abjicere, & ex ea nasci solitam socordiam excutere, majorique contra latentes hostis insidias excubare vigilantia.

IX. Sancti Doctoris sententia de usu, & cultu sacrarum imaginum expenditur.

At in fine laudatæ Epistolæ occurrit locus de imaginibus, cujus occasione quid senserit S. Gregorius de sacrarum imaginum usu & cultu inquirendum & expendendum censemus. Postularat pius Monachus a Pontifice sanctas imagines, cui morem gerens misit *surtarias duas imaginem Dei Salvatoris, & sanctæ Dei Genitricis Mariæ, beatorumque Apostolorum Petri & Pauli continentes.* Præmonuerat discipulum de usu imaginum his verbis: *Valde nobis tua postulatio placuit, quia illum toto corde, tota intentione quæris, cujus imaginem præ oculis habere desideras, ut te visio corporalis quotidiana reddat exercitatum: ut dum picturam illius vides, ad illum animo inardescas, cujus imaginem videre desideras.* Et infra; *Scio quidem quod imaginem Salvatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem filii Dei in ejus amore recalescas, cujus te imaginem videre desideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illam prosternimur, sed illum adoramus quem per imaginem aut natum, aut passum, sed & in throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura quasi scriptura ad memoriam Filium Dei reducit, animum nostrum aut de resurrectione lætificat, aut de passione demulcet.* Hic habemus omnem de usu cultuque imaginum Ecclesiæ catholicæ doctrinam: & ipsam ante illas prostrationem. Neque de hac parte laudatæ Epistolæ amplius disputandum, postquam eam Gregorio nostris in notis vindicavimus. Præterea idem docet sanctissimus Pater aliis in locis indubitatis. In Epistola ad Januarium paulo antea scripserat ut a Synagoga Judæorum crux & imago Dei genitricis, *cum ea qua dignum est veneratione* auferrentur.

Ab Ecclesiæ doctrina nunc recepta non exorbitat. *Lib. IX. Ep. 6 13.*

X. Objectionibus occurritur. *Ibid. Ep. 105.* Sanctus Gregorius in Epistolis ad Serenum prohibet tantum ne imaginibus latriæ cultus tribuatur *Lib. XI. Ep. 13.*

Neque vero quæ paulo post scripsit ad Serenum Episcopum Massiliensem, imagines quidem non esse frangendas, aut ex Ecclesiis projiciendas, immo potius in templis habendas, *ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo legant quæ legere in codicibus non valent*; at minime adorandas; hæc, inquam, venerationem imaginibus debitam non tollunt aut impugnant, sed damnant iconolatras, eos videlicet qui imaginem *quasi Deum colunt*, ut supra legimus in Epistola ad Secundinum. Id liquet ex ipsis Gregorii ad Serenum scribentis verbis: *Fraternitas vestra quosdam imaginum adoratores aspiciens, easdem in Ecclesiis imagines confregit atque projecit. Et quidem zelum vos, ne quid manu factum adorari posset, habuisse laudavimus, sed frangere easdem imagines non debuisse indicamus.* Subdit quæ jam ex parte retulimus, imagines litteras nescientium codices esse, in quibus

ga-

legant & discant, quæ ex libris addiscere non possunt.

Lib XI. Ep. 13. Cum Serenus admonitionem summi Pastoris insuper habuisset, aliam is Epistolam scripsit, qua ipsius temere factum acrius increpavit: *Perlatum*, inquit, *ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus, Sanctorum imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem quia eas adorari vetuisses, omnino laudavimus: fregisse vero reprehendimus. Dic, frater, a quo factum Sacerdote aliquando auditum est, quod fecisti? Si non aliud, vel illud te non debuit revocare, ut despectis aliis fratribus, solum te sanctum & esse crederes sapientem? Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturæ historiam quid sit adorandum addiscere*. Infra docet *vetustatem* non sine ratione imagines admisisse. Unde ait Sereni facinus gravissimum in Ecclesia scandalum generasse, ita ut maxima *filiorum* ejus pars ab ejus communione se suspendisset. *Proinde hortamur*, inquit, *ut vel nunc studeas esse sollicitus, atque ab hac te præsumtione compescas, & eorum animos quos a tua disjunctos unitate cognoscis, paterna ad te dulcedine, omni annisu, omnique studio revocare festines. Convocandi enim sunt dispersi Ecclesiæ filii, eisque Scripturæ sacræ est testimoniis ostendendum, quia omne manufactum adorari non licet; quoniam scriptum est:* Luc 4. 8. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. Ac deinde subjungendum, quia picturas imaginum, quæ ad ædificationem imperiti populi fuerant factæ, ut nescientes litteras ipsam historiam intendentes quid actum sit discerent, quia transisse in adorationem videras: idcirco commotus es, ut eas imagines frangi præciperes*. Ex his constat:

Laudat imaginum usum, tamquam antiquitus receptum. Primo, S. Gregorium laudasse imaginum usum, tamquam antiquitus in Ecclesia receptum. Neque tamen putamus ab ipsis religionis christianæ incunabulis, hunc cœpisse usum, cum & Judæis recens conversis potuissent immagines esse offensioni, & Gentiles nuper factos Christianos ad idololatriam revocare. Sed ubi sine periculo potuerunt recipi, statim visæ sunt in Ecclesiis maxime ad ornatum, & ad illiteratorum eruditionem, ut docet sanctus Paulinus Nolanus Episcopus, qui quarto seculo florebat. In Natali 9. de S. Felice.

Sed non adorationem proprie dictam. Secundo, sanctum doctorem per adorationem quam vetat imaginibus exhiberi, intelligere supremum illum cultum soli Deo debitum. Unde adducit hoc Scripturæ testimonium, *Dominum Deum tuum adorabis, &c.* Et infra quærens aliquam Sereni facto excusationem, ait non alio consilio fractas ab eo, & projectas fuisse imagines, quam ne adorarentur, quod jam a nonnullis admissum observarat. Certe *inter Gentes* degebat Serenus, ut ait S. Gregorius. Lib. XI. Ep. 13. In Galliis hoc ævo multas adhuc idololatriæ reliquias superstites fuisse jam observavimus. Hinc nonnullos ante imagines prostratos videns Massiliensis Epicopus, temere judicavit eos imagines tamquam Deum colere; ac majori temeritate, quæ ad communionem ejus deferendam plerosque compulit, easdem imagines fregit & projecit.

XII. Ejusdem veneratio erga Sanctorum reliquias. S. Gregorii mens erga cultum sanctarum imaginum agnosci quoque potest ex singulari veneratione quam sacris reliquiis exhibendam ubique docet; etiam linteis & pannis, [a] qui super sanctorum Apostolorum, aut Martyrum tumulos positi fuerant, aut similibus. Qui sub ejus disciplina instituti erant Augustinus ejusque socii, cum Doroberniam ingressi sunt, uti supra narravimus, crucem & imaginem Salvatoris pro sacro vexillo

a Vide lib. IV. Epist. 30. lib. VII. Epist. 26. lib. IX. Epist. 122.

lo præferre constituerunt; ut publice, quantum iis cultum, quantam deferrent reverentiam, testarentur. At quæ a discipulis hic facta legimus, doctrinæ magistri sunt argumentum.

An. 598. & 599.

CAPUT II.

I. Cyriacus Abbas in Galliam Legatus mittitur. II. Massiliam venit, ubi a Sereno male exceptus. III. Inde Arelatum. De privilegiis ab apostolica Sede ad Regum postulationem concessis. IV. Desiderio Viennensi pro suæ Ecclesiæ privilegiis supplicanti quid responderit S. Gregorius. V. Usum dalmaticarum Aregio Vapincensi concedit. VI. Et Pallium Syagrio Augustodunensi. Quibus conditionibus. VII. Epistolæ ad Galliarum Reges, de emendandis cleri Gallicani corruptelis. Quo successu. VIII. De Mauriennensi Episcopo. IX. Cyriaci legatio in Hispaniam. X. Felix tunc Hispaniæ status. De Claudio regni administro a Papa laudato. XI. Argumentum Epistolæ ad Leandrum scriptæ. Pallio donatur. XII. Recaredi Regis encomium. Respuit pecuniam a Judæis oblatam. XIII. Eximia Regi data monita.

I. Cyriacus in Galliam Legatus mittitur. Lib. IX. Ep. 105 & 120. Mabill. an. Benedict. lib. IX. p. 256.

Ecclesia Gallicana Gregorio nostro semper carissima, hoc præsertim anno paternam ipsius experta est sollicitudinem. Cum enim de variis vitiis & corruptelis in [a] Gallia grassantibus certior factus esset, non satis habuit de his emendandis Reges & Episcopos admonere; sed etiam Legatum eo mittendum existimavit: qui, ut quantocius concilium celebraretur ad hæc resecanda strenue apud Principes ac Antistites ageret. Is fuit Cyriacus Abbas S. Andreæ ad Clivum Scauri, qui prius in Sardiniam missus fuerat ut in [b] Barbaricinorum conversione Felici Episcopo collaboraret. Unde intelligimus quantum floreret tum istud Romanum S. Gregorii Monasterium; ex quo videlicet eodem tempore tot assumti sunt verbi sacri præcones ad Anglorum conversionem missi; & Sedis apostolicæ Legatus delectus, qui tum in Galliis, tum in Hispaniis gravissima negotia pertractaret.

II. Massiliam venit, ubi a Sereno male exceptus. Cap. I. n. 10. Lib. XI. Ep. 13.

Cyriacus multis Papæ Epistolis munitus, Massiliam primum venit maritimo itinere, ubi salutato Sereno Episcopo, nomine Pontificis, litteras de fractione imaginum commonitorias dedit, quarum supra meminimus. Legatum ab Episcopo non ea qua par erat caritate ac reverentia exceptum fuisse inde conjicimus, quod, ut liberius stomachari liceret, finxerit Serenus Pontificias litteras a Cyriaco sibi oblatas, supposititias esse. Hanc falsi suspicionem Legato injuriosam graviter postea redarguit S. Gregorius, ita scribens ad Serenum: *Ex illo autem quod de scriptis nostris, quæ ad te misimus, dubitastis, quam sis incautus apparuit. Nam si diligenter ea quæ fraterno amore monuimus, attendisses, non solum minime dubitasses, sed immo quid te sacerdotali gravitate oporteret agere, cognovisses. Neque enim Cyriacus quondam Abbas, qui scriptorum nostrorum portitor exstitit, istius disciplinæ vel eruditionis fuit, ut vel ipse aliud facere, sicut putas, auderet, vel istam de ejus tibi persona suspicionem falsitatis assumeres. Sed dum monita salubria pensare postponis, contigit ut jam non solum actu, verumetiam esses interrogatione culpabilis.*

III. Inde Arelatum. Lib. IX. Ep. 111.

Massilia relicta Cyriacum Arelatem venisse credimus, & ad Virgilium detulisse summi Pontificis Epistolam, qua

a Maxime in regno Burgundiæ extra quod non extendebatur Cyriaci legatio, & Syagrio collata potestas cogendarum Synodorum.

b Vide lib. IV. Ep. 24. 25. 26.

qua confirmabat privilegia [a] cuidam monasterio virorum olim a Vigilio Papa concessa. De privilegiis huic cœnobio indultis nihil aliud scimus quam quod nos docet S. Gregorius; scilicet glorio sæmemoriæ [b] Childebertum Francorum Regem intra muros Arelatensis civitatis monasterium virorum constituisse, & quædam pro habitantium sustentatione concessisse; cujus ne voluntas duceretur in irritum, & ea quæ pro quiete Monachorum disposita fuerant, turbarentur, Epistolis suis hæc apostolica petiisse auctoritate firmari. *Subjunxerat petitioni suæ ut eidem monasterio tam in dispositione rerum, quam in ordinatione Abbatis quædam pariter privilegia largirentur: sciens quippe eam apostolicæ Sedi reverentiam a fidelibus exhiberi, ut quæ ejus fuissent decreto disposita, nullius deinceps illicitæ usurpationis molestia quaterentur*. Annuerat Regiæ postulationi Vigilius Papa, & ea de re scripsit ad Aurelium seu Aurelianum Episcopum. Verum ne lapsu temporis, quæ indulserat Vigilius oblivione delerentur, & ab Arelatensibus Episcopis convellerentur, S. Gregorius exemplum privilegii ab antecessore suo concessi misit ad Vigilium, & omnia in ipso contenta rata se habere significavit. *Nam licet*, inquit, *ea quæ semel apostolicæ Sedis auctoritate sancita sunt, nil egeant firmitatis; ex abundantia tamen cuncta, quæ pro hujus rei quiete a prædecessore nostro statuta sunt, nostra iterum auctoritate in omnibus roboramus. Fraternitas ergo vestra ita se in custodiendis eis exhibeat: quatenus & omnem occasionem inquietudinis excludat, & aliis hæc operari suadeat, dum se in custodienda [c] defuncti piissima voluntate, sollicitam, ut decet, exhibuerit & devotam*. Adeo cautum esse servorum Dei tranquillitati cupiebat optimus pater. Cæterum hæc & similia [d] privilegia sæpe Gallicanis monasteriis, postulantibus etiam Regibus, concessa Romanis a Pontificibus, jam tunc summam eorum etiam in Galliis auctoritatem fuisse probant, citra quam videlicet nihil ratum habebatur; qua vero accedente inconcussa omnia stabant.

De privilegiis ab apostolica Sede ad Regum postulationem concessis.

IV. *Desiderio Viennensi pro suæ Ecclesiæ privilegiis supplicanti quid responderit S. Gregorius. Lib. IX. Ep. 112. Lib. XI. Ep. 56.*

Arelate discedens Cyriacus fortasse Viennam perrexit, Desiderioque Archiepiscopo obtulit S. Gregorii Epistolam, qua ipsi etiam pro privilegiis supplicanti respondet. Ajebat hic Præsul Ecclesiæ suæ quædam olim privilegia esse ab apostolica Sede concessa, usumque Pallii suos antecessores antiquitus habuisse: quæ sibi aliisque in posterum Viennensibus Antistitibus restitui magnopere cupiebat. Sed nihil repertum in Ecclesiæ Romanæ scrinio, quo de concessis aliquando privilegiis illis fides fieret, testatur S. Gregorius; unde monet Archiepiscopum ut in requirendis Ecclesiæ suæ chartis sit sollicitus; & si quæ reperiantur quibus quod contendebat probari possit, Romam curet transmittere. *Nam qui nova concedimus*, inquit, *vetera libentissime reparamus*. Unde liquet non omnibus olim Metropolitanis concessum Pallium. Eadem fere scripsit postea Ætherio Lugdunensi.

V 2 Cy-

a De hoc monasterio consule notas ad laudatam Epistolam, & Annales Bened. Mabill. lib. v. pag. 128. ubi refellit conjecturam Auctoris Pontific. Arelat. de hoc monasterio.

b Multa alia monasteria construenda curavit & amplissimis ditavit donis Childebertus, maxime celeberrimum S. Germani apud Parisios asceterium.

c Ex his discimus non solum Aurelium privilegiis ab apostolica Sede indultis consensisse, sed etiam ut concederentur optasse; quod persuadere videtur præfatum monasterium, præter Childebertum Regem, fundatorem etiam habuisse Aurelium; fortasse quod ipsi Regulam dederit ad cujus præscriptum viverent Monachi. Eam lege Cod. Reg. part. II. pag. 69.

d Vide præsertim lib. XIII. Epp. 6. 8. 9. 10.

V. Usum dalmaticarum Aregio Vapincensi concedit. Ibid. Ep. 107.

Cyriacum Vapincum petiisse testis est Epistola ad [a] Aregium Episcopum Vapincensem scripta, qua sanctissimus Pontifex tum amicum de suorum obitu mœrentem consolatur, tum rogat ut Synodo per Syagrium cogendæ intersit, ac se de omnibus in ea gestis reddat certiorem, quod tanti viri sanctitatem compertam haberet. Aregius non ita pridem Romam profectus fuerat ad invisenda sanctorum Apostolorum limina, & ad salutandum S. Gregorium; postularatque ut sibi atque Archidiacono suo licentia daretur utendi dalmaticis. Iis enim tunc non utebantur Diaconi promiscue, sed tunicis quæ erant strictis manicis, dalmaticæ vero amplis. Legimus in [b] vita S. Cæsarii Arelatensis Symmachum Papam, *tanta ejus meritorum dignitate permotum.... Diaconos ipsius ad Romanæ instar Ecclesiæ dalmaticarum fecisse habitu præeminere*. Aregius *hominum suorum infirmitate compulsus festinanter abscesserat*, nondum obtento dalmaticis utendi privilegio. Quod per Cyriacum ad eum misit, additis etiam ipsis dalmaticis.

Joban. Diac. lib. III. vi. & c. 59.

VI. Et Pallium Syagrio Augustodun.

Tot perlustratis urbibus, Legatus tandem Augustodunum pervenit, ubi maxime cum Syagrio Episcopo de negotiis ecclesiasticis tractandum erat. Duas ad eum S. Gregorii Epistolas detulit Cyriacus, unam velut encyclicam & Syagrio Augustodunensi, Etherio Lugdunensi, Virgilio Arelatensi, Desiderioque Viennensi Episcopo communem, qua grassantia in Gallicanis Ecclesiis mala enumerat, videlicet simoniam, neophytorum seu laicorum nondum probatorum præproperam provectionem ad sacerdotia, mulierum cum Clericis cohabitationem; necnon Synodorum quæ quotannis haberi debent, neglectum; de quibus eliminandis in Concilio deliberandum censet: alteram, qua prius gratiis actis ob navatam Augustino operam, ipsi [c] Pallii usum concedit, decernitque ut Ecclesia Augustodunensis primum in provincia locum post Lugdunensem obtineat. Deinde Syagrio tamquam apostolicæ Sedis vices gerenti curam congregandæ Synodi demandat. Magna erat hujus Episcopi auctoritas apud Brunichildem Reginam ejusque nepotes Theodericum & Theodebertum. Nec immerito, nam *Sacerdoti nomen*, Johannis Regionarii aliorumque multorum testimonio, *etiam morbus implebat*. Jam pridem erat ex quo Brunichildis de Pallio ipsi concedendo apud Papam egerat. Quid autem causæ fuerit, ut tardius hoc honore donaretur, disce ex laudata mox ad eamdem Reginam Epistola. Immo quando illi utendi Pallio ad sacra tantum Missarum solemnia celebranda potestatem fecit, adjecit conditionem: *Quod*, inquit, *ita tibi dandum esse decrevimus, si prius per Synodi definitionem emendare promiseris quæ corrigenda mandavimus*. Et infra: *Unde quia præcellentissimos filios nostro Francorum Reges magnam vobis novimus dilectionem impendere, omni vos studio omnique agere annisu necesse est, ut quod de Synodo congreganda mandavimus, Fraternitatis vestræ vigilantia compleatur, atque omnia illic quæ pro animarum salute scripsimus censeantur; quatenus per hoc, & vos zelum vestrum, & qualiter vobis illicita displiceant ostendatis, & nos utiliter providisse, qui vestram ad hoc præ cæteris personam*

Lib. IX. Ep. 11.

Quibus conditionibus.

a Sive Aredium: hic successerat Sagittario, qui cum Salonio plurimis in Conciliis fuerat depositus. Tandem uterque in basilicam B. Marcelli Cabil. sub custodia detruditur, teste Greg. Turon. lib. V. histor. c. 28.

b Tom. I. act. SS. a Mabillonio edit. pag. 665.

c Supra observavimus non omnibus Metropolitanis datum olim Pallium. Neque illis solis concessum probat exemplum Syagrii. Plurimis etiam Siciliæ Episcopis, aut Panormitanis concessum legitur in Gregorianis Epistolis.

nam elegimus, videamur.

VII. Epistolæ ad Galliarum Reges de emendandis cleri Gall. corruptelis. De eodem argumento scripserat Papa cum ad Brunichildem, tum ad Reges Theodericum & Theodebertum. Summa ejus Epistolarum est, multos per simoniam ordinari, & ex laicis repente fieri Episopos. Synodum ad hæc emendanda celebrari curent; insuperque constituant ne Judæis Christiana liceat habere mancipia. De Synodo celebranda iterum scripsit multas [a] Epistolas duobus annis elapsis. *Lib. IX. Epp. 109. & 110.*

Quo successu. Concilium tamen pro exstirpandis & eliminandis e clero Gallicano hujusmodi corruptelis, quod sanctissimo Pontifici adeo cordi erat, nullum his temporibus habitum in Galliis legimus, fortasse quod Syagrio sibi prælato Episcopi, Metropolitani maxime, obtemperare detrectaverint.

VIII. De Taurinensi Episcopo. *Ibid. Ep. 115. & 116.* Non feliciorem exitum habuit quod postularat ab iisdem Regibus pro Ursicino Taurinensi Episcopo, nimirum, ut ejus Ecclesiæ subtractæ quædam parochiæ restituerentur. Controversia præsertim erat de Maurienensibus & Segusiensibus; quas cum occupasset Guntramus Rex, noluit amplius Taurinensi subesse Episcopo, quia hæc urbs erat in Langobardorum ditione. Itaque proprium habere cœpit Episcopum urbs [b] Maurienna, qui primo Tarentasiensi Metropolitano attributus est, postea Viennensi, quod hodie perseverat.

IX. Cyriaci legatio in Hispaniam. Cyriaco apud Hispanos felicius legatio cessit: etenim ipso annitente, ut par est credere, celebratum est hoc anno Kalendis Novembris Barcinonense Concilium, cujus cum quatuor sint tantum Canones, duo simoniacam labem insectantur, tertius adversus præmaturas Neophytorum ordinationes conditus est. Hoc nomine, ut diximus, intelliguntur laici, qui nondum assidua exercitatione probati, auspice ambitu, seculari potestate duce, ad sacerdotia, & ad ipsos prosilire audebant episcopatus.

X. Felix tunc Hispaniæ status. De Claudio Regni administro a Papa laudato. *Lib. IX. Ep. 120.* Felix tunc erat Hispaniæ status sub Recharedo Rege optimo, qui ad Regni sui administrationem adjutores adhibuerat probos viros; in his Claudium, & Leandrum Hispalensem Episcopum de quo sæpe jam dictum est. Claudius vero quis & qualis esset, non potest melius agnosci quam ex Gregoriana Epistola cujus lator fuit Cyriacus: *Quia unguenti more bonorum fragrat opinio, vestræ Gloriæ de Occidentalibus partibus huc usque odor tetendit. Cujus profecto auræ suavitate respersus, multum fateor quem nesciebam dilexi, atque intra sinum cordis amoris manu te rapui: nec jam eum nesciens diligebam, cujus bona cognoveram. Qui enim mihi magna intentione notus, sed corporis visione manet incognitus, de eo procul dubio veraciter dicere possum, quia personam illius scio, sed domum nescio. Magna autem vestræ laudis datur assertio, quod excellenti Gothorum Regi vestra Gloria sedulo adhærere perhibetur: quia dum malis boni semper displiceant, bonos vos esse certum est, qui bono placuistis.* Postea optimum virum ad perseverantiam hortatur: & in fine Epistolæ commendat Cyriacum, *ut peractis quæ ei injuncta erant, nulla eum remeandi mora præpediret.* De duabus aliis Epistolis ab hoc Legato in Hispaniam delatis, una ad Leandrum, altera vero ad ipsum Regem, quæ sane sunt eximiæ, tacere non est integrum.

XI. Argumentum Epistolæ ad Leandrum scriptæ. *Ibid. Ep. 121.* In priori Gregorius mire laudat litteras quas nuper a sancto viro acceperat. *Boni*, inquit, *sapientesque viri, cum legeretur* (hæc Epistola) *adfuerunt, quorum statim viscera in-*

con-

a Vide lib. XI. ab Ep. 56. ad 63.

b Dicta postea cum ipsa valle S. Johannes de Maurienna, ob miraculorum S. Johannis Baptistæ celebritatem hoc in loco, ubi insignes ejus exstant reliquiæ; de quibus vide Greg. Turon. lib. I. de glor. Mart. c. 14. & seq.

compunctionem commota sunt. Cœpit quisque amoris manu in suo corde te rapere, quia in illa Epistola tuæ mentis dulcedinem non erat audire, sed cernere. Accendebantur & mirabantur singuli, atque ipse ignis audientium demonstrabat, qui fuerat ardor dicentis. Quæ sane magnum deperditæ hujus Epistolæ desiderium generant. Unum in ea vituperat Pontifex incredibilis humilitatis, & dolet ab amico scriptum; nimirum *vitam suam cunctis esse imitabilem*. His provocatur ad lacrymas de amissa priori vitæ tranquillitate, adeptoque Pontificatu: *Quasi enim*, inquit, *prospero flatu navigabam, cum tranquillam vitam in monasterio degerem. Sed procellosis subito motibus tempestas exorta, in sua perturbatione me rapuit, & prosperitatem itineris amisi: quia quiete perdita mentis naufragium pertuli. Ecce nunc in undis versor, & tuæ intercessionis tabulam quæro, ut qui navi integra dives pervenire non merui, saltem post damna ad littus per tabulam reducar.*

Pallio donatur.

In fine Epistolæ significat missum ad Leandrum ex S. Petri benedictione Pallium, quod & antiquæ consuetudini, & ipsius gravitati ac bonitati, & Recharedi Regis, qui hunc honorem suo in fide catholica patri & magistro concedi rogarat, optimis moribus jure debeatur.

Ibid. Ep. 121.
XII.
Recharedi Regis encomium.
Ibid. Ep. 122.
Ps. 67. 11.

In Epistola qua litteris a Rege acceptis respondet S. Gregorius, non minus elucet summa animi demissio. Nam postquam de conversis ad fidem catholicam Recharedi opera omnibus Gothis, prius Arianis, exclamavit stupens: *Hæc est immutatio dexteræ excelsi*: subdit: *cujus enim vel saxeum pectus tanto hoc opere cognito, non statim in omnipotentis Dei laudibus, atque in tuæ Excellentiæ amore mollescat? Hæc me, fateor, quæ per vos acta sunt, sæpe convenientibus filiis meis dicere, sæpe cum eis pariter admirari delectat. Hæc me plerumque etiam contra me excitant, quod piger ego & inutilis tunc inerti otio torpeo, quando in animarum congregationibus pro lucro cœlestis patriæ Reges elaborant. Quid itaque ego in illo tremendo examine Judici venienti dicturus sum, si tunc illuc vacuus venero, ubi tua Excellentia greges post se fidelium ducet, quos modo ad veræ fidei gratiam per studiosam & continuam prædicationem traxit?*

Lib. IX. Ep. 61.
Respuit pecuniam a Judæis oblatam.

Postea gratias agit pro muneribus regiis ad beatum Petrum missis: (in his erat calix aureus) & maxime laudat Regem ob rejectam ingentem pecuniæ summam, quam Judæi obtulerant, ut legem contra ipsos latam refigeret: quo facto, auro innocentiam prætulit, & Davidem æmulatus est, immo superavit. Nam *si ab armato Rege in sacrificium Dei versa est aqua contemta, pensemus quale sacrificium omnipotenti Deo Rex obtulit, qui pro amore illius non aquam, sed aurum accipere contemsit? Itaque, Fili excellentissime, fidenter dicam, quia libasti aurum Domino, quod contra eum habere noluisti. Magna sunt hæc, & omnipotentis Dei laudi tribuenda.*

XIII.
Eximia Regi data monita.

Quanto præstantiora erant quæ de juvene Rege narrabat Gregorius, tanto majus imminebat a superbiæ spiritu periculum. *Neque enim*, inquit, *latrunculi in via capere viatores vacuos expetunt, sed eos qui auri vascula vel argenti ferunt.* Itaque contra dolosi hostis latentes insidias eum eximiis monitis & præceptis muniendum putavit. *Sæpe namque*, inquit, *malignus spiritus ut bona destruat quibus prius adversari non valuit, ad operantis mentem post peractam operationem venit, eamque tacitis cogitationibus in quibusdam suis laudibus excutit; itaut decepta mens admiretur ipsa, quam sint magna quæ fecit. Quæ dum per occultum tumorem apud se-*

semetipsam extollitur, ejus qui domna tribuit, gratia privatur..... Quid ergo in his agendum est, nisi ut malignus spiritus cum nobis ad elevandam mentem reducit bona quæ egimus, nos semper ad memoriam mala nostra revocemus: quatenus & nostra cognoscamus esse quæ peccando fecimus, & solius omnipotentis Dei munera, cum peccata declinamus?

Pro acceptis a Rege muneribus sacras reliquias rependit S. Gregorius. Longe ampliora dona Recharedus miserat diu antea per Legatos qui erant *Abbates ex monasteriis*; Ibid. ep. 61. *at quibusdam scopulis prope Massiliam inhærentes, vix suas potuerunt animas liberare*. Sed de Gregoriana ad hunc Regem Epistola satis, maxime cum in notis ad ipsam, ejus excellentia commendetur.

CAPUT III.

An. 598. & 599. *I. Gregorius ægrotans, nihil remittit de cura pastorali. II. Crementius Byzacenæ provinciæ Primas ad ejus judicium confugit. III. Metropolitanorum in suæ provinciæ Episcopos auctoritas. IV. Vagantes absque Metropolitani licentia Episcopos ad eos remitti jubet S. Gregorius. V. Forma judiciorum in Episcopos, in condemnatione Episcopi Melitensis. VI. Defensorum officium usurpantes puniuntur. VII. Humilis responsio S. Gregorii ad injustas querelas. VIII. In variis ejus decretis quanta eluceat prudentia. IX. Quanta ejus de Monachis sollicitudo. X. S. Columbanus eum consulit.*

I. Gregorius ægrotans, nihil remittit de cura pastorali. Lib. IX. Ep. 121. Lib. X. Ep. 35.

Etsi compertum habemus hoc præsertim anno Gregorium infirma usum esse valetudine, ac podagra laborasse, nunquam tamen strenuum se magis ostendit in exsequendis quæ sui erant officii, uti probant tot variis de negotiis ad universi pene Orbis Christiani Episcopos ab eo scriptæ Epistolæ: adeout perpensis quæ pro Ecclesia & Republica gessit dicere libeat, ægrotante Gregorio, semper valuisse ac viguisse Pontificem.

II. Byzacenus Primas ad ejus judicium confugit. Lib. VI. Ep. 55.

Extrema ex Africa, nimirum ex Byzacena provincia Crementius ipsius Primas ad Papæ judicium tandem confugere coactus est. Is de quodam crimine fuerat accusatus, & Imperator eum juxta canonica statuta voluerat a Romano Pontifice judicari, sed Theodorus Magister militum, acceptis decem auri libris, *obstitit ut minime fieret*. Urgebat tamen Augustus ut Papa *transmitteret* aliquem, *& quidquid esset canonicum faceret*. Crementius itaque a suis collegis & coepiscopis impetitus, instante aliunde Imperatore, misit in Siciliam Martinum scholasticum ad Johannem Syracusanum, quem sciebat Gregorio gratissimum & familiarem, ut eo favente facilius posset summo Pontifici obrepere. Profitebatur hic Primas se apostolicæ Sedi subjectum esse; sed dubium erat utrum pure an ficte. Quod autem se dicebat Sedi apostolicæ subjici, *si qua culpa in Episcopis invenitur*, inquit S. Doctor, *nescio quis ei Episcopus subjectus non sit*.

Lib. VI Ep. 58.

Crementius ejusque patronus Martinus Scholasticus, ut Cyzacenorum Episcoporum criminationes facilius diluerent & in eos regererent, de ipsis varias quereles ad summum Pontificem detulere; maxime quod ex illis aliqui sine Primatis sui Epistolis ad Comitatum profecti essent, & conventus illicitos celebrarent. Id minime sibi probari significavit Gregorius, at in hoc negotio sententiam ferre noluit: *Quia*, inquit, *causarum origo, vel qualitas omnino nobis ignota est:* [a] *pronuntiare aliquid definitive non possumus; ne, quod reprehensibile ni-*

a Eadem prudentia elucet in Ep. 29. lib. x. ubi de causa Pompeii Episcopi agitur. In ea videtur minime probare confessionem criminis tormentis extorqueri *Hæc*, inquit, *gesta*

nimis est, de rebus non bene cognitis proferre sententiam videamur. Scripsit vero ad Johannem Syracusanum, ipsius arbitrio permissum ea de re colloqui cum Martino, & quid facto esset opus judicare. Causam Crementii postea in Synodo Byzacenæ provinciæ agitatam nos docet Epistola 32. libri XII. ad eamdem Synodum scripta.

III. Metropolitanorum auctoritas in provinciæ suæ Episcopos. *Lib. IX. ep. 8*

Ex querela Crementii de suæ provinciæ Episcopis sine sua licentia & litteris commendatitiis *ad Comitatum*, hoc est ad aulam profectis, datur intelligi quantum tunc a suis Metropolitanis aut Primatibus penderent eorum suffraganei. Idem probatur ex alia S. Gregorii Epistola Sardiniæ Episcopis directa, qua arguit tum eos qui diem paschalis festivitatis a suo Metropolita non dignabantur addiscere, tum illos qui pro emergentibus Ecclesiæ suæ causis *transmarina* petentes, sine sui Metropolitani *cognitione vel Epistolis*, sicut canonum ordo constituit, audebant ambulare. *Hortamur ergo*, inquit, *Fratenitatem vestram, uti antiquam Ecclesiarum vestrarum consuedinem exsequentes, tam de suscipienda Paschali denuntiatione, quam etiamsi quemdam vestrum pro causis propriis ubicumque compulerit ambulare necessitas, ab eodem Metropolitano vestro secundum indictam vobis regulam petere licentiam debeatis, nec eum postponere in aliquo præsumatis; excepto, si, quod non optamus, contra eumdem Metropolitanum vestrum habere vos aliquid causæ contingat, ut ob hoc Sedis apostolicæ judicium requiratis*.

IV. Vagantes absque Metropolitani licentia E-piscopos, ad eos remitti jubet S. Greg.

Vagos Episcopos Metropolitanis inobedientes ipsis reddi præcipiebat, ut dignis afficerentur pœnis. Unde scribit Syagrio Theodorum quemdam Episcopum *diœcesis* Mediolanensis, qui disciplinam Constantii Archiepiscopi devitans morabatur in Gallia, diligentissime requirendum & ad Metropolitanum suum reducendum. Jubet eadem in Epistola Menatem quoque Episcopum, *de diœcesi Romanæ Ecclesiæ*, cui episcopatus nomen non amplius *in honore* erat, e Galliis pelli, & Romam transmitti: *Ut sub ea qua dignum erat observantia refrenatus, seculares mores, ad sacerdotalem studeret convertere gravitatem*. *Ibid. Ep. 115.*

V. Forma judiciorum in Episcopos in condemnatione Episcopi Melitensis.

Forma judiciorum in Episcopos reos, describitur in Epistola ad Johannem Episcopum Syracusanum. Commota querela adversus Lucillum Melitæ civitatis Episcopum, Johannes inquisitionem de ipsius crimine instituerat, quam perscriptam ad summum Pontificem miserat postea. Qua lecta Gregorius Johanni rescripsit: *Quia tanti facinoris ultio nulla debet dilatione differri: Fraternitas vestra tres vel quatuor de fratribus ac consacerdotibus nostris sibi adhibeat, ut ipsis quoque præsentibus prædicta ac satisfacta veritate, prædictum Lucillum de episcopatus ordine, quem hujuscemodi sceleris contagio maculavit, studeat sine ambiguitate deponere*. *Ibid. Ep. 63.* Criminis Episcopi conscii & participes esse dicebantur quidam sive Diaconi sive Presbyteri; quos præmissa sedula indagatione si rei reperiantur, vult Pontifex ab honoris sui gradu dejici, & in monasteria pœnitentiæ causa detrudi. Quod spectat ad laicos, ejusdem peccati societate maculatos, decernit eos, *qui rei esse claruerint*, Dominici corporis ac sanguinis participatione privandos, indictis insuper *litaniis & orationibus*. [a] Tempus hujus pœnitentiæ definiendum relinquit Johannis

gesta esse poterant ad definiendum idonea, si accusati ex confessio sequeretur; si tamen eadem confessionem subtilitas examinis ex occultis eliceret, & non afflictio vehemens extorqueret, quæ frequenter hoc agit, ut noxios sese fateri cogantur etiam innoxii,

[a] De excommunicatione Episcopi, Presbyterorum & Diaconorum nulla fit mentio, quia

nis arbitrio; quem admonet providere, ut iis qui mortis urgerentur periculo viaticum non negetur. In locum dejecti Episcopi cum suffectus esset Trajanus Abbas monasterii Syracusani, S. Gregorius præcepit ipsi restitui a Lucillo & a Petro ejus filio res Ecclesiæ Melitensis, cujus deprædator fuerat flagitiosus hic Episcopus, non rector aut pater. Petiit novus Episcopus ut quatuor aut quinque Monachos e suo monasterio assumere sibi liceret, quos adjutores & convictores haberet; quod etsi æquum judicaverit sapientissimus Pontifex, tamen illos concedere propria auctoritate noluit; sed id Johannis permisit arbitrio, ne jura Episcopi minuere videretur.

Lib. x. Ep. 1.

VI. Defensorum officium usurpantes puniuntur.

Hoc ipso anno æquissimi Pontificis vindicta exarsit in eos qui defensorum nomen & auctoritatem asciscere sibi audebant in Sicilia. De iis inquirendis & coercendis ad Romanum defensorem scripsit. Quia vero unus ex illis Martianus nomine, Johanni Episcopo patrimonii Romani curam gerente obedientiam exhibere distulerat, contumacem [a] in exsilium deportari jubet.

VII. Humilis responsio S. Greg. ad injustas querelas. *Lib. ix. Ep. 12.*

Qui inflexam erectamque mentem in his omnibus judiciis exercendis ostendit, quam demissi tamen esset animi probavit, maxime respondendo Johanni Syracusano jam sæpe commemorato, de nonnullis querelis contra se, ut a Johanne audierat, publicatis. In ordinandis quibusdam ritibus ad Missam pertinentibus, Gregorium consuetudinibus Ecclesiæ Constantinopolitanæ obsecutum esse ægre ferebant, qui falso pro Ecclesia Romana zelo abrepti, ejus honorem mutuatis ab inferiori Ecclesia ceremoniis læsum causabantur. Ad hæc respondet Pontifex humilitate quam dignitate præstantior, primo se nullius alterius Ecclesiæ ritus in his quæ constituit, imitatum esse: secundo se non pudere imitari quidquid boni in inferioribus Ecclesiis repererit: *Stultus est enim*, inquit, *qui in eo se primum existimat, ut bona quæ viderit, discere contemnat*. Quæ sane tam sapiente Pontifice sunt dignissima.

VIII. In variis ejus decretis quanta eluceat prudentia. *Ibid. Ep. 36. Ibid. Ep. 26.*

Sancti viri summa prudentia præsertim enituit, in his quæ adversus Judæos negotiatores constituit, ne mancipia Christiana ipsis retinere liceret, quod maxime cupiebant & variis artibus obtinere quærebant: sed omnes elusit vir perspicacissimus & in mira simplicitate sagacissimus. Ejusdem prudentiæ deputandum quod, etsi suis eleemosynis nullos terminos præscribi sineret, decrevit tamen haud patiendum ut concessa per aliquot annos in eleemosynam, postea quasi debitum quid exigerentur. Quamquam ea quæ ad Ecclesiæ jura perveniunt alienari legis ratio non permittat, ut ipse S. Doctor præfatur in Epistola ad Romanum defensorem, temperandam tamen aliquando legis hujus severitatem censuit intuitu misericordiæ. Quapropter donatam ab Ammonia Romanæ Ecclesiæ domum, Calixeno ejus nepoti paupertate laboranti restitui jussit: maxime cum contenderet aviam suam hujus domus alienandæ nullam habuisse potestatem; etsi id minime probaret.

Ibid. Ep. 27.

Eumdem Romanum alia admonuit Epistola, caveret ne patrocinium Ecclesiæ facilius impendendo flagitiosos defenderet, ac sic fieret conscius eorum facinorum: unde nec litterarum suarum, si quas forte commendatitias incaute dedisset, rationem ullam haberi

a quia suorum graduum privatione sufficientes pœnas dabant. Quando aderant sufficientia criminis indicia, Presbyteros aliosque Clericos in *districtam custodiam* conjici jubebat S. Pontifex. Vide lib. x. Ep. 4.

a Vide lib. xi. Ep. 71. & lib. xiii. Ep. 45. ubi etiam fit mentio pœnæ exsilii inflictæ aut infligendæ Clericis, ipsis quoque Episcopis in foro Ecclesiastico.

beri voluit. Nunc breviter perstringamus quæ in ordinis monastici gratiam hoc anno ab æquissimo patre decreta sunt.

Ibid. Ep. 69. IX. Quanta ejus de Monachis sollicitudo. Primo irritum declaravit testamentum cujusdam Abbatissæ, & quæ aliis illicite legarat, restitui ejus monasterio jussit: *Quia*, inquit, *ingredientibus monasterium convertendi gratia, ulterius nulla est testandi licentia*, etiamsi monachica vestis non sit assumta. De his legenda libri decimi Epistola prima. (Ibid. Ep. 7.)

Ep. 28. Secundo controversiam inter Antonium Subdiaconum suum cujusdam xenodochii præpositum, & Domitium Presbyterum & Abbatem monasterii SS. Maximi & Agathæ composuit, & quæ inter illos pacta erant confirmavit.

Ep. 30. Tertio Massam Veneris ab Ecclesiæ Romanæ actoribus injuste occupatam, reddi jussit monasterio sancti Marci apud Spoletum.

Ep. 27. Quarto cum questus esset Valentinus Presbyter & Abbas, Monachos a se exigente culpa [a] communione privatos, in diœcesi Spoletana nihilominus ad communionem recipi; S. Gregorius Chrysantho Episcopo Spoletano scripsit, ne confugientibus ad ejus Ecclesiam Monachis communionem indiscrete reddi pateretur. De privilegiis monasterio Arelatensi concessis diximus capite superiori.

X. S. Columbanus eum consulit. Ibid. Ep. 127. Fama summæ ejus beniginitatis in Monachos, impulit fortasse celeberrimum Abbatem Columbanum, ut ad ipsum confugeret, dum in Galliis exagitaretur, ob singulares quosdam Scottorum ritus, maxime in celebratione Paschatis quorum erat retinentissimus. Ea de causa scripsit ad nostrum Gregorium. Summa ejus Epistolæ est, in celebratione Paschæ, rejecto Victorii cyclo, Scottorum morem amplectendum, cui Anatolius ab Hieronymo laudatus favit. Consulit etiam S. Gregorium de Episcopis, aut per simoniam ordinatis, aut post lapsum tempore Diaconatus; necnon de Monachis monasterium suum deserentibus. Laudat librum Regulæ Pastoralis, petitque expositiones in Ezechielem, & in Cantica. Anno sequenti habitum est in Gallia Concilium, in quo Scottorum ritus a Columbano observatus proscriptus fuit. E Gallia pulsus sanctissimus Abbas, ad Agilulfum Langobardorum Regem perrexit, & in ejus ditione Bobiense monasterium celeberrimum construxit. Cur autem in regno Langobardorum Sedem figere maluerit, quam in aliis Italiæ locis, id forte in causa fuit, quod apud Langobardos nosset damnationem trium capitulorum non esse receptam. Huic enim damnationi adversabatur pius aliunde Abbas, ut ex ejus Epistola ad Bonifacium IV. liquet. (Annal. Benedict. lib. IX pag 257.)

CAPUT IV.

I. Gregorii in infirmitatibus patientia. Et assiduus labor. II. Qua sollicitudine exortam Agnoitarum hæresim opprimere conatus sit. Laudat scripta sancti Eulogii adversus illos. Occurrit errori nascenti Thessalonicæ. III. Sclavi in Italiam irrumpunt. Pactæ ad annum induciæ cum Langobardis. IV. Eorum Regi nascitur filius. Langobardorum vestes & cultus. V. Augustus reos repetundarum punit. Asyla in Ecclesiis. Gregorii pro amicis accusatis sollicitudo. VI. Judicem ad clementiam flectere conatur. VII. Amicum fortunis exutum consolatur, & liberalitate recreat. Ejusdem consolatoriæ litteræ ad Dominicum. VIII. Prosperis rebus utentes ad earum contemtum accendit. IX. Amicorum vitia minime dissimulat. X. Fortunatus Neapolitanus Epi- (An. 599. & 600.)

a De excommunicatione Monachorum pro culpis, consule Reg. sancti Benedicti capp. 23. 24. 25. 26. & 27.

Episcopus moritur. De ipsius successore diu deliberat Sanctus Gregorius. XI. Ducem Campaniæ ob vexatos Monachos arguit.

a I. Gregorii in infirmitatibus patientia. 2. Cor. 12. 10. Lib. x. Ep. 35.

[a] GRegorii ægritudines in dies ingravescebant; at dicere poterat cum Apostolo; *Cum infirmor, tunc potens sum.* Summam animi sui æqualitatem inter tot morborum cruciatus optime adumbrat his ad amicum Eulogium verbis: *Ecce*, inquit, *jam biennium pene expletur, quod lectulo teneor, tantisque podagræ doloribus affligor, ut vix in diebus festis usque ad horarum trium spatium surgere valeam, Missarum solemnia celebrare. Mox autem cum gravi pellor dolore decumbere, ut cruciatum meum possim interrumpente gemitu tolerare. Qui dolor interdum mihi lentus est, interdum nimius. Sed neque ita lentus ut recedat, neque ita nimius ut interficiat. Unde fit ut qui quotidie* Ps. 141. 8. *in morte sum, quotidie repellar a morte. Nec mirum, quia peccator gravis talis corruptionis carcere diu teneor inclusus. Unde compellor exclamare: Educ de carcere animam meam, ad confitendum nomini tuo. Sed quia meis hoc precibus adhuc obtinere non mereor, rogo vestræ Sanctitatis oratio suæ mihi intercessionis adjutorium præbeat, meque a peccati & corruptionis pondere liberum reddat in illam quam bene nostis libertatem gloriæ filiorum Dei.* Æstivi calores qui ad podagræ cruciatus mitigandos conferre posse videbantur, quod apti essent ad noxium & morbidum humorem dispellendum, alii unde corpori ejus valde contrarii erant, ut ipse ait; quia lentis & continuis febribus urebatur. Alius (Hom. 34. in Evang. n. 1. Et assiduus labor.) proculdubio nihil aliud cogitans quam de levandis incommodis, de adhibendis remediis accersendisque medicis ad eorum nutum negotiis ecclesiasticis nuntium remisisset, omnesque Pontificatus curas Vicariis credidisset. Non desunt summis Antistitibus & Episcopis, qui succedere oneri pastorali, sive ex caritate, sive ex cupiditate ambiant. At sanctissimus Pastor omnium Christi ovium, in alienos & vicarios humeros rejiciendum non putavit jugum sibi a Christo impositum, ita enim appellabat pontificale munus.

b II. Qua sollicitudine exortam Agnoitarum hæresium opprimere conatus sit. Iohan. Damascen. de Hæres. apud Photium Biblioth. cod. 230. Joh. 11. 34. Marc. 13. 32.

[b] Præcipua autem ejus sollicitudo fuit insurgentes errores, mox ut innotescerent, discutere & opprimere. Non ita pridem exorta erat Alexandriæ hæresis Agnoitarum, cujus initia quidam referunt ad Themistium Diaconum; unde dicti sunt Themistiani. Hanc hæresim excitasse quosdam Monachos ex Palæstina auctor est S. Eulogius Alexandrinus, qui adversus hujusmodi hæreticos decertavit. Hi vero Christo ignorantiam tribuebant, ex nonnullis Evangelii locis male intellectis. Nimirum Christo de Lazaro sepulto inquirente, *Ubi posuistis eum?* & alibi dicente: *De die autem illo vel hora, nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius;* inde asserendum putabant ipsum ea ignorasse. Contra hunc errorem scripsit Eulogius, & ad Gregorium [c] lucubrationem suam approbandam curavit mittere; quam Papa valde laudavit, ut doctrinæ Ecclesiæ prorsus consentaneam; *De doctrina vestra*, inquit, *contra hæreticos, qui dicuntur Agnoitæ, fuit valde quod admiraremur; quod autem displiceret, non fuit. In eodem autem* sen-

c Lib. x. E. 19. Scripta S. Eulogii contra illos laudat. Mat. 11. 13.

X 2

a Castro nota (*ggg*)

b De Castro nota (*hhh*)

c Forte ipsa est quam exhibet Photius loco assignato. In ea omnem a Christo etiam homine amovet ignorantiam. Aliter sensisse videtur Athanas. lib. de Incarn. contra Arian. n. 7. *Cum dicit de ultimo die*, inquit, *nemo novit, neque Filius ... secundum humanitatem loquitur.* Qua de re legendæ Disquisitiones Reverendorum PP. Congreg. S. Vitoni 2. parte pag. 168. ubi alia proferunt S. Athanasii testimonia ex Ep. ad Sar. & ex orat. 4. contra Arian.

sensu jamdudum communi filio nostro Anatolio Diacono plurima scripseram. Ita autem doctrina vestra per omnia Latinis Patribus concordavit, ut mirum mihi non esset, quod in diversis linguis spiritus non fuerit diversus. Nam hoc quod de ficulnea dixistis, in eo sensu proprie beatus Augustinus loquitur, quia cum Evangelista subjunxit: Nondum enim erat tempus ficorum; aperte cognoscitur, quod per ficum Dominus in Synagoga fructum quæsierat, quæ folia legis habuit, sed fructum operis non habebat. Non enim poterat Creator omnium nescire, quia fructum ficus non habuit, quod dum tempus ficorum non esset, omnes poterant scire. Pergit sanctus Pater ostendere mirum consensum doctrinæ Eulogii cum Augustiniana, quam ipse sitibundus hauserat, & inebriatus eructabat. Certe sufficit Gregoriana hæc Epistola, ad Agnoitarum somnia refellenda; in ea enim occurritur omnibus, unde Christo qualiscumque ignorantia posset affingi. De hoc argumento scribendi occasionem habuerat doctissimus Papa. Quippe ante biennium Jerosolymitani quidam Monachi Constantinopolim venerant, & ea de quæstione, ut conjicere licet, Anatolium sanctæ Sedis Apocrisiarium interrogarant. At ille Diaconus respondere distulit, donec Gregorium consuluisset. *Cui*, inquit ipse ad Eulogium, *ego ante longum tempus quam vestra scripta susciperem, contra eamdem hæresim ipsa respondi, quæ postmodum in Epistola vestræ Sanctitatis inveni; atque omnipotenti Deo magnas gratias retuli, quia de cunctis inquisitionibus Romanorum atque Græcorum Patres, quorum nos sequaces sumus, uno spiritu sunt locuti.* Agnoitas Nestorianos fuisse Gregorius docet esse *manifestum*; unde me latet qua ratione contrarius Eutychianorum error ipsis a [a] doctissimo Theologo tribuatur. Certe neque Gregorius, nequa Eulogius qui cum ipsis & coram & scriptis congressus fuerat, ipsos Eutychianis unquam accensuerunt. Eodem tempore vigilantissimus Ecclesiæ Pastor cum accepisset in Ecclesia Thessalonicensi non leve ortum scandalum, Luca Presbytero & Petro Concilium Chalcedonense suscipere nolentibus, ea de re statim scripsit ad Eusebium Thessalonicensem Archiepiscopum, ut ad removendam offensionem sedulo incumberet. Qua ex Epistola præsertim docemur, quid sit præstandum ab iis de quorum fide suborta est suspicio. De Luca eadem adhuc præcepit Sanctus Gregorius anno sequenti.

Ibid. Ep. 35. — Ibid. Ep. 39. — Occurrit errori nascenti Thessalonicæ.

III. Sclavi in Italiam irrumpunt. — Ibid. Ep. 56. Lib. IV. c. 12. — Pactæ ad annum induciæ cum Langobardis. — Lib. X. Ep. 37

Ecclesiam turbantibus hæreticis, res Imperii non erant pacatiores. Nam Sclavi per Histriæ aditum jam in Italiam intrare cœperant, quando S. Gregorius ad Maximum Salonitanum qui de Barbarorum irruptione monuerat, rescripsit. Ad eumdem quoque annum refert Baronius quæ de Chagano Avarum Rege Venetiam provinciam invadente, Foroque Julii insidiis Ramildæ potito narrat Paulus Diaconus. Utrum his Barbaris faverint Langobardi, dum imperii provincias depopulati sunt, non audemus asserere; nam hoc eodem tempore factam fuisse pacem cum Rege Langobardorum, aut potius pactas inducias usque ad mensem Martium Indictionis quartæ, testatur S. Gregorius ad Innocentium Africæ Præfectum scribens. Hac in Epistola occurrit insigne humilitatis ejus, & summæ erga Augustinum observantiæ non prætereundum argumentum: *Quod*, inquit, *in expositionem sancti Job transmitti vobis codicem voluistis, de vestro omnino studio gaudemus: quoniam illi rei Eminentiam vestram studere conspicimus, quæ nec totos foras vos exire permittat, & ad cor iterum secularibus curis dispersos recolligat. Sed*

[a] Vide Natal. Alexand. seculo VI. cap. 4. art. 3.

Sed si delicioso cupitis pabulo saginari, beati Augustini patriotæ vestri opuscula legite, & ad comparationem siliginis illius nostrum furfurem non quæratis.

IV. Eorum Regi nascitur, filius. *Paul. Diac. Lib.* IV. *c.* 26. *Ibid. c.* 22. *&* 23. *Mabil. mus. Ital. p.* 112. *&* 213.

Ex eadem Epistola intelligimus, Romæ nuntiatam fuisse Regis Langobardorum mortem. Id incertum esse scribit Gregorius, quod postea falsum comperit. Immo pro luctu de morte Principis, maxima fuit in tota gente lætitia de nato ipsi filio nomine Adaloaldo. Editus est in lucem Modiciæ non procul a Mediolano, qui locus Theodelindæ Reginæ carus Ibi enim basilicam S. Johannis Baptistæ totius gentis patroni ædificavit, ornamentis auri & argenti decoravit, & amplissimis ditavit prædiis. Olim hac in Ecclesia quæ adhuc stat, ministrarunt Monachi Benedictini. Ibidem exstruxit regia munificentia celebre palatium, ubi depicta præcipua Langobardorum gesta videbantur.

Langobardorum vestes & cultus. *Ibid. c.* 23.

Fortasse non erit injucundum lectori hic describere ex Paulo Diacono quis tunc esset Langobardorum cultus, quæ vestes, ut ex Modiciani Palatii pictis tabellis deprehendebatur. Cervicem radentes nudabant usque ad occiput; capillos a facie usque ad os demissos habentes, quos in utramque frontis partem discriminabant. Vestimenta eorum erant laxa, & maxime linea, ornata institis varii coloris. Calcei erant usque ad summum pollicem pene aperti, & alternatim laqueis corrigiarum retenti. Postea cœperunt [a] hosis uti, super quas equitantes subrugos birreos mittebant. Sed hæc de Romana consuetudine trahebant.

V. Augustus reos repetundarum punit. *Lib* x. *Ep.* 50 Asyla in Ecclesiis.

Interim Mauricius Imperator brevi pacis intervallo uti constituit ad rationes exigendas ab iis qui pecunias publicas dispensandas acceperant, ac in proprios convertisse usus ferebantur. Eo consilio misit Romam Leontium Exconsulem, quem S. Gregorio commendavit Domitianus Melitinæ Metropolitanus, Augusti, ut jam dictum est, cognatus; rogans insuper ut in iis quæ ei pro publica utilitate serenissimorum Dominorum jussione mandata erant, in quantum ratio sineret, suffragari dignaretur. Id libentissime se præstiturum pollicitus est Papa: nec id implere distulit, nam cum Gregorius Expræfectus & alii qui repetundarum accusabantur, in septa Ecclesiastica se recepissent, quod pro inviolabili haberentur asylo, S. Gregorius eis persuasit ut exirent, & rationes suas exponere curarent. Egressi sunt itaque, & Marco Scriboni *qui ad exhibitionem eorum venerat* traditi, accepta prius sponsione, nullam se violentiam passuros. Gregorium Expræfectum amicitia sibi conjunctissimum commendavit Papa tum [b] plurimis in Sicilia Episcopis, tum Leontio Exconsuli & aliis quos in accepta provincia vel adjutores & consiliorum participes habebat, vel ministros. Cum diu post indictum & constitutum tempus a Marco seu Azimarcho Scribone, Gregorius Expræfectus in Siciliam venisset, ut se coram Exconsule sisteret judicandum, S. Gregorius eidem Scriboni significavit moræ ac procrastinationis causam fuisse gravem infirmitatem, non dilationem spontaneam. Quid de illo judicatum sit assequi non possumus. Hunc tamen Expræfectum a pristino statu non excidisse, sive quoad honores, sive quantum ad fortunas, conjicere licet ex Epistola duobus post annis ad eum scripta.

Gregorii pro amicis accusatis sollicitudo.

Lib. XII. *Ep.* 12.

VI. Judicem ad clementiam flectere conatus.

Libertinus quondam Siciliæ Præfectus, S. Gregorii familiaris, longe durius habitus est. Rogaverat Excon-

a Hosa, tibiale, caliga. Galli olim dixerunt *houseux*. Affines sunt voces Germanicæ, Italicæ &c. idem significantes.

b Vide Epist. libri x. a 54. usque ad 60. inclusive.

consulem pius Pontifex ut amicum haberet commendatum; & de ipso ad plurimos alios eodem consilio scripserat. Sed Leontius Exconsul vir sane nimiæ severitatis, misit ad Gregorium exemplar cujusdam cautionis, plane *exsecrabilis*, quæ fidem faciebat quam perversa mente ad præfecturæ dignitatem Libertinus accessisset. Tacite exprobranti quod sceleстissimum hominem commendasset, respondit Papa, se de nemine unquam ad ipsum scripsisse, nisi ut protectionem suam, *favente justitia* præstaret. De Libertino Præfecto Siciliæ dato provinciam universam gratias retulisse, quod sufficiens videbatur ejus probitatis argumentum. Cæterum quis esset, aut quales causas habuerit, quidve ad impactas criminationes responderet, sibi prorsus incognitum: *Unum hoc tamen*, inquit, *bene atque constanter novi: quia & si quam in rebus publicis fraudem fecit, substantia ejus cædi debuit, non libertas. Nam in hoc quod liberi cæduntur, ut taceam quod omnipotens Deus offenditur, ut taceam quod vestra opinio vehementer gravatur: piissimi tamen Imperatoris nostri omnino tempora fuscantur. Hoc enim inter Reges gentium, & Imperatores Romanorum distat: quia Reges gentium domini servorum sunt, Imperator vero Romanorum dominus liberorum. Unde & vos quidquid agitis, prius quidem servata justitia, deinde custodita per omnia libertate agere debetis.*

Lib. x. Ep. 51.

Pergit vir sanctissimus increpare nimiam judicis austeritatem, & ad eam emolliendam eximia sane præcepta dare, ex quibus pauca hæc decerpere placuit: *Quoties* [a] *ira animum invadit, mentem edoma, vince te ipsum. Differ tempus furoris, & cum tranquilla mens fuerit, quod placet judica. Ira enim in vindictam malorum sequi debet rationem animi, non præire, ut quasi ancilla justitiæ post tergum veniat, & non lasciva ante faciem prorumpat. Aliquando vero ostendenda est, & non exhibenda: aliquando exhibenda est, sed nunquam sequenda. Quando enim in exsecutione justitiæ placata mente irascimur, iracundiam & non sequimur, & exhibemus.*

Pro Libertino commendando scripserat quoque Gregorius ad Amandinum Domesticum, quod moleste ille tulit, etsi nihil *asperi* haberet Epistola. Jamque Gregorio rescribere asperis verbis parabat, sed ne id exsequeretur prohibitus est per somnium. Testatus est enim se in somnis vidisse Papam ea de causa reprehendentem & increpantem. Ibid. Ep. 52.

VII. Amicum fortunis exutum consolatur, & liberalitate recreat. Ibid. Ep. 31.

Ad Libertinum omnibus pene fortunis exutum Gregorius Epistolam scripsit consolatoriam, & ut adversa patienter sustineret amicum hortatus est. Verbis addidit liberalitatem, quam solita urbanitate condivit: *Peto autem*, inquit, *ne injuriosum ducatis, quod viginti a nobis vestitus ad pueros vestros per Romanum defensorem scripsimus præberi; quia de beati Petri Apostoli rebus, quamvis parva sint quæ offeruntur, pro magna sempr benedictione suscipienda sunt.*

Ejusdem consolatoriæ litteræ ad Dominicum. Ibid. Ep. 63.

Non uni dumtaxat amico, sed plurimis impendendum fuit a Gregorio consolandi officium, præsertim Dominico Carthaginensi Episcopo, ob pestilentiam in Africa desævientem, quem docet quinam fructus ex hoc flagello sint colligendi. Tunc Italiam a tali percussione non fuisse liberam asserit, ad quam plurimæ quasi acervatim accedebant calamitates.

VIII. Prosperis rebus utentes ad earum contemtum accendit. Ibid. Ep. 49.

Quos noverat rebus uti prosperis, & nulla afflictione magistra erudiri, ad bonorum temporalium contemtum, & æternorum amorem magis ac magis accendebat. Ita scribit ad illustrem quamdam feminam: *Ma-*

a Noverat fortasse Leontium iræ esse impatientem. De eodem argumento vide Ep. 11. ejusdem libri.

Magnam nobis lætitiam Gloriæ vestræ ingessit Epistola, quæ æternæ vitæ desiderium vos habere signavit: sed quia hujusmodi studium fugitiva solet mundi gloria præpedire, hortamur ut mentis vestræ saluberrimam deliberationem res qualibet transitoria non revocet, nec ab incœpto eam tramite deviet. Sed magis supernæ patriæ amor accendat, præmia mansura sollicitent, & ad venturi Judicis promissionem certa semper aspiret, atque ex temporalibus æterna mercetur: ut ex hoc & in vera gloria esse, & inter matronas possitis cœlestes adscribi. Reducite ad animos prosperitates temporum, multitudinem hominum, dignitatum pompas, matronarum gloriam, divitiarum abundantiam. Attendite hæc omnia ubi vel quid facta sunt; & ex hoc pensate quam nulla sint, & quia qui ista diligit, somnium vigilans videt.

IX. Amicorum vitia non dissimulat. *Ibid. Ep. 58.*

Amicorum vitia minime dissimulabat ad eos scribens. Ita Clementinam patriciam alloquitur: *Nuntiatum mihi est quod si quando vos quisquam offenderit, dolorem irremissibiliter retinetis. Quod si verum est, quia quantum vos diligo, tantum contristor: peto ut hoc a vobis vitium nobiliter excludatis, & secus boni operis segetem inimici semen crescere non sinatis. Dominicæ orationis verba ad memoriam reducantur, & non apud vos plus valeat culpa quam venia. Excessus Gloriæ vestræ bonitas superet, & magis salubriter ignoscendo devotum faciat, quem potest persistens facere asperitas indevotum. Relinquatur illi unde verecundiam habeat, & non servetur quod doleat. Nam plerumque plus virium habet discreta in correctione remissio, quam in exsequenda ultione districtio.*

Si contigeret amicos ex libertate corripiendi quandoque offendi & exacerbari, amicabilibus verbis eos delinire satagebat; ut intelligerent aspera verba non ex odio, sed ex caritate fluxisse.

X. Fortunatus Neapol. Episcopus moritur. *Ibid. Epp. 24. & 25.*

Hoc anno mortuus est Fortunatus Episcopus. Eum paulo ante obitum redarguerat Gregorius, tum de minima sollicitudine erga monasteria, tum de occupatis Urbis portis & aquæ ductu, quorum cura & custodia pertinebat ad Theodorum Majorem populi & ad Rusticum Seniorem. Proindeque jussit æquissimus Pontifex usurpata restitui. Erat hic *Major populi* fere idem magistratus ac apud nos modo *Major urbis*. Amplissima jam tum erat civitas Neapolis. Ibi artifices in diversa corpora, pro unaquaque arte quam profitebantur, coaluisse discimus ex querelis Saponariorum adversus Johannem Palatinum, qui *nova plurima eorum corpori præjudicialiter nitebantur imponere, & sibi proficere volebat quidquid commodi de introitu ejus accederet*, hoc est quidquid persolvebant qui huic ordini aut corpori sociari impetrabant. *Lib. Ep. 26.*

De ipsius successore diu deliberat S. Gregorius.

De successore Fortunati diu deliberatum. Pars populi favebat Johanni Diacono; sed a Papa rejectus est, quia cum parvulam haberet filiam, ejus continentia nondum sufficienti tempore probata erat & explorata. Pars altera Petrum item Diaconum elegerat, qui nec Pontifici placuit propter nimiam simplicitatem. Præterea dicebatur olim pecuniam ad usuram dedisse. Neuter itaque factus est Episcopus, sed Paschasius, ad quem plurimæ Gregorianæ Epistolæ.

XI. Ducem Campaniæ ob vexatos Monachos arguit. *Ibid. ep. 11.*

Nunc de rebus monasticis ad hunc annum pertinentibus agendum foret, sed brevitatis gratia, unicam dumtaxat S. Gregorii Epistolam in defensionem Monachorum scriptam expendemus. Ex monasterio S. Archangeli apud Neapolim, Monachus quidam *abierat ad hostes*; quod Godescalum Campaniæ ducem in tantum furorem abripuit, ut januas monasterii frangi jusserit, & quidquid ibi inventum est, diripi. Fuscus monasterii Abbas discrimen fuga evaserat;

sciens

sciens ducem ipsi fugitivi Monachi crimen impingere. Quod quam absurdum esset ostendit S. Gregorius, eum ad saniorem revocans mentem proprio exemplo: *Numquid & diebus Magnitudinis tuæ*, inquit, *multi de civitate in qua consistis, ad Langobardos milites fuga non lapsi sunt? Et quis tantæ indiscretionis, tantæque possit stultitiæ reperiri, ut eorum iniquitatem tibi æstimet applicandam?*

Vis huic monasterio illata fortasse occasionem dederat Constantio Monacho & Presbytero transmigrandi in Siciliam, & secum auferendi monasterii sui vela & codices. Qui cum ibi diem clausisset extremum, Gregorius a Fusco Abbate rogatus ad Fantinum defensorem scripsit, ut ablata restitui curaret.

Ibid. ep. 14.

CAPUT V.

An. 600. & seq.

I. S. Gregorius obstat ne is Mediolani esset Episcopus, quem Agilulfus elegerat. Ordinatur Deusdedit. Somnium cujusdam heterodoxi de æqualitate Ecclesiæ Mediol. cum Romana. II. Amos Patriarchæ Jerosolymitano mortuo succedit Isacius. III. Multiplex & gravissimus S. Gregorii morbus. IV. De amicorum salute magis quam de sua sollicitus. V. Amicos ægrotantes ad pœnitentiam hortatur. Præsertim Venantium. Quo mortuo de ipsius filiabus sollicitudinem gerit. VI. Hostes imminent Siciliæ. Fides in Sardinia propagatur. VII. S. Gregorius Theoctistam de hæresi infamatam consolatur. VIII. Scandalum tollere debemus, quando possumus. IX. Hæresis objectæ Theoctistæ capita refelluntur. X. Calumniatores gravibus pœnis addicit S. Gregorius. XI. Falsarium punit. XII. De rebus ecclesiasticis. XIII. Et monasticis. XIV. Recharedi Regis mors & successores.

a Vide lib. III. Ep. 29. 30. & 31.

I. S. Gregorius obstat, ne is Mediolani esset Episcopus quem Agilulfus elegerat. *Lib XI. Ep. 4.* Ordinatur Deusdedit.

MOrtuo Constantio Mediolanensi Episcopo, periculum schismatis in Ecclesia Mediolanensi imminebat. Nam clerus & populus unanimes elegerant in ejus successorem *Deusdedit* Diaconum. At Rex Agilulfus in cujus ditione Mediolanum erat, alium postulabat ordinari; & ea de re scripserat ad Mediolanenses. Hæc ut rescivit Gregorius, ad eos in priori proposito corroborandos, ne fortasse minacibus Regis litteris cederent, scribendum quantocius putavit. Suam Epistolam exorditur a Constantii laudibus. Commemorat maxime ejus tum sollicitudinem in servanda Ecclesiastica disciplina, tum vigilantiam in tuenda civitate. Laudat postea Mediolanenses ob electum unanimi consensu Deusdedit, & electionem factam sua auctoritate confirmat. De electo a Langobardis & ab ipso Rege ita constanter loquitur: *Illud autem quod vobis ab Agilulfo indicastis scriptum, Dilectionem vestram non moveat. Nam nos in hominem qui non a catholicis, & maxime a Langobardis eligitur, nulla præbemus ratione consensum. Nec si alicujus præsumtionis usurpatione factum fuerit, in locum vel ordinem illum Sacerdotis suscipimus: quia Vicarius sancti Ambrosii indignus evidenter ostenditur, si electus a talibus ordinatur.* Scripsit quoque ad Pantaleonem Notarium, ut pergens ad Genuensem urbem Deusdedit Episcopum solemniter faceret ordinari. Agilulfum nondum tunc amplexum fuisse Catholicam fidem, vel ex hac Epistola liquet. Noluit tamen cum Gregorio contendere, suadente forsan Theodelinda, quæ tum Catholicam fidem, tum sanctissimum Pontificem impense colebat; & electus a Mediolanensibus Deusdedit, nemine reluctante est ordinatus. Quod hoc in loco, & prius [a] in ordinatione Constantii factum legimus, pro-

Ibid. ep. 5.

Somnium cujusdam heterodoxi de æqualitate Eccl. Med cum Romana.

a

proculdubio sufficit ad refellendum somnium Jacobi Gothefridi in dissertat. 2. de suburbicariis Regionibus & Ecclesiis, in qua contendit Mediolanensis & Romani Episcoporum summam æquamque potestatem.

II. Amos Patriarchæ Jerosf. mortuo succedit Isacius. *Ibid. ep. 46*

Hoc etiam anno luxit Ecclesia Jerosolymitana Patriarcham Amos, cujus Cathedram accepit Isacius, & paulo post ad Gregorium Synodicam misit Epistolam. Fidem quam in ea profitebatur Isacius probavit Papa, & gratias exsolvit Deo, *qui & immutatis gregis sui Pastoribus, fidem quam semel sanctis Patribus tradidit, etiam post eos immutabilem custodit.* Gratiarum actionibus addidit preces pro Imperatore, cujus *temporibus*, inquit, *hæreticorum ora conticescunt, quia etsi eorum corda in insania perversi sensus ebulliunt, orthodoxi tamen Imperatoris tempore prava quæ sentiunt, eloqui non præsumunt.* At quia audierat in Orientis Ecclesiis nullum ad sacrum ordinem, nisi ex præmiorum datione pervenire, ad tam nefariam simoniam eliminandam novum hortatur Patriarcham. Monet quoque de compescendis jurgiis quædam mansuete corrigendo, quædam quæ corrigi nequeunt, æquanimiter tolerando.

III. Multiplex gravissimus S. Gregmorbus. *Ibid. Ep. 32.*

Hoc anno quoque parum abfuit quin Orbis omnis Christianus præstantissimum suum amitteret Pontificem. His verbis, quam male se haberet describit; *Multum jam tempus est quod surgere de lectulo non valeo. Nam modo me podagræ dolor cruciat, modo nescio quis in toto corpore cum dolore se ignis expandit; & fit plerumque ut uno in me tempore ardor cum dolore confligat, & corpus in me animusque deficiat. Quantis autem aliis necessitatibus extra hæc quæ retuli infirmitatis afficiar, enumerare non valeo. Sed breviter dico, quia sic me infectio noxii humoris imbibit, ut vivere mihi pœna sit, & mortem desideranter exspectem, quam gemitibus meis solam esse credo posse remedium. Proinde, Frater sanctissime, divinæ pro me pietatis misericordiam deprecare, ut percussionis suæ erga me flagella propitius mitiget, & patientiam tolerandi concedat: ne nimio, quod absit, tædio in impatientiam cor erumpat, & ea quæ bene curari per plagam poterat, culpa crescat ex murmure.*

IV. De salute amicorum magis est sollicitus quam de sua. *Ibid. Ep. 33.*

Attamen in tot tantisque doloribus positus vir summæ patientiæ, quid toleraret vix cogitans, de amicorum suorum valetudine sollicitudinem gerebat. Id expertus est Marinianus Ravennæ Episcopus, quem cum vomitu sanguinis laborare audivisset piissimus pater, ad se accersivit ut curam ejus ageret. Interimque ut a jejuniis & vigiliis temperaret præcepit. Aliud tamen simul in animo habebat, Marinianum ad se vocans. Etenim *proximum se morti* intelligens, inter amici manus animam efflare cupiebat.

Lib. III. Ep. 24 & 25.

Eamdem paternam caritatem expertus olim fuerat Castorius Ariminensis Episcopus, quem diu ob infirmitatem retinuerat apud se, de ejus valetudine restituenda anxius & solicitus. Tenerum ejus animum erga ægrotantes amicos, maxime demonstrat Epistola hoc anno ad Rusticianam patriciam scripta, in qua licet asserat *corpus suum tamquam in sepultura ita siccatum* esse, tamen ut piæ fœminæ dolori compatiatur, proprii videtur oblivisci.

Ibid. Ep. 44.

V. Amicos ægrotantes ad pœnitentiam hortatur. *Ibid. Ep. 36.*

At præcipua ipsius cura erat in amicorum infirmitatibus, ut eos hujusmodi flagellis attritos ad pœnitentiam provocaret. Sic urget Venantium podagra laborantem, de cujus lapsu jam locuti sumus: *Inter quos* (dolores) *quid aliud debemus nisi semper delicta nostra ad memoriam revocare, atque omnipotenti Deo gratias agere? Quoniam qui ex carnis blandimento multa peccavimus, ex carnis afflictione purgamur. Sciendum quoque est no-*

nobis, quia pœna præsens, si animum afflicti convertit, finis est culpæ præcedentis. Si autem ad timorem Domini minime convertit, initium est pœnæ sequentis. Curandum igitur nobis est, & summopere in fletibus tota mentis conversione vigilandum, ne de tormento ad tormenta transeamus. Considerandum quoque est, quanta erga nos dispensatione pietatis agat Conditor noster, quod morte dignos assidue percutit, & tamen adhuc minime occidit.

Præsertim Venantium. *Ibid. Ep. 36.*

Hac in Epistola silet S. Gregorius de Venantii apostasia, nec de reditu ad monasticum statum quem deseruerat ipsum hortatur, quia malebat in ægroto suggeri ab ejus Episcopo, scilicet Johanne Syracusano, ad quem scribit primam ejus curam esse debere hortando, rogando, Dei terribile judicium proponendo, ineffabilem ejus misericordiam promittendo, suadere Venantio *ut ad habitum suum vel in extremis redeat; ne ei tantæ culpæ reatus in æterno judicio obsistat*. Eidem Johanni Venantii filias Barbaram & Antoninam commendavit, quibus etiam scripsit litteras consolatorias, & patrocinium suum adversus pravorum hominum consilia pollicitus est, quod præstitit. Venantium ex hoc morbo non assurrexisse, sed occubuisse satis probant aliæ S. Gregorii litteræ; utrum prius acta pœnitentia, res est divino relinquenda judicio. Italica ejus uxor jam objerat; nam si vixisset graviter decumbente & postea e vivis sublato marito, ad eam potius quam ad ejus filias scripsisset Gregorius, aut saltem iis in litteris aliqua matris injecta esset mentio. Hinc facilior erat Venantio reditus ad Monachi statum, dissolutis conjugii vinculis.

Quo mortuo de ipsius filiabus sollicitudinem gerit. *Ibid. Ep. 78.*

VI. Hostes imminent Siciliæ. *Ibid. Ep. 51.*

Cupiebat Gregorius nobiles virgines e Sicilia Romam migrare, forte quod cognovisset hostes ad hujus insulæ invasionem festinare, ut alias rationes interim taceam. De impetu hostili jamjam imminente vigilantissimus Pontifex admonuit universos Siciliæ Episcopos, & hortatus est ut litanias omni hebdomada feriis quarta & sexta indicerent, & ita *contra barbaricæ crudelitatis incursus supernæ protectionis auxilium implorarent*. Precibus autem addere bona opera jubet, *quia*, inquit, *inanis fit oratio ubi prava est actio*. Idem periculum Sardiniæ non longe dissitæ insulæ, ab hostibus impendisse supra diximus. At pacem ac tranquillitatem ipsi restitutam esse autumamus ex felici religionis Christianæ propagatione apud Sardos aut advenas & Barbaros seu Barbaricinos, aut indigenas. Ea de causa S. Gregorius rogavit insulæ Præsidem, ut Victori Episcopo in gentilium conversione laboranti opem ferret. Aderat enim omnibus qui ejus opera & commendatione indigebant.

Fides in Sardinia propagatur.

VII. S. Gregorius Theoctistam de hæresi infamatam consolatur. *Lib. I. c. 5. num. 9. Lib. XI. Ep. 45.*

Præsentissimum eum experta est hoc anno Theoctista Mauricii Augusti cognata, pia femina de qua jam alibi actum, a nonnullis temere hæresis infamata. Jam diximus, Gregorio in urbe regia commorante, rumorem sparsum de nova hæresi, cujus notam inurere nobilissimæ ac sanctissimæ matronæ non sunt veriti sycophantæ; unde in populo, sua levitate ad atrociora maxime in Principes credenda satis prono, magnus subortus est tumultus. Statim autem atque id Papæ fuit indicatum, scripsit ad Theoctistam, cui multiplici ratione ostendit ejus mentem obtrectationibus turbari minime debere: *Si enim laudibus lætamur*, inquit, *& detractionibus frangimur, gloriam nostram non in nobis, sed in aliorum ore posuimus.... In omne autem quod extra de nobis dicitur, recurrere ad arcana mentis debemus. Etsi omnes vituperent, liber est tamen quem conscientia non accusat*. Aliam longe postea subdit rationem. *Sunt autem plurimi*, inquit, *qui vitam bonorum for-*

Calumniæ patienter tolerandæ.

fortasse amplius quam debent, laudant; & ne qua elatio de laude surripiat, permittit omnipotens Deus malos in obtrectationem & objurgationem prorumpere: ut si qua culpa ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur.

Ibid. Ep. 2. Simile pertractat argumentum scribens ad Palladium Presbyterum de Monte Sina, qui etiam obloquentium linguis stimulabatur; ubi hæc inter cætera notatu digna dicit: *Inter verba laudantium sive vituperantium ad mentem semper recurrendum est, & si in ea non invenitur bonum quod de nobis dicitur, magna tristitia generari debet. Et rursum si in ea non invenitur malum quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiam prosilire. Quid enim si homines laudent, & conscientia accuset? Aut quæ debet esse tristitia, si omnes accusent, & sola conscientia nos liberos demonstraret?* Ac infra: *Quid aliud detrahentes faciunt, nisi in pulverem sufflant, atque in oculos suos terram excitant, ut unde plus detractionis perflant, inde magis nihil veritatis videant?*

VIII. Scandalum tollere debemus, quando possumus.

Attamen in utraque Epistola docet qua ratione tolli possit scandalum, quod negligere circa peccatum non possumus. Proponitque S. Petri Apostolorum Principis exemplum, qui fidelium querelæ arguentium quod intrasset ad gentiles & manducasset cum eis, eosque ad baptismum recepisset, non ex potestate, sed ex ratione respondit, causamque per ordinem exposuit: *Si enim*, inquit, *cum a fidelibus culparetur, auctoritatem quam in sancta Ecclesia acceperat, attendisset, respondere poterat ut pastorem suum oves .... reprehendere non auderent. Sed si in querela fidelium aliquid de sua potestate diceret, profecto doctor mansuetudinis non fuisset. Humili ergo eos ratione placavit .... Si ergo Pastor Ecclesiæ Apostolorum Princeps, signa & miracula singulariter faciens, non dedignatus est in causa reprehensionis suæ rationem humiliter reddere, quanto magis nos peccatores, cum de re aliqua reprehendimur, reprehensores nostros humili ratione placare debemus?*

IX. Impactæ Theoctistæ hæresis capita refelluntur.

Non poterat efficaciori exemplo humilitatem illustri feminæ persuadere sanctissimus Doctor. Postea hæresis ipsi impactæ capita omnia recenset, ac confutat & conterit. Primo ostendit religionis causa conjugia non dissolvenda. Secundo peccata omnia in baptismate penitus dilui & dimitti. Tertio post actam per triennium pœnitentiam, licentiam peccandi minime concessam. Quarto etiam illum anathematis vinculo teneri, qui etsi necessitate compulsus, id de quo reprehenditur anathematizaverit. Ad ultimum testatur plerosque falso de quatuor illis capitulis imperito zelo accusatos; placandos tamen esse illos accusatores tum ratione, tum mansuetudine.

X. Calumniatores pœnis addicit S. Greg. Lib. IX. Ep. 62.

Etsi vero calumnias patienter tolerandas doceret summus ille morum magister, calumniatores tamen gravibus pœnis coerceri jubebat. Unde cum accepisset Hilarum Subdiaconum qui Johanni Diacono crimen ingesserat, a judicibus nulla fuisse pœna castigatum, præcepit ut virgis publice cæderetur, & in exsilium deportaretur. Jam supra observavimus hanc exsilii pœnam judicio Ecclesiastico decretam in defensorem Episcopo non obedientem.

XI. Falsarium punit. Lib. XI. Ep. 74.

Non minus in falsarios, qui calumniatoribus affines sunt, indignabatur Gregorius veritatis studiosissimus cultor. Hinc graviter exarsit in Andream Monachum, ut conjicere licet, Græcum; qui non solum Epistolam Eusebii Thessalonicensis Episcopi ipsius fidei commendatam, ut latinam eam faceret, corruperat, & hæresibus infecerat, sed etiam sermones aliquos Græce evulgarat, quibus præfixerat Papæ nomen. Eos di-

diligentissime requiri jussit Gregorius & aboleri. Præterea Concilium habuit in quo de pœna falsario aliunde flagitiosissimo infligenda deliberaretur; at vero quæ decreta fuerit nos latet. Epistola ex qua hæc habemus, humilitatis & modestiæ Gregorii argumentum est. In ea enim simpliciter profitetur Græcarum se litterarum nescium.

XII. De rebus Ecclesiasticis. Ibid. Ep. 47. Ut res ad hunc annum spectantes absolvamus, notanda sunt summatim quæ ad illustrandam Ecclesiasticam disciplinam aut historiam conferre possunt nondum a nobis delibata. Imperatori Johannem primæ Justinianæ Episcopum pro ægritudine capitis ab Episcopatu amovere cupienti, consentire noluit æquissimus Pater, nisi ægrotus ipse, dato libello supplici, hoc peteret. Sed suasit ut quæreretur *dispensator*, qui munus Episcopale obire posset.

Ibid. Ep. 67. Quiricus & alii Iberiæ Episcopi summum Pontificem consuluerant de diversorum hæreticorum baptismo & ordinationibus. Quibus respondit baptizatos in hæresi cum Trinitatis invocatione, non iterum baptizandos quando ad Ecclesiam revertuntur, sed aut impositione manuum, aut chrismatis unctione, aut professione fidei reconciliandos. Redeuntes vero Nestorianos de incarnatione edocendos: & si Nestorium anathematizaverint, receptasque ab Ecclesia Synodos recipere profiteantur, in propriis ordinibus admittendos.

Ibid. Ep. 54. Cum audisset Desiderium Viennensem Episcopum grammaticam & litteras humaniores quibusdam exponere, id gravissime tulit, *quia*, inquit, *in uno se ore cum Jovis laudibus Christi laudes non capiunt*. Postea tamen Candidus Presbyter ex Galliis rediens, Desiderium apud Papam excusavit, negavitque ipsum in his nugis tempus terere.

Ibid. Ep. 77. & 37. Deferendas ad Episcopos Clericorum causas sæpe docet, ne Episcopalis jurisdictio pessumdetur. Clericos ab Episcopo, exigente culpa, in pœnitentiam missos Romanus defensor, Episcopo inconsulto & nesciente, auctoritate propria *ejecerat* e loco ubi ad pœnitentiam traditi fuerant. At jussit Papa Clericos Episcopo sine mora restitui, & Romano prius increpato, gravia comminatus est, si talia deinceps committeret.

Quæ ad obtinendum defensoris officium conditiones requirerentur, qualia forent eorum munia, quave formula constituerentur, habemus in Epistola ad Vitum. Ibid. Ep. 38

Gesta vel scripta S. Irenæi diu a se quæsita, sed ex eis aliquid invenire non valuisse testatur maximus Doctor. Nunc de rebus monasticis pauca attingenda. Ibid. Ep. 56.

XIII. Et monasticis. Ibid. Ep. 50. Cum Agathosa questa esset maritum suum, se invita, Monachum factum, quod ad culpam invidiamque Urbici Abbatis in cujus monasterio conversus fuerat, pertinebat: edixit Papa reddendum eum petenti, licet jam tonsuratum, nisi constaret ipsam prius mariti conversioni consensisse, suamque promisisse, aut ipsam adulterii esse ream.

[a] In eodem Concilio a quo damnatus est Andreas falsorum scriptorum artifex, concessa est Probo Monacho & Abbati testandi facultas de bonis ante susceptum habitum monasticum ad ipsum pertinentibus. Tanti enim erat momenti facultatem hanc dare, ut Synodi totius consensum requirendum judicaverit sapientissimus Pontifex. Neque vero facta fuisset Probo testamenti condendi licentia, nisi liquido constitisset ipsum jussum fuisse & quasi coactum a S. Gregorio monasterium subito introire, *non indulto ad deliberandum vel tractandum spatio*. Unde non integrum ipsi fuerat de rebus suis disponere. a Vide in Append. col. 1297.

a Vide Castro n. (*iii*)

nere. Periculum autem erat ne bonis ipsius monasterio cedentibus, filius ejus summa egestate laboraret.

Ibid. Ep. 25. Laudavit Januarium Caralitanum, quod monasterium virorum in domo ancillarum Dei monasterio cohærente construi noluerit. Voluit tamen alium quæri locum, ubi constitueretur.

Ibid. Ep. 1. Omitto beneficia, quæ in monasteria, etiam remotissima, contulit hoc anno optimus pater, præsertim in cœnobium montis Sina; sed quibuslibet muneribus & beneficiis præstantiora mihi videntur monita Cononi Lirinensi Abbati data, quibus eum docet quanta cura, qua solertia monasterium sibi commissum regere debeat; maxime ob ejus decessoris incautam remissionem: *Dilectionis tuæ*, inquit, *vigilantia ardentiori se semper cura succendat; & ita cuncta, Deo adjuvante præmuniat, ut lupus sæviens huc illucque discurrens, in oves Dominicas ingrediendi locum non habeat.* Et post aliqua: *Itaque boni te dulcem, pravi sentiant correctorem. In qua videlicet correctione hunc esse ordinem noveris observandum, ut personas diligas, & vitia persequaris: ne si aliter agere fortasse volueris, transeat in crudelitatem correctio, & perdas quos emendare desideras. Sic enim vulnus debes abscindere, ut non possis ulcerare quod sanum est: ne si plus quam res exigit ferrum impresseris, noceas cui prodesse festinas. Ipsa enim in te dulcedo cauta sit, non remissa: correctio vero diligens sit, non severa. Sed sic alterum condiatur ab altero, ut & boni habeant amando quod caveant, & pravi metuendo quod diligant.*

Lib. XI. ep. 12.

XIV. Recharedi Regis mors & successores. Joan. Biclarens. Hoc anno e vivis excessisse pium Regem Recharedum fidei Catholicæ in Hispania restauratorem tradunt Hispanicarum rerum scriptores. Arianos ob studium quo flagrabat in religionem orthodoxam semper expertus est infensissimos, maxime vero Gosuintham Leuvigildi Regis viduam, cujus auctoritate audaciores facti, non semel in Regem conspirarunt. Horum antesignani fuerunt quidam Episcopi hæresi Ariana polluti. Ex his duo in exilium ejecti sunt, etsi gravioribus pœnis digni forent. Recharedo successit Liuba II. qui duobus tantum annis regno potitus. Hunc excepit Witericus.

CAPUT VI.

An. 601. & 602.

I. S. Gregorius de instaurandis SS. Apostolorum basilicis cogitat. Ejus munificentia in illas basilicas. II. Bellum redintegratum infeliciter cedit Imperatori. III. Hæreticorum & schismaticorum conversio. Quid redeuntes e schismate sponderent. IV. Firminum Episcopum reversum, & ob hoc ab aliis vexatum schismaticis tuetur S. Gregorius. V. Docleatinæ Ecclesiæ pacandæ providet. De Paulo flagitioso Episcopo & prædone judicium. VI. De rebus Africanis curat. Causa Paulini Episcopi. Et alterius nomine Victoris. VII. Auctoritatis Rom. Pontificis in Africa argumenta. VIII. Gregorii summa in potestate major humilitas & modestia. IX De ejus homiliis in varios Sacræ Scripturæ libros a Claudio exceptis. De Claudio inquiritur. X. S. Gregorii in eligendis dignis Abbatibus, & tuenda monastica disciplina sollicitudo. XI. Utrum monachatum loco Subdiaconatus esse putaverit. XII. Diaconum factum Monachum e monasterio avelli non patitur.

Cum imminere sibi mortem præsciret S. Gregorius, jam conceptum de reparandis SS. Apostolorum Petri & Pauli basilicis consilium non ultra differendum judicavit. Idcirco præcepit Sabino Subdiacono res Ecclesiæ in Lucania & Brutiis curanti, ut his in provinciis trabes ad id operis necessarias pararet, atque ad mare

I. S. Gregorius de instaurandis basilicis SS. Apostolorum cogitat.

Lib. XII. Ep. 20.

mare advehendas curaret, unde navibus impositæ Romam deportarentur. Ea de causa scripsit ad [a] Arogem, quem Beneventanum ducem Zotone mortuo constituerat Langobardorum Rex, rogavitque ut Sabino Subdiacono in hujus materiæ vectura opem ferret; promittens duci *dignum xenium*. Idem est argumentum epistolarum quas ad Gregorium Expræfectum & ad Stephanum Episcopum scripsit. Biennio post paulo ante mortem assignavit multa prædia basilicæ S. Pauli pro [b] luminaribus, *ne minus illic habere luminaria præco fidei cerneretur, qui totum mundum lumine suæ prædicationis implevit*, quam S. Petrus. De olivetis & aliis fundis a S. Gregorio concessis ad basilicæ S. Petri lumina nutrienda & augenda, legenda tabula donationis quam vitæ S. Gregorii subjiciendam duximus. Legitur alibi fecisse *ad beatum Petrum Apostolum super altare ciborium cum columnis quatuor ex argento puro*. De fastigiis ex argento purissimo fabricatis in basilicis sanctorum Apostolorum Petri & Pauli legendus Johannes Diac.

a *Ibid. Ep. 21.*

b *Ep. 22. & 23.* Hujus munificentia in illas basilicas. *Pontific. Roman. Lib. 4. c. 68.*

II. Bellum redintegratum infeliciter cedit Imperatori. *Paul. Diac. lib. IV. c. 29.*

Ex Epistola ad Arogem scripta datur conjiciendum pacem aut inducias tunc fuisse Romanos inter & Langobardos. Attamen hoc anno rursus bellum conflagravit in Italia, ubi res infeliciter pro Imperatore gestæ sunt. Nec felicius in Oriente cesserunt; quasi jam omnia vergerent ad Mauricii de solio dejectionem & cædem. Langobardi cum Sclavorum auxiliis ab Avarum Rege missis Cremonam primum obsidione cinxerunt, & occuparunt, quam Agilulfus æquari solo jussit. Deinde Mantuam expugnavit idibus Septembris, quæ vix clementiorem victorem est experta. Romanorum præsidium Brixellum incendit & deseruit, Hostilibus armis prementibus Exarchus pacem impetravit, ea lege ut redderet Godiscalcum ducem ejusque uxorem filiam Agilulfi, ipsorumque liberos in expugnatione Parmæ captos. Quamvis tot annis inter hostiles gladios vivere consuevisset S. Gregorius, de hoc tamen bello vehementer ingemuit, & cum amicis expostulavit, eorumque precum opem sibi adesse rogavit supplex, maxime S. Eulogii.

Ibid. c. 21.

Lib. XII. Ep. 50.

III. Hæreticorum & schismaticorum conversio.

In Epistola huic inscripta Patriarchæ, quæ omnium hoc anno scriptarum est ultima, meminit Papa Monophysitarum seu hæreticorum unicam in Christo naturam confitentium, qui errorem hunc nuper ejurarant. Hi cum in Siciliam venissent, fama sanctissimi doctoris invitati Romam perrexerant, ubi in fide confirmati, litteras a summo Pontifice testimoniales petierunt. Eos commendat sanctissimus pater amico Eulogio, ipsisque restitui monasterium ab hæreticis occupatum petit, nisi forte maluerint ipsius invasores ad Ecclesiæ redire sinum. Eodem tempore Firminus Tergestinæ urbis Episcopus in Istria, prius in scismate ob tria damnata capitula conflato pertinax, venenum evomuit, & relictis schismaticorum partibus, ad unitatem Ecclesiæ se contulit. De ipsius reditu Gregorius lætus, gratulatoriam scribendam Epistolam censuit, in qua revocatum & resipiscentem hortatur, ut satanæ jaculis constantiæ scutum opponat, aliisve secum revocandis insudet. Insuper vitæ subsidia pollicetur: *Nobis*, inquit, *omnino curæ erit de Fraternitatis tuæ*

quie-

a Apud Paulum Diacon. lib. IV. c. 19. & alibi dicitur *Arigis, aut Arechis*. Arigis significat *honore fortem*.

b De Ecclesiæ luminaribus legendus Athanasius in Ep. encyclica ad Episcopos Tom. I. p. 114. n. 4. ubi describens ingressum Gregorii Alexandrinæ Ecclesiæ invasoris cum militari manu, ait tunc vi ablatum a militibus oleum ad Ecclesiæ luminaria repositum; adeoque insanisse qui pseudo Episcopum comitabantur, ut candelabra ad parietem statim reponerent, & Ecclesiæ cereos idolis accenderent.

quiete, ut dignum est, cogitare; quia postquam nobiscum, jam Deo protegente unus es: non aliter utilitates tuas, quam nostras attendimus.

Qui redeuntes e schismate sponderent. *Olim lib. x. Ep. 31. nunc in appendice col. 1500.*

Exstat promissio cujusdam Episcopi ad unitatem Ecclesiæ reverentis, quam a Firmino datam non immerito putant eruditi. Sine observatione præteriri non debet Episcopum hunc schisma deserentem omnino silere de Concilio V. & de trium capitulorum condemnatione; sed spondere tantum & jurare se prona & spontanea voluntate ad unitatem Sedis apostolicæ redeuntem, ad schisma nunquam reversurum, sed semper in unitate sanctæ Ecclesiæ Catholicæ & communione Romani Pontificis permansurum. Quod sane argumento est, ut jam non semel a nobis dictum, illud Istricorum schisma non in eo positum esse, quod tria capitula non damnarentur, sed quod ea condemnantes a communione repellerentur, fieretque sic ab Ecclesia catholica secessio.

IV. Firminum Episcopum reversum & ob hoc ab aliis vexatum schismaticis tuetur S. Gregorius. *Lib. XIII. Ep. 33.*

Quod Firmino prænuntiarat vir sanctissimus, ejus videlicet constantiam terroribus & blandimentis tentatum iri ab hoste, ut retro redire compelleretur, paulo post accidit. Nam Severus Gradensis Episcopus ejurati a Firmino schismatis caput, audita ejus reversione, *eum diversis præmiorum suasionibus cœpit, si posset, a bono revocare proposito. Quod cum perficere Deo auctore minime valuisset, seditionem illi suorum civium excitare non timuit.* Periclitanti Episcopo manum porrigere & subvenire constituit Gregorius. Quapropter Smaragdum Exarchum rogavit, ut nulla mora Firminum Episcopum ab illatis molestiis tutari studeret, ac *quietem illius multis ad imitandum profuturam modis omnibus procuraret: Excellentiam*, inquit, *vestram paterno salutantes affectu, petimus ut zeli vestri in hac causa olim exhibiti, nunc vehementius fervor incandeat; tantoque vos contra hostes Dei vindices defensoresque reperiant, quanto apud Deum pretiosior est animæ quam defensio corporis. Armet vos contra devios ipsa quæ in vobis fidei viget rectitudo, redintegretur vestris temporibus quod in illis est partibus scissum corpus Ecclesiæ. Habetis in hac causa retributorem vestri operis, rectitudinis ac integritatis auctorem.*

V. Diocleatione Ecclesiæ pacandæ providet. *Lib. XII. Ep. 31.*

Cum non minus pateret sanctissimi Papæ sollicitudo, quam auctoritas & potestas, providendum censuit hoc anno Ecclesiæ Diocleatianæ rebus perturbatissimis. Paulus hujus urbis Episcopus, inter alia mala in corporale crimen lapsus, a suis Clericis accusatus fuerat, & convictus; *itaut ipse libellum, in quo ea de quibus accusatus fuerat vera esse confitebatur, obtulisset.* Qua de re sententia episcopali depositus est, & in locum ejus ordinatus fuit Nemesion, consentiente Johanne primæ Justinianæ Episcopo, ad quem tamquam Primatem tunc pertinebat Dioclea, cum tamen Ecclesiæ Scodritanæ subesset, jure Metropolitico. At Paulus facti postea mali pœnitens, auxilio secularium judicum fretus, episcopium more prædonis ingressus, ablatisque violenter Ecclesiæ rebus, recens ordinatum Episcopum ejecerat summa cum injuria, magnoque vitæ periculo. Nemesion Romam veniens de vi sibi illata questus est apud summum Pontificem, qui scripsit tum ad Constantinum Scodritanum Episcopum, quem [a] Metropolitam fuisse satis indicant S. Gregorii verba, tum ad Johannem primæ Justinianæ Primatem, insuperque sanctæ Sedis vicarium, ut si res ita sese habuissent,

a Hæc scribit S. Greg. ad Johannem: *quamvis grave & iniquum fuerit ut non a vobis vel a Metropolitano ejus hoc peteret*, scilicet Paulus. Ergo Johannes non erat Pauli Metropolitanus, sed Constantinus. Competebat tamen Johanni jus aliquod in Paulum. unde conjicimus eum fuisse Primatem vel Exarchum. Ex his emendanda videntur quæ ad hanc Epistolam post Gussanvillæum annotavimus.

ſent, cogerent Paulum ad reddenda confeſtim omnia quæcumque abſtulerat. Quæ ſi probaret non eſſe Eccleſiæ, ſed ipſius propria; tamen ex his retinendum ſatis ad reſarcienda bonis Eccleſiaſticis illata detrimenta; nam ea dilapidaſſe ferebatur. *Si autem differre tentaverit, quouſque omne quod dilapidavit, vel de ſubſtantia tulit Eccleſiæ reſtituat, in monaſterium mittendus eſt, ut ſaltem coactus reddat quod male auferre non timuit*, inquit S. Gregorius. *Qui ſi forte, quod non credimus, poſt depoſitionem ſuam inverecunde ac mente perverſa aliquid de epiſcopatu loqui, atque rurſus ad hoc qualibet aſpirare præſumtione tentaverit; Fraternitatis veſtræ ſe contra improbitatem ipſius omnino vigor accendat, atque Dominici corporis ac ſanguinis communione privatum, in monaſterium eum uſque ad diem obitus ſui ad agendam curet pœnitentiam retrudendum: quatenus perpetrati ſceleris maculas dignis diſcat fletibus emundare, quas magis in interitu animæ ſuæ nequiter augere deſiderat*. De Nemeſio vero decrevit ei locus ejus & epiſcopatus reſtitueretur.

De Paulo flagitioſo Epiſcopo & prædone judicium.

VI. De rebus Africanis curat. Lib. XII. Ep. 28. Cauſa Paulini Epiſcopi.

Eodem tempore Gregorio cogitandum fuit de rebus Africanæ Eccleſiæ, ubi ex Epiſcopis & ex aliis eccleſiaſticis viris nonnulli ad officium erant revocandi. Multæ præſertim erant querelæ de Paulino Tegeſſis civitatis in Numidia Epiſcopo, *quem clerus & qui etiam in ſacro ordine erant conſtituti, in ſe corporaliter exceſſiſſe perhibebant*. Cauſam hanc inter Epiſcopum ejuſque Clericos judicandam S. Gregorius detulit ad Victorem Numidiæ Primatem & ad Columbum Epiſcopum, quibus in mandatis dedit, ut quos vellent e ſuis Coepiſcopis aſſumerent ad ſententiam de reo vel de accuſatoribus ferendam. Idem Paulinus dicebatur Eccleſiaſticos ordines ſimoniace dare, vel potius vendere, quod omni ſtudio explorandum dicit ſanctiſſimus Pontifex, ut tam dans quam accipiens præmium, uterque canonicæ ultionis ſententia feriatur. Verum ne ſimoniæ radix mortifera coaleſceret, ac plures interimeret, cupit communi totius Concilii definitione prohiberi, ne ullus unquam pro quovis ordine accipiat aut det, neve quiſquam ex gratia promoveatur, ſed ex merito.

Et alterius, nomine Victoris. Ibid. Ep. 8.

Paulo antea oblatum a Donadeo Diacono libellum ſupplicem, quo ſe querebatur a ſuo Epiſcopo Victore injuſte depoſitum, ad eumdem Columbum miſerat, ut una cum Primate Concilii aliiſque Coepiſcopis de hac querela judicaret. Epiſcopus contendebat Donadeum ob corporale peccatum de ordine ſuo dejectum. Quod ſi probari poſſit, Gregorius vult Diaconum in pœnitentiam detrudi, ut commiſſi flagitii vinculum lacrymis valeat abſolvere. At vero ſi conſtet Epiſcopum in inſontem ſæviiſſe, decernit in ipſum canonici rigoris diſtrictionem exercendam. De Crementio provinciæ Byzacenæ Primate graviter accuſato, quem a totius provinciæ Concilio judicandum cenſuit hoc anno vigilantiſſimus Pontifex, jam paulo ſupra dictum; quapropter nihil hoc loco addendum videtur.

Ibid. Ep. 32.

VII. Auctoritatis Rom. Pontificis in Africa argumenta.

In his eo magis elucet Romani Pontificis auctoritas: quod ei diverſa ſtatuenti omnes obtemperaverint, ipſa Concilia, Primates, etiam Carthaginenſis Epiſcopus, penes quem in totam Africanam Eccleſiam ſumma erat poteſtas. Certe Dominicus qui Cathedram Carthaginenſem Gregorio Romæ ſedente obtinebat, nunquam queſtus eſt Romanum Antiſtitem falcem miſiſſe in meſſem alienam, nunquam pro tuenda ſua auctoritate cum eo contendit, ſed ejus amicitiam ſemper coluit. Noverant videlicet Africani Patres Gregorium ſuo tantum uti jure, ſuorumque deceſſorum inſiſtere veſtigiis. Nondum obliterata

erat

erat Leonis Magni memoria qui Potentium commissis ipsi Sedis apostolicæ vicibus miserat in Africam, ut labefactatam Wandalicis bellis Ecclesiasticam disciplinam resarciret, nonnullosque Episcopos contra canones ordinatos, exauctoraret. Tempore quoque Augustini, licet de appellationibus ad sanctam sedem quæstio esset orta cum Zosimo, quanta esset Africanorum erga Romanum Pontificem reverentia probant Conciliorum acta, Epistolæ ad ipsum scriptæ, aliaque monumenta. Ipse Cyprianus apostolicæ Cathedræ sententiam de lapsorum restitutione sciscitatus est; quem Africani Patres diversis temporibus secuti sunt, summos Pontifices de variis Ecclesiasticæ disciplinæ capitibus [a] consulendo. Et quamvis magnus Cyprianus aliud senserit de baptismo hæreticorum quam Stephanus Papa, aliosque Africanos Episcopos ad suas partes traxerit, vicit tamen sententia Stephani, etiam in Africa, rescissis Conciliorum sub Cypriano habitorum decretis. Hæc paulo extra metas observavimus contra nonnullos, qui Africanam Ecclesiam vel *acephalam* audent dicere, vel *authocephalam*; quod proprii Primatis, hoc est Carthaginensis auctoritate sola regeretur: *Quasi vero ad Romanam Ecclesiam propter potentiorem principalitatem, necesse non sit omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui undique sunt fideles*, ut ait Irenæus. (Lib. III. advers. Valent. c. 3.)

VIII. Gregorii summa in potestate major humilitas & modestia. Lib. XII. Ep. 24.

Summa hæc Gregorio demandata potestas, ejus modestiæ ac humilitati minime officiebat; quarum virtutum argumentum sane maximum est Epistola hoc anno ad Johannem Subdiaconum Ravennæ commorantem scripta. Etenim in ea pene indignabundus queritur de Mariniano Archiepiscopo Ravennate, quod legi publice faceret ad vigilias *commenta beati Job*, quia, inquit, illud opus non est populare, & rudibus autoribus impedimentum magis quam provectum generat. Addit: *Neque enim volo dum in hac carne sum, si qua dixisse me contigit, ea facile hominibus innotesci. Nam quia dilectissimæ memoriæ Anatolius Diaconus quærenti ac jubenti Domno Imperatori librum Regulæ Pastoralis dedit, ægre suscepi: quem sanctissimus frater & Coepiscopus meus Anastasius Antiochenus in Græcam linguam transtulit. Et, sicut mihi scriptum est, ei valde placuit, sed mihi valde displicuit, ut qui meliora habent, in minimis occupentur.*

IX. De ejus homiliis in plurimos sanctæ Scripturæ libros a Claudio exceptis.

Eadem in Epistola S. Gregorius meminit suarum homiliarum de Proverbiis, de Canticis canticorum, de Prophetis, de libris quoque Regum, & de Heptateuco, quas exceperat Claudius Abbas. Quo mortuo jubet Papa requiri omnes etiam chartulas de his superstites, & ad se mitti, igne, ut ex ejus humilitate suspicari licet, fortasse abolendas. De his autem legendæ sunt præfationes aut admonitiones præviæ ad Commentarium in librum 1. Regum; ad Expositionem in Cantica, & ad aliam septem psalmorum pœnitentialium Expositionem. Sed quia forsan parcius illic diximus de Claudio Abbate, nunc colligendum quidquid in Epistolis Gregorianis de ipso sparsum legitur.

b De Claudio inquiritur.

[b] Monachum fuisse in Gregoriano Romæ monasterio, & quidem sub ejus disciplina, probat filii titulus ipsi a Gregorio datus. Jam assumtus fuerat ad regendum Classense SS. Johannis & Stephani monasterium, anno secundo Pontificatus sancti viri; ejus enim tamquam Abbatis meminit hoc tempore ad Johannem Ravennatem scribens: *Videtur mihi ut Claudium*

a Vide Ep. Papæ Dynamio & Sufidio Consulibus datam ann. 488. & consule histor. Vandal. persecut. par. 2. c. 12. n. 9.

b Castro nota (iii.)

Lib. II. Ep. 16. *dium Abbatem cum aliquanta pecunia illuc transmittere debeatis.*

Lib. VII. Ep. 45. Lib. VIII. Ep. 15. Ibid. Ep. 16. Romam venit, tum ut jura monasterii sui adversus Marinianum Ravennatem ejusque Clericos tueretur, pro quo impetravit privilegium; tum ut studiorum B. Gregorii adjutor foret ac particeps. In Urbe diu moram fecit, S. Gregorio eum retinente, *quia magnum* ipsi *erat in verbo Dei solatium*. At quia monasterium suum repetere & revisere festinabat; aliundeque non latebat vigilantissimum Pastorem, congregationi fratrum præsentiam sancti Abbatis esse summe necessariam, ei redire permisit, eumque commendavit Mariniano; quem rogavit ut paternam illi monasterioque ipsius caritatem, uti decebat, impenderet. Mortuum eum fuisse suspicamur paulo ante scriptam ad Johannem Subdiaconum Epistolam, cujus jam meminimus, hoc est anno 601. desinente. Lib. XII. Ep. 24.

X. S. Gregorii in eligendis dignis Abbatibus, & tuenda monastica disciplina sollicitudo.

Post ejus obitum *Monachi ejus monasterii venientes Romam petierunt sibi Constantium Monachum Abbatem constitui*. At eum minime probavit sanctissimus pater, quod pecularitati studére diceretur, & in Piceni provinciam perrexisset *sine aliquo fratrum suorum*. Eo itaque rejecto consensit ordinari Maurum cellerarium, modo quæ de ipsius vita & industria testabantur qui elegerant, vera esse probarentur. De his scripsit ad Johannem Subdiaconum; insuperque præcepit ut Marinianum Episcopum admoneret, peculiaritatem a quatuor aut a quinque Monachis monasterii resecare.

XI. Utrum monachorum loco subdiaconatus esse putaverit. Ibid. Ep. 11.

Hæc sane sunt argumenta sollicitudinis & curæ singularis, quam gerebat de statu monastico. Quanti autem illum faceret præsertim hoc anno demonstravit duabus in Epistolis. Ex priori scripta ad Passivum Episcopum Firmanum, colligit Thomassinus Monachatum tunc loco subdiaconatus fuisse. Quippe cum Aprutium Castrum Firmensis territorii Pastore careret, indicavit S. Gregorius Opportunum quemdam, ob morum innocentiam, psalmodiæ studium, amoremque orationis a multis laudatum, quem hortandum dicit ut *vel Monachus fiat vel Subdiaconus*; & post aliquantulum temporis, ad pastoralem curam eum suadet promovendum. Cur hic monachatus fieret mentio sicuti subdiaconatus, quando de promovendo ad sacerdotium Opportuno agitur, nisi æque ad sacros ordines disponeret? Et ideo fortasse S. Benedictus qui de Monachis ad presbyteratum & diaconatum assumendis loquitur, de subdiaconatu ipsis conferendo prorsus silet. Sed legendus ea de re noster Mabillonius, maxime Annal. Benedict. lib. x. an. 602. num. 20. col. 277. Part. 2. lib. 1. c. 34.

XII. Diaconum factum Monachum ex monasterio avelli non patitur.

In altera Epistola scripta ad Desiderium Viennensem Episcopum, pro Pancratio Diacono qui Monachus factus fuerat, sanctissimus pater hortatur Desiderium, *ut tam promtæ Diaconi devotioni, quam in sancto studebat habere proposito minime impedimento sit. Magis autem*, inquit, *quibus valetis adhortationibus pastorali admonitione* (eum) *succendite, ut fervor hujus desiderii in eo non tepescat: ut qui a turbulento curarum secularium tumultu se segregans, quietis desiderio portum monasterii appetiit, rursum in Ecclesiasticarum curarum non debeat perturbationibus implicari.*

CAPUT VII.

I. Mauricii Imper. dejectio & cædes. II. De qua divinitus præmonetur. III. Phocas eligitur Imperator ab exercitu. Qui Constantinopolim advolat. Mauricii filios ipsumque occidi jubet. Necnon Constantinam Augustam ejusque tres filias. IV. S. Gregorius ad Phocam scribit. Ejus Epistola expenditur. De alia An. 602. & 603.

ad

ad eumdem Epistola. V. Cur S. Gregorius durius de Mauricio scripserit. VI. Apocrisiarium mittit ad novum Imperatorem. VII. Miserabilem Italiæ statum exponit. VIII. Legatio Theoderici Francorum Regis & Brunichildis ad Papam. Illum consulunt de Episcopo amente. Papæ responsum. Bigamum arcet a sacris ordinibus. IX. Petit Regina mitti Legatum in Gallias, ad Concilium celebrandum. X. Papæ sollicitudo de Eccles. disciplina in Italia. XI. Conductorum Ecclesiæ fraudibus injuste ablata restituit. XII. Ejus in facienda eleemosyna studium. XIII. Urbicus Abbas eligitur in Panorm. Episcopum. Cur hanc electionem respuerit S. Gregorius. XIV. Scribit contra nuper exortos Romæ errores.

I. Mauricii Imp. dejectio & cædes.

Annus hic Pontificatus S. Gregorii decimus-tertius insignis est ob Mauricii Augusti causam ipsiusque ac filiorum cædem, necnon Phocæ Centurionis provectionem ad imperium. Iram ordiumque militum in se concitaverat Imperator, nolens modico pretio redimere captos ab Avaribus, quos barbari interfecerunt; sive id avaritiæ causa factum, ut vulgo creditur, sive voluerit eos hostili gladio perire, quia seditionem fecerant. Ipse vero tanti criminis conscientiam pondusque diutius ferre non valens, Dominum precatus est ut in hac vita debitas sibi pœnas infligeret, æternisque suppliciis se non reservaret. Postulavit autem ab omnibus Patriarchis Monachisque, maxime Jerosolymitanis, ut eadem quoque a Deo suis precibus exorare satagerent. Vota ex animo facta Deus audivit, ut Theodoro Siceotæ ostensum est ac ipsimet Augusto, qui fuerat admonitus ut caveret ab homine cujus nomen a duobus his litteris *ph* inciperet, & ab eo se occidendum sciret.

II. De qua divinitus præmonetur.

Statim suspicatus est Mauricius a Philippico sororis suæ marito sibi insidias & necem parari. At in somnis vidit se Judici Christo adstare cum turba militum captivorum ipsum accusantium, uti narrant scriptores Græci; nec mora statim jussum esse, ut cum uxore sua & liberis totaque familia Phocæ militi trucidandus traderetur. Expergefactus Imperator, statim misit qui Philippicum ad se producerent. Ille vocari se nocte videns, mortem sibi imminere non dubitavit; noverat enim se apud Imperatorem in suspicionem adductum esse. At Mauricius statim ac illum vidit, ad ejus pedes provolutus ait: *Ignosce mihi, frater, quas tibi innocenti calumnias imposui. Rogo autem ut si quem in exercium militem Phocam nomine noveris, indices mihi. Novi*, inquit ille, *quemdam, qui pridem ab exercitu missus, cum majestate tua jurgavit.* Non dubitavit Mauricius ipsum esse quem in somnis viderat.

III. Phocas eligitur Imperator ab exercitu.

Sub id tempus Petrus Imperatoris frater ejus jussu misit litteras ad exercitum, quibus jubebatur Istrum trajicere ac ibidem hyemare; quod cum milites moleste ferrent, quia iis in hybernis assidue cum barbaris erat præliandum; cœperunt de novo Imperatore creando agere; moxque Phocam centurionem, quem audacem noverant, super scutum de more elevantes, Imperatorem acclamarunt salutaruntque. His auditis Petrus confestim Constantinopolim veniens eorum certiorem fecit Imperatorem, qui paulo post navem conscendit cum uxore ac liberis; sed tempestate repulsus delatus est ad S. Autonomum; eademque nocte podagræ doloribus correptus, quæ fuit grave fugæ impedimentum.

Qui Constantinopolim advolat.

Interim Byzantium advolat novus Imperator, cumque jam pervenisset ad Hebdomum, facti sunt ei obviam Patriarcha Senatusque; mox urbem re-

regiam ingressus insignia sumpsit Imperatoria. Biduo post curru advectus Imperatorio, venit in regiam; quinta vero die Leontiam uxorem corona imposita, Augustam pronuntiavit. Ad Phocæ adventum celebrandum edita sunt plurima spectacula. Cumque de pompa & solemni apparatu ad excipiendam Leontiam deliberaretur, de loco stationis inter Venetos & Prasinos (duæ erant factiones) orta contentione, Veneti ab æmulis male habiti clamarunt: *Adhuc vivit Mauricius*, quem Prasinis infensum sciebant. His cognitis Phocas missis militibus jussit adduci Mauricium ad Eutropii portum ubi ante oculos ejus primum interfecti sunt ejus [a] filii; patre interim hæc Davidica usurpante: *Justus es, Domine; & rectum judicium tuum.* Quin etiam cum loco natu minoris adhuc lactentis nutrix proprium filium obtulisset, Mauricius infantem prodidit. Eadem constantia mortem excepit; sicque calicem iræ Dei convertit in medicinæ poculum, quod ipsi ad peccatorum purgationem, & ad perfectam animæ salutem consequendam profuit. Constantiam Augustam cum tribus filiabus, in privatam domum Leonis dictam inclusit tyrannus, uti narrat Simocatta lib. VIII. c. 15. quas tamen elapsis paucis mensibus interfici jussas, alii referunt scriptores. Petrum Mauricii fratrem & aliquos procerum simul interfectos esse docet fragmentum de Phoca coronato; unde etiam habemus nomina quinque filiorum Imperatoris, & tempus quo ista contigerunt, scilicet Indict. VI. die 23. Novembris.

a Mauricii filios ipsumque occidi jubet. *Ps.* 1. 8. Necnon Constantinam August. & tres filias. *Ad calcem Epistol.*

Ex eodem scripto docemur venisse Romam icones Phocæ & Leontiæ Augustorum Kalendis Maii, & acclamatum esse eis in Lateranis in basilica Julii ab omni clero & Senatu. Postea jussisse S. Gregorium imagines illas reponi in oratorio S. Cæsarii Martyris intra palatium.

IV. S. Gregorius ad Phocam scribit. *Lib.* XIII. *Ep.* 31. Ejus Epistola expenditur. b

Non erat integrum Papæ abstinere a scribendis ad Phocam litteris, quibus ipsi gratularetur adeptum imperium. Iis qui Gregorium arguunt quod de Mauricio iniquius, de Phoca vero adulatorie locutus sit jam [b] respondimus. Sane quæ dicuntur adulationes & assentationes, potius vota sunt pro Imperatore a quo summus Pontifex optime gubernari Rempublicam optat, ut legenti palam fiet: *Lætentur*, inquit, *cæli & exsultet terra, & de vestris benignis actibus universus Reipublicæ populus nuncusque vehementer afflictus hilarescat. Comprimantur jugo dominationis vestræ, superbæ mentes hostium. Releventur vestra misericordia contriti ac depressi animi subjectorum. Virtus cœlestis gratiæ inimicis terribiles vos faciat, pietas subditis benignos. Quiescat felicissimis temporibus vestris universa Respublica, prolata sub causarum imagine præda pacis. Cessent testamentorum insidiæ, donationum gratiæ violenter exactæ. Redeat cunctis in rebus propriis secura possessio, ut sine timore habere se gaudeant, quæ non sunt eis fraudibus acquisita. Reformetur jam singulis sub jugo imperii pii libertas sua: Hoc namque inter Reges gentium, & Reipublicæ Imperatores distat, quod Reges gentium domini servorum sunt, Imperatores vero Reipublicæ, domini liberorum. Sed melius hæc orando quam suggerendo dicimus.* Quæ sequuntur usque ad finem Epistolæ, sunt preces

De alia ad eumdem Epistola. *Ibid. Ep.* 38. & 39.

a Alii dicunt quinque, alii tantum tres. In fragmento a nobis laudato inter occisos numeratur Theodosius qui jam Cæsar fuerat a Patre renuntiatus. Abfuisse tamen quando hæc gesta sunt vulgaris est sententia, quia missus fuerat a Mauricio ad Persarum Regem, ejus opem postulaturus: eumdemque ajunt Nicææ in Bithynia postea comprehensum capite truncatum esse. Sed Theophylactus Simocatta scriptor pene coævus, quem propterea cæteris duximus anteponendum, diserte dicit Theodosium a sua legatione revocatum a patre Mauricio *ad mactationem adfuisse*.

b In notis ad Ep. 31. lib. XIII.

ces quibus vir sanctus a Deo postulat auxilium gratiæ Augusto necessarium.

In alia ad eumdem Phocam Epistola nullæ laudes occurrunt, quæ sermonem adulatorium redoleant. In ea qua Leontiam salutavit, vota quoque nuncupat, non verbis lenocinatur, ut legendo quisque observare potest.

V. Cur S. Gregorius durius de Mauricio scripserit.

Quod spectat ad quædam in Mauricium Augustum durius a Sancto Gregorio scripta iis in Epistolis, constat hunc Imperatorem iniquiorem sese fere semper ostendisse sanctissimo Pontifici, Romæ, totique Italiæ, ut ex tot Gregorianis Epistolis liquet. De duro itaque ipsius jugo quando conqueritur (dissimulato tamen ejus nomine) scribens ad Phocam aut ad Leontiam, non injustis querelis quærit Imperatoris demortui famam obscurare. Vero propius autem videtur sancti viri propositum esse novi Imperatoris animum ad misericordiam & clementiam erga subditos inflectere. Mauricii avaritiam carpit quidem latenter, & cætera mala quæ ex hoc vitio solent oriri. At ipse Simocatta, etsi erga hunc Imperatorem indulgentior, non inficiatur ipsum avaritia laborasse, dum ait ea ratione Mauricium voluisse exercitum trajecto Istro hiemare, ut barbarorum regionem incursaret, inde comparatis alimentis victitaret, ne annonam militi præbere cogeretur; unde occasio rebellandi data, & alterius Imperatoris eligendi.

Lib. VIII. cap. VI.

Bellica Mauricii virtus etsi laudetur, attamen vix ullum bellum post assumptum imperium gessit, nisi per duces. Quamvis autem quamdiu imperavit, bellandum ei fere semper fuerit, maxime contra Avares vel Abaros, vario tamen eventu & sæpe infelici pugnatum esse constat ex eodem Theophylacto Simocatta. Interea Italiam, Siciliam, Sardiniam, Dalmatiam Langobardi aliique barbari depopulabantur, Imperatore vix curante. Hoc moleste ferebat Sanctus Gregorius, unde expostulandi contra Mauricium in Epistolis ad Phocam & Leontiam data occasio.

a VI. Apocrisiarium mittit ad novum Imper.

[a] Ut ad novum Imperatorem redeat oratio, cum nullum in palatio invenisset Ecclesiæ Romanæ Apocrisiarium, id minime gratum habuit. Anatolius hoc munere fungebatur adhuc Indict. IV. an. 601. ut patet ex Epistola ad eum scripta: quo vero tempore urbe regia excesserit, quave occasione, divinare non possumus. Gregorius excusaturus se apud Phocam, scripsit: *Quod permanere in palatio, juxta antiquam consuetudinem, apostolicæ Sedis Diaconum vestra Serenitas non invenit, non hoc meæ negligentiæ, sed gravissimæ necessitatis fuit: quia dum ministri omnes hujus nostræ Ecclesiæ tam contrita asperaque tempora cum formidine declinarent, atque refugerent, nulli eorum poterat imponi, ut ad urbem regiam in palatio permansurus accederet. Sed postquam vestram Clementiam, omnipotentis Dei gratia disponente, ad culmen imperii pervenisse cognoverunt, ipsi quoque suadente lætitia ad vestra vestigia venire festinant, qui prius illuc accedere valde timuerant.* Postea significat ad id muneris delectum fuisse Bonifacium primum defensorum, quem ait sibi *longa assiduitate compertum, vita, fide ac moribus approbatum*, idcirco Diaconum effectum, ut hanc legationem ac provinciam obiret. Is est Bonifacius ex plurimis Gregorianis Epistolis satis notus qui postea electus est in summum Pontificem & dictus est Bonifacius tertius; at ad breve tempus Ecclesiam rexit. Quam acceptus fuerit Phocæ inde colgimus, quod Pontifex creatus obtinuerit, [b] ut Constantinopolitanus Patriarcha œcumenicum se dicere desineret. In

Lib. XI. Ep. 47. Lib. XII. Ep. 43.

b

a Castro nota (kkk)

b Vide quæ diximus supra lib. III. c. I. n. 16.

VII. Miserabilem Italiæ statum exponit. Lib. XIII. Ep. 33.

In Epistola ad Phocam cujus lator fuit novus Apocrisiarius, miserabilem Italiæ statum deplorat: *Qualiter*, inquit, *quotidianis gladiis & quantis Langobardorum incursionibus, ecce jam per triginta quinque annorum longitudinem premimur, nullis explere suggestionis vocibus valemus.*

Sane ex Epistola ad Smaragdum Exarchum hoc anno scripta compertum habemus bellum adhuc fuisse cum Langobardis, etsi quandoque induciis paucorum dierum intermitteretur. Eadem Epistola pene persuadet Pisanos jam tunc fuisse sui juris, potuisseque pro arbitrio pacis fœdera inire aut bellum indicere. De eorum *dromonibus ad egrediendum jam paratis* ibidem S. Gregorius meminit: unde discimus eos mari fuisse præpotentes. Eosdem ad pacem cum Romanis ineundam hortatus fuerat summus Pontifex misso Legato, sed obtinere nihil potuit, quod nuntiandum putavit Exarcho.

VIII. Legati Theoderici Franc. Regis & Brunichildis ad Papam.

Paulo antea Theodoricus Francorum Rex in Burgundia, miserat Legatos ad Papam illustres viros Burgoaldum & Varmaticarium, ut eo adjutore pacem cum Imperatore ac Republica Romana facere ac stabilire posset. Laudavit ejus consilium sapientissimus pater, operamque suam ad id præstandum pollicitus est. Fortasse jam diffidebant duo fratres, Theodebertus Austrasianorum Rex, & Theodoricus, qui prudenter amicitiam Romanorum ambiebat. Favebat huic Brunichildis avia, infensa Theodeberto nepoti, qui tandem duplici prælio fusus fugatusque, a suis occisus est victoris gratiam ejus capite mercari volentibus.

Illum consulunt de Episcopo amente. Ibid. Ep. 5. Papæ responsum.

Præfati Legati jussi fuerant a Brunichilde, consulere Papam de quodam Episcopo quem capitis infirmitas administrare suum officium non sinebat. *Alienata mente* fuisse hunc Episcopum docet nos Epistola ad Etherium Lugdunensem ea de re scripta, in qua sic ad quæstionem propositam respondet: *Quia vivente Episcopo quem ab officio suo necessitas infirmitatis non crimen abducit, alium in locum ejus nisi recusante eo, nulla sinit ratio ordinari: si intervalla ægritudinis habere est solitus, ipse data petitione non se ulterius ad hoc ministerium, intellectualia nempe officia subvertente infirmitate, posse fateatur assurgere, & alium loco suo expetat ordinandum. Quo facto, omnium solemniter electione, alter qui dignus fuerit Episcopus consecretur: sic tamen ut quousque eumdem Episcopum in hoc seculo vita tenuerit, sumtus ei debiti de eadem Ecclesia ministrentur. Enimvero si nullo tempore ad sanæ redit mentis officium, persona fidelis ac vitæ probabilis est eligenda, quæ ad regimen Ecclesiæ idonea possit exsistere, atque ad animarum utilitatem cogitare, inquietos sub disciplinæ vinculo constringere, Ecclesiasticarum rerum curam gerere, & maturam atque efficacem se in omnibus exhibere, Qui etiam si Episcopo, qui nunc ægrotat, superstes exstiterit, loco ejus debeat consecrari. Ordinationes vero Presbyterorum vel Diaconorum, seu alterius ordinis, si fieri in eadem Ecclesia causa poposcerit, Fraternitati tuæ noveris reservandum: quatenus si tuæ est diœceseos de ejus qui ad hoc eligitur vita, moribus, actuque perquiras. Et si placuerit, nec est quod in eo canonicæ districtionis judicium reprehendat, ad destinatum ordinem non aliter nisi te ordinante, perveniat.*

Consultus ab eadem Regina S. Gregorius de bigamo, *an ad sacrum ordinem posset accedere*, respondit id juxta canonicam regulam minime fieri debere. Postulanti autem ut privilegiis munire dignaretur monasterium S. Martini in suburbio Augustodunensi, aliud monasterium ancillarum Dei, & xenodochium quæ in eadem urbe construenda curaverat, li-

Bigamum a sacris ordinib. arcet.

a libenter [a] annuit pius Pontifex.

IX. *Petit Regina mitti Legatum in Gallias ad celebrandum Concilium.*

Gratum se facturam vigilantissimo totius Ecclesiæ Pastori putavit Regina, ipsum rogando ut Legatum mitteret in Gallias, qui *facta Synodo, cuncta quæ contra sacratissimos canones perpetrabantur, posset corrigere*. Nam id ipsi maximo in voto erat, ut liquet ex tot Epistolis quas eadem re superioribus [b] annis scripserat ad eamdem Reginam, Reges, & Episcopos Galliarum quamplurimos. Itaque Gregorius actis Reginæ gratiis, respondet apto tempore se missurum aliquem qui Synodum cogeret; ejusque pia desideria se impleturum policitus est. Nulla tamen coacta est Synodus in Galliis quæ cleri corruptelis mederetur, nisi post annos fere triginta, civilibus bellis bonum hoc opus impedientibus.

X. *Papæ sollicitudo de Eccl. disciplina in Italia. Ibid. Ep. 36. & 35. Ibid. Ep. 27. & 26.*

De resarcienda in Italia ecclesiæ disciplina majorem adhuc sollicitudinem gerebat sanctissimus pater. De amovendis a Sacerdotum aliorumque Clericorum contubernio mulieribus extraneis scripsit ad Chrysantum Spoletanum Episcopum & ad plurimos alios; atque ad id Optati defensoris operam adhibuit. Præcepit Anthemio Subdiacono ut Campaniæ Episcopos convocaret, admoneretque officii sui, cujus immemores esse videbantur. Si vero postea semel admonitus negligens exstiterit ac desidiosus, vult ut Romam transmittatur, distinctius puniendus. Paschasius Episcopus præ cæteris otio torpere ferebatur; unde jubet Anthemio ut eum de negligentia coram selectis testibus corripiat. Si vero desidiam non excutiat, Romam transmitti præcipit severius castigandum.

XI. *Conductorum Ecclesiæ fraudibus injuste ablata restituit. Ibid. Ep. 34.*

In Ecclesiæ Romanæ actoribus & conductoribus fraudes omnes non modo vindicabat sed etiam damna eorum fraudibus colonis illata resarciebat. Hinc laudavit Pantaleonem patrimonii Syracusani rectorem, quod fregisset modium, quo coloni frumenta dare compellebantur, quia debitam mensuram excedebat; jussitque pecuniam ex injusto modio perceptam colonis pauperibus secreto distribui.

XII. *Ejus in facienda eleemosyna studium. Ibid. Ep. 19.*

Certe quam alienus esset ab invadendis pauperum bonis, probat ejus studium incredibile in facienda eleemosyna. Sic expostulat cum Juliano viro illustri ob dissimulatam ex verecundia inopiam: *Certum est*, inquit, *quia minus amatur qui adhuc erubescitur. Atque omnimodo contristatus sum, quia me a vobis comperi minus quam æstimaverim amari. In hoc autem valde me continetis, si mercedis causas mihi assidue providendas studiose requiritis. Nec vobis debet esse verecundiæ ei aliquid de eleemosynis importune dicere, quem constat non res suas, sed ad dispensandum, res pauperum habere. De causis itaque mercedis apud Episcopum libere agere debuistis, etiamsi meum animum qualis in amore vestro exsisteret nescireretis. Postquam enim & nos omnino Gloriam vestram diligimus, & dispensatoris locum in rebus, sicut scitis, pauperum tenemus; vestra, fateor, verecundia valde accusabilis fuit. Quam ideo tot verbis increpando insequor, ut hanc a corde vestro funditus repellam*. Ex Epistola ad Pantaleonem discimus patrimoniorum rectores apud sacratissimum corpus beati Petri jusjurandum olim præbuisse.

Cum propria auctoritate Imperatoris ministros privatorum bonis, utilitatis publicæ nomine, insidiantes coercere non posset, de eorum malis artibus & rapinis certiorem fieri Augustum curabat. Hoc anno admonuit Rusticanam patriciam venisse Romam quemdam *Beatorem*, qui se Comitem privatarum dicebat, & multa inique agebat, maxime adversus ipsam & ejus neptes, scilicet [c] An- c

a Exstant hæc privilegia in Epp. 8. 9. 10.
b Maxime anno Pontificatus sui nono.
c Ita auguratur Baronius.

Antoninam & Barbaram Venantii filias, de quibus alibi.

XIII. Urbicus Abbas eligitur in Panormitanum Episcopum. Cur hanc electionem respuerit S. Gregorius.

Hoc anno mortuo Victore Panormitano Episcopo, Venantius Patricius Panormitanus, alius a Syracusano exmonacho, de cujus morte jam diximus, Urbicum Abbatem monasterii S. Hermetis curavit eligi in hujus urbis Episcopum. Laudavit hanc lectionem S. Gregorius, quod Urbicum nosset *vigilantem, sollicitum, & divinæ Scripturæ scientia, quod maxime in Sacerdotibus eligendum est, institutum*. Quietem tamen hujus Abbatis turbare noluit Papa, *ne eum ad altiora producendo, minorem seipso fieri missum in fluctibus compelleret*. a Urbicus erat quasi Præfectus aut Præpositus generalis omnium monasteriorum in Sicilia, ut jam observavimus; quod fortasse in causa fuit ut eum a tali præfectura, ut fieret Episcopus, amoveri non sit passus Gregorius. Panormitanam Sedem obtinuit Johannes, quem S. Gregorius monuit de reditibus Ecclesiæ quartam in integro portionem suo clero tribuere, & tabularium instituere qui singulis Clericis debita distribueret juxta tabulam seu matriculam. Eidem eximia præbet præcepta ad optimam Ecclesiæ gubernationem. Ad Johannem Pallium jam paulo antea fuerat missum. In Epistola qua sanctissimus Pontifex recens ordinatum Episcopum jure utendi Pallio donavit, ait eum speculatoris Ecclesiæ Panormitanæ officium suscepisse; nomen Episcopi probe interpretatus.

Ibid. Ep. 44.

Lib. XIII. Ep. 37.

XIV. Scribit contra nuper exortos Romæ errores.

Certe speculatorem indefessum ac vigilantissimum sese probabat ipse Gregorius, assidue excubans, licet gravissimis morbis decumberet, ut a grege suo, quidquid immineret mali arceret. Unde cum intellexisset quosdam in ipsa urbe Roma perversi spiritus homines die Sabbati aliquid operari prohibere; ad cives Romanos scripsit, Judaicum hunc errorem explodens, cujus auctores Antichristi prædicatores appellat, *qui veniens*, inquit, *diem Sabbatum atque Dominicum ab omni faciet opere custodiri*. Iidem, aut alii *perversi homines*, prædicabant, Dominico die nullum debere lavari. *Et quidem*, inquit, *si pro luxu animi atque voluptate quis lavari appetit, hoc fieri nec reliquo quolibet die concedimus. Si autem pro necessitate corporis, hoc nec Dominicorum die prohibemus.*

CAPUT VIII.

An. 603. & 604. Indict. VI. & VII.

I. S. Gregorius mittit defensorem in Hispaniam, ut judex sit causarum Episcop. Judicium Johannis defensoris. II. Eidem injungit Papa visitationem monasterii insulæ Capraria. Ejusdem pro aliis monasteriis sollicitudo. III. Quid statuerit de Episcopo Missæ sacrificium ob infirmitatem intermittente. IV. Pro pace inter Episcopos concilianda quam fuerit sollicitus. V. S. Gregorii ad Theodelindam Reginam Epistola & munuscula. VI. Ultimi S. Gregorii labores pro Ecclesia. Quid consulenti Episcopo Messanensi responderit. VII. Consilia ab ipso amicis data. Ejus obitus. Sepultura. Sacer cultus. Translationes.

I. S. Gregorius mittit defensorem in Hispaniam, ut judex sit causarum Episc.

Lib. XIII. Ep. 45. & quæ sequuntur usque ad Ep. 46.

Ex editissima Ecclesiæ specula S. Gregorius conspiciens turbatas Hispaniarum Ecclesias, ob injustam Presbyteri & quorumdam Episcoporum dejectionem, eo misit Johannem defensorem, qui auctoritate sibi a summo Pontifice delegata judex sedit inter Presbyteros Episcoposque vim passos, & alios qui aut ipsos injuste dejecerant, aut eorum Sedem invaserant, aut eorum invasores ordinarant; necnon inter gloriosum Comitiolum Bæticæ, ut par est credere, Præfectum, quo præsertim auctore tan-

a Vide Mabillon, Annal, Bened. lib. 8. n. 35. & 59.

tanta mala hac in provincia perpetrata sunt. Johannis defensoris legationi occasionem dedit Januarii Malacitani Episcopi *petitio*, seu libellus supplex Papæ oblatus, quo querebatur unum e suis Presbyteris ab officio suo amotum, & in exsilium deportatum fuisse. In eodem haud dubie libello de simili quoque pœna sibi inflicta conquestus est Januarius. Alius incerti loci Episcopus nomine Stephanus cum Januario depositus & in exsilium ejectus, ad sanctam quoque Sedem appellaverat. Ut in his Episcoporum & Presbyterorum caussis recte sententiam ferret Johannes, dedit ipsi Papa duplex capitulare seu commonitorium, quorum unum præscribit, quidquid facto opus sit in his litibus tum instruendis tum judicandis; alterum continet leges Imperiales de Clericorum immunitate. In sententia Johannis defensoris, quem omnes partes pro legitimo suo judice agnoverunt, nulla fit mentio Stephani Episcopi & Presbyteri Malacitani, sed tantum Januarii Episcopi hujus urbis, qui hoc solemni judicio fuit Ecclesiæ suæ restitutus: *Nullam*, inquit Johannes, *in antedicto Januario culpam, quæ exsilio vel depositione digna esset puniri, sed magis illum ejectum de Ecclesia violenter inveni. Et quamquam hujusmodi temeritatem legum censura districtissime feriat; ego tamen legum vigorem sacerdotali moderatione temperans, mediis sacrosanctis Evangeliis, quibus præsentibus ab initio in hoc cognitor resedi judicio, ea quæ contra eum statuta sunt, licet jure non teneant, nec alicujus sint momenti, injusta tamen & infirma esse pronuntio, atque illos & illos memoratos Episcopos, qui postposita consideratione sacerdotali, in fratris sui præjudicium atque condemnationem injuste & contra Dei timorem versati sunt, condemnans, in monasterio recipiendos ad agendam in tempus pœnitentiam statuo atque decerno. Illum vero qui locum antedicti sanctissimi Januarii contra sacrorum canonum statuta nequiter præsumsit invadere condemnans, privari sacerdotio & ab omni Ecclesiastico ordine removeri statuo: ut & hoc quod male est adeptus amittat, nec ad officium quod ante indigne gesserat, revertatur. Sæpedictum autem sanctissimum Januarium Episcopum absolutum loco suo in episcopatus gradu Deo auctore reverti.*

Judicium Johannis defensoris.

II. Eidem defensori S. Gregorius in mandatis dedit, monasterium Capricanæ, seu Caprariæ insulæ prope Majoricam visitaret, & Monachorum corruptos mores emendaret. Nam ita perverse agere dicebantur, ut non Deo sed antiquo potius hosti se militare ostenderent. Sic studium suum pro conservanda aut resarcienda monastica disciplina ubique demonstrabat sanctissimus Pater. Anno ejus pontificatus decimo quarto ineunte, ipsi curæ fuit providere monasterio sanctorum Laurentii & Zenonis in Cæsenati castro, quod Concordius hujus loci Episcopus turbarat injusta Fortunati Abbatis depositione. Ab ejus antecessore Natali Cæsenæ Episcopo Fortunatus ordinatus fuerat Abbas hujus monasterii; etsi nulla exsistente caussa novus Episcopus eum ab hoc amoverat officio, aliumque instituerat Abbatem. Fortunatus de sua dejectione querelam ad summum detulit Pontificem, qui, quamvis ex ipso Concordii Diacono Abbatem injuste spoliatum cognovisset, de hoc negotio tamen Marinianum Ravennatem Archiepiscopum voluit inquirere, *quia*, inquit, *certior in partibus ubi res acta est, potest esse probatio*. Et si nulla manifesta caussa depositionis exstitisset, jussit Fortunatum in pristinum gradum restitui, increparique Episcopum, qui decessoris sui, nullis provocatus excessibus, destruere ordinationem molitus sit.

Eidem injungit Papa visitationem monasterii insulæ Capariæ. *Ibid. Ep. 46.*

Ejusdem pro aliis monasteriis sollicitudo. *Lib. XV. Ep. 6*

De quibusdam Abbatibus Mona- *Ibid. Ep. 2.*

steriorum Sardiniæ scripsit eodem fere tempore S. Gregorius ad Vitalem hujus insulæ defensorem, eos qui cum adhuc *in monachico & minori essent ordine*, lapsi fuerant, Abbatis officium suscipere minime debuisse, *nisi omnino correcta vita & digna præcedente pœnitentia*: sed quia jam Abbates facti erant, voluit sapientissimus Pater ut de eorum vita, moribus ac sollicitudine curam gereret Vitalis. Et si actus eorum inventi contra officium non fuissent; in accepto perseverarent *ordine* & officio. *Alioquin remotis*, inquit, *eis, alii qui commissis sibi animabus prodesse valeant ordinentur*.

III. Quid statuerit de Episcopo Missæ sacrificium ob infirmitatem intermittente.

In epistola ad Vitalem ea de re scripta respondet S. Gregorius quæstioni propositæ de Januario Caralitano Archiepiscopo, qui *tempore quo sacrificium celebrabat, tantam frequenter angustiam patiebatur, ut vix post longa intervalla ad locum canonis redire valeret*. Inde multis offensionis data occasio, itaut dubitarent, *si communionem de ejus consecratione deberent percipere*; sed *admonendi sunt*, inquit sanctus Doctor, *ut nullatenus pertimescant, sed cum omni fide & securitate communicent; quia ægritudo personæ sacri mysterii benedictionem nec mutat nec polluit*. Voluit nihilominus a Vitali suggeri Januario, ut quoties aliquam sentiret molestiam, *non procederet;* ne ex hoc & se despicabilem præberet, & infirmorum animis generaret scandalum.

Infirma Januarii valetudo in provecta ætate, magna Ecclesiis, xenodochiis, & monasteriis damna intulerat in Sardinia. Xenodochiorum curam habere Ecclesiæ Caralitanæ œconomum & Archipresbyterum jussit Papa, de neglectu, si quis deinceps esset, pœnas daturos.

IV. Pro pace inter Episcopos quam fuerit sollicitus.

Gregorii sollicitudinem pro tota Ecclesia, neque ingravescens ætas, neque assidui acrioresque in dies morbi qui mortem prænuntiabant, proximam, potuerunt imminuere; maxime cum de pace restituenda inter Episcopos agebatur. Quod ipse significat in Epistola hoc anno scripta: *Quoties*, inquit, *nos eorum discordia tristes facit, qui pacis prædicatores esse debuerant, magna sollicitudine studendum est, ut litigii ablata materia, ad concordiam redeant, qui diversa ab invicem voluntate discordant*. Hæc ait occasione litis inter Alcysonem Corcyræ, & Johannem Euriæ in Epiro Episcopum, qui ex hac urbe fugere coactus a Barbaris una cum clero, ablatoque secum sancti [a] Donati corpore in Cassiopi castro sacras illas reliquias deposuerat, sibique ac suis Clericis sedem fixerat, annuente Alcysone Corcyræo Episcopo ad cujus diœcesim pertinebat castrum. At *contra Ecclesiasticam ordinationem, contra Sacerdotalem modestiam, contra sacrorum Canonum statuta, prædictum castrum de jurisdictione Alcysonis abducere, ac suæ molitus est potestati subjicere: ut fierent quodammodo domini, ubi prius suscepti fuerant peregrini*. De ingrato Episcopi animo, injustaque castri usurpatione expostulavit Alcyson tum apud Imperatorem, tum apud Andream Nicopolitanum Episcopum utriusque Metropolitam, qui tum ex officio, tum ex Principis præcepto lata sententia, decrevit Cassiopi castrum sub jurisdictione Corcyritanæ Ecclesiæ *debere presistere*. Metropolitani sententiam comprobavit Papa. Et quamvis *districtionem contra se non modicam* hujus litigii culpa videretur exigere, propter quod mala pro bonis sunt reddita: *studendum est*, inquit clementissimus Pater, *ut excessu benignitas non vincatur, nec illud quod extraneis debetur, fratribus etiam necessitatem patientibus denegetur .... oportet ergo ut Sacerdotes vel*

Lib. xiv. Ep. 7.

De lite inter Johannem Euriæ, & Alcysonem Corcyræ Episcopum. Lib. xiv. Ep. 7.

[a] A quo hæc urbs nomen accepit, vocaturque etiam nunc *San Donato*.

vel clerus Euriæ civitatis ab antefati Cassiopi castri habitatione nullatenus repellantur, sed & beati Donati sanctum ac venerabile corpus, quod secum detulerunt, in una Ecclesiarum antedicti loci quam elegerint, sive intus, sive foris habeant recondendi debita cum veneratione licentiam. Sic tamen ut Dilectioni tuæ in cujus parochia castrum ipsum est positum, emissa procuretur cautione munitio, per quam promittat Episcopus Euriæ nullam sibi in eo potestatem, nullum privilegium fore, nullam jurisdictionem, nullam tamquam Cardinalis Episcopus ulterius auctoritatem defendere: sed pace Deo propitio reddita, ablato venerabili sancti Donati, si maluerint, corpore, ad propria se modis omnibus reversuros.

Huic judicio non statim acquievit Episcopus Euriæ, sed ab Imperatore subreptitiam obtinuit jussionem, qua in castrum Cassiopi omnem sibi vendicabat potestatem. Id ægre tulit S. Gregorius; ne tamen contra Augusti præceptum aut in despectum ipsius aliquid facere videretur, nulli partium data ex juris formulis sententia; satis habuit eum admonere Bonifacii Legati sui opera, de jussionis ab ipso surreptæ iniquitate; rogareque ut contrariam daret, qua Metropolitæ judicium a sancta Sede ratum habitum confirmaretur. Resipuisse Euriæ Episcopum nos docet scripta ad Alcysonem Epistola. Nam *capitulare* obtulit quo supplex petebat a Corcyritano Antistite, ut in Ecclesia S. Johannis intra castrum Cassiopi posita, licentia recondendi corporis beati Donati sibi daretur; paratumque se asserebat ad *emittendam munitionem*, qua locum hunc Corcyritanæ diœcesis esse ultro agnosceret, nullumque sibi jus in illum unquam vendicaturum polliceretur. Alcysonem hortatus est Papa ut accepta cautione postulata concederet,

Ibid. Ep. 8

Summa S. Gregorii prudentia in hac causa Ibid. Ep. 13.

sponderetque tum Episcopo Euriæ tum ejus Clericis, restituta pace, cum ad propriam redire liceret Ecclesiam, ipsos auferendi secum corpus sancti Donati *fas* habituros.

a V. S. Gregorii ad Theodelindam Reginam Epistola & munuscula. Ibid. Ep. 12.

[a] Euriæ Episcopum ad propriam Ecclesiam deserendam coactum esse a Sclavis aut Avaribus suspicamur, non vero a Langobardis, cum quibus nullum tunc fuisse bellum conjicimus ex litteris & munusculis a S. Gregorio ad Theodelindam Reginam hoc anno missis. Ipsa scripserat summo Pontifici, ut eum sui gaudii participem efficeret ob Adaloaldum filium in lucem editum, quem in fide Catholica baptizari curaverat, licet Agilulfus Rex ejus pater nondum Arianismum ejurasset. Regio puero ejusque sorori Papa misit sacra quædam dona & alia munuscula, de quibus legenda Epistola ad Reginam scripta. Ipsam rogavit ut suo nomine Regi conjugi de facta pace gratias agere dignaretur, atque ejus animum, sicut consueverat, ad pacem de futuro provocaret.

In eadem Epistola, cum rogatus esset a Theodelinda respondere scripto Secundini Abbatis pro tribus capitulis decertantis, excusatum se haberi postulat ob *infirmitatem*, cujus testes fuerant Reginæ Legati; quandoquidem ipsum discedentes in summo vitæ periculo ac discrimine reliquerant.

VI. Ultimi S. Gregorii labores pro Ecclesia. Ibid. Ep. 11. Ibid. Ep. 17.

Neque tamen pro Ecclesia sollicitudinem gerere intermisit. Nam eodem tempore, cum vacasset Pastore Anconitana Ecclesia, de ordinando Episcopo qui dignus esset diu deliberavit, animi dotes, virtutes, mores trium qui electi fuerant explorans: & ad plurima quæsita Felicis Messanensis Episcopi amplissime respondit, scilicet de consanguinitatis gradibus intra quos nubere licet, de vexatione quam Episcopi patiebantur a laicis sibi subditis, & de Ecclesiis de

a De Castro nota (*III*)

de quarum dedicatione dubitabatur. Ad primum dicit, ea quæ indulsit, [a] Anglis neophytis, nimirum ut matrimonium in gradibus prohibitis contrahere possent, non esse omnibus a se concessa; immo nec ipsismet Anglis nisi ad tempus, videlicet donec in eis coalesceret religio Christiana. Ad secundum quæsitum respondet: *Si David Regum justissimus in Saul, quem constabat jam a Domino reprobatum esse, manum mittere non præsumsit: quanto magis cavendum est ne manum detractionis aut vituperationis, sive indiscretionis aut dehonorationis, quidam mittant in unctum Domini, vel in prædicatores sanctæ Ecclesiæ? quia eorum vexatio sive detractio ad Christum pertinet, cujus vice in Ecclesia legatione funguntur. Unde summopere cavendum est omnibus fidelibus, ne clanculo aut publice Episcopum suum, id est unctum Domini, detractionibus aut vituperationibus dilanient.* Ad tertiam vero interrogationem ait: *De dedicationum vero Ecclesiarum dubitatione, super qua inter cætera nos consulere voluistis, hoc vos rite tenere debetis, quod ab antecessoribus nostris traditum accepimus: id est, ut quoties tam de baptismo aliquorum vel confirmatione, quam de Ecclesiarum consecratione dubitatio habetur, & nec scriptis, nec testibus ratio certa habetur utrum baptizati, vel confirmati, sive Ecclesiæ consecratæ sint: ut baptizentur tales ac confirmentur, atque Ecclesiæ canonice dedicentur, ne talis dubitatio ruina fidelibus fiat; quoniam non monstratur iteratum, quod non certis indiciis ostenditur rite peractum.*

a Quid consulenti Episcopo Messanensi responderit.

VII. Consilia ab ipso amicis data. Ibid. Ep. 1.

His responsis totam informare Ecclesiam curabat sanctissimus Doctor, nec ab admonendis privatim amicis, ubi e re Ecclesiæ esse videbatur, cessabat. Gratulatus est Paulo Scholastico, tum de ipsius sollicitudine in coercendis puniendisque maleficis, tum de ejus cum Leone Catanensi Episcopo reconciliatione; & utrumque hortatus est ad diligendam pacem, fovendamque caritatem; quatenus reciprocum affectum, quasi mutuum aliquod fœneratores, semper ab invicem possent exigere.

Audiens abductam a quodam milite ancillam Dei, de tanto facinore puniendo scripsit ad Guduinum Neapolitanum Ducem in hæc verba: *Cum inter multa bona quæ nobis de Magnitudine vestra sæpius nuntiantur, illud in vobis plus laudabile dicatur exsistere, quod castitatem diligitis, & disciplinam, sicut dignum est, custoditis: satis mirati sumus quod in milite illo qui ancillam Dei diabolica instigatione perdiderit, districtissima hactenus vindicta facta non fuerit. Nam & moribus & bonitati vestræ valde conveniens fuit, ut ante ad nos ultio quam perpetratæ culpæ iniquitas perveniret*, &c. Pro Exarcho sollicitus, cum sciret eum ex linguæ incontinentia ea sæpe loqui *quæ omnes qui illum amabant, ad inimicitias illius valerent provocare*, [b] ad quemdam ejus familiarem scripsit ut ea de re amicum commonere studeret.

Ibid. Ep. 10.

Ibid. Ep. 15.

b

VIII. Ejus obitus.

His assiduis laboribus non minus quam continuis morbis absumtus Gregorius, tandem ad optatam quietem transivit IV. Idus Martias, anno Phocæ Imperatoris secundo [c] Indict. VII. Christi anno 604. & sepultus est in extrema porticu basilicæ beati Petri Apostoli ante vetus secretarium. De his ac de ejus epitaphio legendus Johannes Diaconus, qui ait venerabile ejus corpus a Gregorio IV. Papa translatum ante novellum secretarium constructis absidibus sub altari sui nominis collocatum, ubi ejus an-

c

Sepultura. Lib. IV. c. 68.

a Vide Lib. XI. Ep. 64.
b Vide Castro nota (*mmm*)
c Ejus tamen obitum Beda consignat Indict. VIII. quem secutus est Paulus Diaconus in Historia Langob. at uterque fallitur, ut probat Baron. ad hunc an.

anniversaria solemnitas cunctis certatim pernoctantibus celebrabatur. Honores ei sacri ab Anglicana Ecclesia decreti sunt in Concilio Cloveshoviæ an. 747. can. 17. *Ut dies natalitius beati Papæ Gregorii, & dies quoque depositionis S. Augustini Archiep. ab omnibus, sicut decet, honorifice venerentur; itaut uterque dies ab Ecclesiasticis & Monasterialibus feriatus habeatur*. Non a solis Latinis coli meruit vir sanctissimus, sed etiam a Græcis, quorum menologio sacrum ejus nomen inscribitur ad diem XI. Martii, cum amplissimo encomio quod refert Bollandus.

Ibid. c. 50. Sacer cultus.

Translationes. *Seculo IV. Bened. par. 5. p. 383. Bolland. die XII. Mart. Johan. Diac. IV. c. 84.*

De translatione sacrarum reliquiarum S. Gregorii in celeberrimum S. Medardi cœnobium legendi Mabillonius & Bollandus, qui agit etiam de translato ejusdem sancti capite ad monasterium S. Petri vivi apud Senonas, circa an. 876. ex dono Johannis Papæ, favente Carolo Calvo Francorum Rege & Imperatore, postulanteque Ansegiso Senonensium Archiepiscopo.

Staturam sancti Pontificis, vultus lineamenta, capillamentum, barbam, & quæcumque ad formam spectant, satis accurate depingit Johannes Diaconus. At præstantissimi animi statum, flagrantissimum amorem in Deum, immensam erga proximum caritatem, demississimam humilitatem, fortitudinem infractam in adversis, modestiam, temperantiam, vigilantiam, prudentiam cæterasque virtutes quæ Gregorium nostrum certatim ornaverunt, quis describere valeat? Ut enim cum S. Hildefonso loquar, VICIT SANCTITATE ANTONIUM, ELOQUENTIA CYPRIANDM, SAPIENTIA AUGUSTINUM.

Lib. de viris Illustr. c. 1.

I N-

INDEX CAPITUM.

LIBER PRIMUS,

Ejus historiam ab ortu ad summum Pontificatum complectens.

LIBER SECUNDUS,

Quatuor priores Pontificatus S. Gregorii annos complectens.

LIBER TERTIUS.

Complectens historiam Pontificatus S. Gregorii ab annis 594. & 595. ad annos 598. & 599. seu ab Indictione 13. ad Indict. 2.

LIBER QUARTUS.

Quidquid supereſt hiſtoriæ vitæque S. Gregorii exhibens.

IMA-

IMAGINES
BEATI GREGORII MAGNI EJUSQUE PARENTUM,

a Johanne Diacono descriptæ lib. iv. in ejusdem Sancti Vita, Cap. lxxxiij. & lxxxiv. & ab Angelo Rocca apostolici sacrarii Præfecto notis illustratæ.

De imagine B. Gregorii, Cap. lxxxiv.

a IN [a] absidicula Gregorius in rota gypsea pictus ostenditur, statura justa & bene formata, facie de paternæ faciei longitudine, & materna rotunditate, ita medie temperata, ut cum rotunditate quadam decentissime videatur esse deducta: barba paterno more subfulva, & modica: ita calvaster, ut in medio fronte gemellos cincinnos rariusculos habeat, & dextrorsum reflexos: corona rotunda, & spatiosa, capillo subnigro & decenter intorto, sub auriculæ medium propendente: fronte speciosa, elatis & longis, sed exilibus superciliis: oculis pupilla * fulvis, non quidem magnis, sed patulis, [b] subocularius plenis: naso a radice vergentium superciliorum subtiliter directo, circa medium latiore; deinde paululum recurro, & in extremo patulis naribus præminente: ore rubeo, crassis & subdividuis labiis, genis compositis, mento a confinio maxillarum decibiliter prominente: colore [c] aquilino, & * livido, nondum, sicut ei postea contigit, cardiaco: vultu mitis, manibus pulcris, teretibus digitis, & habilibus ad scribendum. Præterea planeta super dalmaticam castanea, Evangelium in sinistra, modus crucis in dextra: [d] Pallio mediocri a dextro videlicet humero sub pectore super stomachum circulatim deducto: deinde sursum per sinistrum humerum post tergum deposito, cujus pars altera super eumdem humerum veniens propria rectitudine, non per medium corporis, sed ex latere pendet: circa verticem vero [e] tabulæ similitudinem, quod viventis insigne est, præferens, non coronam. Ex quo manifestissime declaratur, quia Gregorius, dum adhuc viveret, suam similitudinem depingi salubriter voluit: in qua posset a suis Monachis, non pro elationis gloria, sed pro cognitæ [f] districtionis cautela frequentius intueri. Ubi hujusmodi distichon ipse dictavit.

* al. fulvis.
b
* al. vivido.
c
d
e
f

Christe potens, Domine, nostri largitor honoris,
Indultum officium solita pietate guberna.

De imagine Gordiani. Cap. lxxxiij.

In venerabilis [g] Monasterii atrio jussu Gregorii justa Nymphium duæ iconiæ veterrimæ artificialiter depictæ usque hactenus videntur. In quarum altera beatus Petrus Apostolus sedens conspicitur, stantem Gordianum [h] Regionarium, videlicet patrem Gregorii, manu dextera per dexteram nihilominus suscepisse. Cujus Gordiani habitus castanei coloris planeta est, sub planeta dalmatica, in pedibus [i] caligas habens, statura longa, facies deducta, virides oculi, barba modica, capilli condensi, vultus gravis.

g
h
i

De

De imagine Silviæ, eodem Cap.

In altera iconia mater Gregorii sedens depicta est Silvia, candido velamine a dextro humero taliter contra sinistram revoluto contecta, ut sub eo manus tamquam de planeta subducat, & circa pectus sub
k gula inferior tunica [k] pseudolactini coloris appareat, quæ magno sinuamine super pedes defluat: duabus [l]
l zonis ad similitudinem dalmaticarum, sed latioribus, omnino distincta: statura plena, facies rotunda quidem & candida, sed senio jam rugosa, quam ipsa quoque senectus pulcherrimam fuisse significat: oculis glaucis & grandibus, superciliis modicis, labellis venustis, vultu hilaris, ferens in capite matronalem [m] mitram candentis m
brandei raritate niblatam, duobus dexteræ digitis signaculo crucis se munire velle prætendens: in sinistra vero patens Psalterium retinens, in quo hoc scriptum est: *Vivit anima mea, & laudabit te, & judicia tua adjuvabunt me*. A dextero vero cubito usque ad sinistrum circa scapulas, versus ascendens reflectitur, qui ita se habet: *Gregorius Silviæ matri fecit.*

OBSER-

OBSERVATIONES ANGELI ROCCÆ.

HÆC Johannes Diaconus lib. 4. cap. 83. & 84. de Vita B. Gregorii Magni, qui obiit anno Domini DC. IV. vel DC. V. teste Trithemio; Johannes vero Diaconus claruit circa annum Domini DCCCLXX. Quamvis autem (a) dictæ imagines a Johanne descriptæ non eodem in loco essent, eas tamen hoc dispofui ordine, juxta quem in ædicula S. Andreæ pictas Romæ inveni: hæ namque circa trecentos fere annos ex iis, quas Johannes Diaconus sua tempestate in atrio monasterii exstitisse testatur, desumtæ videntur, a pictore tamen non satis perito, sicut res minus aptæ, minusve ad artem pictoriam pertinentes, id nobis persuadent. Idcirco ego suasione judiciosorum hominum monitus, dictas imagines juxta exactissimam Johannis Diaconi descriptionem quasi penicillo repræsentatas, omni ex parte ad vivum exprimendas diligenter curavi: quibus etiam magna ex parte respondent illæ, quæ rudi nunc arte pictæ in ipsa cernuntur ædicula.

Quonam autem in monasterio dictæ imagines pictæ fuerint, non satis constat, si verba Johannis Diaconi cap. 83. accurate perpendantur. Ego autem Romæ monasterium illud esse credo, quod in ejusdem B. Gregorii ædibus ad Clivum Scauri prope Ecclesiam SS. Johannis & Pauli in honorem S. Andreæ, teste Johanne Diacono lib. 1. cap. 6. & lib 7. Registri S. Gregorii Ep. 13. constructum fuit: cujus Ecclesia præsens in tempus nomine S. Gregorii vocitatur. Idque ex eo quod cap. 95. 96. & 97. ab eodem Johanne Diacono scribitur, colligi potest. Huc accedit quod Johannes Diaconus dictas imagines describere, & quasi penicillo, earumdem, ut ita dicam, minutias tam exacte non potuisset repræsentare, si eas Romæ, ubi vitam degebat, non vidisset.

Non desunt qui a B. Gregorio Magno duo monasteria ad Clivum Scauri constructa fuisse opinentur, moti ex iis, quæ lib. 1. in ejusdem Sancti vitam cap. 32. & 38. lib. 2. cap. 45. & lib. 4. cap. 97. Johannes Diaconus scribit; præsertim vero lib. 2. cap. 45. in quo ipse Diaconus ex libro, qui Græce Λειμὼν dicitur, latine autem campus, sive pratum, hæc invenisse ait: *It (nempe Gregorius) effectus Papa ædificavit monasterium virorum magnum, & dedit mandatum, ut nullus Monachorum proprium aliquid haberet usque ad unum obolum*. Hæc Johannes Diaconus. Dum autem a B. Gregorio monasterium unum ad Clivum Scauri ante Pontificatum, mortuo Patre Gordiano, ædificatum fuisse constet; alterum, & magnum quidem, in Pontificatu constructum fuisse dicas oportet, nisi illud ipsum, a Johanne Diacono lib. 1. cap. 6. commemoratum, in ampliorem deinde formam redactum dicamus. Quamvis item a Johanne Diacono lib. 2. cap. 6. monasterium a B. Gregorio constructum sub nomine S. Andreæ, & cap. 38. sub nomine venerabilis Levitæ Gregorii nuncupetur; utrumque tamen esse potest, etiamsi unum tantum fuisset monasterium: nam S. Andreæ dici valet, quatenus in honorem ejus ædificatum; Gregorianum autem quatenus a Gregorio constructum. Hinc Pelagius II. ut legitur lib. 1. cap. 32. Johannis Diaconi, & Tom. 1. Decretal. Epist. ult. ad B. Gregorium, tunc Levitam, & Constantinopoli Apocrisiarium scribens, monasterium, ab eodem Gregorio ædificatum, Gregorianum nominat. Idem scribitur a Johanne Diacono lib. 4. cap. 88. & aliis in locis: idemque legitur l. 3. Dialogorum, cap. 36. & l. 4. Dialog. cap. 21. 26. & alibi.

Sed nodus difficilior redditur ab ipso Diacono, qui lib. 4. c. 97. eodem in loco de monasterio Gregoriano, necnon de monasterio Sanctimonialium S. Andreæ mentionem facit, quasi unum fuerit virorum, alterum feminarum: quod etiam, ut Diaconus expresse ait, Clivus Scauri appellabatur; fieri enim potest ut vetus monasterium modo Gregorianum, modo S. Andreæ ob assignatam rationem nuncupatum, ætate Johannis Diaconi, non virorum sed Sanctimonialium foret. Sunt interea qui ædiculam S. Andreæ vocitatam, fuisse oratorium monasterii primitus ædificati: majorem vero Ecclesiam monasterio annexam, multo post tempore ab eodem Gregorio in suo videlicet Pontificatu constructam esse velint, opinantes illud fuisse oratorium, de quo Johannes Dia-

(a) Imaginem S. Gregorii habes delineatam in propylæo tomi 1. Duas alias, scilicet Gordiani & S. Silviæ exhibent tum Baronius in Annalibus Eccles. tum Mabillonius Annal. Benedict. tom. 1. tum edit. Romana & Gussanvillæana.

Diaconus l. 1. c. 12. mentionem facit. Hæc de monisterio & Ecclesia S. Andreæ ac B. Gregorii mihi dicenda videbantur: quid autem sentiendum sit, judicent alii, rationibus ad utramque partem diligenter pensitatis.

Quatuor interea circa descriptam, & incisam B. Gregorii Magni effigiem explicatu digna videntur; cur scilicet imago ipsa senilem ætatem non referat; cur barbata sit; cur item absque columbæ specie appareat, nam senior, abrasa, & columbæ specie prope ejus caput extantis, ab omnibus depingi solet; cur denique sine mitra, aut sine tiara, quam Regnum vocant, effictus cernatur.

Gregorius Magnus, ut nodos propositos dissolvamus, dum Levita, ut ait Johannes Diaconus l. 1. cap. 41. 43. & 44. in ejusdem B. Gregorii vita, sive S. R. E. Cardinalis Diaconus adhuc foret, uno omnium consensu, invitus tamen, Pontifex creatur, homo, ut conjectare licet, annorum 46. vel ad summum quinquagenarius: propterea quod anno ipsius B. Gregorii Pontificatus IV. nutrix ejus vivebat, ut ex ejusdem B. Gregorii libri 3. Epistolarum ultima videre licet; sanctus namque Gregorius ad Rusticianam Patriciam scribens, ait: *Domnam vero illam, nutricem meam, quam per litteras commendatis, omnino diligo, & gravari in nullo volo*. Hæc Beatus Gregorius circa annum sui Pontificatus quartum. Adde etiam quod B. Gregorius nunquam de senectæ ætate, quæ morbus ipse vocitari solet, conquestus est, quippe qui præcipitata aut ingravescente ætate non erat; sed tantum podagræ ac stomachi molestiis se laborasse multis in locis narravit: immo lib. 7. Registri indict. 2. epist. 1. circa annum suæ Ordinationis, se potius juniorem quam senem ostendit, si verba ejus diligenter examinentur. Dicta namque in Epistola, dum Januarium Episcopum Caralitanum, hominem senem, reprehendere studet, reprehensionem ab illa B. Pauli Apostoli sententia 1. Timot. c. 5. exorditur, dicens: *Seniorem ne increpaveris*: eamque in ejusdem Epistolæ initio interpretatur, ne ipse Apostolicæ sententiæ refragari videatur, seniorem se reprehendens. Is interea il lib. Dialogorum III. cap. 11. sua tempestate (hoc est infantili, vel ad summum puerili, ut conjicio, ætate) Totilam Gothorum Regem VIII. ab Urbe milliario cum exercitu resedisse testatur. Totila vero, occupata omni fere Italiæ parte, Romam per annum integrum obsessam expugnavit anno Domini 546. anno IX. Vigilii papæ, & Imperii Justiniani 19. vel, ut alii volunt, aliquot post annis. Beatus autem Gregorius circa annum Domini DXCI. Romanus Pontifex renuntiatus, anno Domini DC. IV. vel DC. V. obiit. Hinc eumdem Sanctum, ut conjectura mea fert, atque ex ejusdem lib. Dialogorum III. c. 4. 5. & 11. colligitur, quinquagenaria ad summum ætate, ad Pontificatum fuisse assumptum affirmandum videtur. Ille enim sub initium Totilæ regni duobus videlicet annis plus minusve ante Urbis obsidionem natus indicatur, ut ex locis nuper citatis, ac diligenter perspectis videre licet. Ad hanc de B. Gregorii Magni ætate sententiam Cæsar Baronius S. R. E. Cardinalis videtur accedere, sicut ex iis quæ Tom. 7. Annalium non minus accurate, quam erudite scribit, colligi potest.

Idem barbatus a nobis expressus est, non solum juxta picturam, quæ in ædicula S. Andreæ, & in oratorio Aulæ Leoninæ prope Scalam sanctam annexo exstat; sed juxta etiam luculentissimum testimonium Johannis Diaconi, qui floruit circiter 265. annis post obitum B. Gregorii, suaque tempestate dictas imagines hominum prospectui fuisse, scriptum reliquit.

Absque interea columbæ specie a Johanne Diacono imago B. Gregorii describitur, quippe quæ jussu ejusdem depicta fuit, eo scilicet tempore, quo (ut sic dixerim) apparitio columbæ illa ad ipsius caput a Petro Diacono ejus familiarissimo nondum fuerat promulgata: hic enim nonnisi post B. Gregorii obitum dictam columbæ apparitionem super caput Gregorii scribentis se vidisse testatus est, ut Johannes Diaconus lib. IV. cap. 69. & 70. refert. Adde etiam quod Spiritus sanctus in specie columbæ super B. Gregorii caput, nonnisi dum sanctus Doctor in actu scribentis repræsentatur, teste Johanne Diacono, depingi solet: in quo videlicet actu ipsam columbam ad beati Gregorii caput frequentissime se vidisse Petrus Diaconus medio solemni juramento affirmavit, divinoque miraculo approbavit & confirmavit, ut scribit Johannes Diaconus, lib. IV. cap. 69. de vita beati Gregorii Papæ.

Hoc loco beatum Gregorium nudo capite effingendum curavi, quia non solum in ædicula sancti Andreæ ita pictum, verum etiam ab Johanne Diacono scriptore accuratissimo, ita descriptum inveni, etiamsi jam inde a Silvestro Papa hujus nominis primo, infulam vel mitram

tram

tram episcopalem; necnon tiaram, quam cydarim & diadema, vel coronam, & Regnum vocant, fuisse constet. Hæ namque, mitra scilicet, per quam spiritualis auctoritas; ac tiara, sive corona, per quam temporalis potestas, significantur, teste Innocentio III. serm. 3. de consecratione Pontificis Maximi, beato Silvestro datæ sunt, ut in prima parte Decreti, distinct. 69. cap. 14. & apud Theod. Balsam. in Nomocan. Photii, tit. 8. cap. 1. videre licet. Hinc Platina in beati Silvestri vita de hujus generis concessione ac donatione luculentissimam facit mentionem. De Mitra vero qua usus est beatus Silvester, in Eugenii IV. vita idem Platina loquitur hunc in modum: *Eugenius sancti Silvestri mitram Romam Avenione delatam, ipsemet e Vaticano ad Lateranum detulit.* Hæc Platina. Nunc autem medietas ejusdem, aut alterius mitræ beati Silvestri ad sanctum Martinum in Montibus inter reliquias custoditur. De sua ipsius mitra ipsemet Gregorius Nazianzenus in Apologetico 3. sermonem habet. De mitra vero sancti Ambrosii Ennodius in suo Epigrammate, more poetico, sub sertorum nomine verba facit. Medietas vero mitræ beati Silvestri holoserica non villosa, viridis coloris est, in qua beatæ Mariæ semper Virginis imago Filium in gremio gestantis, acu (rudi tamen arte) picta cernitur, puerulis alatis ac stellulis circumsepta. Usum itaque mitræ antiquissimum ante beati Gregorii Magni Pontificatum fuisse ambigengendum non est.

Quamvis autem diadematis vel coronæ, sive tiaræ, Pontificalis originem Sigebertus ad annos Domini DL. & Aimoinus, sive Annonius Monachus in historia Francorum, lib. 1. cap. 24. Clodoveo acceptam referant, dicentes Anastasium Imperatorem Clodoveo Regi Francorum, coronam auream cum gemmis dono misisse, eamque deinde a Clodoveo ipsi sancto Petro ultro oblatam velint; legi tamen apud Anastasium Bibliothecarium, & Platinam, compluresque alios, qui Annales Romanorum Pontificum scriptis mandarunt, multos ex antiquioribus Pontificibus ante Clodoveum fuisse coronatos, papalique insignitos corona sive tiara, quam Regnum vulgo appellant. Illud autem scitu dignum videtur, quod tiara tribus coronis, Regiam scilicet, Imperatoriam, & Sacendotalem; plenariam videlicet & universalem totius Orbis potestatem repræsentantibus, decorata, nonnisi jam inde a Bonifacio VIII. ex nobilissima Cajetana familia, usum recepit: antea enim tiaram una tantum corona idem implicite comprehendente eo usque ornatam fuisse inveni, ut videre est in antiquissimis musivis, & in omnium Romanorum Pontificum iconibus, quæ æneis typis incisæ cernuntur. Ante igitur beati Gregorii Magni Pontificatum, mitræ ac tiaræ usus exstabat, originem, ut Ethnicorum pileos ac mitras posthabeam, a Testamento veteri trahens. Nam in lib. Exodi 20. 29. & 39. Levit. 8. & 16. Ezech. 21. Zachariæ 3. & in aliis Scripturæ sacræ locis de mitra sacerdotali, necnon de cydari ac tiara Pontificali, expressam mentionem factam invenimus. Beatum tamen Gregorium hoc loco nudo capite ad vivum exprimendum curavi non quod ejus tempore, & ante ipsius Pontificatum, mitræ ac tiaræ usus non esset; sed ob rationes initio assignatas id faciendum visum fuit. Hæc de imaginibus a Johanne Diacono descriptis: nunc reliquum est ut nonnullas voces subobscuras ac res intellectu subdifficiles in ipsarum imaginum descriptionibus comprehensas explicemus.

(*a*) Beatus Gregorius Magnus, Pontifex creatus, in parva quadam absíde, quam fornicis curvaturam appellamus, intra rotam gypseam, arte scilicet plastica constructam pictus fuit.

(*b*) Subocularia plena, hoc est partem illam, quæ subest oculis, plenam, sive turgidulam, subdividuaque labia, aliquantillum videlicet (ut ita dicam) ab invicem separata, beatus Gregorius habuisse a Johanne Diacono scribitur.

(*c*) Deinde colorem aquilinum, & lividum, sed in senectute colorem cardiacum eidem fuisse Johannes Diaconus ait. Colorem aquilinum apud eos, qui de coloribus loquuntur, non inveni, nisi ille sit, qui ab Antonio Thylesio aquilus nuncupatur, dicente: *Aquilam veteres hunc fuscum a colore aquæ vocarunt, qui inter nigrum est & album. Id quod Plato etiam docet.* Hæc Thylesius cap. 3. de coloribus. Cum autem in declaratione coloris aquili fiat mentio de fusco, qui inter nigrum est & album, aquilinum, sive aquilum ab aquæ colore dictum, eumdem fere cum livido esse puto: fuscus enim color a livido, qui est color subniger, & plumbeus, parum aut nihil fere distare videtur, vel ad lividum proxime accedit, cum a Johanne Diacono aquilinus color cum livido conjungatur, ex quibus color fuscus componitur: qui, Thylesio teste, non est insuavis, atque in homine persæpe laudatur. Festus Pompejus de colore aquilo hunc ait in modum: *Aquilus color est*

fuscus, & subniger, a quo aquila dicta esse videtur, quamvis eam ab acute videndo dictam velint. Aquilus autem color ab equa est nominatus: nam cum antiqui duos omnino naturales colores nossent, nigrum scilicet & album, interveniret autem is quoque, qui ita neutri similis est, ut tamen ab utroque proprietatem trahat, potissimum ab aqua, cujus incertus est color, eum denominaverunt. Hæc Festus, cui Junianus Sipontinus in commentariis, Huguitio, Papias, & alii assentiuntur. Si autem color aquilinus ab aquila dicatur, fulvus color intelligi post. Aquila enim fulvi coloris est. Hinc Ovidius lib. 5. Fastorum, aquilam, avem fulvam appellat; & Claudianus fulvum Jovis armigerum nuncupat. Per colorem igitur aquilinum & lividum, vel colorem fuscum, vel fulvum intelligi posse opinor. At quia fulvum colorem multa jactant, & ut ait Thylesius cap. 11. aurichalcum imprimis, deinde aurum, stellæ, arena, leo, & aquilæ genus quoddam ab Aristotele maxime celebratum, fulvum homini minus convenire video. Quare per aquilinum colorem nonnisi fuscum intelligi debere puto: fulvus enim ex rufo & viridi videtur esse mixtus. Jaspidem, tamen, quam viridis tantum coloris esse constat, fulvam vocant: atque item oliliva fulva nuncupari solet. Hoc interea loco subticendum non videtur, quod in omnibus codicibus mss. Vaticanis legitur, *colore aquilino & vivido*, non *livido*. Quæ sane lectio melior videtur. Color enim vividus, hoc est multo vigore præditus, colori aquilo & fusco maxime congruit: fusca namque facie homines vivaciores, quam candidi, esse solent.

Colorem autem cardiacum a morbo cardiaco dictum puto: cardiacus enim morbus a καρδία voce Græca, id est *corde*, nuncupatus, est passio sive palpitatio cordis, seu oris ventriculi affectus: cor enim pro ventriculi ore sumebant interdum antiqui. Hujus autem generis morbus Cornelio Celso teste, lib. 3. cap. 19. *Nil aliud proprie est, quam nimia corporis imbecilitas, quod stomacho languente immodico sudore digeritur.* Hoc stomachi forsan morbo se laborasse Gregorius Magnus non semel dixit, homilia scilicet 21. & 22. in Evangelia, atque aliis in locis: & ex hoc morbo colorem cardiacum, hoc est pallorem croceatum, seu gilvo pauxillulum tinctum; ab eo deinde contractum fuisse, credendum est: quia ex hac stomachi affectione sive imbecillitate, addita podagra, quæ ipsum beatum Gregorium mirandum in modum infestabat, hujus generis colorem nasci posse, Medici volunt. Qua ex re beatum Gregorium Magnum in sui Pontificatus initio præscriptum in modum, hoc est, colore aquilino & livido, sive vivido, pictum fuisse argumentor, & pro comperto habeo.

(*d*) Quæ de Pallio a Johanne Diacono dicuntur, haud facilia intellectu videntur, nisi quid sit Pallium, quamnam formam habeat, & quonam modo corpori sit adaptandum, explicemus. Auctor libri ceremoniarum lib. 1. tit. 10. cap. 5. ex Maximo Episcopo, homil. de veste sacerdotali, exque Eusebio Cæsariensi serm. de Epiphania: docet in lege gratiæ antiquum esse illud nostrum Ephod, id est Pallium candida lana contextum, a Lino post Petrum II. Romano Pontifice institutum, & in singulare potestatis privilegium summo Pontifici, Patriarchis & Archiepiscopis datum, habens circulum humeros constringentem, duasque lineas ab utraque parte, ante scilicet, ac retro pendentes; immo Rupertus Tuitiensis lib. 1. cap. 27. de divinis officiis, ait, Maternum a sancto Petro missum Treverensi Ecclesiæ, hereditatem Pallii suis successoribus reliquisse. Pallium in sinistra duplex est, ad tolerandas præsentis vitæ molestias, quæ per sinistram significantur: simplex vero in dextra est, ut deferens Pallium, ad vitæ futuræ quietem obtinendam, quæ per dextram repræsentatur, toto affectu adspiret. Pallium item quatuor purpureas cruces habere solebat, quæ sunt quatuor virtutes politicæ, quæ nisi crucis Christi sanguine purpurentur, frustra sibi virtutis nomen usurpant. Harum prima est justitia, quæ in anteriori parte esse debet; secunda est prudentia, quæ debet esse posteriori parte; tertia est fortitudo, quæ sinistræ convenit; quarta est temperantia, quæ dextræ congruit: nunc autem cruces in Pallio affixæ non sine mysterio nigræ sunt. Pallio denique tres insiguntur acus, sive aciculæ, in quarum prima significatur compassio proximi, in secunda officii administratio, in tertia judicii districtio. Prima pungit animam per dolorem: secunda pungit animam per laborem: tertia pungit animam per terrorem. Trium acuum sive acicularum, una figitur in anteriori parte, altera in posteriore; tertia in humero sinistro: in dextro enim acus non figitur, quia in æterna quiete, quæ per dexteram repræsentari solet, nullus est afflictionis aculeus. Circulus Pallii, per quem humeri, dexter scilicet ac sinister constringuntur, signi-

significat pœnæ formidinem ab illicitis cohibentem, & amorem justitiæ a superfluis temperantem. Hæc ex Innocentio III. libro primo Myst. Missæ, cap. 63. & ex aliis. Adde etiam, quod extremitati duarum linearum ante ac retro pendentium duæ laminæ plumbeæ serico nigro coopertæ juxta earumdem linearum latitudinem annexæ sunt. Hujus generis est Pallium, quo nunc Latina utitur Ecclesia. Verba vero Johannis Diaconi de beati Gregorii Magni Pallio loquentis, huic formæ adaptari non queunt; sed solum formæ, qua Episcopi Græci utuntur. Hi enim pro Pallio fasciam quamdam seu zonam, latiorem sane ac longiorem quam stolam, sed instar stolæ collo imponunt: dextra tamen ejus pars multo est longior, & ad terram usque defluit, cujus pars major per sinistrum humerum post tergum rejicitur, ita vero ut crux una a tergo maneat, altera ad dextram, tertia ad sinistram appareat, quarta vero ad eam Pallii partem, quæ ab humero sinistro pendet. Hujus generis Pallium tempore beati Gregorii fuisse quis dicat oportet, si Joannis Diaconi verba recte examinentur. Ego itaque tametsi in ædicula sancti Andreæ Pallium beati Gregorii more Latino factum reperi, hoc est circularem zonam satis latam, & integram, humeros constringentem, duasque lineas habentem sive fasciolas, ex eadem tamen latitudine, una scilicet a posteriori, altera vero ab anteriori deorsum vergentes; illud tamen more Græco a Johanne Diacono conscriptum incidendum hoc loco curavi. Hunc item in modum non solum in imaginibus summorum Pontificum typo æneo incisis a Lino Papa ad Miltiadem usque; sed in vetustis quoque Ecclesiarum musivis, præsertim vero ad sanctum Petrum, in eorumdem summorum Pontificum imaginibus, quas Formosus Papa circa annum Domini 899. pingendas Romæ curavit, in hanc eamdem formam Pallium pictum fuisse inveni. Idem videre est ad sanctum Paulum, & multis aliis in locis, in quibus etiam Honorium primum, qui obiit anno Domini DCXXXV. Johannem IV. Theodorum primum, Domnionem primum, compluresque alios ante Gregorium Magnum, & post ejus tempora, hac Pallii forma, qua nunc Græci utuntur, decoratos reperi. Hæc itaque Pallii forma tempore beati Gregorii in usu habebatur, deinde multis post seculis in desuetudinem deducta est, nova ad majorem commoditatem inventa, & in usum recepta. Id quod de casula, quam etiam planetam vocant, factum esse constat: antiquitus enim, ut in planeta beati Gregorii, & in vetustis Ecclesiarum picturis videre est, casula sive planeta nullam, ut ita dicam, aperturam pro brachiis emittendis habebat, sed tota integra circulatim, & undequaque ad pedes usque demissa totum corpus ita tegebat & circumibat, ut brachia emitti non possent; nisi limbus vel fasciola extremitatem casulæ ambiens super scapulas projiceretur errabunda. Hinc casula, quasi parva casa (Rabano auctore, lib. 1. Instit. Cleric.) totum hominem tegens; & planeta, quasi erratica, vocabatur, & ad hanc usque diem ita vocitatur, Ætate vero nostra, & superioribus aliquot seculis, ut ait Lindanus, lib. IV. cap. 50. ab utraque parte, dextra scilicet ac sinistra accisa, & aperta est, ante ac retro decurtata, & paulo infra crurum medium praducta.

(*e*) Viventis indicium est tabula illa, quam beatus Gregorius ad occiput, id est ad posteriorem capitis partem habere cernitur: antiquitus enim cum quis vivens pingebatur, tabula quadrata ejus capiti subjiciebatur, ut in vetustis aliquot Ecclesiarum musivis videre licet. Id quod fieri solebat, hoc sane argumento aut symbolo, quod homo in hac mortali vita constitutus, per tabulam quadratam quatuor virtutibus cardinalibus (ut ait Durandus, lib. 1. cap. 3. num. 20. necnon Stephanus Durantus, lib. 1. cap. 5. num. 5.) vigere intelligatur: vel quod status vitæ præsentis imperfectus esse demonstretur, angulos, scilicet multos, hoc est multa impedimenta & obstacula secum deferens. Sancti vero æternam gloriam consecuti, ut eorum vita undequaque perfecta nullum penitus impedimentum habens indicaretur, circulo, seu corona, quam diadema solent appellare, sive radiis solaribus insigniti, jam inde ab initio nascentis Ecclesiæ pingi & sculpi consueverunt: nam per figuram sphæricam, quæ omnium figurarum perfectissima est, perfectissima eorum vita quodammodo adumbratur. Non desunt autem qui velint solarem coronam super capita Sanctorum, & Apostolorum præsertim, pingi & sculpi solitam, ex eo quod Abdia Babylonico teste lib. 5. hist. apostolicæ, lux tanta super Johannem Apostolum moribundum per unam fere horam apparuit, ut nullus eam sufferret aspectus. Utcumque vero sit, coronam tamen Sanctis in cælo gloriam consecutis; aliis autem in hac mortali adhuc vita com-

commorantibus, tabulam quadratam a pictoribus & sculptoribus affingi solitam, hoc saltem loco explicasse sat est.

(*f*) *Cognita districtionis cautela.* Districtio, vel destrictio, vox est ab Ecclesiasticis Scriptoribus frequenter usurpata; &, sicut ex Placido Grammatico, apud Fulvium Ursinum, virum eruditissimum, ac de bonis litteris optime meritum, asservato, in Glossis colligitur, severitatem significat. Placidus enim ait: *Est autem destrictus, adtentus, vel severus, ac non solutus & lenis.* In hunc sensum ab Inn. III. districtio judicii libro primo Myst. Missæ, c. 63. & a Gregorio ultio & emendatio districta nuncupatur; hoc autem loco districtionem pro arcta vita sumi debere puto. Hinc, ut ait Johannes Diaconus, imaginem suam beatus Gregorius salubriter depingi voluit, ut Monaci per ipsam imaginem non pro inani gloria, sed in suam ipsorum salutem, cognitam beati Gregorii districtionem, id est arctam vitam in memoriam revocarent, dictamque vitam imitarentur, dum loco ipsius imaginem frequentius intuerentur. *Intueri* autem hoc loco a Johanne Diacono passive sumitur.

(*g*) Nymphæum pro lavacro & fonte, necnon pro balneo apud Plinium, Julium Capitol. Josephum, & alios sumi solet, a Nympha dictum: quia Ethnici luminis veritatis expertes, Nymphas aquarum deas esse putarunt. Adde etiam, quod veteres Græci Nympham dicebant, quam nos mutationes unius litteræ, Lympham, id est aquam, vocamus. Nymphæum itaque hoc loco vel pro lavacro, vel pro fonte sumi posse puto: de quo fonte Johannes Diaconus, lib. IV. cap. 97. loquitur.

(*h*) Gordianus, beati Gregorii pater, Regionarius a Johan. Diacono nuncupatur: quem quamvis virum Ecclesiasticum nullibi fuisse invenerim, vestes tamen si spectentur, & verba Johannis Diaconi accurate perpendantur, eum Ecclesiasticum virum omnino fuisse dicas oportet. Regionarii nomen, a Regionibus dictum, notariis quibusdam, necnon Defensoribus & Diaconis dari solebat. Notarii Regionarii erant protonotarii, ad quos gesta præsertim Martyrum scribere pertinebat. Defensores regionarii, ad varias provincias destinati, ut scribit Johannes Diaconus, lib. II. de beati Gregorii vita, cap. 53. circa pia præsertim opera versabantur, ut videlicet legata, ad pias causas relicta, in eleemosynam pauperibus distribuerentur, sicut ex lib. IV. epist. 24. & 25. lib. VII. epist. 66. & lib. XI. ep. 21. beati Gregorii colligitur. Horum item officium erat de Episcoporum excessibus cognitionem ac notitiam suscipere, Regularesque perverse agentes corrigere. His etiam Defensoribus, ut Panvinius ex Pelagii epistola in capite de Primicerio Defensorum ait, conveniebant causarum cognitiones, conventiones, actus, publica litigia, & quæcumque vel Ecclesiastica instituta, vel supplicantium necessitas postulabat.

Diaconi Regionarii, ut Subdiaconos; quos in Registro beati Gregorii, lib. VII. epist. 5. lib. XI. epist. 20. & 30. videre est, prætermittam, septem juxta 7. Regiones Urbis erant, ut legitur in Ordine Rom. Vel singuli duabus ex 14. Regionibus præerant: deinde 14. juxta 14. Regiones fuerunt instituti, & ita vocabantur, quod singularum Urbis regionum, teste Panvinio, diaconiis vel xenodochiis præessent. Hi namque viduarum inopia laborantium, & pupillorum ministri erant, in publicis pauperum domibus, oratoria, & sacella sibi habentibus annexa, in quibus a Diacono egenis necessaria subministrabantur. Ad hanc rem præstandam viri graves ac religiosi a B. Gregorio electi fuerunt privilegiis insigniti, ut legitur apud Johannem Diaconum, lib. 2. cap. 51. in ejusdem vita. Ex collegio itaque Defensorum, qui ex ordine quoque Clericorum, Panvinio teste, sumebantur, vel ex Diaconorum collegio, si hac in re conjectare liceat, Gordianum fuisse reor, Ecclesiasticis indumentis, hoc est dalmatica & planeta diligenter consideratis: Diaconus enim non solum dalmaticam, quæ ei proprie convenit, gestare solet; sed ut scribit Alcuinus, lib. de divin. offic. cap. de significationibus vestimentorum, casulam item, quam Amalarius Fortunatus lib. 2. de Ecclesiasticis officiis, cap. 19. generaliter ad omnes Clericos pertinere ait: ad finem autem Præfationis in ipsum de officiis opus ostendit, quando Diaconus casula sit induendus, quando vero exuendus.

(*i*) Huc accedit quod a Johanne Diacono Gordianus caligas in pedibus gestare dicitur: per caligas autem nonnisi sandalia intelligenda sunt: non enim vero adsimile est, ut per caligas, tibiarum tegumentum intelligi queat, quia hujus generis tegumentum in pictura nec fieri, nec videri potest ob vestem ad pedes usque demissam. Caligæ itaque pro sandaliis a Johanne diacono sumuntur. Huic sane rei favet vulgata Bibliorum editio, quæ pro sandaliis *caligas* vertit, ut videre

dere est locum illum Actuum 12. in quo B. Petrus sandalia sibi subligare ab Angelo jussus est hisce verbis : *Præcingere , & calcea te caligas tuas*. Pro quo Græca editio habet , περίζωσαι καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου , hoc est , *Præcingere , & subliga sandalia tua* . Latini tamen recentiores pro sandaliis non caligas, sed soleas vertunt : quia caligæ pro tibiarum etiam operimentis sumi solent . Beatus autem Hieronymus explicans 20. Isaiæ caput, calceamenta , sandalia , & caligas pro eodem videtur accipere per hæc verba : *Depositis* (inquit) *calceamentis , quæ a Septuaginta , sandalia , id est caligæ vocantur* , *&c.* Caligæ item pro calceis a B. Gregorio Magno , lib. 1. cap. 4. & lib. 3. cap. 20. Dialogorum sumuntur : immo secundo loco citato de caligarum corrigiis, quæ calceis, non tibialibus conveniunt , mentionem facit. Adde etiam quod illud Actuum : *Calcea te caligas tuas* , nonnisi ad pedes & ad calceos referri potest, quia calceare nil aliud quam calceos induere , significat . Hinc apud Suetonium in Vespasiano , equi vel muli calceari dicuntur , cum pedes eorum adversus saxorum injuriam ferramentis , seu soleis ferreis muniuntur . Per caligas igitur, quas etiam Isidorus, lib. 19. Etymologiarum cap. 34. inter calceamentorum genera videtur numerare, & a caligis caligarium dictum putat , sandalia intelliguntur . Nam Isidorus caligarium non a callo pedum, sed a voce Græca , *calo* , id est ligno , quod Græci τὸ κάλον dicunt, nuncupatum opinatur : unde calopodium, calceamentum ligneum vel soccus. Per caligas itaque rectius sandalia , quam tibiarum operimenta intelligenda sunt. Quod autem Diaconi sandaliis interdum uti consueverint , Albinus, sive Alcuinus in lib. de divinis officiis , cap. de significationibus vestimentorum, & Amalarius Fortunatus lib. 2. de Eccl. officiis cap. 25. & alii , aperte fatentur , immo etiam a Presbyteris & Subdiaconis sandalia gestata olim fuisse narrant , sed sine ligamine, ad differentiam Episcoporum & Diaconorum, qui in sandaliis ligamen habebant. Quamvis autem sandadaliorum gestatio tempore B. Gregorii Magni Diaconis vetita fuisse videatur , lib. 7. Registri epist. 28. & can. *Pervenit* , dist. 93. idem tamen Gregorius eadem in epistola, sandaliorum usum Diaconis Ecclesiæ Messanensis a prædecessoribus suis concessum olim fuisse testatur. Sandalia vero inibi compagi appellabantur : ab aliis vero compagia vocitari solent. Hodie vero nonnisi summus Pontifex , Episcopi & Presbyteri Cardinales sandaliis uti solent, quæ veterum sandaliis dissimilia sunt : ea enim subter pedem, integram soleam habebant , supra vero corium fenestratum seu perforatum , hoc sane symbolo quod pedes Episcoporum & Diaconorum , seu Prædicatorum, (quorum officium etiam Diaconis erat demandatum) subter deberent esse muniti, ne terrenis affectibus pollnerentur; sursum vero aperti , quatenus Prædicatores ad cœlestia cognoscenda , necnon ad mysteria revelanda, & prædicanda tales & ipsi forent. Hujus generis caligas, aut sandalia Gordiani fuisse conjectare licet : sin secus , nihil erat quod Johannes Diaconus de communibus calceamentis ita expresse & insigniter mentionem fecisset.

Hoc loco facere non possum, quin admirer, cum Johannes Diaconus , qui dictas imagines exacte descripsit , ut multas earumdem minutias expresserit; sandalia Gordiani commemorarit, de sandaliis autem beati Gregorii nullam penitus fecerit mentionem . Quonam autem modo hunc nodum dissolvere queam , ignoro, nisi id memoriæ lapsu factum esse dicam . Hinc calcei beati Gregorii , num in superiori parte fenestrati aut perforati , necnon cruce insigniti effingendi essent (ut hac nostra ætate fieri solet) anceps profecto fui; propterea quod calceos ipsos in ædicula sancti Andreæ neutro modo pictos inveni. Quamvis autem Josephus Stephanus Valentinus, Episcopus olim Vestanus, nunc vero Episcopus Oriolen. vir sane doctissimus , in libro de osculatione pedum Romani Pontificis, cap. 18. adversus Papirii Massonis calliditatem, usum gestandi sandalia Pontificia , cruce insignita , vetustissimum fuisse per picturas conjectet; ego tamen, qui potius oculatus quam auritus testis hac in re esse cupiebam, veteres Ecclesiarum Romæ absides opere musivo decoratas, diligenter perlustravi. Qua in re perquirenda, calceos summorum Pontificum in superiori parte nec omnino fenestratos, aut perforatos, nec undequaque pedem obtegentes reperi ; nam tantummodo in pedis acumine, atque in calcaneo tegumentum cum ligamine , a solea & a calce ad collum , & ad pedis acumen ad superiorem videlicet pedis partem diducto, inesse conspicitur; parvula cruce supra digitos pedum, tibialibus & corio coopertos, impressa, sive picta.

Tametsi Innocentius III. lib. mysteriorum Missæ, cap. 34. & 48. Alcuinus cap. de vestimentorum significationibus , Ama-

malarius Fortunatus lib. 2. cap. 25. Rabanus lib. 1. cap. 22. Ivo Carnotensis serm. de significatione indumentorum, Guillelmus Durandus lib. 3. cap. 8. Stephanus Duantus, lib. 2. cap. 9. & alii, qui de sandaliis loquuti sunt, de cruce super calceis Pontificiis apponi solita non meminerunt; hanc tamen consuetudinem antiquam esse, nonnunquam vero incuria pictorum, & lapicidarum, vel eorum qui statuas & picturas efficiendas curabant, prætermissam inveni. Nam, ut ab antiquioribus summorum Pontificum imaginibus, quas invenire potui exordiar; vidi Romæ vetustissimam Ecclesiæ S. Agnetis absidem, opere vermulatico circa annum Domini DC. XXIV. exornatam, in qua Honorius, hujus nominis primus, qui sacram beatæ Agnetis ædem via Nomentana construendam, & absidem musivo decorandam curavit, ut Anastasius Bibliothecarius testatur, & carmina in abside indicant; sandaliis alba cruce satis conspicua insignitis calceatus, & ecclesiam manu gestans exstare cernitur. Hic enim dum viveret, in abside ipsa pictus fuit, sicut ea, quæ diximus id nobis facile persuadent. Quamvis autem Honorius I. crucis signum super sandaliis gestarit, Honorius tamen III. & IV. ex nobilissima Sabellorum familia crucem in sandaliis non habent. Ille enim ad sanctam Bibianam circa annum Domini M. CC. XL. ad januam Ecclesiæ pictus; hic vero in Ara cœli circa annum Domini M. CC. LXXXVII. ex marmore effictus, Romæ conspiciuntur.

In oratorio, seu potius ecclesia sancti Venantii, nunc sanctæ Mariæ ad Fontem nuncupata, prope Baptisterium sive Fontem Lateranensem, exstat absis opere tessélato exornata, in cujus fornice, præter aliquot imagines sacras, pictus cernitur Johannes IV. Dalmata, ut Anastasius Bibliothecarius, & Panvinius testantur, eam struxit Ecclesiam circa annum Domini DC. XXXIX. dictamque absidem picturis musivis ornavit. Inter alias imagines opere musivo pictas, duo Pontifices Romani, necnon Martyres duo, sandaliis parvula nigri coloris cruce insignitis conspiciuntur: quorum Pontificum alter, ad dexteram videlicet postremo loco pictus, est, Johannes IV. Ecclesiam manu gestans, quippe qui eam construendam curarit. Quam item rem versus aliquot, qui inibi leguntur, nos aperte monent. Pontifex ad sinistram postremo loco pictus, librumque manu tenens, ut Panvinio placet, est Theodorus, Johannis successor: qui, ut idem ait Panvinius, Ecclesiam fortasse, vel, ut ego arbitror, absidem a Johanne incoatam perfecit, hinc in ea pictus cernitur: Cur autem hoc loco Venantius, & Domnio, & extra absidem, Maurus, Martyres crucem super sandaliis gestare cernantur, ignoro, nisi id arbitrio pictoris, vel ad crucem martyrii repræsentandam, factum esse dicam: nam summi tantum Pontifices hunc ritum super sandaliis gestandi crucem observare solent: hi enim de se humiliter ac demisse sentientes: *Cum omnes populos communi voto*, ut Josephus Stephanus, Episc. Oriolen. in libro de osculatione pedum Romani Pontificis non minus docte, ut omnia, quam accurate ac pie cap. 18. scribit, *ad suos pedes adorandos propensos agnoscerent, cruci Christi osculationem potius, quam sibi ipsis, tantum honorem deferri maluerunt, ut omnes Christianos benigne ad oscula pedum exciperent. Itaque, ut expressam Christi imaginem referrent, & Salvatoris passionem in hominum memoriam redigerent, crucem sandaliis affixerunt, ut Christiani homines eos honores, quos debitos & necessarios Pontifici deferebant, cruce perspecta, alacrius exhiberent.* Hæc Josephus Stephanus. Cur itaque Martyres vel alii sancti, non Pontifices Romani, calceis cruce insignitis decorentur, non satis perspicio, nisi id ad ea, quæ dixi, referam; vel ob episcopalem fortasse dignitatem, qua Martyres ipsi, Venantius videlicet, Domnio, & Maurus fuerant insigniti, factum id esse dicam, ut præ se fert Pallium, quo dicti Episcopi & Martyres, Græcorum Episcoporum more, ornati cernuntur: apud namque Latinos jure communi nonnisi summis Pontificibus, Patriarchis, & Archiepiscopis, ex indulto autem Apostolico Episcopis nonnullis, Pallio uti licet. Sicut itaque Paullium, quod Pontifici Romano in primis convenit, non Episcopo, eis datum est; ita & crucem, quæ propter pedum osculationem in solius Romani Pontificis sandaliis apponi solet, dictis Martyribus datam esse opinor, ritus inventi ratione sive causa non perspecta.

Ad S. Martinum in montibus inter reliquias B. Martini I. Papæ & Martyris anno Dom. DC. XLVII. calceus in superiori parte fenestratus, & in acumine tantum obtectus juxta formam, nuper a nobis descriptam, asservatur. Acuminis autem pedis tegumentum coriaceum, cæruleo colore tinctum, & quibusdam operibus ex serico & auro contextis ornatum exstat, in quo instar fere hujusce litteræ Græcæ, X, quædam crucis ima-

go,

go, ut ita dicam; transversaliter acu picta cernitur, quæ ornatum facit, & quamdam crucis similitudinem refert, ut infra explicate ostendetur. Inter easdem reliquias exstat etiam calceus B. Silvestri primi holosericus, viridi colore imbutus, non villosus, sed jam ob vetustatem satis decoloratus, quamdam tamen viridis coloris, & holoserici speciem referens, operibus item ex serico & auro contextis insignitus. Is autem calceus quadam calcanei parte ob nimiam vetustatem carens, non est juxta formam antiquiorem in usu olim habitam, hoc est juxta illud calceamenti genus, quo solæ obteguntur plantæ, cæteris pedum partibus nudis relictis, ansulis tantum quibusdam in superiori parte coeuntibus, quas ligulas vocant, revinctum: nec item instar calcei est, quem nuper explicavimus, sed est calceamenti genus, coriaceam habens soleam, necnon tegumentum, totam superiorem pedis partem obtegens, instar calcei, quo nunc omnes indifferenter uti solent. Qua ex re in hanc sententiam devenio, ut calceum hunc ab eo, quo in rebus Ecclesiasticis & in functionibus quibusdam, ad Pontificiam præsertim majestatem exprimendam idoneis, B. Silvester uti solebat, differre credam. Quamvis autem hujus generis calceamentum nostro de cruce argumento haud omnino faveat, ipsum tamen tamquam venerandæ vetustatis monumentum, & memoratu dignum, quamdam item crucis formam latenter per aliquot linearum involucra repræsentans, ut infra explicabimus, silentio præterire mihi visum non fuit.

Ad sanctam Martinam, in Foro Boario ad radicem Capitolii, vetustissima exstat absis tempore Domnionis circa annum Domini DC. LXXIX. opere musivo insignita, in qua duo Romani Pontifices, unus ad dextram, alter ad sinistram B. Mariæ semper Virginis Filium in sinu gestantis, Pallio, juxta more antiquum formato, decorati cernuntur. Hunc vel Honorium primum, vel Gregorium Magnum (qui ante Domnionem fuerunt) esse conjicio: quem sandaliis parvula nigri coloris cruce calceatum vidi, & prope eum ad sinistram partem litteras hasce legi ... ORIUS PP. cæteræ nomen summi Pontificis proprium complentes, collapsæ desiderantur: alius vero Pontifex, ante Domnionem, dictam nominis proprii terminationem habere haudquaquam potest. Illum interea Pontificem, qui exstat ad B. Mariæ semper Virginis dextram, ecclesiam manu gestans, quippe qui ædem sacram construendam, vel saltem reparandam curarit, Domnionem esse dicas oportet. Panvinius etiam in adnotatione ad vitam Domnionis, a Platina descriptam, ait hunc in modum: *In antiquo musivo, quod est Romæ in Ecclesia sanctæ Martinæ, hic Pontifex Domnio, non Donus sive Domnus, appellatur*. Quibus verbis Panvinius Domnionis nomen se inibi legisse aperte narrat. Verum quia hujus Pontificis nomen nunc eo in loco non legitur, litteras omnino periisse, mihi persuadeo, sicut in alterius Pontificis nomine aliqua ex parte factum esse vidi. Quare sicut antiquior Pontifex sandaliis cruce insignitis calceatus cernitur, ita & alterum recentiorem fuisse credendum est: nam calcei opere olim musivo facti, nunc collapsi sunt: quorum loco, calcei rudi arte picti, sine cruce conspiciuntur.

Ad basilicam B. Petri, SS. Apostolorum Principis, Romæ a tergo oratorii, sive sacelli, vel altaris sanctissimi Sudarii Salvatoris nostri supra Portam sanctam, ad interiorem basilicæ partem, exstat oratorium opere musivo insigni, exculptoque decoratum, & in honorem immaculatæ semper Virginis ac Dei Genitricis a Johanne VII. circa annum Domini DCC. VI. constructum, ut Anastasius Bibliothecarius, Platina, & Panvinius testantur, & inscriptio ipsa docet hisce verbis: JOHANNES INDIGNUS EPISCOPUS FECIT. Huc accedit quod Johannes ad capitis tergum quadratam habet tabulam, quæ, ut superius dictum est, indicium ea tempestate viventis esse solet, dum fieret pictura illa. Johannes vero prope imaginem B. Mariæ semper Virginis sandaliis insignitis parvula nigri coloris cruce, quæ ex quatuor lapillulis musivis constat, cernitur calceatus.

In basilica Sancti Petri exstat simulacrum Urbani VI. e marmore circa annum Domini M. CCC. LXXXIX. effictum. Ad S. Johannem in Laterano exstat Martini V. statua sepulcralis ænea circa annum Domini M. CCCC. XXXI. In atrio monasterii S. Salvatoris in Lauro statua Eugenii IV. marmorea circa annum Domini M. CCCC. XLVII. In basilica etiam sancti Petri exstant quæ infra leguntur statuæ sepulcrales, hoc est, Nicolai V. circa annum Domini M. CCCC. LV. Calixti III. in atriolo prope sacellum Sixtianum, M. CCCC. LVIII. Pii II. M. CCCC. LXIV. Pauli II. M. CCCC. LXXI. Sixti IV. M. CCCC. LXXXIV. Innocentii VIII. M. CCCC. XCII. Pii III. M. D. III. In ecclesia sanctæ Mariæ supra Minervam exstat Leonis X. simu-

simulacrum sepulcrale, & in Capitolio statua item marmorea circa annum Domini M. D. XXI. Horum omnium Romanorum Pontificum, & aliorum his recentiorum, hoc est, Pauli III. Pauli IV. Pii V. Gregorii XIII. & Sixti V. statuas vidi calceatas sandaliis cruce insignitis. Vidi etiam alios Romanos Pontifices opere tessellato effictos, Honorio I. antiquiores, sed propter magnam picturarum vetustatem calceos collapsos reperi. Contra vero vidi ad sanctum Laurentium in Lucina pictam Sixti III. imaginem, & quidem pervetustam; necnon Paschalem I. ad sanctam Praxedem, & ad sanctam Cæciliam circa annum Domini DCCC. VII. & Gregorium IV. ad S. Marcum circa annum Domin. DCCC. XXX. opere musivo pictos, sed sandalia sine cruce gestantes. Id quod non sine incuria vel pictorum, vel eorum qui picturas faciendas curabant, factum videtur; ut cernere est in abside Ecclesiæ sanctæ Mariæ trans Tiberim circa annum Domin. M. C. XLIII. opere tessellato decorata, in qua præter alias immagines, Romani Pontifices, beatus scilicet Petrus Apostolus, Calixtus, Julius, Cornelius, & Innocentius II. qui opus musivum faciendum curavit, picti conspiciuntur: sed Cornelius solus, qui passus est anno Domini CC. LIII. calceos cruce insignitos gestare cernitur. Idipsum confirmatur per Bonifacii IX. statuam marmoream in basilica sancti Pauli asservatam, & circa annum Domini M. CCCC. XL. effictam, quæ calceos sine cruce habere conspicitur, alios tamen Pontifices ante Innocentium II. & Bonifacium IX. sandalia non sine cruce gestare vidimus. Nam si antiquiores Pontifices calceos cruce insignitos gestasse constet, eumdem etiam ritum a recentioribus observatum fuisse, fatearis necesse est.

Quamvis autem ante Honorium I. qui Pontifex renuntiatus fuit circa annum Dom. DC. XXII. & anno Dom. DC. XXXV. obiit, hunc ritum ob absides ecclesiarum opere musivo decoratas, & nimia vetustate vel omnino, vel majori ex parte collapsas, in usu habitum invenire non potuerim, ipsum tamen antiquiorem esse conjicio, etiam si Scriptores tam antiqui, quam recentes, de sandaliis loquentes, nullam penitus ut dixi, mentionem de cruce fecerint, quippe qui de sandaliis Episcoporum, Sacerdotum, & Diaconorum absolute sumtis, denique eorumdem tantum forma, & significatu ac ministerio verba fecerunt, prætermisso ritu ad osculationem pedum Romani Pontificis invento. Quod autem B. Gregorius Magnus hujus generis sandalia, hoc est calceos cruce insignitos gestarit, id nobis facile persuadet, quod inter Pontificatum B. Gregorii Magni, & Honorii I. quem calceis cruce ornatis usum fuisse vidimus, nonnisi viginti annorum spatium plus minusve intercessit. Hinc vero adsimile est, ut idem hujus generis sandalia gestandi ritus ab Honorio I. qui obiit anno Domini DC. XXXV. usurpatus, apud Gregorium Magnum & alios Pontifices ejus prædecessores, in frequenti usu haberetur: Honorius namque primus, natione Campanus, ob brevem temporis intercapedinem, quæ inter eorumdem pontificatus interjecta erat, non solum ipsum Gregorium, qui anno Domini DC. IV. vel secundum Trithemium, DC. V. ex hac vita decessit, verumetiam Pelagium, Gregorii prædecessorem, videre potuit; immo quod eos viderit, credi potest, ac debet.

Illud præterea ad vetustissimam super sandaliis summorum Pontificum crucis signum gestandi consuetudinem comprobandam, scitu satis dignum videtur, quod Panvinius dum vitas summorum Pontificum, nondum in lucem editas, conscriberet, eorumdemque imagines ad vivum exprimendas curaret, in abside quadam vetustissimo musivo decorata vel B. Silvestri, vel alterius ex antiquioribus Romani Pontificis imaginem a calce ad caput integram, sandaliis parvula insignitis cruce pictam invenit, eamque tamquam perpetua memoria dignam inter insigniores summorum Pontificum imagines ad vivum expressam penes se habebat, cæteris, quas pictorum arbitratu pictas dijudicabat, prætermissis, sicut Silvius Antonianus, SS. D. N. Clementis VIII. cubiculi Præfectus, apprime eruditus, necnon spectatæ integritatis, probatæque fidei vir splendide testatur, dictamque imaginem a Panvinio sibi ostensam præscriptum in modum calceatam sese vidisse omnino, nullaque hæsitatione affirmat.

Hæc de cruce super sandaliis Romani Pontificis antiquitus gestari solita. Qua in re tamquam ab aliis nondum explicata, mihi immorari visum fuit.

(*k*) Tunica Silviæ inferior pseudolactini coloris esse a Johan. Diacono dicitur. Color pseudolactinus est color exalbidus; quasi falsam quamdam albedinem, sive, ut opinor, leucophæum, id est, colorem quemdam ex albo & nigello mixtum; vel, ut sic dixerim, cinericium referens. Nam Græce ψευδος, Latine sonat *falsum*, eoque utimur in compositione, ut pseudodulus; id est falsus servus:

vus : pseudographus , id est falsarius ; pseudopropheta , id est falsus Propheta , & alia id genus permulta . Color itaque pseudolactinus a falso dictus late , per quod Johan. Diaconus albedinem quamdam intelligi voluit, significat falsum album, id est exalbidum, seu cinericium, albedinem quodam modo imitantem.

(*l*) Tunicam Silviæ inferiorem, quam Pseudolactini coloris fuisse scribit Johannes Diaconus , duabus zonis distinctam ait. Zona etsi proprie pro cingulo sumi solet , hoc tamen loco per zonas Diacono commemoratas, nonnisi fasciolas quasdam vestium muliebrium extremitatem circumquaque ambientes, & ad ornatum elaboratas, accipi posse autumo; una enim zona infra alteram quodam intervallo, & ornatum , & distinctionem vestis quamdam reddit ; ita vero , ut duæ tunicæ instar duarum dalmaticarum esse videantur; nam dalmatica in extremitate pro ornatu habet limbum quemdam , quo fasciola sive zona ipsa , de qua est sermo apud Johannem Diaconum , est paulo latior , ut ipsemet affirmat. Huc spectare videtur illud, quod Isidorus lib. 19. cap. 22. Etimolog. de nominibus vestium scribens , de segmentis ait : *Segmenta zonis quibusdam, & quasi præcisamentis ornata : nam particulas cujusque materiæ abscissa præsegmina vocant*. Hæc Isidorus.

(*m*) Silvia mitram matronalem candentis brandei raritate niblatam in capite gestasse (teste Johanne Diacono) legitur. Mitra utebantur matronæ , ut innuit Varro lib. 4. de lingua Latina. Isidorus lib. 19. cap. 31. ait: *Mitra est pileum Phrygium, caput protegens , quale est ornamentum devotarum : sed pileum virorum est , mitra autem feminarum*. Quod autem mitra sit tegmen quoddam ad ornatum capitis muliebrem , ex Isaiæ cap. 3. constat : quin mitra viris probrosa erat, ut ex Luciano, Virgilio 4. & 9. Æneigi & aliis, colligi potest.

Mitra igitur matronalis , ut alias mitræ formas & significationes posthabeam , erat quoddam capitis ornamentum mulibre ; sed varias , & matronarum, & adolescentularum , aut virginum mitras apud varias nationes fuisse opinor. Apud Phryges mitra sumebatur pro muliebri ad ornatum capitis adolescentularum corona , ex qua pendebant fasciolæ, quæ phylla dicebantur, quod foliorum instar dependerent. Hinc Virgil. lib. 9. Æneid. ait:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ

De mitra virginali sermonem habet Optatus Episcopus Milevitanus lib. 6. adversus Parmenianum.

Judith Hebræa in sacra Script. lib. de historia ejusdem cap. 9. mitram pro ornatu capitis gestasse legitur : quam scilicet mitram Lyranus cucufam appellat muliebrem; hoc est ut ego interpretor, calanticam , capitis videlicet ornatum muliebrem ; nostrates autem cuffiam appellant. Muliebrem autem capitis ornamentum (ut dixi) varium fuit. Turcæ hodie, & aliæ nationes Orientales pileis turbinatis ex linteo velamine, vel ex tela serica contextis utuntur: eumdemque fere in modum Turcarum feminæ, ut in Chronicis Turcicis 3. part. cap. 3. & 4. legitur pileis turbinatis & acuminatis caput ornare solent. Hujus generis fere ornamento, pileo scilicet turbinato quod mitra appellabatur , matronæ olim Romanæ utebantur , ut innuit Varro libro quarto de lingua Latina. Quæ sane res comprobatur ex statuis antiquarum matronarum marmoreis , quæ multis in locis, & præsertim Romæ ad hanc usque diem conspiciuntur . Hujus generis mitram candentis brandei raritate niblatam , hoc est ex candente brandeo contextam , Silvia gestasse legitur apud Johannem Diaconum. *Brandeum*, ut colligitur non solum ex Johanne Diacono in hoc loco , & lib. 2. cap. 24. sed etiam ex ipsomet Gregorio Magno l. 3. Epist. 30. erat sudariolum album , seu velum lineum, vel sericum, ex quo mitram Silviæ ad ornatum capitis contextam fuisse, dicendum est. Quid autem vox illa *niblatam*, proprie sibi velit , invenire non potui: eamque barbaram esse credo , usurpatam hoc loco pro, *distinctam*, vel, *nubliatam*, id est nubis instar factam, seu potius ex raritate sive subtilitate candentis , seu candidi linteoli contextam. Vel , *niblata*, est vox ob Librariorum oscitationem corrupta pro , *nimbata* , a nimbo dicta : nimbus enim non solum est pluvia repentina & præceps, sed etiam fasciola transversa ex auro assuta in linteo, quod est in fronte feminarum , teste Isidoro lib. 19. Etymologiarum , cap. 31. de capitis feminarum ornamentis. Hac voce, *nimbata* , usus est Plautus in Pœnulo, dicens:

Quo magis eam aspicio , tanto magis nimbata est, & nugæ mea.

Lumen item, quod circa Angelorum capita pingitur , ut ibidem Isidorus ait ; nimbus vocatur, licet nimbus sit densitas nubis. Dici ergo potest mitra candentis brandei raritate nimbata, vel quia mitra

nimbo erat ornata; vel ex candido & raro vel subtili velamine fasciata, sive instar candidæ nubis turbinata. Hæc ad sensum per conjecturam; quid enim vox illa, *niblata*, quæ in omnibus mss. Vaticanis ita legitur, proprie significet, me omnino ignorare fateor, multis ac variis Dictionariis penes me exstantibus, necnon recentioribus & antiquis auctoribus diligenter conquisitis, acurate perlustratis. Ut res sese habeat, mitram illam ad ornatum capitis a matronis olim gestari solitam, ex sudariolo quodam aut velo tenuissimo contextam, sive fasciatam, vel turbinatam fuisse mihi persuadeo, & pro comperto habeo, sicut in antiquis simulacris feminarum marmoreis, quæ Romæ & alibi passim cernuntur, videre licet. Huic adsimile videtur esse illud, quod reperitur in stola quadam Sacerdotali perantiqua, acu insignita vel variata, & quasi penicillo picta, quæ Romæ in Sacrario Pontificio ad hanc usque diem asservata custoditur. In hac enim stola vetustissima & pulcherrima quidem, inter alias imagines sacras quæ inibi conspiciuntur, exstat B. Mariæ semper Virginis, & Dei Matris imago, hujus generis mitram ad ornatum capitis gestans. Circa vero ejus imaginem hæ notæ Græcæ, MP. ΘΥ. hoc est Μήτηρ Θεοῦ id est, Mater Dei, acu insignitæ leguntur. Quæ sane res magnam nobis de mitra illa, ad ornatum capitis muliebrem olim inventa, fidem facit.

Hæc de S. Gregorii Gordiani, ac beatæ Silviæ imaginibus: nunc reliquum est, ut, mitræ parte S. Silvestri, & antiquis summorum Pontificum sandaliis perspectis, ad scholia in B. Gregorii librum Sacramentorum tandem aliquando accedamus.

De mitra sancti Silvestri Papæ.

Mitra S. Silvestri Papæ partem, sive anteriorem medietatem ære incisam ad venerandam mitræ Pontificiæ antiquitatem, occasione sese oblata indicandam hoc loco apponere visum est, etiamsi B. Gregorii imaginem nudo capite incidendam curarim ob causas initio enarratas. Hanc vero mitræ partem inter sacras reliquias ad S. Martinum in montibus asservatam; ad amussim una cum litteris & imaginibus repræsentare studui, etsi acu satis imperite pictam, pro ut illa ætas ferebat, in qua tam sculpendi quam pingendi artes jamdiu mendis & ineptiis scatentes defloruerant. Quamvis mitræ medietas, quæ ad S. Martinum in montibus asservatur, & quantum ad latitudinem & altitudinem major sit, ipsam tamen in eam quantitatem incidendam curavi, ut in eadem paginæ facie mitra cum calceis in eam item parvitatem contractis comprehenderetur. Mitra vero coloris viridis holoserica, non villosa, Phrygiana est, ut suo loco explicavi, dum de mitra summorum Pontificum sermonem habui.

De sancti Silvestri primi, sancti Martini primi, & Honorii primi summorum Pontificum sandaliis sive calceis.

Calceus, quem S. Silvester gestabat, viridis etiam coloris, holosericus non villosus, quibusdam operibus ex serico & auro contextis ornatus, ad S. Martinum in montibus inter easdem reliquias asservatur. Hujus generis calceum, quem Græci σανδάλιον vocant, quamvis ab eo quo in functionibus Ecclesiasticis ad Pontificiam majestatem referendam B. Silvester uti forsan solebat, differre credam; eum tamen sine cruce omnino esse inficias ire non audeo, dum nodos super sandalium confectos diligenter specto ac perpendo: nodi namque ipsi per aliquot linearum implexionem sive involucra, ornatum præstant, pluresque cruces efficiunt & comprehendunt.

Calceus item, quem S. Martinus gestabat, eodem in loco nuper commemorato asservatur; in cujus acumine tegumentum exstat coriaceum, cæruleo colore imbutum, & quibusdam etiam operibus ex serico & auro contextis ornatum. Hic calceus instar sandalii Honorii primi fuisse cernitur, tegumento calcanei, & ligulis astrictoriis ob vetustatem carens: in calcei acumine ornatus ille formam Græci characteris hujusce X X vel litteræ Servianæ quodammodo referens; quamdam crucis imaginem, transversalem tamen repræsentare videtur. Hinc non desunt qui per hasce litteras, crucem satis belle repræsentari posse scribant. Hæc duo sandalia quamvis explicatam crucem non habeant, ea tamen, ob rationes alibi enarratas, ære incidenda & hoc loco apponenda curavi.

Calceus Honorii postremo loco repræsentatus ad absidem S. Agnetis via Nomentana ab eodem Honorio opere musivo exornatam, pictus exstare cernitur, ut fusius ostendi dum de caligis sive calceis Gordiani, summorumque Pontificum sandaliis cruce insignitis verba feci. Ad absidem namque ipsam circa annum Domini DC.XXIV. constructam Honorius pri-

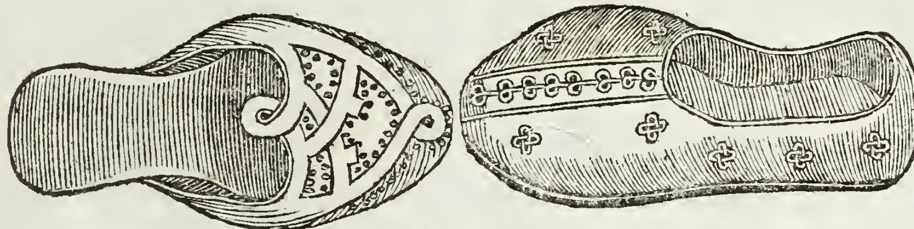
mus

mus hujus generis ſandaliis alba cruce ſatis conſpicua decoratis calceatus cernitur. Hinc calceum ipſum & ad vetuſtum ſuper ſandaliis crucem geſtandi ritum indicandum & ad antiquam ſandaliorum formam ob oculos poſitam facile explicandam hoc loco repræſentandum cenſui: antiquiora enim ſandalia etſi ſoleam tantum & ligulas habebant aſtrictorias, ut loco ſuperius citato ſatis dictum eſſe reor; omnes tamen fere Pontifices qui in muſivis antiquis picti repræſentantur, juxta calcei Honorii primi formam ſandalia geſtare conſpiciuntur. De ſolea vero S. Petri B. Bonaventura mentionem facit: eamque ad ſuum uſque tempus Romæ aſſervatam fuiſſe teſtatur, Tom. 4. part. 4. in illo de ſanctorum Apoſtolorum ſandaliis opuſculo, in quo multis Scripturæ ſacræ locis ſanctorumque Patrum teſtimoniis in medium allatis & explicatis, doctiſſime, ut omnia explanat, & eruditiſſime docet, quomodo & quando Salvator noſter Chriſtus Apoſtoli ac diſcipuli ejus inceſſerint diſcalceati.

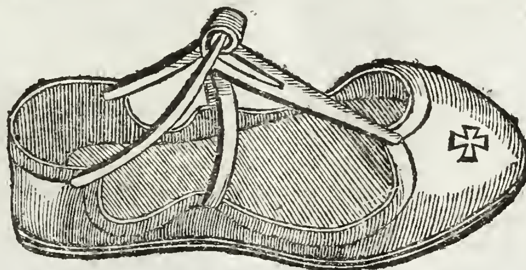
PARS MITRÆ S. SILVESTRI PAPÆ I.

CALCEUS S. M.RTINI I. PAPÆ ET MART. CALCEUS S. SILVESTRI PAPÆ I.

CALCEUS HONORII PAPÆ I.

DE
TABULIS DONARIORUM
MARMOREIS

Romæ a beato Gregorio Magno ſanctis Apoſtolis Petro & Paulo dicatis.

TABULAS Donariorum marmoreas ſanctis Apoſtolis Petro & Paulo a beato Gregorio Magno dicatas pro luminaribus, ut ipſe ait, concinandis, & in porticu ſancti Petri affixas, hoc in loco apponendas cenſui, ut ea, quæ de vetuſto ſcribendi modo in ſcholiis, & præſertim in ſcholio illo 241. 242. dixi, corroborentur. Quoniam vero donationem aliam beato Paulo ab eodem Grerio ſancto pro luminaribus item concinnandis lapide inciſam, & in porticu olim ſancti Pauli ad parietem Eccleſiæ affixam, nunc autem paucis abhinc diebus ante majus altare translatam prope alteram ex duabus columnis, quæ primarium fulciunt arcum, a dextera parte collocatam, necnon in ejuſdem beati Greg. Regiſt. lib. 12. ep. 19. conſcriptam inveni; ad ipſius Sancti & Chriſtianam & Apoſtolicam pietatem ſplendide repræſentandam ac perpetuo conſervandam, hoc etiam loco imprimendam indicavi. Rerum namque geſtarum monumenta, ut ratio ipſa ſuadet, & experientia docet, facilius per typographicam, quam per ſculptoriam artem ab interitu vindicari queunt. Tabulæ primo loco poſitæ, & ad porticum ſancti Petri affixæ, duarum Tabularum fruſta videntur, ſicut diverſæ lapidum formæ necnon mutili Donariorum fines præ ſe ferunt.

De Tabulis Donariorum marmoreis in porticu ſancti Petri ad parietem Eccleſiæ affixis Maphæus Vegius in libello de præſtantia baſilicæ ſancti Petri loquitur in hanc verborum formam: *Beatus Gregorius ad inſtruenda abundantius baſilicæ ſancti Petri luminaria, multa prædia, multaque præſertim oliveta illi donavit, ſicut conſtat ex publico documento inſcripto Tabulis marmoreis: quæ cum primo ſeptem eſſent, duæ tantum adhuc affixæ ſunt muro ante ingreſſum baſilicæ.* Hæc Maphæus Vegius dicto in bello, qui in bibliotheca baſilicæ ſancti Petri aſſervatur.

Ego interea Lectorem moneo, omnem vel etiam futilem hiſce in Tabulis deſcribendis, & imprimendis induſtriam fuiſſe adhibitam, ut vetuſta ſcribendi conſuetudo ad amuſſim, vel, ut rectius dicam, ad minimum uſque apicem repræſentaretur, ſpatiis tantum exceptis; quæ quamvis in inſcriptionibus lapide inciſis inter ſingulas quaſque voces deſiderentur; ea tamen in hiſce impreſſis apponenda curavi, ut lectio facilior reddatur. In nonnullis item vocibus contractis puncta non exſtant, & minuſcula elementa majuſculis admixta interdum cernuntur.

Voces denique obſoletas, quæ priſcam illam veterum Scriptorum ætate ſapiunt, etiam prout jacent, reliquimus; eaſque lapicidarum mendis carere lectorem monitum volo; littera enim pro littera nonnunquam a veteribus uſurpata invenitur, ut *Inmutilata* pro immutilata; *Inmeritum* pro immeritum, *Inpendi* pro impendi; *Set* pro ſed; *Adquiſita* pro acquiſita; *Adſignatis* pro aſſignatis; *Intro* pro intra, id eſt, adverbium loco præpoſitionis; *Super* pro ſupra, hoc eſt, præpoſitio pro adverbio; *Poſthoc* pro poſthac: nam poſt hoc, quaſi poſt hoc tempus dicitur, cujus ſignificationem habet adverbium, *poſthac*: *Adfines* agrorum, pro affines & confines; *Adicientes* pro adjicientes; *Exſiſtere* pro exiſtere; *Hortus* in accuſandi caſu, pro hortos; *Detenebantur* pro detinebantur; *Conſolatus* pro Conſulatus. Hujus generis exempla majori ex parte in orthographia Aldina, & in aliis inſcriptionibus, quas ad millia ſexaginta, & eo amplius deſcriptas penes ſe habere Aldus junior affirmare ſolebat, antiquitus uſurpata leguntur, quæ brevitatis gratia ſilentio prætermittenda cenſui: ſat enim eſt hanc in re citaſſe inſcriptiones veterum Latinorum ab Aldo de-

TABULA MARMOREA AD BASILICAM S. PAULI

PARIETI AFFIXA.

GREGORIVS EIPSC. SERVVS SERVORVM DI ✠ FELICI SVBDIAC. ET RECTORI PATRIMONII APPIÆ
LICET OMNIA QVÆ HÆC APOSTOLICA HABET ECCLESIA BEATORVM PETRI AC PAVLI QVORVM HONORE ET BENEFICIIS ADQVISITA SVNT
DO SINT AVCTORE COMMVNIA. ESSE TAMEN DEBET IN AMMINISTATIONI ACTIONVM DIVERSITAS PERSONARVM VT IN ADSIGNATIS CVIQVE
REBVS CVRA ADHIBERI POSSIT IMPENSIOR. CVM IGITVR PRO ECCLESIA BEATI PAVLI APOSTOLI SOLLICITVDO NOS DEBITA COMMONE
RET NE MINVS ILLIC HABERE LVMINARIA ISDEM PRÆCO FIDEI CERNERETVR QVI TOTVM MVNDVM LVMINE PRÆDICATIONIS IMPLEVIT ET VAL
DE INCONGRVVM AC ESSE DVRISSIMVM VIDERETVR VT ILLA EI SPECAIITER POSSESIO NON SERVIRET IN QVA PALMAM SVMENS MARTY
RII CAPITE EST TRVNCATVS VT VIVERET VTILE IVDICAVIMVS EANDEM MASSAM QVÆ AQVAS SALVIAS NVNCVPATVR CVM OMNIBVS
FVNDIS SVIS ID EST. CELLA VINARIA. ANTONIANO. VILLA PERTVSA BIFVRCO. PRIMINIANO. CASSIANO. SILONIS. CORNELI
TESSELLATA. ATQVE CORNELIANO CVM OMNI IVRE INSTRVCTO INSTRVMENTOQVE SVO ET OMNIBVS GENERALITER AD EAM
PERTINENTIBVS CVM XPI GRATIA LVMINARIBVS DEPVTARE ADIICIENTES ETIAM EIDEM CESSIONI HORTOS DVO PO-
SITOS INTER TIBERIM ET PORTICVS IPSIVS ECCLESIÆ EVNTIBVS A PORTA CIVITATIS PARTE DEXTRA QVOS DIVIDIT FLVVIVS
ALMON INTER ADFINES HORTI MONASTERII SCI STEPHANI QVOD EST ANCILLARVM DI POSITVM AD SCM PAVLVM ET AD
FINES POSSESIONIS PISINIAN SIMVL ET TERRVLAS QVÆ VOCANTVR FOSSA LATRONIS POSITAS. IDEM IVXTA EAN-
DEM PORTICVM EVNTIBVS SIMILITER A PORTA PARTE SINISTRA VBI NVNC VINEÆ FACTÆ SVNT QVÆ TERRVLÆ CO-
HÆRENT AB VNO LATERE. POSSESSIONI EVGENITIS QD SCOLASTICI ET AB ALIA PARTE POSSESSIONI MONAST. SCI ARISTI QVÆ
OMNIA QVONIAM. DO ADIVVANTE PER ANTEDICTÆ ECCLESIÆ PRÆPOSITOS QVI PER TEMPORA FVERINT A PRÆSENTI SEP-
TIMA INDICTIONE VOLVMVS ORDINARI ET QVIDQVID EXINDE ACCESSERIT LVMINARIBVS EIVS IMPENDI ATQVE IPSOS EXIN-
DE PONERE RATIONES IDCIRCO EXPERIENTIÆ TVÆ PRÆCIPIMVS VT SVPRASCRIPTAM MASSAM AQVAS SALVIAS CVM PRÆ
NOMINATIS OMNIBVS FVNDIS SVIS NECNON HORTVS ATQVE TERRVLAS QVÆ SVPERIVS CONTINENTVR DE BREVIBVS SVIS DELERE DEBE-
AT AC AVFFERRE ET CVNCTA AD NOMEN PRÆDICTÆ ECCLESIÆ BEATI PAVLI APOSTOLI TRADERE QVATENVS SERVIENTES SIBI PRÆPOSITI
OMNI POST HOC CARENTES EXCVSATIONE DE LVMINARIBVS EIVS ITA SINE NOSTRA STVDEANT SOLLICITVDINE COGITARE VT NVLLVS IL-
LIC VMQVAM NEGLECTVS POSSIT EXISTERE FACTA VERO SVPRASRCIPTARVM OMNIVM RERVM TRADITIONE VOLVMVS VT HOC PRÆ-
CEPTVM IN SCRINIO ECCLESIÆ NOSTRÆ EXPERIENTIA TVA RESTITVAT. BENE VALE

DAT. VIII. KAL. FEBRVARIAS IMP. DN N FHOCA PP. AVG. ANNO SECVNDO ET CONSVLATVS EIVS ANNO PRIMO IND. SEPTIMA.

TABULA MARMOREA AD PORTICUM S. PETRI
PARIETI AFFIXA.

✠ DOMINIS SCIS AC BEATISS PETRO ET PAVLO APOSTOLORVM PRINCIPIBVS ❀ GREGORIVS INDIGNVS SERVVS ❀
QVOTIENS LAVDI VESTRAE VSIBVS SERVITVRA QVEDAM LICET PARBA CONQVIRIMVS VESTRA VOBIS REDDIMVS NON NOSTRA LARGIMVR
VT HÆC AGENTES NON SIMVS ELATI DE MVNERE SET DE SOLVTIONE SECVRI ❀ NAM QVID VNQVAM SINE VOBIS NOSTRVM EST ❀
QVI NON POSSVMVS ACCEPTA REDDERE ❀ NISI QVIA PER VOS ITERVM ET IPSVM HOC VT REDDEREMVS ACCEPIMVS ❀ VNDE EGO VESTER
SERVVS REDVCENS AD ANIMVM MVLTVM ME VOBIS BEATI APOSTOLI PETRE ET PAVLE ESSE DEVITOREM PROPTER QVOD AB VVERIBVS
MATRIS MEÆ DIVINÆ POTENTIÆ GRATIA PROTEGENTI INTRO GREMIVM ECCLESIÆ VESTRÆ ALVISTIS ET AD INCREMENTVM
PER SINGVLOS GRADVS VSQVE AD SVMMVM APICEM SACERDOTII LICET IMMERITVM PRODVCERE ESTIS DIGNATI ❀ IDEOQVE
HOC PRIVILEGII MVNVSCVLVM HVMILI INTERIM OFFERIE DEVOTIONE PRÆVIDI ❀ STATVO ENIM ET A MEIS SVCCESSORIBVS
SERVANDVM SINE ALIQVA REFRAGATIONE CONSTITVO ❀ VT LOCA VEL PRÆDIA CVM OLIBETIS QVI INFERIVS DESCRIBVNTVR
QVOS PRO CONCINNATIONE LVMINARIORVM VESTRORVM A DIVERSIS QVIBVS DETENEBANTVR RECOLLIGENS VESTRA VOBIS DICAVI
Forte per manere. IMMVTILATA PREMANERE ID EST IN PATRIMONIO APPIÆ MASS VICTORIOLAS OLIBETV IN FVND. RVMELLIANO IN INTEGRO
OLIBETV. IN FVND OCTABIANO IN INTEGRO MASS TRABATIANA OLIBET. IN FVND BVRREIANO VT SP OLIBET IN FVND APPIANO VT SP

OLIBETV IN FVND. IVLIANO IN INTREGRO OLIBET. IN FVND. VIVIANO VT SVP. OLIBET. IN FVND. CATTIA . . . V . . .
OLIBET. IN FVND. SOLIFICIANO. VT SP. OLIBET. IN FVND. PALMIS VT SVP. OLIBET IN FVND. SAGARIS. V . . . .
OLIBET. IN FVND. MARANO VT SVP. OLIBET. IN FVND. IVLIANO VT SP. OLIBET IN FVND. SATVRRIANO. VT SP.
OLIBET. IN FVND. CANIANO ET CARBONARIA VT SVP. MASS. CESARIANA OLIBET. IN FVND. FLORANO VT SVT
OLIBET. IN FVND. PRISCIANO ET GRASSIANO VT SVP. OLIBET IN FVND. PASCVRANO VT SP. OLIBET. IN FVNDO
VARINIANO VT SVP. OLIBET IN FVND. CESARIANO. VT SP. MASS. PONTIANA OLIBET IN FVND. PONTIANO VT SP.
OLIBET. IN FVND. CASAROMANIANA VT SP. OLIBET. IN FVND. TATTIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. CASAFLORANA VT SP.
MASS. STEIANA OLIBET. IN FVND. BERRANO VT SP. OLIBET. IN FVND. CACLANO VT SP. OLIBET IN FVND. PONTIANO VT SP
OLIBET. IN FVND. AQVILIANO VT SP. OLIBET. IN FVND STEIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. CASSIS VT SP. MASS. TERTIANA
OLIBET. IN FVND. CAMMELIANO ET FVND. TORTILLIANO VT SP. OLIBET IN FVND. CASACVCVLI VT SP. MASS. NEVIANA
OLIBET. IN FVND. ARCIPIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. CORELLIANO VT SP. OLIBET. IN FVND. VRSANO VT SVPER ❀
IN PATRIMONIO LABICANENS MASS. ALGISIA OLIBET QVI EST AD TVFV IVXTA ANAGNIAS IN INTEGRO ❀
OLIBET QVI EST IN SIBVLA ET MODICAS TALIAS CALAGEMMVLVM AG MILIT. OLIBET. IN APLINEAS IN INTEGRO ❀
OLIBET. QVI EST IN CLAVINIANO OLIBET. QVEM TENET FRANCVLVS COLONVS IN FVND. ORDINIANO IN INTEGRO ❀

descriptas. Ipse enim abstrusa omnia antiquitatum in Latine scribendo monumenta adeo accurate observavit, ut neminem in hoc genere parem habuerit. Non desunt etiam Scriptores, qui dictas voces apud antiquos in usu frequenti fuisse dicant: quos brevitatis causa omitto.

Illa item B. Greg. ætas, littera B, pro V; & V, pro B, uti non raro solebat, ut infra videre est in Tabula ex duabus prima, in qua legitur, *Parba* pro Parva; *Olibetum* pro Olivetum; *Silbula* pro Silvula; *Octabiano* pro Octaviano; *Devitorem* pro Debitorem; & *Uveribus* pro Uberibus. Hunc vetustum scribendi usum in scholio nostro 246. satis diffuse explicavimus, ut idem scholium, in quo nonnulla scitu fortasse digna enarrantur, huic etiam Tabulæ deserviret. Alia item haud omnino contemnenda ad hujus generis scribendi pronuntiandique usum spectantia in Commentario nostro bibliothecæ Vaticanæ anno 1591. impresso, pag. 153. & 297. docuimus.

Lectorem item moneo, in Olivetorum recensione legi semper *Olibetum* in accusandi casu per vocem hoc modo contractam, *Olibet* & cum puncto, & sine ipso; vel *Olibetu*: modo etiam cum puncto, modo absque ipso. Quod autem accusandi casus sine littera, *m*, fuerit in usu apud veteres Latinos illos, qui ætate beati Gregorii exstabant, id nobis persuadent multæ antiquorum inscriptiones lapide incisæ, quarum etiam exempla, brevitati consulens, omitto.

Illud interea subticendum non videtur, cur scilicet Olivetum, quod est generis neutrius, in hac inscriptione masculini semper generis esse inveniatur: id quod factum puto per figuram synthesim, quæ discordat cum voce, & cum suo concordat significatu, ut est illud Virg. 8. Æn. *Praneste sub ipsa*, teste Aldo seniori; & *Camerino sub ipsa*. i. Civitate: nam Præneste, & Camerinum sunt generis neutrius. Per hanc item figuram, synthesim, dicitur: Lilium est albissimus florum. i. flos albissimus omnium florum; ita etiam Olivetum, quod est locus, sive ager, in quo oleæ consitæ sunt, discordat cum voce, & concordat cum significatu, si referatur ad locum, sive ad agrum.

In secunda Tabula, quæ infra cernitur, legitur *isdem* in recto pro idem. Hanc vocem *isdem*, in nominativo singulari pro *Idem*, non solum Eucherius bis in 2. lib. in Gen. & bis in lib. Regum usurpavit, sed Ennius etiam auctor perantiquus in nominativo singulari, & in ablativo plurali, ut refert Cicero in lib. de Oratore, usus est eadem voce, *isdem*, dicens:

Isdem campus habet, (*inquit Ennius*) *&c.*

In templis isdem, probavit: &c.

In templis isdem pro iisdem, dixit Ennius. Hinc Cicero in loco ait *Isdem* dici & in nominativo singulari, & in ablativo plurali, & utrumque usurpatum fuisse ab Ennio: nam vox *Isdem* derivatur ab is, ea, id, & demum, Auctore Prisciano lib. 12. cap. de figura. Hinc, si non *Isdem*, sed idem campus legeretur, ut nunc profecto legitur, sed corrupte quidem; Ciceronis de hac voce disputatio vana esset. Ennius etiam quamvis in nominativo singulari dixerit, *Isdem*, non *Idem campus*, in ablativo plurali etiam dixit *in templis isdem*, pro iisdem, & uti maluit eadem voce in secundo loco, alterum i, abjiciens ut malum sonum vitaret, quam pro *iisdem*, vocem *eisdem* usurparet, quæ sane vox (ut ait Cicero) erat opimior, quam scilicet ferebat Ennii ætas, quæ nimirum vetustatem sapiebat. *Isdem* itaque voce, primo Ennii loco *Idem*, reposita, Ciceronis locus emendatur.

Duo etiam pro duos, ut *Hortos duo positos*. Quem locum in secunda Tabula mendosum esse credidissem, nisi locum Charisii legissem scribentis, *Duo* pro duos, & *Ambo* pro ambos juxta analogiam, & declinationem Græcam recte dici. Ait enim Charisius lib. 1. Nonnulli, Græcos sequuti, quia illi, τοὺς δύο & τοὺς ἄμφω dicunt, *hos duo*, & *hos ambo* dixerunt. *Ambo* pro *ambos* apud Virg. Ecl. 6.

—— (*nam sæpe senex spe carminis ambo*
Luserat.) ——

Ita legendum ex Charisio, necnon ex codice ms. vetustissimo & insigniori, characteribus majusculis conscripto, qui in bibliotheca Vaticana asservatur. Idem Virg. in lib. 4. Georgicorum:

Verum ubi ductores acie revocaveris ambo.

Ita Virg. locus ex Charisio emendandus. In codic. Vaticano insigni versus hic non exstat, quia in hoc lib. 4. Georg. aliquot paginæ desiderantur: Afranius in Pantaleo:

Revocas nos ambo ad prælium.

Idem Virg. lib. 12. Æneid.

Hunc congressus, & hunc; illum eminus, eminus ambo.

Ita legitur in codice ms. vetustissimo, & insi-

insigniori Vaticano. Terentius in Andria Act. 2. sc. 2. *Ambo opportune vos volo*, ita legendum ex Charisio: alii enim legunt; *Ambo opportune : vos volo*.

Duo pro duos recte scribi, ait Charisius lib. 1. Attius in Epinausimache:

Martes armis duo congressos crederes.

Ita legendum ex Charisio. Terentius in Adelphis, Act. 5. sc. 3.

Tu illos duo pro re olim tollebas tua.

Ubi Helenius Acron, *duo* pro duos. Ita legitur in codice ms. vetustissimo, & insigniori Vaticano. Ita etiam legitur in Terentio a Gabriele Faerno; & ita Terentii locus ex Charisio est emendandus. Cicero in Verrem lib. 1. Act. 2.

Horum Pater abhinc duo & xx. annos est mortuus.

Sic legebatur, & ita legi debet. Idem ad Atticum lib. 4. Ep. ult.

Duo consulares, qui te dicerent.

Sic legendum. Idem ad Q. Fr. lib. 1. epist. 2.

Duo Mysos.

Ita legendum, & ita emendavit Paulus Manutius ex lib. Bessarionis: Idem lib. Famil. 3. Ep. 4.

Duo enim duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompejum filiæ socerum, & M. Brutum generum tuum.

Idem lib. 7. Ep. 25.

Præter duo nos, loquitur isto modo nemo:

Ita legitur, & ita legi debet. Idem lib. eod. Ep. 29.

Duo parietes de eadem fidelia dealbare.

Idem de Amicitia:

Ut omnis caritas sive inter duo, aut inter paucos jungeretur.

Salustius historiarum lib. 4. in Epist. Mithridatis:

Inter me atque Lucullum, prope inopia rursus ambo incessit. Virg. Ecl. 5.

Craterasque duo statuam tibi.

Ita legit Pierius ad sibilum evitandum: & ita legitur in codice ms. vetustissimo, & insigniori Vaticano. Idem lib. 11. Æneidos:

Si duo præterea tales Idæa tulisset
Terra viros ———

Ita legitur in codice ms. vetustissimo, & insigniori Vaticano, nec aliter legi potest, quia utraque syllaba in voce, *Duo*, est brevis; & in primo loco est dactylus, in quo prima syllaba longa est, duabus sequentibus brevibus.

Priscianus lib. 7. ait: Oportet scire quidem analogiæ rationem, usum tamen Auctorum magis æmulari. *Duo* præterea, & *Ambo* accusativos, secundum hanc declinationem proferunt, *Ambos*, & *Duos*. C. Julius Romanus in libello de Analogia rectam ponit esse declinationem:

Hos duos.

Duo igitur pro duos, & *Ambo* pro ambos recte scribi ex Charisio, & aliis probatissimis Auctoribus fatendum, affirmandumque est.

Quod autem ad orthographiam attinet, duæ voces in prima Tabula absque diphthongo leguntur, quarum prima est dictio, *Quadam*; altera vero, *Cesariano*: In secunda vero Tabula legitur *Fhoca*, pro Phoca. Quas sane voces lapicidarum mendis carere non puto.

Massa hisce in Tabulis non eo sensu, quo dicitur massa auri, & argenti, atque id genus alia; sed pro fundo sive villa, quam vulgo dicunt possessionem, usurpatur. Unde Massarius, cui totius villæ cura commissa est, nuncupatur, ut placet Huguitioni. Hinc nonnullis in locis rustica possessio, pro villa sive fundo sumta, Massaria vocitari solet.

Hæc de glossematibus, sive vocibus veterum Latinorum abstrusis in utraque Donariorum Tabula conscriptis: de quibus Lectorem monitum volui, ut ne quis voces obsoletas per Typographorum incuriam impressas fuisse opinetur, necve quis omnes illas lapicidarum menda esse suspicetur.

Ea Donariorum Tabula, quæ nunc ad basilicam sancti Pauli exstat, legitur etiam in registro beati Gregorii lib. 12. Epist. 19. sed in Epistola, quæ Registro inserta est, nonnulla desiderantur: nam in salutatione epistolari desunt hæc verba, quæ in Tabula marmorea exstant: *Episcopus servus servorum Dei*. Ad finem vero Epistolæ verba hæc: *Bene vale. Dat. viij. Kal. Febr. Imp. Domino N. Fhoca PP. Aug. Anno secundo, & Consolatus ejus anno primo, ind. septima*. Hæc in Tabula marmorea.

Nonnullæ item voces, ut, *in foro*, pro quo in Tabula legitur *Bifulco*. *Hortos duos*, pro *hortos duo positos*, *id est*, pro *ibidem*; *similiter parte sinistra ad portam*, pro *similiter a porta*, *parte sinistra*; *Eugen-*

Eugentis, pro *Eugenitis* : *Possessionibus monasterii sancti Edistii*, pro *possessioni monasterii sancti Aristi*; *Hortos* pro *hortus*; *deleri facias ac auferri*, pro *delere debeat ac auferre*.

His de rebus Lectorem item monitum volui, ut si quis Tabulam marmoream cum epistola Registro inserta conferret, hanc collationem in Registro imprimendo factam non fuisse sciat: propterea quod dum Registrum typis mandaretur, Tabula illa, nondum in ecclesiam translata, in porticu sancti Pauli, ad parietem affixa erat in editissimo loco sita, hinc perpaucis & fere nemini nota: quia vix aliquid de ea legi poterat. Ego vero dum scholia, & alia in beatum Gregorium a me elaborata in lucem edenda curarem, aliud agens, incidi in Panvinium, qui totam hanc Tabulam in libello de septem Urbis ecclesiis scriptam reliquit, dum de basilica sancti Petri sermonem haberet.

Quare omni adhibita diligentia, & industria, eam quærendo inveni, inventamque ex marmore fideliter decerpsi, decerptamque denique atque impressam, ob rationes initio assignatas hoc loco apponere libuit.

Reliquum est paucis explicemus cur Beatus Gregorius Magnus solis pro luminaribus, seu lampadibus in honorem sanctorum Apostolorum Petri & Pauli accendendis, tot fundos & prædia, sive tot possessiones, totque denique oliveta eorumdem Sanctorum basilicis dedicarit, ac destinarit: nam ex tot tantisque prædiorum, & olivetorum præsertim reditibus, nonnisi ingentem lampadum numerum dictis in ecclesiis adhibitum olim fuisse, colligere possumus. Id quod planum cuique profecto fit, si Vitæ summorum Pontificum ab Anastasio Bibliothecario, & a Platina, necnon Historiæ sacræ a Petro Mallio conscriptæ legantur. Nam post Silvestrum Papam, Cœlestinus, Hilarius, Simplicius, Symmachus & post Gregorium Magnum Sabinianus, ejus successor, deinde Honorius, Agatho, Gregorius II. Zacharias & alii varia candelabrorum genera argentea, variis nominibus nuncupata (hoc est coronæ, phara, canthara, cerostata & rhetia) multasque auri & argenti libras pro lampadibus basilicæ sancti Petri Romæ dono dederunt. Idem fecit Constantinus Magnus Imper. deinde Theodoricus Rex sub Hormisda, Belisariusque sub Vigilio, qui magni pretii varia candelabrorum genera, multaque auri & argenti pondo, Imperatoriæ ac Regiæ opulentiæ ac liberalitati consentanea, Ecclesiæ sancti Petri atque item beati Pauli obtulerunt. Panvinius de rebus antiquis memorabilibus & præstantia basilicæ sancti Petri lib. 5. in ejusdem ecclesiæ bibliotheca asservato, ait: *Mathilda sanctitate celebris, tanti basilicam sancti Petri fecit, ut quo luminaribus adhibitis magis decoraretur, tamquam debitam ei dotem donavit patrimonium suum, id est, Liguriæ & Hetruriæ præcipuas partes cum omnibus oppidis ac eorumdem juribus*. Hæc Panvinius. Platina in ipsa Paschalis II. vita, inquit hunc in modum: *Hoc tempore Mathilda Comitissa, admodum senio confecta, moriens, Romanæ Ecclesiæ ex testamento reliquit quidquid a Pissia amne, & sancto Quirico agri Senensis usque ad Ceperanum inter Appenninum & mare pertinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ Ecclesiæ vectigalis est*. Hæc Platina. Sed Ferraria longe prius sub Ecclesiæ ditione fuit, hoc est mille abhinc fere annis, tempore videlicet Vitaliani, ut in Chronicis Peregrini Prisciani, & Gasparis Sardi videre licet, deinde tempore Pipini, Karoli Magni, Ludovici I. Henrici I. & Othonis I. ante Mathildam, ut ex eorumdem, cæterorumque post Mathildam Imperatorum privilegiis, quæ in Archivo Castri sancti Angeli custodiuntur, constat. De hac item Donatione, Donationisque confirmatione a Comitissa Mathilda tempore Gregorii VII. & Paschalis II. præstita anno M. C. II. authentica non desunt momenta scriptis mandata, quæ in omnibus S. R. E. archivis asservantur. Postquam autem in sermonem de Ferraria non consulto, sed re id mihi subministrante incidi, breviter & quasi præteriens, dicam quod de ipsa Ferraria accidit dum hæc de sanctorum Apostolorum Petri & Pauli lampadibus typis mandarem. Superiori namque anno Domini M. D. XCVII. die 27. Octobris, Alphonso Estense hujus nominis II. & ultimo Ferrariæ Duce sine filiis ac descendentibus mortuo, sanctiss. D. N. CLEMENS VIII. Pastor Ecclesiæ vigilantissimus, & patrimonii sancti Petri defensor acerrimus, & indefessus, ubi primum accepit Ferrariæ Ducatum in feudum olim a Romanis Pontificibus prædecessoribus suis concessum, ad Romanam Ecclesiam ob lineam dicti Alphonsi finitam fuisse devolutum, nulla penitus cunctatione interposita, cum universo S. R. E. Cardinalium Collegio de illius recuperatione graviter ac sapienter egit, dictam

recuperationem iisdem quoque Cardinalibus instanter postulantibus. Quare sanctiss. D. N. in decreto, ac de re pronuntiando, humanis posthabitis rationibus, totam Ferrariæ ditionem Christo Domino Salvatori nostro, necnon gloriosæ ac semper Virgini Dei Genitrici Mariæ, sanctisque apostolis Petro & Paulo constanti animo miroque pietatis ardore addixit, & consecravit. Juris itaque ac Canonum ordine servato, stricto tandem utroque gladio, Petroque sancti Nicolai in carcere Diacono Cardinali Aldobrandino ejusdem CLEMENTIS nepote, ad res sane præclaras & arduas pro Romana Ecclesia celeriter ac feliciter perficiendas nato, ad Ducatum Ferrariæ recuperandum cum militaribus copiis misso, Cæsar Estensis nullo millitum exspectato congressu, eumdem Ferrariæ ducatum antiquo ac legitimo S. R. E. dominio, anno hoc ipso M. D. XCVIII. die 12. Januarii restituere, inita conventione scriptis mandata, promisit: reque ipsa ejusdem vigesima nona mensis die, hoc est pridie diei sancto Hippolyto consecratæ, in qua ipsius CLEMENTIS, antea Hippolyti nuncupati, Pontificatus natalis celebratur, libere ac pacifice, non humano tantum, sed expresso divinæ opis præsidio, restituit, Ferraria gaudio gestiente, tota urbe Roma exsultante, Deoque ingentes gratias agente, universaque Italia admirante. Hactenus de Ferraria. Nunc ad nostrum de lampadibus in honorem sanctorum Apostolorum Petri & Pauli olim accendi solitis institutum revertamur. Nam Petrus Mallius in libro de Historia basilicæ sancti Petri, ut in bibliotheca Vaticana videre est, post varia donorum ac redituum genera basilicæ sancti Petri pro lampadibus accendendis enumerata, de luminaribus dicta in Ecclesia perpetuo accensis loquens; CL. lampades diu noctuque, in Stationibus autem CCL. sua tempestate in basilica sancti Petri arsisse testatur, variaque lampadum & candelabrorum genera & nomina, atque item loca omnia, in quibus candelabra suspendebantur, recenset, Stationibus quibuscumque totius anni enarratis. Accendebatur etiam candelabrum, quod tot habebat lampades, quot dies anni sunt, hoc est CCC. LXV. Immo, ut Anastasius Bibliothecarius in Hadriano primo ait: Hadrianus ipse basilicæ sancti Petri dono dedit candelabrum, crucis formam repræsentans, M. CCCLXX. candelis vel lampadibus insignitum, quod ante Presbyterium pendens, quatuor anni vicibus, die scilicet Natalis Domini, in Pascha, in Natali sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, & in Romani Pontificis electione, quæ singulo quoque anno, ipso vivente, celebratur, accendi solebat M. CCC. LXX. lampades ante Presbyterium accendi solebant. Idem fere legitur de basilica sancti Pauli. Cum itaque in basilicis sanctorum Apostolorum Petri & Pauli tot lampades perpetuo arderent; mirum nemini videri debet, si tot prædia, totque oliveta dictis basilicis fuerint dedicata, ac destinata.

EPI-

EPISTOLA
AD MONACHOS
BENEDICTINOS
CONGREGATIONIS PARISIENSIS
SANCTI MAURI

SUPER

QUIBUSDAM PARUM CONSONIS; prætermissis, atque improbabilibus in Vita Sancti Gregorii Magni ab ipsis adornata, & in Tomo IV. operum in lucem edita repertis.

AUCTORE

D. PETRO DE CASTRO, BONONIENSIS Collegii Majoris Sancti Clementis Alumno.

REVERENDISSIMO PATRI ABBATI, CÆTERISQUE MONACHIS BENEDICTINIS CONGREGATIONIS PARISIENSIS SANCTI MAURI.

DUM præterito anno, RR. PP. Bibliothecarii munere fungebar in celeberrimo Hispanorum Collegio Majori sub invocatione S. Clementis Bononiæ erecto ab Eminentissimo Domino meo Domino Ægidio Cardinali Albornotio, codicem Registri Epistolarum S. Gregorii Magni vestra cum editione accurate contuli, variasque lectiones excerpsi, ut quas publicæ lucis dignas invenirem, cum notis ad eas typis darem. Postea vero Dialogorum alium, licet non ejusdem Bibliothecæ, eodem modo, & animo perlegi. Sed cum ad absolvendum hoc opus necessarium omnino judicarem vitam ejusdem S. Doctoris a vobis Tomo IV. lucubratam inspectare, eam legi, & relegi, quæque parum consona, prætermissa, & improbabilia inveni, notavi, judicii rationem plerumque ex ipsis operibus desumtam reddens.

Vestræ lucubrationis gloriam obscurare non fuit animus. Nam & omnibus Maurinæ eruditionis amplitudo veneranda patet; & ego ingenue fateor illius proculdubio magnæ perfectioni deberi quidquid boni meæ observationes contineant.

Statim ac dispositas eas vobis dirigere, sed prælo datas, quorumdam eruditorum consilio permotus, opportunum duxi, ut, dum ad varias lectiones notæ complentur, eis studiosi non careant.

Marginalibus libri, capitis, & numeri, ad quos in vita a vobis adornata pertinent, simulque personæ, vel argumenti notis eas distinxi, ut quæsitæ facilius offendantur.

(aa) *Lib. I. cap. I. num. III. De cognatione Gregorii cum Felice IV. Papa.*

Unde ad propositum deveniens: (*aa*) Sententia Johannis Diaconi super cognatione Gregorium inter & Felicem IV. Papam, quam Cardinalis Baronius impugnat in Annal. Eccles. ad ann. 581. hac præsertim ratione, quod Felicem IV. Samnitem fuisse constet, majoresque Gregorii Magni Romanos, non satis firmatur illis verbis cap. 26. lib. III. Dialogorum videlicet: *Nuper in Samni Provincia quidam venerabilis vir Mennas nomine, solitariam vitam ducebat, qui nostrorum multis cognitus*; quibus ipsum Gregorium aliquos e suis consanguineis Samnites fuisse satis innuere vobis videtur. Nam S. Gregorius Marinianum Ravennæ Episcopum ob hujus de vomitu sanguinis infirmitatem ad se vocans in epist. 33. lib. XI. sic eum alloquitur: *Aut certe si vocandus es, inter tuorum manus voceris*. Et hæc a vobis, quamvis non transcripta, in num. IV. cap. V. lib. IV. non cognationi, sed amicitiæ tribuuntur. Itaque nisi hæc intelligentia præcedenti parum consona in prædicto num. IV corrigatur, ad quod sufficiens præbet fundamentum epistola 48. lib. V. ubi constat Marinianum civem non esse Ravennatem, ex quo etiam emendanda venit nota-a-epistolæ 56. ejusdem V. libri, Cardinalis Baronii impugnationem verbo *nostrorum* non convellitis.

Sed dato quod *nostrorum* cognationem denotet, ad Baronii opinionem amplius infringendam affirmari etiam poterat, quod in partibus Piceni Samnio contiguis Gregorium cognatos habebat: siquidem in capite V. lib. I. Dialog. loquens de Constantino Mansionario Ecclesiæ Sancti Stephani juxta Anconitanam Civitatem sitæ, hæc dixit: *Cui etiam quidam nostri jam provectioris ætatis, qui ex eisdem sunt partibus, attestantur*. Quibus, quia indicantibus ut non alienum a progenie ejus longævitatem pertingere, solvitur simul nodus, qui super gradu cognationis, atavi scilicet, Felicis cum Gregorio primo aspectu occurrit.

(bb) *Lib. I. cap. I. n. V. De Fratre Sancti Gregorii.*

(*bb*) Dicitis: *Gregorium fratrem habuisse nullus qui ejus Epistolas attente legerit*

gerit in dubium revocabit. Meo tamen judicio, ut adeo certum non habeatur sufficit locus epistolæ 2. lib. XIV. quem ad hoc probandum inter alia citastis, & sic legitur: *De Monasterio S. Hermæ, quod ... a fratre nostro constructum est;* quia attente legens epistolas 48. lib. I. 25. lib. XI. & prædictam 2. lib. XIV. Gregorium in hac de Januario Episcopo Caralitano locutum fuisse illico agnoscet; perfectius vero, si lib. IV. octavam ex abundanti percurrerit.

Est & alia urgentissima dubitandi ratio desumta ex inscriptione epistolæ 25. lib. IX. & illo alio loco epistolæ 98. ejusdem, quem etiam adduxistis his in verbis: *Sed si tantum est, gloriosum fratrem nostrum, vel de Episcopis unum, aut certe Archidiaconum subscribere faciemus.* Reperitur enim in præcitata inscriptione quidam *Gloriosus* nomine Episcopus Ostiensis; conjunctio *vel* pro *ut*, & *veluti* accipi potest: ergo nil mirum si de hoc Episcopo Gregorius in 98. loquatur: præsertim cum in vulgatis, ut in nota-a-ad istam asseritis, *Gloriosum* quasi nomen proprium scribatur.

(cc) *Lib. I. cap. II n. VI. De Institutione Monasterii Sanct. Andreæ ad Clivum Scauri.*

(*cc*) Quamquam magnæ auctoritatis sit Gregorii Turonensis assertio circa institutionem sex Monasteriorum in Sicilia, & unius in Urbe, quod S. Andræ ad Clivum Scauri appellabatur; tamen quod ea innixi dicitis in num. III. cap. sequentis, plurimas patitur instantias, propter quas illam minorem fidem facere ullus non negabit. Ideoque eas hic potius quam illic apponere judicavi, ut amplius stabiliatur dum solutio a vobis huic impugnationi detur.

Hæc sunt verba præcitati numeri: *Aliunde satis liquet dum dicit Valentionem in Valeria prius rexisse suum Monasterium, per suum intellexisse Monasterium non ab Equitio, aut ab alio, sed ab ipso Valentione conditum; quo sensu suum semper dicit S. Andreæ Romanum asceterium.* Hæc impugnatio: Præterquam quod S. Gregorius non semper illud *suum* dicit, sicuti ostendunt epistol. 11. lib. VIII. & 44. lib. XI. *Candido Abbati S. Andreæ ad Clivum Scauri, & Rusticianæ Patriciæ* directæ, in quarum textu de eo loquitur Gregorius, & *nostri*, vel *mei* non legitur, quod dum *suum* illud appellat accipi non debeat eo in sensu, quo vultis, manifeste evincunt, quæ referam, verba epistolæ 6. lib. V. & 42. lib. VI. *ad Victorem Panormitanum Episcopum.* In illa sic loquitur Gregorius: *Ita tamen, ut Urbicus Monasterii mei Præpositus;* erat quidem Præpositus Monasterii S. Hermæ, quod putatur a S. Gregorio constructum, ut in nota-a-42. lib. VI. dicitur. Sed in hac 42. Urbici jam Abbatis supplicationi de ordinando in eodem Monasterio Presbyterum annuit Gregorius dicens: *Quatenus nec ille* (Urbicus) *de Monasterio suo hac pro causa egredi ..... cogatur:* signum igitur evidens est, quod dum *suum* illud Gregorius dixit, eo in sensu, quo vultis, non fuit locutus; nam si *suo* de Urbico idem significat quod *mei* de Gregorio dicto, quare a Gregorio, & non ab Urbico constructum intelligetur? Præterea, si *suum* constructionem denotat ab illo factam, de quo dicitur, Monasterium Classense SS. Johannis, & Stephani a Claudio ejus Abbate constructum existimari deberet: quia S. Gregorius Mariniano eum commendans in epistola 16. lib. VIII. hæc dicit: *Quem etiam hic adhuc volueramus diutius retinere, si & ipse non festinasset ad suum Monasterium.* At quam improbabilis hæc intelligentia esset, numerus III. Præfationis vestræ in Regum Commentarios tom. III. cum pluribus aliis locis aperte indicat.

Est etiam in contrarium quod S. Gregorius in cap. 35. lib. IV. Dialog. dixit, scilicet: *Sed neque hoc sileam quod dum adhuc laicus viverem, atque in domo mea, quæ mihi in hac Urbe ex jure patris obvenerat, manerem,* nam si in ea, ut Turonensis asserit, Monasterium construxisset, & in Monasterio Dialogos, ut vos num. XIX. Præfationis in eos ex veteri inscriptione dicitis, lucubrasset, hæc profecto ibidem non dixisset.

(dd) *Lib. I. cap. II n. VIII. De Valentione Abbate opinio Baronii propugnatur. Et in Catalogo Abbatum S. Andreæ Cyriacus prætermissus ostenditur.*

(*dd*) *Idem* (dicitis) *Eminentissimus Annalium Scriptor colligit ex lib. IV. Dialog. cap. 21. S. Gregorium habuisse in vita Monastica institutorem Valentium, seu Valentionem Abbatem, cui successit Maximianus, Maximiano Pretiosus .... itaque ex Abbatum Cœnobii hujus catalogo expungit Hilarionem, quem Johannes Diaconus primum Gregorii Patrem, Doctoremque in Monasticis institutis tradit ..... Asserit autem Baronius Gregorium sub Maximiano Abbate non militasse, quod diu non sit permissus in Monasterio degere, contra manifestum Johannis Diaconi testimonium, cui infra suffragabimur. Nec dissimulandum doctissimum Scriptorem ad hunc falli cum Pretiosum Abbatem fuisse S. Andreæ asserit ex lib. IV. Dialog. cap. 55. ubi Pretiosus non Abbas, sed Præpositus dicitur. Neque etiam legimus cap. 21. ejusdem libri, Valentium fuisse in vita Monastica institutorem, cum de eo S. Doctor tantum dicat: Valentius qui post in hac Romana Urbe, mihi, sicut nosti, meo quoque præfuit Monasterio.* Hucusque

que retuli, ut Baronianæ opinionis propugnatio, etsi non quoad *Pretiosum*, amplius elucescat.

Non semel veluti oscitanter dicta ab aliquibus habentur, quæ Auctores proferunt quin rationes adducant, ne in infinitum historiam protrahant. At necesse est, ut crisis injusta non evadat, fere omnia, quæ ratam facere opinionem possunt, prius inquirere. Notandum igitur erat quod Hilarionis mentionem Gregorius nunquam fecit; quod in cap. 4. lib. I. Dialogorum dixit: *Silere non debeo quod de hoc viro* (Equitio) *Abbate quondam meo Valentino* (seu Valentione, ut ibi in nota d. dicitur) *narrante agnovi*; in cap. 22. lib. III. *In Valeria namque Provincia res est hæc gesta, quam narro, mihique beatæ memoriæ Abbatis mei Valentionis relatione cognita*; quod loquens de Valentione in cap. 21. lib. IV. ait: *Mihi, sicut nosti, meoque Monasterio præfuit*. De Maximiano autem in cap. 32. ejusdem libri solum asseruit: *Qui diu in hac Urbe meo Monasterio præfuit*; quod in duobus locis primum citatis de Valentione legitur *Abbate meo*, & *Abbatis mei*; in cap. autem 36. lib. III. de Maximiano tantum: *tunc ..... mei Monasterii Patrem*. *Tunc*, id est, quum Gregorius Apocrisiarius erat, quo ipsissimo modo loquitur de Cyriaco dum Catholicam Ecclesiam gubernabat, videlicet in epistola 120. lib. IX. tandem quod etsi Johannes Diaconus Hilarionem, de quo nil Gregorius dixit, lib. I. c. VI. primum ejus patrem tradat, ac deinde Maximianum (fortasse occasione desumpta a cap. 7. lib. I. Dialog. ubi Gregorius ait: *De vicino nunc loco tibi aliquid narrabo, quod & viri venerabilis Maximiani Episcopi, & Laurionis, quem nosti, veterani Monachi, qui uterque nuncusque superest, relatione cognovi*. Nam, ut in nota m. columnæ 24. tom. IV. dicitur, ubi Johannis Diaconi textus habet *Hilarionis*, Bollandus in duobus manuscriptis codicibus legit *Laurionis*, censetque legendum *Valentionis*) ipsum tamen præterivit Valentius, de quo tamquam Abbate suo Gregorius bis, aut ter mentionem habuit: Notandum, inquam, totum hoc a vobis erat, & postea, an his omnibus Baronianam opinionem adeo clare fulcientibus solum Johannis Diaconi testimonium, ob illorum codicum dissensum non parum de errore suspectum, prævalere possit, vel non, dijudicandum.

Ibidem ad Abbatum S. Andreæ seriem ex supra transcriptis restituendam transitum fecistis, atque Petrum immediate post Gregorium collocastis, ut demonstrant hæc verba: *Ipsemet Gregorius, qui ex sua legatione reversus Monasterium suum rexit, ut infra videbimus. Denique Petrus, quo sedente Sanctus Doctor suos scripsit Dialogos*. Ubi prætermissum noto Cyriacum, ne dicam etiam Marinianum, ut ex tempore, quo hic ad Episcopatum fuit promotus, atque ex dicendis in nota ad num. VI. cap. II. lib. 3. colligi potest, quem ante Petrum (dato quod Petrus Abbas fuisset) collocari debere ostendunt, & epistola 26. lib. IV. & 120. libri IX. in hac enim eum *Monasterii nostri Patrem* Gregorius vocat; in illa autem, quæ data fuit mense Junio anni 594. ut ex nota temporis 23. & 30. colligitur, Cyriacus appellatur Abbas, quem hac dignitate decoratum fuisse tunc, vel priusquam Gregorius suos scripsisset Dialogos quisque agnoscet, qui citatam 26. & numerum XVIII. vestræ Præfationis in illos attente legerit. Dato, dixi, quod Petrus Abbas fuisset: quia de eo tantum legitur quod in cap. 47. lib. IV. Dalog. Gregorius dixit, nempe: *Ad cujus sepulcrum dum Petrus, qui nunc Monasterio præest*. Quæ quidem verba, licet in præterito, ad Abbatialem Valentionis dignitatem probandam ex cap. 21. ejusdem libri a Baronio adducta, veluti officium Abbatis non significantia, ut paulo supra videtur, parvipendistis.

(*ee*) Cardinalis Baronii sententiam de Monastico S. Gregorii instituto, cujus Auctorem fuisse non S. Benedictum contendit, sed S. Equitium, in toto hoc capite III. tanta objectionum copia obruitis, quod pene impossibile est responsum omnibus præbere, & crisis brevitati consulere. Sed cum ex jam dictis in duabus præcedentibus notis (*cc*) & (*dd*) distinctis Baronianæ opinionis fundamentum non adeo, ut a vobis habetur, debile appareat, ne robur, quod ex illis accepit, intactis objectionibus vestris, rursus deperdat, præcipuas earum oppugnare selegi.

(ee) Lib. I. c. III. a num. III. ad VII. De Monastico S. Gregorii instituto Baronii sententia propugnatur.

Itaque (dicitis in num. III.) *prolatis a Baronio testimoniis nequaquam probatur Valentionem fuisse S. Equitii discipulum, ejusque instituti sectatorem, immo contrarium ex collatis interse duobus locis elicitur. Nam lib. I. Dialog. c. 4. Gregorius asserit Equitium post mortem discipulos suos tutatum esse contra Langobardos, atque a morte liberasse. At lib. IV. cap. 21. refert Langobardos e Monasterio Valentionis Abbatis duos Monachos in ramis arboris suspendisse, qui eodem die defuncti sunt*. Nunc sic: Gregorius lib. I. cap. IV. a vobis citato ait:

Qui

Qui nimirum Equitius pro sua magnitudine sanctitatis multorum in eadem Provincia (Valeria) *Monasteriorum pater exstitit*; in lib. IV. cap. 21. *Valentio .... prius in Valeria Provincia suum Monasterium rexit*. Igitur a proximis Equitanis institutum sumsit, si illud: quia *suum* Gregorius vocavit, in Valeria construxit, ea ipsa ratione, qua, quia Gregorius suum juxta Casinates construxit, ab his institutum accepisse vultis. Unde nil mirum quod aliud fuisset Monasterium Valentionis, & aliud ubi Equitius degit, utrumque tamen sub eadem regula; sicuti duodecim Monasteria a S. Benedicto constructa suos Abbates habebant, qui sub eadem regula militabant, ut textus cap. 4. lib. II. Dialog. demonstrat. Ait etiam Gregorius in dicto cap. 4. lib. I. *Eamdem Valeriæ Provinciam Langobardis intrantibus ex Monasterio reverentissimi Viri Equitii in prædicto oratorio ad sepulcrum ejus Monachi fugerunt. Cumque Langobardi sævientes oratorium intrassent, cœperunt eosdem Monachos foras trahere ..... quorum unus ingemuit, atque acri dolore commotus clamavit: Heu, heu sancte Equiti, placet tibi quod trahimur, & nos non defendis? Ad cujus vocem protinus sævientes Langobardos immundus spiritus invasit. Qui corruentes in terram tamdiu vexati sunt, quousque hoc cuncti, etiam qui foris erant, Langobardi cognoscerent, quatenus locum sacrum temerare ulterius non auderent. Sicque Vir sanctus dum discipulos defendit, etiam multis post remedium illuc fugientibus præstitit*. Ergo ex eo, quod lib. IV. cap. 21. Gregorius refert, nimirum *Langobardos e Monasterio Valentionis Abbatis duos Monachos in ramis arboris suspendisse, qui eodem die defuncti sunt*; licet colligi possit quod hi Monachi ad sepulcrum Equitii non fugerunt, inferri tamen minime valet quod Equitiani instituti sectatores non fuerunt. Fecit enim miraculum in gratiam non discipulorum, sed loci sacri, ut patet ex causali, & eo, quod multis illuc fugientibus remedium præstitit.

Nunc proprius refutanda venit numeri VII. objectio, ubi ipsum opinionis Baronii fundamentum convellere creditis epistola Fundani Abbatis ad Simplicium, tertium a S. Benedicto Casinensis Monasterii Abbatem, cujus epistolæ summa est, *eo tempore omnia Campaniæ, Samniæ, Valeriæ, Tusciæ, Liguriæ, & aliarum Italiæ Provinciarum Monasteria, dimissis peculiaribus regulis, Benedectinam servare decrevisse*. Nunc, inquam, propius: quia hæc & illa se invicem destruunt, ut sequens argumentatio ostendit: Si eo tempore, quo Valentio Monasterium, ut dicitis, ab eo constructum in Valeria regebat, omnia hujus Provinciæ Monasteria, dimissis peculiaribus regulis, Benedictinam servabant, eodem tempore Equitius discipulos suos tutatus esse non poterat: quia si, dimissa Equitiana regula, Monasterii S. Equitii Monachi sub Benedictina militabant, non jam Equitii, sed Benedicti discipuli erant. Si vero Equitii adhuc discipuli erant, non omnia Valeriæ Monasteria Benedictinam servabant. Judicent ergo nunc æqui lectores (eosdem, quos ibi vos, arbitros constituo) utrum Casinatum proximitas, quæ Gregorium non induxit ad eligendum ex his pro suo Monasterio Abbatem, ejus animum ad ipsorum institutum accipiendum movere potuisset; vel an Valentio sui in Valeria Monasterii sub Equitiana regula Abbas ad Gregorianum Romæ sub Benedictina regendum venire voluisset.

Objectio autem sub num. IV. posita super Benedictinæ regulæ laudibus a Gregorio exhibitis, & Equitianæ silentio, solvitur collatis inter se verbis a Gregorio de Equitio dictis lib. I. cap. 4. Dialogorum, & ab ipso de regula S. Benedicti prolatis lib. II. cap. 36. in illo enim dixit: *Qui nimirum Equitius pro sua magnitudine sanctitatis multorum ... Monasteriorum Pater exstitit*; in hoc vero: *Hoc autem nolo te lateat, quod vir Dei inter tot miracula, quibus in mundo claruit doctrinæ quoque verbo non mediocriter fulsit. Nam scripsit Monachorum regulam discretione præcipuam sermone luculentam*. Ex quibus recte deduci potest, quod de Equitiana sermonem non fecit: quia tunc notior, utpote extensior, erat: Quod autem Benedictinam *discretione præcipuam sermone luculentam* vocet, eum sub Equitiana militasse non excludit: quia id dixit dum jam Pontifex esset. Neque repugnat, immo potius est experimento cognitum, plerosque Magnates a seculo fugientes non regulam discretione præcipuam, & sermone luculentam, sed quam rigidam existimant, amplecti. Præterea ex immediate dictis etiam diluitur: quia sicut existimatio de Benedictina regula concepta Abbatem ex Casinatibus Gregorium pro suo Monasterio eligere non fecit, idem de ipsorum regula discurrere nil impedit.

Quæ vero sub numero V. continetur de eo quod S. Benedicti Regula titulo *Regula Monachorum* designata apud Scriptores Ecclesiasticos reperitur; in quo titulo ei etiam a S. Gregorio dato ipsum *satis ostendisse* asseritis *eam cæteris, si quæ*

in.

in Occidente jam recepta forent, *esse anteponendam*, penitus evertitur etiam quo ad conditionalem: *Si qua in Occidente jam recepta forent*, duobus, quos adducam, locis S. Isidori Hispalensis, atque S. Ildephonsi Toletani. Ait enim ille *de Viris illustribus*, cap. 26. *Eugipius Abbas Lucullanensis oppidi Neapoli Campaniæ ..... scripsit regulam Monachis consistentibus in Monasterio S. Severini, quam eisdem moriens quasi testamentario jure reliquit. Claruit post Consulatum Importuni Junioris Anastasio Imperatore regnante.* Ildephonsus vero in additione ad Isidorum *de Viris illustribus*, cap. 4. hæc dixit: *Donatus, & professione, & opere Monachus, cujusdam Eremitæ fertur in Africa exstitisse discipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens .... & gregis Monachorum pericula pertimescens ferme cum septuaginta Monachis, copiosisque librorum codicibus navali vehiculo in Hispaniam commeavit ...... Servitanum Monasterium visus est construxisse. Iste prior in Hispaniam Monasticæ observantiæ usum, & regulam dicitur adduxisse.* De hoc Servitano Monasterio mentionem fecit Isidorus cap. 45. dicens: *Eutropius Ecclesiæ Valentinæ Episcopus dum adhuc in Monasterio Servitano degeret, & Pater esset Monachorum scripsit ad .... Lucinianum* (Carthaginis Spartariæ Episcopum) *valde utilem Epistolam, in qua petit ab eodem quare baptizatis infantibus chrisma post hac unctio tribuatur. Scripsit & ad Petrum Episcopum Ircavicensem de districtione Monachorum salubri sermone compositam Epistolam, & valde Monachis necessariam.* Eugipius claruit initio seculi sexti; hoc pene medio Benedictus; Donatus vero mirabilium operator vocatur a Johan. Biclar. ann. 572. Lucinianus scripsit ad S. Gregorium an. 592. ut denotat epistola 54. lib. II. De Eugipio, & Eutropio scripsit Isidorus initio seculi septimi, istoque jam medio de Donato Ildephonsus. Deducite nunc vos, quæ ex his omnibus in prædictam objectionem vestram deduci possunt.

Tandem, quam de Claudio Classensi Abbate desumtam in num. VI. adducitis, in observatione, seu nota super num. IX. cap. VI. lib. IV. satis convellitur. Unde in his amplius immorari non licet.

(ff) Lib. I. cap V. n. V De Epistola Pelagii II. ad Gregorium.

(ff) Pelagii II. Epistola ad S. Gregorium missa, & a Johanne Diacono lib. I. cap. 32. exhibita, hic ad tempora Tiberii Imperatoris refertur, & in num. XII. hujus cap. V. *data mense Octobri Indictionis III.* ex ipso Johanne dicitur, *proindeque anno 584.* duobus scilicet post Tiberii mortem.

(gg) Lib. I. cap. V. nu. VII De Concertatione Gregorii cum Johanne C. P. pro œcumenici titulo ab hoc usurpato dubium dissolvitur.

(gg) Ne vos amplius lateat Gregorium cum Johanne Constantinopolitano pro *œcumenici* titulo, quem in Synodo usurparat, in urbe Regia, Tiberio regnante non decertavisse, hic vobis præ oculis ponere quædam verba epistolæ 43. lib. V. vestrum quidem dubium removentia, necessarium duxi: citastis enim tantum 68. lib. IX. in qua tempus Synodi Gregorius non indicavit; in illa autem Eulogium Alexandrinum, & Anastasium Antiochenum ita alloquitur Gregorius: *Ante hos siquidem annos octo, sanctæ memoriæ decessoris mei Pelagii tempore, Frater, & Coepiscopus noster Johannes in Constantinopolitana urbe ex causa alia occasionem quærens Synodum fecit, in qua se universalem appellare conatus est. Quod mox idem decessor meus ut agnovit, directis litteris ex auctoritate S. Petri Apostoli ejusdem Synodi acta cassavit.* Hæc Pelagii Epistola, ut in nota b ad præcitatam 43. legitur, data fuit mense Martio Indictionis V. id est anni 587. a quo mense usque ad Junium an. 595. quo fuit scripta 43. lib. V. seu Indictionis XIII. octo tribus cum mensibus numerantur anni: unde Gregorii relatio irrefragabilis apparet. Cumque obitum Tiberii quinque ante hanc Synodum annis, idest mense Augusto an. 582. contigisse asseratis in num. VIII. absque hæsitatione jam dicere potestis S. Gregorium pro *œcumenici* titulo a Johanne C. P. usurpato, tempore Tiberii in urbe Regia non decertavisse.

(hh) Lib. I. cap. V. n. XIII. De Brachio S. Andreæ, & Capite S. Lucæ.

(*hh*) Gregorium Romæ redeuntem Brachium S. Andreæ, & Caput S. Lucæ ab Imperatore impetrasse, atque in suo Romano Monasterio collocasse penitus rejiciunt non illa, quæ citastis epistolæ 30. lib. IV. verba scilicet: *Consuetudinem non esse, ut quando Sanctorum reliquiæ dantur, quidquam de corpore tangere præsumatur*, quæ prædictæ assertioni, seu narrationi ibi dixistis contraria non esse: *Nam loquitur de Romanorum & Latinorum, non vero Græcorum more, & consuetudine*; non, inquam, illa; sed ipsiusmet Epistolæ sequentia: *In Romanis namque vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est, atque sacrilegum, si Sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Quod si præsumserit, certum est, quia hæc temeritas impunita nullo modo remanebit. Pro qua re de Græcorum consuetudine, qui ossa levare Sanctorum se asserunt, vehementer miramur & vix credidimus. Nam quidam Monachi Græci huc ante biennium venientes nocturno silentio juxta Ecclesiam Sancti Pauli corpora mortuo-*

rum in campo jacentia effodiebant, atque eorum ossa recondebant, servantes sibi, dum recederent. Qui cum tenti, & cur hoc facerent diligenter fuissent discussi, confessi sunt quod illa ossa ad Graciam essent tamquam Sanctorum reliquias portaturi. Ex quorum exemplo, sicut prædictum est, major nobis dubietas nata est, utrum verum sit quod levare veraciter ossa Sanctorum dicuntur. Certe si ab Imperatore præfatas reliquias Gregorius impetrasset, hæc illius conjugi, sive Augustæ minime respondisset, aut verbo *afferunt*, quippe eas levare vidisset, in hac rescriptione indebite usus fuisset. Meo quidem judicio post illarum asportationem a Gregorio factam ipsum suprascripta proferre nihil aliud esset quam se a Græcis, immo ab Imperatore deceptum dicere.

(ii) *Lib. I. cap. VII. num. I. De Anachronismo a Gregorio Turonensi commisso, loquendo de coronamento Mauricii, & ordinatione S. Gregorii.*

(*ii*) Non solvitur Anachronismus, qui ex Gregorii Turonensis verbis columna 187. tom. IV. relatis, & num. VI I. cap. V. hujus lib. dictis aperte resultat, distinctione in hoc num. I. a vobis data, videlicet *de anno non inceato, sed completo*. Nam ex Gregorio Turonensi in præcitato num. VIII. coronamentum Mauricii factum asseritis anno octavo Childeberti Regis, hoc est mense Augusto an. 582. In columna autem 187. hæc ex eodem Turonensi leguntur: *Anno quinto decimo Childeberti Regis Diaconus noster ab urbe Roma cum Sanctorum pignoribus veniens, sic retulit quod anno superiore, mense nono, tanta inundatione Tiberis fluvius urbem Romam obtexit, ut ædes antiquæ diruerentur .... subsecuta est .... clades, quam inguinariam vocant. Nam medio mense undecimo adveniens, primum omnium ..... Pelagium Papam perculit, & sine mora exstinxit. Quo defuncto ... Gregorium Diaconum plebs omnis elegit.* Et concludit: *Sed nec destitit Diaconus noster nisi ad Episcopatum ejus de porto rediret, & qualiter ordinatus fuerit, præsenti contemplatione susciperet.* Ex quibus hoc formo ratiocinium: Gregorii ordinationem mense Septembri an. 590. factam fuisse manifestum est. Si igitur Mauricius anno octavo Childeberti Regis imperare cœpit: quia coronatus fuit mense Augusto anni 582. nec inundatio Tiberis accidere potuit mense nono, aut mors Pelagii undecimo anni decimi quarti Childeberti, nec Gregorii consecratio fieri anno decimo quinto ejusdem, licet Turonensis relatio de morte Pelagii intelligatur de anno decimo quarto Childeberti pene completo, ut in hoc numero vultis; *quia Turonensis*, ut dicitur in notanon *inceat annum a Januario, sed a Martio*. Nam si mensis Januarius secundum nostram chronologiam primus anni 590. erat secundum Turonensem undecimus mensis anni decimi quarti Childeberti, tunc Januarius in nostra mensis primus anni 583. debebat esse in Turonensi undecimus mensis anni septimi ejusdem Regis: quod quidem stare non potest cum ejus assertione de coronamento Mauricii. En clarius ostensum ex demonstratione arithmetica ad marginem apposita: Vel annus octavus Childeberti incœpit mense Augusto 582. vel finivit, quidquid dicatis, id ipsum de anno decimo sexto in mense Augusto anni 590. asserere debetis. Si initium habuisse dicitis: Sequitur quod Gregorii Turonensis Diaconus venit ad Gallias anno decimo sexto, non *quinto decimo* ut Turonensis dixit: quia vidit qualiter ordinatus fuerit Pontifex mense Septembri ann. 590. Si vero finem asseratis, tunc deducitur quod Turonensis Diaconus venit anno decimo septimo Childeberti: unde vestra *de anno completo* intelligentia nullo modo Turonensem ab anachronismo liberat.

Aug.	Child.
an. 582	8. an.
583	9.
584	10.
585	11.
586	12.
587	13.
588	14.
589	15.
590	16.

(jj) *Lib. I. cap. VII. n. VIII. De Indicio columnæ fulgidæ.*

(*jj*) Columnæ fulgidæ indicio, quo delitescentem Gregorium ex Paulo Diacono asseritis detectum fuisse, atque verbis epistol. 21. lib. I. & 4. lib. VII. probare intenditis, illius videlicet: *Sed quia divinis judiciis non poteram resultare*, hujus vero: *Sed superna mihi judicia adversari conspitiens;* contraria sunt, quæ Leandro Hispalensi ipse S. Doctor lib. I. ep. 43. scripsit: scilicet, *navem, quam regendam OCCULTA Dei dispensatione* (vel *dispositione*, ut Albornotianus codex habet) *suscepi*.

(kk) *Lib. II. cap. I. n. I. De Verbis: In carnis resurrectione.*

(*kk*) Neque hic, neque in I. num. Appendicis, neque in cap. 2. lib. II. vitæ a Johanne Diacono, notastis quod symbolum a codicibus Registri Epistolarum exhibitum caret his verbis: *in carnis resurrectione*, quæ leguntur in citato loco Johan. Diac. & in codice Albornotiano post ista: *innovaturus seculum per ignem*.

(ll) *Lib. II. cap. I. num. III. De inscriptione Epistolæ Synodicæ.*

(*ll*) Hujus numeri verba referam, quibus inscriptionem Epistolæ *Synodicæ* ad Patriarchas non a S. Gregorio, sed a Collectoribus Epistolarum factam cum Cardinali Baronio judicatis, ut hujus opinionis impugnatio melius percipiatur. Sic dicitis: *In hujus Epistola Synodica ad Patriarchas inscriptione primum omnium occurrit Johannis Constantinopolitani nomen, quod a Gregorianarum Epistolarum Collectoribus factum, non ab ipso Gregorio jure censet Baronius. Singulis enim Patriarchis singula misit illius Epistolæ exemplaria, in quibus solum nomen Patriarchæ ad quem unum*

unumquodque mittebatur, erat inscriptum. Neque enim exemplum, quod ad Johannem delatum est, aliud quam Johannis ipsius nomen praeferebat. Hinc legitur FRATER CARISSIME, non FRATRES CARISSIMI. Nostram sententiam confirmat quod subjunctum fuerit A PARIBUS post Patriarcharum nomina, ut in notis observavimus. Notae vero, de quibus hic, me non latent; sunt enim e-et-u-epistolae 25. lib. I. At earum doctrina cum sententia hic prolata penitus corruit legendo epistolam 106. lib. IX. cujus inscriptio est: *Gregorius Siagrio Augustodunensi, Etherio Lugdunensi, Virgilio Arelatensi, & Desiderio Viennensi Episcopis Galliarum a paribus.* Et tamen in ea *Fratres carissimi* ter offenditur 110. ejusdem libri *Theodorico, & Theodeberto Regibus Francorum* directam, in qua codex Albornotianus habet *a paribus* sicut citati a vobis in nota-a-ad eam, & similiter bis in ea *praecellentissimi Filii* reperitur. In hac etiam Synodica ad Patriarchas Albornotianus codex habet *Fratres sanctissimi*, atque subsequentes lectiones, ut in notis ad eam dicam, concordantes. 58. lib. VI. *Theoderico, & Theodeberto Fratribus Regibus Francorum a paribus*, in cujus textu haec leguntur: *Magnam de vobis materiam praesumendi concepimus, quod subjectos vestros ad eam converti fidem per omnia cupiatis, in qua eorum nempe Reges estis, & domni.*

Sunt, & aliae epistolae ad duos, vel plures Episcopos directae, in quarum inscriptionibus licet *a paribus* subjunctum non videatur, in textu tamen vel *Fratres carissimi*, vel quaedam locutiones, quae inscriptioni unius tantum nominis adaptari non possunt, reperiuntur; ut 8. lib. VI. in qua *Fratres carissimi, & quisque vestrum*, legitur; 43. & 51. lib. V. ubi *Fratres carissimi* ter reperitur; 8. & 68. lib. IX. in quibus *quidam vestrum, & nullus vestrum* passim offenditur. Tunc igitur mos erat, vel omnibus unum, vel unicuique suum Epistolae exemplar mittere, sed cum inscriptione nomina continente omnium, ad quos simile etiam dirigebatur. Confirmant hoc plures ex Epistolis ad universos alicujus Provinciae Episcopos scriptis, ut sunt 45. & 77. lib. I. 54. & 58. lib. V. quia harum idem ac illarum, in quibus nomina exprimuntur, character est, inscriptionesque earum fuisse a Collectoribus factas non dicetis.

Ibidem De Epistola Anastasii Antiocheni.

Illa verba: *Jamque ad ejusdem* (Anastasii Antiocheni) *litteras de suscepto Summo Pontificatu gratulatorias responderat*, dissentire videntur ab eis, quae in nota-a-epistolae 26. lib. I. leguntur, nempe: *Iisdem fere verbis concepta est septima hujusce libri Epistola, quam ad Anastasium non fuisse missam ibi annotavimus.* Si igitur septima non fuit missa, quomodo *Jam*, hoc est, antequam Synodicam transmisisset *ad gratulatorias Anastasii responderat*, si Synodica est 25. & responsio ad gratulatorias 26.? Si in hac illius mentionem fecit dicens: *Praeterea sicuti Patriarchis aliis paribus vestris, Synodicam vobis Epistolam direxi?*

(mm) Lib. II. cap. I. n. VI. De Ariana haeresi ab Hispania profligata.

(*mm*) Ex malis Ecclesiae, quae ut causae cur Gregorius a Pontificatu tantum abhorreret ex epistola 43. lib. I. deducuntur, illud, quod de Hispania memoratur his ejusdem Epistolae verbis: *Explere autem loquendo nullatenus valeo gaudium meum, quod communem filium Recharedum gloriosissimum Regem ad Catholicam Fidem integerrima agnovi devotione conversum*, omnino rejicitur. Numero autem sequenti, sive VII. dicitis: *Gothos Ecclesiae reconciliavit.* Et conversio totius Gothorum gentis ab Arianae haereseos pravitate quatuor, vel quinque annis Gregorii ordinationem antecessit; ut videri potest in lib. III. Dialog. cap. 31. in Isidori Hispalensis *Historia Gothorum*, & in Baronio tom. 8. pag. 614. & 647. ad an. 585. unde nisi conversio ad Catholicam Fidem Ecclesiae reconciliatio non dicatur, propositio illa veritati parum consentanea videtur.

(nn) Lib. II. cap. I. n. X. De morte Anastasii Antiocheni.

(*nn*) Ex titulo homiliae XIX. tom. I. columna 1510. & num. 7. ipsius aperte colligitur S. Gregorium incoasse annum a mense Martio: quia in illo dicitur: *Habita Dominica in Septuagesima*, & in hoc Gregorius ait: *Praesenti anno*, refertque successum in mense Julio nuper elapso, ut ad eumdem annum attinens; in mense Aprili anni 599. respondet ad Synodicam Anastasii Junioris: igitur accidit alterius Anastasii mors anno 598. quia in uno mense, immo nec in tribus (ne fortasse vos annum a Januario incoare dicatis) Anastasii Junioris electio, atque ordinatio fieri poterant, nec Synodica ad Romam pervenire. Plus fallitur Moreri, qui Seniorem vita functum asserit die 21. Aprilis 599. nisi epistola 49. lib. IX. bene constituta non sit.

(oo) Lib. II. cap. I. n. XI. De Epistola Synodica Amos Jerosolymitani.

(*oo*) De annis Episcopatus Patriarchae Jerosolymitani Amos sermonem facitis. At minime notastis quod responsio ad ejus Synodicam, quam Gregorio proculdubio daret, inter Epistolas non reperitur. *Proculdubio* dixi: quia mos erat, sicut ait Gregorius lib. IX. epist. 52. ut quo-

quoties in quatuor præcipuis sedibus Antistites ordinabantur Synodales Epistolas Papæ mitterent, quod quidem fecit Isachius successor ejus. Similiter consuetudo erat, sicut S. Doctor dixit lib. VI. ep. 66. ut priusquam ordinati Synodica ad Papam delata fuisset, ad eum scribere Pontifex non deberet; & epistolam 6. lib. VIII. Amos Episcopo Jerosolimitano missam video.

(pp) *Lib. II. cap. II. nu. VII. De Cyriaci Constantinopolitani animadversione prætermissa.*

(pp) Licet S. Gregorius Synodicam Cyriaci sine mora susciperet, ne Ecclesiæ unitatem turbaret, impunitam tamen non reliquit ejus elationem in œcumenici titulo sibi vendicando. Nam ut legitur in epist. 33. & 34. lib. VII. suo Diacono præcepit, ut cum Cyriaco missarum solemnia non celebraret; quo ipsissimo modo Pelagius II. & ipse Gregorius animadverterunt in Johannem Cyriaci prædecessorem. Sed de hoc fusius in nota ad numerum XV. cap. I. lib. III.

(qq) *Lib. II. cap. III. n. IV. De Monachis in famulicium a Gregorio receptis.*

(qq) Quæ ex Johanne Diacono de Monachis a S. Gregorio in famulicium receptis asseruntur, in nota ad n. V. cap. VI. lib. III. a me impugnantur.

(rr) *Lib. II. cap. V. n. VII. De Venantii titulis, scilicet: Cancellario Italiæ, atque Exmonacho Patricio.*

(rr) Epistolæ 34. lib. I. inscriptio in codice Albornotiano ita legitur: *Gregorius Venantio Canc. Italico.* Unde non ita gratis, sicut hic, & in nota-a-prædictæ Epistolæ asseritis, Cancellarii Italiæ titulum Editores Venantio contulerunt. Isti quidem Epistolam sic inscribere non poterant, nisi alicujus codicis manu exarati inscriptione ducti: igitur restituere debetis Gussanvillæi notam ad vocem *Cancellario*, quam resecandam duxistis in nota-a-citata, utpote jam aliquorum codicum manu exaratorum auctoritate fulcitam.

Alii vero tituli *Exmonacho Patricio* in duabus aliis, quas Albornotianus continet, non reperiuntur: sunt hæ 123. lib. IX. & 30. lib. XI. Inscriptio illius ita se habet: *Gregorius Italicæ Patriciæ, & Domno Venantio*; hujus vero: *Gregorius Venantio, Episcopo*, illam exhibent Vat. omnes; colbert. & Rem. ut in nota-a-ad 123. asseritis, istam autem excussi, ut in nota-a-ad 30. lib. XI. legitur: deducitur ergo quod in his tribus inscriptionibus Ms. codices dissentiunt. Cumque major horum numerus plus auctoritatis non præstet, rationes congruentiæ pensandæ erunt, ut unius præ alio inscriptionem sequamur. Sunt vero in favorem Alborn. codicis sequentes scilicet: quod *Exmonachi* titulus ignominiosus est: unde potius auctores illius credere debemus Epistolarum Collectores, immo transcriptores aliquos, fortasse ad eum distinguendum a Venantio Patricio Panormitano, quam prudentissimum Pastorem Venantii reditum ad habitum suum tantopere optantem; cum ad illud sufficiens præbeat fundamentum Epistolarum textus. Quoad aliam *Patricii* titulum hanc, & quidem efficacissimam invenio rationem, ut Venantio tribui non debeat: S. Gregorius in omnibus Epistolis ad alicujus territorii Patricios directis eos titulo *Gloriæ*, vel *Excellentiæ* in textu compellat, sicuti ostendunt epistolæ 33. & 52. lib. III. 57. lib. VII. 119. lib. IX. 40. lib. XII. & 15. lib. XIII.; in nulla ex eis, quæ tantum ad Venantium missæ fuerunt, eo utitur: igitur sicut ex titulo *Gloria*, qui in 15. lib. XIV. legitur recte conjicitis eam Anthemio Subdiacono inscribi non debere, mihi similiter ex profundo prædicti tituli silentio augurari licebit Venantium non fuisse Patricii Dignitate decoratum. Si vero sexta lib. I. Epistola Narsæ data mihi objiciatur: quia in ea prædictus *Gloriæ* titulus non legitur, & tamen *Narsæ Patricio* inscribitur, eamdem de illa sententia teneo Albornotiani codicis inscriptione innixus, in quo, sicut de omnibus vestris nota-b-prædictæ Ep. asseritis, *Narsæ* simpliciter exarata offenditur.

Hunc Venantium ex Monachis Siculis uxoratis fuisse dicitis; sed oppositum conjicio ex eo, quod a personarum consideratione justissimus Pastor omnino abhorrebat: siquidem etiam cum suprema Augusti Dignitate circa minora delicta contendere non formidabat. Videatur epist. 20. & 24. lib. V. Unde cum in ep. 42. lib. I. Anthemio Subdiacono scripserit: *Et quia aliquos Monachorum usque ad tantum nefas prosiliisse cognovimus, ut uxores publice sortiantur, sub omni eos vigilantia requiras, & inventos digna coercitione in Monasteriis, quorum Monachi fuerunt, retransmittas.* Et usque ad Venantii obitum ei consilium de reditu ad habitum, in quo fuit, tantum dederit, rationem quæsivi, ut hæc conciliarem, &, ni fallor, in ipso S. Doctore eam inveni. Ait enim homilia 38. in Evangelia: *Tres pater meus sorores habuit, quæ cunctæ tres Sacræ Virgines fuerunt: quarum una Tharsilla, alia Gordiana, alia Æmiliana dicebatur. Uno omnes ardore conversæ, uno eodemque tempore sacratæ, sub districtione regulari degentes, in domo propria socialem vitam ducebant. Cumque essent diutius in eadem conversatione, cœperunt quotidianis incrementis in amorem conditoris sui Tharsilla, & Æmiliana succrescere.... At contra Gordianæ animus cœpit a calore amoris inti-* *Ibidem.*

intimi per quotidiana detrimenta tepescere; & paulisper ad hujus seculi amorem redire. Crebro autem Tharsilla dicere Æmilianæ sorori suæ cum magno gemitu solebat: Video Gordianam sororem nostram de nostra sorte non esse: perpendo enim quia foras defluit, & cor ad quod proposuit non custodit. Quam curabant blanda quotidie redargutione corripere, atque a levitate morum ad gravitatem sui HABITUS reformare. Et infra post quam Tharsillæ, & Æmilianæ obitum retulit, dicit: *Gordiana autem mox ut solam remansisse se reperit, ejus pravitas excrevit, & quod prius latuit in desiderio cogitationis, hoc post affectu pravæ actionis exercuit. Nam oblita Dominici timoris, oblita pudoris, & reverentiæ, oblita consecrationis, conductorem agrorum suorum postmodum maritum duxit.* Et tandem in fine: *Ecce, fratres mei, Gordiana, quam superius dixi, a SANCTIMONIALIS HABITUS excellentia corruit ad pœnam.* Poterat quidem Venantius hoc ipsissimum fecisse, & tunc nil mirum si eum, ut ad habitum, in quo prius fuit, rediret, Gregorius tantum consiliaret; alios vero, quia post votum in Monasterio solemniter emissum uxores sortiti fuerant, ab eis avulsos in Monasteriis suis retransmitti præciperet.

Ab hoc argumento me expedire non possum, quin etiam dicam: quod Albornotianus codex optimæ quidem notæ, peritorumque judicio ætatis plus quam 700. annorum, in textu 34. epist. lib. I. *Venantio Canc. Italico* inscriptæ, ubi vestra editio habet: *Si ergo ille mortis periculo dignus fuit qui eos, quos dederat, nummos Deo abstulit; considera quanto periculo in divino judicio dignus eris, qui non nummos, sed temetipsum Deo omnipotenti, cui te sub Monachico habitu devoveras, subtraxisti. (considera judicium Dei, quod mereatur, qui semetipsum Deo vovit, continuoque mundi desideriis irretitus, mentitus est quod vovit) Quapropter si correptionis meæ* solum dicit: *Si ergo ille mortis periculo dignus fuit, qui eos, quos dederat, nummos Deo abstulit. Considera judicium Dei, quid mereatur qui semetipsum Deo vovit, continuoque mundi desideriis irretitus, mentitus est quod vovit. Si mihi credideris, si correptionis meæ.* Quæ nempe, ut Parenthesis, interjecta, & a MSS. abesse, & pro glossemate, quod e margine in textum irrepsit, habenda esse ibi nota c. asseritis.

Nec officit quod in eadem Epistola paulo supra dixerit Gregorius: *In quo enim habitu fueris recolis.* Siquidem *Monachico* non adjunxit. Et licet velitis subintelligi; adhuc remanet soluta objectio, quæ, ut in nota-a-prædictæ 34. ep. dixistis, S. Bernardo, (cujus ævo disputatum fuit an validum esset Monachi matrimonium) a nonnullis ex hoc Gregorii loco facta fuit; cui ob summam erga S. Gregorium reverentiam Mellifluum vix respondisse asseritis. Nam illa Monachorum, qui uxores sortiti fuerant, ab eis avulsio, atque suis in Monasteriis digna coercitione præcepta retransmissio non minus matrimonii istorum nullitatem indicant, quam amitæ suæ Gordianæ factorum relatio, atque Venantii reprehensum, sed impunitum conjugium hunc proprie Monachum non fuisse, vel ita Monachum a Gregorio appellari, sicut Sanctimonialem Gordianam, quæ tantum in domo propria, atque agrorum domina suorum, etsi sub regulari districtione, Deo consecrata primum degit. Certe Gordiana, quam Sanctimonialem Gregorius vocat, in ipsa Urbe, ac proinde coram Summo Pontifice maritum duxit, neque de ipsius separatione a marito quidquam Gregorius dixit, cum omnes Gordianæ successus late descripserit: illis verbis *corruit ad pœnam* ipsius damnationem satis indicavit: Hanc Venantio, ut ad habitum rediret, minabatur, nec eum cogebat: igitur ex Monachis Siculis uxoratis Venantius non erat. Sic longum facere me coegerunt tot quot nota-a. et-e-prædictæ Epistolæ eleganter attigistis.

(ſſ) Circa locum, quo S. Gregorius suos condidit Dialogos, tantum dicam: quod, ut S. Doctorem ad eos lucubrandos in S. Andreæ Monasterium secessisse non credatur, plus convincit pronominis demonstrativi silentium, quam ad oppositum judicandum vetus inscriptio publici juris a Mabillonio facta tom. 4. Analect. pag. 497. de qua in XIX. Præfationis numero locuti estis. Hæc mea assertio infringi non potest, quin ratio, qua in prædicto numero probatis Gregorium tunc Romæ fuisse, simul corruat: Ibi enim ex demonstrativi usu in Romanorum successuum relatione eum tunc Romæ fuisse recte infertis: igitur ex opposito dum de Monasterio loquitur æque bene oppositum conjicitur. Suffragaturque mihi ipse loquendi modus, quem in Homiliis persequitur. Has enim in Monasterio lectas, vel fuisse expositas minime dicetis: Siquidem in Epistola ad Secundinum præcedente illas hæc dixit Gregorius: *Inter Sacra Missarum solemnia, ex his, quæ diebus certis in hac Ecclesia legi ex more solent, Sancti Evangelii*

(ſſ) *Lib. II. cap. X. n. VII. De loco quo scripti fuerunt Dialogi; atque de congrediente in eis cum S. Doctore.*

gelii quadraginta lectiones exposui. Et quod in eis de suo Monasterio retulit, iisdem, quoad nostrum intentum, verbis in Dialogis repetitum legitur. Nam lib. IV. Dialog. cap. 38. ita dicit: *Nam is, de quo in Homiliis coram populo me narrasse jam memini, inquietus valde, Theodorus nomine, puer fuit, qui in Monasterium meum, fratrem suum necessitate magis quam voluntate secutus est*. Et paulo infra: *In hac autem pestilentia, quæ nuper hujus urbis populum magna ex parte consumsit*. In homilia 38. in Evangelia hoc ipsum retulit in n. 16. Si igitur Dialogos in Monasterio lucubrasset proculdubio dixisset *in hoc Monasterium meum*, sicuti de Roma loquens cap. 36. ejusdem libri IV. dixit: *Quidam vero miles in hac eadem urbe nostra percussus*; atque in loco immediate supra citato: *hujus urbis populum*. At ut alia omittam sufficiat dicere: quod nunquam *Monasterio*, semperque *Romæ* demonstrativum adjunxit.

Ut autem jam intra conjecturæ terminos non permaneat Petrum Subdiaconum, Siciliæ Rectorem, lucubrationis Dialogorum tempore Diaconum fuisse, ac per consequens in num. XV. Præfationis in eos sine hæsitatione dicatis: eum esse qui illic cum S. Doctore congreditur, initium 34. ep. lib. V. Cypriano Diacono datæ hic apponere judicavi. Sic legitur: *Benenatus, Frater, & Coepiscopus noster, Ciceronem quemdam Monachum, qui pro suis excessibus a dilectissimo filio nostro Diacono Petro, tunc autem Subdiacono, & Rectore patrimonii nostri est in pœnitentia deputatus*. Hic Petrus fuit Rector patrimonii Siciliæ duobus primis Gregoriani Pontificatus annis; tertio autem Campaniæ; in sequentibus nulla ad eum missa Epistola reperitur: Cyprianus Diaconus in his erat Rector Siciliæ, & Anthemius Subdiaconus Campaniæ: Dialogi quarto Pontificatus anno lucubrati probabilius censentur: in Epistola citata libri V. de illo jam Diacono ut exsistente mentionem fecit; siquidem *quondam*, ut de vita functis loquens solet, non adjunxit: initio igitur anni quarti ad Diaconatum promotus, atque cum S. Doctore in Dialogis, ut in horum exordio ipse dixit, fuit congressus.

(*tt*) *Lib. II. cap. XII. n. XI. De Decreto S. Gregorii circa Clericos dignitates Monasticas ambientes*.

(*tt*) Quæ hic in Clericos Monasticis tunc inhiantes dignitatibus nonnullis S. Gregorii Epistolis innixi dicitis, pariter in Monachos illius temporis ad Ecclesiastica officia pervenientes in num. XV. capitis XII. lib. 3. aliis ejusdem S. Doctoris Epistolis ibi citatis ducti proferre debebatis, ne hæc in odium Clericorum hic dicta, illic autem in gratiam Monachorum omissa fortasse ab aliquo habeantur. Non immerito vos ita alloquor: Ait enim S. Doctor in epistola 11. lib. IV. Maximiano Syracusano Episcopo directa: *Presbyteros, Diaconos, cæterosque cujuslibet ordinis Clericos, qui Ecclesiis militant, Abbates per Monasteria esse non permittas, sed aut omissa Clericatus militia, Monachicis provehantur ordinibus: aut si in Abbatis loco permanere decreverint, Clericatus nullatenus permittantur habere militiam. Satis enim incongruum est, si cum unum ex his pro sui magnitudine diligenter quis non possit explere, ad utrumque judicetur idoneus. Sicque invicem, & Ecclesiasticus ordo vitæ Monachicæ, & Ecclesiasticis utilitatibus regula Monachatus impediat*. Ex quibus, postquam opinionem aliquorum recte intelligentium per hæc pariter repulsos ab Ecclesiasticis officiis, seu Clericali militia Monachos, & Abbates convellere vultis epistola 42. lib. VI. in qua Victorem Panorminanum Episcopum Gregorius hortatur, ut unum e Monachis S. Hermæ Presbyterum ordinet, concluditis: *Scopus ergo vigilantissimi Pastoris eo loci est, repellere a Monasticis prælaturis Clericos, ut nunc audiunt, seculares, aliarum jam Ecclesiarum titulis addictos, pro illorum temporum more; tum quod Clericalis, & Monastica militia in diversis Ecclesiis ita sociari non possint, tum potissimum quod per Clericorum illorum, qui Monasticis inhiabant dignitatibus, ambitionem, & remissiorem vitam (ne quid pejus dicamus) Monasteria destruenda, quod etiam postea contigit, prævideret*. Et certe Gregorius in epistola 42. lib. VI. loquitur de Monacho Presbytero ordinando, ut suo tantum Monasterio in celebrando sacrum inserviat; in 11. vero lib. IV. de Presbyteratu alicui Ecclesiæ addicto. Cumque de hoc, & non de illo procedat quæstio, nescio quare ex verbis supra relatis ob 42. epistolam sic concluditis.

Ait etiam S. Doctor lib. V. ep. I. *Nemo etenim potest & Ecclesiasticis obsequiis deservire, & in Monachica regula ordinate persistere: ut ipse Monasterii districtionem teneat, qui quotidie in ministerio Ecclesiastico cogitur permanere*. Et in num. V. cap. II. lib. III. dicitis: *Nonnulli hac usi sunt Epistola, ut probarent Monasticæ vitæ statum a Clericatu prorsus esse alienum. Verum quantum id a mente S. Doctoris abhorreat, ipse manifeste ostendit cum ad sacros ordines, immo ad Episcopatum Monachos quamplurimos ... assumsit*. Et paulo infra: *Mens igitur S. Doctoris fuit quantum ex laudata libri quinti prima Epist.*

Epist. & ex aliis assequi possumus, Monasteriorum præfecturam minime Clericis esse commendandam; quia cum disciplinæ laxiori serviant, nec severioribus Monachorum moribus sint innutriti, de regulæ Monasticæ observantia minus solliciti sunt. Præterea quandoquidem, aut ambitus, aut avaritia, aut pravus quispiam alius affectus iis Clericis, quos Gregorius insectatur, viam ad Abbatialem dignitatem munierat, secularium vivendi modum sectabantur, in epulis, in suppellectili, in vestibus quibus sibi procurandis ut pares esse possent, Monasteria expilabant. In quibus meo judicio nil aliud facitis ac si eo quod ex peccatoribus Deus justos facit convellere velitis argumentationem hanc: Nemo potest in statu peccati, & gratiæ simul permanere: igitur status peccati a statu gratiæ prorsus est alienus: quod quidem, omissionem prius notatam ostendendo, demonstro.

In numero XV. cap. XII. lib. 3. ubi de epistola 15. lib. VIII. sermonem facitis hæc tantum dicitis: *Etsi hoc præsertim anno S. Gregorius quantum sibi curæ essent res Monasticæ plurimis Epistolis palam fecerit, pauca tamen ex his delibabimus. Insigne præ cæteris est privilegium concessum Monasterio Sanctorum Johannis, & Stephani in urbe Classitana constituto, de quo scripsit ad Marinianum Ravennatem Episcopum. Quid hoc privilegio cautum esset in gratiam Monachorum, inde repetendum.* Et in eadem privilegii Epistola Gregorius ait: *Quisquis autem ex prædicto Monasterio ad Ecclesiasticum ordinem pervenerit, ulterius illic nec aliquam potestatem, nec licentiam habeat habitandi.* Dixerat etiam in ep. 43. lib. VII. *Sed ne vel per cujuslibet Monachi, aut Abbatis promotionem aliquod onus Monasteria fortasse sustineant, studendum vobis est, ut si quispiam Abbatum, aut Monachorum ex quocumque Monasterio ad Clericatus officium, vel ordinem sacrum accesserit, non illic aliquam habeat ulterius, ut diximus, potestatem, ne Monasteria hujus occasionis velamine, quæ prohibemus, sustinere onera compellantur.* Dixitque postea in 8. lib. XIII. *juxta desiderium Conditorum* (Galliæ Regum) *decernimus ut nullus eorum, qui eidem Xenodochio, atque Monasterio Abbas, aut Presbyter in posterum fuerit ordinatus ad Episcopatus officium quacumque obreptione sit ausus accedere, nisi prius Abbatis officio sit privatus.* Pariter ergo Monachos repulit ab officio Ecclesiastico, seu Clericali militia, ac a Monasticis prælaturis Clericos: id est, nec Monachus manens Monachus alicui Ecclesiæ servire, nec Clericus manens Clericus alicui præesse Monasterio poterat.

(*uu*) Johannis Constantinopolitani obitum hic, & in numero primo sequentis cap. X. mense Januario anni 595. contigisse asseritis; consequenterque Gregorium non nisi post viginti fere menses Synodicam Cyriaci illius successoris excepisse: quia ab epistola 18. lib. V. Kalendis Januarii data, paulo post quam Johannis mortem evenisse dicitis, ad 4. lib. VII. quæ est ad Synodicam Cyriaci inrescriptio, totidem menses currunt. Sed qua ratione illud asserere possitis non intelligo: etenim mense Octobri ejusdem anni 595. aliam a Gregorio Johanni datam invenio, quæ quidem est 15. lib. VI. & si mense Jannuario Johannes e vivis excessisset, ad eum mense Octobri Gregorius Epistolam mittere non poterat quin novem mensibus Johannis mors Pontificem latuisset; quod impossibile ostendunt tot eo tempore ab urbe Regia in Romam litteræ delatæ, quot indicant libri V. epistolæ 30. 38. 39. 40. 41. 42. & 43. quarum prima data constat mense Martio an. 595. reliquæ vero mense Junio, aut Julio ejusdem anni. Præterea Gregorius ad Johannem, ut dixi, mense Octobri ann. 595. epistolam 15. lib. VI. misit; in ultima autem ejusdem libri VI. quæ ad mensem Augustum anni 596. attinet, ordinationis Cyriaci mentionem facit. Concluditur ergo, & Johannem mense Januario ann. 595. vita functum non fuisse; & Cyriacum non integro anno elapso ordinatum esse; ac tandem ejus Synodicam non post viginti fere menses, sed ante duodecim exceptam a Gregorio fuisse.

(uu) Lib. III. c. X. nu. XII. & XV. De obitu Johann. C. P. Cyriaci electione; & pœna eis ob assumtum œcumenici titulum a S. Gregorio inflicta.

Quo ad pœnam ob assumtum œcumenici titulum eis inflictam jam aliquid notavi num. VII. cap. II. lib. II. Prohibuit enim Gregorius Diaconum suum Missarum solemnia cum Cyriaco celebrare. Hoc ipsissimo modo cum Johanne hujus prædecessore ob idem se gessisse, & Gregorium, & Pelagium II. plures docent Epistolæ. Hanc pœnam non fuisse Canonicam verba epistolæ 18. & 19. lib. V. demonstrant. Aliam ei non fuisse impositam decima quinta lib. VI. manifestat: unde ad judicandum eum nunquam a communione Sedis Apostolicæ rejectum fuisse inutilis videtur recursus ad *sanctæ memoriæ* verba, quibus eum Gregorius in sexta lib. VII. compellat. Erant tamen in 66. lib. VI. alia, quæ, quia de nullo dicta, quemlibet de Johannis sanctitate certiorem facient. Ait enim S. Doctor in fine prædictæ 66. epistolæ: *De hoc*

quo-

quoque , & dilectissimo Fratri nostro Constantinopolitanæ civitatis Antistiti , qui in supradicti SANCTI JOHANNIS loco ordinatus est , nostra volumus scripta transmittere.

(vv) Lib. III. cap. III. nu. VI. De Mariniano Ravennæ Episcopo prius vero Monasterii S. Andreæ Abbate.

(*vv*) Marinianum Ravennatem Episcopum prius fuisse Monasterii S. Andreæ Abbatem neque a vobis, neque ab aliquo unquam dictum invenio; sed tali officio, vel dignitate eum etiam functum fuisse, quæ referram, verba epist. 48. lib. V. & 15. lib. VIII. penitus demonstrant. Sic enim de eo in prima Gregorius loquitur: *Tandem venerabilem Fratrem Marinianum Presbyterum, quem diu mecum didicere in Monasterio conversatum communi ..... voce, atque consensu sæpius petiverunt*. In secunda vero ita eum affatur: *Quam sit necessarium Monasteriorum quieti prospicere, & de eorum perpetua securitate tractare, anteactum vos officium, quod in regimine Monasterii exhibuistis, informat*. His a S. Gregorio in Concilio Romano III. sub numero VII. Appendicis posito de semetipso dictis S. Doctorem ejusdem Monasterii Abbatem fuisse in num. I. cap. VI. lib. I. probatum relinquitis: unde hoc in loco non solum Monachum, sed etiam Abbatem eum nominare debetis.

(xx) Lib. III. cap. III. n. II. De Primatu Arelatensi.

(*xx*) Hic mihi paulo extra meæ crisis metam excurrere liceat. *Placuit exim*, dicitis, *Zozimo aliisque deinceps Romanis Pontificibus nobilissimæ civitatis Episcopos Vicariæ Sanctæ Sedis potestate insignire: quorum tanta erat auctoritas, ut septem Provinciarum Synodo præessent, litteras formatas Clericis peregrinantibus, ipsisque Episcopis abeundi licentiam darent. Si quæ vero in Galliis, & in Hispania orirentur de fide, aut moribus controversiæ, ad illos tamquam Primates, Romanique Pontificis Vicarios dirimendæ referentur. At cum ab Hilario Arelatensi Episcopo pervasa fuisse Metropolitanorum jura, & usurpatas, quæ ipsis deberentur ordinationes, accepisset S. Leo, primatum amplissimum in ipsum, Episcopumque Viennensem divisit*. Ad quem autem ex his tunc pertinebat Hispania non asseritis. In nota vero ad hunc numerum ita dicitis: *Ante S. Leonem Bonifacius I. & Cœlestinus I. de Arelatensium Episcoporum privilegiis jam quadam detraxerant*. Sed super hoc Henrici Spondani sententiam referam. Hic enim postquam tom. I. Epitom. Annal. Baronii, pag. 602. num. IV. de concessione Primatus Arelatensis mediante Epistola Zozimi *ad universos Galliarum Episcopos* loquitur, ita in num. V. ait: *Verum post hæc Zozimum de juribus Ecclesiæ Viennensis per Legatos admonitum revocasse sententiam adversus eam datam, donec plenior de causa cognitio haberetur, docet alia ejusdem Epistola ad Simplicianum Viennensem Archiepiscopum. Et qui Zozimo successit Bonifacius Papa scribens ad Hilarium Episcopum Narbonensem, ex auctoritate Concilii Nicæni jussit ejus Provinciæ Metropolim integre conservari, neque ad Arelatensis Episcopi jura pertinere; in cujus pariter sententiam successor Bonifacii Cœlestinus abiit: necnon post multum tempus S. Leo, ac cæteri fere Romani Pontifices cum ejusmodi controversia sæpe sopita, iterum in judicium revocata est: ut constat cum ex aliis tum præcipue ex plurimis eorumdem Pontificum ea de re scriptis litteris, quæ habentur in dictis codice Arelatensi, & Bibliotheca Floriacensi*. Ruit igitur per illa verba *ad universos Galliarum Episcopos* Arelatensis Antistitis Primatus, & Vicaria Sanctæ Sedis potestas ad dirimendas Hispaniarum de fide, aut moribus controversias: quia si ejus potestas ad Hispaniam per Epistolam extensa fuisset, non solum ad Galliarum Episcopos hanc Zozimus direxisset. Per illa autem alia *revocasse sententiam* Primatus Arelatensis in Gallis etiam a suo, vel quod dicitis, initio corruit: unde non a Bonifacio I. sed ab ipso concedente ejus divisio incœpit. Eadem est Natalis Alexandri sententia tom. IX. pag. 10. Prætereа omni, qua potui, diligentia vidi quidquid tom. I. *Galliæ Christianæ de Arelatensibus Antistitibus* scripsit Domnus Dionysius Sammarthani, inclytæ vestræ Congregationis Monachus, & nil de Primatu Arelatensi ad dirimendas Hispaniæ de fide, aut moribus controversias inveni. Cardinalis Aguirre, atque aliorum, quos hic primatus fugit, sententiam non refero: quia ostendit satis repugnantiam ejus ipsa Primatum institutio.

(yy) Lib. III. cap. III. n. XI. De conversione Paganorum.

(*yy*) In hoc numero conceditis quod in nota-b-epistolæ 35. lib. I. Gussanvillæo negastis; ibi enim post ejus notam ita dicitis: *Hæc in observatione Gussanvillæus Gregorium quasi pugnantia scripserit, ipsimet Gregorio videtur opponere, sed immerito*, &c. Hic autem: *A se constituta mutare, & fixa refigere non verebatur humilis Gregorius, quando experientia compertum habebat ea Reipublicæ Christianæ non amplius prodesse. Itaque quamvis plurimis in Epistolis docuisset cum heterodoxis, & ipsis Judæis mitius esse agendum, Religionemque Christianam non minis, & terroribus, sed benignitate, ac prædicationis suavitate persuaderi debere: postea tamen mutato consilio frequenter scripsit Manichæos, & Judæos, qui in possessionibus Romanæ Ecc*le-

clesiæ erant (eum mansuetudine pellici non potuissent) summopere esse insectandos, & tributis onerandos. At venia vestra, Gussanvillæique dicam: quod nec iste in sua nota de operibus tanti Doctoris, quod debuit, judicium fecit; nec vos in hoc numero conformiter ad sua scripta locuti estis. Nam dum de Paganis convertendis Gregorius loquitur terroribus, ac oneribus persequendos esse semper monet; dum vero de Judæis, benignitate, ac mansuetudine alliciendos esse semper consiliat. Illud quidem probant epistolæ 26. lib. IV. 18. lib. VIII. & initium 8. lib. V. Hoc autem evincunt 35. & 47. lib. I. 32. lib. II. 8. lib. VIII. 55. lib. IX. & 12. libri XIII. Si enim S. Gregorius constituta a se in epistolis 35. & 47. libri I. mutavisset in 26. lib. IV. initio octavæ lib. V. & 18. lib. VIII. sequeretur etiam quod constituta a se in his rursus mutavisset in 25. libri VIII. 55. lib. IX. & in 12. lib. XIII. quia in duabus primis benignitate, & mansuetudine trahendos esse judicat, in tribus autem sequentibus persequendos esse, ut veniant, admonet; tandem in tribus ultimis rursus benignitatem, ac mansuetudinem cum eis observare consiliat. Quis tantam animi imbecillitatem constantissimo Doctori tribuet? Certe nullus, qui ejus super hoc Epistolas accurate legat, & præcipue octavam lib. V. ex qua, ni fallor, tota errandi occasio provenit. Eam quidem in duobus capitibus S. Doctor dividit; in primo loquens de Manichæis eos summopere persequi, sicut in omnibus ubi de eis, Cyprianum admonet: In secundo autem de Judæis sermonem faciens eos promissione diminutionis onerum pensionis ex alio titulo debitæ, velut in aliis benignitate, & mansuetudine, alliciendos esse præcipit.

Nec obstant ea 35. epistolæ lib. I. verba, scilicet: *Eos enim, qui a Religione Christiana discordant, mansuetudine, benignitate admonendo, suadendo ad unitatem fidei necesse est congregare, ne quos dulcedo prædicationis, & præventus futuri Judicis terror ad credendum invitare poterat, minis ac terroribus repellantur.* Nam intelligenda esse non de omnibus discordantibus ipse Epistolæ textus, in quo tantum de Judæis locutus fuerat, manifeste docet; confirmatque hanc assertionem Albornotianus codex, ubi non *Eos enim*, sed *Hos enim* legitur. Præterea nemo dubitat quod Judæos, & Paganos par morum qualitas non astringit. Quid nunc mirum, si pro diversitate morum, licet utrique a Religione Christiana discordarent, Judæos, quibus in sua lege vivere permittebatur, mansuetudine ad fidem congregare prudentissimus Pastor semper intenderet; Paganos vero, quibus in infidelitate permanere non erat concessum, terroribus, pensionumque augmento compellendos ad eam venire semper judicaret!

Omittere non possum verba homiliæ X. in Evangelia, quæ hoc penitus confirmant: quia longum facere obstare minime debet dum implicatio tanto Doctori attributa, etsi humilitatis decorata prætextu, profliganda carpitur. Hæc sunt verba: *Sed quærendum nobis est, quidnam sit quod Redemtore nato, pastoribus in Judæa Angelus apparuit, atque ad adorandum hunc ab Oriente Magos, non Angelus, sed Stella perduxit? Quia videlicet Judæis tamquam ratione utentibus, rationale animal, id est Angelus, prædicare debuit: Gentiles vero, quia uti ratione nesciebant, ad cognoscendum Dominum non per vocem, sed per signa perducuntur.*

(zz) Lib. III. cap. IV. nu. VII. *De Augustini itinere per Gallias.*

(zz) Ex commendatitiis, quas Augustinus deferendas acceperat, epistolis ejus iter per Gallias describitis. Sed, quia ex eis nulla Clothario Francorum Regi data legitur, dicere prætermisistis: per Regiam hujus Sedem, Parisiensem nempe civitatem, illum transiisse. Verum hoc docent epistolæ sexagesimæ primæ lib. XI. Clothario directæ hæc verba: *Quidam igitur, qui cum Reverendissimo Fratre, & Coepiscopo nostro Augustino ad Anglorum gentem perrexerant, revertentes, quanta eumdem Fratrem nostrum Excellentia vestra in præsentia positum, caritate refecerit, quantisque suffragiis proficiscentem adjuverit, narraverunt.*

(aaa) Lib. III. cap. V. num V. & VI. *De conversatione Monastica in Ecclesia Anglorum.*

(aaa) De conversatione Monastica in Ecclesia Cantuariensi ab Augustino Monastrii S. Andreæ Præposito instituta adeo clarum est venerabilis Bedæ testimonium, sicut illud aliud S. Gregorii in ep. 1. lib. V. de impossibilitate conjungendi illam cum militia Ecclesiastica. Unde utriusque veritas propugnari non potest quin dicatur Bedam appellare Monasticam conversationem illam, quam S. Gregorius in epistola 64. lib. XI. responsione prima Augustinum monet, ut in Cantuariensi Ecclesia instituat. Hæc quidem si Gregorii judicio cum militia Ecclesiastica inconjungibilis, sicut Monachica regula, foret, ab eo, ut instituenda, minime consiliaretur: ex quo clare deducitur conversationem Monasticam Ecclesiæ Anglorum aliam fuisse a conversatione, seu regula Monasteriorum Italiæ, atque Siciliæ. Hujus discursus rectitudinem demonstrant tot S. Gregorii epistolæ ubi de Monachis uxoratis ab uxoribus avellendis, suisque Monasteriis retrudendis loquitur, & secunda ad Augustinum responsio. In hac enim postquam de insti-

tuenda conversatione primitivæ Ecclesiæ in prima locutus fuerat, ita ait: *Si qui vero sunt Clerici* (ex illis a quibus seorsum vivere Augustinus, jam Episcopus, non debebat) *extra sacros ordines constituti, qui se continere non possunt, sortiri uxores debent, & stipendia sua exterius accipere: quia & de eisdem Patribus*, (primitivæ Ecclesiæ) *de quibus præfati sumus, novimus scriptum quod dividebatur singulis prout cuique opus erat. De eorum ergo stipendio cogitandum, atque providendum est, & sub Ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant, & canendis Psalmis invigilent, & ab omnibus illicitis cor, & linguam, & corpus Deo auctore conservent. Communi autem vita viventibus jam de faciendis portionibus &c.* erant igitur in Ecclesia Anglorum, & Clerici communi vita viventes, & Clerici cum suis uxoribus habitantes: ergo verbum *Clerici* non potest ibi intelligi de Monachis sub S. Benedicti regula contentis: quia hi etiam extra sacros ordines constituti se continere non valentes sortiri uxores non possunt. Quis unquam vidit ab aliqua Monachorum regula sancitum quod hic Gregorius ait se de Patribus primitivæ Ecclesiæ novisse scriptum? Igitur alia a Benedictina erat illa regula Monachica, quam, ut testatur venerabilis Beda in num. VI. citatus, *per omnia cum ipso Episcopo* (Lendisfarnensi) *omnes Presbyteri, Diaconi, Cantores, Lectores, cæterique gradus Ecclesiastici servabant.* In ista, absque dubio a Beda Monachica dicta: quia omnia erant communia, Monachi extra sacros ordines constituti uxores ducere poterant; atque uxorati canendis Psalmis invigilare debebant; conjugioque non obstante, prout illis opus erat, licet exterius, dividebatur. Dixi *Monachi*: quia verbum *Clerici* idem ibi significare vultis.

(bbb) Lib. III. cap. VI. n. II. super eodem

(*bbb*) Utrum vero Canonici Regulares dici debeant Lector judicet, aut regularis instituti Canonici Propugnator probet. Ego tantum dicam: quod consequentia ab eo ex epistola 43. lib. VII. deducta vos, quia num. IX. cap. III. præcedentis immemores, in admirationem irrisionis erga illum rapuit, quod sic demonstro: in num. II. hujus VI. cap. ita dicitis: *Ad posteriorem locum* (hoc est ad secundam objectionem ex posteriori loco desumtam) *jam veniamus. Sanctus Doctor lib. VII. ep. 43. hæc decernit: Si quispiam Abbatum, aut Monachorum ex quocumque Monasterio ad Clericatus officium, vel Ordinem sacrum accesserit; non illic aliquam habeat ulterius, ut diximus, potestatem; ergo hoc ipso quod ad curam Ecclesiæ sustinendam ordinabatur Monachus, Monachatus auferebatur*, inquit nuperus scriptor. *Mira sane consequentia. Quasi vero idem esset potestas in Monasterio, & Monasticus status, qui obedientia, & subjectione potius quam potestate, ac auctoritate constat.* In numero autem IX. præcedentis cap. III. sic loquimini: *Ad sacrum ministerium ordinari* (Monachi) *non debebant, nisi præmisso, de vita, & moribus serio examine. Et hi quidem velut emancipati, ulterius in Monasterio nec habitabant, nec habitandi potestatem habebant aut licentiam: Ne Monasteria hujus occasionis velamine, ea quæ prohibemus, sustinere onera compellantur*, inquit S. Gregorius lib. VII. ep. 43. *Qui vero pro Monasteriis Presbyteri constituebantur, adhuc juris Abbatum erant, neque obedientiæ jugum excutere poterant.* Mira sane derisio! Nunc Canonici instituti Propugnator merito exclamare poterat. Sed ut prædictæ derisæ consequentiæ rectitudo clarius percipiatur, eam ex assertionibus vestris deductam hic apponam. Per vos status Monasticus obedientia, & subjectione potius quam potestate, ac auctoritate constat: per vos etiam Monachi, qui pro Ecclesiis Presbyteri constituebantur, obedientiæ jugum excutiebant, jurisque Abbatum non erant: *Ergo hoc ipso quod ad curam Ecclesiæ sustinendam ordinabatur Monachus, Monachatus auferebatur.*

Tunc Augustinum non fuisse Clericum, nec Ecclesiasticis officiis addictum constat ex ep. 108. lib. IX. Syagrio Augustodunensi Episcopo missa, in qua Gregorius sic loquitur: *Quia igitur in prædicationis opere, quam diu cogitans Anglorum genti per Augustinum tunc Monasterii mei Præpositum, nunc Fratrem, & Coepiscopum nostrum.* Quod vero Presbyter, aut Diaconus tunc foret ad Clericatum ejus probandum nil facit: quia Monachus pro suo Monasterio Presbyter constitutus dici Clericus non potest; vos enim tomo 2. columna 1411. titulo penultimo dicitis: *Secularis Clericus non possit esse Abbas, qui si Abbas esse voluerit, desinat esse Clericus.* Ex quibus hunc discursum effingo: Nemo potest desinere esse Presbyter, vel Diaconus; sed Clericus secularis desinere debet esse Clericus, si velit esse Abbas: ergo esse Clericum est aliud ab ordine sacro Diaconatus, vel Presbyteratus. Igitur ex eo quod Augustinus Presbyter, vel Diaconus fuisset minime probatur quod Clericus esset. Num. III.

Ex notatis præcedenti numero II. hic emendanda venit sequens propositio vestra: *Etsi vero Monachus ad Ecclesiasticas curas, & dignitates assumtus, Monachus ultra non diceretur, esse tamen minime desineret, quod contendit vir doctus*, (Canonici Num. IV.

nici Regularis instituti Propugnator) *ut in lectione Gregorii Magni pene peregrinus :* Similiter corrigi debet hujus propositionis probatio, utpote vestræ sententiæ in num. VII. sequenti penitus contraria. Ecce demonstratio: *Cum enim*, dicitis, *denominatio a nobiliori gradu desumatur, quid mirum si quis Monacho superinduens Episcopum, exempli gratia, non amplius Monachus vocitetur, licet Monachum non deposuerit, & in Monasticis etiam institutis, in vigiliis, jejuniis, orationibus perseveret?* In numero autem VII. sic loquimini: *Porro, vel hæc sola proprii retentio, ex ipsomet regulæ instituto, a Canonici Regularis statu adeo abhorret, ut evertat, & secularem eum efficiat.* Nunc sic: Monachus factus Episcopus proprium habet, & tunc habebat: Siquidem initio tantum nascentis Ecclesiæ omnia erant communia: quia nullus Patrum ex his, quæ possidebant, aliquid suum esse dicebat, ut inquit S. Gregorius in responsione prima ad Augustinum; hæc sola proprii retentio: quia ex ipsomet Regulæ instituto a Canonici Regularis statu abhorret, vestro judicio sufficit, ut eum secularem efficiat: quare non sufficiet, non minus a Monastico statu abhorrens, ut Monachus factus Episcopus nec sit, nec amplius vocitetur Monachus?

Num. V. & VII. Nec Johannis Diaconi testimonium, nec secundum numeri V. Appendicis decretum præfatam sententiam oppugnant. Primum non: quia sex Monachos, quos tamquam S. Gregorii familiares ex ipso Johanne in num. IV. cap. III. lib. II. recensuistis, tales non fuisse ex immediate dicendis pene liquet. Primus est Maximianus: Hunc Syracusanum Episcopum fuisse prius, quam S. Gregorius in Pontificem unctus esset constat ex eo quod inter Epistolas non invenitur aliqua de missione Pallii ad illum, sicut ad Johannem successorem ejus: cumque in hac, quæ 17. lib. V. est, Gregorius afferat tali decore Maximianum usum fuisse, credibile non est eum Gregriani Pontificatus tempore Episcopum factum esse. Secundus, videlicet Augustinus, quando ad Anglorum conversionem mittebatur Monasterii S. Andreæ Præpositus erat, ut jam dixi num. III. præcedenti. Tertius, nempe Mellitus, dum ad eamdem conversionem fuit missus Abbas erat, ut ex epistolis 54. 58. & 61. lib. XI. evincitur. Marinianus autem dum Ravennas Episcopus fuit electus in Monasterio habitabat, ut deducitur ex epistola 48. lib. V. Claudius, qui post præfatos nominatur, indictione X. erat Abbas Monasterii SS. Johannis, & Stephani Classitanæ civitatis, ut videri potest in epistol. 46. lib. II.

Suspicor tamen Johannem Diaconum ideo Claudium inter familiares ex Monachis electos recensuisse; quia S. Gregorius in ep. 16. lib. VIII. ad Marinianum Episcopum Ravennatem missa ait: *Quod communem filium Claudium Abbatem, latorem præsentium longa apud nos hactenus mora retinuit, res illa fecit, quod magnum nobis, sicut nostis, erat in verbo Dei solatium: quem etiam hic adhuc volueramus diutius retinere, si & ipse non festinasset ad suum Monasterium, & nos congregationi fratrum ejus præsentiam esse omnino necessariam sciremus.* Hanc longam moram plus quam ad septem menses extendi non posse ex nota temporis præcitatæ epistolæ, & ultimæ libri præcedentis æque colligitur, ac ex earum textu domesticum hunc convictum (si forte fuit: nam in aliquo Monasterio hospitari poterat) præ famulitio hospitium intelligi debere. Hoc confirmat sequens 17. ejusdem libri Epistola Mauritio Magistro militum data; ubi S. Gregorius inquit: *Quæsivi autem qui vobis adhæreant in lectionis Sacræ Collegio, & neminem reperi, & vehementer ingemui paupertatem boni. Et quamvis peccator ego valde occupatus sum: tamen si ad Beati Petri Apostoli limina venire volueritis in sacro eloquio strictum poteritis me habere Collegam.* Ob quæ nullus Maurentium in famulitium Gregorii receptum judicabit: quia seculares omnes a cubiculo suo jam removerat.

Probus tamdem Abbas Monasterii SS. Andreæ, & Luciæ dum Abbas fuit, convictor S. Gregorii non perstitit, & antequam fuisset Abbas, Monachus non fuit, ut apertissime constat ex nono Appendicis numero, cujus verba utramque meæ assertionis partem demonstrantia, ne latius dicam silentio prætermitto.

Non secundum, id est decretum, quia cum Monachica regula plus conjungibilis non sit cum Pontificiis obsequiis, quam cum alicujus Ecclesiæ cura, atque Gregorii judicio nemo possit, & huic deservire, & in illa ordinate persistere, idem de familiaribus ex Monachis electis, ac de promotis ad Ecclesiæ curam judicium profero, hac ductus ratione, quod Gregorius lib. XI. ep. 33. Mariniano dixit: *Si igitur eadem ægritudine gravari te sentis, & venire disponis, cum paucis tibi veniendum est: quia mecum in Episcopio manens, quotidiana obsequia de hac Ecclesia habebis.* Heliæ autem Presbytero, & Abbati Isauriæ ep. 38. lib. V. *Filium vero vestrum Epiphanium mandastis ut ad sacrum ordinem provehere deberemus, vobisque retransmittere. Sed in uno vos audivimus, in altero autem minime audire potuimus. Diaconus quidem factus est; sed quisquis semel in hac*

Ecclesia ordinem sacrum acceperit, egrediendi ex ea ulterius licentiam non habet.

(ccc) Lib. III. cap. VII. num. I. Non omnes Angliæ Monachi ab initio Benedictini fuere.

(*ccc*) Benedictinam Regulam ab Augustino in Angliam delatam hic asseritis; sed pro priori ad Augustini adventum Monasterium Bancor in Uvallia Angliæ Provincia situm erat, ut ex num. VI. capitis sequentis deducitur: igitur non omnes Angliæ Monachi ab initio Benedictini fuere.

(ddd) Lib. III. cap. VIII. n. VII. Super identitate Episcoporum, & Abbatum Angliæ.

(*ddd*) Hujus numeri textum transcribere necessarium duxi, ut tria ei obstantia clarius percipiantur. Dicitis: *Evocato ad superos Augustino, qui ab ipso ordinati fuerant Episcopi, Mellitus Londoniæ, Justus Roffe, & Laurentius ipsius in Dorovernensi Cathedra successor; de revocandis a schismate tum Britonibus, tum Scottis Hiberniæ Insulæ habitatoribus plurimum satagerunt, scriptis ad eos Epistolis caritatem, & humilitatem Christianam spirantibus. Missæ ad Scottos, seu Hibernos hæc erat inscriptio, quam refert Beda: Dominis carissimis Fratribus Episcopis, vel Abbatibus per universam Scotiam: Ubi Episcopi, & Abbates iidem esse videntur.* Huic opinioni primum obstat Bedæ testimonium num. VI. cap. V. hujus libri citatum: siquidem ibi constat quod Lendisfarnensis Episcopus cum consilio Fratrum Monasterii Abbatem eligebat; ait enim Beda: *Unde ab illo* (Aidano) *omnes loci hujus* (Lendisfarnensium) *Antistites usque hodie sic Episcopale exercent officium, ut regente Monasterium Abbate, quem ipsi cum consilio fratrum elegerint, omnes Presbyteri, Diaconi, Cantores, Lectores, cæterique gradus Ecclesiastici Monachicam per omnia cum ipso Episcopo Regulam servent.*

Secundo, Synodi Gloveshoviensis decretum immediate ante hunc numerum adductum, ibi: *Ita ut uterque dies ab Ecclesiasticis, & Monasterialibus feriatus habeatur.* Nam si conjunctio *vel* in Epistolæ ad Scottos inscriptione eosdem esse Episcopos, & Abbates denotat, quare diversos fuisse Ecclesiasticos, & Monasteriales conjunctio & in decreto non significabit? Præterea, si Ecclesiis ab Episcopo Abbate, & Monachis serviebatur, quare Synodus non omisit verbum *Ecclesiasticis*? Fortasse respondebitis id ipsum, quod num. XI. cap. VI. præcedentis dedistis, videlicet: *Presbyteros aliquos Monasticis legibus nullatenus adstrictos Episcopo sociatos esse.* At tunc rursus interrogo: quare hos Monasterialibus illic principalioribus Synodus anteposuit?

Vestræ tandem opinioni potissimeque obstat maximum inconveniens ex ipsa resultans, quod sic ostendo: In Insula Hiberniæ Episcopi erant, qui ex inscriptione Epistolæ ad illos esse etiam Abbates vobis videntur; sed hi neque ab Augustino, neque ab ejus sociis ibi fuerunt instituti, ut ex num. VI. præcedenti evincitur: igitur pro priori ad Augustini adventum iis in partibus Ecclesiæ erant Regulam Monachicam servantes.

(eee) Lib. III. cap. XI. nu. IV. De Narsa.

(*eee*) Ex inscriptione epistolæ 32. lib. IV. Narsam Patriciæ dignitatis fuisse hic colligitis; at in nulla ex Epistolis ad eum directis titulo *Gloriæ*, vel *excellentiæ*, ipsis ad Patricios proprio, Gregorius eum compellat. Videatur nota ad num. VII. cap. V. lib. 2. simulque vestra nota-a-ad prædictam Epistolam.

(fff) Lib. III. cap. XII. num. I. De alio Episcopio, seu domo Episcopali facienda.

(*fff*) Ex epistola 1. lib. VIII. dicitis: *Laudavit insuper consilium Petri Episcopi* (Aleriæ) *de alio Episcopo in eadem Insula* (Corsicæ) *ordinando.* Locus prædictæ Epistolæ sic legitur: *Vestra autem Fraternitas petiit, ut sibi Episcopum in Ecclesia, quæ non longe ab eodem monte* (Negeugno) *est, facere debeat; quod omnino libenter accepi; quia quantum vicina fuerit, tantum prodesse animabus illic consistentibus amplius poterit.* Gussanvillæus in nota-d-ad illam legendum *Episcopium* conjecit: quia textus favet; & quidem Petrus per alterius Episcopi ordinationem vicinior non fiebat. Vos autem post Gussanvillæi notam ibi immediate asseritis quod plerique MSS. conjecturam ejus juvant: quia litteræ, quibus scribitur, æque utrumque significare possunt: unde cum litteræ Gussanvillæi conjecturam, cui textus favet, non rejiciant, hic de alio Episcopio faciendo loqui debuistis, non de alio Episcopo ordinando.

(ggg) Lib. IV cap. IV. num. I. Quædam infirmorum de modo operandi objurgatio ipsius Gregorii consilio, vel præcepto injusta ostenditur.

(*ggg*) Postquam epistolæ 35. lib. X. aliqua verba adducitis ad probandum *Sanctissimum Pastorem omnium Christi ovium in alienos, & vicarios humeros rejiciendum non putasse jugum sibi a Christo impositum,* sicut Pontificale munus appellabat, dicitis: *Alius proculdubio Pontifex nil aliud cogitans quam de levandis incommodis, de adhibendis remediis, accercendisque Medicis ad eorum nutum negotiis Ecclesiasticis nuntium remisisset, omnesque Pontificatus curas Vicariis tradidisset. Non desunt Summis Antistitibus, & Episcopis, qui succedere oneri pastorali, sive ex caritate, sive ex cupiditate ambiant.* At cum hujus veluti objurgationis aliorum Pontificum, eisque assistentium, in ipsa epistola fundamentum quærerem, oppositum non solum in ea, sed etiam in 33. lib. XI. quam protinus recordatus sum, plenissime inveni: hæc enim scripsit Gregorius in 33 Mariniano Ravennæ Episcopo de vomitu sanguinis ægrotanti: *Veniente quodam Ravennate homine, gravissimo mœrore percussus sum, quia fraternitatem tuam de vomitu sanguinis retulit ægrotare. Ex qua re sollicite, & singillatim eos, quos hic doctos lectione novimus,*

mus, Medicos fecimus inquiri, & quid singuli senserint, quidve dictaverint sanctitati vestræ transmisimus. Qui tamen quietem, & silentium præ omnibus dictant: quam si tua Fraternitas in sua Ecclesia possit habere, valde sum dubius. Et ideo videtur mihi ut ordinata illic Ecclesia, vel qui Missarum solemnia explere valeant, vel qui Episcopii curam gerere, hospitalitatemque, & susceptiones possint exhibere, quive Monasteriis custodiendis præesse, tua Fraternitas ad me ante æstivum tempus debeat venire, ut ægritudinis tuæ ego specialiter, in quantum valeo, curam geram, quietem tuam custodiam: quia huic ægritudini æstivum tempus Medici vehementer dicunt periculosum. Et valde pertimesco, ne si curas aliquas cum adversitate temporis habueris, amplius ex eadem molestia pericliteris. Ego etiam ipse valde sum debilis, & omnino est utile ut cum Dei gratia sanus ad tuam reddeas Ecclesiam: aut certe si vocandus es, inter tuorum manus voceris: & ego qui me proximum morti video, si me omnipotens Deus ante te vocare voluerit, inter tuas manus transire debeam. Si autem qualitas temporis ad veniendum præpedierit, aliquo parvo exenio dato, apud Agonem (Langobardorum Regem) *agi potest ut ipse vobiscum hominem suum usque Romam transmittat. Si igitur eadem ægritudine gravari te sentis, & venire disponis, cum paucis tibi veniendum est: quia mecum in Episcopio manens, quotidiana obsequia de hac Ecclesia habebis. Præterea nec hortor, nec admoneo, sed districte præcipio ut jejunare minime præsumas; quia dicunt Medici huic molestiæ valde esse contrarium, nisi forte si grandis solemnitas exigit quinque in anno vicibus concedo. A vigiliis quoque temperandum est, & preces, quæ super cereum in Ravennati civitate dici solent, vel expositiones Evangelii, quæ circa Paschalem solemnitatem a Sacerdotibus fiunt, per alium dicantur. Et tua dilectio contra virtutem laborem sibi minime imponat. Hæc autem dixi, ut si te melius senseris, & venire distuleris, scias quid debeas ex meo mandato custodire.*

In 35. epistola lib. X. ex qua assiduum Gregorii laborem non solum deducitis, sed quid alius Pontifex proculdubio faceret conjicitis, Eulogio Patriarchæ Alexandrino S. Doctor hæc scripsit: *Transacto anno suavissima sanctitatis vestræ scripta suscepi, quibus pro ægritudinis meæ nimietate respondere nuncusque non valui.* Trigesimam quoque nonam ejusdem libri super eodem argumento, errore scilicet Agnoitarum, eidem Eulogio scriptam sic concludit: *Sed ad hæc ei*, hoc est Anatolio Diacono Constantinopolitano S. Doctoris sententiam requirenti, *necdum respondi, quia gravi nuncusque infirmitate detentus sum. Jam nunc autem vestra cœpi oratione convalescere, & ei si ita perfecte convaluero, ut dictare valeam, adjuvante Domino, respondebo.* Illud igitur justificate præceptum; vel importunam de oratione tollite conjecturam.

(*hhh*) Ab immediate citata 39. epistola, lib. X. occasione desumta in hoc numero dicitis: *Agnoitas Nestorianos fuisse Gregorius docet esse manifestum; unde me latet qua ratione contrarius Eutychianorum error ipsis a doctissimo Theologo tribuatur.* Ut autem nemo fortasse inscium sententiæ Agnoitarum Gregorium existimet, verba ipsius in citata, & S. Isidori Hispalensis locum cap. V. libri VIII. Etymologiarum ponam, ex ipsisque per argumentationem concludam, quod S. Gregorius præcise Eutychianorum errorem Agnoitis non tribuit, sed cum additamento, ex quo deducit, seu tantum per illationem docet manifestum esse Agnoitas Nestorianos fuisse. Ecce vobis Gregorii verba: *Diem ergo, & horam judicii scit Deus, & homo: sed ideo quia Deus est homo. Res autem valde manifesta est, quia quisquis Nestorianus non est, Agnoita esse nullatenus potest. Nam qui ipsam Dei sapientiam fatetur incarnatam, qua mente valet dicere esse aliquid quod Dei sapientia ignoret?* En Isidori locus: *Agnoitæ .... a Theodosianis exorti sunt .... Agnoitæ ab ignorantia dicti, quia perversitati, a qua exorti sunt, id adjiciunt, quod Christi divinitas ignoret futura, quæ sunt scripta de die, & hora novissima, non recordantes Christi personam in Isaia loquentis: dies judicii in corde meo.* Et immediate supra: *Theodosiani .... errorem Eutychetis .... sequentes .... ex duabus unam in Christo naturam .... corruptam .... contendunt.* Et supra: *Eutychiani dicti ab Eutyche .... qui Christum post humanam assumtionem negavit exsistere de duabus naturis, sed solam in eo divinam asseruit esse naturam.* Tandem immediate supra: *Nestoriani a Nestorio .... nuncupati, qui Beatam Virginem Mariam non Dei, sed hominis tantummodo asseruit genitricem, ut aliam personam carnis aliam faceret Deitatis. Neque unum Christum in Verbo Dei, & carne credidit, sed separatim, atque sejunctim alterum filium Dei alterum hominis prædicavit.*

(*hhh*) *Lib. IV. cap. IV. num. II. De errore Agnoitarum.*

Nunc sic: Eutychianorum error tantum est asserere solam in Christo esse divinam naturam post assumtionem humanam; atqui S. Gregorius in sua Epistola convellere intendit ignorantiam diei, & horæ judicii, quam huic divinæ naturæ Agnoitæ tribuunt postquam solam; utpote a Theodosianis, qui Eutychetis errorem sequuntur, exorti, in Christo fatentur: ergo illis Eutychianorum errorem

non

non solum, sed cum additamento tribuit. Quod vero ex hoc additamento ut doctissimus Theologus deducat, seu tantum per illationem doceat esse manifestum Agnoitas Nestorianos fuisse, etsi Gregorii verba satis indicent, me etiam probare moleste non feratis.

Sic enim interrogat S. Doctor: *Nam qui ipsam Dei sapientiam fatetur incarnatam*, (ut Eutychianus) *qua mente valet dicere* (ut Agnoita) *esse aliquid quod Dei sapientia ignoret?* Quasi diceret: non potest quis negare quod sapientia incarnata scit diem, & horam judicii quin neget causalem quare hæc futura scire debet, nempe *quia Deus est homo*; sed negare hanc error est Nestorianorum, qui duas in Christo personas adstruunt, & negare illud Agnoitarum: igitur *res valde manifesta est, quia quisquis Nestorianus non est Agnoita esse nullatenus potest*.

Alio etquidem clariori modo: Agnoitæ ex Isidoro in capite citato ab Eutyche etsi remote ortum ducebant, ut Eutychiani Nestorianis contrarios se ponere debebant; ex additamento *ignorantiæ* ad Eutychetis errorem concordes Nestorianis resultabant. Quid certe efficatius ad eorum somnia refellenda quam ex additamento ad sententiam, quam ut Eutychiani propugnabant, casum in contrariam ipsis demonstrare?

In eodem numero, sed paulo supra, hæc etiam dicitis: *Certe sufficit Gregoriana hac Epistola ad Agnoitarum somnia refellenda; in ea enim occurritur omnibus, unde Christo qualiscumque ignorantia posset affingi*. Sed S. Doctor apertissime oppositum fatetur. Et utinam non: quia (licet in cap. 23. lib. I. Moralium dicat: *Nam cuncta sciens, sed in locutione sua ignorantiam nostram suscipiens*) sic tanti Magistri solutione ad postea propositam ei difficultatem melius edocti, data occasione, rectius respondere possemus. Inquit enim S. Doctor in præcitata epistola 39. *Ad hac vero mihi idem communis filius Anatholius respondit aliam quæstionem, dicens: Quid si objiciatur mihi, quia sicut immortalis mori dignatus est ut nos liberaret a morte, & æternus ante tempora fieri voluit temporalis: ita Dei sapientia ignorantiam nostram suscipere dignata est, ut nos ab ignorantia liberaret? Sed ad hac ei necdum respondi, quia gravi nunc usque infirmitate detentus sum. Jam nunc autem vestra cœpi oratione convalescere, & ei, si ita perfecte convaluero ut dictare valeam, adjuvante Domino respondebo.*

(iii) Lib. IV. cap. V. nu. XIII. *De tempore facultatis testandi Probo Abbati concessæ.*

(iii) Ex assertione vestra videlicet: *In eodem concilio, a quo damnatus est Andreas falsorum scriptorum Artifex, concessa est Probo Monacho, & Abbati testandi facultas; &c.* atque ex nota temporis hujus facultatis, quæ sub num. IX. Appendicis ad Epistolas constituta est, supposita veritate tituli, & notæ temporis Concilii Romani III. sub num. VII. Append. contenti, deducitur Concilium Romanum IV. pro priori ad III. fuisse celebratum, quod sic demonstro: In indictione mensis October Aprilem præcedit, quia indictio a Septembri incipit; atqui nota temporis Concilii IV. sub Gregorio celebrati, est *sub diem tertium Nonarum Octobris Indictione IV.* si in eo fuit concessa Probo testandi facultas: quia ejus est hæc temporis nota; & *die Nonas Aprilis Indictione IV.* est nota temporis Concilii III. igitur pro priori ad tertium fuit quartum celebratum. Hoc esse nullatenus potest: ergo vel titulus Concilii IV. ibi: *celebratum anno Domini DCI.* cancellandus est, vel suprascripta assertio vestra corrigenda. Alio æque claro medio assertio vestra convellitur. En illud: October, & Aprilis unius ejusdem indictionis sunt October unius anni, & Aprilis alterius: quia indictio incipit a Septembri, annus vero a Januario; sed utrumque Concilium celebratum asseritur in eorum titulis anno Domini 601. ex quibus tertium die Nonas Aprilis indictione IV. facultas autem testandi concessa sub diem tertium Nonarum Octobris indictione quarta: ergo hoc die non fuit Concilium quartum celebratum.

At fortasse dicetis: quod ubi Concilium III. habet in textu *die Nonas Aprilis Indictione IV.* in margine notatum legitur *alias III.* qua quidem nota mea corruit objectio: sed tunc sequitur quod prædicti Concilii titulus corrigi debet: In eo enim celebratum dicitur anno Domini 601. & indictio III. incœpit mense Septembri anni 599. finivitque mense Augusto anni 600.

Emendari etiam debet titulus Concilii IV. si eodem die, quo testandi facultas Probo data, celebratum fuit. Nam illa upote concessa mense Octobris indictionis quartæ anno Domini 600. respondet, quod confirmat Albornotianus codex, in quo nona inter indictionis quartæ Epistolas reperitur, & sic legitur: *In nomine Domini Salvatoris nostri Jesu Christi imperantib. Domno Mauricio, & Tiberio Augustis anno Incarnationis Dominica DC. primo eodemque domno undecies Consule sub die tertio NON. Octobrium IN 8. IIII.* Et infra, ubi Paterius recitavit, ita: *post ejusdem Domini anno XVI.* (id est post Consulatum) quod quidem convenit cum eo, quod in num. II. Appendicis legitur scilicet: quod depositio Laurentii Diaconi, quæ in codicibus initio X. Indictionis constituta invenitur, facta fuit anno septimo Consulatus Mau-

Mauricii. Siquidem ab Indictione X. exclusive: quia ut septimus annus Consulatus Mauricii numerata remanet, ad quartam inclusive novem numerantur anni; septem & novem sexdecim componunt: igitur Indictio IV. cum anno XVI. Consulatus Mauricii proculdubio concurrit.

(jjj) Lib. IV. cap. VI. nu. IX. De titulo filii Claudio Abbati dato.

(jjj) Titulum filii, quem Claudio Abbati Monasterii Classensis SS. Johannis, & Stephani in epistola 24. lib. XII. Gregorius dat, eum fuisse Monachum in Gregoriano Romæ Monasterio, & sub ejus disciplina, probare vultis. At eumdem titulum etiam dedit Bonifacio Diacono ep. 52. lib. I. Candido Presbytero ep. 57. 58. & 59. lib. VI. Secundo Servo Dei ep. 10. lib. VII. Felici viro glorioso ep. 45. lib. IX. Dometio Abbati SS. Maximi, & Agathæ in civitate Panormitana ep. 28. ejusdem. Canoni Abbati Lirinensi, & Columbo Presbytero Lunensi ep. 12. lib. XI. Aurelio Presbytero ep. 70. lib. XII. Bonifacio omnium Defensorum primo ep. 40. libri XIII. aliisque plurimis, quos certe Monachos non fuisse in Gregoriano Romæ Monasterio nemo dubitabit.

(kkk) Lib. IV. cap. VII. nu VI. Qua occasione, & tempore urbe regia excesserit Anatholius Diaconus.

(kkk) *Quo vero tempore urbe regia excesserit Anatholius Diaconus, quave occasione divinare non possumus*, hic dicitis. Utrumque autem manifestum inveni in epistola 24. lib. XII. Johanni Subdiacono Ravennæ inscripta, ibi: *Nam quia dilectissimæ memoriæ Anatholius Diaconus quærenti ac jubenti Domno Imperatori librum Regulæ Pastoralis dedit, ægra suscepi*; quia illud verbum *dilectissimæ memoriæ* satis indicat Anatholii obitum, ejusque conscium jam tunc Gregorium fuisse. Prædicta epistola fuit data, ut in fine ejus legitur, *mense Januario Indictione V.* ultima vero, quæ ad Anatholium missa reperitur, est 47. Indictionis IV. igitur occasio fuit mors, tempusque hujus a mense Majo, vel Junio Ind. IV. ad Octobrem, vel Novembrem quintæ.

(lll) Lib. IV. cap. VIII. n. VI. Episcopus Euriæ non fuit coactus a Sclavis ad deserendam Ecclesiam.

(lll) *Euriæ Episcopum*, hic dicitis; *ad propriam Ecclesiam deserendam coactum esse a Sclavis, aut Avaribus suspicamur, non vero a Langobardis, cum quibus nullum tunc fuisse bellum conjicimus ex litteris, & munusculis a S. Gregorio ad Theodelindam Reginam hoc anno* (id est 603.) *missis*. Sed hæc suspicio penitus evertitur sequenti ratione ex verbis epist. 7. & 8. lib. XIV. formata: Temporibus Mauricii jam contenderant super jurisdictione in Cassiopi Castro Alcyson Episcopus Corcyræ, & Johannes Euriæ. Ait enim S. Doctor in prædicta ep. 8. Bonifacio Diacono Constantinopolitano missa: *Quæ igitur de Cassiopi Castro, quod in Insula Corcyra est positum, acta sint, qualiterve id de jurisdictione Corcyritani Episcopi Episcopus Euriæ moliatur subtrahere, & suæ nequiter jurisdictioni subjicere, valde prolixum est dicere .... Hoc tamen breviter indicamus, quia dum Mauricio quondam Imperatori esset in præjudicium Ecclesiæ Corcyritanæ subreptum, nec jussio ejus, quippe quæ contra Leges, & sacros Canones data fuerat, habuisset effectum, & indecisa inter partes contentio remansisset; aliam illum ad Andream quondam fratrem nostrum tunc Nicopolitanum Metropolitam jussionem dedisse, ut quoniam utraque pars ejus erat jurisdictioni subjecta ipse hanc causam cognoscere, & finire canonice debuisset. Qui Metropolita cognita causa, prolataque sententia, cujus tibi exemplaria misimus, prædictum Cassiopi Castrum sub potestate, ac jurisdictione Corcyritani Episcopi, cujus & semper fuit Diœcesis, esse distinxit. Quam nos sententiam comprobantes Apostolicæ Sedis auctoritate prævidimus confirmandam.* Sed pro priori ad hanc contentionem Episcopus Euriæ fuit coactus ad propriam Ecclesiam deserendam, ut demonstrant hæc epistolæ 7. verba: *Relectis igitur Fraternitatis tuæ* (Alcysonis) *Epistolis, quæ de Cassiopi Castro, quod in tua situm est Diœcesi, ab Episcopo Euriæ civitatis prius, vel modo sint acta cognovimus: & contristati sumus quod hi, qui Ecclesiæ tuæ pro impensa sibi caritate debitores esse debuerant, ei inimici magis fieri nullo sunt pudore prohibiti. Denique ut contra Ecclesiasticam ordinationem, contra Sacerdotalem modestiam, contra sacrorum Canonum statuta prædictum Castrum de jurisdictione tua abducere, ac suæ molirentur potestati subjicere; ut fierent quodammodo domini ubi prius suscepti fuerant peregrini.* Ergo ex quo in epistola 12. ejusdem XIV. libri pax cum Langobardis facta constet oppositum potius suspicari debebatis: quia si tunc, hoc est sub finem anni 603. vel, ut in nota-i-ad hanc 12. dicitur, mense Novembri Indictionis septimæ pax cum Langobardis facta fuit, hi prius bellum gerebant; atqui prius coactus fuit ad deserendam Ecclesiam Episcopus Euriæ, ut denotant verba adducta epistolæ 7. & 8. hujus ejusdem libri: ergo vestræ suspicionis fundamentum potius ejus oppositum confirmat.

Nec obstant illa 13. epistolæ ejusdem libri verba: *ut tempore quo, miserante Deo, pace reddita, illi ad propria fuerit revertendi licentia*; quia ut de recta constitutione ejus dubitetur sufficit, vel nota temporis duorum codicum Tellerianorum ubi *mense August. Indict. VI.* data legitur; vel illud verbum: *Post longum vero tempus suprascriptus Petrus capitulare protulit.* Nam etsi data *mense Januario Indictione VII.* ut in nota-e-ad eam, concedatur, prædictum verbum non convenit cum nota temporis se-

ſeptimæ epiſtolæ, & octavæ. Præterquamquod duorum menſium tempus ſufficiens non erat, ut octava menſe Novembri Bonifacio data ad Conſtantinopolim, & Bonifacii reſcriptio ad Romam perveniret: quod quidem requirebatur, ut decima tertia, quæ eſt hujus litis ſententia (quam diſpoſitam menſe Auguſto Indictionis VI. conjicio) cuilibet partium daretur: etenim dixerat Gregorius in octava: *Sententiam noſtram nulli dare previdimus, ne contra juſſionem clementiſſimi domni Imperatoris, vel, quod abſit, in deſpectum ejus aliquid facere videremur.* Et paulo infra: *Qua in re omnino danda opera eſt ut, ſi fieri poteſt, etiam juſſionem ſuam ipſe tribuat, in qua ea, quæ a nobis definita ſunt, ſervari præcipiat.*

(mmm) Lib. IV. cap. VIII. n. VII. De epiſtola 15. lib. 14. quam Theodoro Ravennæ Curatori miſſam conjicio.

(*mmm*) Omnibus epiſtolis Mariniano Ravennæ Epiſcopo, & Theodoro ejuſdem civitatis curatori, ſeu Procuratori a S. Gregorio miſſis perbelle lectis conjeci decimam quintam lib. XIV. de qua in hoc numero ſermonem facitis prædicto Theodoro directam fuiſſe, eamque poſt trigeſimam ſecundam lib. XI. conſtitui debere. Sed quia in nota-a-ad illam ex titulo *Gloriam*, qui bis in textu legitur, ejus inſcriptionem ſcilicet *Gregorius Anthemio Subdiacono*, falſam eſſe, & nil amplius indicaſtis; atque in hoc numero *ad quemdam ejus familiarem ſcripſit* tantum dicitis, utriuſque partis meæ conjecturæ en rationes ut ad proprium locum reſtituta, de illa in num. III. cap. V. hujus libri IV. fiat mentio.

Primæ partis ratio eſt quod hujus epiſtolæ character penitus convenit cum illo, quem in omnibus epiſtolis Theodoro datis perſequitur Gregorius. Hæ ſunt 98. lib. IX. quæ ſic incipit: *Licet multa de vobis ad nos olim, referentibus Reſponſalibus noſtris, quæ animos noſtros lætificarent pervenerint: nunc tamen remeans filius noſter Probus Abbas tanta de Gloria veſtra amplius caritate retulit, quanta de bono revera, & chriſtianiſſimo decet filio prædicari.* Sexta lib. X. cujus initium eſt: *Quamvis Gloriæ veſtræ bonitas ſemel ſibi commendatos neſciat oblivioni mandare; verumtamen ſcientes hæc eadem iterata cariſſimum filium non oneroſe ſuſcipere, ſcribere nos quæ jam dudum ſcripſimus non piget.* Sexta lib. XII. *Quia ſic de Gloria veſtra, ſicut de cariſſimo revera filio omnino præſumimus, certi de vobis, eos qui noſtri ſunt commendamus.* Quadrageſima ſeptima lib. XIII. *Poſtquam ſic de Gloria veſtra ſinceritate præſumimus, ut veſtros vos credamus reputare qui noſtri ſunt.* Et paulo infra: *Sed quoniam paterna commendatio boni filii mentem ſolet ſemper accendere*; unde cum decima quinta lib. XIV. incipiat ita: *Quia Gloriam veſtram fixam valde, atque ſtabilem in ſuis eſſe moribus audio, multum lætificor, & ſic vobis quæ mihi diſplicent, ſicut ſpeciali filio fiducialiter loquor*; de convenientia characteris ejus cum omnibus aliis nemo dubitare jam poteſt, vel primam meæ conjecturæ partem aliquantillum labefacere.

Secundæ vero partis hæc eſt ratio: Supposita ejus præſenti conſtitutione fuit proculdubio data menſe Januario, vel Februario Indictionis VII. ut ex nota temporis præcedentis Epiſtolæ deducitur; ſed in ea ait S. Gregorius: *De qua re .... per latorem præſentium*, & paulo infra: *Hic autem quanta neceſſitas, & quæ nos mala conſtringant .... ex Epiſtolis Fratris, & Coepiſcopi mei Mariniani poteſtis agnoſcere:* ergo ad Marinianum *per latorem præſentium* tunc etiam Gregorius Epiſtolas mittebat, in quibus de neceſſitate, & malis, quæ eum conſtringebant, loquebatur. Atqui pro priori ad hanc decimam quintam illa, quæ Mariniano miſſa proximius reperitur, eſt ſexta hujus XIV. libri, quæ, præterquamquod nil de neceſſitate, & malis, quæ Gregorium conſtringebant, continet, menſe Octobri Indictionis VII. data, aperte conſtat; & ex viginti tribus, quæ fuerunt Mariano miſſæ, ut in Epiſtolarum Indice Alphabetico apparet, ſolum in trigeſima ſecunda lib. XI. Gregorius ita Mariniano loquitur: *Latore huc præſentium Candido Abbate .... veniente .... contriſtatus ſum quod ejus, ut volui, præſentia frui non potui, quod me, & ægrotum reperit, & diſcedens in infirmitate adhuc poſitum dereliquit. Multum enim jam tempus eſt quod ſurgere de lectulo non valeo. Nam modo me podagræ dolor cruciat modo neſcio quis in toto corpore cum dolore ſe ignis expandit .... Quantis autem aliis neceſſitatibus extra hæc quæ retuli infirmitatis afficiar, enumerare non valeo.* Poſt hanc ergo conſtitui illam debere inficias ire nemo audebit.

Hæc ſunt, RR. PP. quæ notabilia in vita S. Gregorii Magni a vobis adornata reperi; quæque vos precor, ut ea, quæ Viros doctos, & religioſos decet, benignitate accipiatis, & quidquid ex eis minus firmum vobis videatur meæ exiguitati condonetis, vel, ut amplius fulciam, oſtendatis. Nam de pluribus ſilui: quia intelligentibus pauca. Ea tandem, qualitercumque ſunt, judicio S. R. E. humillime ſummito. Data Matriti die 17. Octobris anno Domini MDCCLIII.

Veſter obſequentiſſimus Servus

Petrus de Caſtro.

Finis Tomi Decimi Sexti.

